ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΔΑΦΝΗ

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1914-1968

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1971

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΔΑΦΝΗ

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ — ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1972

ΕΚΔΟΣΙΣ Γ' 1971 (IV) - ΑΝΤΙΤΥΠΑ 42.000 - ΣΥΜΒΑΣΙΣ 2089/30-3-71
Ἐκτύπωσις - Βιβλιοδεσία: Αφοι Γ. ΡΟΔΗ - Ἀμαρουσίου 59 - Ἀμαρούσιον

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΩΡΕΑ
ΕΘΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΕΛΛΑΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΝ ΠΟΛΕ-ΟΝ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Ὁ χρονικὸς προσδιορισμὸς τῶν γεγονότων δι' ὁλόκληρον τὴν ἱστο-ρουμένην περίοδον γίνεται βάσει τοῦ Γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου,τὸ ὁποῖον ἰσχύει εἰς τὴν χώραν μας ἀπὸ 16 Φεβρουαρίου / 1η Μαρτίου 1923. Ἐκρίθη ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, ὅτι ἡ παράθεσις δύο ἡμερομηνιῶν, διὰ τὴν περίοδον Αὔγουστος 1914 - Φεβρουάριος 1923, θὰ προεκάλη σύγχισιν εἰς τοὺς ἀναγνώστας.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΕΛΛΑΣ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ

Ὁ Θουκυδίδης, εἰς τὸ προοίμιον τῶν Ἱστοριῶν του, ἐτόνιζεν ὅτι ἀπεφάσισε νὰ γράψῃ τὴν ἱστορίαν τοῦ πολέμου μεταξὺ Πελοποννησίων καὶ Ἀθηναίων, «εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐκρήξεώς του, διότι προεῖδεν ὅτι θ' ἀπέβαινε μεγάλος καὶ περισσότερον ἀξιομνημόνευτος ἀπὸ κάθε προηγούμενον πόλεμον, καὶ ἐσυμπέρανε τοῦτο ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀμφότερα τὰ Κράτη κατήρχοντο εἰς αὐτόν, ἐνῷ εὑρίσκοντο εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς παντὸς, εἴδους στρατιωτικῆς δυνάμεώς των, καὶ ὅτι ἔβλεπε τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας, εἴτε τασσομένους ἀμέσως, εἴτε διανοουμένους τοὐλάχιστον νὰ ταχθοῦν πρὸς τὸ ἓν ἢ τὸ ἄλλο μέρος. Ἡ κίνησις αὕτη ἐτάραξε τῷ ὄντι βαθύτατα τὴν Ἑλλάδα καὶ μέρος ἀπὸ τοὺς βαρβάρους καὶ σχεδὸν τὸν κόσμον ὅλον» (Θουκυδίδου Ἱστοριῶν, Α, Ι, 1 - 9, μετ. Ἐλευ. Βενιζέλου).

Ἡ πρόβλεψις τοῦ Θουκυδίδου ἀπεδείχθη ὀρθή. Διότι ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξασθένησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τὴν ἀνατροπὴν τῆς ἰσορροπίας εἰς τὸν χῶρον τῆς Μεσογείου. Ὅπως ὀρθὴ ὑπῆρξε καὶ ἡ πρόβλεψις τὴν ὁποίαν διατύπωσε, τὸ μεσονύκτιον τῆς 4ης Αὐγούστου 1914, ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Μ. Βρεταννίας σέρ Ἔντουαρντ Γκρέϋ ὅτι «τὰ φῶτα τῆς Εὐρώπης σβήνουν ἀπόψε καὶ κανεὶς δὲν γνωρίζει πότε θὰ ἀνάψουν ἐκ νέου». Πράγματι δὲ, ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος ὑπῆρξε μεγάλος καὶ περισσότερον ἀξιονημόνευτος ἀπὸ κάθε προηγούμενον, διότι ἀνέτρεψε τὴν ὑπάρχουσαν ἰσορροπίαν δυνάμεων καὶ κατέστησε δυνατὴν τὴν ἐπιβολὴν τῆς κομμουνιστικῆς δικτατορίας εἰς τὴν Ρωσίαν.

Μέχρι τοῦ 1914, ἡ Εὐρώπη ἐκυριάρχει τοῦ κόσμου καὶ ὁ ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς ἀπετέλει μοναδικὸν ὁδηγὸν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἔπρεπε νά σβήσουν τὰ φῶτα, διὰ νὰ ἠμπορέσῃ μία ἀσήμαντος μειονοψηφία νὰ ἐπιβάλῃ εἰς ἑκατομμύρια ἀνθρώπων ἕνα

σύστημα ἀρνήσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ συνεχίζῃ ἐπιδιώκουσα τὴν ἐπέκτασίν του ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ πλανήτου. Ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος δὲν ἐτάραξεν, ἁπλῶς, τοὺς βαρβάρους. Τοὺς προήγαγεν εἰς δεσπότας μεγάλου τμήματος τοῦ πλανήτου.

Ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος ἤρχισε μὲ ἀντιπάλους ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος τὴν Τριπλῆν Συνεννόησιν - ENTENTE - δηλαδὴ, Μ. Βρεταννίαν, Γαλλίαν, Ρωσίαν καὶ τὰς δύο μικρὰς χώρας αἱ ὁποῖαι ὑπέστησαν τὴν πρώτην ἐπίθεσιν, Σερβίαν καὶ Βέλγιον, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τὰς Κεντρικὰς Αὐτοκρατορίας Γερμανίαν καὶ Αὐστροουγγαρίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

Η ΕΚΡΗΞΙΣ

Τὴν 28ην Ἰουνίου 1914, ὁ σερβικῆς καταγωγῆς φοιτητὴς Γαβριὴλ Πρίντσιπ, ἐνεργῶν διὰ λογαριασμὸν ἀπελευθερωτικῆς ὀργανώσεως, ἐφόνευσε, διὰ πυροβόλου ὅπλου, τὸν διάδοχον τοῦ αὐστρουγγρικοῦ θρόνου Ἀρχιδοῦκα Φερδινάνδου καὶ τὴν μοργανατικὴν σύζυγόν του Σοφίαν Σότεκ, δούκισσαν τοῦ Χόχενμπουργκ, καθ' ἣν στιγμὴν τὸ ζεῦγος διέσχιζεν, ἐπ' αὐτοκινήτου, τὴν κεντρικὴν ὁδὸν τοῦ Σεράγεβου, πρωτεούσης τῆς Βοσνίας. Ὁ φόνος των, κατὰ τὴν 14ην ἐπέτειον τοῦ γάμου των, ἐπρόκειτο νὰ ἀποτελέσῃ τήν ἀφορμὴν τῆς πρώτης παγκοσμίου συρράξεως.

Ἡ Αὐστροουγγαρία, θεωρήσασα τὴν Σερβίαν ὡς ὑπεύθυνον τοῦ φόνου, ἐζήτησε, διὰ τοῦ ἀπὸ 23ης Ἰουλίου 1914 τελεσιγράφου, ὡρισμένας ἱκανοποιήσεις. Παρ' ὅλον ὅτι ἡ σερβικὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Νικόλαον Πάσιτς ἐδέχθη οὐσιαστικῶς τὸ τελεσίγραφον, ἡ αὐστρουγγρικὴ δὲν ἔκρινεν ὡς ἱκανοποιητικὴν τὴν σερβικὴν ἀπάντησιν καὶ, ἀφοῦ τὴν 25ην Ἰουλίου διέκοψε τὰς διπλωματικὰς σχέσεις, τὴν 28ην Ἰουλίου ἐκήρυξεν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σερβίας. Ἡ Ρωσία, θέλουσα νὰ βοηθήσῃ τὴν τελευταίαν, ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς πολιτικῆς τῆς προστασίας τῶν Σλάβων, διέταξε τὴν 30ὴν Ἰουλίου γενικὴν ἐπιστράτευσιν καὶ ἐνίσχυσιν τῶν πρὸς τὰ Αὐστρουγγρικὰ σύνορα στρατιωτικῶν μονάδων της. Ἡ Γερμανία, σύμμαχος τῆς

Αὐστρουγγαρίας, ἐτέθη εἰς «κατάστασιν κινδύνου πολέμου», προκαταρκτικὴν φάσιν γενικῆς ἐπιστρατεύσεως, καὶ ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν Ρωσίαν, ὅπως, ἐντὸς 12 ὡρῶν, ἀνακαλέσῃ τὴν ἀπόφασιν περὶ ἐπιστρατεύσεως. Συγχρόνως, ἠξίωσεν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, σύμμαχον τῆς Ρωσίας, ὅπως παραμείνῃ οὐδετέρα. Ἐπειδὴ ἀμφότεραι αἱ ἀξιώσεις της ἀπερρίφθησαν ἐκήρυξε τὴν 1ην Αὐγούστου τὸν πόλεμον κατά τῆς Ρωσίας καὶ τὴν 3ην Αὐγούστου κατὰ τῆς Γαλλίας, ἡ ὁποία εἶχε καλέσει γενικὴν ἐπιστράτευσιν τὴν προηγουμένην. Ἀποβλέπουσα δὲ εἰς ἄμεσον ἐξουδετέρωσιν τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὸν πόλεμον εἰς δύο μέτωπα, παρεβίασε, τὴν 3ην Αὐγούστου τὴν διὰ τῶν συνθηκῶν 1831 καὶ 1839 ἠγγυημένην οὐδετερότητα τοῦ Βελγίου, ὥστε ὁ γερμανικὸς στρατὸς νὰ ὑπερκεράσῃ τὰς εἰς τὰ γαλλογερμανικὰ σύνορα γαλλικὰς ὀχυρώσεις. Ἡ παραβίασις τῆς βελγικῆς οὐδετερότητος εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν εἴσοδον εἰς τὸν πόλεμον καὶ τῆς Μεγ. Βρεταννίας, ἀπὸ τοῦ μεσονυχτίου τῆς 4ης Αὐγούστου. Ἐλλείψει συμμαχικῆς δεσμεύσεως, ἔναντι τῆς Γαλλίας ἢ τῆς Ρωσίας, ἡ παραβίασις αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ εὔλογος αἰτία τῆς βρεταννικῆς ἐπεμβάσεως.

Ἡ εὐθύνη διὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν ἐβάρυνεν ἀναμφισβητήτως τὴν Αὐστρουγγαρίαν, ἡ ὁποία ἐπίστευσεν ὅτι τῆς ἐδίδετο ἡ εὐκαιρία νὰ καταφέρῃ ἀποφασιστικὸν κτύπημα εἰς τὸ ἐθνικιστικὸν κίνημα τῶν Σέρβων, Κροατῶν καὶ Σλοβένων τὸ ὁποῖον εἶχε λάβει ἐπικίνδυνον ἀνάπτυξιν διὰ τὴν αὐτοκρατορίαν, μετὰ τὴν νίκην καὶ τόν διπλασιασμὸν τῆς Σερβίας κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους. Ἡ ἐπέκτασις, ὅμως, τῶν ἐχθροπραξιῶν προῆλθεν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι αἱ ἄλλαι μεγάλαι δυνάμεις τῆς ἐποχῆς, χωρὶς νὰ ἀναμετρήσουν τοὺς κινδύνους μιᾶς γενικωτέρας ἐμπλοκῆς, ἐπέδειξαν ἀσύγγνωστον σπουδὴν εἰς τὴν λῆψιν στρατιωτικῶν μέτρων. Ἤλπιζεν ἑκάστη ἐξ αὐτῶν, ὅτι αἱ ἄλλαι θὰ ἦσαν πλέον σώφρονες καὶ ὅτι θὰ συγκατένευον εἰς ἠθικὴν μείωσίν των, προκειμένου ν' ἀποφύγουν τὸν πόλεμον. Οὕτω, ἡ Ρωσία ἔσπευσε νὰ ἀπειλήσῃ τὴν Αὐστρουγγαρίαν, χωρὶς νὰ ὑπολογίσῃ τὴν γερμανικὴν ἀντίδρασιν ἡ Γερμανία νὰ ἀπειλήσῃ τὴν Ρωσίαν καὶ τὴν Γαλλίαν, μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ Μ. Βρεταννία θὰ παρέμενεν ἀπαθὴς θεατὴς. Οἱ κακοί, ἐν τούτοις, χειρισμοὶ τῆς ἑβδομάδος 28 Ἰουλίου - 4 Αὐγούστου 1914, δὲν θὰ ἦσαν, ἴσως, ἀρκετοὶ διὰ νὰ

ὁδηγήσουν εἰς παγκόσμιον ἐμπλοκήν, ἐὰν κλῖμα καχυποψίας δὲν ἐσκίαζε τὰς σχέσεις τῶν μεγάλων δυνάμεων. Ἡ Γερμανία ἐφοβεῖτο τὴν ἀπὸ εἰκοσαετίας ὑφισταμένην γαλλορωσικὴν συμμαχίαν, τῆς ὁποίας τρίτος ἀνεπίσημος, ἑταῖρος ἐνεφανίζετο ἡ Μ. Βρεταννία καὶ ἐπεθύμει νὰ τὴν διαλύσῃ. Ἡ Μ. Βρεταννία ἐφοβεῖτο τὴν Γερμανίαν, ἡ ὁποία, ἀρχομένου τοῦ 20οῦ αἰῶνος, ἐπρογραμμάτισε τὴν ναυπήγησιν στόλου ἰσοδυνάμου πρὸς τὸν βρεταννικόν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὸν τελευταῖον τὴν κυριαρχίαν τῶν θαλασσῶν, τὴν ὁποίαν διετήρει ἀπὸ τῆς ναυμαχίας τοῦ Τραφάλγκαρ, ἐπὶ ἕνα αἰῶνα καὶ πλέον. Ἡ Γαλλία ἐφοβεῖτο ὅτι ἐὰν ἐγκατέλειπε τὴν Ρωσίαν θὰ παρέμενεν ἔκθετος εἰς τὴν βουλιμίαν τῆς Γερμανίας, διαθετούσης σχεδὸν διπλασίαν τῆς ἰδικῆς της στρατιωτικὴν δύναμιν. Ἐξ ἄλλου, ἤλπιζεν ὅτι θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Ἀλσατίαν καὶ τὴν Λωρραίνην, τὰς δύο γαλλικὰς ἐπαρχίας τὰς προσαρτηθείσας εἰς τὴν Γερμανίαν μετὰ τὸν γαλλογερμανικὸν πόλεμον τοῦ 1870 - 71, (συνθήκη τῆς Φραγκφούρτης, 10 Μαΐου 1871). Ἡ Ρωσία ἐφοβεῖτο ὅτι, ἐὰν ἄφηνε τὴν Σερβίαν νὰ ἡττηθῇ, θὰ ἔχανε τὰς συμπαθείας τῶν σλαβικῶν λαῶν καὶ τὸ σχέδιόν της, διὰ μίαν ἕνωσιν ὅλων τῶν Σλάβων, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν της, θὰ κατέρρεεν.

Ἀλλά, πέραν ὅλων αὐτῶν, ἡ βεβαιότης τῶν κυβερνήσεων τῶν πέντε μεγάλων δυνάμεων, ὅτι ὁ πόλεμος θὰ ἐτελείωνεν ἐντὸς τριῶν μηνῶν ἤ, τὸ ἀργότερον, τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1914, ἔπαιξεν ἀποφασιστικὸν ρόλον εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς στάσεώς των. Καὶ ὁ πόλεμος διήρκεσε τέσσαρα ἔτη, τρεῖς μῆνας καὶ ἑπτὰ ἡμέρας. Ἀνέτρεψε δὲ τὰ πάντα. Ἀκόμη καὶ τὰς μεθόδους τοῦ πολέμου.

Η ΑΝΑΜΙΞΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἡ Ἑλλάς, παρ' ὅλον ὅτι συνεδέετο διὰ τῆς ἀπὸ 1ης Ἰουνίου 1913 συνθήκης συμμαχίας μὲ τὴν Σερβίαν, ἐδήλωσεν ὅτι θὰ παρέμενεν οὐδετέρα. Διότι ἔκρινεν, ὀρθῶς, ὅτι ὁ συμμαχικὸς ὅρος τὴν ἐδέσμευεν διὰ περίπτωσιν βαλκανικοῦ καὶ ὄχι ἐξωβαλκανικοῦ πολέμου. Οὐδετέρα παρέμεινε καὶ μετὰ τήν ἔξοδον - 28 Ὀκτωβρίου 1914 - τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας εἰς τὸν πόλεμον.

Ἡ Μ.Βρεταννία καὶ ἡ Γαλλία, τὰς ἀρχὰς τοῦ 1915, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῶν Δαρδανελλίων, διὰ νὰ ἀνοίξουν τὴν θαλασσίαν, μέσῳ Εὐξείνου Πόντου, ὁδὸν ἀνεφοδιασμοῦ τῆς Ρωσίας. Ἡ τελευταία εὑρίσκετο, οὐσιαστικῶς, ἀποκεκλεισμένη, διότι ἡ μέν εἴσοδος τῆς Βαλτικῆς ἐτέλει ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῶν Γερμανῶν, οἱ δὲ λιμένες τοῦ Βορρᾶ ἦσαν, κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἔτους, παγωμένοι. Εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ἐκπορθήσεως τῶν Στενῶν ἐκλήθη νὰ μετάσχῃ καὶ ἡ Ἑλλάς. Τῆς ἐδίδετο δὲ ὑπόσχεσις περὶ παραχωρήσεως τῆς περιοχῆς τῆς Σμύρνης καὶ τῆς ἐνδοχώρας της. Τὸ ἑλληνικὸν ἐπιτελεῖον, ἄλλωστε, εἶχε προετοιμάσει σχέδιον αἰφνιδιαστικῆς ἐνεργείας κατὰ τῶν Δαρδανελλίων, ἐν ὄψει ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου, λόγῳ τῆς ἀρνήσεως τῶν Τούρκων ὅπως ἀναγνωρίσουν τὴν ἐπὶ τῶν νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους ἑλληνικὴν κυριαρχίαν. Ἡ ὑπὸ τὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλον κυβέρνησις τῶν Φιλελευθέρων ἀπεφάσισεν, ὅπως ἡ χώρα μας ἐγκαταλείψῃ τὴν οὐδετερότητα καὶ μετάσχῃ τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἀλλὰ ἡ στρατιωτικὴ ἡγεσία ἐχαρακτήρισε τὴν ὅλην ὑπόθεσιν ἀσύμφορον. Κατόπιν τούτου, ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἠρνήθη νὰ δώσῃ τὴν συγκατάθεσίν του, ὁπότε ἡ κυβέρνησις παρῃτήθη. Ἡ ὑπὸ τὸν Δημ. Γούναρην διάδοχός της προεκήρυξεν ἐκλογάς. Διεξήχθησαν τὴν 13ην Ἰουνίου 1915 καὶ ἔδωσαν εἰς τὸ Κόμμα τῶν Φιλελευθέρων τήν πλειονοψηφίαν. Ἡ ἐκλογικὴ νίκη ὡδήγησεν εἰς τὸν σχηματισμὸν, τὴν 23ην Αὐγούστου 1915, νέας ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν τῶν Φιλελεύθερων Ἐλ. Βενιζέλον κυβερνήσεως. Ἡ καθυστέρησις εἰς τόν σχηματισμὸν τῆς νέας κυβερνήσεως ὠφείλετο εἰς ἀσθένειαν τοῦ Βασιλέως, ἡ ὁποία διήρκεσεν ἐπὶ τετράμηνον.

Νέα διαφωνία ἀνέκυψε μεταξὺ τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ ὅταν, τὴν 4ην Ὀκτωβρίου, ἀφοῦ, ἐν τῷ μεταξύ, ἡ Ἑλλὰς εἶχε κηρύξει γενικὴν ἐπιστράτευσιν, εἰς ἀπάντησιν ἀναλόγου μέτρου τῆς

Βουλγαρίας, ὁ Ἐλ. Βενιζέλος ἐδήλωσεν εἰς τὴν Βουλήν, ὅτι ἡ χώρα μας θὰ ἔσπευδεν εἰς βοήθειαν τῆς Σερβίας, ἐὰν ἡ τελευταία ὑφίστατο βουλγαρικὴν ἐπίθεσιν, ὡς εἶχεν ὑποχρέωσιν ἐκ τῆς ἑλληνοσερβικῆς συμμαχίας.

Ἡ Σερβία μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης, εἶχεν ἀποκρούσει ἐπιτυχῶς τὰς ἐπιθέσεις τῶν Αὐστροουγγρικῶν στρατευμάτων. Ἡ ἀποτυχία αὐτὴ ἠνώχλησε τὴν Γερμανίαν, ἡ ὁποία ἀπεφάσισε καὶ ἰδικάς της δυνάμεις νὰ ἀποστείλῃ εἰς τὸ σερβικὸν μέτωπον καὶ τὴν Βουλγαρίαν νά παρασύρῃ πρὸς τὸ μέρος της, ἐκμεταλλευομένη τὴν ἐπιθυμίαν τῆς Βουλγαρίας νὰ ἀνακτήσῃ τὰ ἀπολεσθέντα κατὰ τὸν δεύτερον βαλκανικὸν πόλεμον ἐδάφη. Ἡ βουλγαρικὴ κυβέρνησις, παρ' ὅλον ὅτι ἡ Ἀντὰντ τῆς προσέφερεν ἐδαφικὰ ἀνταλλάγματα εἰς βάρος τῆς Σερβίας καὶ τῆς Ἑλλάδος, τελικῶς ἐτάχθη παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν.

Αἱ προσφοραὶ τῆς Ἀντὰντ πρὸς τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἡ ἀδυναμία τῆς Σερβίας νὰ ἐκπληρώσῃ ὑποχρέωσίν της ἐκ τῆς συνθήκης συμμαχίας, ὅπως παρατάξῃ δύναμιν 150.000 ἀνδρῶν ἔναντι τῆς Βουλγαρίας, κατέστησαν ἐπιφυλακτικοὺς τὸν Βασιλέα καὶ τὴν στρατιωτικὴν ἡγεσίαν εἰς τὴν υἱοθέτησιν τῆς κυβερνητικῆς εἰσηγήσεως περὶ ἐμπλοκῆς μας εἰς τὸν πόλεμον ἐάν ἡ Βουλγαρία ἐπετίθετο κατὰ τῆς συμμάχους μας. Ὁ Ἐλ. Βενιζέλος εἶχεν ἐπιτύχει, ὅπως οἱ Ἄγγλοι καὶ οἱ Γάλλοι ἀποστείλουν εἰς Μακεδονίαν τὰς 150.000 ἀνδρῶν, τὰς ὁποίας δὲν ἠμποροῦσε νὰ παρατάξῃ ἡ Σερβία. Ἡ ἀποβίβασις δὲ τῶν πρώτων ἀγγλογαλλικῶν μονάδων εἰς Θεσσαλονίκην εἶχε συντελεσθῆ, ὅταν προέβη εἰς τὴν ἀνωτέρω πρὸς τὴν Βουλήν δήλωσίν του. Παρὰ ταῦτα, ὁ Βασιλεὺς ἐπέμεινεν εἰς τὴν ἄποψιν ὅτι ἔξοδος ἐκ τῆς οὐδετερότητος θὰ ἦτο δικαιολογημένη μόνον εἰς περίπτωσιν βουλγαρικῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς χώρας μας. Κατόπιν τούτου, ἡ κυβέρνησις Βενιζέλου παρῃτήθη καὶ ἐσχηματίσθη κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Ἀλεξ. Ζαίμην, μὲ συμμετοχὴν εἰς αὐτὴν τῶν πρώην πρωθυπουργῶν Γ. Θεοτόκη, Δημ. Ράλλη, Στέφ. Δραγούμη, Δημ. Γούναρη καὶ τοῦ ναυάρχου Π. Κουντουριώτη. Ἡ νέα κυβέρνησις ὅμως ἀνετράπη μετὰ ἕνα μῆνα, διότι ἡ φιλελευθέρα εἰς τὴν Βουλὴν πλειονοψηφία ἐθεώρησεν ὅτι ἐθίγη ἀπὸ τὴν στάσιν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, ὑποστρατήγου Ι. Γιαννακίτσα, κατὰ τὴν διάρκειαν σημειωθέντος ἐν τῇ Βουλῇ ἐπεισοδίου.

Ὁ Βασιλεύς, ἐπειδὴ ὁ Αλ. Ζαΐμης ἠρνήθη νὰ διατηρήσῃ τὴν πρωθυπουργίαν, ἀνέθεσε τὸν σχηματισμὸν νέας κυβερνήσεως εἰς τὸν Στέφ. Σκουλούδην, ὁ ὁποῖος ὅμως διετήρησε τοὺς αὐτοὺς ὑπουργούς. Ὁ νέος πρωθυπουργὸς εἰσηγήθη τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς, εἰς τὴν ὁποίαν προέβλεπεν ὅτι θ' ἀνετρέπετο ἐφ' ὅσον διετήρησε τὴν σύνθεσιν τῆς παλαιᾶς κυβερνήσεως, καὶ τὴν διενέργειαν νέων ἐκλογῶν. Ὁ Βασιλεὺς ἀπεδέχθη τὴν εἰσήγησιν καὶ αἱ ἐκλογαὶ ὡρίσθησαν διὰ τὴν 19ην Δεκεμβρίου 1915. Τὸ κόμμα τῶν Φιλελεύθερων ἠρνήθη νὰ μετάσχῃ διότι ἐφρόνει ὅτι δὲν θὰ ἀπέδιδον τὸ πραγματικὸν λαϊκὸν φρόνημα, ἐπειδὴ μεγάλη μερὶς τῶν ψηφοφόρων εὑρίσκετο ἐπιστρατευμένη. Ὡς ἔπρεπε νὰ ἀναμένεται, ἡ ἀποχὴ τῶν Φιλελεύθερων ἐκ τῶν ἐκλογῶν ἔφερε μεγαλυτέραν ἔντασιν εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν κεκηρυγμένων ὑπὲρ τῆς οὐδετερότητος καὶ τῶν ὑποστηριζόντων τὴν ἔξοδον εἰς τὸν πόλεμον παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀντάντ.

Ἡ ἐπίσημος στάσις τῆς Ἑλλάδος δὲν ἠμπόδισε τὴν περαιτέρω ἐνίσχυσιν τῶν εἰς Θεσσαλονίκην ἀγγλογαλλικῶν μονάδων, οὔτε τὴν ὑπὸ τῶν Ἀγγλογάλλων χρησιμοποίησιν ἑλληνικῶν λιμένων διὰ τὸν στόλον των. Τὰς ἀρχάς, μάλιστα, Ἰανουαρίου 1916 κατέλαβον τὴν Κέρκυραν, διὰ νὰ τὴν χρησιμοποιήσουν πρὸς φιλοξενίαν καὶ ἀναδιοργάνωσιν τῶν ὑπολειμμάτων τοῦ σερβικοῦ στρατοῦ, τὰ ὁποία, μέσῳ Ἀλβανίας, εἶχον διαφύγει μετὰ τὴν σερβικὴν κατάρρευσιν. Εἰς τὴν Κέρκυραν ἐγκατεστάθησαν, ἐπίσης, ἡ σερβικὴ κυβέρνησις καὶ ἡ σερβικὴ Βουλή.

Ἡ παρουσία τῶν στρατευμάτων τῆς Ἀντὰντ εἰς Μακεδονίαν δὲν ἦτο δυνατὸν παρά νὰ προκαλέσῃ ἀργὰ ἢ γρήγορα, ἀντίδρασιν τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν. Πράγματι, τὰ τέλη Μαΐου 1916, οἱ Γερμανοὶ ἐζήτησαν τὴν παράδοσιν τοῦ ὀχυροῦ Ροῦπελ, προστατεύοντος τὴν ὁμώνυμον στενωπόν.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις διεμαρτυρήθη ἐντόνως διὰ τὴν γερμανικὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησε νὰ ἔλθῃ εἰς ρῆξιν μὲ τὴν Γερμανίαν καὶ δι' αὐτὸ συνεφώνησεν εἰς τὴν παράδοσιν. Τὴν ἐν προκειμένῳ ἑλληνικὴν στάσιν ἡ Ἀντὰντ ἐθεώρησεν ὡς μὴ φιλικὴν καί δι' αὐτὸ τὴν 21ην Ἰουνίου ἐζήτησε τὴν παραίτησιν τῆς κυβερνήσεως Στ. Σκουλούδη, τὴν ἀποστράτευσιν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τὴν διενέργειαν νέων ἐκλογῶν. Τὰ αἰτήματα ἔγιναν

δεκτά. Ὑπηρεσιακὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Ἀλέξ. Ζαΐμην ἐσχηματίσθη καὶ ἡ ἀποστράτευσις διετάχθη. Ἀλλ' ἐνῷ ἡ χώρα ἐβάδιζε πρὸς ἐκλογάς, γερμανοβουλγαρικαὶ δυνάμεις εἰσῆλθον τὴν 17ην Αὐγούστου εἰς Ἀνατ. Μακεδονίαν. Αἱ ἐκεῖ ἑλληνικαὶ δυνάμεις, ἀνεπαρκέσταται δι' ἄμυναν, ἠναγκάσθησαν τὴν 11ην Σεπτεμβρίου, ἀφοῦ κατέστη ἀδύνατος ἡ μεταφορά των εἰς Παλαιὰν Ἑλλάδα, νὰ συνθηκολογήσουν. Μετεφέρθησαν δὲ, (περὶ τοὺς 6.000 ἀξιωματικοὶ κι' ὁπλῖται) ὡς φιλοξενούμενοι τῶν Γερμανῶν, εἰς Γκέρλιτς τῆς Σαξωνίας, ὅπου παρέμειναν μέχρι τοῦ 1919.

Ὡρισμένος ἀριθμὸς ἀξιωματικῶν καὶ ὁπλιτῶν (περὶ τοὺς 2.000) κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου, ἐν συνεργασίᾳ μέ ὑπηρετοῦντας εἰς τὴν μακεδονικὴν πρωτεύουσαν συναδέλφους των, συνέστησαν Ἐπιτροπὴν Ἐθνικῆς Ἀμύνης. Σκοπὸς τῆς Ἐπιτροπῆς ἦτο ἡ συγκρότησις, ἐξ ἐθελοντῶν, στρατιωτικῶν σωμάτων, τὰ ὁποῖα θὰ ἐπολέμουν παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀντάντ.

Τὰ γεγονότα τῆς Μακεδονίας εἶχον ὡς ἄμεσον συνέπειαν τὴν ματαίωσιν τῶν ἐκλογῶν, κατόπιν ἀξιώσεως τῶν Γάλλων, φοβηθέντων ὅτι τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, τὸ μόνον τὸ ὁποῖον ἐθεώρουν ὡς φιλικὸν, δέν θὰ ἐκέρδιζε τὴν πλειονοψηφίαν. Ἡ ματαίωσις τῶν ἐκλογῶν ἔφερε καὶ τήν παραίτησιν τῆς κυβερνήσεως Ζαΐμη. Ἐσχηματίσθη πολιτικὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Νικ. Καλογερόπουλον, μὲ πρόγραμμα τὴν ἔναρξιν διαπραγματεύσεων πρός ἔξοδον τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς οὐδετερότητος παρὰ τὸ πλευρόν τῆς Ἀντάντ.

Ἀλλὰ τὰ γεγονότα τῆς Μακεδονίας εἶχον ὡς ἀπρόβλεπτον ἐπακόλουθον τὴν μετάβασιν τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου, μέσῳ Κρήτης καὶ νήσων τοῦ Αἰγαίου, εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου, μετὰ τοῦ ναυάρχου Παύλου Κουντουριώτη καὶ τοῦ στρατηγοῦ Παναγιώτου Δαγκλῆ, ἐσχημάτισε τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου 1916 προσωρινὴν κυβέρνησιν, ἡ ὁποία καὶ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν.

Ἡ ἄρνησις τῆς Ἀντὰντ νὰ διαπραγματευθῇ ὑπεχρέωσε τὴν κυβέρνησιν Καλογεροπούλου εἰς παραίτησιν. Νέα ὑπηρεσιακὴ κυβέρνησις, ὑπὸ τὸν καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Σπυρίδωνα Λάμπρον, ἐσχηματίσθη τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου, ἡ ὁποία εὑρέθη ἐνώπιον σειρᾶς ἀξιώσεων τῶν Γάλλων, ἐνεργούντων ὡς ἐντολοδόχων

καὶ τῶν ἄλλων δυνάμεων. Ἡ γαλλικὴ Κυβέρνησις πιστεύουσα ὅτι ἦτο ὑπεύθυνος διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ Μακεδονικοῦ μετώπου, ἐπειδὴ ἀρχιστράτηγος ἦτο ὁ Γάλλος στρατηγὸς Μωρὶς Σαράϊγ, μετέφερε τὸ σύνολον, σχεδὸν, τοῦ στόλου της εἰς τὰ ἑλληνικὰ ὕδατα. Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν γαλλικῶν ναυτικῶν δυνάμεων ἦτο ὁ ναύαρχος Λουδοβίκος Νταρτὶζ ντὶ Φουρνέ, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἠξίωσε καὶ ἐπέτυχε τὴν παράδοσιν τοῦ στόλου τῶν ἑλληνικῶν ἐλαφρῶν πολεμικῶν σκαφῶν, προέβη, ἐν συνεχείᾳ εἰς πράξεις καταλυτικὰς τῆς ἑλληνικῆς κυριαρχίας. Ἔθεσεν ὑπὸ τὸν ἔλεγχόν του τὸν Πειραιᾶ καὶ τὸν Ναύσταθμον, ἐξεδίωξεν ἐξ Ἀθηνῶν τοὺς πρεσβευτὰς Γερμανίας, Αὐστρουγγαρίας, Βουλγαρίας, Τουρκίας, καί, τέλος, ἐζήτησεν τὸν περιορισμὸν τῶν ἑλληνικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων εἰς Πελοπόννησον καὶ τὴν παράδοσιν τοῦ μεγίστου μέρους τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τῶν ἐλαφρῶν ὅπλων. Ἐπειδὴ ἡ κυβέρνησις Λάμπρου ἐδίσταζε νὰ ἱκανοποιήσῃ, ἐν τῷ συνόλῳ της, τὴν ἀξίωσιν περὶ παραδόσεως τοῦ ὁπλισμοῦ, ὁ Γάλλος ναύαρχος ἀπεβίβασε τὴν 1ην Δεκεμβρίου 1916 (18ην Νοεμβρίου κατὰ τὸ παλαιὸν ἡμερολόγιον, ἐξ οὗ καὶ τὰ γεγονότα ἀπεκλήθησαν Νοεμβριανὰ), ἀγγλογαλλικὰ ναυτικὰ ἀγήματα, ἐπὶ τῷ σκοπῷ καταλήψεως ἐπικαίρων σημείων τῆς ἑλληνικῆς πρωτευούσης. Αἱ στρατιωτικαί, ὅμως, δυνάμεις τῶν Ἀθηνῶν ἀντέταξαν ἄμυναν καὶ καθήλωσαν τὰ ἀγήματα, τὰ ὁποῖα ὑπέστησαν ἀρκετὰς ἀπωλείας[1]. Κατόπιν τούτου, ὁ Γάλλος ναύαρχος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐγκατασταθῆ εἰς τὸ Ζάππειον Μέγαρον, διέταξε τὰ πολεμικὰ σκάφη του νὰ βομβαρδίσουν τὴν ἑλληνικὴν πρωτεύουσαν. Ἀρκεταὶ βολαὶ ἔπεσαν εἰς τὴν πέριξ τοῦ Ἀρδηττοῦ περιοχὴν καὶ ἄλλαι ἐντὸς τοῦ βασιλικοῦ κήπου. Ἐπῆλθε, τότε, συμφωνία μεταξὺ τοῦ Βασιλέως καὶ τῶν πρεσβευτῶν Γαλλίας, Μ. Βρεταννίας καὶ Ρωσίας, ὅπως παραδοθοῦν εἰς τὸν ναύαρχον ἕξ πυροβολαρχίαι (24 πυροβόλα) καὶ διακοποῦν αἱ ἐχθροπραξίαι, ἀποσυρομένων τῶν ἀγημάτων.

Τὰ γεγονότα αὐτὰ ὡδήγησαν εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ Φουρνέ, ὁ ὁποῖος ἐθεωρήθη ὡς κακῶς χειρισθεὶς τὴν ὑπόθεσιν, καὶ εἰς ἐπιβολὴν ναυτικοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς Ἑλλάδος, μὲ συνέπειαν νὰ ὑποστῇ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς σοβαρὰς ἐπισιτιστικὰς στερήσεις. Ὁ

(1) Αἱ ἀπώλειαι τῶν Ἀγγλογάλλων ἀνῆλθον εἰς 60 νεκροὺς ἐξ ὧν 6 ἀξιωματικοί, καὶ 134 τραυματίας, ἐξ ὧν 2 ἀξιωματικοί, ἐνῶ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἶχε 30 νεκροὺς 4 ἀξιωματικοὺς καὶ 26 ὁπλίτας καὶ τραυματίας 3 ἀξιωματικοὺς καὶ 49 ὁπλίτας

ἀποκλεισμὸς διετηρήθη καὶ μετὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν νέων ἀξιώσεων τῆς Ἀντάντ, αἱ ὁποῖαι διετυπώθησαν εἰς διακοίνωσιν τῆς 28ης Δεκεμβρίου 1916. Ἦτο φανερόν πλέον ὅτι αἱ πιθανότητες συνεννοήσεως μεταξὺ Ἀντὰντ καὶ κυβερνήσεως Ἀθηνῶν εἶχον μηδενισθῆ καὶ ὅτι ἀκόμη μεγαλυτέρας ἐκτάσεως ἐπέμβασις ἔπρεπε νὰ ἀναμένεται.

Ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ Βασιλέως.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Μαρτίου 1917, ἡ ὁποία ἀνέτρεψε τό τσαρικὸν καθεστὼς εἰς Ρωσίαν, καὶ ἡ εἴσοδος τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν, τὴν 6ην Ἀπριλίου 1917, εἰς τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν, ἔδωσαν νέαν μορφήν εἰς τήν σύρραξιν. Ἐξάλλου, αἱ ἐπελθοῦσαι εἰς Μ. Βρεταννίαν καὶ Γαλλίαν κυβερνητικαὶ μεταβολαὶ ἔφερον εἰς τὴν ἐξουσίαν κυβερνήσεἰς ἀποφασισμένας νὰ ἐντείνουν τὴν πολεμικὴν προσπάθειαν. Ἡ ἐκκαθάρισις τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκρίθη, κυρίως ὑπὸ τῶν Γάλλωνν, ὡς ἀπαραίτητος προϋπόθεσις διὰ τὴν ἀξιοποίησιν τοῦ Μακεδονικοῦ μετώπου. Κατόπιν συνεννοήσεως μεταξὺ τῶν δυνάμεων τῆς Ἀντὰντ ἀπεφασίσθη ἡ ἄσκησις πιέσεως εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου, ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου 1917, εὑρίσκετο εἰς τὴν ἐξουσίαν κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρίαν, ἐκ νέου, τοῦ Ἀλεξ. Ζαΐμη. Ἡ μορφή τῆς πιέσεως δὲν ἦτο προσδιωρισμένη, ἐλλείψει ὁμοφωνίας. Ἀλλ' ἡ Γαλλία ἀνέλαβε πρωτοβουλίαν καὶ ἔφερε τοὺς συμμάχους της πρὸ τετελεσμένου γεγονότος. Ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν καταλήψεως τῶν Ἀθηνῶν ἐξηνάγκασε τὴν 12ην Ἰουνίου 1917 τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον νὰ ἐγκαταλείψῃ, μετὰ τοῦ διαδόχου Γεωργίου καὶ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, τὴν Ἑλλάδα. Βασιλεὺς ἀνεκηρύχθη ὁ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Ἀλέξανδος. Καὶ μετ' ὀλίγον, τήν 27ην Ἰουνίου 1917 ὁ Ἑλ. Βενιζέλος ἐσχημάτισε κυβέρνησιν εἰς Ἀθήνας. Ἡ νέα κυβέρνησις ἀνεκάλεσε τοὺς ἀπομένοντας εἰς τὰς Κεντρικὰς Αὐτοκρατορίας Ἕλληνας διπλωματικοὺς ἀντιπροσώπους καὶ ἀνεκοίνωσεν ὅτι ἐθεώρει τὴν Ἑλλάδα εὑρισκομένην εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν, μετὰ τῆς Γερμανίας καὶ τῶν συμμάχων της ἀπὸ 23ης καὶ 24ης Νοεμβρίου 1916, ἀφ' ἧς, δηλαδὴ, ἡ κυβέρνησις Θεσσαλονίκης εἶχε κηρύξει τὸν πόλεμον κατά τῶν κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν. Πρὸς

νομιμοποίησίν της, ἡ κυβέρνησις Ἐλ. Βενιζέλου ἐπανέφερεν εἰς τὴν ζωὴν τὴν Βουλὴν τῆς 13ης Ἰουνίου 1915, τὴν ὁποίαν ἐθεώρησεν ὡς παρατύπως διαλυθεῖσαν. Ἡ Βουλὴ αὐτή, ἡ ὁποία ἔζησεν ἐπὶ τρία καὶ πλέον ἔτη, ἀπεκλήθη «Βουλὴ τῶν Λαζάρων». Ἀπουσίαζον δὲ ἐξ αὐτῆς ὁ Δημ. Γούναρης, διότι εἶχεν ἐκτοπισθῆ ὑπὸ τῶν Γάλλων εἰς Κορσικὴν καὶ ὁ Γεώργιος Θεοτόκης, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀποθάνει τὸν Ἰανουάριον 1916.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ἡ κυβέρνησις Βενιζέλου, πρό πάσης ἄλλης ἐνεργείας της, ἐπεδίωξε τὴν ἀποκατάστασιν τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων τῆς χώρας, 1) διὰ τῆς καταργήσεως ὅλων τῶν ἐπιβληθέντων ἐπὶ τῶν σιδηροδρόμων, Τ.Τ.Τ., τελωνείων καὶ ἄλλων κρατικῶν ὑπηρεσιῶν ἐλέγχων τῆς Ἀντάντ, 2) διά τῆς ἀποδόσεως τῶν καταληφθείςῶν νήσων, τοῦ Ναυστάθμου καὶ τοῦ ἐλαφροῦ στόλου, 3) διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως ἐκ τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων, 4) διὰ τῆς ἀποχωρήσεως ἐξ Ἠπείρου τῶν ἐκεῖ εἰσελθόντων, ὑπὸ τὸ πρόσχημα προστασίας τοῦ εἰς Ἀλβανίαν Ἰταλικοῦ μετώπου, Ἰταλικῶν στρατευμάτων. Δεδομένου ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἦτο πλέον σύμμαχος τῆς Ἀντάντ χώρα, δὲν συνήντησε δυσκολίας εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἀνωτέρω ἐπιδιώξεων. Μόνον οἱ Ἰταλοὶ καθυστέρησαν ἐπὶ μικρὸν χρονικὸν διάστημα τὴν ἀποχώρησίν των, ἀλλὰ τὸν Αὔγουστον 1917 καὶ αὐτοὶ παρέδωσαν τὴν Ἤπειρον εἰς τὴν ἑλληνικὴν διοίκησιν.

Δευτέρα ἐπιδίωξίς της ἦτο ἡ συγκρότησις ἀξιομάχου στρατοῦ. Αἱ δυνάμεις τὰς ὁποίας ὡς προσωρινὴ κυβέρνησις εἶχε συγκεντρώσει, ἐξ ἐθελοντῶν καὶ ἐκ στρατολογηθέντων εἰς φιλικὰς πρὸς αὐτὴν περιοχὰς (Κρήτη, Λέσβος, Χίος), ἦσαν 1865 ἀξιωματικοὶ καὶ 59.678 ὁπλῖται. Ἐξ αὐτῶν ἐσχηματίσθη τὸ Σῶμα Στρατοῦ Ἐθνικῆς Ἀμύνης, ἐκ τριῶν μεραρχιῶν ἐμπολέμου συνθέσεως. Ἡ κυβέρνησις Βενιζέλου ἀνέλαβε ἔναντι τῶν συμμάχων τὴν ὑποχρέωσιν, ἐφ' ὅσον τῆς ἐδίδετο οἰκονομικὴ ἐνίσχυσις καὶ τὸ ἀπαιτούμενον πολεμικὸν ὑλικόν, νὰ συγκροτήσῃ ἄλλας ἓξ μεραρχίας ἐμπολέμου συνθέσεως. Τελικῶς, τὸ θέρος τοῦ 1918, κατώρθωσε νὰ παρατάξῃ εἰς τὸ

Μακεδονικὸν μὲτωπον 10 μεραρχίας.

Αἱ ἑπτά νέαι ἑλληνικαὶ μεραρχίαι ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Συμμάχους νὰ ἀποκτήσουν ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν καὶ νὰ παρασκευάσουν τὴν μεγάλην ἐπίθεσιν τοῦ Σεπτεμβρίου 1918, ἡ ὁποία ἀπέληξεν εἰς τὴν διάσπασιν τοῦ ἐχθρικοῦ μετώπου, εἰς τὴν συνθηκολόγησιν τῆς Βουλγαρίας (29 Σεπτεμβρίου), εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Σερβίας, τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ Δυτικῆς Θράκης. Εἰς τὰς ἐπιχειρήσεἰς διασπάσεως μετέσχεν ἐνεργῶς ὁ ἑλληνικός στρατός. Μία ἐκ τῶν μεραρχιῶν του, ἡ 3η, (ὑποστράτηγος Τρικούπης Νικ.) ἔφθασε μέχρι τοῦ Πιρότ τῆς Σερβίας. Θὰ ἦτο δὲ δυνατὸν τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα, μετὰ τῶν ἄλλων συμμαχικῶν, νὰ εἰσέλθουν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐὰν ἡ Μ. Βρεταννία δέν ἤρχιζε μυστικὰς διαπραγματεύσεἰς μέ τήν Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν καὶ δέν ἔφερε τοὺς Συμμάχους της πρὸ τοῦ τετελεσμένου γεγονότος τῆς ὑπογραφῆς μονομεροῦς ἀνακωχῆς, εἰς Μοῦδρον τὴν 30ὴν Ὀκτωβρίου 1918. Ὁπωσδήποτε, τοῦ συμμαχικοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος διῆλθε τὰ Δαρδανέλλια καὶ κατέπλευσεν εἰς τὸν Βόσπορον, μετεῖχε καὶ τό θρυλλικὸν καταδρομικόν μας «Γ. Ἀβέρωφ». Ὅταν δὲ ἡ Κωνσταντινούπολις ἐτέθη ὑπὸ διεθνῆ ἔλεγχον, (Μάρτιος 1920) Ἕλλην Ὕπατος Ἁρμοστής μετεῖχε τῆς διεθνοῦς διοικήσεως.

Αἱ ἑλληνικαὶ ἔνοπλοι δυνάμεις, πρὸ τῆς συμμετοχῆς των εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Σεπτεμβρίου, εἶχον διακριθῆ εἰς τὴν μάχην τοῦ Σκρᾶ - ντὶ - Λέγκεν (30ὴν Μαΐου 1918). Ἐντὸς διαστήματος ὀλίγων ὡρῶν ἐπέτυχον νὰ καταλάβουν καὶ νὰ διατηρήσουν ἐξαιρετικῶς ἰσχυρὰν Βουλγαρικὴν ἀμυντικὴν γραμμήν. Ἡ νίκη τοῦ Σκρᾶ προεκάλεσε μεγάλον ἐνθουσιασμὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰς συμμάχους χώρας, διότι ἡ θέσις ἐθεωρεῖτο σχεδόν ἀπόρθητος. Προηγούμεναι ἀπόπειραι καταλήψεώς της εἶχον ἀποτύχει.

Μετά τόν τερματισμὸν τοῦ πολέμου εἰς τὰ Βαλκάνια καὶ τὴν Μέσην Ἀνατολήν, αἱ συμμαχικαὶ δυνάμεἰς ἐπρόκειτο νὰ εἰσβάλουν εἰς Αὐστρουγγαρίαν, ὅπου εἶχον ἤδη εἰσέλθει σερβικὰ στρατεύματα. Ἀλλὰ τὴν 4ην Νοεμβρίου καὶ ἡ Αὐτοκρατορία αὐτή ἔσπευδε νὰ συνθηκολογήσῃ ἐνῷ μετὰ μίαν, ἀκριβώς, ἑβδομάδα ἐξηναγκάζετο καὶ ἡ Γερμανία νὰ σταματήσῃ τὰς ἐχθροπραξίας καὶ νὰ ὑπογράψῃ ἀνακωχὴν.

Ἀποσύνθεσις τῶν ἡττηθέντων.

Ἡ ἧττα εἶχε βαρυτάτας συνεπείας ἐπὶ τῆς τύχης τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν καὶ τῶν Συμμάχων των. Ἤδη, πρό τῆς ἀνακωχῆς, ἐπαναστατικαὶ ἐκδηλώσεις καὶ ἀποσυνθετικὰ φαινόμενα ἐσημειώθησαν. Βούλγαροι στρατιῶται ἐπετέθησαν ἐναντίον τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου. Ὁ Βασιλεὺς Φερδινάνδος ἐξηναγκάσθη εἰς παραίτησιν, ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του Βόριδος, καὶ εἰς ἐγκατάλειψιν τῆς χώρας του.

Εἰς τὴν Αὐστροουγγαρίαν ἡ διάλυσις ὑπῆρξε πλήρης. Τὸ μοναρχικόν καθεστώς ἀνετράπη. Αἱ ἀποτελοῦσαι τὴν δυαδικὴν μοναρχίαν ἐθνότητες ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των, βάσει τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνοτήτων. Οἱ Τσέχοι καὶ οἱ Σλοβάκοι ἀπετέλεσαν ἀνεξάρτητον κράτος, τὴν Τσεχοσλοβακίαν. Οἱ Κροάται, Σλοβένοι, Δαλματοὶ ἡνώθησαν μετὰ τῶν Σέρβων καὶ ἀπετέλεσαν τὸ βασίλειον τῶν Σέρβων - Κροατῶν - Σλοβένων, τὸ ὁποῖον, μετ' ὀλίγα ἔτη, μετωνομάσθη εἰς Νοτιοσλαβίαν. Εἰς τὸ νέον βασίλειον περιελήφθησαν καὶ αἱ ἐπαρχίαι Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης καὶ τὸ μέχρι τότε ἀνεξάρτητον Μαυροβούνιον, τοῦ ὁποίου ὁ βασιλεὺς παρητήθη. Ἡ Οὐγγαρία ἐχωρίσθη ἀπὸ τὴν Αὐστρίαν, ἡ ὁποία περιωρίσθη εἰς τὰς ἐπαρχίας μέ καθαρῶς γερμανικὸν πληθυσμόν. Τὸ αὐστριακόν τμῆμα τῆς Πολωνίας συνηνώθη μετὰ τοῦ γερμανικοῦ καὶ τοῦ ρωσικοῦ καὶ οὕτω, 123 ἔτη ἀπὸ τοῦ τελευταίου διαμελισμοῦ ἀνασυνεστήθη τὸ πολωνικόν κράτος. Τέλος, ἡ Τρανσυλβανία κατελήφθη ὑπὸ τῆς Ρουμανίας, τὸ Νότιον Τυρόλον καὶ ἡ Τεργέστη ὑπὸ τῆς Ἰταλίας. Ἐκ τῆς παλαιᾶς Αὐστρουγγρικῆς αὐτοκρατορίας δὲν ἀπέμεινε παρὰ ἡ ἱστορία της.

Μετὰ τὴν διάλυσιν, δέν εὗρον ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Οὐγγαρία τὴν ἡσυχίαν των. Εἰς τὴν Βιέννην ἔγινεν ἀπόπειρα καταλήψεως τῆς ἐξουσίας ὑπὸ τῶν κομμουνιστῶν. Εὐτυχῶς, ἀπέτυχεν. Εἰς τὴν Βουδαπέστην, ὅμως, ἀνάλογος ἀπόπειρα ἐπέτυχεν. Ἡ Οὐγγαρία ἐπὶ ὡρισμένους μῆνας τοῦ 1919 ἐγνώρισε τὰ δεινὰ τοῦ ὑπὸ τὸν Μπέλα Κοὺν κομμουνιστικοῦ καθεστῶτος.

Ἐπαναστατικαὶ ἐκδηλώσεις ἐσημειώθησαν καὶ εἰς Γερμανίαν. Ἤρχισαν μὲ τὴν ἐξέγερσιν τῶν πληρωμάτων τοῦ γερμανικοῦ στόλου εἰς Κίελον, τὴν 3ην Νοεμβρίου 1918, καὶ ὡλοκληρώθησαν μέ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Βερολίνου, τὴν 9ην Νοεμβρίου. Ἡ μοναρχία

ἀνετράπη καὶ ἀνεκηρύχθη δημοκρατία. Ὁ Αὐτοκράτωρ Γουλιέλμος Β' κατέφυγεν εἰς Ὁλλανδίαν, ὅπου παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του (1941). Ἀπόπειρα ὅμως τῶν κομμουνιστῶν νὰ καταλάβουν τὴν ἐξουσίαν συνετρίβη.

Τὸ ὀθωμανικὸν αὐτοκρατορικὸν καθεστὼς δὲν ἀνετράπη πρὸ ἢ ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνακωχήν. Ἐπέζησεν ἐπὶ τετραετίαν, μέχρι δηλαδὴ τῆς ὁριστικῆς ἐπικρατήσεως τοῦ κεμαλικοῦ ἐθνικιστικοῦ κινήματος. Ἀλλ' ὅλα τὰ ἐδάφη τὰ κατοικούμενα ὑπὸ Ἀράβων, Μεσσοποταμία, Ἀραβικὴ Χερσόνησος, Συρία, Λίβανος, Παλαιστίνη, ἀπεσπάσθησαν τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἐπίσης, ἀπεσπάσθη ἡ Ἀρμενία καὶ τὸ Κουρδιστάν.

Ἡ ἐπανάστασις εἰς Ρωσίαν.

Ἀλλ' ὅ,τι, κυρίως, προεκάλει βαθυτάτας ἀνησυχίας διὰ τὰς μελλοντικὰς ἐξελίξεἰς τῆς ἀνθρωπότητος ἦτο ἡ ἐπελθοῦσα εἰς Ρωσίαν μεταβολή. Μετὰ τὴν ἀνατροπὴν τῆς μοναρχίας ἐγκαθιδρύθη προσωρινὸν δημοκρατικὸν καθεστώς, μέ κυριαρχοῦσαν μορφὴν τόν Ἀλέξανδρον Κερένσκυ, τὸ ὁποῖον συνέχισε τὴν μετὰ τῶν Δυτικῶν Δυνάμεων συνεργασίαν. Ἀλλά, τὴν 7ην Νοεμβρίου 1917, (25 Ὀκτωβρίου, κατὰ τὸ παλαιὸν ἡμερολόγιον, τὸ ὁποῖον ἴσχυεν εἰς Ρωσίαν, ἐξ οὗ καὶ ἡ νέα ἐπανάστασις ὠνομάσθη Ὀκτωβριανή), κομμουνιστικὸν πραξικόπημα κατέλυσε τὴν δημοκρατίαν καὶ ἐγκαθίδρυσε τὴν κομμουνιστικήν δικτατορίαν, ὑπὸ τήν ὁποίαν εὑρίσκεται καὶ σήμερον ἡ Ρωσία. Ἡ κομμουνιστικὴ κυβέρνησις, ἀποβλέπουσα εἰς ἑδραίωσιν τῆς θέσεώς της, δεδομένου ὅτι εἰς ὅλην σχεδὸν τήν χώραν ἐξεδηλώθησαν ἀντικομμουνιστικὰ κινήματα, ὑπέγραψε συνθήκην εἰρήνης (τοῦ Μπρέστλιτόφσκ) μετὰ τῆς Γερμανίας καὶ Αὐστροουγγαρίας τὴν 3ην Μαρτίου 1918. Ἀπερίσπαστος, ἐν συνεχείᾳ ἐπεδόθη εἰς τὴν καταστολὴν τῶν ἀντικομμουνιστικῶν κινημάτων. Ἡ Ἀντὰντ καὶ οἱ σύμμαχοί της ἀπεφάσισαν, μετά τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου, νὰ ἔλθουν εἰς βοήθειαν τῶν ἀντικομμουνιστικῶν δυνάμεων. Ἡ Ἑλλὰς ἐκλήθη νὰ μετάσχῃ τῆς ἐκστρατείας. Τὰς ἀρχάς τοῦ 1919, σῶμα ἑλληνικοῦ στρατοῦ (ὑποστράτηγος Νίδερ Κων.) ἐκ δύο μεραρχιῶν ἀπεστάλη, μετὰ γαλλικῶν δυνάμεων, εἰς Οὐκρανίαν. Δυστυχῶς, ἡ κόπωσις τῶν Γάλλων καὶ τῶν Ἄγγλων, (οἱ τελευταῖοι εἶχον ἀποβιβασθῆ εἰς

Ἀρχάγγελον), ἐξηνάγκασε τὰς κυβερνήσεις των νὰ ἀποσύρουν τὰ στρατεύματά των, μετὰ μικρὸν χρονικὸν διάστημα. Μετὰ τῶν γαλλικῶν ἀπεσύρθησαν, τὸν Ἀπρίλιον 1919, καὶ αἱ Ἑλληνικαὶ δυνάμεις. Ὁ ἀγὼν κατὰ τῶν κομμουνιστῶν συνεχίσθη. Ἡ ἔλλειψις ὅμως ἐπαρκοῦς βοηθείας ὡδήγησε, τελικῶς, εἰς ἧτταν τῶν ἀντικομμουνιστῶν. Αἱ συνέπειαι τῆς κομμουνιστικῆς ἐπικρατήσεως εἰς Ρωσίαν ἔγιναν εὐθὺς ἀμέσως αἰσθηταί. Ἡ προσπάθεια διὰ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ κομμουνισμοῦ εἰς ὅλον τὸν κόσμον, διὰ τῆς δράσεως τῶν κομμουνιστικῶν κομμάτων, τῆς ὀργανώσεως ἐξεγέρσεων καὶ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν δημοκρατιῶν ἐλευθεριῶν πρὸς διάβρωσιν τῶν ἀστικῶν καθεστώτων, κατέστη παγία πολιτικὴ τῆς Ἑνώσεως Σοβιετικῶν Σοσιαλιστικῶν Δημοκρατιῶν, ὡς ἔκτοτε ἀπεκλήθη τὸ ρωσικὸν κράτος.

Αἱ δυσχέρειαι τοῦ νικητοῦ.

Οἱ νικηταὶ εὑρέθησαν ἐνώπιον δυσχερεστάτων προβλημάτων. Τὰ σπουδαιότερα, ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα θὰ ἐπηρεάσουν τὴν μεταγενεστέραν ἐξέλιξιν τῆς Γαλλίας καὶ Μ. Βρεταννίας, ἦσαν τὰ προκύψαντα ἐκ τῆς οἰκονομικῆς ἐξαντλήσεως τῶν δύο δυνάμεων. Ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις ἐπεζήτησε νὰ θεραπεύσῃ τὸ κακὸν διὰ τοῦ ἐξαναγκασμοῦ τῶν ἡττημένων, ὅπως πληρώσουν ὅλα τὰ βάρη τοῦ πολέμου. Αἱ ἐπανορθώσεις, τὰς ὁποίας ὑποχρεώθησαν νὰ καταβάλλουν, θὰ ἀποτελέσῃ μίαν ἀπὸ τὰς αἰτίας τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου.

Σοβαρά, ἐπίσης, ἦσαν τὰ ἀνακύψαντα προβλήματα ἐκ τῆς μεταξὺ τῶν νικητῶν διαφωνίας, ὡς πρὸς τόν τρόπον διακανονισμοῦ τῆς ὅλης μεταπολεμικῆς καταστάσεως. Ὁ Πρόεδρος τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς Γούντροου Οὐΐλσων, ὁ ὁποῖος, τὸν Ἰανουάριον 1918, εἶχε διακηρύξει, διά προγράμματος δεκατεσσάρων σημείων, (εἰς τὰ ὁποῖα, ἀργότερα προσέθεσεν ἄλλα ἐννέα), τὰς γενικὰς ἀρχὰς ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔπρεπε νὰ θεμελιωθῇ ἡ εἰρήνη, ἐπίστευεν ὅτι ἡ ἵδρυσις ἑνὸς συλλογικοῦ ὀργάνου, τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, ἐπιφορτισμένου μὲ τὸν διακανονισμὸν ὅλων τῶν διεθνῶν διαφορῶν, θὰ ἐξησφάλιζε διαρκῆ εἰρηνικὴν συμβίωσιν τῆς ἀνθρωπότητος. Αἱ ἄλλαι νικήτριαι δυνάμεις ἤθελον πλέον ἁπτὰ τὰ ἐκ τοῦ πολέμου κέρδη. Ὁ Οὐΐλσων, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἵδρυσιν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, ἠναγκάσθη νὰ προέλθῃ εἰς συμβιβασμούς. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο νὰ προκύψουν ἐκ

τῆς συνελθούσης τὸν Ἰανουάριον 1919 εἰς Παρισίους διασκέψεως, εἰς τὴν ὁποίαν μετέσχε προσωπικῶς, συνθῆκαι εἰρήνης, τὰς ὁποίας, τελικῶς, δέν ἐσεβάσθησαν οὔτε οἱ ἡττημένοι, οὔτε αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι. Τὸ ἀμερικανικὸν κογκρέσσον καί, ἐν συνεχείᾳ ὁ ἀμερικανικὸς λαός, κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ Νοεμβρίου 1920, ἀπεδοκίμασαν τὴν πολιτικήν τοῦ Οὐΐλσων. Ὑπὸ τοιούτους ὅρους δὲν εἶναι περίεργον ὅτι ἡ Ἑλλάς, παρ' ὅλον ὅτι διὰ τῶν συνθηκῶν τοῦ Νεϊγὺ (27η Νοεμβρίου 1919) μέ τὴν Βουλγαρίαν καὶ Σεβρῶν (10ης Αὐγούστου 1920) μὲ τὴν Τουρκίαν, ἔλαβεν ὅλα σχεδὸν ὅσα ἐζήτησεν, δέν κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ παρὰ τὴν Δυτικήν Θράκην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Η ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ

Τὴν 15ην Μαΐου 1919, ἡ 1η ἑλληνικὴ μεραρχία, ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Νικ. Ζαφειρίου, ἀπεβιβάσθη εἰς Σμύρνην διὰ νὰ ἀπελευθερώσῃ τήν πόλιν καὶ τὴν ἐνδοχώραν της. Ἡ ἀποβίβασις ἔγινε κατόπιν ἐντολῆς τοῦ Ἀνωτάτου Συμμαχικοῦ Συμβουλίου. (Ἀπετελεῖτο ἐκ τοῦ Προέδρου τῶν Η.Π.Α. Οὐίλσων, τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Μ. Βρεταννίας Δαυίδ Λόϋδ Τζώρτζ, τοῦ πρωθυπουργοῦ Γαλλίας Γεωργίου Κλεμανσώ, ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ Πρόεδρος, τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Ἰταλίας Βίκτορος Ὀρλάντο). Ἡ ἐντολὴ ἐδόθη (6 Μαΐου 1919) ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Ὀρλάντο, ὁ ὁποῖος εἶχε χολωθῆ διότι δέν ἐγίνοντο δεκταὶ αἱ ἐπὶ τοῦ Φιοῦμε ἰταλικαὶ ἀξιώσεἰς, καὶ εὐθὺς ὡς ἐγνώσθη, ὅτι ἰταλικὰ στρατεύματα εἶχον ἀποβιβασθῆ τὴν 29ην Ἀπριλίου εἰς Ἀττάλειαν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ καταλάβουν τὴν νοτιοδυτικὴν Μ. Ἀσίαν. Τὴν περιοχὴν αὐτὴν εἶχον ὑποσχεθῆ οἱ Βρεταννοὶ καὶ οἱ Γάλλοι εἰς τοὺς Ἰταλούς, διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Μωριέννης τοῦ 1917. Ἀλλὰ τὴν συνθήκην αὐτὴν δέν τὴν ἀνεγνώριζον αἱ ΗΠΑ, διότι ἦτο μυστική, ἐνῷ ἡ Μ. Βρεταννία καὶ ἡ Γαλλία τὴν ἐθεώρουν ἄκυρον, διότι ἐτέλει ὑπὸ τὴν αἵρεσιν τῆς ρωσικῆς συμφωνίας. Ἀπὸ τῆς 3ης Δεκεμβρίου 1917, ὅμως ἡ κομμουνιστικὴ κυβέρνησις τῆς Ρωσίας εἶχε κηρύξει ἀκύρους ὅλας τὰς μυστικὰς συνθήκας, τὰς ὑπογραφείσας ὑπὸ τῶν προγενεστέρων καθεστώτων. Οἱ Ἰταλοί, παρὰ ταῦτα, ὑπεστήριζον, ὅτι ἡ συνθήκη

ἦτο ἰσχυρά, ἀφοῦ οἱ Ἄγγλοι εἶχον καταλάβει ἤδη τὰς δι' αὐτοὺς προοριζομένας περιοχὰς εἰς Μ. Ἀνατολήν, οἱ δὲ Γάλλοι, ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου 1919, εὑρίσκοντο εἰς Κιλικίαν. Ἀπεφάσισαν, λοιπόν, νὰ ἐνεργήσουν αὐτοβούλως καὶ νὰ καταλάβουν τὴν ὑποσχεθεῖσαν εἰς αὐτοὺς περιοχήν, ἡ ὁποία περιελάμβανε τὴν Σμύρνην καὶ τό Ἰκόνιον.

Διὰ νά ἐξουδετερωθῇ ἡ ἰταλικὴ ἀπειλὴ καὶ διὰ νὰ τηρηθῇ ὑπόσχεσις τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀποσπάσει ὁ Ἐλ. Βενιζέλος, ἀρχηγὸς τῆς ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας εἰς τὴν διάσκεψιν τῆς εἰρήνης, Οὐίλσων, Λόϋδ Τζώρτζ καὶ Κλεμανσώ, ἔδωσαν τὴν ἐντολήν καταλήψεως τῆς Σμύρνης ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Ἡ κατάληψις, δυστυχῶς, δέν ὑπῆρξεν ἄμοιρος ἐπεισοδίων. Λόγῳ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ μέ τὸν ὁποῖον ὁ ἑλληνικός πληθυσμός τῆς Σμύρνης ὑπεδέχθη τὰ ἑλληνικὰ τμήματα, τὰ ὁποῖα τοῦ ἀπέδιδαν τὴν ἐλευθερίαν του, δέν ἐλήφθησαν τὰ ἀπαραίτητα στρατιωτικὰ μέτρα προστασίας τῶν ἀποβιβαζομένων μονάδων. Οὕτω, ἡ μικρὰ τουρκική στρατιωτική φρουρά, ἐνισχυμένη ὑπὸ ἀτάκτων, προσέβαλεν αἰφνιδιαστικῶς τὸ 2ον τάγμα τοῦ 1/38 Συντάγματος Εὐζώνων. Ἐντὸς μιᾶς ὥρας ἡ τουρκικὴ ἀντίστασις ἐξουδετερώθη. Ἀλλὰ ἡ πλήρης ἀποκατάστασις τῆς τάξεως ἐπραγματοποιήθη τὴν ἑπομένην, διότι ἄτακτα στοιχεῖα ἐπυροβόλουν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν τῆς 15ης Μαΐου. Αἱ ἀπώλειαί μας ἀνῆλθον εἰς δύο νεκροὺς καὶ 34 τραυματίας ὁπλίτας. Αἱ ἀπώλειαι τῶν Τούρκων εἰς πέντε νεκροὺς καὶ 16 τραυματίας ἀξιωματικοὺς καὶ ὁπλίτας. Θύματα ὑπῆρξαν καὶ μεταξὺ τοῦ πληθυσμοῦ. Ἐννέα Ἕλληνες ἐτραυματίσθησαν, ἐνῷ ἐμετρήθησαν 47 νεκροὶ καὶ τραυματίαι διαφόρων ἐθνικοτήτων.

Τὰ ἐπεισόδια ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ ἀντίπαλοι τῆς Ἑλλάδος. Τὸ Ἀνώτατον Συμμαχικὸν Συμβούλιον ἀπέστειλεν ἀνακριτικήν ἐπιτροπήν, ἡ ὁποία, διὰ τοῦ πορίσματός της, κατελόγισε μεγαλύτερον ποσοστὸν εὐθύνης εἰς τοὺς Ἕλληνας παρὰ εἰς τοὺς Τούρκους. Ἀλλ' ὅταν ὑπεβλήθη τὸ πόρισμα (Ὀκτώβριος 1919), ἡ ἑλληνική κατοχή εἶχεν ἐμπεδωθῆ εἰς περιοχήν ἐξικνουμένην μέχρι Κυδωνιῶν πρὸς βορρᾶν, μέχρι τοῦ ποταμοῦ Μαιάνδρου πρὸς Νότον, μέχρι Ἀχμετλῆ καὶ Ὀδεμησίου πρὸς ἀνατολάς. Αἱ μεταφερθεῖσαι στρατιωτικαὶ δυνάμεις εἶχον φθάσει τὰς πέντε μεραρχίας καὶ συνεχῶς ἐνισχύοντο, δημιουργηθείσης (22 Δεκεμβρίου 1919) τῆς Στρατιᾶς Μ. Ἀσίας,

τῆς ὁποίας τὴν διοίκησιν ἀνέλαβεν αὐτοπροσώπως τὴν 15ην Φεβρουαρίου 1920, ὁ ἀρχιστράτηγος Λεωνίδας Παρασκευόπουλος. Ἐξ ἄλλου εἶχεν ὀργανωθῆ ἡ ἑλληνικὴ πολιτικὴ διοίκησις ὑπὸ τὸν Ἁρμοστὴν Ἀριστείδην Στεργιάδην, ἀφιχθέντα εἰς Σμύρνην τὴν 23ην Μαΐου.

Ἐν τῷ μεταξύ, ὁ Βενιζέλος εἶχεν ἐπιτύχει νὰ ἐξουδετερώσῃ τὴν Ἰταλικὴν ἀντίδρασιν, διὰ τῆς συμφωνίας τὴν ὁποίαν ὑπέγραψε, τὴν 29ην Ἰουλίου 1919 μέ τόν Ἰταλὸν ὑπουργὸν Ἐξωτερικῶν Τομμάζο Τιττόνι. Δι' αὐτῆς ἡ Ἰταλία ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ὑποστηρίξῃ τὰς ἑλληνικὰς διεκδικήσεἰς ἐπὶ τῆς Σμύρνης, Β. Ἠπείρου καὶ Δωδεκανήσου, καὶ ἡ Ελλὰς τάς Ἰταλικὰς ἐπὶ τῆς Ἀλβανίας καὶ τῆς νοτιοδυτικῆς Μ. Ἀσίας.

Ἀπὸ τοῦ τέλους, ὅμως, Ἰουνίου ἐφάνη ὅτι ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Σμύρνης καὶ τῆς περιοχῆς της, ὅπου ἐπλεόναζε τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον,[1] θὰ προσέκρουεν εἰς ἐνεργὸν τουρκικὴν ἀντίστασιν. Τὴν 28ην.Ἰουνίου Τοῦρκοι ἄτακτοι ἐπετέθησαν ἐναντίον τῆς Περγάμου καὶ τὴν 11ην Ἰουλίου ἐναντίον τοῦ Ἀϊδινίου. Ἐν τῷ μεταξύ, τὴν 21ην Ἰουνίου, ὁ Τοῦρκος στρατηγὸς Κεμὰλ Πασᾶς, διακριθεὶς τόσον εἰς τὴν ἄμυναν τῶν Δαρδανελλίων ὅσον καὶ εἰς τὰς ἐπιχειρήσεἰς τῆς Παλαιστίνης, ἐξέδωσε προκήρυξιν διὰ τῆς ὁποίας ἐκάλει τὸν τουρκικὸν λαὸν εἰς ἀντίστασιν ἐναντίον τῶν «ἐπιδρομέων». Τὸ

(1) Ὁ Ἐλ Βενιζέλος, διὰ τοῦ ἀπὸ 30ῆς Δεκεμβρίου 1918 ὑπομνήματατος του πρός τὴν διάσκεψιν τῆς Εἰρήνης, ἐζήτησεν ὅπως ἐκχωρηθῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ σαντζάκιον τοῦ Μπαλικεσὶρ μετὰ τῆς ἐπὶ τῆς Προποντίδος πόλεως Πανόρμου καὶ τὸ βιλαέτιον Ἀϊδινίου ἡ Σμύρνης ἐξαιρουμένου τοῦ σαντζακίου τοῦ Ντινιζλῆ. (Η τουρκικὴ διοίκησις προέβλεπε τὸ βιλαέτιον ὡς τὴν μεγαλυτέραν διοικητικὴν μονάδα. Ἕκαστον βιλαέτιον ὑποδιαιρεῖτο εἰς σανζτάκια καὶ ἕκαστον σανζτάκιον εἰς καζάδες). Ἐκ τῶν διεκδικουμένων περιοχῶν, τὸ μέν βιλαέτιον Σμύρνης (ἀπὸ τοῦ 1871 πρωτεύουσα τοῦ βιλαετίου ἦτο ἡ Σμύρνη καὶ ὄχι τὸ Ἀϊδίνιον), ἐξαιρουμένου τοῦ σαντζακίου Ντενιζλῆ, εἶχε πληθυσμὸν κατὰ πλειονοψηφίαν ἑλληνικόν. Εἰδικῶς, εἰς τὸ σαντζάκιον Σμύρνης ὑπῆρχον 449.044 Ἕλληνες καὶ 219.494 Τοῦρκοι, ἐνῶ εἰς τὸν καζὰν τῆς Σμύρνης, δηλαδὴ εἰς τὴν πόλιν τῆς Σμύρνης μετὰ τῶν περιχώρων της ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἑλλήνων ἤρχετο εἰς 243.879 τῶν Τούρκων εἰς 96.250 καί τῶν ἄλλων ἐθνοτήτων χριστιανῶν κατά τὸ πλεῖστον, εἰς 76.365. Το σύνολον των Ἑλλήνων εἰς ὁλόκληρον τὴν διεκδικουμένην περιοχὴν ἀνήρχετο εἰς 818.221. Ἂς προστεθῆ ὅτι εἰς τὴν ὑπόλοιπον Μ. Ἀσίαν ὑπῆρχον ἀκόμη 875.779 Ἕλληνες, ἐκ τῶν ὁποίων 353.533 εἰς τὸ βιλαέτιον Τραπεζοῦντος, οἱ ὁποῖοι προεβλέπετο ὅτι θὰ ἐνσωματοῦντο εἰς τὸ υπὸ ἵδρυσιν Κράτος τῆς Ἀρμενίας. Τέλος εἰς τὴν Θράκην, δυτικὴν καὶ ἀνατολικήν, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως εὑρίσκοντο, 730.822 Ἕλληνες. Σύνολον, δηλαδή, τοῦ ὑποδούλου εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν αυτοκρατορίαν ἑλληνισμοῦ, κατὰ τὸ 1919, 2.424.822

κεμαλικὸν ἐθνικιστικὸν κίνημα, τὸ ὁποῖον ἐπρόκειτο, ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, νὰ δημιουργήσῃ τὴν σημερινήν Τουρκίαν εἶχεν ἀρχίσει.

Ἡ ὀθωμανική κυβέρνησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπεδοκίμασε τὸ κίνημα ἀντιστάσεως καὶ ἀπεστράτευσε τὸν Κεμὰλ καὶ τοὺς συνεργάτας του, τοὺς ὁποίους, ἀργότερον, κατεδίκασεν εἰς θάνατον. Ἀλλὰ δέν ἠμποροῦσε νὰ λάβῃ δραστικὰ ἐναντίον των μέτρα. Διότι κατώρθωσαν νὰ εὕρουν ἀρκετὰ ὅπλα εἰς τὰς ἀποθήκας τῆς Μ. Ἀσίας καὶ μεγάλην ἀπήχησιν εἰς σημαντικὸν τμῆμα τοῦ τουρκικοῦ λαοῦ. Ἀκόμη καὶ ἡ Βουλή τῆς Κωνσταντινουπόλεως υἱοθέτησε, τάς ἀρχὰς τοῦ 1920, τήν κεμαλικὴν γραμμήν. Κατόπιν τούτου, οἱ σύμμαχοι κατέλαβον στρατιωτικῶς τήν πρωτεύουσαν τῆς ὀθωμανικῆς αυτοκρατορίας. Ὁ Κεμὰλ εἶχεν ἐγκαταστήσει τὸ στρατηγεῖον του εἰς Ἄγκυραν, ὡς καὶ προσωρινὴν κυβερνητικήν ἐπιτροπήν. Ἐπέτυχε δὲ νὰ αὐξήσῃ τὸ γόητρόν του, ἐπιτιθέμενος κατὰ προκεχωρημένων θέσεων τῶν Γάλλων εἰς Κιλικίαν, τὰς ὁποίας καὶ κατέλαβε. Μέ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, αἱ κεμαλικαὶ δυνάμεἱς ηὔξανον, χάρις εἰς ἐκτεταμένον λαθρεμπόριον ὅπλων διενεργούμενον ὑπὸ τῶν Γάλλων καὶ Ἰταλῶν, καὶ τὴν βοήθειαν τήν ὁποίαν ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν ἀπὸ τήν Σοβιετικήν Ἕνωσιν, ἡ ὁποία ὑπέγραψε καὶ συνθήκην συμμαχίας μέ τὸν Κεμάλ (16 Μαρτίου 1921). Φυσικά, οἱ κομμουνισταὶ τῆς Ἑλλάδος, πιστοὶ ἐκτελεσταὶ τῶν σοβιετικῶν ἐντολῶν, ἀνέλαβον νὰ ὑπονομεύσουν τὸ φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ λαοῦ.

Ἡ Συνθήκη τῶν Σεβρῶν.

Ἡ ἀντίδρασις τοῦ ἀμερικανικοῦ κογκρέσου εἰς τὴν συνθήκην τῶν Βερσαλλιῶν (συνθήκη εἰρήνης μὲ τὴν Γερμανίαν, διὰ τῆς ὁποίας ἱδρύθη καί ἡ Κ.Τ.Ε. 28 Ἰουνίου 1919) καὶ ἡ ἀσθένεια ὑπὸ τῆς ὁποίας προσεβλήθη, τὸ φθινόπωρον 1919, ὁ Πρόεδρος Οὐίλσων, ὡδήγησαν εἰς τὴν καθυστέρησιν ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης εἰρήνης μὲ τὴν Ὀθωμανικήν Αὐτοκρατορίαν, δεδομένου ὅτι αἱ ΗΠΑ ἐπρόκειτο νὰ λάβουν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν ἐφαρμογήν τοῦ σχεδίου περὶ διαμελισμοῦ της ἀναλαμβάνουσαι τὴν προστασίαν τοῦ ἀνεξαρτήτου κράτους τῆς Ἀρμενίας καὶ ἐντολήν ἐπὶ τῆς

Κωνσταντινουπόλεως. Λόγῳ τῆς καθυστερήσεως, ὁ ἑλληνικὸς στρατός, ἐφ' ὅσον ἡ Ἑλλὰς ἐνήργει ὡς ἐντολοδόχος τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, δέν ἠμποροῦσε νά δράσῃ ἐλευθέρως, ὥστε νά καταστείλῃ τήν κεμαλικήν ἀνταρσίαν, πρὶν αὕτη ἀνδρωθῇ. Μόνον κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1920 τοῦ ἐδόθη ἡ ἄδεια νὰ προελάσῃ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μ. Ἀσίας. Ἐντὸς ἐλαχίστων ἡμερῶν, κατέλαβε τὴν Φιλαδέλφειαν καὶ τὴν Προῦσαν. Ὀλίγον δὲ ἀργότερον, ἔφθασεν εἰς Οὐσάκ. Κατὰ τὴν ἰδίαν περίοδον (Ἰούλιος 1920) ἀπηλευθερώθη ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων καὶ ἡ Ανατολική Θράκη, ὅπου ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου εἶχεν ἐκδηλωθῇ, ἐπίσης, τουρκικὸν κίνημα ἀντιστάσεως ὑπὸ τὸν Τζαφέρ Ταγιὰρ πασᾶ, ὁ ὁποίος καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος.

Τὴν 10ην Αὐγούστου 1920, ἐπιτέλους, ὑπεγράφη εἰς τό προάστιον τῆς γαλλικῆς πρωτευούσης Σέβραι, γνωστὸν διὰ τάς περιφήμους πορσελάνας του, ἡ συνθήκη εἰρήνης μεταξὺ τῶν Συμμάχων καὶ συνησπισμένων δυνάμεων ἀφ' ἑνός καὶ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἐκπροσωπουμένης ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀφ' ἑτέρου. Διὰ τῆς συνθήκης αὐτῆς ὁλόκληρος ἡ Ἀνατολική Θράκη, μέχρι ἀποστάσεως 30 χιλιομὲτρων ἀπὸ τῆς Τουρκικῆς πρωτευούσης, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως, περιήρχετο, κατὰ πλήρη κυριαρχίαν, εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐξ ἄλλου, ἡ Σμύρνη καὶ ἡ περιοχή της, ἐτίθετο ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῆς Ἑλλάδος, πρὸς τὴν ὁποίαν ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, καίτοι διετήρει τὴν ὑψηλήν κυριαρχίαν, μετεβίβαζε τὴν ἄσκησιν, ἐπὶ τῆς περιοχῆς αὐτῆς, τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων της. Προεβλέπετο ἡ ἵδρυσις τοπικοῦ κοινοβουλίου, δι' ἀναλογικῆς ἀντιπροσωπεύσεως ὅλων τῶν ἐθνικῶν, γλωσσικῶν καὶ θρησκευτικῶν μειονοτήτων. Τὸ κοινοβούλιον, μετὰ τὴν πάροδον πενταετίας ἀπὸ τῆς ἰσχύος τῆς συνθήκης, θὰ ἠμποροῦσε, διά κατὰ πλειονοψηφίαν ψηφίσματος νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ Συμβουλίου τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν τὴν ὁριστικήν προσάρτησιν τῆς ἀνωτέρω περιοχῆς εἰς τὸ Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος. Τὸ Συμβούλιον τῆς Κ.Τ.Ε. θὰ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσῃ, ὅπως προηγηθῇ δημοψήφισμα, ὑπὸ ὅρους τοὺς ὁποίους θὰ καθώριζεν. Εἰς τὴν περίπτωσιν ὁριστικῆς ἐνσωματώσεως, ἡ Τουρκία παρῃτεῖτο ὅλων τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων της. Τέλος, ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ἀνεγνώριζε τὰ ἐπὶ τῶν νήσων Λήμνου, Μυτιλήνης, Χίου καὶ Σάμου κυριαρχικὰ

δικαιώματα τῆς Ἑλλάδος, τὰ ὁποῖα, μέχρι τότε, ἠρνεῖτο νὰ ἀναγνωρίσῃ καὶ ἐξεχώρει ἐπίσης τὰς νήσους Ἴμβρον καὶ Τένεδον.

Δι' εἰδικοῦ ἄρθρου προεβλέπετο ὅτι ἡ Ὀθωμ. Αὐτοκρατορία θὰ ἔχανε τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐὰν ἡ κυβέρνησίς της δέν ἐπέβαλλε τὴν ἐφαρμογὴν τῆς συνθήκης. Πρέπει νὰ προστεθῇ ὅτι διὰ τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἀνεγνώριζε τὴν ἀπόστασιν ἐξ αὐτῆς τῆς Ἀρμενίας, τοῦ Κουρδιστάν, τῆς Συρίας, Μεσοποταμίας, Παλαιστίνης καὶ ἀραβικῆς χερσονήσου. Παρῃτεῖτο παντός τίτλου ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου, τοῦ Σουδάν, τῆς Κύπρου, τῆς Δωδεκανήσου, τῆς Λιβύης καὶ ἀνεγνώριζε τὴν ἐπὶ τοῦ Μαρόκου καὶ Τυνησίας γαλλικήν προστασίαν. Ἐκ τῶν παραιτήσεων καὶ ἀναγνωρίσεων γίνεται καταληπτόν ποίαν θέσιν διεξεδίκει εἰς τὸν κόσμον ἡ Ὀθωμ. Αὐτοκρατορία ἀκόμη καὶ μετὰ τὰ πλήγματα τοῦ Α΄ Βαλκανικοῦ πολέμου.

Εἰς τὴν συνθήκην τῶν Σεβρῶν ἦσαν προσηρτημέναι δύο ἀκόμη συνθῆκαι. Διὰ τῆς πρώτης ἐξ αὐτῶν, αἱ Σύμμαχοι Δυνάμεἰς μετεβίβαζον εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ πρὸς αὐτοὺς ἐκχωρηθέντα ὑπὸ τῆς Βουλγαρίας διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Νεϊγὺ (27 Νοεμβρίου 1919) κυριαρχικὰ δικαιώματα ἐπὶ τῆς Δυτικῆς Θράκης. Διὰ τῆς δευτέρας, ἡ Ἰταλία ἐξεχώρει εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς νήσους τῆς Δωδεκανήσου, πλὴν Ρόδου, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ παραχωρήσῃ πλήρη αὐτονομίαν. Δεκαπέντε, ὅμως, ἔτη ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης ὑπεχρεοῦτο νὰ ἀφήσῃ ἐλευθέρους τοὺς κατοίκους τῆς νήσου νὰ ἀποφανθοῦν περὶ ἑνώσεώς των μὲ τὴν Ἑλλάδα, ἐὰν ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Μ. Βρεταννία εἶχε παραχωρήσει τὴν Κύπρον.

Δυστυχῶς διὰ τὴν χώραν μας, ἡ συνθήκη τῶν Σεβρῶν, διὰ τῆς ὁποίας ἱκανοποιοῦντο ὅλοι σχεδὸν οἱ ἐθνικοὶ πόθοι, οὐδέποτε ἐπρόκειτο νὰ ἐφαρμοσθῇ. Ἐπὶ πλέον, δὲν κατώρθωσε νὰ σιγάσῃ τὰ πάθη τὰ ὁποῖα, ἡ διαμάχη ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ἐξόδου εἰς τὸν πόλεμον, εἶχε δημιουργήσει. Δύο ἡμέρας μετὰ τὴν ὑπογραφήν της, δύο Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ ἀποπειράθησαν νὰ φονεύσουν τὸν Ἐλ. Βενιζέλον, καθ' ἣν στιγμήν ἦτο ἕτοιμος νὰ ἐπιβιβασθῇ εἰς τὸν σταθμόν τῆς Λυὼν τῆς γαλλικῆς πρωτευούσης, ἐπὶ τοῦ σιδηροδρομικοῦ συρμοῦ, ὁ ὁποῖος θὰ τὸν μετέφερεν εἰς Ἑλλάδα. Αἱ σφαῖραι των τὸν ἐτραυμάτισαν ἁπλῶς. Ἀλλ' ἡ ἀπόπειρα εἶχεν ὡς ἀντεκδικήσεἰς εἰς Ἀθήνας, θῦμα τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ὁ Ἴων Δραγούμης, διακεκριμένος διπλωμάτης,

πολιτικὸς καὶ λογοτέχνης. Οἱ οἰωνοὶ δὲν ἐφαίνοντο καλοί, ἐν ὄψει τῆς προσπαθείας διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς συνθήκης. Ἕνα φοβερὸν ἀτύχημα ἦλθε νὰ πληρώσῃ τὴν δυσοίωνον ἀτμόσφαιραν. Τὴν 25ην Ὀκτωβρίου 1920, ὁ βασιλεύς Ἀλέξανδρος ἀπέθνησκεν εἰς ἡλικίαν 27 ἐτῶν, κατόπιν λοιμώξεως, προκληθείσης ἐκ δήγματος πιθήκου, τὸν ὁποῖον εἶχεν εἰς τὸν βασιλικὸν κῆπον καὶ συνεπάθει ἰδιαιτέρως. Θέμα διαδοχῆς ἀνέκυψε. Ἡ πλειοψηφία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἡ ὁποία παρέμενε πιστὴ εἰς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον, ἦτο φυσικὸν νὰ ἀποβλέψει πρὸς αὐτόν. Εἰς τὰς ἐκλογὰς τῆς 14ης Νοεμβρίου 1920, τὸ κόμμα τῶν Φιλελεύθερων ὑπέστη συντριπτικὴν ἧτταν. Ὁ Ἐλ. Βενιζέλος δὲν ἐξελέγει κἂν βουλευτής. Προέβη εἰς δήλωσιν ὅτι παραιτεῖται τῆς πολιτικῆς καὶ ἀνεχώρησεν ἀμέσως ἐξ Ἑλλάδος.

Ἡ προελθοῦσα ἐκ τῶν ἐκλογῶν κυβέρνησις τοῦ Δημ. Ράλλη, προέβη εἰς τὴν διενέργειαν δημοψηφίσματος, τὴν 5ην Δεκεμβρίου 1920, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἑλληνικὸς λαὸς θὰ ἀπεφαίνετο ὑπέρ ἢ ἐναντίον τῆς ἐπανόδου τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου εἰς τὸν θρόνον. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ δημοψηφίσματος ἐνεφάνιζε τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ὡς ὁμοφώνως ταχθέντα ὑπέρ τῆς ἐπανόδου. Τὴν 19ην Δεκεμβρίου 1920, ὁ Βασιλεύς, μετὰ τῶν μελῶν τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἔτυχεν ἐνθουσιώδους ὑποδοχῆς, καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐκ νέου ἄσκησιν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας.

Ἐν τῷ μεταξύ, ἡ Μ. Βρεταννία καὶ ἡ Γαλλία εἶχον εἰδοποιήσει τὴν κυβέρνησιν Ράλλη ὅτι, ἐὰν ἐπανήρχετο ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, θὰ ἔπαυον νὰ θεωροῦν τὴν Ἑλλάδα ὡς σύμμαχον χώραν. Ἡ δήλωσις, ἴσως, ἐστερεῖτο ἀξίας, ἀπὸ ἀπόψεως παρεχομένης ἢ παρεσχεθησομένης οἰκονομικῆς βοηθείας. Ἀπετέλει, ὅμως, βαρὺ διπλωματικὸν πλῆγμα. Ἐνεφανίζετο ἡ Ἑλλὰς ὡς στερουμένη συμμάχων. Θὰ ἦτο, ὡς ἐκ τούτου, σκόπιμον, ἡ νέα κυβέρνησις νὰ ἀναθεωρήσῃ τὴν χαραχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου πολιτικήν, εἰς τὴν ὁποίαν, ἄλλωστε ἡ στηρίζουσα αὐτὴν πλειονοψηφία δέν ἐπίστευεν. Ἀντιθέτως, ὅλαι αἱ μετανοεμβριαναὶ κυβερνήσεις (Δημ. Ράλλη, Νικ. Καλογεροπούλου, Δημ. Γούναρη, Νικ. Στράτου καὶ Π. Πρωτοπαπαδάκη) ἐνέμειναν εἰς τὴν ἐν λόγῳ πολιτικήν καὶ ἠθέλησαν νὰ ἐπιβάλλουν τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ὅρων τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν δι' εὐρυτάτης ἐκτάσεως στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, ἀφοῦ προηγουμένως ἀντικατεστάθησαν ὁ Λ. Παρασκευόπουλος,

διὰ τοῦ ἀντιστρατήγου Ἀναστ. Παπούλα, ὡς καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν διοικητῶν μεγάλων μονάδων.

Νέαι ἐπιχειρήσεις.

Κατὰ τὸν Ἀπρίλιον 1921 ἀνελήφθη προσπάθεια καταλήψεως τῶν σιδηροδρομικῶν κόμβων τοῦ Ἐσκῆ - Σεχήρ (Δορύλαιον) καὶ Ἀφιὸν - Καραχισάρ. Ἐπετεύχθη ὁ δεύτερος στόχος, ὄχι καὶ ὁ πρῶτος. Τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀνεδιπλώθησαν εἰς τὰς θέσεις ἐξορμήσεώς των. Ἀργότερον, (Ἰούλιος 1921) καὶ ἀφοῦ ἐνισχύθησαν δι᾽ ἐπιστρατευθεισῶν κλάσεων ἐφέδρων, ἐπέτυχον τὴν κατάληψιν τῶν δύο μνημονευθέντων κόμβων καὶ τῆς Κιουτάχειας. Ἐν συνεχείᾳ δὲ, (Αὔγουστος - Σεπτέμβριος 1921) ἀνέλαβον ἐπιθετικὸν ἐγχείρημα κατὰ τῆς Ἀγκύρας. Παρ᾽ ὅλον ὅτι ὑπερέβησαν τὸν ποταμὸν Σαγγάριον καὶ ἔφθασαν μέχρι, σχεδὸν, τῶν παρυφῶν τῆς κεμαλικῆς πρωτευούσης, δέν ἠδυνήθησαν νὰ εἰσέλθουν εἰς αὐτὴν. Αἱ δυσχέρειαι ἀνεφοδιασμοῦ, λόγῳ ἀπομακρύνσεως ἐκ τῶν βάσεων, ἦσαν σχεδὸν ἀνυπέρβλητοι. (Ἡ μεταξὺ Ἐσκῆ - Σεχῆρ καὶ Ἀγκύρας ἀπὸστασις ἦτο περὶ τὰ 270 χιλιόμετρα, ἡ δὲ μοναδική σιδηροδρομική γραμμή ἦτο κατεστραμμένη). Ἡ κόπωσις τοῦ στρατοῦ μεγάλη. Ἦτο ἐν πορείᾳ μαχόμενος ἐπὶ τριάκοντα ἡμέρας. Τέλος, τὰ ἐκ τῶν ἀπωλειῶν κενά, ἀρκετὰ σημαντικά, δέν συνεπληροῦντο. Ὑπὸ τοιούτους ὅρους καὶ ἐν ὄψει ἐπερχομένων δυσμενῶν καιρικῶν συνθηκῶν ἀπεφασίσθη, τὴν 13ην Σεπτεμβρίου 1921, ἡ ἐπάνοδος τῶν στρατευμάτων εἰς τήν γραμμὴν Ἐσκῆ - Σεχήρ καὶ Ἀφιὸν - Καραχισάρ. Ἐκρίθη, ἄλλωστε ὅτι αἱ κεμαλικαὶ δυνάμεις μετὰ τὰ πλήγματα τὰ ὁποῖα ὑπέστησαν, θὰ εὑρίσκοντο διὰ μακρόν χρονικόν διάστημα ἐν ἀδυναμίᾳ ἀναλήψεως οἱασδήποτε πρωτοβουλίας.

Παρά ταῦτα, ἡ ἀποτυχία καταλήψεως τῆς Ἀγκύρας ἐπέδρασε δυσμενῶς ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ λαοῦ, ἐμείωσε δὲ εἰς τὸ ἐλάχιστον τὰς πιθανότητας κάμψεως τῆς κεμαλικῆς ἀντιστάσεως καί, κατ᾽ ἀκολουθίαν, τὴν διαπραγματευτικήν ἱκανότητα τῆς Ἑλλάδος, πρὸς ἐπιβολὴν τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν. Παρουσιάζετο οὕτω ἐκ νέου ἡ εὐκαιρία ἀναθεωρήσεως τῆς ὅλης μικρασιατικῆς πολιτικῆς, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἐπιτεύξεως συμφέροντος συμβιβασμοῦ. Τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἶχε προελάσει πέραν τοῦ Σαγγαρίου, εἰς σημεῖον δηλαδὴ τὸ ὁποῖον μόνον ἡ στρατιὰ τοῦ

Μεγάλου Ἀλεξάνδρου εἶχεν ὑπερβῆ, ἐκάλυπτε μὲ μεγάλην δόξαν τὰς ἑλληνικὰς σημαίας. Ἀλλ' ἡ ἐκμετάλλευσις τοῦ γεγονότος, ἀπὸ ἀπόψεως διπλωματικῆς καὶ προπαγανδιστικῆς, δέν ὑπῆρξεν ἡ ἐνδεδειγμένη. Ἀντιθέτως, ἐπετράπη εἰς μερίδα τοῦ διεθνοῦς τύπου νὰ ἀμαυρώσῃ τὴν δόξαν τῆς ἑλληνικῆς στρατιᾶς, μέ τὴν συνεργασίαν, ἀτυχῶς, καὶ ὡρισμένης μερίδος ἀξιωματικῶν, οἱ ὁποίοι ἀρνηθέντες νὰ ὑπηρετήσουν ὑπὸ τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον κατέφυγον εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖθεν ἐξαπέλυσαν δημοσιογραφικὴν ἀντικυβερνητικὴν ἐκστρατείαν τὴν ὁποίαν ὁ Κεμὰλ καὶ ὅσοι δέν ἐπεθύμουν τὴν ἑλληνικὴν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν παρουσίαν, δέν παρέλειψαν νὰ ἀξιοποιήσουν.

Ἀναζήτησις συμβιβασμοῦ.

Ἡ κυβέρνησις Δημ. Γούναρη ἐπεζήτησεν ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου 1921 νὰ ἐπιτύχῃ εὐνοϊκὸν διακανονισμόν. Ἐξησφάλισε δὲ καὶ τὴν ἐνεργὸν ὑποστήριξιν τῆς Μ. Βρεταννίας, τῆς ὁποίας ὁ πρωθυπουργὸς Λόϋδ Τζὼρτζ ἐθεώρει ἑαυτὸν προσωπικῶς ὑπεύθυνον διὰ τὴν μικρασιατικὴν ἀπελευρωτικὴν ἐπιχείρησιν. Ἡ Γαλλία ὅμως ἠρνήθη τὴν συμπαράστασίν της. Ἐπροχώρησεν ἀκόμη περισσότερον. Ἐξεκένωσε τὴν Κιλικίαν καὶ προῆλθεν εἰς συμφωνίαν μὲ τὸν Κεμάλ, ἀναγνωρίσασα τὸ καθεστώς του. Συγκεκριμένως ἡ συμφωνία αὐτή, ἡ ὁποία ὑπεγράφη εἰς Ἄγκυραν τὴν 20ὴν. Ὀκτωβρίου 1921 καὶ ἔμεινε γνωστή ὡς ἡ «συμφωνία τοῦ Φραγκλέν Μπουγιόν», ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ὑπογράψαντος εἰδικοῦ ἀπεσταλμένου τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως, προέβλεπε τὸν τερματισμὸν τῆς ἐμπολέμου καταστάσεως καὶ τὴν ἐκ τῆς Κιλικίας ἀποχώρησιν τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων. Δι' αὐτῆς ἐξ ἄλλου ὁ Κεμάλ ἀνεγνώριζε τὴν γαλλικὴν ἐπὶ τῆς Συρίας προστασίαν. Ὁ ἀντίκτυπος ἐκ τῆς γαλλικῆς ἐνεργείας ἐπὶ τῆς διπλωματικῆς καὶ στρατιωτικῆς θέσεως τοῦ κεμαλικοῦ καθεστῶτος ἦτο σημαντικός. Αἱ εἰς τὸ μέτωπον τῆς Κιλικίας κεμαλικαὶ δυνάμεις καθίσταντο διαθέσιμοι διὰ νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Οἱ λιμένες τῆς Κιλικίας ἠνοίγοντο διὰ τὸν ἀπὸ θαλάσσης ἀνεφοδιασμὸν τοῦ Κεμάλ. Εἰς τὴν διεθνῆ σκηνὴν τέλος, ἡ κυβέρνησις τῆς Ἀγκύρας ἐνεφανίζετο ὡς ἡ πραγματικὴ ἐκπρόσωπος τοῦ τουρκικοῦ λαοῦ.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀπεφάσισεν, ὡς προελέχθη, λήγοντος τοῦ Ὀκτωβρίου 1921, νὰ ἀρχίσῃ συνεννοήσεις μέ τὰς συμμάχους κυβερνήσεις διὰ τόν καθορισμὸν κοινῆς ἐπὶ τοῦ μικρασιατικοῦ θέματος πολιτικῆς. Παρ' ὅλον ὅτι αἱ συνομιλίαι διήρκεσαν ἐπὶ τετράμηνον, οὐδέν ἀπέδωσαν. Κυβερνητικαὶ κρίσεις σημειωθεῖσαι εἰς Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν, κατὰ τὸ πρῶτον δίμηνον τοῦ 1922, συνετέλεσαν εἰς τὸ δυσμενές ἀποτέλεσμα.

Τὰ τέλη Μαρτίου 1922 συνῆλθεν εἰς Παρισίους διάσκεψις τῶν ὑπουργῶν ἐξωτερικῶυ Μ. Βρεταννίας, Γαλλίας καὶ Ἰταλίας, ἡ ὁποία κατέληξεν εἰς τὴν ἀπόφασιν ἀναλήψεως μεσολαβητικῆς προσπαθείας ἐκ μέρους τῶν τριῶν δυνάμεων. Ἡ μεσολάβησις θὰ ἐστηρίζετο εἰς πρότασιν συνάψεως τριμήνου ἀνακωχῆς, αὐτομάτως ἀνανεομένης ἐφ' ὅσον δὲν θὰ κατηγγέλλετο. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀνακωχῆς θὰ προητοιμάζετο ἡ ἐκκένωσις τῆς Μ. Ἀσίας ἐκ μέρους τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Νέα συνθήκη εἰρήνης θὰ ὑπεγράφετο, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Ἑλλὰς θὰ ἐγκατέλειπε τὴν Σμύρνην καὶ μέρος τῆς Ἀνατ. Θράκης.

Ὁ Κεμὰλ ἀπέρριψε τὴν μεσολάβησιν, διότι ἠξίωσε τὴν ἄμεσον ἐκκένωσιν τῆς Μ. Ἀσίας. Ἡ ἀδιάλλακτος στάσις του ἐδημιούργησεν εὐνοϊκὸν ὑπέρ τῆς χώρας μας κλῖμα, ἰδιαιτέρως εἰς Μ. Βρεταννίαν. Τοῦ κλίματος αὐτοῦ ἠθέλησε νὰ ἐπωφεληθῇ ἡ σχηματισθεῖσα, ὕστερα ἀπὸ τρεῖς κυβερνητικὰς κρίσεις (Μάρτιος - Μάϊος 1922), τὴν 22αν Μαΐου κυβέρνησις συνασπισμοῦ ὑπὸ τὸν Πέτρον Πρωτοπαπαδάκην. Ἐσκέφθη ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ ἀσκήσῃ πίεσιν ἐπὶ τοῦ Κεμάλ, διὰ καταλήψεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ νέος Ἀρχιστράτηγος Γεωργ. Χατζανέστης, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του τὴν 5ην Ἰουνίου, ἀφοῦ ἐπὶ ἕνα μῆνα προηγουμένως διετέλεσε διοικητής τῆς Στρατιᾶς Θράκης, ἐθεώρει τὸ ἐγχείρημα καὶ ἐφικτὸν καὶ ἀποφασιστικῆς σημασίας διὰ τὴν ὅλην ἐξέλιξιν τοῦ πολέμου. Δι' αὐτὸ καὶ ἐζήτησεν, ὅπως ὑπαχθοῦν ὑπὸ τὰς διαταγάς του καὶ αἱ δυνάμεις τῆς Θράκης. Ἔκρινεν ὅτι ὁ πόλεμος ἐστρέφετο κατὰ τοῦ συνόλου τῆς Τουρκίας καὶ ὅτι ἡ κυβέρνησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτο ἐξ ἴσου ἐχθρική, ὅσον καὶ ἡ τῆς Ἀγκύρας.

Ἡ κατάληψις τῆς ἐπισήμου τουρκικῆς πρωτευούσης, ἐκτὸς τοῦ ὅτι θὰ κατέφερε βαρύτατον πλῆγμα ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ τοῦ κεμαλικοῦ

στρατοῦ καὶ θ' ἀνεπτέρωνε τὸ ἠθικὸν τοῦ ἰδικοῦ μας, θὰ εἶχεν ὡς ἄμεσον συνέπειαν νὰ στερήση τὸν Κεμὰλ καὶ τῆς σπουδαιοτέρας βάσεως ἀνεφοδιασμοῦ του. Διότι ἐκ Κωνσταντινοπόλεως, ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν συμμάχων, ἔφθανον εἰς αὐτὸν καὶ ἐφόδια πάσης φύσεως καὶ στελέχη, τῶν ὁποίων εἶχεν ἀπόλυτον ἀνάγκην. Τὴν κατάληψιν ἄλλωστε τῆς Κωνσταντινουπόλεως προέβλεπε καὶ τὸ ἄρθρον 36 τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν ὡς μέσον πειθαναγκασμοῦ τῆς Τουρκίας πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ὅρων τῆς συνθήκης. Ἤδη ἀπό τοῦ Αὐγούστου 1921 ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Μ. Βρεταννίας Λόϋδ Τζώρτζ εἶχε τονίσει δημοσίᾳ ὅτι «ἡ ὑπὸ τῶν συμμάχων κατοχὴ τῆς Κωνσταντινοπόλεως ἐπιφέρει σοβαρὸν καὶ ἄδικον μειονέκτημα», καὶ ὅτι οὗτοι «δέν εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἀρνηθοῦν εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν νὰ καταλάβη τὴν πρωτεύουσαν τοῦ ἐχθροῦ».

Τὸ ἐγχείρημα παρουσιάζετο διπλωματικῶς θεμελιωμένον καὶ στρατιωτικῶς ἐπιβεβλημένον. Ἀλλ' οἱ σύμμαχοι δέν ἔδωσαν τὴν ἔγκρισίν των. Ἠπείλησαν μάλιστα καὶ χρῆσιν τῶν ὅπλων, ἐὰν ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς προήλαυνεν. Ἡ ἐπιχείρησις ἐγκαταλείφθη, παρ' ὅλον ὅτι εἶχε πραγματοποιηθῆ ἡ συγκέντρωσις τῶν ἀπαραιτήτων στρατιωτικῶν δυνάμεων καὶ εἶχεν ὁρισθῆ ὡς ἡμερομηνία ἐξορμήσεως ἡ 29η Ἰουλίου 1922.

Ἡ ἀποτυχοῦσα προσπάθεια συνεκίνησε τὴν ἀγγλικὴν κοινὴν γνώμην, ἡ ὁποία δέν ἠμποροῦσε νὰ δικαιολογήση τὴν προσγενομένην ἀδικίαν εἰς τὴν χώραν μας. Ὁ Ἄγγλος πρωθυπουργός, ὁμιλῶν εἰς τήν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων τὴν 5ην Αὐγούστου, ἀφοῦ ἐτόνισεν ὅτι ἡ ἐπάνοδος τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου οὐδεμίαν ἐπίδρασιν ἤσκησεν ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς, προσέθεσεν ὅτι «ἡ εὐθύνη διὰ τὴν ἧτταν τῆς Τουρκίας εἶναι ἰδική μας, ἐπομένως καὶ ἡ ἀνωτάτη εὐθύνη διὰ τὴν εἰρήνην μὲ τὴν Τουρκίαν πρέπει νὰ εἶναι ἰδική μας. Ἔχομεν τὸ δικαίωμα νὰ εἴπωμεν, ὅτι δέν θὰ συνάψωμεν εἰρήνην, ἡ ὁποία ἑκατοντάδας χιλιάδων ἀτυχῶν, ἀπροστατεύτων ὑπάρξεων, αἱ ὁποῖαι ἀποβλέπουν εἰς ἡμᾶς διὰ τήν προστασίαν των, θὰ παραδώση ἄνευ ἐγγυήσεων εἰς τὸ ἔλεος ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι διέπραξαν τοὺς ἐκτοπισμοὺς καὶ τὰς ἀτιμώσεις τοῦ Πόντου». Προσδιώριζε δὲ ὅτι ὡς ἐγγυήσεις δέν ἠννόει τὴν παροχὴν ὑποσχέσεως τῆς Ἀγκύρας, ἀλλὰ κατοχύρωσιν θετικὴν τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Ἀκολούθως, ἔπλεξε τὸ ἐγκώμιον τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, εἰπών: «Δέν γνωρίζω

ἄλλον στρατὸν, ὁ ὁποῖος θὰ ἠδύνατο νὰ προχωρήσῃ τόσον πολύ, ὅσον ἐπροχώρησαν οἱ Ἕλληνες. Ἦτο τόλμημα καὶ ὑπεράνω παντὸς ὑπολογισμοῦ στρατιωτικὴ ἐπιχείρησις (ἡ πρός Ἄγκυραν). Διὰ ταύτης ἐπέβαλον τὴν στρατιωτικὴν αὐτῶν ὑπεροχὴν κατὰ πᾶσαν ἐκ τοῦ συστάδην μάχην. Ἀλλά προσέκρουσαν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἐδάφους τῆς χώρας. Παρὰ ταῦτα, διετήρησε γραμμὰς συγκοινωνιῶν, τὰς ὁποίας οὐδείς ἄλλος εὐρωπαϊκὸς στρατὸς ὠνειρεύθη ποτέ νὰ ριψοκινδυνεύσῃ». Ἐν συνεχείᾳ ἀφοῦ κατέκρινε τὴν στάσιν τῶν συμμάχων, οἱ ὁποῖοι δέν ἐπέτρεψαν εἰς τὸν ἑλληνικὸν στόλον τὴν διενέργειαν νηοψιῶν, καὶ οὕτω ἐλευθέρως ἀνεφοδιάζετο ὁ Κεμὰλ ἐξ Εὐρώπης, εἶπεν ὅτι «ἐὰν ἀφήναμεν τοὺς Ἕλληνας ἐλευθέρους νὰ λύσουν τὰς διαφοράς των, θὰ κατελάμβανον τὴν τουρκικὴν πρωτεύουσαν ἐντὸς ἐλαχίστων ἡμερῶν. Τὸ γεγονὸς τοῦτο θὰ ἦτο ἀποφασιστικόν», ὑπεγράμμιζε. Καὶ κατέληγε: «Δὲν δυνάμεθα νὰ ἀνεχθῶμεν, ὅπως ἡ κατάστασις αὐτὴ ἐξακολουθήσῃ ἐπ' ἄπειρον, διότι οἱ κεμαλικοὶ ἐλπίζουν ὅτι ἐπὶ τέλους θὰ ἐξαντλήσουν τὴν μικρὰν αὐτὴν χώραν, τῆς ὁποίας οἱ ἄνδρες παραμένουν ὑπὸ τὰ ὅπλα ἐπὶ δέκα ἢ δώδεκα ἔτη. Τὰ γεγονότα, τὰ ἐπελθόντα κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας, ἀπέδειξαν σαφῶς ὅτι ὅ,τιδήποτε καὶ ἂν συμβῇ πρέπει νὰ ὑπάρξῃ πραγματικὴ προστασία τῶν μειονοτήτων εἰς τό μέρος ἐκεῖνο τῆς Μ. Ἀσίας (τὸ κατεχόμενον ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ)».

Ἡ ἀνωτέρω ἀγόρευσις ὑπῆρξε τὸ κύκνειον ἆσμα τοῦ Λόϋδ Τζώρτζ, ὡς πρωθυπουργοῦ. Τὴν 19ην Ὀκτωβρίου 1922 ἐξηναγκάζετο εἰς παραίτησιν, διότι ἦτο ἀποφασισμένος νὰ ἐπιδείξῃ ἀδιάλλακτον στάσιν ἔναντι τῶν τουρκικῶν ἀξιώσεων καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐκ Μ. Ἀσίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

Η ΑΠΟΧΩΡΗΣΙΣ ΕΚ Μ. ΑΣΙΑΣ

Οὐδεμία ἀξιόλογος στρατιωτικὴ ἐπιχείρησις ἐσημειώθη εἰς τὸ μέτωπον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου 1921 μέχρι τοῦ Αὐγούστου 1922. Μὸνον κατ' Ἀπρίλιον 1922 μικρὰ ἑλληνικὴ

δύναμις κατέλαβε τήν νοτίως τοῦ ποταμοῦ Μαιάνδρου περιοχήν (Νέα Ἔφεσος - Σώκια), ἐκ τῆς ὁποίας ἀπεχώρησαν οἱ Ἰταλοί, κατόπιν συμφωνίας μέ τήν κυβέρνησιν Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκ τῆς περιοχῆς Ἀτταλείας εἶχον ἀποχωρήσει οἱ Ἰταλοὶ τὸ προηγούμενον ἔτος, κατόπιν συμφωνίας μέ τὸν Κεμάλ.

Τὸ ἑλληνικὸν μέτωπον, μήκους 713 χιλιομέτρων, ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς πόλεως Κίου ἐπὶ τῆς Προποντίδος καὶ διὰ Ἐσκῆ - Σεχήρ, Ἀφιὸν - Καραχισάρ, περιοχῆς νοτίως τοῦ Οὐσάκ, ποταμοῦ Μαιάνδρου, ἔφθανεν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Αἰγαίου Νοτίαν Ἔφεσον. Ἐκάλυπτεν ἔκτασιν,70 χιλιάδων καὶ πλέον τ.χιλ., δηλαδή μεγαλυτέραν τῆς πρὸ τῶν Βαλκανικῶν πολέμων ἐκτάσεως τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἀριθμητική δύναμις τοῦ στρατοῦ μας ἤγγιζε τὰς 240.000 ἀνδρῶν. Ἀλλ' ἡ παρατακτή μόλις ὑπερέβαινε τὰς 100.000.

Τρία σώματα Στρατοῦ, ἐκ τεσσάρων μεραρχιῶν ἕκαστον, καὶ μία μεραρχία ἱππικοῦ, ἀπετέλουν τὰς μεγάλας ὀργανικὰς μονάδας τὰς ὑπαγομένας εἰς τὴν Διοίκησιν Στρατιᾶς Μ. Ἀσίας. Ἐξ αὐτῶν τὸ Γ' (διοικητής ὑποστράτηγος Σουμίλας Πέτρος), ἀποτελούμενον ἐκ τῶν μεραρχιῶν 3ης (συνταγματάρχης Γκορτζᾶς Γεώργιος), 10ης (συνταγματάρχης Παπανικολάου Δημήτριος), 11ης (ὑποστράτηγος Κλαδᾶς Νικόλαος), Ἀνεξαρτήτου (συνταγματάρχης Θεοτόκης Δημήτριος) καὶ δυὸ μὴ μεραρχιακῶν συνταγμάτων, κατεῖχε τό βόρειον τμῆμα τοῦ μετώπου μέ συνολικόν ἀνάπτυγμα 195 χιλιομέτρων. Ἡ γραμμὴ τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζον ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς Προποντίδος (Κίος) καὶ διὰ τῶν Κιοκλοῦ Χισάρ, Μπιλετζίκ, Μπὰζ Ντάγ, Σεϊντῆ Γαζῆ ἔφθανε μέχρι τοῦ Ἀκ Ἰν.Ἕδρα τοῦ Σώματος, τοῦ ὁποίου ἡ μάχιμος δύναμις ἀνήρχετο εἰς 38 τάγματα πεζικοῦ, 124 πυροβόλα καὶ δύο ἴλας ἱππικοῦ, ἦτο τὸ Ἐσκῆ Σεχήρ.

Τὸ Β' Σ.Σ. (ὑποστράτηγος Διγενῆς Κίμων) ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν μεραρχιῶν 2ας (συνταγματάρχης Γονατᾶς Στυλιανός), 7ης (συνταγματάρχης Κουρουσόπουλος Βασίλειος), 9ης (συνταγματάρχης Γαρδίκας Παναγιώτης), 13ης (συνταγματάρχης Καϊμπαλῆς Μιλτιάδης), τῆς μεραρχίας ἱππικοῦ (ὑποστράτηγος Καλλίνσκης Ἀνδρέας) καὶ τῆς στρατιωτικῆς διοικήσεως Κιουταχείας (32ον Σύνταγμα). Τὸ Σῶμα αὐτὸ διὰ δύο μεραρχιῶν, 9ης καὶ 13ης, ἐκάλυπτε γραμμήν μετώπου 42 χιλιομέτρων, ὥστε νὰ τηρηθῆ ὁ σύνδεσμος μεταξὺ νοτίου ὁρίου Γ' Σ.Σ. καὶ βορείου ὁρίου

Α΄ Σ.Σ. διὰ δὲ τῆς 2ας μεραρχίας, ἐνισχυμένης συνθέσεως, καὶ τῆς μεραρχίας ἱππικοῦ ἐξησφάλιζε τὴν ζώνην τοῦ Οὐσάκ, δηλαδὴ τὸ δεξιὸ τῆς ἑλληνικῆς παρατάξεως. Τὴν 7ην μεραρχίαν ἐκράτει ὡς ἐφεδρείαν. Τὸ στρατηγεῖον τοῦ Σώματος εὑρίσκετο εἰς Καζλὶ Γκιὸλ Χαμάμ. Ἡ συνολική δύναμίς του ἀνήρχετο εἰς 41 τάγματα πεζικοῦ, 104 πυροβόλα καὶ 16 ἴλας ἱππικοῦ.

Τέλος, τό Α΄ Σ.Σ. (ὑποστράτηγος Τρικούπης Νικόλαος) μέ τὸ στρατηγεῖον του εἰς Ἀφιὸν Καραχισάρ, ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν μεραρχιῶν 1ης (ὑποστράτηγος Φράγκος Ἀθανάσιος), 4ης (ὑποστράτηγος Δημαρᾶς Δημήτριος), 5ης (συνταγματάρχης Ρόκας Νικόλαος) καὶ 12ης (συνταγματάρχης Καλλιδόπουλος Περικλῆς). Ἐκ τῶν μεραρχιῶν αὐτῶν ἡ 5η κατεῖχε τὸν τομέα Μπορντί, εἰς τὸ ἄκρον ἀριστερόν, μήκους 50 χιλιομέτρων, ἡ 12η τὸν ἀμέσως ἐν συνεχείᾳ τομέα Ἰντζέ Καρὰ Χισάρ, μήκους 30 χιλιομέτρων, ἡ 4η τόν τομέα Καμελάρ, εἰς τὸ κέντρον τῆς παρατάξεως, μήκους 20 χιλιομέτρων καὶ ἡ 1η τὸν τομέα Ἀκὰρ Ντὰγ ἀναπτύγματος 50 περίπου χιλιομέτρων. Εἰς τό δεξιόν της ἡ μεραρχία αὐτὴ εἶχε τὴν 2αν Μεραρχίαν, ἐνῷ εἰς τὸ ἀριστερόν της ὑπῆρχε μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς 4ης Μεραρχίας κενὸν ἕξ χιλιομέτρων. Ἡ συνολική δύναμις τοῦ Σώματος, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐνισχυθῆ διὰ τοῦ 43ου Συντάγματος πεζικοῦ, διατεθέντος εἰς τὴν 1ην Μεραρχίαν, καὶ τοῦ ἀποσπάσματος τοῦ συνταγματάρχου Νικ. Πλαστήρα (5/42 Σύνταγμα Εὐζώνων καὶ 8 ὀρειβατικὰ πυροβόλα), κρατηθέντος ὡς ἐφεδρεία, ἀνήρχετο εἰς 42 τάγματα πεζικοῦ, 158 πυροβόλα καὶ δύο ἴλας ἱππικοῦ.

Ἡ ἀσφάλεια τῆς ζώνης τῶν μετόπισθεν, τῶν συγκοινωνιῶν καὶ τῆς γραμμῆς τοῦ ποταμοῦ Μαιάνδρου εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς τὴν Στρατιωτικήν Διοίκησιν Ὀδεμησίου, ἡ ὁποία διέθετε δύναμιν μικροτέραν τῆς μεραρχίας.

Αἱ δυνάμεις τὰς ὁποίας συνεκέντρωσαν οἱ Τοῦρκοι διὰ νὰ διασπάσουν τὸ ἑλληνικὸν μέτωπον ἀνήρχοντο εἰς 19 μεραρχίας πεζικοῦ καὶ 5 μεραρχίας ἱππικοῦ. Ἐξ αὐτῶν αἱ 15 μεραρχίαι πεζικοῦ καί αἱ 4 ἱππικοῦ εὑρίσκοντο εἰς τὸν ἔναντι τοῦ Ἀφιὸν Καραχισὰρ τομέα, αἱ δέ ὑπόλοιποι εἶχον ἐντολήν νὰ καθηλώσουν τό Γ΄ Σ.Σ. Ἡ κυρία δύναμις ἐπιθέσεως ὑπεστηρίζετο ὑπὸ 200 ἐλαφρῶν καὶ 62 βαρέων πυροβόλων. Ἑκάστη τουρκικὴ μεραρχία πεζικοῦ ἀπετελεῖτο ἐκ 4.500 ἐνόπλων καὶ 3.000 ἀόπλων. Οἱ τελευταίοι ἀνεπλήρουν τοὺς

ἐκτός μάχης τιθεμένους ἐνόπλους. Εἰς τὸν τομέα ὅπου ἐξαπελύθη ἡ ἐπίθεσις, οἱ Τοῦρκοι συνεκέντρωσαν 12 μεραρχίας πεζικοῦ, ἐκ τῶν ὁποίων ὀκτὼ εἰς πρώτην γραμμήν, καὶ τρεῖς μεραρχίας ἱππικοῦ. Αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις αἱ ὑποστᾶσαι τὴν ἐπίθεσιν, ἡ 1η καὶ 4η μεραρχία, διέθετον 21 τάγματα καὶ 78 πυροβόλα.

Ἡ τουρκικὴ ἐπίθεσις ἐξαπελύθη τὴν 5ην πρωϊνὴν τῆς 26ης Αὐγούστου 1922, ἐναντίον τῶν κατεχομένων δυτικῶς τοῦ Ἀφιὸν Καραχισὰρ θέσεων ὑπὸ τῶν μεραρχιῶν 1ης καὶ 4ης. Ὀλίγον μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπιθέσεως διετέθη, πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς 1ης μεραρχίας, ἡ 7η καί, πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς 4ης, τὸ ἀπόσπασμα Πλαστήρα. Κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἐπιθέσεως αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις ἐκράτησαν τὰς θέσεις των. Τὰς πρωϊνὰς ὥρας ὅμως τῆς 27ης ἡ 4η μεραρχία ἐκάμφθη. Κατόπιν τούτου, ὁ στρατηγὸς Τρικούπης διέταξε τὴν ἐκκένωσιν τοῦ Ἀφιὸν Καραχισὰρ καὶ τὴν σύμπτυξιν τῶν δυνάμεων εἰς νέαν γραμμὴν ἀμύνης. Ἡ διαταγὴ αὕτη ἔφθασεν εἰς τοὺς διοικητὰς τῶν 4ης καὶ 12ης Μεραρχίας, ὄχι καὶ εἰς τὴν διοίκησιν τῆς 1ης, λόγῳ τῆς ἐξαφανίσεως τῶν ἐφίππων συνδέσμων διὰ τῶν ὁποίων ἀπεστάλη εἰς τὴν ἐν λόγῳ μεραρχίαν. Τοῦτο πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ μέτωπον τῶν 1ης καὶ 7ης μεραρχίας εἶχε καταρρεύσει μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν πρὸ τῆς ὑποχωρήσεως τῆς 4ης μεραρχίας. Ἐξ ἄλλου, ὁ τηλεφωνικὸς σύνδεσμος μεταξὺ τῶν στρατηγῶν Φράγκου καὶ Τρικούπη εἶχε διακοπῇ.

Ἡ ὑποχώρησις τοῦ Α' Σώματος ὑπεχρέωσε καὶ τὸ Β' εἰς ἀναδίπλωσιν. Ἀλλὰ ἐκ τῶν ἑπτὰ μεραρχιῶν τῶν δύο σωμάτων, διότι ἡ 2α παρέμεινεν εἰς τὴν θέσιν της, μόνον αἱ πέντε, 4η, 5η, 9η, 12η καὶ 13η κατέλαβον τὰς θέσεις των εἰς τὴν νέαν γραμμὴν ἀμύνης. Αἱ ὑπόλοιποι δύο 1η καὶ 7η, ὡς καὶ τὸ ἀπόσπασμα Πλαστήρα, εἴτε διότι δὲν ἔλαβον τὴν διαταγὴν ὑποχωρήσεως, εἴτε λόγῳ κοπώσεως, ἐστάθμευσαν εἰς ἄλλας τοποθεσίας.

Τὰς πρωϊνὰς ὥρας τῆς 28ης Αὐγούστου ἡ Στρατιὰ ἔθεσεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ Τρικούπη τὸ Β' Σῶμα Στρατοῦ καὶ τὴν Ἀνεξάρτητον Μεραρχίαν ἐκ τοῦ Γ' Σώματος. Διέταξε δὲ τὸν στρατηγὸν Τρικούπην νὰ καλύψῃ τὰς πρὸς Σμύρνην συγκοινωνίας, ἀναλαμβάνων ἀντεπίθεσιν, εὐθὺς ὡς θὰ ἠδύνατο, τὸ δὲ Γ' Σ.Σ. νὰ κρατήσῃ τὸ Ἐσκῆ Σεχὴρ, καλῦπτον τὰς πρὸς Προῦσαν συγκοινωνίας. Ὁ στρατηγὸς Τρικούπης, ἐν τῷ μεταξύ, εἶχεν ἀποφασίσει νέαν

σύμπτυξιν, ἡ ὁποία καὶ ἤρχισε πραγματοποιουμένη ἀπὸ τῶν πρώτων πρωϊνῶν ὡρῶν τῆς ἡμέρας αὐτῆς. Κατὰ τήν διάρκειαν τῆς συμπτύξεως, ἡ 9η Μεραρχία ὑπέστη ἐπίθεσιν ὑπὸ τῆς 2ας τουρκικῆς μεραρχίας ἱππικοῦ. Ἐπέτυχε νὰ τὴν διαλύσῃ. Ἐπίσης ἐπίθεσιν ὑπέστη καὶ ἡ 4η Μεραρχία, μὲ συνέπειαν νὰ διχοτομηθῇ. Τά πέντε ἐκ τῶν 9 ταγμάτων της, μετὰ τοῦ πυροβολικοῦ ἠκολούθησαν ἄλλην γραμμήν ὑποχωρήσεως, ἐνῷ ὁ Διοικητής μετά τεσσάρων ταγμάτων συνέχισε τὴν πορείαν πρὸς τὴν γραμμήν συμπτύξεως, τὴν ὁρισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Τρικούπη.

Ἐν τῷ μεταξύ, αἱ Μεραρχίαι 1η καὶ 7η καὶ τὸ ἀπόσπασμα Πλαστήρα ἤρχισαν νά συμπτύσσωνται πρὸς τὴν παλαιὰν ὠχυρωμένην γραμμήν Τουμλοῦ Μπουνάρ, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθησαν τὴν πρωΐαν τῆς 29ης Αὐγούστου. Ἡ σύμπτυξις αὐτὴ ἐπέφερε τὸν ὁριστικὸν χωρισμὸν τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων εἰς δύο ὁμάδας, δεδομένου ὅτι ὁ στρατηγὸς Τρικούπης διέταξε τὰς ὑπ' αὐτὸν δυνάμεις νὰ παραμείνουν εἰς τὴν περιοχήν Οὐλουτζάκ - Ἐϋρέτ τὴν νύκτα τῆς 28ης πρὸς 29ην Αὐγούστου πρὸς ἀνάπαυσιν. Ἄς προστεθῇ ὅτι εἰς Τουμπλοῦ Μπουνὰρ εἶχον φθάσει καὶ τὰ 5 τάγματα τῆς 4ης Μεραρχίας, ὡς καὶ 2 τάγματα τῆς 12ης Μεραρχίας. Ἐξ ἄλλου, ἐκεῖ ἦτο ἡ 2α Μεραρχία, ὡς καὶ ἡ Μεραρχία Ἱππικοῦ. Οὕτω, ὁ στρατηγός Τρικούπης διέθετε τὴν 5ην καὶ 9ην Μεραρχίαν, σχεδὸν ἀνεπάφους, τὴν 12ην μεῖον 2 τάγματα, τὴν 13ην μεῖον τὸ ἀπόσπασμα Πλαστήρα καὶ τὰ 4 τάγματα τῆς 4ης Μεραρχίας. Ἀπὸ τῆς πρωΐας τῆς 29ης Αὐγούστου αἱ ἐν λόγῳ μονάδες ἤρχισαν νὰ κινοῦνται πρὸς Τουμλοῦ Μπουνάρ. Ἀλλ' ἦτο ἤδη ἀργά. Αἱ τουρκικαὶ δυνάμεις εἶχον φθάσει καὶ ὑπεχρέωσαν τὴν ὁμάδα νά δώσῃ σκληρὰν μάχην καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν τῆς 29ης Αὐγούστου.

Ἡ μάχη τοῦ Ἀλῆ Βερᾶν.

Μέ τὴν ἐπέλευσιν τοῦ σκότους ἡ μάχη διεκόπη. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἐπέλθει ἡ κύκλωσις τῆς ὁμάδος Τρικούπη, διότι αἱ τουρκικαὶ δυνάμεις τὴν περιέβαλλον ἐξ ὅλων τῶν πλευρῶν, κατόπιν τῆς σημαντικῆς πρὸς Δυσμὰς προελάσεως τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ. Περὶ τὴν 11ην νυκτερινήν, ἐν τούτοις, αἱ ἑλληνικαὶ μονάδες συνέχισαν τὴν πορείαν των, πρός τήν κατεύθυνσιν τοῦ Τουμλοῦ Μπουνάρ,

ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν τὸ βαρὺ πυροβολικὸν καὶ τὸν ἀσύρματον τοῦ Β' Σ.Σ., μόνον μέσον ἐπικοινωνίας μὲ τὴν Στρατιάν, λόγῳ ἀδυναμίας μεταφορᾶς. Τὰς πρωϊνὰς ὥρας αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις, ἐκτὸς τῆς 5ης μεραρχίας ἡ ὁποία ἠκολούθησεν ἄλλον δρομολόγιον, ἔφθασαν εἰς τὸ χωρίον Σάλκιοϊ, ὅπου ἐβλήθησαν ὑπὸ τουρκικοῦ πυροβολικοῦ. Ἡ μάχιμος δύναμίς των ἀνήρχετο εἰς 7.000 πεζούς, 80 ἱππεῖς καὶ 116 πυροβόλα. Ἀλλὰ καὶ ἀριθμός ἀνδρῶν διαφόρων μονάδων, 10 - 15.000, εἶχε συρρεύσει εἰς τὴν ἰδίαν περιοχήν. Οἱ ἄνδρες αὐτοὶ ἐστεροῦντο κατὰ τὸ πλεῖστον ὁπλισμοῦ, τὸ δὲ ἠθικόν των ἦτο λίαν χαμηλόν. Περὶ τὴν μεσημβρίαν ἡ φάλαγξ ἐπανέλαβε τὴν πορείαν της. Ὅταν ὅμως ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ ἔφθασεν εἰς τὸ χωρίον Ἀλῆ θερὰν προσέκρουσεν εἰς ἰσχυρὰν δύναμιν τουρκικοῦ ἱππικοῦ.

Αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις ἦσαν ὑποχρεωμέναι νὰ δώσουν νέαν μάχην, ἡ ὁποία καὶ ἀπέβη μοιραία δι' αὐτάς, διότι ἦσαν ἀπὸ παντοῦ κυκλωμέναι. Ἕξ τουρκικαὶ μεραρχίαι πεζικοῦ καὶ μία ἱππικοῦ ἐσχημάτισαν τὸν περὶ αὐτάς κλοιόν. Παρὰ τὴν συντριπτικὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἐχθροῦ, τὰ ἑλληνικὰ τμήματα ἐπολέμησαν μὲ ἡρωϊσμὸν καὶ ἀπέκρουσαν ὅλας τὰς ἐπιθέσεις. Ὅπως γράφει ἡ ἐπίσημος στρατιωτικὴ ἱστορία: «Αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις, αἵτινες ἐπολέμησαν εἰς Ἀλῆ Βερὰν ἐτίμησαν τὰ ὅπλα των μέχρι τέλους. Ἀλλ' οἱ ἥρωες τοῦ σκληροῦ τούτου ἀγῶνος παρέμειναν ἀφανεῖς, λόγῳ τῆς ὀλεθρίας ἐκβάσεως αὐτοῦ». Οἱ περισσότεροι τῶν ἀξιωματικῶν ἐτέθησαν ἐκτός μάχης. Δύο διοικηταὶ συνταγμάτων, ὁ συνταγματάρχης Τσάκαλος τοῦ 2ου καὶ ὁ ταγματάρχης Παπαγιαννίδης τοῦ 26ου, ἐφονεύθησαν. Τὸ πυροβολικόν, παρ' ὅλον ὅτι ἦτο ἀκάλυπτον, δέν ἐσταμάτησε τὴν βολήν, παρὰ ὅταν τὰ πυροβόλα του κατεστρέφοντο ἤ τὰ βλητοφόρα του ἀνετινάσσοντο. Τρεῖς μόνον πυροβολαρχίαι, ἐκ τῶν 28, ἠδυνήθησαν νὰ βάλλουν μέχρι τέλους τῆς μάχης.

Ὅταν ἐνύκτωσε καὶ τό τουρκικὸν πυροβολικὸν ἐσίγησεν, ἡ ὁμὰς Τρικούπη ἐπεχείρησε νὰ διαφύγῃ. Ἐσχηματίσθησαν τρεῖς φάλαγγες, ἡ μία ὑπὸ τόν στρατηγὸν Δημαρᾶν, ἐκ τῶν ὑπολειμμάτων τῶν μεραρχιῶν 4ης καὶ 12ης, ἡ δευτέρα ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Γαρδίκαν ἐκ τῆς 9ης μεραρχίας, ἡ τρίτη ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Τρικούπην καὶ Διγενῆν, ἐκ τῆς 13ης μεραρχίας. Ἡ φάλαγξ Γαρδίκα, ἐκ 5.000 περίπου ἀξιωματικῶν καὶ ὁπλιτῶν, ἀφοῦ ἀπέκρουσεν ἐπίθεσιν τουρκικοῦ ἱππικοῦ, κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ καὶ νὰ ἑνωθῇ

μετὰ τῶν τμημάτων τῆς ὁμάδος Φράγκου. Ἐπίσης, διέφυγον καὶ τὰ ὑπολείμματα τῆς 4ης Μεραρχίας, ὑπὸ τὸν ἐπιτελάρχην αὐτῆς ταγματάρχην Γ. Τσολάκογλου. Τὸ ὑπόλοιπον τῆς φάλαγγος Δημαρᾶ, ἐξ 84 ἀξιωματικῶν καὶ 1.600 ὁπλιτῶν, ᾐχμαλωτίσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων τὴν ἑσπέραν τῆς 1ης Σεπτεμβρίου.

Ἡ φάλαγξ Τρικούπη ἐκινήθη μέ κατεύθυνσιν πρὸς τὸ Οὐσάκ. Ἐὰν δὲ τοῦτο εἶχε καταληφθῇ ὑπὸ τῶν Τούρκων, θὰ συνέχιζε τὴν πορείαν της πρὸς Δυσμάς. Τὴν μεσημβρίαν τῆς 2ας Σεπτεμβρίου ἡ φάλαγξ ἔφθασεν εἰς τὸ χωρίον Καρατζᾶ Χισάρ, ὅπου ἐπληροφορήθη ὅτι εἰς τὰ Οὐσὰκ εὑρίσκοντο τουρκικὰ τμήματα ἀπὸ τῆς προηγουμένης. Ὁ στρατηγός διέταξε νὰ καλυφθῇ ἡ φάλαγξ μέχρι τῆς νυκτός, ὁπότε θὰ ἐπανελάμβανε τὴν πορείαν της διὰ νὰ παρακάμψῃ τὸ Οὐσὰκ ἀπὸ νότου. Ἀλλ' ἐνῷ ἐλαμβάνοντο τὰ μέτρα καταλήψεως τουρκικὴ δύναμις ἐκ τριῶν μεραρχιῶν ἐπετέθη κατὰ τῆς φάλαγγος. Ὁ στρατηγὸς διέταξεν ἄμυναν μέχρις ἐσχάτων. Ἀλλὰ τὰ τμήματα, λόγῳ κοπώσεως καὶ διότι ἔβλεπον τὸ μάταιον τῆς περαιτέρω ἀντιστάσεως, ἔδειξαν ἀπροθυμίαν νά ἐκτελέσουν τὴν διαταγήν. Κατόπιν τούτου, ὁ Τρικούπης ἀπέστειλε κήρυκα καὶ ἐζήτησε συνθηκολόγησιν. Αἱ παραδοθεῖσαι δυνάμεις ἀνήρχοντο εἰς 190 ἀξιωματικούς, 4.400 ὁπλίτας καὶ 6 ὀρειβατικὰ πυροβόλα. Συνελήφθησαν ἐπίσης αἰχμάλωτοι οἱ στρατηγοὶ Τρικούπης καὶ Διγενῆς καὶ ὁ διοικητής τῆς 13ης Μεραρχίας.

Ἡ 5η Μεραρχία, ἡ ὁποία τὴν νύκτα τῆς 29ης πρὸς 30ὴν Αὐγούστου ἠκολούθησε διάφορον τῆς ὁμάδος Τρικούπη δρομολόγιον, ἐπέτυχε νὰ διαφύγῃ τῆς αἰχμαλωσίας καὶ νὰ διασώσῃ τμήματα ἐξ ἄλλων Μεραρχιῶν καὶ μὴ μεραρχικῶν μονάδων. Ἡ συνολικὴ δύναμίς της, ὅταν ἐξῆλθε τοῦ τουρκικοῦ κλοιοῦ, ἀνήρχετο εἰς τριάκοντα περίπου χιλιάδας ἀνδρῶν, ἦτο, δηλαδή, διπλασία τῆς ὀργανικῆς της.

Ἡ ἐπιβίβασις ἐπὶ τῶν πλοίων.

Τὴν ἑσπέραν τῆς 30ῆς Αὐγούστου ἡ διοίκησις τῆς Στρατιᾶς ἔθεσεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ Φράγκου τὰς δυνάμεις τῆς 1ης, 2ας, 4ης, 7ης, 12ης (δύο τάγματα) καὶ 13ης (ἀπόσπασμα Πλαστήρα) μεραρχιῶν. Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας, ὅταν μετὰ τῆς ὁμάδος συνηνώθησαν αἱ 5η καὶ 9η Μεραρχίαι, ἔγινε προσπάθεια ἀνασυντάξεως τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων. Ὁ στρατηγὸς Φράγκου

έτοποθετήθη διοικητής τοῦ ἀνασυσταθέντος Νοτίου Συγκροτήματος, οἱ δὲ συνταγματάρχαι Γονατᾶς διοικητὴς τοῦ Α΄ Σ.Σ. καὶ Ρόκας τοῦ Β΄ Σ.Σ. διατηροῦντες καὶ τὴν διοίκησιν τῶν μεραρχιῶν των. Ἡ προσπάθεια αὐτὴ δέν ἀπέδωσε τοὺς ἐπιδιωχθέντας καρπούς. Ὅπως δέν ἀπέδωσε καὶ ἡ διαταγὴ τῆς Στρατιᾶς ὅπως ἐκτελοῦνται οἱ λιποτάκται, οἱ ὁποῖοι θὰ ἠρνοῦντο νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὰς τάξεις των. Ἐπεκράτησεν ἀνεξήγητον πνεῦμα ἐπιεικείας, τὸ ὁποίον βεβαίως ἐπηρέασεν ἀποφασιστικῶς τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἐπιχειρήσεων.

Ὁπωσδήποτε τὸ συγκρότημα Φράγκου κατώρθωσε νά πραγματοποιήσῃ σύμπτυξιν τῶν δυνάμεών του ἀρκετὰ κανονικήν, παρὰ τὴν τουρκικὴν πίεσιν καὶ τὰς μάχας τὰς ὁποίας συνεχῶς ἔδιδεν. Ὅλαι αἱ τουρκικαὶ ἀπόπειραι, διὰ τήν ἀποκοπήν τῆς ὁδοῦ συμπτύξεως τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων, ἀπέτυχον. Ἡ ἀδυναμία, ὅμως, ἀνασχέσεως τῆς τουρκικῆς προελάσεως, ὑπεχρέωσε τὴν κυβέρνησιν νὰ λάβῃ ὡρισμένας ἀποφάσεις. Τὴν 4ην Σεπτεμβρίου ἀντικατέστησεν τὸν Διοικητὴν τῆς Στρατιᾶς διὰ τοῦ ὑποστρατήγου Τρικούπη. Ὅταν ἐπληροφορήθη ὅτι οὗτος εἶχε συλληφθῆ αἰχμάλωτος ἐτοποθέτησεν, εἰς τὴν θέσιν τοῦ Κατζανέστη, τὸν ἀντιστράτηγον Γεώργιον Πολυμενάκον, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του τήν 6ην Σεπτεμβρίου. Οὗτος διέταξεν ἀμέσως τὸ συγκρότημα Φράγκου ὅπως καλύψῃ τὴν Σμύρνην, ὥστε νὰ ὑπάρξῃ ἐπαρκὴς χρόνος πρὸς ἐκκένωσίν της. Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας ἐξέδωσε τήν διαταγὴν περὶ ἐκκενώσεως τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τὰ τμήματα τοῦ συγκροτήματος Φράγκου θὰ ἐπεβιβάζοντο πλοίων εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Ἐρυθραίας. Ἡ ἐπιβίβασις ἤρχισε τὴν πρωΐαν τῆς 13ης καὶ συνεπληρώθη τὰς πρωϊνὰς ὥρας τῆς 16ης Σεπτεμβρίου, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πολεμικοῦ μας στόλου. Ἅμα τῇ ἐπιβιβάσει καὶ τοῦ τελευταίου τμήματος, ὁ σαλπιγκτὴς τοῦ 1ου Συντάγματος Πεζικοῦ ἐσήμανεν ἐπὶ τῆς προκυμαίας τοῦ Τσεσμέ τὸ σάλπισμα τῆς ἀποχωρήσεως.

Αἱ εἰς τὸ βόρειον τμῆμα τοῦ μετώπου μονάδες τῆς Στρατιᾶς, ὑποστᾶσαι μικροτέραν δοκιμασίαν, κατώρθωσαν νὰ συμπτυχθοῦν κανονικῶς. Ἡ ἀνεξάρτητος μεραρχία, ἡ ὁποία διετέθη πρός ἐνίσχυσιν τοῦ Β΄ Σ.Σ., ἀλλὰ δέν κατώρθωσε νὰ συνδεθῇ μετ' αὐτοῦ, ἀφοῦ ἀπέκρουσεν ἐπιτυχῶς τουρκικήν ἐπίθεσιν εἰς Κιουτάχειαν, ἐκινήθη ἀπὸ 29ης Αὐγούστου διὰ μέσου δυσβάτων καὶ ὀρεινῶν περιοχῶν πρὸς δυσμὰς καὶ ἔφθασε τὴν 12ην Σεπτεμβρίου εἰς τόν

ἐπὶ τοῦ Αἰγαίου λιμένα Ντικελί, πλήρως συγκεκροτημένη, μέ τό μεγαλύτερον μέρος τοῦ ὑλικοῦ της, μέ ὅλους τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τραυματίας της καὶ μὲ ἀκμαῖον τὸ ἠθικόν. Ἀποβιβασθεῖσα εἰς Μυτιλήνην τὴν 14ην Σεπτεμβρίου ἀποκατέστησε τὴν τάξιν, τήν ὁποίαν εἶχον διαταράξει ἄτακτα στοιχεῖα. Ἐν συνεχείᾳ μετεφέρθη εἰς Θράκην διὰ νὰ μετάσχῃ τῆς ἀμύνης τῆς ἐν λόγῳ περιοχῆς. Αἱ ὑπόλοιποι τρεῖς μεραρχίαι ἤρχισαν τὴν ἐκκένωσιν τῆς κατεχομένης παρ' αὐτῶν περιοχῆς τὴν νύκτα τῆς 31ης Αὐγούστου πρὸς 1ην Σεπτεμβρίου, ἀφοῦ, προηγουμένως εἶχεν ἀποσταλῆ εἰς τὰ μετόπισθεν τὸ σύνολον τοῦ ὑλικοῦ. Τὴν 7ην Σεπτεμβρίου τὸ Γ' Σ.Σ. ἔλαβε διαταγὴν να ἐπιβιβασθῇ πλοίων εἰς τοὺς λιμένας τῆς Προποντίδος Κίον καὶ Μουδανιά, διὰ νὰ μεταφερθῇ εἰς Ραιδεστόν. Ἐπειδὴ ἐκρίθη ὅτι οἱ δύο αὐτοὶ λιμένες ἦσαν ἀπρόσφοροι διὰ τὴν ἐπιβίβασιν τοῦ ὑλικοῦ, ἀπεφασίσθη τελικῶς ὅπως ἡ ἐπιβίβασις γίνῃ εἰς τοὺς λιμένας Πανόρμου καὶ Ἀρτάκη. Ἡ σύμπτυξις τῶν μονάδων τοῦ Σώματος, πλὴν τῆς 11ης Μεραρχίας, πρὸς τοὺς λιμένας ἐπιβιβάσεως ἐπραγματοποιήθη κανονικῶς καὶ ἡ ἐπιβίβασις ἤρχισε τὴν νύκτα τῆς 13ης πρὸς 14ην Σεπτεμβρίου, περατωθεῖσα τὴν 18ην τοῦ ἰδίου μηνός. Ἑξήκοντα χιλιάδες ἄνδρες καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ ὑλικοῦ τοῦ σώματος συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν πέριξ τῆς Ραιδεστοῦ περιοχὴν.

Δέν διεσώθη ἐκ τοῦ Γ' Σ.Σ. ἡ 11η Μεραρχία, ἐκ τῆς ὁποίας εἶχεν ἀφαιρεθῆ ἕνα σύνταγμα πεζικοῦ. Αὕτη κινηθεῖσα βραδέως, κατὰ τὴν σύμπτυξιν ἀπεκόπη τῶν ὑπολοίπων δυνάμεων τοῦ Σώματος καὶ ἠναγκάσθη μόνη νὰ δώσῃ μάχην πρὸς τοὺς Τούρκους παρὰ τὰ Μουδανιά. Ἡ μάχη ἀπέληξεν εἰς κύκλωσιν τῆς Μεραρχίας, ἡ ὁποία καὶ ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ τὸ ἀπόγευμα τῆς 11ης Σεπτεμβρίου. Παρεδόθησαν εἰς τοὺς Τούρκους 4.500 ἄνδρες καὶ 36 πυροβόλα.

Ἡ ἐπιχείρησις ἀπελευθερώσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Μ. Ἀσίας ὑπέβαλεν εἰς σοβαρὰν δοκιμασίαν τὰς ἑλληνικὰς ἐνόπλους δυνάμεις ἐπὶ τεσσαράκοντα μῆνας. Ἀρκεῖ καὶ μόνη ἡ μνεία τῶν ἀπωλειῶν διὰ νὰ καταστῇ φανερὰ ἡ ἔκτασις τῆς δοκιμασίας. Ἐφονεύθησαν 812 ἀξιωματικοὶ καὶ 18.550 ὁπλῖται, ἀπεβίωσαν ἐκ κακουχιῶν καὶ ἀσθενειῶν 131 ἀξιωματικοὶ καὶ 4.747 ὁπλίται, ἐτραυματίσθησαν 1.696 ἀξιωματικοὶ καὶ 47.184 ὁπλῖται. Ἐπὶ πλέον 465 ἀξιωματικοὶ καὶ 17.680 ὁπλῖται ἐνεγράφησαν εἰς τοὺς πίνακας

τῶν ἐξαφανισθέντων. Σύνολον 91.215. Εἰς οὐδένα ἄλλον πόλεμον ὑπέστη τοιαύτην αἱμορραγίαν ὁ ἑλληνικὸς στρατός.

Ἡ καταστροφὴ τῆς Σμύρνης.

Αἱ κεμαλικαὶ δυνάμεις εἰσῆλθον τὴν 9ην Σεπτεμβρίου εἰς Σμύρνην. Τρεῖς ἡμέρας ἀργότερον, τὰς πρώτας μεταμεσημβρινὰς ὥρας τῆς 12ης Σεπτεμβρίου, ἐνεφανίσθη ἑστία πυρὸς εἰς τὴν Λέσχην τῶν Ἀρμενίων. Ἐντὸς μιᾶς ὥρας ἐσημειώθησαν καὶ ἄλλαι ἑστίαι πυρὸς εἰς τὴν συνοικίαν τῶν Ἀρμενίων, ὅπου εὑρίσκετο καὶ ἡ λέσχη των. Ἐπειδὴ ἔπνεε σφοδρὸς ἄνεμος, τὸ μέγιστον μέρος τῆς πόλεως ἤρχισε νὰ φλέγεται. Οὐδεμία προσπάθεια κατεβλήθη κατασβέσεως τοῦ πυρός, τὸ ὁποῖον ἐμαίνετο μέχρι τῆς 16ης Σεπτεμβρίου. Ὁλόκληρος ἡ πόλις, πλὴν τῆς τουρκικῆς συνοικίας, ἀπετεφρώθη. Οἱ Κεμαλικοὶ ἐχαρακτήρισαν τὴν πυρκαϊὰν ὡς τυχαῖον συμβάν. Παρὰ ταῦτα δέν ἀπέκρυψαν τήν ἱκανοποίησίν των διότι ἀπετεφρώθησαν ὅλα τὰ ἀνήκοντα εἰς Χριστιανοὺς κτίρια. Διότι ἐπεθύμουν ν' ἀνοικοδομήσουν μίαν νέαν πόλιν ἀπηλλαγμένην τελείως τοῦ ἑλληνικοῦ χρώματος. Δέν ἀντελήφθησαν ὅτι ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἰωνίας χωρὶς τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν θὰ ἔπαυεν, ὅπως κι' ἔπαυσε, νὰ εἶναι πολιτιστικόν, οἰκονομικὸν καὶ ἐμπορικὸν κέντρον. Τὰ πολεμικὰ καὶ ἄλλα σκάφη τῶν συμμάχων, τὰ εὑρισκόμενα εἰς τὸν λιμένα τῆς Σμύρνης, ἐβοήθησαν εἰς τὴν διαφυγὴν πολλῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι ἄλλως θὰ ἐνεκλείοντο εἰς τὰ «στρατόπεδα τῶν ταγμάτων ἐργασίας», τὰ προοριζόμενα διὰ τὴν συγκέντρωσιν Χριστιανῶν, ἢ θὰ ἐξετελοῦντο.

Ἡ πλέον βάρβαρος πρᾶξις τῶν Κεμαλικῶν ὑπῆρξεν ἡ σφαγὴ τοῦ Μητροπολίτου Σμύρνης Χρυσοστόμου Καλαφάτη. Ποιμενάρχης τῆς περιοχῆς ἀπό τοῦ 1919, ἐπρωτοστάτησε τὸ 1914 εἰς τὴν περίθαλψιν τῶν Ἑλλήνων προσφύγων, οἱ ὁποῖοι συνέρρευσαν εἰς Σμύρνην φεύγοντες τὴν δίωξιν τῶν Ὀθωμανῶν. Ἡ δρᾶσις του προεκάλεσε τὸν γενικὸν θαυμασμόν, ἀλλὰ καὶ τὴν μῆνιν τοῦ διοικητοῦ Σμύρνης, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν ἀπήλασεν ὡς ἐπικίνδυνον διὰ τὴν δημοσίαν τάξιν. Ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἕδραν του μετὰ τὴν ἀνακωχὴν τοῦ 1918. Ἠρνήθη νὰ ἀκολουθήσῃ τὰς ἑλληνικὰς ἀρχάς, ὅταν ἀνεχώρησαν ἐκ Σμύρνης. Τὴν 10ην Σεπτεμβρίου 1922 ἐκλήθη εἰς τὸ διοικητήριον μετὰ τῶν δημογερόντων τῆς πόλεως.

Ὁ στρατιωτικὸς διοικητὴς Νουρεντὶν Πασᾶς, ἀφοῦ τὸν ἐξύβρισε καὶ τὸν ἐρράπισε, τὸν παρέδωσε μετὰ τῶν δημογερόντων εἰς τὸν ὄχλον.Οἱ μαινόμενοι Ὀθωμανοὶ τόν ἐβασάνισαν, τὸν ἔσυραν ἀπὸ τὰ μαλλιὰ καὶ τὴν γενειάδα διὰ μέσου τῆς τουρκικῆς συνοικίας καὶ τέλος τὸν διεμέλισαν. Τὴν ἰδίαν τύχην ὑπέστησαν οἱ συνοδεύοντες αὐτὸν δημογέροντες. Ὑπολογίζεται ὅτι συνολικῶς ἐθανατώθησαν ὑπὸ τῶν κεμαλικῶν περὶ τοὺς 200.000 Ἕλληνες. Ἐξ αὐτῶν πολλοὶ ὑπέκυψαν εἰς τά βασανιστήρια εἰς τὰ ὁποῖα ὑπεβλήθησαν κατὰ τὴν παραμονὴν των εἰς τὰ συγκροτηθέντα «τάγματα ἐργασίας».

Τὰ αἴτια τὰ ὁποῖα ὡδήγησαν εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Μ. Ἀσίας, ἠμποροῦν νὰ συνοψισθοῦν ὡς ἀκολούθως: 1) Τὸ μειωμένον ἠθικὸν τοῦ στρατοῦ. Ἡ μακρὰ ἀδράνεια, ὁ ἐλλιπὴς ἐφοδιασμὸς, ὀφειλόμενος εἰς τὰς δυσχερεῖς οἰκονομικάς συνθήκας τῆς χώρας μας, ἡ ἐπὶ πολλά ἔτη παραμονὴ ἐν ἐπιστρατεύσει τῶν παλαιοτέρων κλάσεων, ἡ κομμουνιστικὴ ὑπονόμευσις καὶ ἡ προπαγάνδα τῶν εἰς Κωνσταντινούπολινσυγκεντρωθέντωνἀξιωματικῶντῆς«Ἀμύνης», ἐπηρέασαν δυσμενῶς τὴν μαχητικὴν διάθεσιν τῶν πολεμιστῶν. Εἰς ὅλα αὐτὰ πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ἡ ἀψυχολόγητος κίνησις, ἡ ἀρξαμένη ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου 1922, περὶ αὐτονομήσεως τμήματος τῆς κατεχομένης περιοχῆς. Ἐδημιουργήθη οὕτω ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἡ περαιτέρω συνέχισις τοῦ πολέμου ἐστερεῖτο νοήματος.

2) Ἡ μεγίστη ἀνάπτυξις τοῦ μετώπου. Ὡς ἐκ τούτου δέν ἦτο δυνατὴ ἡ εἰς βάθος ὀργάνωσις ἀμύνης, ἐλλείψει ἐπαρκῶν δυνάμεων. Ἐπὶ πλέον δέν ἐπέτρεψε τήν ταχεῖαν μεταφορὰν μονάδων ἐκ τοῦ μή ἀπειλουμένου εἰς ἀπειλούμενον σημεῖον τοῦ μετώπου, οὔτε τὴν δημιουργίαν στρατηγικῆς ἐφεδρείας ἱκανῆς νὰ ἐπέμβῃ πρὸς συγκράτησιν τῆς γραμμῆς, ἐναντίον τῆς ὁποίας ἐξεδηλώθη ἡ ἐχθρική ἐνέργεια. Δι' αὐτό, ἐκ τῶν 12 μεραρχιῶν μόνον 3 ἀντιμετώπισαν τήν κεμαλικὴν ἐπίθεσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

Ἡ δυσάρεστος ἐξέλιξις τῶν ἐπιχειρήσεων εἶχεν ὡς συνέπειαν τή παραίτησιν τῆς κυβερνήσεως Π. Πρωτοπαπαδάκη, τὴν 8ην

Σεπτεμβρίου 1922, καὶ τὸν σχηματισμόν, μετὰ διήμερον, νέας κυβερνήσεως ὑπὸ τὸν Νικ. Τριανταφυλλάκον, πρώην ὑπουργὸν καὶ πρώην Ὕπατον Ἁρμοστὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὑπηρεσιακοῦ περισσότερον, παρὰ πολιτικοῦ, χαρακτῆρος. Κυρία μέριμνά της θὰ ἦτο ἡ ἀναδιοργάνωσις τοῦ στρατοῦ, πρὸς προστασίαν τῆς Θράκης, καὶ ἡ περίθαλψις τῶν ἑκατοντάδων χιλιάδων προσφύγων ἐκ Μ. Ἀσίας. Διώρισεν ὡς διοικητὴν τῆς Στρατιᾶς, ἡ ὁποία μετωνομάσθη εἰς Στρατιὰν Θράκης, τὸν ἀντιστράτηγον Γεωργ. Πολυμενάκον. Ἀλλὰ δὲν ἐπρόλαβεν οὔτε ἡ νέα κυβέρνησις, οὔτε ὁ νέος ἀρχιστράτηγος νὰ ἀσκήσουν τὰ καθήκοντά των. Τὴν νύκτα τῆς 23ης πρὸς 24ην Σεπτεμβρίου, τὰ εἰς Χίον καὶ Μυτιλήνην συγκεντρωθέντα στρατιωτικὰ τμήματα, ὡς καὶ τὰ εἰς τοὺς λιμένας τῶυ δύο νήσων ναυλοχοῦντα πολεμικὰ σκάφη ἐπανεστάτησαν. Ἦσαν τὰ ὑπολείμματα ἐννέα μεραρχιῶν, τῶν ὁποίων ἡ δύναμις μετὰ τὴν διαταχθεῖσαν ἀποστράτευσιν τῶν μέχρι καὶ 1918 κλάσεων, δὲν ὑπερέβαινε τὰς 20.000 ἀνδρῶν. Τὰ ἐπαναστατήσαντα σκάφη ἦσαν τὸ θωρηκτὸν «Λῆμνος», δύο ἀντιτορπιλλικά, 4 τορπιλλοβόλα καὶ δύο ἐξωπλισμένα ἐπιβατηγά.

Οἱ ἐπαναστάται ἐπεβιβάσθησαν τῶν εἰς Χίον καὶ Μυτιλήνην εὑρεθέντων 14 ἐμπορικῶν σκαφῶν καί, πλαισιούμενοι ὑπὸ τῶν πολεμικῶν, ἔπλευσαν πρὸς Λαύριον. Ἐν πλῷ συνεκρότησαν δωδεκαμελῆ ἐπαναστατικὴν ἐπιτροπὴν ἐκ πέντε συνταγματαρχῶν, πέντε ἀντισυνταγματαρχῶν καὶ δύο ἀντιπλοιάρχων. Ἐκ τῆς δωδεκαμελοῦς ἐπελέγη τριμελὴς ἐκτελεστικὴ ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν συνταγματαρχῶν Γουατᾶ Στυλ. (διοικητὴς 2ας Μεραρχίας), Πλαστήρα Νικ. καί τοῦ ἀντιπλοιάρχου Δημ. Φωκᾶ. Τὰς ἑσπερινὰς ὥρας τῆς 26ης Σεπτεμβρίου, οἱ ἐπαναστάται κατέπλευσαν εἰς Λαύριον. Τὴν πρωΐαν τῆς ἰδίας ἡμέρας φιλικά των ἀεροπλάνα εἶχον ρίψει προκηρύξεις εἰς Ἀθήνας, Θεσσαλονίκην, Λαμίαν καὶ Λάρισσαν διὰ τῶν ὁποίων ἐζητεῖτο ἡ παραίτησις τοῦ βασιλέως ὑπὲρ τοῦ Διαδόχου, ἡ διάλυσις τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, ὁ σχηματισμὸς ἀχρόου κυβερνήσεως καὶ ἡ ἐνίσχυσις τοῦ μετώπου τῆς Θράκης.

Ὀλίγον μετὰ τὴν ἄφιξίν των εἰς Λαύριον, οἱ Ἐπαναστάται εἰδοποιήθησαν ὑπὸ τοῦ πρωθυπουργοῦ ὅτι ἡ κυβέρνησις εἶχε παραιτηθῆ. Ἠξίωσαν καὶ τὴν ἄμεσον παραίτησιν τοῦ Βασιλέως. Οὗτος εἶχεν ἤδη λάβει τὴν ἀπόφασίν του. Τὰς πρωϊνάς ὥρας τῆς

27ης Σεπτεμβρίου ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του, ἀμέσως δὲ ὡρκίσθη ὁ νέος βασιλεὺς Γεώργιος Β', ὑπὸ τοῦ ἱερέως τῶν Ἀνακτόρων Ἀντωνίου Κοκκίνου, παρουσίᾳ τοῦ ὑπὸ παραίτησιν πρωθυπουργοῦ, τοῦ ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν Νικ. Καλογεροπούλου, τοῦ εἰσαγγελέως τοῦ Ἀρείου Πάγου Νίκ. Βάφα καὶ τοῦ πρυτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Κων. Λούρου. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν εἰσῆλθον εἰς τὴν πρωτεύουσαν τὰ πρῶτα ἐπαναστατικὰ τμήματα. Τὴν ἐπαύριον δὲ ἡ ἡγεσία τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἡ νέα κυβέρνησις, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ, κατὰ τὴν περίοδον 1917 - 20, Γεν. Διοικητοῦ Κρήτης Σωτηρίου Κροκιδᾶ, ὡρκίσθη τὸ ἀπόγευμα τῆς 29ης Σεπτεμβρίου, πλὴν τοῦ Προέδρου της, ὁ ὁποῖος ὡρκίσθη τὴν ἐπομένην. Πρόθεσις τῆς ἐπαναστατικῆς ἐπιτροπῆς ἦτο νὰ ἀναθέσῃ τὴν πρωθυπουργίαν εἰς τὸν Ἀλεξ. Ζαΐμην. Ἀλλ' οὗτος ἀπουσίαζεν εἰς Βιέννην, ὅταν δὲ ἐπανῆλθεν ἠρνήθη νὰ δεχθῇ.

Ἡ ἀνακωχὴ τῶν Μουδανιῶν.

Τὴν 23ην Σεπτεμβρίου 1922, αἱ κυβερνήσεις Μ. Βρεταννίας, Γαλλίας, Ἰταλίας ἀπηύθυναν, ἐν ἀγνοίᾳ τῆς Ἑλλάδος, διακοίνωσιν πρὸς τὴν κυβέρνησιν τοῦ Κεμὰλ διὰ τῆς ὁποίας τὴν παρεκάλουν νὰ τοὺς γνωρίσῃ ἐὰν ἦτο διατεθειμένη νὰ ἀποστείλῃ ἀντιπροσώπους της εἰς διάσκεψιν ἡ ὁποία θὰ συνεκαλεῖτο εἰς Βενετίαν ἢ ἀλλαχοῦ, διὰ τὴν σύναψιν ὁριστικῆς συνθήκης εἰρήνης. Διὰ τῆς διακοινώσεως ἀνεκοινοῦτο εἰς τὴν Ἄγκυραν ὅτι ἡ Ἀνατολικὴ Θράκη θὰ ἀπεδίδετο, εἰς τὴν Τουρκίαν. Οἱ κεμαλικοὶ ἠξίωσαν ὅπως, ἡ διάσκεψις συνέλθῃ εἰς Μουδανιά, λιμένα ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς τῆς θαλάσσης τοῦ Μαρμαρᾶ καὶ ἀσχοληθῇ μὲ τὸ θέμα τῆς διακοπῆς τῶν ἐχθροπραξιῶν. Οἱ σύμμαχοι ἀποδεχθέντες τὴν κεμαλικὴν ἀξίωσιν, ἐκάλεσαν καὶ τὴν Ἑλλάδα ν' ἀποστείλῃ τοὺς ἀντιπροσώπους της. Ἡ διάσκεψις ἤρχισε τὴν 3ην Ὀκτωβρίου, ἡ δὲ ἑλληνικὴ ἀντιπροσωπεία ἔφθασε τὴν ἐπομένην τὸ ἀπόγευμα. Τὴν μεσημβρίαν τῆς 5ης Ὀκτωβρίου ἐτίθετο ὑπ' ὄψιν αὐτῆς τὸ σχέδιον ἀνακωχῆς, τὸ ὁποῖον κατήρτισαν οἱ σύμμαχοι. Τοῦτο προέβλεπεν: ὅτι ὁ ἑλληνικός στρατός θὰ ἀπεσύρετο ὄπισθεν τοῦ Ἕβρου ἐντὸς 15 ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς ἀνακωχῆς. Αἱ ἐκκενούμεναι περιοχαί θὰ κατελαμβάνοντο ὑπὸ τῶν συμμάχων, οἱ ὁποῖοι θὰ τὰς

παρέδιδον ἀμέσως εἰς τοὺς Τούρκους. Ἑπτά συμμαχικὰ τάγματα θὰ ἐξησφάλιζον τὴν τάξιν. Ἡ ἑλληνικὴ ἀντιπροσωπεία ἠρνήθη νὰ ἀποδεχθῇ τὸ σχέδιον καὶ ὑπέβαλεν ἀντιπροτάσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ἔγιναν δεκταί. Τὴν 11ην Ὀκτωβρίου ἡ ἀντιπροσωπεία, κληθεῖσα νὰ ὑπογράψῃ τὴν ἀνακωχήν, δὲν θεωρεῖ ἑαυτὴν ἐξουσιοδοτημένην νὰ πράξῃ τοῦτο, ἀνεχώρησε δὲ διὰ Ἀθήνας.

Οἱ σύμμαχοι δὲν ἐπηρεάσθησαν ἐκ τῆς στάσεως τῆς Ἑλλάδος καὶ ὑπέγραψαν τὴν ἰδίαν ἡμέραν. Ἡ Ἑλλάς, τεθεῖσα πρὸ τετελεσμένου γεγονότος καὶ ἀδυνατοῦσα νὰ ἀντιδράσῃ, ἠναγκάσθη μετὰ δύο ἡμέρας, νὰ δεχθῇ τὴν ἀνακωχήν. Καὶ τὴν 15ην Ὀκτωβρίου ἤρχιζεν ἡ ἐκκένωσις τῆς Ἀνατ. Θράκης. Ἅμα τῇ συμπληρώσει της, τὴν 1ην Νοεμβρίου, ὁ Κεμάλ ἐκήρυσσε τὴν δημοκρατίαν εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ ἀνέτρεπε τὴν Αὐτοκρατορίαν. Ἦτο ἡ τετάρτη μετὰ τὴν γερμανικήν, αὐστροουγγρικὴν καὶ ρωσικήν, ἡ ὁποία ἔπαυε νὰ ὑπάρχῃ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΛΩΖΑΝΝΗΣ

Ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνακωχὴν τῶν Μουδανιῶν, οἱ Σύμμαχοι ἐκινήθησαν διὰ τὴν σύγκλησιν διασκέψεως πρὸς ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης εἰρήνης. Ἡ διάσκεψις αὕτη συνῆλθε εἰς τὴν ἑλβετικὴν πόλιν Λωζάννην. Αἱ ἐργασίαι της ἤρχισαν τὴν 21ην Νοεμβρίου 1922. Διεκόπησαν τὴν 4ην Φεβρουαρίου 1923, λόγῳ τῆς τουρκικῆς ἀδιαλλαξίας, ἐπανελήφθησαν τὴν 23ην Ἀπριλίου καὶ ἐτερματίσθησαν τὴν 24ην Ἰουλίου διὰ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης.

Εἰς τὴν διάσκεψιν τῆς ὁποίας ἔργον θὰ ἦτο ἡ ἀναθεώρησις τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν, δὲν ὑπῆρχον ἀντιπρόσωποι τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν, παρ' ὅλον ὅτι εἶχον ὑπογράψει τὴν ἐν λόγῳ συνθήκην, ἀλλὰ μόνον παρατηρηταί. Ἀντιθέτως, παρέστησαν ἀντιπρόσωποι τῆς Σοβ. Ἑνώσεως καὶ τῆς Βουλγαρίας, κληθέντες διὰ νὰ μετάσχουν εἰς τὰς περὶ καθορισμοῦ τοῦ καθεστῶτος τῶν στενῶν τῶν

Δαρδανελλίων συζητήσεις. Ἡ παρουσία τῆς ὑπὸ τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν Τσιτσερὶν σοβιετικῆς ἀντιπροσωπείας δὲν διηυκόλυνε τὸ ἔργον τῆς διασκέψεως, δεδομένων τῶν δεσμῶν τῆς Σοβιετικῆς Ἑνώσεως μὲ τὴν Τουρκίαν.

Ἡ ἑλληνικὴ ἀντιπροσωπεία, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου, δεχθέντος νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του, κατόπιν παρακλήσεως τῆς Ἐπαναστάσεως, χωρὶς νὰ μεταβάλῃ τὴν περὶ ἀποχῆς ἐκ τῆς πολιτικῆς ἀπόφασίν του, καὶ περιλαμβάνουσα τοὺς πρεσβευτὰς Ἄθων Ρωμάνον, Δημ. Κακλαμάνον καὶ τὸν πρώην ὑπουργὸν Ἀνδρ. Μιχαλακόπουλον, εἶχε νὰ ἐπιτελέσῃ δυσχερέστατον ἔργον. Ἡ Τουρκία, καίτοι ἡττημένη τοῦ Παγκοσμίου Πολέμου, ἐνεφανίσθη, εἰς Λωζάννην, ὡς νικήτρια καὶ ἤθελε νὰ ὑπαγορεύσῃ τοὺς ὅρους της. Οἱ τρεῖς σύμμαχοι δὲν παρουσίαζον παρὰ ἐπιφανειακῶς κοινὸν μέτωπον. Μόνον χάρις εἰς τὴν ἐπιμονὴν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἀγγλικῆς ἀντιπροσωπείας ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν λόρδου Κῶρζον ἐδέχθησαν ὅπως ἡ Τουρκία κληθῇ νὰ συζητήσῃ ἐπὶ σχεδίου συνθήκης εἰρήνης, τὸ ὁποῖον αὐτοὶ θὰ κατήρτιζον. Ἐδέχθησαν, δηλαδή, νὰ συνεχίσουν τὸν ρόλον τοῦ νικητοῦ.

Αἱ ἀξιώσεις τῶν Τούρκων ἦσαν ὑπερφίαλοι. Περιελάμβανον ἀπαίτησιν περὶ πολεμικῆς ἀποζημιώσεως ὕψους 4 δισ. χρυσῶν φράγκων, παροπλισμοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ἐπανόδου τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰ σύνορα τοῦ 1913 (παραχώρησιν, δηλαδή, τῆς Δυτ. Θράκης), ἀπομάκρυνσιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὡς καὶ τῶν Ἑλλήνων οἱ ὁποῖοι ἀπέμενον εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν καὶ τὴν ὑπόλοιπον Τουρκίαν, ἀποδόσεως τῆς περιοχῆς τῆς Μοσούλης ὑπὸ τῶν Ἄγγλων, τῆς Ἀλεξανδρέττας ὑπὸ τῶν Γάλλων, ἀπαλλαγὴν ἐκ τῶν οἰκονομικῶν δεσμεύσεων τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, κατάργησιν ὅλων τῶν δασμολογήσεων.

Ἡ τουρκικὴ ἀδιαλλαξία ὑπῆρξεν εὐνοϊκὴ δι' ἡμᾶς, Ἐχρειάζετο ὅμως διὰ νὰ ἐπωφεληθῶμεν, ἡ ἀνασύνταξις τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων. Ἐπραγματοποιήθη ἐντὸς χρονικοῦ διαστήματος ἓξ μηνῶν. Ὅταν ὁ λόρδος Κῶρζον ἀπεχώρησε, τὴν 4ην Φεβρουαρίου 1923, ἐκ Λωζάννης ἀρνούμενος νὰ συνεχίσῃ τὰς διαπραγματεύσεις, ὁ στρατὸς τοῦ Ἕβρου, ὡς ἀπεκλήθη ἡ συγκεντρωθεῖσα εἰς Δυτ. Θράκην καὶ Ἀνατ. Μακεδονίαν ἑλληνικὴ στρατιά, ἀπετελεῖτο ἐξ

9 ἀξιομάχων μεραρχιῶν καὶ μιᾶς ταξιαρχίας ἱππικοῦ, παρατακτῆς δυνάμεως πλέον τῶν 100.000 ἀνδρῶν. Ἡ ἐπαναστατικὴ κυβέρνησις κατέληξεν εἰς ἀπόφασιν ἐπαναλήψεως τῶν ἐχθροπραξιῶν, πεπεισμένη ὅτι διέθετε τὰ μέσα ἀνακαταλήψεως τῆς Ἀνατ. Θράκης, εὐθὺς ὡς κατέστη φανερὸν τὰς ἀρχὰς Μαΐου ὅτι καὶ κατὰ τὴν δευτέραν φάσιν τῆς διασκέψεως ἡ Τουρκία ἐπέμενεν εἰς τὴν ἀξίωσιν περὶ πολεμικῆς ἀποζημιώσεως. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Ἀπ. Ἀλεξανδρῆς ἀπεστάλη εἰς Λωζάννην μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ καταγγείλη τὴν ἀνακωχὴν τῶν Μουδανιῶν.

Ὁ Ἐλ. Βενιζέλος ἐπίστευεν ὅτι ἡ ἐπανάληψις τῶν ἐχθροπραξιῶν, ἔστω καὶ ἂν ἀπέδιδεν εὐνοϊκὸν διὰ τὴν Ἑλλάδα ἀποτέλεσμα, θὰ διέθετε δυσμενῶς τὴν διεθνῆ κοινὴν γνώμην καὶ τὰς συμμαχικὰς κυβερνήσεις. Ἐξ ἄλλου ἐφοβεῖτο παρέμβασιν τῶν συμμάχων πρὸς ἀνάσχεσιν τῆς ἑλληνικῆς ἐπιθέσεως. Δι' αὐτό, ὅταν ἐπληροφορήθη ὅτι ὁ Ἰσμὲτ πασᾶς, ὁ γνωστὸς σήμερον ὡς Ἰσμὲν Ἰνονοῦ, ἀρχηγὸς τῆς τουρκικῆς ἀντιπροσωπείας, εἶχεν εἰδοποιήσει τὸν Κεμάλ, ὅτι θὰ ἠναγκάζετο νὰ παραιτηθῇ ἐὰν οἱ ἀδιάλλακτοι τῆς Ἀγκύρας ἐπέμενον εἰς τὴν ἀξίωσιν περὶ ἀποζημιώσεως, ἐπεζήτησε καὶ εἶχε δύο κατ' ἰδίαν μετὰ τοῦ Τούρκου ἡγέτου συναντήσεις. Μετὰ τὰς συναντήσεις αὐτάς, αἱ δύο ἀντιπροσωπεῖαι ἐζήτησαν, ὅπως συνέλθῃ εἰς συνεδρίασιν ἡ διάσκεψις, τὴν 26ην Μαΐου. Κατ' αὐτήν, εὑρέθη τρόπος διευθετήσεως τῆς διαφορᾶς. Ἡ Ἑλλὰς ἀνεγνώριζε τὴν ὑποχρέωσίν της ὅπως ἐπανορθώσῃ τὰς προξενηθείσας ἐν Ἀνατολίᾳ (Μ. Ἀσίᾳ) ζημίας ἐκ πράξεων τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἢ τῆς ἑλληνικῆς διοικήσεως ἀντιθέτων πρὸς τοὺς νόμους τοῦ πολέμου. Ἀλλ' ἡ Τουρκία, λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος, τὴν προκληθεῖσαν ἐκ τῆς παρατάσεως τοῦ πολέμου καὶ τῶν συνεπειῶν αὐτοῦ, παρῃτεῖτο ὁριστικῶς πάσης ἀπαιτήσεως περὶ ἐπανορθώσεων. Οὕτω διετυπώθη καὶ τὸ ἄρθρον 59 τῆς συνθήκης. Ἡ λύσις ἦτο εὐνοϊκὴ διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐπιτροπὴ τοῦ Διεθνοῦς Ἐρυθροῦ Σταυροῦ εἶχε διατυπώσει ὅτι 180.000 Μωαμεθανοὶ τῆς Μ. Ἀσίας ἐπλήγησαν ἐξ ἀδικαιολογήτων ἐνεργειῶν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἡ ἐπελθοῦσα συμφωνία ἔγινεν ἀποδεκτὴ ὑπὸ τῆς ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως. Τὴν ἐπεδοκίμασεν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἕβρου, ὑποστράτηγος Θεοδ. Πάγκαλος καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στόλου, πλοίαρχος Ἀλεξ. Χατζηκυριάκος, διὰ

κρυπτογραφικοῦ τηλεγραφήματος πρὸς τοὺς Ἐλ. Βενιζέλον καὶ Απ. Ἀλεξανδρῆν. Ἠπείλησαν, μάλιστα, αὐτόβουλον δρᾶσιν. Πλέον ὥριμοι σκέψεις τοὺς ἐπανέφερον εἰς τὴν πραγματικότητα. Ἡ Ἐπανάστασις ὅμως, φοβουμένη πραξικοπηματικὴν ἐνέργειαν τοῦ Θ. Παγκάλου τοῦ ἀφήρεσε τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἕβρου τὴν 23ην Ἰουνίου 1923.

ΕΥΞΕΙΝΟΣ ΠΟΝΤΟΣ
ΕΥΞΕΙΝΟΣ ΠΟΝΤΟΣ
ΠΑΦΛΑΓΟΝΙΑ
ΒΙΘΥΝΙΑ
ΜΥΣΙΑ
ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ
ΚΑΡΙΑ
ΣΥΡΙΑ

ΕΥΞΕΙΝΟΣ ΠΟΝΤΟΣ
ΠΡΟΠΟΝΤΙΣ
ΠΑΦΛΑΓΟΝΙΑ
ΒΙΘΥΝΙΑ
500
ΜΥΣΙΑ
ΚΑΡΙΑ
ΠΙΣΙΔΙΑ
ΚΑΠ

Ἄρνησις τῆς Τουρκίας νὰ δεχθῇ τὴν γαλλικὴν ἄποψιν, περὶ ἐξοφλήσεως τοῦ παλαιοῦ ὀθωμανικοῦ χρέους εἰς χρυσὸν, ὡδήγησεν εἰς νέαν τελμάτωσιν τῆς διασκέψεως. Ἡ Ἑλλάς, ἐπροχώρησε, τότε εἰς συνεννοήσεις διὰ τὴν σύναψιν χωριστῆς εἰρήνης. Ὅταν, τὴν 7ην Ἰουλίου, ἐπῆλθε πλήρης ἑλληνοτουρκικὴ συμφωνία, ἡ Γαλλία ἐδέχθη ὅπως τὸ θέμα τοῦ ὀθωμανικοῦ χρέους ἀποτελέσῃ ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας συμφωνίας. Κατόπιν τούτου, τὴν 24ην Ἰουλίου 1923, ὑπεγράφη, εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Λωζάννης, ἡ μεταξὺ Βρεταννικῆς Αὐτοκρατορίας, Γαλλίας, Ἰταλίας, Ἰαπωνίας, Ἑλλάδος, Ρουμανίας, τοῦ βασιλείου τῶν Σέρβων - Κροατῶν - Σλοβένων ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς Τουρκίας ἀφ' ἑτέρου συνθήκη εἰρήνης, ἐξ ἄρθρων 143. Εἰς τὴν συνθήκην ἦσαν προσηρτημέναι, ἀποτελοῦσαι ἀναπόσπαστον αὐτῆς μέρος, 17 συμβάσεις, δηλώσεις καὶ πρωτόκολλα. Ἐξ αὐτῶν αἱ 15 εἶχον ὑπογραφῆ τὴν ἰδίαν ἡμέραν, ἐνῷ αἱ περὶ ἀνταλλαγῆς τῶν ἑλληνικῶν καὶ τουρκικῶν πληθυσμῶν καὶ περὶ ἀποδόσεως τῶν ὁμήρων καὶ πολιτικῶν αἰχμαλώτων εἶχον ὑπογραφῆ τὴν 30ὴν Ἰανουαρίου 1923, ἀλλὰ θά ἤρχιζαν ἰσχύουσαι μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης εἰρήνης.

Διά τῆς συνθήκης τῆς Λωζάννης, ἡ Τουρκία ἐπανέκτησεν ὁλόκληρον τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Ἀνατ. Θράκην, τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὰς νήσους Ἴμβρον καὶ Τένεδον. Ὅλα τὰ ἄλλα ἐδάφη, τὰ ὁποῖα εἶχον ἀποσπασθῆ ἐξ αὐτῆς διὰ τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν, τὰ ἐγκατέλειπε, παραιτηθεῖσα παντὸς ἐπ' αὐτῶν κυριαρχικοῦ δικαιώματος. Διὰ τοῦ ἄρθρου 15 παρῃτεῖτο ὑπέρ τῆς Ἰταλίας παντὸς δικαιώματος καὶ τίτλου ἐπὶ τῆς Δωδεκανήσου καὶ διὰ τοῦ ἄρθρου 20 ἀνεγνώριζε τὴν προσάρτησιν τῆς Κύπρου εἰς τὴν Μ. Βρεταννίαν. Δεδομὲνου ὅτι ἡ ἑλληνοϊταλικὴ συμφωνία τῆς 10ης Αὐγούστου 1920 διετήρει τὴν ἰσχύν της, ἡ Ἰταλία ὤφειλε νὰ μᾶς ἀποδώσῃ τὴν Δωδεκάνησον, πλὴν τῆς Ρόδου. Δέν τὸ ἔπραξεν.

Ἐκ τῶν προσηρτημένων συμβάσεων ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ἡ περὶ ἀνταλλαγῆς πληθυσμῶν. Προέβλεπεν ὅτι ἀπὸ 1ης Μαΐου 1923 θὰ ἀντηλάσσοντο ὑποχρεωτικῶς οἱ ἐγκατεστημένοι εἰς τουρκικὰ ἐδάφη Ἕλληνες μέ τοὺς ἐγκατεστημένους εἰς ἑλληνικὰ ἐδάφη Τούρκους. Ἐξῃροῦντο τῆς ἀνταλλαγῆς οἱ Ἕλληνες κάτοικοι Κωνσταντινουπόλεως οἱ ἐγκατεστημένοι εἰς αὐτὴν πρὸ τῆς 30ῆς Ὀκτωβρίου 1918 (125.046) καὶ οἱ Μουσουλμάνοι κάτοικοι τῆς

Δυτικῆς Θράκης (118.903).

Κατὰ τὴν ἐκκένωσιν τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Ἀνατ. Θράκης ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀνεχώρησαν ἐκ τῶν περιοχῶν αὐτῶν περὶ τοὺς 950.000 Ἕλληνες. Ἀντηλλάγησαν, ἀπὸ 1ης Μαΐου 1924, ὅταν, μέ καθυστέρησιν ἔτους, ἤρχισεν ἡ ἐφαρμογὴ τῆς συμβάσεως 188.000 Ἕλληνες τῆς Μ. Ἀσίας, μὲ 355.000 Τούρκους, εὑρεθέντας εἰς τὰ ἐκτὸς τῆς Δυτ. Θράκης ἑλληνικὰ ἐδάφη. Τελικῶς, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς Βουλγαρίας, οἱ ὁποῖοι ἀντηλλάγησαν μέ τοὺς Βουλγάρους τῆς Μακεδονίας, τὸ σύνολον τῶν ἐγκατασταθέντων καὶ ἀφομοιωθέντων προσφύγων ἀνῆλθεν εἰς 1.221.849. Ἐξ αὐτῶν, 746.000 ἐγκατεστάθησαν εἰς Β. Ἑλλάδα, 377.000 εἰς Παλαιὰν Ἑλλάδα καὶ οἱ ὑπόλοιποι εἰς Κρήτην καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου.

Ἡ συνθήκη τῆς Λωζάννης, κυρωθεῖσα διὰ τοῦ Ν.Δ. τῆς 25ης Αὐγούστου 1923, ἐτέθη ἐν ἰσχύι τὴν 6ην Αὐγούστου 1924, ὅταν εἶχε συντελεσθῆ ἡ κατάθεσις τῶν ἐπικυρώσεων εἰς τὸ γαλλικὸν ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν. Οἱ ἐδαφικοὶ ὅροι, οἱ ἐνδιαφέροντες τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκίαν, ὡς καὶ ἡ συνθήκη ἀνταλλαγῆς ἐτέθησαν ἐν ἰσχύι εὐθὺς ὡς αἱ δύο χῶραι κατέθεσαν τὰς ἐπικυρώσεις των, δηλαδὴ ἀπὸ 31ης Μαρτίου 1924. Ἡ ἐκκένωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων ἐπερατώθη τὴν 2αν Ὀκτωβρίου 1923.

Δέν ἀπετέλεσε θρίαμβον ἡ συνθήκη τῆς Λωζάννης. Ἀπέδιδεν, ἁπλῶς, τὴν δημιουργηθεῖσαν πραγματικὴν κατάστασιν. Δι' αὐτὸ καὶ ὑπῆρξεν ἡ μόνη ἐκ τῶν συνθηκῶν ποὺ ὑπεγράφησαν μετὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον, ἡ ὁποία ἀντέσχεν εἰς πᾶσαν δοκιμασίαν. Ἐπέτρεψε δὲ ἡ ὑπογραφή της τὴν ἑλληνοτουρκικὴν προσέγγισιν.

Ο ΤΥΦΕΚΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΞ
ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Οἱ πρεσβευταὶ Μ. Βρεταννίας καὶ Γαλλίας, εἰδοποιηθέντες ὅτι ἡ Ἐπανάστασις θὰ ἐτυφέκιζε, κατόπιν συνοπτικῆς διαδικασίας, πολιτικοὺς καί στρατιωτικούς, τοὺς ὁποίους ἐθεώρει ὑπευθύνους διὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Μ. Ἀσίας, προέβησαν, ἀπὸ συμφώνου μετ' ἄλλων συναδέλφων των, εἰς ἔντονα διαβήματα πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς Ἐπαναστάσεως Στ. Γονατᾶν καὶ Ν. Πλαστήραν, ζητήσαντες ὅπως οἱ κρινόμενοι ὡς ἔνοχοι δικασθοῦν ὑπὸ τῶν φυσικῶν αὐτῶν δικαστῶν. Κατόπιν τούτου, διὰ τοῦ ἄρθρου 3 τῆς ἀπὸ 28ης Σεπτεμβρίου 1922 ἀποφάσεως τῆς Ἐπαναστάσεως καθωρίζετο ὅτι «οἱ μέχρι τοῦ σχηματισμοῦ τῆς ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως συλληφθέντες ὡς ἔνοχοι τῶν ἐπελθουσῶν συμφορῶν θὰ παρέμενον ἐν προφυλακίσει μέχρις ὅτου ἡ μέλλουσα Συνέλευσις ἀποφασίσῃ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ταχυτέρας δίκης των».

Μερὶς ὅμως ἀξιωματικῶν διεφώνησε πρὸς τὴν ἄποψιν αὐτὴν καὶ ἤρχισεν ἀσκοῦσα πίεσιν ἐπὶ τῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἐπαναστάσεως, οἱ ὁποῖοι καμφθέντες ἐξέδωσαν, τὴν 18ην Ὀκτωβρίου, νέαν ἀπόφασιν. Δι' αὐτῆς συνιστᾶτο ἀνακριτικὴ ἐπιτροπή, διότι «ἐκρίνετο ἀναγκαία καὶ ἐπείγουσα ἡ διακρίβωσις τῶν ὑπευθύνων τῆς τελευταίας ἐθνικῆς συμφορᾶς στρατιωτικῶν καὶ μὴ καὶ ἡ ταχίστη τιμωρία αὐτῶν». Τὴν 28ην Ὀκτωβρίου ἀπεφασίζετο ἡ συγκρότησις Ἐκτάκτου Στρατοδικείου, ἐναντίον τῶν ἀποφάσεων τοῦ ὁποίου οὐδέν ἔνδικον μέσον ἐπετρέπετο.

Ἡ ἀνακριτικὴ ἐπιτροπή, ἀποτελεσθεῖσα ἐκ τοῦ ὑποστρατήγου Θ. Πάγκαλου, ὡς προέδρου, καὶ τῶν συνταγματαρχῶν Ι. Καλογερᾶ καὶ Χ. Λούφα παρέπεμψε, τήν 6ην Νοεμβρίου, ἵνα δικασθοῦν ὑπό τοῦ Ἐκτάκτου Στρατοδικείου ὡς ἔνοχοι ἐσχάτης προδοσίας, τοὺς πρώην πρωθυπουργοὺς Δήμ. Γούναρην, Νικ. Στράτον, Π. Πρωτοπαπαδάκην, τοὺς πρώην ὑπουργοὺς Ν. Θεοτόκην, Γεωρ. Μπαλτατζῆν, Ξεν. Στρατηγόν, Μιχ. Γούδαν καὶ τόν τελευταῖον διοικητὴν τῆς Στρατιᾶς Μ. Ἀσίας ἀντιστράτηγον Γεωρ. Χατζανέστην. Ἡ δίκη ἤρχισε τὴν

13ην Νοεμβρίου καὶ ἐτερματίσθη τάς πρωϊνὰς ὥρας τῆς 28ης τοῦ ἰδίου μηνός διὰ τῆς εἰς θάνατον καταδίκης τοῦ Δημ. Γούναρη, Νικ. Στράτου, Π. Πρωτοπαπαδάκη, Νικ. Θεοτόκη, Γ. Μπαλτατζῆ καὶ Γ. Χατζανέστη. Οἱ ὑπόλοιποι δύο κατεδικάσθησαν εἰς ἰσόβια δεσμά. Ἡ ἐκτέλεσις τῆς εἰς θάνατον καταδίκης ἔγινε τὴν 11.30 π.μ. τῆς ἰδίας ἡμέρας διὰ τυφεκισμοῦ εἰς Γουδί, ὅπου ἀργότερον ἀνηγέρθη μικρὸς ναός εἰς μνήμην τῶν Ἕξ. Ἡ ταχύτης μὲ τὴν ὁποίαν ἐξετελέσθη ἡ ἀπόφασις ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ματαίωσιν πάσης ἐπεμβάσεως, ἰδίως ἀγγλικῆς. Ἡ Μ. Βρεταννία, ἡ ὁποία ἠγωνίσθη νὰ ἀποτρέψῃ τὴν καταδίκην, ἀνεκάλεσεν ἀμέσως τόν ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴν της.

Ἡ καταδίκη καὶ ἐκτέλεσις τῶν πέντε πολιτικῶν καὶ τοῦ ἀρχιστρατήγου ἀπετέλεσε βαρύτατον σφάλμα τῆς Ἐπαναστάσεως. Εἰς τὴν ἀγγλικὴν Βουλήν, ἡ πρᾶξις ἐχαρακτηρίσθη ὡς «βάρβαρος». Τὸν ἴδιον χαρακτηρισμὸν ἐπεφύλαξεν ὁ διεθνής τύπος. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς, κατὰ τὴν μεγίστην πλειονοψηφίαν, τὴν ἀπεδοκίμασε. Οὐδείς, οὔτε ἡ Ἐπανάστασις, ἐπίστευεν ὅτι ἦσαν ἔνοχοι. Ὁ Ἐλ. Βενιζέλος δημοσίᾳ θὰ παραδεχθῇ, τὰς ἀρχὰς τοῦ 1929, ὅτι εἰς οὐδὲν ἔπταισαν καὶ ὅτι τὴν τρομερὰν τιμωρίαν των οὐδέν ὁμαλὸν καθεστώς θὰ ἠδύνατο νὰ διανοηθῇ. Ὁ Θ. Πάγκαλος ὡμολόγησε, τὸ 1949, ὅτι ὑπῆρξαν «ἀναγκαῖα θύματα».

Αἱ συνέπειαι τῆς πράξεως ἐκείνης ὑπῆρξαν ἐπώδυνοι διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ διχασμὸς τοῦ Ἔθνους διετηρήθη ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν, ἐνῷ, χωρὶς τόν τυφεκισμὸν τῶν Ἕξ, τὸν ὁποῖον ἡ ἀπόστασις τοῦ χρόνου παρουσιάζει ὡς μὴ ἀνταποκρινόμενον οὔτε εἰς ἄμεσον σκοπιμότητα, θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποκατασταθῇ ἡ ὁμαλότης εἰς τὴν πολιτικὴν ζωήν.

Τεσσαράκοντα τέσσαρας ἡμέρας ἀργότερον, τὴν 11ην Ἰανουαρίου 1923, ἀπέθνησκεν εἰς Παλέρμον τῆς Σικελίας, ἐκ συγκοπῆς καρδίας, ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος. Ἐπειδὴ ἡ Ἐπανάστασις δὲν ἐπέτρεψε νὰ γίνῃ ἐπίσημος κηδεία, ἡ σορός του ἐτάφη εἰς Φλωρεντίαν, ὁπόθεν μετεφέρθη εἰς Ἀθήνας καὶ ἐτάφη εἰς Δεκέλειαν, μὲ ὅλας τὰς τιμάς, τὸν Νοέμβριον 1936.

Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΝ

Ἡ μεγάλη ἐξόρμησις, ἡ ὁποία ἤρχισε τὸν Ὀκτώβριον 1912 μὲ τὸν Α΄ Βαλκανικὸν Πόλεμον καὶ ἀπέβλεψεν εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν ὅλων τῶν ἐδαφῶν ὅπου ἐκυριάρχει τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον, ἐτελείωσε μέ τὴν ὑπογραφήν τῆς συνθήκης τῆς Λωζάννης. Οἱ ἐθνικοὶ πόθοι δέν ἱκανοποιήθησαν πλήρως, ἀλλὰ κατά σημαντικὸν ποσοστόν. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, ἀνερχομένη, τὸ 1912, εἰς 63.211 τ. χιλ., ἔφθασε, τὸ 1923, τὰ 129.281 καὶ ὁ πληθυσμός ὑπολογιζόμενος εἰς 2.700.000 τό 1912, ὑπερέβη τὸ 1923 τὰ 6.000.000. (Σύγκρισις, βάσει ἀσφαλῶν στατιστικῶν στοιχείων, εἶναι δυνατὴ μεταξὺ τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1907, ἡ ὁποία ἔδωσε πληθυσμὸν 2.631.952 καὶ τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1928, ἡ ὁποία ἔδωσε πληθυσμὸν 6.204.684. Ἡ ἀπογραφὴ τοῦ 1920 δέν ἀποτελεῖ μέτρον συγκρίσεως, διότι περιελάμβανε καὶ τοὺς πληθυσμοὺς Ἀν. Θράκης, Ἴμβρου, Τενέδου, ὡς καὶ τοὺς ἀνταλλαγέντας Τούρκους). Ἐπραγματοποιήθη, δηλαδή, αὔξησις τῆς ἐπιφανείας κατὰ 104% καὶ τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ 135%. Οὐδέν εὐρωπαϊκὸν κράτος, ἐξαιρέσει τῆς Νοτιοσλαβίας, ἐπέτυχε τοιαύτην ἐδαφικὴν καὶ πληθυσμικὴν αὔξησιν εἰς διάστημα δέκα ἐτῶν.

Ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ ὠφείλετο, κατὰ σημαντικὸν ποσοστόν, εἰς τήν εἰσροήν τῶν προσφύγων, ἡ ὁποία ἐσήμανεν τὴν ἐκρίζωσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀνατ. Θράκης καὶ τῆς Ἰωνίας. Ἀλλ' ἐὰν ἡ Ἑλλὰς δέν κατώρθωνε νὰ ἀπελευθερώσῃ τὰς δύο περιοχάς, ὅπως, τελικῶς, δέν τὸ κατώρθωσεν, ἡ ἐκρίζωσις θὰ ἐπραγματοποιεῖτο, οὕτως ἢ ἄλλως. Ἀπὸ τοῦ 1914 - 1918 ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ἐξεδίωξεν ἐκ τοῦ ἐδάφους της περὶ τοὺς 275.000 Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι ἐπανῆλθον εἰς τὰς ἑστίας των μετὰ τὴν ἄφιξιν τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων εἰς Θράκην καὶ Σμύρνην. Ἡ ἐκρίζωσις τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀπετέλει πρόγραμμα καὶ τῶν Νεοτούρκων καὶ τῶν Κεμαλικῶν. Αἱ σφαγαὶ τῶν Ἀρμενίων ἔδειξαν μέχρι ποίου σημείου ἠμποροῦσαν νὰ φθάσουν οἱ Τοῦρκοι ἐθνικισταί, διὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἐξ ὅλων τῶν μὴ Μωαμεθανῶν. Κατ' ἀκολουθίαν, ἡ παραμονὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν

δύο περιοχῶν εἰς τὴν ἱστορικὴν γῆν τῶν προγόνων των ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς ἀσκήσεως ἐπιτυχοῦς ἀπελευθερωτικῆς πολιτικῆς ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος. Ἀφ' ἧς στιγμῆς ἡ ἀπελευθέρωσις δέν ἐπετεύχθη, ἡ συγκέντρωσις καὶ τῶν Ἑλλήνων Ἰωνίας καὶ Θράκης εἰς τό ἑλληνικὸν κράτος ἦτο ἀναπόφευκτος. Ἡ μείωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Ἑλλήνων τῆς Κωνσταυτινουπόλεως, ἡ ἐξαφάνισις, σχεδόν, τῆς ἑλληνικῆς εἰς Αἴγυπτον παροικίας, ἡ ἐκδίωξις ὑπὸ τῆς Ρουμανίας καὶ τῆς Σοβ. Ἑνώσεως τῶν ἐκεῖ ἐγκατεστημένων ὁμοεθνῶν μας, κατέστησαν σαφὲς ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν ἠδύνατο νὰ εὐδοκιμήσῃ εἰς τὰς ἐν λόγῳ χώρας, μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν μεταβολὴν τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν συνθηκῶν.

Ἡ ἐγκατάστασις τῶν προσφύγων εἰς τὴν Ἑλλάδα συνέβαλεν ἀποφασιστικῶς εἰς τὴν δημιουργίαν ὁμοιογενοῦς ἐθνικῆς κοινότητος. Ἐπὶ πλέον, οἱ πρόσφυγες συνετέλεσαν εἰς τὴν αὔξησιν τῆς γεωργικῆς, βιομηχανικῆς καὶ ἐμπορικῆς δραστηριότητος. Τά δαπανηθέντα διὰ τὴν ἀποκατάστασίν των ποσά - καὶ δὲν ἦσαν ὀλίγα ἀπέφερον καρπούς. Τέλος, ἡ δι' αὐτῶν ἐπελθοῦσα ἐνίσχυσις τοῦ πληθυσμοῦ μᾶς ἐπέτρεψε νὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὴν πληθυσμικὴν μεγέθυνσιν τῶν ὁμόρων κρατῶν.

Ὑπεστηρίχθη, ὅτι οἱ πρόσφυγες, μηδέποτε πλήρως ἀφομοιωθέντες ἀπετέλεσαν στοιχεῖον ἀσταθείας τῆς ἑλληνικῆς πολιτικῆς ζωῆς. Δέν στερεῖται ἀκριβείας ἡ ἄποψις. Ἀλλὰ τὸ γεγονὸς τῆς μὴ πλήρους ἀφομοιώσεως ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν καθυστέρησιν, ἐλλείψει ἐπαρκῶν οἰκονομικῶν μέσων, τῆς ἀποκαταστάσεώς των καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν, διὰ πολιτικοὺς λόγους, προσφυγικῶν συνοικισμῶν πέριξ τῶν μεγάλων ἀστικῶν κέντρων. Ἡ ὕπαρξις τῶν συνοικισμῶν καὶ ἡ ἐπὶ μακρὸν διατηρηθεῖσα διάκρισις μεταξὺ γηγενῶν καὶ προσφύγων δέν συνέτειναν εἰς τὸ νὰ καταστοῦν οἱ τελευταῖοι στοιχεῖον σταθερότητος.

Η ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΙΤΑΛΩΝ

Μόλις ἕνα μῆνα μετὰ τήν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης τῆς Λωζάννης ἀπροσδόκητον γεγονὸς προεκάλεσε νέαν ἐμπλοκὴν μὲ δυσαρέστους διὰ τὴν χώραν μας συνεπείας. Τὴν 27ην Αὐγούστου 1923, εἰς θέσιν Ζέπι, ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ Ἰωαννίνων - Ἀργυροκάστρου καὶ εἰς ἐλαχίστην ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ἀλβανικοῦ ἐδάφους, ἄγνωστοι ἐφόνευσαν τὸν στρατηγὸν Τελλίνι, ἀρχηγὸν τῆς ἰταλικῆς ἀντιπροσωπείας εἰς τὴν ἐπιτροπὴν διαχαράξεως τῶν ἑλληνοαλβανικῶν συνόρων, καὶ τὰ τέσσαρα μέλη τῆς ἀκολουθίας του.

Ἡ Ἰταλικὴ κυβέρνησις (ἀπὸ τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1922 εἶχεν ἐγκαθιδρυθῆ εἰς Ἰταλίαν τό φασιστικὸν καθεστὼς τοῦ Μπενῖτο Μουσσολίνι) δέν ἱκανοποιήθη οὔτε ἐκ τῆς λύπης τὴν ὁποίαν ἐξέφρασεν ὁ Ἕλλην ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις Ἰταλὸν πρεσβευτήν, οὔτε ἐκ τῆς δοθείσης διαβεβαιώσεως ὅτι γίνεται πᾶν τὸ δυνατὸν διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τῶν ἐνόχων. Τὴν ἑπομένην ἐπέδωσε τελεσίγραφον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐζήτει, ὅπως, ἐντὸς 24 ὡρῶν, 1) Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ζητήσῃ συγγνώμην, κατὰ τὴν πλέον ἐπίσημον καὶ εὐρεῖαν μορφήν, 2) Τελεσθῆ εἰς τὸν καθολικὸν ναὸν Ἀθηνῶν μνημόσυνον τῶν θυμάτων, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ παρίσταντο ὅλα τὰ μέλη τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, 3) Ἀποδοθοῦν τιμαὶ εἰς Ἰταλικὴν μοῖραν καταπλέουσαν εἰς τὸ Φάληρον ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, 4) Συμμετάσχῃ εἰς τὰς ἀνακρίσεις ὁ ἐν Ἀθήναις Ἰταλὸς στρατιωτικὸς ἀκόλουθος, 5) Οἱ ἔνοχοι καταδικασθοῦν εἰς θάνατον, 6) Καταβληθῆ ἀποζημίωσις 50 ἑκατ. λιρεττῶν (500.000 χρυσῶν λιρῶν) εἰς τὰς οἰκογενείας τῶν θυμάτων, 7) Ἀποδοθοῦν τιμαὶ εἰς τὰς σοροὺς τῶν θυμάτων κατὰ τήν μεταφορὰν των ἐπὶ ἰταλικοῦ ἀτμοπλοίου.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, διὰ τῆς ἀπαντήσεώς της, εἰς τὴν ὁποίαν ἐτόνιζεν ὅτι οὐδεμία εὐθύνη ἐβάρυνε τὴν Ἑλλάδα διὰ τό ἔγκλημα, ἀπεδέχετο τοὺς ὑπ’ ἀριθ. 1, 2, 3 καὶ, 7 ὅρους, ἀλλ’ ὄχι τοὺς ὑπ’ ἀριθ. 4, 5, 6, διότι ἔθιγον τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τῆς χώρας. Ὁ Μουσσολίνι δέν ἱκανοποιήθη. Τὴν 31ην Αὐγούστου, ἰταλικὸς

στόλος. Ἐκ τριῶν θωρηκτῶν, τεσσάρων καταδρομικῶν, πολλῶν ἐλαφρῶν σκαφῶν καὶ τριῶν μεταγωγικῶν εἰσέπλευσεν εἰς τὸν ὅρμον τῆς Κερκύρας. Ὁ διοικητὴς ἀντιναύαρχος Σολάρι ἐζήτησεν ἀπό τόν Νομάρχην Π. Εὐριπαῖον τὴν παράδοσιν τῆς νήσου. Οὗτος ἠρνήθη. Εἰδοποίησεν, ὅμως, τόν Ναύαρχον ὅτι ἡ νῆσος ἦτο ἀνοχύρωτος καὶ ὅτι εἰς τὰ δύο ἐνετικὰ φρούρια εὑρίσκοντο 6 - 7.000 πρόσφυγες, 300 ὀρφανὰ καὶ πολλοὶ ἀσθενεῖς. Ὁ Σολάρι, παρὰ ταῦτα, ἤρχισε νὰ βομβαρδίζῃ τὰ φρούρια, διὰ τηλεβόλων μεσαίου διαμετρήματος. Μετὰ βομβαρδισμὸν διαρκείας 25 λεπτῶν τῆς ὥρας, ὁ Νομάρχης ἔδωσεν ἐντολὴν νὰ ὑψωθῇ λευκὴ σημαία. Τὰ θύματα τῶν ἰταλικῶν ὀβίδων ἀνῆλθον εἰς 16 νεκροὺς καὶ 34 τραυματίας. Μόλις ὑψώθη ἡ λευκὴ σημαία, ἐσταμάτησεν ὁ βομβαρδισμός. Ἰταλικὴ δύναμις ἀπεβιβάσθη καὶ κατέλαβε τὴν πόλιν.

Ἡ Ἑλλὰς δέν ἦτο εἰς θέσιν, τὴν στιγμὴν ἐκείνην, νὰ ἀναλάβῃ πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις. Ἐξ ἄλλου, ἡ πρεσβευτικὴ διάσκεψις, ἐξ ἀντιπροσώπων τῆς Μ. Βρεταννίας, Γαλλίας, Ἰταλίας καὶ Ἰαπωνίας, ἡ ὁποία εἶχεν ὁρίσει τὴν διασυμμαχικὴν ἐπιτροπὴν χαράξεως τῶν ἑλληνοαλβανικῶν συνόρων, διὰ διακοινώσεώς της, αὐστηροῦ ὕφους, ἐζήτησε, τὴν 31ην Αὐγούστου, ὅπως ἡ Ἑλλὰς ἐνεργήσῃ χωρὶς καθυστέρησιν, ἀνακρίσεις διὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἐνόχων. Ἡ διάσκεψις θὰ εἶχεν ἁρμοδιότητα νὰ ἐπιληφθῇ τοῦ θέματος, ἐάν δέν ἐμεσολάβει ἡ κατὰ τῆς Κερκύρας ἰταλικὴ ἐνέργεια. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἡ διαφορὰ ὑπήγετο εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, καίτοι προσέφυγεν εἰς τόν διεθνῆ ὀργανισμόν, ἐδέχθη παραλλήλως καὶ τὴν ἁρμοδιότητα τῆς διασκέψεως. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο ὅτι διὰ νὰ ἐγκαταλείψουν οἱ Ἰταλοὶ τὴν Κέρκυραν τὸ ταχύτερον - ἡ ἐκκένωσις τῆς νήσου ὡλοκληρώθη τὴν 27ην Σεπτεμβρίου - ἠναγκάσθημεν νὰ πληρώσωμεν τὰ ζητηθέντα 50 ἑκατ. λιρεττῶν. Ἡ Κ.Τ.Ε. περιωρίσθη εἰς ἠθικὴν καταδίκην τῆς ἐναντίον τῆς Κερκύρας ἰταλικῆς ἐνεργείας. Ἂς προστεθῇ, ὅτι εἰδικὴ ἀνακριτικὴ ἐπιτροπή, συγκροτηθεῖσα ὑπὸ τῆς Πρεσβευτικῆς Διασκέψεως, μετὰ ἐμπεριστατωμένην ἔρευναν, κατέληξεν εἰς τό συμπέρασμα ὅτι οὐδεμία εὐθύνη ἐβάρυνε τὴν Ἑλλάδα διὰ τὸν φόνον τοῦ Τελλίνι καὶ τῆς ἀκολουθίας του.

Ἡ μετέπειτα δρᾶσις τοῦ φασιστικοῦ καθεστῶτος ἔπεισεν ὅτι ὁ Μουσσολίνι ἀπέβλεπεν εἰς δημιουργίαν τετελεσμένων γεγονότων,

ἐπωφελούμενος τῆς ἀσυνεννοησίας μεταξὺ Μ. Βρεταννίας καὶ Γαλλίας καὶ τῆς ἐπιθυμίας των ὅπως ἀποφύγουν πολεμικὰς περιπετείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Η ΑΝΤΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΚΑΙ Η ΕΚΘΡΟΝΙΣΙΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

Τὴν 18ην Ὀκτωβρίου 1923 ἡ Ἐπανάστασις προεκήρυξεν ἐκλογὰς Συντακτικῆς Συνελεύσεως διὰ τήν 2αν Δεκεμβρίου ἰδίου ἔτους. Τρεῖς ἡμέρας ἀργότερον, τὴν νύκτα τῆς 21ης πρός 22αν Ὀκτωβρίου, ἐξεδηλώθη στασιαστικὴ ἐνέργεια ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν ὑποστρατήγων Γ. Λεοναρδοπούλου, Π. Γαργαλίδη καὶ τοῦ συνταγματάρχου Γ. Ζήρα. Αἴτημα τῶν στασιαστῶν ἦτο ὁ σχηματισμὸς κυβερνήσεως, ἐγγυωμένης ὅτι θὰ διενήργη ἐκλογὰς ἀνεπηρεάστους, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πρό τῆς Ἐπαναστάσεως ἰσχυόντων ἐκλογικῶν νόμων, καὶ ἡ διάλυσις τῆς Ἐπαναστάσεως. Εἰς τήν στάσιν, ἡ ὁποία ἀπεκλήθη Ἀντεπανάστασις τοῦ 1923, εἶχον προσχωρήσει ὅλαι αἱ μονάδες, πλὴν ἐκείνων τῶν Ἀθηνῶν, Θεσσαλονίκης καὶ Λαρίσης. Δύο στρατιωτικὰ συγκροτήματα ἐδημιουργήθησαν. Ἓν εἰς Μακεδονίαν, διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἕτερον εἰς Πελοπόννησον, διὰ τὴν κατάληψιν τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ Ἀντεπανάστασις ἀπέτυχεν ὁλοσχερῶς. Ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν, αἱ κυβερνητικαὶ δυνάμεις εἶχον ἀποκαταστήσει τὴν τάξιν εἰς Βόρειον Ἑλλάδα. Ὁ ἐκεῖ ἡγέτης τῆς Ἀντεπαναστάσεως συνταγματάρχης Ζήρας διέφυγεν εἰς Σερβίαν. Τήν 28ην Ὀκτωβρίου παρεδίδοντο καὶ οἱ στασιασταὶ τῆς Πελοποννήσου. Οἱ ἡγέται τῆς στάσεως κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον, ἀλλὰ μετὰ πεντάμηνον ἠμνηστεύθησαν. Ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς, ὁ ὁποῖος, μετὰ τήν ἐκτέλεσιν τῶν ἕξ, ἵδρυσε τὸ Κόμμα τῶν Ἐλευθεροφρόνων καὶ ἡγεῖτο τῆς ἀντιβενιζελικῆς παρατάξεως, εὑρεθεὶς εἰς Κόρινθον τὴν στιγμήν τῆς ἐκδηλώσεως τῆς Ἀντεπαναστάσεως διέφυγε, διὰ νορβηγικοῦ πλοίου, μέσῳ Πατρῶν, εἰς Ἰταλίαν.

Ἡ Ἀντεπανάστασις ἐστερεῖτο νοήματος, ἐφ' ὅσον εἶχον

προκηρυχθῆ ἐκλογαί. Διὰ τῆς πραγματοποιηθείσης ὑπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως μεταβολῆς τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου δέν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀλλοιωθῆ τὸ φρόνημα τῶν ἐκλογέων. Λαϊκαὶ πλειονοψηφίαι ὑπάρχουν ἤ δέν ὑπάρχουν. Δὲν δημιουργοῦνται διὰ τῆς ἐκλογικῆς νομοθεσίας. Ἡ ἔλλειψις περιεχομένου δὲν ἐσήμαινε καὶ ἀνυπαρξίαν συνεπειῶν. Ἀντιθέτως ἡ Ἀντεπανάστασις κατέστησε δυνατὴν τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἀδιαλλάκτου μερίδος τῆς Ἐπαναστάσεως, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁποίας εὑρίσκοντο οἱ στρατηγοὶ Θ. Πάγκαλος, Ἀλεξ. Ὀθωναῖος καὶ Γεώργ. Κονδύλης, ὁ ναύαρχος Ἀλέξ. Χατζηκυριάκος καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Ἀλέξ. Παπαναστασίου ὁμὰς τῶν Φιλελευθέρων, ἡ ἀποκληθεῖσα «Δημοκρατικὴ Ἕνωσις». Ὁ τελευταῖος, ὑπουργὸς τῆς Συγκοινωνίας, κατὰ τὴν περίοδον 1917 - 20, εἶχεν ἐκδηλωθῆ, ἀπὸ τοῦ 1921, ὑπέρ τῆς πολιτειακῆς ἀλλαγῆς. Ἐξέδωσε, μάλιστα, καὶ προκήρυξιν, ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1922, ὑπογραφεῖσαν καὶ ἀπὸ ἄλλους ἕξ ὁμοϊδεάτας του, τὸ Δημοκρατικὸν Μανιφέστον, ὡς ὠνομάσθη. Οἱ ὑπογράψαντες τὴν προκήρυξιν κατεδικάσθησαν, ὑπὸ τοῦ κακουργιοδικείου Λαμίας, εἰς τριετῆ φυλάκισιν, ἀπελευθερωθέντες μόλις ἐπεκράτησεν ἡ Ἐπανάστασις.

Οἱ ἀδιάλλακτοι, ἀμέσως μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς Ἀντεπαναστάσεως, ἐπεδίωξαν τὴν πραξικοπηματικὴν κατάργησιν τῆς βασιλευομένης καὶ ἐγκαθίδρυσιν τῆς ἀβασιλεύτου δημοκρατίας. Ἡ ἡγεσία τῆς Ἐπαναστάσεως, ἡ μεγαλυτέρα μερὶς τῶν Φιλελευθέρων καὶ ὁ Ἐλ. Βενιζέλος ἀντετάχθησαν, ἐπιμείναντες εἰς τήν ἄποψιν ὅτι πολιτειακὴ ἀλλαγή, χωρὶς λαϊκὴν ἐτυμηγορίαν, ἀπεκλείετο. Οἱ ἀδιάλλακτοι ὑπεχρεώθησαν νὰ ὑποχωρήσουν. Καὶ οὕτω ἐφθάσαμεν εἰς τὰς ἐκλογὰς τῆς 16ης Δεκεμβρίου 1923, (λόγῳ τῶν μεσολαβησάντων γεγονότων ἡ διενέργειά των ἀνεβλήθη ἐπὶ δύο ἑβδομάδας), εἰς τὰς ὁποίας ἡ ἀντιβενιζελικὴ παράταξις δέν μετέσχεν. Ἡ ἀποχὴ αὐτὴ καθίστα τὴν νέαν Συνέλευσιν μονόπλευρον καὶ ἀσύδοτον.

Τήν ἐπαύριον τῶν ἐκλογῶν καὶ ἐνῷ τὰ ἀποτελέσματα ἔφερον ὡς σημαντικῶς πλειονοψηφοῦσαν τὴν μετριοπαθῆ πτέρυγα τῶν Φιλελευθέρων, οἱ διοικηταὶ τῶν Σωμάτων Στρατοῦ καί ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Στόλου ὑπέβαλον πρὸς τὴν ἡγεσίαν τῆς Ἐπαναστάσεως ψηφίσματα ὑπογεγραμμένα ὑπὸ τοῦ συνόλου τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, διὰ τῶν ὁποίων ἐζητεῖτο ἡ ἄμεσος ἐκθρόνισις τοῦ

Βασιλέως. Ἡ ἐπαναστατικὴ ἡγεσία ἐπέτυχε νὰ ματαιώσῃ ἐκ νέου τὴν πραξικοπηματικὴν κατάλυσιν τοῦ πολιτεύματος καὶ ὑπέδειξεν εἰς τὸν Βασιλέα νὰ ἀναχωρήσῃ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ὑπὸ μορφὴν ἀδείας. Ἡ ὑπόδειξις ἔγινεν ἀποδεκτὴ καὶ τὴν 19ην Δεκεμβρίου τὸ βασιλικὸν ζεῦγος ἀνεχώρησε διὰ Ρουμανίαν, ὁρισθέντος ὡς Ἀντιβασιλέως τοῦ ναυάρχου Π. Κουντουριώτη.

Συγχρόνως ἡ Ἐπανάστασις ἐπέτυχεν ὅπως οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου καὶ τὸ σύνολον τῶν φιλελευθέρων μελῶν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ἀπευθύνουν ἔκκλησιν πρὸς τὸν Ἐλ. Βενιζέλον, ὅπως ἐπανέλθῃ καί ἀναλάβῃ τὴν διακυβέρνησιν τῆς χώρας. Οὗτος ἐδέχθη νὰ ἐπανέλθῃ προσωρινῶς, καὶ ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας τὴν 4ην Ἰανουαρίου 1924. Δύο ἡμέρας προηγουμένως ἡ Ἐπανάστασις παρέδωσε τὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν Συνέλευσιν (Δ' Συντακτικήν).

Ὁ Ἐλ. Βενιζέλος ἐσχημάτισε κυβέρνησιν μετὰ μίαν ἑβδομάδα. Σκοπός του ἦτο νὰ διενεργήσῃ δημοψήφισμα, ἀπολύτως γνήσιον, τοῦ ὁποίου τὸ ἀποτέλεσμα θὰ ἔφερε εἰς τήν διατήρησιν τῆς βασιλευομένης δημοκρατίας. Ὁ ἴδιος ἐδήλωσεν ὅτι, καίτοι θὰ ἐψήφιζεν ὑπέρ τῆς ἀβασιλεύτου δημοκρατίας, δέν θὰ ἀνελάμβανεν ἀγῶνα πρὸς ἐπιβολὴν τῆς γνώμης του. Αὐτὸ ἐσήμαινεν ὅτι θὰ ἄφηνε τοὺς μετριοπαθεῖς Φιλελευθέρους νὰ ψηφίσουν ὑπέρ τῆς βασιλευομένης. Ἡ γραμμὴ του προεκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ἀδιαλλάκτων, οἱ ὁποῖοι ἐξαπέλυσαν βιαίας ἐναντίον του ἐπιθέσεις. Κατόπιν τούτου, προφασισθείς ἀσθένειαν, παρῃτήθη τάς ἀρχὰς Φεβρουαρίου. Τὸν διεδέχθη ὁ Γεωρ. Καφαντάρης ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε καὶ τὴν ἡγεσίαν τοῦ κόμματος. Καὶ ὁ νέος πρωθυπουργός, βαδίσας ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ Βενιζέλου, συνήντησε τήν αὐτὴν ἀντίδρασιν. Τὰς ἀρχὰς Μαρτίου ἠναγκάσθη, μέ τὴν σειράν του, νὰ παραιτηθῇ. Ἡ κατάστασις περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν ἀδιαλλάκων. Τὴν 12ην Μαρτίου ἐσχημάτιζε κυβέρνησιν ὁ Ἀλεξ. Παπαναστασίου, μέ ὑπουργόν Στρατιωτικῶν τὸν Γεωργ. Κονδύλην καὶ Ναυτικῶν τὸν Ἀλεξ. Χατζηκυριάκον, καὶ τὴν 25ην Μαρτίου ἡ Συνέλευσις, διὰ ψηφίσματός της, κατήργησε τὴν βασιλευομένην δημοκρατίαν, ἐκήρυξεν ἔκπτωτον τὴν δυναστείαν, ἀνεκήρυξε τήν ἀβασίλευτον καὶ ἐξέλεξε προσωρινὸν Πρόεδρον Δημοκρατίας τὸν ναύαρχον Π. Κουντουριώτην. Ἑκατὸν δεκατέσσαρα μέλη τῆς Συνελεύσεως, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Ἐλ. Βενιζέλος, ὁ ὁποῖος εἶχε, πρὸ

15 ἡμερῶν, ἀναχωρήσει διὰ τὸ ἐξωτερικόν, καὶ ὁ Γ. Καφαντάρης ἀπέσχον τῆς συνεδριάσεως. Τὰ ὑπόλοιπα 283 μέλη ὁμοφώνως ἐνέκρινον τὴν μεταβολήν.

Δημοψήφισμα, ἐπικυρωτικὸν τῆς ἀνωτέρω πράξεως, διενηργήθη τήν 13ην Ἀπριλίου 1924. Ἐπὶ συνόλου ψηφισάντων 1.084.065 ἡ ἀβασίλευτος ἔλαβε 758.472 (69,95%) ψήφοὺς καὶ ἡ βασιλευομένη 325.332 (30,05%). Τὸ ἀποτέλεσμα δέν ἀνεγνωρίσθη ὡς ἔγκυρον ὑπὸ τοῦ συνόλου τῶν ὀπαδῶν τῆς βασιλευομένης. Μόνον τὸ κόμμα τῶν Ἐλευθεροφρόνων ἐδέχθη ὅτι ἐξέφραζε τήν γνησίαν θέλησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τὸ κόμμα αὐτό, ὡς προελέχθη, εἶχεν ἱδρύσει ὁ ὑποστράτηγος ἐ.ἀ. Ἰωάννης Μεταξᾶς, ὁ ὁποῖος εὑρεθεὶς εἰς πλήρη διάστασιν ἀπόψεων μέ τὴν ἡγεσίαν τοῦ ἀντιβενιζελισμοῦ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1921, εἶχεν ἀποφασίσει νὰ ἡγηθῇ ἰδίας πολιτικῆς κινήσεως. Ἀφ' ἧς τὰ δύο κόμματα, Λαϊκὸν καὶ Μεταρρυθμιστικόν, εὑρέθησαν, μετὰ τὸν τυφεκισμὸν τῶν ἀρχηγῶν των Δημ. Γούναρη καὶ Νικ. Στράτου, ἄνευ ἡγεσίας, τὸ σύνολον σχεδὸν τοῦ ἀντιβενιζελικοῦ κόσμου ἠκολούθει τὸν Μεταξᾶν. Ἡ ἀτυχὴς ἀνάμιξίς του εἰς τὴν Ἀντεπανάστασιν, παρ' ὅλον ὅτι διεφώνει πρὸς τὴν ὀργάνωσιν καὶ ἐκτέλεσίν της, καὶ ἡ ἀναγκαστικὴ ἀποδημία του εἰς τὸ ἐξωτερικόν, κατέστησαν ἐφικτὴν τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ πρώην ὑπουργοῦ Παναγῆ Τσαλδάρη. Καὶ τὸ Λαϊκὸν Κόμμα ἠρνήθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ δημοψηφίσματος καὶ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς ἀβασιλεύτου Δημοκρατίας. Οὕτω ηὔξησε τὴν ἐπιρροήν του ἐπὶ τῶν βασιλοφρόνων, ἐνῷ ἀντιστοίχως ἐμειώθη ἡ τοῦ Ι. Μεταξᾶ.

Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ κυβέρνησις Παπαναστασίου ἔδειξεν ὅτι κατείχετο ὑπὸ ἀμφιβολιῶν, ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν τῆς λαϊκῆς βάσεως τοῦ νέου πολιτεύματος. Δέκα ἡμέρας μετὰ τὸ δημοψήφισμα ἐξέδωσε Νομοθετικὸν Διάταγμα «περὶ κατοχυρώσεως τοῦ Δημοκρατικοῦ Πολιτεύματος», τὸ ὁποῖον καθώριζε τὰ κατὰ τοῦ Πολιτεύματος ἀδικήματα καὶ προέβλεπεν εἰδικὴν διαδικασίαν ἐκδικάσεώς των. Ἐπὶ πλέον, ἵδρυσεν ὑπουργεῖον Ἐννόμου Τάξεως (καταργηθέν ἅμα τῇ ἀνατροπῇ της), τοῦ ὁποίου τὴν διεύθυνσιν ἀνέλαβεν ὁ Θ. Πάγκαλος. Οὗτος συνεκρότησεν τρεῖς εἰδικὰς μονάδας, ἑκάστην δυνάμεως Τάγματος ἐμπολέμου συνθέσεως καὶ ἐφωδιασμένην μέ τεθωρακισμένα αὐτοκίνητα, τὰ ἀποκληθέντα «Δημοκρατικὰ

Τάγματα», διὰ τὴν προστασίαν τοῦ Πολιτεύματος.

Ὁ Ἐλ. Βενιζέλος προέτρεψε, μετὰ τὸ δημοψήφισμα, τοὺς πρωτεργάτας τῆς πολιτειακῆς μεταβολῆς, νὰ θεωρήσουν τὴν ἀβασίλευτον ὡς «Κοινὸν Ναὸν», ὄχι ὡς ἴδιον «κτῆμα». Αἱ πρῶται, ἀλλὰ καὶ μεταγενέστεραι πράξεις των, ἔδειξαν ὅτι τὴν ἔβλεπον ὡς «ἴδιον κτῆμα».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΑΣΤΑΘΕΙΑ

Ἡ ἐγκαθίδρυσις τῆς ἀβασιλεύτου δημοκρατίας, καθ' ὃν τρόπον ἔγινεν, ἡ διατήρησις τῆς μονοπλεύρου Ἐθνοσυνελεύσεως, ἡ ὁποία παρημπόδιζε μίαν μεγάλην πολιτικὴν παράταξιν νὰ μετάσχῃ τοῦ ἐνεργοῦ πολιτικοῦ βίου, ἡ σωρεία τῶν ἀνακυψάντων προβλημάτων ἐκ τῆς ἀπορροφήσεως τῶν προσφύγων καὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς συμβάσεως περὶ ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν, ὡς καὶ αἱ προσωπικαὶ φιλοδοξίαι ὡρισμένων παραγόντων, προεκάλεσαν κλῖμα πολιτικῆς ἀσταθείας. Ἡ κυβέρνησις Παπαναστασίου ἀνετράπη τὰ τέλη Ἰουλίου 1924. Τὴν διεδέχθη κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Θεμ. Σοφοκλῆ, ἡ ὁποία, τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου, παρεχώρησε τὴν θέσιν της εἰς κυβέρνησιν προεδρευομένην ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου Μιχαλακοπούλου.

Κυβέρνησις Μιχαλακοπούλου.

Ἡ πέμπτη αὐτή, εἰς διάστημα ἐννέα μηνῶν, κυβέρνησις, ποὺ ἔδωσεν ἡ Δ' Ἐθνοσυνέλευσις, παρέμεινεν εἰς τὴν ἐξουσίαν μέχρι τῆς 25ης Ἰουνίου 1925, ὅτε ἀνετράπη ὑπὸ στρατιωτικοῦ κινήματος, τοῦ ὁποίου ἡγεῖτο ὁ Θεόδ. Πάγκαλος. Ὑπῆρξεν ἡ πλέον μακρόβιος καὶ ἡ περισσότερον ἀποδεκτή. Κατὰ τοὺς ὀκτὼ μῆνας καὶ δεκαεπτὰ ἡμέρας τῆς ζωῆς της προσέφερεν ἀξιόλογον ἔργον. Πρῶτον, ἐπέτυχε τὴν ἀκύρωσιν τοῦ πρωτοκόλλου Ν. Πολίτη - Καλφώφ, ὑπογραφέντος τὴν 29ην Σεπτεμβρίου 1924, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ μόνιμοι ἀντιπρόσωποι τῆς Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας παρὰ τῇ Κ.Τ.Ε. ἀνεγνώριζον εἰς τὸν διεθνῆ ὀργανισμὸν δικαίωμα ἀπ' εὐθείας παρεμβάσεώς του

πρὸς προστασίαν τῶν ἐν Ἑλλάδι «βουλγαρικῶν» μειονοτήτων. Τοιαῦται μειονότητες, μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν, δέν ὑφίσταντο. Ἀλλά, καὶ ἐὰν ὑφίσταντο, ἐπροστατεύοντο ὑπὸ τῶν περὶ μειονοτήτων διατάξεων τῶν συνθηκῶν εἰρήνης. Ἡ εἰδικὴ προστασία των ἦτο περιττή. Ἐξ ἄλλου, τὸ πρωτόκολλον ἐδημιούργει προηγούμενον, τό ὁποῖον ἠδύναντο νὰ ἐκμεταλλευθοῦν ἄλλαι χῶραι. Ὁ Ἕλλην ἀντιπρόσωπος εἶχε προχωρήσει πέραν τῶν ὁδηγιῶν αἱ ὁποῖαι τοῦ ἐδόθησαν, δι' ὃ καὶ ἡ Ἐθνοσυνέλευσις, ὁμοφώνως, τὸ ἀπέρριψε τὴν 2αν Φεβρουαρίου 1925. Ἐπίσης καὶ τὸ Συμβούλιον τῆς Κ.Τ.Ε. ἐδέχθη, τὴν 14ην Μαρτίου, αἴτησιν τῆς Ἑλλάδος περὶ ἀκυρώσεώς του. Ἐν τῷ μεταξύ, ὅμως, ἡ Νοτιοσλαβία, φοβουμένη ὅτι ἡ Βουλγαρία θὰ ἠξίου ἀνάλογον καθεστὼς διὰ τὰς εἰς Σερβίαν ὑπαρκτὰς βουλγαρικὰς μειονότητας, κατήγγειλε τὴν ἑλληνοσερβικὴν συνθήκην συμμαχίας τοῦ 1913.

Δεύτερον, προέβη εἰς τὴν σύναψιν δύο δανείων, ἑνός, ὕψους 12.300.000 χρυσῶν λιρῶν, διά τὴν ἀποκατάστασιν τῶν προσφύγων καί, δευτέρου, ὕψους 10 ἑκατ. χρυσῶν δολλαρίων, διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ φράγματος τῆς τεχνητῆς λίμνης τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῶν συναφῶν ἔργων, πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ θέματος τῆς ὑδρεύσεως τῆς πρωτευούσης.

Τρίτον, ἀντιμετώπισε μὲ ψυχραιμίαν τὴν ἀπέλασιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κωνσταντίνου 6ου. Οἱ Τοῦρκοι βαρέως ἔφερον τὴν ἀποτυχίαν των νὰ ἐκδιώξουν τὸ Πατριαρχεῖον. Ἡ παρουσία του τοὺς ἠνώχλει, ἰδίως μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Κεμὰλ κατάργησιν, Μάρτιον 1924, τοῦ Χαλιφάτου, τῆς ἀνωτέρας θρησκευτικῆς ἀρχῆς τῶν μωαμεθανῶν. Μετὰ τὴν ματαίαν προσπάθειάν των νὰ ἐγκαταστήσουν τὸν ἀρχηγόν τῆς παρ' αὐτῶν δημιουργηθείσης «τουρκοορθοδόξου ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς» Παπὰ - Εὐθὺμ (Εὐθύμιον Καραχισαρίδην, πρώην ἱερέα, προσχωρήσαντα εἰς τὸ κεμαλικὸν κίνημα), εἰς τὸ Φανάρι, ἐξεδίωξαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, τὴν 30ὴν Ἰανουαρίου 1925, τὸν Πατριάρχην Κωνσταντῖνον 6ον, μόλις διαδεχθέντα τὸν θανόντα Γρηγόριον 7ον, μέ τὴν δικαιολογίαν ὅτι ἦτο ἀνταλλάξιμος. Ὑπεστήριξαν, δηλαδή, ὅτι ὁ ἐκλεγόμενος ὡς Πατριάρχης ἔπρεπε νὰ ἦτο μόνιμος κάτοικος τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸ τῆς 30ῆς Ὀκτωβρίου 1918. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἡ ὁποία παρέσχεν

ἀμέσως φιλοξενίαν εἰς τὸν Πατριάρχην (θανόντα ἐν Ἀθήναις τό 1930), δέν ἀνεγνώρισεν τήν ὀρθότητα τῆς τουρκικῆς ἀπόψεως καὶ προσέφυγεν εἰς τὴν Κ.Τ.Ε. καὶ τό Διεθνὲς Δικαστήριον τῆς Χάγης. Τελικῶς, ὁ Κωνσταντῖνος παρῃτήθη καὶ ἐξελέγη, τόν Ἰούλιον 1925, Πατριάρχης ὁ Μητροπολίτης Νικαίας Βασίλειος, ὁ ὁποῖος δέν ἦτο δυνατόν νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἀνταλλάξιμος. Παρὰ ταῦτα, ἡ τουρκική κυβέρνησις ἐξηκολούθησε νὰ φέρεται ἐχθρικῶς καὶ πρὸς τὸν Βασίλειον Γ' καὶ τὸν διάδοχόν του (1929) Φώτιον Β'. Μόνον μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῶν ἑλληνοτουρκικῶν συμφωνιῶν τοῦ 1930 ἡ ἐπίσημος Τουρκία θὰ ἀρχίσῃ νὰ μεταβάλῃ τὴν ἔναντι τοῦ Πατριαρχείου στάσιν της.

Ἡ δικτατορία Θ. Παγκάλου.

Ὁ στρατηγὸς Πάγκαλος, εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ κινήματός του, ἐσχημάτισε κυβέρνησιν, ἡ ὁποία, παρουσιασθεῖσα εἰς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν, ἔτυχε ψήφου ἐμπιστοσύνης. Ἀκολούθως, ἡ Ἐθνοσυνέλευσις διέκοψε τὰς ἐργασίας της, ἀφοῦ προηγουμένως ἀνέθεσεν εἰς τριακονταμελῆ ἐπιτροπὴν ἐκ πληρεξουσίων, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀλεξ. Παπαναστασίου, τὴν σύνταξιν τοῦ νέου Συντάγματος. Συγχρόνως ἐλήφθη ἀπόφασις ὅπως, πρὸ τῆς λήξεως τοῦ ἔτους, διενεργηθοῦν δημοτικαὶ καὶ κοινοτικαὶ ἐκλογαὶ καὶ συγκροτηθῇ ἡ Γερουσία, περὶ τῆς ὁποίας θὰ προέβλεπε τὸ νέον Σύνταγμα. Ἀρχομένου δὲ τοῦ 1926 θὰ διενεργοῦντο καὶ βουλευτικαὶ ἐκλογαί.

Ἡ τριακονταμελὴς ἐπιτροπὴ ὑπέβαλε τὸ σχέδιον τοῦ νέου Συντάγματος εἰς τὴν κυβέρνησιν τὴν 11ην Σεπτεμβρίου. Τριμελὴς ἐξ ὑπουργῶν ἐπιτροπὴ τὸ ἐπεξειργάσθη ἐπὶ δεκαπενθήμερον, ἀπαλείψασα ἢ τροποποιήσασα διατάξεις του, καὶ τὴν 29ην Σεπτεμβρίου ἐδημοσιεύθη ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας καὶ τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου. Αὐθημερὸν ὅμως ἐδημοσιεύετο καὶ διάταγμα διαλύσεως τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, χωρὶς νὰ προσδιορίζεται ἡμερομηνία διενεργείας νέων ἐκλογῶν. Ἐχρειάζετο νὰ συμφωνήσουν καὶ τὰ ἐκτὸς αὐτῆς εὑρισκόμενα κόμματα ἐπὶ τῶν προϋποθέσεων διεξαγωγῆς των, ὥστε νὰ ἀποτραπῇ νέα ἀποχή των. Προεκηρύχθησαν ὅμως καὶ διενεργήθησαν δημοτικαὶ καὶ κοινοτικαὶ ἐκλογαί, αἱ πρῶται ἀπὸ τοῦ 1914, τὴν 24ην Ὀκτωβρίου.

Οὐδεμία κυβερνητικὴ παρέμβασις ἐσημειώθη. Ὀλίγον ἀργότερον, ὡρίσθη ἡ 10η Ἰανουαρίου 1926, ὡς ἡμέρα διεξαγωγῆς ἐκλογῶν πρὸς συγκρότησιν τῆς Γερουσίας. Ἀλλά, τὴν 3ην Ἰανουαρίου 1926, ὁ Πάγκαλος ἐκήρυξε δικτατορίαν, συγκεντρώσας ὅλας τὰς ἐξουσίας εἰς χεῖρας του. Ἀργότερον, καὶ ὅταν ὁ Ναύαρχος Κουντουριώτης παρῃτήθη τῆς Προεδρίας τῆς Δημοκρατίας, εἰς ἔνδειξιν διαμαρτυρίας κατὰ τοῦ δικτάτορος οὗτος προεκήρυξεν ἐκλογὰς διὰ τὴν ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀνάδειξιν τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας. Τὰ κόμματα, ἀμφοτέρων τῶν παρατάξεων, λόγῳ τοῦ τρόπου διεξαγωγῆς τῶν ἐκλογῶν, ἠρνήθησαν νὰ μετάσχουν, καίτοι εἶχον συμφωνήσει εἰς τὴν ὑπόδειξιν ὡς κοινοῦ ὑποψηφίου τοῦ πρώην ὑπουργοῦ Κ. Δεμερτζῆ. Οὕτω ἀπέμεινε μοναδικὸς ὑποψήφιος ὁ Θ. Πάγκαλος, ὁ ὁποῖος καὶ ὡρκίσθη Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, τὴν 18ην Ἀπριλίου. Μὴ ἐπιτυχὼν νὰ ἐγκαθιδρύσῃ τὸ ἀμερικανικὸν προεδρικὸν σύστημα, ἀνεζήτησε πρωθυπουργόν. Μετὰ τρίμηνον ἐσχηματίζετο κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Ἀθαν. Εὐταξίαν, εἰς τὴν ὁποίαν μετεῖχον βενιζελικοὶ καὶ ἀντιβενιζελικοί. Τὴν 22αν Αὐγούστου, ὅμως, τὸ καθεστὼς Παγκάλου ἀνετράπη διά στρατιωτικοῦ κινήματος, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ὁποίου εὑρίσκετο ὁ Γεωρ. Κονδύλης.

Ἡ αἰτία διὰ τὴν ὁποίαν τὸ κίνημα ἐστέφθη ὑπὸ ἐπιτυχίας, ἐνῷ τέσσαρα προηγουμένως ὠργανωθέντα ἀπέτυχον, ὑπῆρξεν ἡ ὑπογραφή, τὴν 17ην Αὐγούστου 1926, ἕξ συμβάσεων μετὰ τῆς Νοτιοσλαβίας, διὰ τῶν ὁποίων ἐξεχωροῦντο, οὐσιαστικῶς, ἑλληνικὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα εἰς τὸ ὅμορον κράτος. Ἡ ἐλευθέρα σερβικὴ ζώνη Θεσσαλονίκης καθίστατο νοτιοσλαβικὸς λιμήν. Ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμή Θεσσαλονίκης - Εἰδομένης καθίστατο ἑλληνονοτιοσλαβική, μέ κανονισμοὺς προσηρμοσμένους εἰς τοὺς νοτιοσλαβικούς. Ὅλοι ὅσοι εἶχον χρισθῆ ὑπὸ τῶν ἐν Ἑλλάδι νοτιοσλαβικῶν προξενείων ὡς Σέρβοι, ἀνεγνωρίζοντο ὡς Σέρβοι καὶ ὡς τοιοῦτοι θὰ ἐτύγχανον προστασίας εὐρυτέρας τῆς ὑπὸ τῶν συνθηκῶν εἰρήνης προβλεφθείσης. Ἡ νοτιοσλαβικὴ κυβέρνησις θὰ εἶχε δικαίωμα ἐλέγχου ἐπὶ τῆς εἰς Ἅγιον Ὅρος μονῆς Χιλιανδαρίου. Τὰ νοτιοσλαβικὰ ἐπιβατηγὰ σκάφη θὰ ἠδύναντο νὰ ἀσκοῦν ἀκτοπλοΐαν καὶ εἰδικαὶ συμφωνίαι τοῦ Βελιγραδίου μέ ἄλλας κυβερνήσεις θὰ ἐπέτρεπον τήν ρύθμισιν τῆς διὰ μέσου τῆς ἐλευθέρας ζώνης Θεσσαλονίκης κινήσεως. Ὁ Πάγκαλος ἰσχυρίσθη

ὅτι συνῆψεν εἰς ἀντάλλαγμα μυστικὴν συμφωνίαν μὲ τὴν Νοτιοσλαβίαν. Οὐδέποτε ἀπεκάλυψε τὸ περιεχόμενόν της. Ἐλέχθη ὅτι ἡ νοτιοσλαβικὴ κυβέρνησις ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν, ὅπως συγκρατήσῃ τὴν Βουλγαρίαν, εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ Ἑλλὰς θὰ ἐπετίθετο κατὰ τῆς Τουρκίας. Τοιαύτη ἐπίθεσις, ἔστω καὶ ἐπιτυχής, δέν θὰ ἐπανέφερε τήν Ἀνατ. Θράκην εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐφ' ὅσον ἦτο ἐκ προοιμίου βέβαιον ὅτι αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις θὰ ἀντέδρων. Οὐδέν, κατ' ἀκολουθίαν, νόημα εἶχεν ἡ μυστικὴ συμφωνία, ἐὰν ὑπῆρχε, καὶ αἱ γενόμεναι παραχωρήσεις ἐστεροῦντο ἀντικρύσματος.

Μετὰ τὴν ἀνατροπήν τοῦ Παγκάλου, αἱ συμφωνίαι δέν ἐκυρώθησαν. Ἡ Νοτιοσλαβία ἀργότερον συνεφώνησεν εἰς τὴν ἀντικατάστασίν των δι' ἄλλων.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς διακυβερνήσεως τῆς χώρας ὑπὸ τοῦ Παγκάλου, παρ' ὀλίγον νὰ προκληθῇ ἑλληνοβουλγαρικὸς πόλεμος ὡς συνέπεια συνοριακοῦ ἐπεισοδίου. Τὴν 18ην Ὀκτωβρίου 1925, οἱ Βούλγαροι ἤνοιξαν πῦρ κατὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 69 ἑλληνικοῦ μεθοριακοῦ φυλακίου εἰς τόν τομέα Πορροΐων. Δύο Ἕλληνες στρατιῶται ἐφονεύθησαν. Τό ἑλληνικὸν φυλάκιον ἀπήντησεν εἰς τὰ βουλγαρικὰ πυρά. Ὁ διοικητὴς ὅμως τοῦ συνοριακοῦ τομέος λοχαγὸς Χαρ. Βασιλειάδης διέταξε διακοπὴν τοῦ πυρός. Ὕψωσε λευκὴν σημαίαν καὶ κατηυθύνθη πρὸς τὰς βουλγαρικὰς γραμμὰς διὰ συνεννόησιν μέ τὸν διοικητὴν τοῦ ἀντιστοίχου βουλγαρικοῦ τομέως. Οἱ Βούλγαροι τὸν ἐφόνευσαν καὶ ἀκολούθως ἐπετέθησαν καὶ κατέλαβον τὸ φυλάκιον.

Εὐθὺς ὡς τὰ ἀνωτέρω ἔγιναν γνωστὰ εἰς Ἀθήνας, ἐδόθη διαταγὴ εἰς τὸ ἑδρεῦον ἐν Θεσσαλονίκῃ Γ' Σῶμα Στρατοῦ νὰ εἰσέλθῃ εἰς Βουλγαρίαν. Πράγματι, ἐντὸς ἐλαχίστων ὡρῶν, τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα κατέλαβον τό Πετρίτσι. Ἡ βουλγαρικὴ κυβέρνησις προσέφυγεν εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς Κ.Τ.Ε., τὸ ὁποίον ἐζήτησε τὴν ἄμεσον κατάπαυσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν καὶ τὴν ἀποχώρησιν τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων ἐκ τοῦ βουλγαρικοῦ ἐδάφους. Ἀνέθεσε δὲ εἰς ἐπιτροπὴν νὰ ἐξετάσῃ πῶς ἔγιναν τὰ ἐπεισόδια, ποῖον ἐβάρυνεν ἡ εὐθύνη δι' αὐτὰ καὶ ποῖαι ζημίαι ἐσημειώθησαν.

Ἡ ἐπιτροπὴ κατελόγισεν εὐθύνας εἰς ἀμφοτέρας τὰς χώρας. Βάσει τῆς ἐκθέσεώς της τὸ Συμβούλιον ὑπεχρέωσε τὴν μὲν Ἑλλάδα νὰ καταβάλῃ ἀποζημίωσιν διὰ τὰς προξενηθείσας ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ

στρατοῦ ζημίας εἰς Πετρίτσι, τὴν δὲ Βουλγαρίαν νὰ ἀποζημιώσῃ τὴν οἰκογένειαν τοῦ φονευθέντος Ἕλληνος ἀξιωματικοῦ. Ἐπίσης,

τὸ Συμβούλιον ὑπέδειξεν ἀναδιοργάνωσιν τῶν ἑκατέρωθεν τῶν συνόρων φρουρῶν καὶ τὴν τοποθέτησιν δύο οὐδετέρων ἀξιωματικῶν (Σουηδῶν), τοῦ ἑνὸς πλησίον τοῦ Ἕλληνος διοικητοῦ τῶν συνοριακῶν φρουρῶν καὶ τοῦ ἄλλου πλησίον τοῦ Βουλγάρου συναδέλφου του, διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ἀδιαταράκτου τῆς συνοριακῆς ζώνης. Ἡ παρουσία τῶν οὐδετέρων ἀξιωματικῶν, μετὰ τὸ σκληρὸν μάθημα ποὺ ἔλαβον ἐκ μέρους τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ οἱ Βούλγαροι, εἶχεν ὡς συνέπειαν νὰ σταματήσῃ ἡ δραστηριότης τῶν ἀνθρώπων τοῦ βουλγαρικοῦ κομιτάτου, τοῦ ἐπιζητοῦντος τὴν αὐτονομίαν τῆς Μακεδονίας, τῶν γνωστῶν ὡς «κομιτατζήδων», εἰς βάρος τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ.

Εἰς τὸ ἐνεργητικὸν τοῦ Παγκάλου πρέπει νὰ ἐγγραφῇ ἡ ἀγορὰ πολεμικοῦ ὑλικοῦ διὰ τόν στρατόν, ἡ παραγγελία ἓξ ὑποβρυχίων, ὁ ἐκσυγχρονισμὸς τῶν πολεμικῶν σκαφῶν καὶ ἡ ἵδρυσις τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΣΥΜΦΙΛΙΩΣΕΩΣ

Ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνατροπὴν τῆς δικτατορίας, ἐκλήθη ὁ Ναύαρχος Κουντουριώτης νὰ ἀναλάβῃ ἐκ νέου τὴν ἄσκησιν τῶν καθηκόντων τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας. Οὗτος ἐδέχθη καὶ ἀνέθεσεν εἰς τόν Κονδύλην τὸν σχηματισμόν τῆς νέας κυβερνήσεως, ἀφοῦ ἀπέτυχε προσπάθεια διὰ τὴν συγκρότησιν οἰκουμενικῆς. Μοναδικὸς στόχος τῆς κυβερνήσεως θὰ ἦτο ἡ διενέργεια ἐλευθέρων καὶ γνησίων ἐκλογῶν ἐντὸς τοῦ Ὀκτωβρίου. Προηγουμένως ὅμως ἔπρεπε νὰ διαλυθοῦν τὰ Δημοκρατικὰ Τάγματα. Διότι, ἂν καὶ ἐβοήθησαν εἰς τήν ἀνατροπὴν τοῦ Παγκάλου, δέν ἐνέπνεον ἐμπιστοσύνην. Ἡ διάλυσίς των ἐπραγματοποιήθη βιαίως τὴν 9ην Σεπτεμβρίου. Δυστυχῶς δέν ἀπεφεύχθη ἡ αἱματοχυσία, μέ θύματα στρατιωτικοὺς καὶ πολίτας. Οἱ τελευταίοι παρεσύρθησαν εἰς ἀναρχικὰς ἐκδηλώσεις, εὐθὺς ὡς ἠκούσθησαν οἱ πρῶτοι πυροβολισμοὶ καί κανονιοβολισμοί. Ἐχρειάσθη νὰ χρησιμοποιηθῇ βία καὶ διὰ τὴν καταστολὴν τῶν ἐν

λόγῳ ἐκδηλώσεων. Ὁ θλιβερὸς ἀπολογισμὸς τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἦτο 23 νεκροὶ καὶ 175 τραυματίαι. Ἀλλ' ἡ τάξις ἀποκατεστάθη πλήρως. Οἱ διοικηταὶ τῶν ταγμάτων ἀντισυνταγματάρχαι Ναπ. Ζέρβας καὶ Βασ. Ντερτιλῆς κατεδικάσθησαν εἰς ἰσόβια δεσμά, ἀλλ' ἔτυχον, ἐν συνεχείᾳ ἀμνηστίας.

Μετὰ τὴν διάλυσιν τῶν Ταγμάτων, ἡ κυβέρνησις ἐδημοσίευσε τὴν 22αν Σεπτεμβρίου, τὸ καταρτισθὲν ὑπὸ τῆς τριακονταμελοῦς ἐπιτροπῆς Σύνταγμα ἀφοῦ ἀπήλειψε τὰς τροποποιήσεις τοῦ Παγκάλου. Τὸ Σύνταγμα αὐτὸ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπικυρωθῇ ὑπὸ τῆς ἐκλεγησομένης Βουλῆς. Ἐπίσης ἐδημοσίευσε διάταγμα προκηρύξεως ἐκλογῶν διὰ τὴν 24ην Ὀκτωβρίου. Ὡς ἐκλογικὸν σύστημα εἰς τὰς ἐκλογὰς θὰ ἴσχυε τό τῆς ἀναλογικῆς ἐκπροσωπήσεως. Τὸ σύστημα ἐφηρμόζετο διὰ πρώτην φορὰν εἰς τήν χώραν μας. Συγχρόνως ὁ Κονδύλης προέβη εἰς τὴν δήλωσιν ὅτι δέν θὰ ἐπολιτεύετο καὶ ὅτι τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως, τὰ ὁποῖα θὰ ἐξέθετον ὑποψηφιότητα, θὰ ἀπεχώρουν ἐξ αὐτῆς. Ἐπειδὴ τὸ διάστημα τοῦ ἑνὸς μηνός δέν ἐκρίθη ἐπαρκές διὰ τὴν ἐξασφάλισιν ὅλων τῶν προϋποθέσεων ἀμέμπτου διεξαγωγῆς των, αἱ ἐκλογαί, τελικῶς, διενηργήθησαν τὴν 7ην Νοεμβρίου 1926.

Οὐδὲν κόμμα, ἀλλ' οὔτε παράταξις ἐπέτυχεν ἀπόλυτον πλειονοψηφίαν. Τὰ τρία μεγάλα κόμματα ἔλαβον: Φιλελεύθερων 102 ἕδρας, Λαϊκόν 60, Ἐλευθεροφρόνων 51. Ἐκ τῶν ὑπολοίπων 73 ἑδρῶν, τὰ ἐκ τοῦ βενιζελισμοῦ προελθόντα μικρὰ κόμματα καὶ ἀνεξάρτητοι ἔλαβον 41, τὰ ἐκ τοῦ ἀντιβενιζελισμοῦ 26, τὸ Κ.Κ.Ε. 10, τὸ Ἀγροτικὸν 4 καὶ ὁ ἑβραϊκὸς συνδυασμὸς Θεσσαλονίκης 2. Κατ' ἀκολουθίαν, δέν ἀπέμενεν ὡς λύσις παρὰ ὁ σχηματισμὸς κυβερνήσεως συνεργασίας δύο ἢ περισσοτέρων κομμάτων. Μετὰ μακρὰς διαπραγματεύσεις, ὡρκίσθη τὴν 4ην Δεκεμβρίου κυβέρνησις, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀλεξ. Ζαΐμη, ἡ ὁποία ἐστηρίζετο ὑπὸ τῶν τριῶν μεγάλων κομμάτων καὶ τῆς Δημοκρατικῆς Ἑνώσεως. Μετεῖχον εἰς αὐτὴν οἱ ἀρχηγοὶ καὶ τῶν τεσσάρων κομμάτων. Ἐκ τῶν ἕνδεκα ὑπουργείων, 4 ἐδόθησαν εἰς τοὺς Φιλελευθέρους, τρία εἰς τοὺς Λαϊκούς, δύο εἰς τοὺς Ἐλευθερόφρονας, ἓν εἰς τήν Δημοκρατικὴν Ἕνωσιν. Ἡ διεύθυνσις τοῦ ὑπουργείου Στρατιωτικῶν ἀνετέθη εἰς τὸν ἀντιστράτηγον Ἀλεξ. Μαζαράκην. Πρὸγραμμα τῆς συμμαχικῆς κυβερνήσεως ἦτο: 1) Ἡ ἐπικύρωσις καὶ τροποποίησις

τοῦ καταρτισθέντος ὑπὸ τῆς τριακονταμελοῦς ἐπιτροπῆς τῆς Δ' Ἐθνοσυνελεύσεως καὶ δημοσιευθέντος ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως Κονδύλη Συντάγματος. 2)Ἡ ἐπαναφορὰ τῶν ἀπομακρυνθέντων ὑπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τῶν μετέπειτα κυβερνήσεων ἀξιωματικῶν. 3) Ἡ ἀποκατάστασις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος. 4) Ἡ ἐξυγίανσις τῆς οἰκονομίας.

Τὸ Σύνταγμα ἐψηφίσθη καὶ ἐδημοσιεύθη τὴν 3ην Ἰουνίου 1927. Εἰς τήν ἐπιτάχυνσιν τῆς ψηφίσεώς του ἐβοήθησεν ἡ ἀπειλὴ τοῦ Ναυάρχου Κουντουριώτη, ὅτι θὰ παρῃτεῖτο. Τὸ θέμα τῶν ἀπομακρυνθέντων ἀξιωματικῶν ἐρρυθμίσθη, διὰ τῆς ἐπαναφορᾶς εἰς τήν ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν 341 ἐξ αὐτῶν, κριθέντων, ὑπὸ εἰδικῶς συγκροτηθέντος συμβουλίου ἐξ ἐννέα ἀντιστρατήγων, ὡς ἱκανῶν. Ἡ ἀπο-κατάστασις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος ἐπραγματοποιήθη διὰ τῆς καλῆς λειτουργίας τῆς Βουλῆς καὶ τοῦ παραμερισμοῦ τῶν ἐξωκοινοβουλευτικῶν παραγόντων. Τέλος, ἐπετεύχθη, ἡ ἐξυγίανσις τῶν οἰκονομικῶν, διὰ τῆς συνάψεως δανείου, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Κ.Τ.Ε., ἐξ 9 ἑκατ. χρυσῶν λιρῶν, ἐξ ὧν 3 θὰ ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ τήν κάλυψιν τῶν παλαιῶν ἐλλειμμάτων τοῦ προϋπολογισμοῦ, 3 διὰ τὴν σταθεροποίησιν τοῦ νομίσματος καὶ 3 διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν προσφύγων. Πρὸ τῆς συνάψεως τοῦ δανείου ἐπετεύχθη ὁ ἀπόλυτος ἰσοκελισμὸς τοῦ προϋπολογισμοῦ. Τὸ Λαϊκὸν Κόμμα ὅμως διεφώνησεν εἰς τόν τρόπον ἱδρύσεως τῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τήν ἀπόφασιν ὅπως ἀποζημιωθῇ ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα, ἡ ὁποία μέχρι τότε ἤσκει τὸ ἐκδοτικὸν προνόμιον, διὰ τήν παράδοσιν εἰς τὴν νέαν Τράπεζαν τοῦ εἰς χρυσὸν καλύμματος τῶν κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων. Ἐφ' ὅσον μετεβίβαζε μέρος τοῦ παθητικοῦ της, ὑπεστήριξε τὸ Λαϊκὸν Κὸμμα, ἔπρεπε νὰ μεταβιβάσῃ, ἄνευ ἀνταλλάγματος καὶ τὸ ἀντιστοιχοῦν εἰς αὐτὸ μέρος τοῦ ἐνεργητικοῦ της. Ἐπειδὴ ἡ ἀποψίς του δέν ἔγινε δεκτὴ ἀπεχώρησεν ἐκ τῆς κυβερνήσεως τὰ μέσα Αὐγούστου. Ἐκ τῶν τριῶν ὑπουργείων του, τὰ δύο ἐδόθησαν εἰς τοὺς Ἐλευθερόφρονας. Τοῦ τρίτου ἀνέλαβε προσωρινῶς τὴν διεύθυνσιν ὁ Πρωθυπουργὸς.

Ἡ κυβέρνησις συνέχισε τήν προσπάθειάν της πρός ἐξυγίανσιν τῆς οἰκονομίας, ἀκόμη καὶ μετὰ τήν κατὰ τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου 1928 ἀποχώρησιν τῆς Δημοκρατικῆς Ἑνώσεως, ἡ ὁποία διεφώνησεν

ἐπὶ τοῦ τρόπου ἐκτελέσεως τῶν ἔργων ὁδοποιίας. Τήν 14ην Μαΐου 1928 ἤρχιζεν ἡ λειτουργία τῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος μέ πρῶτον διοικητὴν τὸν Ἀλεξ. Διομήδην, πρώην ὑπουργὸν καὶ ἀπὸ τοῦ 1923 διοικητὴν τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης. Ἀπὸ τῆς ἰδίας ἡμέρας καθιερώθη νέα ἰσοτιμία τῆς δραχμῆς πρὸς τὸν χρυσόν, ὡς καὶ ἡ ἐλευθέρα εἰς συνάλλαγμα μετατρεψιμότης της. Ἡ νέα ἰσοτιμία ἦτο 375 δραχμαὶ διά μίαν χρυσῆν λίραν καὶ 75 δι' ἓν χρυσοῦν δολλάριον. Ἡ δραχμή, δηλαδὴ, ἐντὸς 8 ἐτῶν, ἀπὸ τοῦ 1920, ὅταν ἐχρειάζοντο 25 δραχμαὶ διὰ μίαν χρυσῆν λίραν καὶ 5 δι' ἕνα χρυσοῦν δολλάριον, εἶχε χάσει τὰ 14 / 15 τῆς ἀξίας της. Ἡ ὑποτίμησις τοῦ νομίσματος ὑπεγράμμιζε τὰς οἰκονομικὰς θυσίας εἰς τὰς ὁποίας ὑπεβλήθη ὁ ἑλληνικὸς λαὸς, διὰ νὰ καλύψῃ τάς δαπάνας τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν προσφύγων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Η ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

Τό κόμμα τῶν Φιλελευθέρων εἰς τάς ἐκλογὰς τοῦ 1926 εἶχεν ἐμφανισθῆ ὡς «Ἕνωσις Φιλελευθέρων», ὡς συνασπισμὸς τῶν κομμάτων «Προοδευτικῶν Φιλελευθέρων», ὑπὸ τὸν Γ. Καφαντάρην καὶ «Συντηρητικῶν Φιλελευθέρων», ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Μιχαλακόπουλον. Ἐκ τῶν ἐκλεγέντων βουλευτῶν ἐλάχιστοι ἠκολούθουν τὸν δεύτερον. Οἱ περισσότεροι ἐδέχοντο ὡς ἡγέτην τὸν πρῶτον, τὸν ὁποῖον ἐθεώρουν ὡς τοποτηρητὴν τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου. Ἐφ' ᾧ καὶ ὅταν ὁ τελευταῖος ἀπεφάσισε, τά τέλη Μαΐου 1928, νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τήν ἐνεργὸν πολιτικήν, ἐστράφησαν πρὸς αὐτόν. Ἐπίσης, καὶ ἄλλοι πολιτικοὶ παράγοντες, ποὺ ἐτήρουν ἀνεξάρτητον γραμμήν, συνεσπειρώθησαν πέριξ τοῦ παλαιοῦ ἡγέτου. Ἄλλωστε, ἡ κοινή γνώμη ἐφαίνετο ὅτι ἀντέδρα εὐμενῶς εἰς τὴν ἐπανεμφάνισίν του ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς.

Ὁ Ἐλ. Βενιζέλος ἐδέχθη νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν κυβέρνησιν συνασπισμοῦ ἐπί τι χρονικὸν διάστημα, διότι ἤθελε νὰ διακριβώσῃ

τὰς ἔναντί του διαθέσεις τοῦ λαοῦ. Τὴν ἀνέτρεψε ὅμως τὰ τέλη Ἰουνίου καὶ ἐδέχθη νά σχηματίση κυβέρνησιν, ἀφοῦ ὁ Πρὸεδρος τῆς Δημοκρατίας υἱοθέτησεν εἰσήγησίν του περὶ διαλύσεως της Βουλῆς. Ἐκ τῶν 13 μελῶν τῆς νέας κυβερνήσεως, ἡ ὁποία ὡρκίσθη τήν 4ην Ἰουλίου, ὁ πρωθυπουργός καὶ πέντε ὑπουργοὶ δέν ἦσαν βουλευταί. Πέντε ἡμέρας βραδύτερον ἐδημοσιεύετο τό διάταγμα διαλύσεως τῆς Βουλῆς καί προκηρύξεως ἐκλογῶν διὰ τὴν 19ην Αὐγούστου. Δύο ἡμέρας μετὰ τήν διάλυσιν ἐπανεφέρετο ὡς ἐκλογικόν σύστημα τό πλειονοψηφικόν.

Τό ἀποτέλεσμα τῶν ἐκλογῶν ὑπῆρξε θριαμβευτικὸν διὰ τὸν Ἐλ. Βενιζέλον, ὁ ὁποῖος εἰς τοὺς συνδυασμούς του περιέλαβεν ὅλους τοὺς βενιζελογενεῖς ἡγέτας, πλὴν τοῦ Γ. Καφαντάρη, ὁ ὁποῖος ἠρνήθη. Ἐκ τῶν 250 ἑδρῶν ἐκέρδισε τὰς 223. Τό ποσοστὸν τῶν ψήφων ἀνῆλθεν εἰς 61%. Τὸ Λαϊκὸν Κόμμα ἔλαβε τὰ 24% τῶν ψήφων καὶ 19 ἕδρας. Τὸ κόμμα τῶν Ἐλευθεροφρόνων ἐξηφανίσθη, ἐκλέξαν ἕνα μόνον βουλευτήν. Ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς ἀπέτυχεν. Ὁ Γ. Καφαντάρης διεσώθη μέ δύο φίλους του. Τέλος, οἱ ἀνεξάρτητοι βασιλόφρονες ἐκέρδισαν τέσσαρας ἕδρας.

Ἡ κυβέρνησις Ἐλ. Βενιζέλου παρέμεινεν εἰς τὴν ἐξουσίαν μέχρι τῆς 4ης Νοεμβρίου 1932, ἐπὶ πεντήκοντα δύο, δηλαδή, μῆνας. Εἰς τὸ ἐνεργητικόν της ἠμποροῦν νὰ ἐγγραφοῦν τὰ ἀκόλουθα: 1) Ἡ ὁλοκλήρωσις τοῦ πολιτεύματος, διὰ τῆς συγκροτήσεως τῆς Γερουσίας καὶ τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας, περὶ τῶν ὁποίων προέβλεπε τὸ Σύνταγμα τοῦ 1927, καὶ ἡ ἐκλογή ὁριστικοῦ Προέδρου Δημοκρατίας. Αἱ ἐκλογαὶ διὰ τὴν ἀνάδειξιν τῆς Γερουσίας διενηργήθησαν τὴν 21ην Ἀπριλίου 1929. Τήν 3ην Ἰουνίου ἐξελέγετο, εἰς κοινὴν συνεδρίασιν Βουλῆς καὶ Γερουσίας, ὡς ὥριζε τό Σύνταγμα, ὁ Ναύαρχος Κουντουριώτης ὡς ὁριστικὸς Πρόεδρος Δημοκρατίας. Οὗτος, ὅμως, παρῃτήθη τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου καὶ τὴν 14ην ἰδίου μηνὸς ἐξελέγετο ὡς διάδοχός του ὁ Ἀλεξ. Ζαΐμης. Τὸ Συμβούλιον Ἐπικρατείας, τὸ ὁποῖον θὰ εἶχεν ὡς ἔργον τὸν ἔλεγχον τῶν πράξεων τῆς διοικήσεως, ὥστε νὰ τεθῇ τέρμα εἰς τὸ ἀνεξέλεγκτον καὶ παντοδύναμον αὐτῆς, συνεστήθη τὸν Μάϊον 1929, μὲ πρῶτον Πρόεδρόν του τόν διαπρεπῆ νομομαθῆ Κ. Ρακτιβάν.

2) Ἡ ἀποκατάστασις τῆς διεθνοῦς θέσεως τῆς χώρας. Τὴν 23ην Σεπτεμβρίου 1928 ὑπεγράφετο εἰς Ρώμην, ὑπὸ τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου

καὶ Μπενίτο Μουσσολίνι, Ἑλληνοϊταλικὸν σύμφωνον «φιλίας, συνδιαλλαγῆς καὶ δικαστικοῦ διακανονισμοῦ». Ἡ προσέγγισις πρὸς τὴν Ἰταλίαν ἐθεωρήθη ἀπαραίτητος, διὰ τὴν ρύθμισιν τῶν μετὰ τῆς Νοτιοσλαβίας ἐκκρεμοτήτων, ἐφ' ὅσον ἡ Μ. Βρεταννία καὶ ἡ Γαλλία ὑπεστήριζον τὰς ἀξιώσεις τοῦ Βελιγραδίου, περὶ ἐφαρμογῆς τῶν ὑπὸ τοῦ Παγκάλου ὑπογραφεισῶν συμφωνιῶν, παρ' ὅλον ὅτι εἶχον ἀκυρωθῆ, τὸν Αὔγουστον τοῦ 1927, ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Βουλῆς. Ὁ ἑλιγμὸς τοῦ Ἕλληνος πολιτικοῦ εἶχεν ἀποφασιστικὴν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς στάσεως τῆς Νοτιοσλαβίας. Ἐγκατέλειψε τὰς ἀξιώσεις της καὶ ἐδέχετο τὴν ὑπογραφὴν νέων συμφωνιῶν τόν Μάρτιον τοῦ 1929, διὰ τῶν ὁποίων τῆς παρείχοντο διευκολύνσεις διὰ τήν μέσῳ Θεσσαλονίκης διακίνησιν τῶν εἰσαγωγῶν καὶ ἐξαγωγῶν της, χωρὶς νὰ τῆς ἀναγνωρίζεται οὐδέν ἐκ τῶν παραχωρουμένων ὑπὸ τῶν ἀκυρωθεισῶν συμβάσεων δικαιωμάτων. Ἐπίσης, ἐδέχθη τὴν ὑπογραφήν, 27 Μαρτίου 1929, ἑλληνονοτιοσλαβικοῦ συμφώνου φιλίας καί εἰρηνικῆς διευθετήσεως τῶν διαφορῶν.

Ἐν συνεχείᾳ, ἐπεδιώχθη καὶ ἐπετεύχθη ἡ ρύθμισις τῶν μετά τῆς Τουρκίας ἐκκρεμοτήτων. Διὰ συμφωνίας τῆς 10ης Ἰουνίου 1930 ἐτακτοποιεῖτο ὁριστικῶς τὸ θέμα τῶν περιουσιῶν τῶν ἀνταλλαξίμων. Συνεψηφίζετο ἡ ἀξία των. Ἐπίσης συνεψηφίζοντο αἱ ἑκατέρωθεν ἀπαιτήσεις διὰ τὰ κτήματα μὴ ἀνταλλαξίμων, τὰ καταληφθέντα ὑπὸ τῶν δύο κυβερνήσεων, πρὸς ἐγκατάστασιν προσφύγων. Ἡ Τουρκία, ἐπὶ πλέον, θὰ ἀπέδιδε τὰ παρ' αὐτῆς καταληφθέντα κτήματα τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων, τῶν ἐγκατεστημένων εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἑλλὰς εἶχε καταλάβει μεγαλυτέρας ἀξίας κτήματα, θὰ πλήρωνε ποσὸν συνολικῶς 425.000 λιρῶν Ἀγγλίας, διὰ τήν ὁριστικὴν τακτοποίησιν. Τέλος, διεκανονίσθη τὸ θέμα τῶν μή ἀνταλλαξίμων. Συνεφωνήθη ὅπως ὅλοι ὅσοι θὰ ἦσαν παρὸντες τὴν ἡμερομηνίαν ὑπογραφῆς τῆς συμφωνίας εἰς τήν περιφέρειαν Κωνσταντινουπόλεως Ἕλληνες τὴν καταγωγήν Τοῦρκοι ὑπήκοοι καὶ εἰς τὴν Δυτικὴν Θράκην Μουσουλμᾶνοι Ἕλληνες ὑπήκοοι χαρακτηρισθοῦν ὡς μή ἀνταλλάξιμοι. Ἐδικαιοῦντο δὲ τοῦ χαρακτηρισμοῦ καὶ ἐπιστροφῆς καὶ ὅσοι εἶχον ἀναχωρήσει μέ διαβατήρια τουρκικὰ ἢ ἑλληνικά. Οὕτω, ἐτερματίσθησαν αἱ περὶ τήν ἀξίαν τῶν περιουσιῶν ἢ τήν ἰδιότητα τῶν ἀνταλλαξίμων ἀντεγκλήσεις.

Μετὰ τὸ πρῶτον βῆμα, ἔγινε τὸ δεύτερον καὶ πλέον σημαντικόν. Ἀποδεχθεὶς πρόσκλησιν τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως μετέβη ὁ Ἐλ. Βενιζέλος, τὰ τέλη Ὀκτωβρίου, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν Ἀνδρ. Μιχαλακοπούλου, εἰς Ἄγκυραν. Ἐκεῖ ὑπέγραψε, τὴν 30ὴν Ὀκτωβρίου 1930, τρεῖς συμφωνίας. Ἡ πρώτη ἦτο «σύμφωνον φιλίας, οὐδετερότητος καὶ διαιτησίας». Δι' αὐτοῦ ἀνελάμβανον τὰ δύο κράτη ἀμοιβαίως τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ μετάσχουν οἱασδήποτε οἰκονομικῆς ἢ πολιτικῆς συνεννοήσεως, στρεφομένης ἐναντίον τοῦ ἑτέρου ἐξ αὐτῶν. Ἡ δευτέρα, ἦτο τό πρωτόκολλον διὰ τοῦ ὁποίου ἐτερματίζετο ὁ μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν ναυτικὸς ἀνταγωνισμὸς. Ἡ τρίτη, σύμβασις ἐμπορικὴ, ἐγκαταστάσεως καὶ προξενική. Ἀπέβλεπεν εἰς τόνωσιν τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων καὶ κατοχύρωσιν τῆς θέσεως τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ἑλλήνων ὑπηκόων. Διὰ τῶν συμφωνιῶν αὐτῶν ἐτέθησαν αἱ βάσεις τῆς ἑλληνοτουρκικῆς συνεργασίας καὶ ἐδημιουργήθησαν αἱ προϋποθέσεις τῆς ἑλληνοτουρκικῆς φιλίας.

Τὸ ἑπόμενον ἔτος, τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου, ὁ Τοῦρκος πρωθυπουργὸς Ἰσμέτ Ἰνονοῦ ἀνταπέδωσε,τὴν ἐπίσκεψιν, ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας μετὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Τεφήκ Ρουσδῆ. Κατὰ τὴν εἰς τήν Ἑλληνικὴν πρωτεύουσαν παραμονὴν των ἔγινε καί ἡ ἀνταλλαγή τῶν κυρώσεων τῶν ἀνωτέρω συμφωνιῶν.

Τέλος, ἐπετεύχθη διακανονισμὸς ἐξαιρεπκὰ εὐνοϊκός διὰ τὴν χώραν μας τοῦ θέματος τῶν ὑπό τῆς Γερμανίας, Βουλγαρίας, Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας πληρωτέων πολεμικῶν ἐπανορθώσεων, τῶν ὁποίων ἡ καταβολὴ εἶχε σημειώσει καθυστέρησιν. Διὰ τοῦ διακανονισμοῦ αὐτοῦ ἡ Ἑλλὰς θὰ ἐλάμβανεν, ἐπὶ 37 ἔτη, περὶ τὰς 600.000 χρυσᾶς λίρας κατὰ μέσον ὅρον ἐτησίως, περισσότερας τῶν ὅσων ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ πληρώνῃ διὰ τὰ συναφθέντα κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου δάνεια.

3) Τά ἐκτελεσθέντα ἀποστραγγιστικὰ καὶ ἀντιπλημμυρικά ἔργα εἰς τὰς πεδιάδας Θεσσαλονίκης, Σερρῶν καὶ Δράμας διὰ τῶν ὁποίων ἀπεδόθησαν εἰς τήν καλλιέργειαν περὶ τὰ 3 ἑκατομμύρια στρέμματα γῆς.Ἡ κατασκευὴ νέων ὁδῶν μήκους 1.650 χιλιομέτρων, ἡ ἀνέγερσις 3.000 νέων σχολικῶν κτηρίων, ἡ χρηματοδότησις πολλῶν μικρῶν παραγωγικῶν ἔργων. Ἡ ἵδρυσις τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τονώσεως τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς. Ἡ χάραξις πολιτικῆς

ἐνισχύσεως τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἀεροπορίας, τόσον τῆς πολιτικῆς, ὅσον καὶ τῆς πολεμικῆς, διὰ τῆς ἱδρύσεως τοῦ ὑπουργείου Ἀεροπορίας καὶ τῆς ὑπογραμμίσεως ὑπὸ τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου, εἰς ἀγόρευσιν ἐν τῇ Βουλῇ τὴν 10ην Φεβρουαρίου 1930, τῆς ἀνάγκης ἐνισχύσεως τοῦ ἀεροπορικοῦ ὅπλου διὰ τὴν ἄμυναν τῆς χώρας. Ἡ αὔξησις τῆς δυνάμεως τοῦ πολεμικοῦ στόλου διὰ τῆς ναυπηγήσεως τεσσάρων συγχρόνων ἀντιτορπιλλικῶν.

Εἰς τό παθητικὸν τῆς κυβερνήσεως ὀφείλομεν νὰ καταλογίσωμεν:
1) Τὴν ἀδυναμίαν τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου νὰ τηρήσῃ τήν δοθεῖσαν παρ αὐτοῦ ὑπόσχεσιν, ὅτι θὰ ἔπραττε πᾶν τό ἀνθρωπίνως δυνατὸν πρός ἀποκατάστασιν τῆς ψυχικῆς ἑνότητος τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐξάλειψιν τῶν καταλοίπων τοῦ διχασμοῦ. Καὶ τοῦτο εἴτε διότι, μετὰ τὴν ἐκλογικὴν νίκην, ἐπίστευσεν ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς δέν διετήρει τὴν ἀνάμνησιν τοῦ διχασμοῦ, εἴτε διότι δὲν ἠθέλησε νὰ στερηθῇ τῶν ὑπηρεσιῶν στελεχῶν τοῦ κόμματός του, τῶν ὁποίων ἡ θυσία ἀπετέλει προϋπόθεσιν κατευνασμοῦ τοῦ ἀντιπάλου πρὸς αὐτὸν πολιτικοῦ κόσμου. Οἱαδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ αἰτία, γεγονὸς παραμένει ὅτι, ὅταν ἐγκατέλειψε τὴν ἐξουσίαν, τὰ πάθη ἦσαν περισσότερον ἐξημμένα παρὰ ποτέ.

2) Ἡ ἔλλειψις προνοητικότητος εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἐπιπτώσεων τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως τοῦ 1929 ἡ ὁποία διετηρήθη ἐπὶ μίαν σχεδὸν πενταετίαν. Ἤρχισε μέ τὴν ἀπότομον πτῶσιν, κατὰ 40 - 60%, ὅλων τῶν ἀξιῶν εἰς τό Χρηματιστήριον τῆς Ν. Ὑόρκης καὶ ἐπεξετάθη εἰς ὅλον τόν κόσμον. Ἐθεωρήθη ὅτι αἱ ἐπιπτώσεις ἐπὶ τῆς χώρας μας θὰ περιωρίζοντο εἰς μείωσιν τοῦ μεταναστευτικοῦ συναλλάγματος καὶ τῶν κερδῶν τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας. Ἴσως, νὰ συνέβαινεν αὐτό, ἐάν, τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου 1931, ἡ Μ. Βρεταννία δέν ἐγκατέλειπε τόν χρυσοῦν κανὸνα καὶ δέν καθιέρωνε τὴν ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν. Ἡ Ἑλλάς, τῆς ὁποίας τὸ νόμισμα ἦτο συνδεδεμένον μέ τόν χρυσὸν, μέσῳ τῆς ἀγγλικῆς λίρας, ᾐσθάνθη ἀμέσως τὸν ἀντίκτυπον. Ἀντὶ ὅμως ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις νά ἀκολουθήσῃ τὸ ἀγγλικὸν παράδειγμα καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ τήν ἀναγκαστικήν κυκλοφορίαν, διετήρησε, μέ ὡρισμένους περιορισμούς, τὸ καθεστὼς τῆς μετατρεψιμότητος, ἀφοῦ συνέδεσε τήν δραχμὴν μέ τό χρυσοῦν δολλάριον. Ἀπέβλεψε δὲ εἰς σύναψιν ἐξωτερικοῦ δανείου, διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τό εἰς συνάλλαγμα ἀπόθεμα τῆς Τραπέζης τῆς

Ἑλλάδος.Ὅταν ἀπέτυχε εἰς τὴν προσπάθειαν συνάψεως τοῦ δανείου, ἐπανέφερε τὴν ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν, ἀνέστειλε τὴν πληρωμὴν τοῦ τοκοχρεωλυσίου τῶν ἐξωτερικῶν δανείων, ἐμείωσε τὸν τόκον τῶν δανείων τοῦ ἐσωτερικοῦ κατὰ 25%, μετέτρεψεν ἀναγκαστικῶς εἰς δραχμὰς ὅλας τὰς εἰς τὰς ἑλληνικὰς τραπέζας εἰς ξένον νόμισμα καταθέσεις καὶ περιέκοψε τοὺς μισθοὺς τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων. Παρὰ ταῦτα ἡ δραχμὴ ἔχασε τὰ 75% τῆς ἀξίας τοῦ 1928 καὶ τὸ ἔλλειμμα τοῦ προϋπολογισμοῦ ηὔξανε συνεχῶς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Η ΠΑΛΙΝΟΡΘΩΣΙΣ

Ἡ περίοδος 1932 - 36 ὑπῆρξεν, ἐξ ἴσου, τεταραγμένη ὅσον καὶ ἡ περίοδος 1922 - 1926. Ἡ οἰκονομικὴ κρίσις ἐμείωσε τὴν δημοτικότητα τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου καὶ ηὔξησε τὰς πιθανότητας ἐπανόδου τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος εἰς τὴν ἐξουσίαν, ὕστερα ἀπὸ δεκαετῆ παραμονήν του εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν. Τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, στερούμενον τῆς ὑποστηρίξεως καὶ τῶν συνεργασθέντων μετ' αὐτοῦ εἰς τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1928, Παπαναστασίου, Κονδύλη, Ζαβιτζιάνου, ἀπεφάσισε νὰ ἀμυνθῇ. Διὰ νόμου ἐπανέφερε ὡς ἐκλογικὸν σύστημα τὴν ἀναλογικήν. Ἐξ ἄλλου, ὑπεβοήθησε τὴν συγκρότησιν στρατιωτικοῦ συνδέσμου, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ὁποίου ἡ ἡγεσία τοῦ στρατεύματος, τοῦ ὁποίου σκοπὸς ἦτο νὰ παρεμποδίσῃ τὴν ἄνοδον τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἐφ' ὅσον δὲν θὰ ἀνεγνώριζεν ἀνεπιφυλάκτως ὡς νόμιμον πολίτευμα τῆς χώρας τὴν ἀβασίλευτον δημοκρατίαν.

Ὑπὸ αὐτὰς τὰς συνθήκας διεξήχθησαν αἱ ἐκλογαὶ τῆς 25ης Σεπτεμβρίου 1932. Τὸ ἀποτέλεσμά των ἦτο σαφῶς εἰς βάρος τῆς κυβερνήσεως, ἡ ὁποία ἐξέλεξεν 100 μόνον βουλευτὰς ἐπὶ συνόλου 250. Ἐκ τῶν ὑπολοίπων, 95 ἦσαν λαϊκοί, ἐνῶ 45 ἕδρας ἐλάμβανον οἱ Καφαντάρης, Παπαναστασίου, Κονδύλης, Μεταξᾶς καὶ τὸ Ἀγροτικὸν Κόμμα καὶ 10 οἱ κομμουνισταί. Κυβέρνησις ἐξ ἑνὸς

κόμματος δέν ἠμποροῦσε νὰ σχηματισθῇ. Ἦτο ἀπαραίτητος ὁ συνασπισμός. Ἔπρεπεν ὅμως νὰ προηγηθῇ ἡ ἐκ μέρους τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος ἀναγνώρισις τοῦ πολιτεύματος, ὥστε νὰ ἐξουδετερωθῇ ἡ ἀπειλὴ τοῦ στρατιωτικοῦ συνδέσμου. Τὴν 3ην Ὀκτωβρίου, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος Π. Τσαλδάρης ἀπέστειλεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας, διὰ τῆς ὁποίας ἀνεγνώριζεν ἀνεπιφυλάκτως τὴν ἀβασίλευτον καὶ ἐδήλου σεβασμὸν πρὸς τὸ ὑφιστάμενον πολίτευμα. Ἡ ἐπιστολή, μετὰ διαγγέλματος τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, διὰ τοῦ ὁποίου οὗτος ὡς «Φύλαξ τοῦ Πολιτεύματος» παρεῖχε τήν βεβαίωσιν ὅτι οὐδεὶς φόβος ἀνακινήσεως καθεστωτικοῦ ζητήματος ὑφίστατο, ἐδημοσιεύθη, αὐθημερόν, εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως. Τὴν μεθεπομένην οἱ ἀντιστράτηγοι Α. Ὀθωναῖος καὶ Κ. Μανέττας ἀνεκοίνωσαν τὴν διάλυσιν τοῦ Συνδέσμου.

Κατόπιν τούτου καὶ ἀφοῦ ἀπέτυχεν προσπάθεια σχηματισμοῦ οἰκουμενικῆς κυβερνήσεως, ὡρκίσθη, τήν 4ην Νοεμβρίου, κυβέρνησις Π. Τσαλδάρη μέ συνεργασίαν τῶν Ι. Μεταξᾶ, Γ. Κονδύλη καὶ Ἀλ. Χατζηκυριάκου. Οἱ φιλελεύθεροι, ὁ Καφαντάρης καὶ ὁ Παπαναστασίου ἔδωσαν ψῆφον ἀνοχῆς. Μετὰ δίμηνον ὅμως τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου 1933, τὰ ἐν λόγῳ κόμματα ἀπέσυραν τὴν ὑποστήριξίν των καὶ ὁ Τσαλδάρης ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ ὡς στερούμενος ἰδίας πλειονοψηφίας. Ἀνέλαβεν ἐκ νέου τήν κυβέρνησιν ὁ Ἐλ. Βενιζέλος, ἐν συνεργασίᾳ μέ τούς Καφαντάρην, Παπαναστασίου καὶ μερίδα τῶν ἀγροτικῶν. Παρ' ὅλον ὅτι διέθετε πλειονοψηφίαν εἰς τὴν Βουλὴν, ἀπεφάσισε νὰ προκηρύξῃ νέας ἐκλογάς, μέ τήν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἐπετύγχανεν ἀποτέλεσμα ἀνάλογον τοῦ 1928, ἀφοῦ θὰ ἴσχυε τό πλειονοψηφικόν, τοῦ ὁποίου ἡ ἰσχὺς μόνον διὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ Σεπτεμβρίου εἶχεν ἀνασταλῆ. Διενηργήθησαν τὴν 5ην Μαρτίου καὶ τὸ ἀποτέλεσμά των ὑπῆρξεν εὐνοϊκὸν διὰ τὸν συνασπισμὸν Λαϊκῶν - Μεταξᾶ - Κονδύλη, ὁ ὁποῖος ἐκέρδισεν 136 ἕδρας ἐπὶ συνόλου 248. Θὰ ἔπρεπε νὰ σχηματίσῃ κυβέρνησιν ὁ Π. Τσαλδάρης. Δυστυχῶς, πρὶν γίνῃ αυτό, παρενεβλήθη ἕνα δυσάρεστον ἐπεισόδιον.

Τὰς πρωινὰς ὥρας τῆς 6ης Μαρτίου, ὁ Ν. Πλαστήρας ἐγκατεστάθη εἰς τὸ ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν καὶ ἤρχισε νὰ δίδῃ διαταγὰς πρός διαφόρους στρατιωτικὰς μονάδας, ὅπως κηρύξουν τὸν στρατιωτικόν νόμον. Ἐν συνεχείᾳ, ἀπηύθυνε προκήρυξίν πρός τὸν

λαόν, διὰ τῆς ὁποίας ἀνεκοίνωσεν ἀπόφασίν του, ὅπως κυβερνήση τήν χώραν δικτατορικῶς. Ὅταν δέ ἐσημειώθησαν λαϊκαὶ ἐναντίον του ἐκδηλώσεις εἰς Ἀθήνας, ἐκίνησε στρατιωτικὰς δυνάμεις πρὸς βιαίαν διάλυσιν τῶν διαδηλωτῶν. Ἡ διάλυσις ἐπετεύχθη, ἀλλὰ μέ ἀρκετὰ θύματα.

Ὁ Ἐλ. Βενιζέλος, ἔχων ἀκόμη τὰς κυβερνητικὰς εὐθύνας, δέν ἠθέλησε νὰ συγκρουσθῇ μὲ τὸν Πλαστήραν. Ἐπεδίωξε καὶ ἐπέτυχε τήν ἐξεύρεσιν συμβιβαστικῆς λύσεως. Τὴν ἑσπέραν τῆς 6ης Μαρτίου ἐσχηματίσθη στρατιωτικὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἀντιστρατήγου Ἀλεξ. Ὀθωναίου, ἡ ὁποία τήν 10ην Μαρτίου, ἀφοῦ ἀποκατέστησε τήν τάξιν, παρέδωσε τήν ἐξουσίαν εἰς τὸν Π. Τσαλδάρην, σχηματίσαντα κυβέρνησιν μέ τήν συμμετοχὴν τῶν Γ. Κονδύλη, ὡς ὑπουργοῦ Στρατιωτικῶν καὶ Ἀλεξ. Χατζηκυριάκου, ὡς ὑπουργοῦ Ναυτικῶν. Ὁ Ι. Μεταξᾶς δέν μετεῖχε προσωπικῶς τῆς κυβερνήσεως, ἀλλὰ διὰ φίλων του.

Τὸ ἐπεισόδιον τῆς 6ης Μαρτίου ἐπηρέασε δυσμενῶς τὰς μετέπειτα πολιτικὰς ἐξελίξεις. Ἤρχισε δίωξις κατὰ τοῦ Πλαστήρα, ὁ ὁποῖος διέφυγεν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, καὶ τῶν ἀξιωματικῶν, ποὺ ἐξετέλεσαν τάς διαταγάς του. Ἐν συνεχείᾳ, κατηγορήθη ὁ Ἐλ. Βενιζέλος ὑπὸ τοῦ Ι. Μεταξᾶ, ὡς ἠθικὸς αὐτουργὸς τοῦ πραξικοπήματος. Ὅταν ὁ ἀρχηγὸς τῶν Φιλελευθέρων ὡμίλησεν εἰς τὴν Βουλήν, διὰ νὰ ἀντικρούση τὴν κατηγορίαν, προεκλήθησαν ἐπεισόδια, τὰ ὁποῖα τόν ἠνάγκασαν νὰ διακόψη τήν ἀγόρευσίν του. Ἔκτοτε, δέν ἐνεφανίσθη πλέον εἰς τὴν Ἐθνικήν Ἀντιπροσωπείαν, ἰσχυριζόμενος ὅτι δέν ἐπροστατεύετο ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου.

Ἀποκορύφωμα τῆς δημιουργηθείσης ὀξύτητος ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τὴν νύκτα τῆς 6ης Ἰουνίου 1933 ἀπόπειρα κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου καὶ τῆς συζύγου του, μέ ἀποτέλεσμα νὰ τραυματισθῇ ἡ τελευταία καὶ ὁ ὁδηγός τοῦ αὐτοκινήτου πού μετέφερε τό ζεῦγος καὶ νὰ φονευθῇ ἓν ἐκ τῶν μελῶν τῆς ἀκολουθίας του. Ἡ ἀπόπειρα ἔγινεν εἰς τήν λεωφόρον Κηφισίας. Τό αὐτοκίνητον τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου, κατερχόμενον ἐκ Κηφισίας, ἐβλήθη διὰ σφαιρῶν αὐτομάτων ὅπλων ὑπό ἐπιβαινόντων αὐτοκινήτου κρυπτομένου εἰς πάροδον πλησίον τῆς τοποθεσίας Παράδεισος. Ὅταν τὸ αὐτοκίνητον τοῦ ζεύγους Βενιζέλου ἀνέπτυξε ταχύτητα κατεδιώχθη ὑπό τοῦ ἄλλου αὐτοκινήτου, οἱ ἐπιβαίνοντες τοῦ ὁποίου συνεχῶς ἐπυροβόλουν,

μέχρι τοῦ ὕψους τοῦ νοσοκομείου τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ. Διὰ τήν ἀπόπειραν κατηγορήθησαν καὶ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ τῶν Σωμάτων Ἀσφαλείας. Φυσικὴ συνέπεια ὑπῆρξεν ἡ περαιτέρω ὄξυνσις τῶν σχέσεων μεταξὺ κυβερνήσεως καὶ ἀντιπολιτεύσεως. Ἡ τελευταία ἤρχισεν ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης νὰ ἀποβλέπῃ εἰς βιαίαν κυβερνητικὴν μεταβολήν.

Ἡ εἰς Ἀθήνας ὑπογραφὴ τοῦ Βαλκανικοῦ Συμφώνου, 9 Φεβρουαρίου 1934, μεταξὺ Ἑλλάδος, Τουρκίας, Νοτιοσλαβίας καὶ Ρουμανίας, διὰ τοῦ ὁποίου τά τέσσαρα κράτη ἠγγυῶντο ἀμοιβαίως τὰ σύνορά των, ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς νέαν σύγκρουσιν μεταξὺ κυβερνήσεως καὶ ἀντιπολιτεύσεως. Διότι ἀπεκαλύφθη ὅτι περιεῖχε καὶ μυστικοὺς ὅρους, βάσει τῶν ὁποίων ἡ Ἑλλάς ἠδύνατο νὰ ἐμπλακῇ εἰς πόλεμον μέ τὴν Ἰταλίαν, ἐνῷ τὸ σύμφωνον θὰ ἔπρεπε νὰ στρέφεται ἀποκλειστικῶς κατὰ τῆς Βουλγαρίας. Οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἀπό συμφώνου αὐτὴν τήν φοράν μέ τόν Ι. Μεταξᾶν, ἠξίωσαν νὰ γίνῃ δήλωσις περιέχουσα τὴν διευκρίνησιν ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ συμφώνου οὐδέποτε θὰ ἐξέθετε τήν Ἑλλάδα εἰς κίνδυνον πολέμου μέ Μεγάλην Δύναμιν.

Κάποιος κατευνασμὸς ἐπῆλθε τά τέλη τοῦ 1934, ὅταν, ληγούσης τῆς θητείας τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, ἡ ἀντιπολίτευσις συνεφώνησεν εἰς τὴν ἐπανεκλογὴν τοῦ Ἀλεξ. Ζαΐμη. Δεδομένου ὅτι εἰς τὴν Γερουσίαν διέθετε τά 2/3 σχεδὸν τῶν ἑδρῶν, ἠδύνατο, κατὰ τήν κοινὴν συνεδρίασιν τῶν δύο κοινοβουλευτικῶν σωμάτων, νὰ ἐπιβάλῃ ἰδικόν της ὑποψήφιον. Ἀπέφυγε νὰ τὸ πράξῃ, ὅταν ἡ κυβέρνησις συγκατέθη νά ἀποσύρῃ νομοσχέδιον, διὰ τοῦ ὁποίου καθιεροῦτο ἐκλογικὸν σύστημα ἀσύμφορον διὰ τοὺς Φιλελευθέρους. Ἐν τῷ μεταξύ, ἄλλωστε, ἡ κυβέρνησις εἶχε χορηγήσει ἀμνηστίαν εἰς τοὺς ἀναμιχθέντας εἰς τὸ πραξικόπημα τῆς 6ης Μαρτίου 1933.

Τὸ κίνημα 1ης Μαρτίου 1935.

Ἐλάχιστα διήρκεσεν ὁ κατευνασμός. Τήν 1ην Μαρτίου 1935 ἐξεδηλώθη εὐρυτάτη στασιαστική ἐνέργεια. Ἀξιωματικοὶ τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἐπέτυχον νὰ γίνουν κύριοι τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τοῦ στόλου καί νά πλεύσουν εἰς Κρήτην, ὅπου ἐτέθησαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου, ἐγκατεστημένου ἀπὸ ἔτους

μονίμως εἰς Χανιά. Ἡ μεγαλόνησος, αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου, τό Δ' Σῶμα Στρατοῦ, ἐλέγχον τὴν Ἀνατ. Μακεδονίαν καὶ Θράκην, ἐπανεστάτησαν. Στασιαστικὰ κρούσματα ὑπῆρξαν καὶ εἰς Ἀθήνας. Ἡ κυβέρνησις, ἀφοῦ ἐπεβλήθη εἰς τὴν πρωτεύουσαν, κατώρθωσεν, ἐντὸς δεκαημέρου, νά ἐξουδετερώσῃ καί τό Δ' Σῶμα Στρατοῦ. Κατόπιν τούτου, ὁ Ἐλ. Βενιζέλος ἐγκατέλειψε τὸν ἀγῶνα καὶ διέφυγεν εἰς Δωδεκάνησον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἰταλίαν. Ἡ ἡγεσία τοῦ Δ' Σώματος καὶ τῶν εἰς αὐτὸ ὑπαγομένων μεραρχιῶν διέφυγεν εἰς Βουλγαρίαν καὶ Τουρκίαν. Ὁ πρωθυπουργός καὶ ἡ πλειονοψηφία τῶν ὑπουργῶν ἠθέλησαν νά ἀποφύγουν τὰς εἰς θάνατον καταδίκας καὶ ἐκτελέσεις. Οἱ στασιασταὶ τῶν Ἀθηνῶν (συνταγματάρχης Στ. Σαράφης, ἀντισυνταγματάρχαι Χριστόδουλος Τσιγάντες καὶ Στεφανάκος, λοχαγὸς Ἰ. Τσιγάντες, Μ. Κλαδάκης, Σκαναβὴς κ. ἄ.) κατεδικάσθησαν εἰς ἰσόβια δεσμά. Οἱ ἀδιάλλακτοι τῆς κυβερνητικῆς παρατάξεως ἐξωργίσθησαν. Ἐφ' ὅσον δὲ οἱ ἡγέται τῆς Ἐπαναστάσεως εὑρίσκοντο εἰς τό ἐξωτερικόν, δευτερεύοντες παράγοντες ἔγιναν θύματα. Κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον καὶ ἐξετελέσθησαν οἱ στρατηγοὶ Ἀναστ. Παπούλας καὶ Κοιμήσης, ὡς ἀρχηγοὶ τῆς ὀργανώσεως «Δημοκρστικὴ Ἄμυνα», ἡ ὁποία εἶχεν ἱδρυθῆ ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ἀντιδράσῃ ἐναντίον πραξικοπήματος ἀποκαταστάσεως τῆς βασιλευομένης δημοκρατίας, καὶ ὁ ἐπίλαρχος Βολανάκης, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐπὶ κεφαλῆς ἀποσπάσματος τοῦ Δ' Σώματος, κινηθέντος κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης. Οἱ συνεργαζόμενοι μὲ τὸν Ἐλ. Βενιζέλον πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ ἐδικάσθησαν, ἀλλ' ἀπηλλάγησαν, πλὴν τοῦ Στυλ. Γονατᾶ, καταδικασθέντος εἰς πενταετῆ φυλάκισιν. Ἐρήμην εἰς θάνατον κατεδικάσθησαν οἱ διαφυγόντες εἰς τό ἐξωτερικόν.

Ἡ κυβέρνησις, ἐπὶ πλέον, προέβη εἰς εὑρυτάτην ἐκκαθάρισιν τῶν ἐνόπλων δυνάμεων, τῶν σωμάτων ἀσφαλείας, τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν καὶ τοῦ δικαστικοῦ σώματος. Τέλος, κατήργησε τὴν Γερουσίαν καὶ προεκήρυξεν ἐκλογάς διὰ τὴν ἀνάδειξιν Συντακτικῆς Συνελεύσεως. Ἐν τῷ μεταξύ, ὁ Ἰ. Μεταξᾶς καὶ σημαντική μερίς τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος εἶχον κηρυχθῆ ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς βασιλευομένης δημοκρατίας. Ἡ διαδικασία ἡ ὁποία ὡδήγησεν εἰς ἐγκαθίδρυσιν τῆς ἀβασιλεύτου, ἠκολουθεῖτο διὰ τὴν παλινόρθωσιν.

Αἱ ἐκλογαὶ τῆς 9ης Ἰουνίου 1935, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπέσχεν ἡ

βενιζελική παράταξις, ἔδοσαν συντριπτικὴν πλειονοψηφίαν εἰς τὸ Λαϊκὸν Κόμμα, μετὰ τοῦ ὁποίου συνειργάζετο καὶ ὁ Γ. Κονδύλης. Ἡ Ἕνωσις Βασιλοφρόνων ὑπὸ τὸν Ι. Μεταξᾶ εἶχε κερδίσει μόνον 7 ἕδρας ἐπὶ συνόλου 300. Ἡ Ε' Συντακτικὴ Συνέλευσις συνελθοῦσα τὸν Ἰούλιον, ἔλαβεν ἀπόφασιν περὶ διενεργείας δημοψηφίσματος, ὥστε νὰ δοθῇ ἡ εὐκαιρία εἰς τὸν λαὸν νά ἐκφράσῃ τὰς πολιτειακάς του προτιμήσεις. Ὁ Π. Τσαλδάρης ἠκολούθει τὴν τακτικὴν τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου, τὸ 1924, εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ καθεστωτικοῦ θέματος. Θὰ ἀπεδεικνύετο, ἐξ ἴσου, ἀνεπιτυχής. Ὁ Γ. Κονδύλης ἐκηρύχθη ὑπέρ τῆς ἐπανόδου τῆς βασιλείας. Ἀριθμὸς ὑπουργῶν, ὑπό τὸν Ι. Θεοτόκην, ἐγκατέλειψε τὴν κυβέρνησιν καὶ ἐτάχθη ὑπέρ τῆς ἀμέσου παλινορθώσεως.

Παρ' ὅλα ταῦτα ὁ Π. Τσαλδάρης διετήρει τὸν ἔλεγχον τῆς καταστάσεως. Ἀπεφασίσθη ἡ ἀνατροπή του. Τὴν 10ην Ὀκτωβρίου 1935,οἱ ὑποστράτηγος Ἀλεξ.Παπάγος,ὑποναύαρχος Δημ.Οἰκονόμου καὶ ὑποπτέραρχος Γ. Ρέππας, ἠξίωσαν νὰ παραιτηθῇ. Ὑπέκυψεν. Ἐσχηματίσθη ἀμέσως κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Γεωρ. Κονδύλην, μέ ἀντιπρόεδρον τόν Ι. Θεοτόκην καὶ ὑπουργὸν Στρατιωτικῶν τὸν Ἀλεξ. Παπάγον, ἡ ὁποία ἐνεφανίσθη αὐθημερὸν εἰς τὴν Συνέλευσιν. Τὸ Λαϊκὸν Κόμμα, ἀφοῦ διεμαρτυρήθη διὰ τὰ γενόμενα, ἀπεχώρησε τῆς συνεδριάσεως. Ἀπεχώρησε καί ὁ Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως Χαράλ. Βοζίκης. Οἱ ἀπομείναντες ἐψήφισαν ψήφισμα διὰ τοῦ ὁποίου κατηργεῖτο ἡ ἀβασίλευτος δημοκρατία ὡς καὶ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1927, ἀνεκηρύσσετο ἡ βασιλευομένη, ἐπανεφερομένου ἐν ἰσχύϊ τοῦ Συντάγματος τοῦ 1911, καὶ ὡρίζετο ὡς Ἀντιβασιλεὺς ὁ Γ. Κονδύλης. Ἐπικυρωτικὸν τοῦ ἐν λόγῳ ψηφίσματος δημοψήφισμα διενεργήθη τήν 3ην Νοεμβρίου, μέ ἀποχὴν τῶν δημοκρατικῶν. Τὸ ἀποτέλεσμά του ἦτο 97% ὑπέρ τῆς βασιλευομένης. Ὡς ἔπρεπε νὰ ἀναμένεται, οἱ ὑπέρ τῆς ἀβασιλεύτου ἐδήλωσαν ὅτι δέν ἀπέδιδε τὸ πραγματικόν φρόνημα τοῦ λαοῦ.

Μυστικαὶ διαπραγματεύσεις διεξαχθεῖσαι μεταξὺ Ἐλ. Βενιζέλου, ἐγκατεστημένου εἰς Παρισίους, καὶ βασιλέως Γεωργίου Β', εὑρισκομένου εἰς Λονδίνον, εἶχον πείσει τόν Βασιλέα ὅτι το κόμμα τῶν Φιλελευθέρων ἦτο ἕτοιμον νὰ ἀναγνωρίσῃ τήν παλινόρθωσιν, ἐφ' ὅσον θὰ ἐχορηγεῖτο ἀμνηστία καί θὰ ἐπραγματοποιεῖτο ἀναθεώρησις τῶν ἐκκαθαρίσεων.

Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος Β', συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του διαδόχου Παύλου, ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας, τήν 25ην Νοεμβρίου. Τοῦ ἐπεφυλάχθη θερμοτάτη ὑποδοχή. Πρῶτον μέλημά του ἦτο ἡ χορήγησις ἀμνηστίας. Ἡ κυβέρνησις Κονδύλη διεφώνησε καὶ παρητήθη. Ἐσχηματίσθη κυβέρνησις ἐξωπολιτικὴ ὑπὸ τὸν καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Κ. Δεμερτζῆν, ἡ ὁποία ἠμνήστευσεν ὅλους τοὺς πολιτικοὺς καὶ ἔδωσε χάριν εἰς ὅλους τοὺς στρατιωτικοὺς τοὺς ἀναμιχθέντας εἰς τὸ Κίνημα τῆς 1ης Μαρτίου 1935. Ἐν συνεχείᾳ πρός ὁριστικὴν ἐκκαθάρισιν τῆς καταστάσεως, διέλυσε τήν Ε' Συντακτικὴν Συνέλευσιν καὶ προεκήρυξεν ἐκλογὰς Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς διὰ τὴν 26ην Ἰανουαρίου 1936.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Η 4Η ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Αἱ ἐκλογαὶ τῆς 26ης Ἰανουαρίου 1936 οὔτε εἰς ἕνα κόμμα, οὔτε εἰς μίαν ἐκ τῶν δύο παρατάξεων ἔδωσαν πλειονοψηφίαν. Τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων ἐκέρδισεν 126 ἕδρας ἐπὶ συνόλου 300 καὶ τὸ Λαϊκὸν Κόμμα 72. Ἐκ τῶν ὑπολοίπων ἑδρῶν 52 ἔλαβον τὰ μικρὰ κόμματα τῆς ἀντιβενιζελικῆς παρατάξεως, 16 τά μικρά κόμματα τῆς βενιζελικῆς παρατάξεως, 12 ὁ Κονδύλης, 7 ὁ Μεταξᾶς καὶ 15 οἱ κομουνισταί. Ἀκόμη καὶ ἂν συνειργάζοντο μετὰ τῶν Λαϊκῶν, οἱ Κονδύλης, Μεταξᾶς καὶ μικρὰ ἀντιβενιζελικὰ κόμματα, κυβέρνησις τοιούτου συνασπισμοῦ θὰ ἐστηρίζετο εἰς 143 βουλευτάς. Ἐξ ἄλλου, κυβέρνησις βενιζελικοῦ συνασπισμοῦ δέν ἠδύνατο νὰ ὑπολογίζῃ παρά εἰς 142. Ἐχρειάζοντο αἱ 15 ἕδραι τῶν κομμουνιστῶν διὰ νὰ σχηματισθῇ πλειονοψηφία.

Ὑπὸ τοιούτους ὅρους, μόνη δυνατὴ λύσις, διὰ τὸν σχηματισμὸν κυρερνήσεως, ἦτο ἡ συνεργασία τῶν δύο μεγάλων κομμάτων, τά ὁποῖα θὰ ἠδύναντο νὰ ὑπολογίζουν καὶ εἰς ὑποστήριξιν ὡρισμένων ἐκ τῶν μικρῶν, ὡς καὶ τῶν ἀπορφανισμένων κονδυλικῶν βουλευτῶν, μετὰ τὸν αἰφνίδιον, τὴν πρωΐαν τῆς 31ης Ἰανουαρίου 1936, θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ των, εἰς ἡλικίαν 57 ἐτῶν. Παρά τὴν

ἔκκλησιν τοῦ Βασιλέως καὶ τὰς διεξαχθείσας διαπραγματεύσεις, ἡ λύσις αὐτὴ δέν ἐπετεύχθη. Ἴσως, διότι ἀμφότερα τὰ μεγάλα κόμματα ἀπεδύθησαν εἰς τὴν προσπάθειαν προσελκύσεως τῶν κομμουνιστῶν. Ἐπιτυχίαν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν ἐσημείωσεν ὁ Θεμ. Σοφούλης, ὁ ὁποῖος ἡγεῖτο τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Τὴν 19ην Φεβρουαρίου 1936 ὑπέγραψε μυστικὴν συμφωνίαν μέ τὸν ἀρχηγὸν τῆς κοινοβουλευτικῆς ὁμάδας τοῦ Κ.Κ.Ε. Σκλάβαιναν, ἡ ὁποία παρέμεινε γνωστή ὡς «σύμφωνον Σοφούλη - Σκλάβαινα». Δι' αὐτῆς ὁ ἀρχηγὸς τῶν φιλελευθέρων ὑπέσχετο, ἐφ' ὅσον θὰ ἐσχημάτιζε κυβέρνησιν, νά χορηγήσῃ ἀμνηστίαν εἰς διωκομένους ἤ καταδικασθέντας κομμουνιστὰς καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ διὰ τὸ μὲλλον, τὸ ἀκαταδίωκτον αυτῶν. Χάρις εἰς τό ἐν λόγῳ σύμφωνον, ὁ Θεμ. Σοφούλης, ἐξελέγη τὴν 6ην Μαρτίου, Πρόεδρος τῆς Βουλῆς διὰ ψήφων 158 ἔναντι 137, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ὁ ὑποψήφιος τοῦ Λαϊκοῦ Κὸμματος Χαρ. Βοζίκης. Ὑπέρ τοῦ Σοφούλη ἐψήφισαν οἱ βουλευταὶ τῆς βενιζελικῆς παρατάξεως, 13 κομμουνισταὶ καὶ 3 κονδυλικοί. Βάσει τοῦ ἀποτελέσματος τῆς ψηφοφορίας, ὁ Βασιλεύς τοῦ ἀνέθεσε, τὴν ἐπομένην, τήν ἐντολὴν νὰ σχηματίσῃ κυβέρνησιν. Μετὰ τέσσαρας ἡμέρας τήν κατέθεσεν, εἰσηγηθεὶς ἀνασχηματισμὸν τῆς κυβερνήσεως Κ. Δεμερτζῆ, εἰς τήν ὁποίαν, ἀπὸ τῆς 5ης Μαρτίου, μετεῖχεν ὁ Ι. Μεταξᾶς ὡς ὑπουργός τῶν Στρατιωτικῶν. (Ἡ ἀνάθεσις τῆς διευθύνσεως τοῦ ὑπουργείου αὐτοῦ εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῶν Ἐλευθεροφρόνων εἶχε προκαλέσει τόν ἐνθουσιασμὸν τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου, ὁ ὁποῖος, τὴν 9ην Μαρτίου, ἔγραφεν ἐκ Παρισίων: «Μὲ τὴν ἐνέργειάν του αὐτὴν, ὁ Βασιλεὺς ἀνέκτησε πλήρως ἀκέραιον τὸ κῦρος του, τὸσον ἀπαραίτητον διὰ τήν ἀποκατάστασιν τῆς ψυχικῆς ἑνότητος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τὴν ὁριστικὴν ἐπάνοδον τῆς χώρας εἰς κανονικὸν πολιτικὸν βίον. Ἀπὸ μέσα ἀπὸ τήν καρδιά μου ἀναφωνῶ: Ζήτω ὁ Βασιλεύς».)

Ἡ δευτέρα κυβέρνησις Κ. Δεμερτζῆ ὡρκίσθη τήν 14ην Μαρτίου μέ ἀντιπρὸεδρον καὶ ὑπουργὸν Στρατιωτικῶν τὸν Ι. Μεταξᾶν. Τέσσαρας ἡμέρας ἀργότερον, τὴν 8ην π.μ. τῆς 18ης Μαρτίου, ἀπέθνησκεν εἰς Παρισίους, ἐξ ἐγκεφαλικῆς συμφορήσεως, ὁ Ἐλ. Βενιζέλος, εἰς ἡλικίαν 71 ἐτῶν. Ἡ σορός του μετεφέρθη σιδηροδρομικῶς εἰς Πρίντεζι τῆς Ἰταλίας καὶ ἐκεῖθεν, δι' ἑλληνικοῦ

ἀντιτορπιλλικοῦ, εἰς Κρήτην, ὅπου ἐτάφη εἰς τό Ἀκρωτήρι. Ἐπὶ τοῦ τάφου του ἐχαράχθησαν τὰ λόγια ποὺ εἶχεν ἀπαγγείλει ὁ ἴδιος, ὡς ἐπιτάφιόν του, τὸ 1932, εἰς τὴν Βουλὴν: «Ὁ προκείμενος νεκρός ἦτο ἕνας ἀληθινὸς ἄνδρας, μὲ θάρρος μεγάλο, μέ αὐτοπεποίθησιν καὶ δι' ἑαυτὸν καὶ διὰ τὸν λαὸν, τὸν ὁποῖον ἐκλήθη νὰ κυβερνήσῃ. Ἴσως, ἔκαμε πολλὰ σφάλματα, ἀλλὰ ποτὲ δέν τοῦ ἀπέλειψε τό θάρρος, ποτέ δέν ὑπῆρξε μοιρολάτρης, διότι ποτὲ δὲν ἐπερίμενεν ἀπὸ τήν μοῖράν του νὰ ἰδῇ τὴν χώραν του προηγμένην, ἀλλὰ ἔθεσεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν της ὅλον τό πῦρ τό ὁποῖον εἶχε μέσα του, κάθε δύναμιν ψυχικὴν καὶ σωματικὴν».

Δύο ἑβδομάδας μετὰ τὴν κηδείαν τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου, ἀπέθνησκεν ἐκ συγκοπῆς τῆς καρδίας ὁ Κ. Δεμερτζῆς, εἰς ἡλικίαν 60 ἐτῶν. Ἀμέσως, ὁ Βασιλεὺς διώρισεν ὡς πρωθυπουργόν τὸν Ἰωάννην Μεταξᾶν. Ἡ ὑπ' αὐτὸν κυβέρνησις ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Βουλήν τὰ τέλη Ἀπριλίου. Ἐκτὸς ἐλαχίστου ἀριθμοῦ βουλευτῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ οἱ κομμουνισταί, οἱ ὑπόλοιποι (241) ἐψήφισαν ὑπέρ αὐτῆς. Συγχρόνως, ἡ Βουλὴ ἀπεφάσισε νὰ διακόψῃ τὰς ἐργασίας της μέχρι τῶν ἀρχῶν Ὀκτωβρίου καὶ ἐξουσιοδότησε τήν κυβέρνησιν ὅπως ἐκδίδῃ Νομοθετικὰ Διατάγματα.

Ὀλίγας ἡμέρας ἀργότερον, τήν 8ην, 9ην καὶ 10ην Μαΐου, ἐσημειώθησαν σοβαραὶ ταραχαὶ εἰς Θεσσαλονίκην, κατὰ τῆς ὁποίας τὰ θύματα ἀνῆλθον εἰς 12 νεκροὺς καὶ ὑπέρ διακοσίους τραυματίας. Ἐχρειάσθη ἡ μεταφορὰ στρατιωτικῶν μονάδων ἐκ Λαρίσης καὶ ὁ κατάπλους μονάδων τοῦ στόλου διὰ ν' ἀποκατασταθῇ ἡ τάξις. Ἡ κυβέρνησις ἐχαρακτήρισε τὰς ταραχὰς ὡς «γενικὴν δοκιμὴν κομμουνιστικῆς ἐπαναστάσεως». Μίαν ἑβδομάδα μετὰ τὰς ταραχάς, τὴν 17ην Μαΐου, ἀπέθνησκεν αἰφνιδίως καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος Παναγῆς Τσαλδάρης, εἰς ἡλικίαν 69 ἐτῶν.

Κατὰ τοὺς μῆνας Ἰούνιον καὶ Ἰούλιον συνετηρήθη κλῖμα ἀναταραχῆς εἰς ὁλόκληρον τήν χώραν. Λήγοντος δέ τοῦ Ἰουλίου ἀνεκοινώθη ὑπὸ τῶν συνδικαλιστικῶν ὀργανώσεων, ἀπόφασις περὶ κηρύξεως γενικῆς ἀπεργίας τήν 5ην Αὐγούστου. Γενικὴ ἀπεργία ἰσοδυνάμει πρός κήρυξιν ἐπαναστάσεως. Ἡ κυβέρνησις, σταθμίσασα καὶ τήν σοβαρότητα τῆς διεθνοῦς κσταστάσεως, (ἐκλογικὴ νίκη τοῦ Λαϊκοῦ Μετώπου εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐμφύλιος πὸλεμος εἰς Ἰσπανίαν, παραβίασις τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν

ὑπὸ τοῦ Χίτλερ, διὰ τῆς εἰσόδου γερμανικῶν στρατευμάτων εἰς τήν ἀποστρατιωτικοποιημένην ζώνην τῆς Ρηνανίας, προσάρτησις τῆς Αἰθιοπίας εἰς τὴν Ἰταλίαν), ἀπεφάσισε νὰ ἀντιδράσῃ. Τὴν ἑσπέραν τῆς 4ης Αὐγούστου ἐδημοσιεύοντο δύο Βασιλικὰ Διατάγματα: Διὰ τοῦ πρώτου ἀνεστάλη ἡ ἰσχὺς τῶν περὶ ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν διατάξεων τοῦ Συντάγματος, ἐνῷ διὰ τοῦ δευτέρου διευλύετο ἡ Γ' Ἀναθεωρητικὴ Βουλή, χωρὶς καὶ νὰ προσδιορίζεται ἡμερομηνία διεξαγωγῆς νέων ἐκλογῶν. Αὐτὸ ἐσήμαινεν ὅτι ἡ κυβέρνησις ἀνελάμβανε τὴν ἀποκλειστικὴν εὐθύνην διακυβερνήσεως τῆς χώρας.

Ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς, ἀμέσως τὴν ἑπομένην, προέβη εἰς ἀνασχηματισμὸν τῆς κυβερνήσεώς του, προσλαβὼν ὡς ἀντιπρόεδρον καὶ Ὑπουργὸν Οἰκονομικῶν τόν Κ. Ζαβιτζιάνον, παλαιὸν στέλεχος τῶν Φιλελευθέρων, διατελέσαντα Πρόεδρον τῆς Βουλῆς (1912 - 15) καὶ ὑπουργὸν Ἐσωτερικῶν (1928 - 29), ὡς καὶ ἄλλα στελέχη τῆς βενιζελικῆς παρατάξεως. Προσέφερεν, ἐπίσης, ὑπουργεῖα εἰς τοὺς Σοφ. Βενιζέλον δευτερότοκον υἱὸν τοῦ Ἐλευθερίου καὶ Κυρ. Βαρβαρέσον, καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου βενιζελικῆς προελεύσεως. Ὁ πρῶτος ἐπεφυλάχθη, ἐν ἀναμονῇ ρυθμίσεως τοῦ θέματος ἐπαναφορᾶς εἰς τὴν ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν τῶν ἀπομακρυνθέντων μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Μαρτίου 1935 ἀξιωματικῶν. Ὁ δεύτερος προετίμησε νὰ διατηρήσῃ τήν θέσιν τοῦ ὑποδιοικητοῦ τῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος. Τὸ 1939 προήχθη εἰς διοικητήν. Ἠθέλησεν, οὕτω, ὁ Μεταξᾶς νὰ ἀποδείξῃ ὅτι τό νέον καθεστὼς δέν ἀνεζήτει τὰ στηρίγματά του εἰς τὴν μίαν μόνον ἐκ τῶν δύο παλαιῶν παρατάξεων.

Ἡ δημιουργηθεῖσα ἀπὸ τῆς 4ης Αὐγούστου 1936 πολιτικὴ κατάστασις συνήντησε τήν ἀντίδρασιν μερίδος τοῦ πολιτικοῦ κόσμου, ὁ ὁποῖος καὶ ἐπεχείρησε νὰ τὴν ἀνατρέψῃ διὰ στρατιωτικῶν κινημάτων. Ἐπέτυχε, μάλιστα, καὶ μίαν ἐπαναστατικὴν ἐκδήλωσιν εἰς Κρήτην, Ἰούλιον 1938, ἡ ὁποία ὅμως κατεστάλη εὐχερῶς. Δέν συνήντησε τήν ἀντίδρασιν τῶν λαϊκῶν μαζῶν. Ἀντιθέτως, ἐπεδείχθη παρ' αὐτῶν κατανόησις τῆς ἀναγκαιότητος προσωρινῆς ἀναστολῆς τοῦ συνταγματικοῦ πολιτικοῦ βίου. Ὅταν δὲ ὁ Μεταξᾶς ἀπέκρουσε τὴν ἰταλικὴν εἰσβολήν, ὁμόθυμος ὑπῆρξε πρὸς αὐτὸν ἡ λαϊκή συμπαράστασις.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ καθεστῶτος τῆς 4ης Αὐγούστου

ἀπέθανον δυὸ ἀκόμη πολιτικοὶ ἀρχηγοί, ὁ Ἀλεξ. Παπαναστασίου, τὴν 17ην Νοεμβρίου 1936, εἰς ἡλικίαν 60 ἐτῶν, καὶ ὁ Ἀνδρέας Μιχαλακόπουλος, τήν 27ην Μαρτίου 1938, εἰς ἡλικίαν 62 ἐτῶν. Οὕτω, ἀπέμειναν μόνον οἱ Θεμ. Σοφούλης, ὁ ὁποῖος ὅμως ἦτο κεκηρυγμένος ἐναντίον τῆς βιαίας ἀνατροπῆς τοῦ καθεστῶτος, ὁ Ι. Θεοτόκης ἀπομονωθεὶς εὐθὺς ἀπὸ τὸν Αὔγουστον 1936, εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα του Κέρκυραν καὶ ὁ Γεώργιος Καφαντάρης. Ὁ τελευταίος ἐξέδωσε μίαν προκήρυξιν τὸν Ἰανουάριον 1938, κατόπιν τῆς ὁποίας ἐξετοπίσθη εἰς Ζάκυνθον.

Ἡ ἡγεσία τῶν δύο μεγάλων κομμάτων υἱοθέτησε, μᾶλλον, στάσιν ἀναμονῆς. Ἀπέβλεπεν εἰς ἐνέργειαν τοῦ Βασιλέως πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν κοινοβουλευτικῶν θεσμῶν. Καί κατὰ βάθος, ἐπίστευεν ὅτι ἡ ἀναστολὴ τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν, δι' ὡρισμένον διάστημα, ἀπετέλει ἀπαραίτητον προυπόθεσιν κατασιγάσεως τῶν παθῶν, τὰ ὁποῖα εἶχε προκαλέσει ἡ ἀπὸ τοῦ 1915 μέχρι 1935 ἐξέλιξις τῆς πολιτικῆς καταστάσεως.

Τό καθεστὼς τῆς 4ης Αὐγούστου ἠκολούθησε φιλεργατικὴν καὶ φιλαγροτικὴν πολιτικήν, λαβὸν πλεῖστα ὑπέρ τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν ἀγροτῶν μέτρα. Ὁ θεσμὸς τῶν συλλογικῶν συμβάσεων ἐργασίας, ἡ κατοχύρωσις τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως καὶ ἡ ρύθμισις τῶν ἀγροτικῶν χρεῶν ὑπῆρξαν τὰ οὐσιαστικώτερα ἐκ τῶν μέτρων αὐτῶν. Ἐπέτυχε τήν ἐκ νέου σταθεροποίησιν τῆς δραχμῆς, παρ' ὅλον ὅτι τό 1934 ὑπετιμήθη τό δολλάριον καὶ τὸ 1938 τὸ γαλλικὸν φράγκον, ηὔξησε τὰς ἐξαγωγάς, διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἀνταλλαγῶν ἐμπορευμάτων, ἐνίσχυσε τήν γεωργίαν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἀποκτήσεως αὐταρκείας ἐν ὄψει πολεμικῆς συρράξεως καὶ ὑπεβοήθησε τήν βιομηχανικήν ἀνάπτυξιν. Οὕτω, τὸ 1938, ἀποκατεστάθη τό ἐθνικὸν εἰσόδημα εἰς τὰ ἐπίπεδα τοῦ 1928. Ἦτο τοῦτο σημαντικὸν ἐπίτευγμα, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ διεθνὴς οἰκονομία ἐξηκολούθει νὰ ὑφίσταται τὸν ἀντίκτυπουν τῆς ἀπὸ τοῦ 1929 οἰκονομικῆς κρίσεως καί τήν ἐπίδρασιν ἐκ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν μεγάλων δυνάμεων εἰς τόν τομέα τῶν πολεμικῶν ἐξοπλισμῶν.

Παραλλήλως, ἠσχολήθη μέ τήν πολεμικήν παρασκευήν τῆς χώρας. Κυριωτέρα συμβολὴ του ὑπῆρξεν ἡ κατασκευή τῶν ἐπὶ τῆς ἑλληνοβουλγαρικῆς μεθορίου ὀχυρωματικῶν ἔργων, εἰς τὰ ὁποία ἐδόθη ἡ ὀνομασία «γραμμὴ Μεταξᾶ», καὶ τῶν ὀχυρῶν τῆς παρακτίου

ἀμύνης, διὰ τῶν ὁποίων ἐπροστατεύοντο σημαντικά στρατηγικὰ σημεῖα τῶν θαλασσίων ἐπικοινωνιῶν. Διὰ τῶν ὀχυρώσεων αὐτῶν ἐκαλύπτετο ἡ συγκέντρωσις τῶν στρατιωτικῶν μονάδων, εἰς περίπτωσιναἰφνιδιαστικῆςἐπιθέσεωςἀπὸπλευρᾶςΒουλγαρίας.Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἀλβανίας ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν, κατεσκευάσθησαν ὀχυρωματικὰ ἔργα καὶ ἔναντι τῆς ἑλληνοαλβανικῆς μεθορίου. Ἐπὶ πλέον, προέβη εἰς τὴν ἀγορὰν ἀντιαεροπορικοῦ πυροβολικοῦ καὶ ἀντιαρματικῶν ὅπλων, εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ στόλου διὰ δύο ἰσχυρῶν ἀντιτορπιλλικῶν, εἰς ἀγοράν ἀριθμοῦ ἀεροπλάνων καὶ εἰς ὀργάνωσιν ἐγχωρίου πολεμικῆς βιομηχανίας. Ἐὰν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν τὸ περιωρισμένον τῶν οἰκονομικῶν πόρων τῆς χώρας καὶ τὸ δυσχερές τῆς προμηθείας πολεμικοῦ ὑλικοῦ ἐκ τῶν ἀνεπτυγμένων βιομηχανικῶς χωρῶν, θὰ πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὅτι τό καθεστὼς τῆς 4ης Αὐγούστου ἔπραξε ὅ,τι ἦτο δυνατόν.

Ὁ Ἰ. Μεταξᾶς δέν παρέλειψε νὰ προετοιμάση καὶ διπλωματικῶς τὴν χώραν, ἔστω καὶ ἂν ἡ μετὰ ταῦτα ἐξέλιξις τῆς διεθνοῦς καταστάσεως δέν κατέστησε ἀξιοποιήσιμον τήν εἰς τόν τομέα αὐτό προσπάθειάν του. Ἤδη, ἀπὸ τοῦ Μαΐου 1936, ἐπέτυχεν ὅπως οἱ ἑταῖροι τοῦ Βαλκανικοῦ Συμφώνου ἀποδεχθοῦν τῆν προσχώρησιν τῆς Βαλκανικῆς Συνεννοήσεως, ὡς ἀπεκλήθη ἡ συμμαχία τῶν τεσσάρων, «εἰς κάθε γαλλοβρεταννικὴν συνεργασίαν».

Ἀντιθέτως, δέν κατώρθωσε νὰ δεσμεύση ἐπαρκῶς τήν Τουρκίαν. Διά τοῦ συμφώνου τῆς 14ης Σεπτεμβρίου 1933, ὑπογραφέντος εἰς Ἄγκυραν ὑπὸ τῶν πρωθυπουργῶν Ἑλλάδος Π. Τσαλδάρη καὶ Τουρκίας Ἰσμέτ Ἰνονοῦ, αἱ δύο χῶραι ἠγγυῶντο ἀμοιβαίως τὸ ἀπαραβίαστον «τοῦ κοινοῦ αυτῶν συνόρου». Αὐτό, οὐσιαστικῶς, ἐσήμαινεν ὅτι μόνον εἰς περίπτωσιν ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Ἑλλάδος, μέσῳ τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ἡ Τουρκία θὰ ἔσπευδεν εἰς βοήθειάν μας. Ἀλλὰ διὰ τὴν περίπτωσιν αὐτὴν, δέν ἐχρειάζετο εἰδικὸν σύμφωνον. Διότι, ἤδη, διὰ τῆς ἐναντίον της ἐπιθέσεως ἡ Τουρκία θὰ καθίστατο ἐμπόλεμος. Ἡ κυβέρνησις Π. Τσαλδάρη ἐπεδίωξε νὰ δοθῆ ἡ ἑρμηνεία ὅτι τὸ «κοινὸν σύνορον» περιελάμβανεν ὁλόκληρον τήν ἑλληνοβουλγαρικὴν καὶ τουρκοβουλγαρικὴν μεθόριον, ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι δέν συνεφώνησαν. Διὰ τῆς ὑπογραφείσης τήν 27ην Ἀπριλίου 1938, ἑλληνοτουρκικῆς συνθήκης καθωρίζετο, ὅτι ἐὰν ἡ μία ἐκ τῶν δύο χωρῶν ὑφίστατο ἀπρόκλητον ἐπίθεσιν, ἡ ἑτέρα

ὑπεχρεοῦτο καὶ ἐνόπλως νὰ ἀπαγορεύσῃ τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ἐδάφους της διὰ μεταφορὰν στρατοῦ καὶ ἐφοδίων, νὰ καταβάλῃ δὲ πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς διευθέτισιν τῆς καταστάσεως. Ἐάν, παρ' ὅλας τὰς προσπαθείας, ὁ πόλεμος ἀπέβαινε τετελεσμένον γεγονός, αἱ δύο χῶραι θὰ ἐξήταζον ἐκ νέου τήν κατάστασιν, πρὸς τὸν σκοπὸν ἐξευρέσεως λύσεως συμφώνου πρός τὰ ἀπώτερα αὐτῶν συμφέροντα. Ἦτο εὐρυτέρα ἡ συνθήκη αὐτὴ τῆς προηγουμένης, ἀλλὰ δέν ἐξησφάλιζεν αὐτόματον συμμετοχήν τῆς Τουρκίας εἰς πόλεμον. Θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἀποτυχία τοῦ Μεταξᾶ, ὁ ὁποῖος διηύθυνε τό ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν, ἡ ἀδυναμία του νὰ δεσμεύσῃ τήν Τουρκίαν. Ἀλλ' ἡ ἄρνησις τῆς τελευταίας νά τηρήσῃ τάς ἐκ τῆς ἀγγλο - γαλλο - τουρκικῆς συνθήκης συμμαχίας τοῦ Ὀκτωβρίου 1939 ὑποχρεώσεις της, ἀπέδειξεν ὅτι πολιτική τῆς Ἀγκῦρας ἦτο ἡ πάσῃ θυσία τήρησις οὐδετερότητος.

Ὑπὸ τοιούτους ὅρους καὶ δεδομένου ὅτι καὶ τοῦ Μεταξᾶ ἡ πολιτικὴ ἀπέβλεπεν εἰς ἀποφυγὴν ἐμπλοκῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πὸλεμον, θὰ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἐνήργησε συμφώνως πρὸς τὸν γενικὸν ἐξωτερικὸν προσανατολισμόν του.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Ἡ εἰσβολὴ τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων εἰς Πολωνίαν, τὴν 1ην Σεπτεμβρίου 1939, εἶχεν ὡς ἄμεσον συνέπειαν τήν ὑπὸ τῆς Μ. Βρεταννίας καὶ Γαλλίας κήρυξιν πολέμου κατὰ τῆς Γερμανίας τὴν 3ην Σεπτεμβρίου. Καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας αὐτῆς θεωρεῖται ὅτι ἤρχισεν ὁ δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος.

Εἶχον, ἐν τούτοις, προηγηθῆ ἄλλαι ἐπιθέσεις, αἱ ὁποῖαι κατέληξαν εἰς ὑποδούλωσιν κρατῶν ἢ οὐσιαστικὴν ἐξουδετέρωσίν των. Ἡ ἰταλικὴ κατὰ τῆς Αἰθιοπίας, τὸν Ὀκτώβριον 1935, ποὺ ὡδήγησεν εἰς τὴν ἐνσωμάτωσιν τῆς χώρας αὐτῆς εἰς τήν ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἱδρυθεῖσαν ἰταλικὴν αὐτοκρατορίαν. Ἡ ἰαπωνικὴ κατὰ τῆς Κίνας, τὸ θέρος 1937, ποὺ κατέληξεν εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἰαπώνων κατάληψιν μεγάλου μέρους κινεζικοῦ ἐδάφους, τῶν πλέον σημαντικῶν πόλεων καὶ λιμένων καὶ τοῦ συγκοινωνιακοῦ δικτύου. Ἡ γερμανικὴ κατὰ τῆς Αὐστρίας, Μάρτιον 1938, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἐνσωμάτωσιν τῆς τελευταίας εἰς τὰ Γερμανικὸν Ράϊχ, καὶ κατὰ τῆς Τσεχοσλοβακίας, Μάρτιον 1939, ἡ ὁποία ἔφερε τήν κατάλυσιν τῆς ἀνεξαρτησίας της καὶ τὴν δημιουργίαν τοῦ προτεκτοράτουτῆς Βοημίας καὶ Μοραβίας. Τέλος, ἡ ἰταλικὴ κατὰ τῆς Ἀλβανίας, τὴν 7ην Ἀπριλίου 1939, ἀπολήξασα εἰς τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ βασιλέως τῆς Ἰταλίας καὶ Αὐτοκράτορος τῆς Αἰθιοπίας καὶ ὡς βασιλέως τῆς Ἀλβανίας.

Θὰ ἠμποροῦσε, κατὰ συνέπειαν, νὰ εἶχεν ἐκραγῆ γενικώτερος πόλεμος, πολὺ ἐνωρίτερον. Ἀλλ' αἱ δύο ἀπομείνασαι δυνάμεις τῆς Ἀντάντ, Μ. Βρεταννία καὶ Γαλλία, οὔτε συνεφώνουν ἐπὶ τοῦ τρόπου ἀντιμετωπίσεως τῶν ἐπιθετικῶν ἐξορμήσεων τῆς φασιστικῆς Ἰταλίας καὶ τῆς ναζιστικῆς Γερμανίας (ἀπὸ τῆς 30ῆς Ἰανουαρίου 1933 εἶχεν ἀνέλθει εἰς τήν ἐξουσίαν ὁ Ἀδὸλφος Χίτλερ καὶ τό ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν του Ἐθνικοσοσιαλιστικὸν Κόμμα. Ναζὶ ἀπεκλήθησαν οἱ ὀπαδοὶ τοῦ κόμματος καὶ Ναζισμὸς ἡ φιλοσοφία των ἐκ λέξεως σχηματισθείσης ἐκ τῆς πρώτης συλλαβῆς τῆς λέξεως NATIONAL

καὶ τῆς δευτέρας τῆς λέξεως SOZIALISTISCHE: Ἡ πλήρης ἐπωνυμία τοῦ κόμματος ἦτο Ἐθνικοσοσιαλιστικὸν Γερμανικὸν Ἐργατικὸν Κόμμα), οὔτε ᾐσθάνοντο ἐπαρκῶς παρεσκευασμένοι, διπλωματικῶς καὶ στρατιωτικῶς, διὰ πολεμικήν ἐμπλοκήν. Μόνον ὅταν ὁ Χίτλερ, παραβιάζων τήν συμφωνίαν τοῦ Μονάχου (30 Σεπτεμβρίου 1938), τὴν ὁποίαν αἱ δύο δυτικαὶ Δυνάμεις ὑπέγραψαν μετ' αὐτοῦ διὰ νὰ σώσουν τήν ἀνεξαρτησίαν τῆς Τσεχοσλοβακίας, κατέλαβε τήν χώραν αὐτήν, διεπίστωσαν ὅτι ἦσαν ὑποχρεωμέναι νὰ ἀπαντήσουν ἐνόπλως εἰς κάθε νέαν ἀπόπειραν ναζιστικῆς ἐπεκτάσεως. Τὴν 30ὴν Μαρτίου 1939, αἱ κυβερνήσεις Μ. Βρεταννίας καὶ Γαλλίας προέβησαν εἰς κοινὴν δήλωσιν ὅτι θὰ παρεῖχον πᾶσαν δυνατὴν βοήθειαν εἰς τὴν Πολωνίαν, ἐὰν ὑφίστατο ἐπίθεσιν καὶ ἀπεφάσιζε νὰ ἀντισταθῇ. Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἀλβανίας ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν, προέβησαν, τήν 13ην Ἀπριλίου, εἰς ἀνάλογον ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ρουμανίας δήλωσιν. Τὸν Μάϊον δὲ ὑπέγραψεν ἡ Μ. Βρεταννία σύμφωνον ἀμοιβαίας βοηθείας μέ τὴν Τουρκίαν, εἰς τὸ ὁποῖον προσεχώρησε καὶ ἡ Γαλλία, τὸν Ὀκτώβριον. Ἡ βρεταννογαλλικὴ ἐγγύησις, δέν ἔσωσε τὴν Πολωνίαν. Ἡ ναζιστικὴ κυβέρνησις, εἰς μίαν ἀπότομον στροφὴν τῆς ὅλης πολιτικῆς της, ἡ ὁποία εὗρεν ἄμεσον ἀνταπόκρισιν εἰς Μόσχαν, ὑπέγραψε, τήν 23ην Αὐγούστου, σύμφωνον μή ἐπιθέσεως μέ τήν Σοβιετικὴν Ἕνωσιν, πραγματοποιήσασαν ἐπίσης στροφὴν 180 μοιρῶν, τό γνωστὸν ὡς σύμφωνον Ρίμπεντροπ - Μολότωφ, ἐκ τῶν ὀνομάτων τῶν ὑπογραψάντων αὐτὸ ὑπουργῶν τῶν ἐξωτερικῶν τῶν δύο χωρῶν.

Διά νά κατανοηθῇ ἡ ἑκατέρωθεν στροφὴ πρέπει νὰ ὑπομνησθῇ ὅτι, τὴν 25ην Νοεμβρίου 1936, ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ἰαπωνία ὑπέγραψαν τὸ ἐναντίον τῆς Γ' Διεθνοῦς ἢ Κόμμιντερν(1) σύμφωνον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀργότερον προσεχώρησαν ὅλαι αἱ δορυφόροι χῶραι τῆς ναζιστικῆς Γερμανίας. Τὸ σύμφωνον εἶχε καθαρῶς ἀντικομμουνιστικὸν χαρακτῆρα καὶ ἐστρέφετο σαφῶς κατὰ τῆς Σοβιετικῆς Ἑνώσεως, ὅπου ἡ ἕδρα τῆς Γ' Διεθνοῦς. Πρέπει, ἐπίσης, νὰ ὑπομνησθῇ ὅτι ἡ

(1) Γ' Διεθνὴς ἦτο ἡ κομμουνιστικὴ διεθνὴς ἡ ἱδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος τῆς Σοβ. Ἑνώσεως τὸν Μάρτιον 1919, διὰ νά συγκεντρώσῃ καὶ κατευθύνῃ ὅλα τά ἱδρυθέντα, μετά τὴν κομμουνιστικὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Ρωσίαν, κομμουνιστικὰ κόμματα. Ἀπεκλήθη τρίτη κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὴν πρώτην, ἱδρυθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κὰρλ Μὰρξ εἰς Λονδῖνον τὸ 1864, καὶ τὴν δευτέραν ἡ ὁποία ἱδρύθη τὸ 1889 ὑπὸ τῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων.

σοβιετικὴ κυβέρνησις δέν ἔπαυε νὰ ἐκδηλώνῃ ἐχθρικὰς διαθέσεις κατὰ τοῦ ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ καθεστῶτος, τὸ ὁποῖον κατήγγελλεν ὡς τὸ πλέον τυραννικὸν ἐξ ὅσων ἐγνώριζεν ἡ ἀνθρωπότης.

Ἡ στροφὴ ἐπραγματοποιήθη ὅταν ὁ Χίτλερ διεπίστωσεν ὅτι οἱ Σοβιετικοὶ ἦσαν ἕτοιμοι νὰ τόν ἀφήσουν νὰ κινηθῇ ἐλευθέρως ἔναντι ὡρισμένων ἀνταλλαγμάτων. Τὰ ἀνταλλάγματα ἦσαν ὁ τέταρτος διαμελισμὸς τῆς Πολωνίας, ἡ ἐγκατάλειψις τῶν τεσσάρων βαλτικῶν κρατῶν, Φινλανδίας, Ἐσθονίας, Λεττονίας καὶ Λιθουανίας, εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Στάλιν καὶ ἡ ἀναγνώρισις εἰς αὐτόν τοῦ δικαιώματος ἀνακαταλήψεως τῆς Βεσσαραβίας. Περὶ τοῦ διαμελισμοῦ καὶ τῶν ἀνταλλαγμάτων γίνεται σαφὴς λόγος εἰς τό σύμφωνον γερμανοσοβιετικῆς φιλίας τῆς 28ης Σεπτεμβρίου 1939. Ἂς προστεθῇ ὅτι, συγχρόνως, ἡ Σοβιετικὴ Ἕνωσις ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν νά προμηθεύῃ εἰς τὴν Γερμανίαν ἐφόδια, ἀπαραίτητα διὰ τήν πολεμικήν προσπάθειάν της, ἔναντι βιομηχανικῶν προϊόντων. Παρεῖχε, δηλαδὴ, πλήρη στήριξιν εἰς τὴν ἐπιθετικὴν ἐξόρμησιν τοῦ Χίτλερ.

Ἀπηλλαγμένος οὗτος τοῦ ἄγχους τοῦ πολέμου εἰς δύο μέτωπα, ἄγχους τὸ ὁποίον ἐβασάνιζεν ἀπὸ τῆς πρὸ τοῦ Πρώτου Παγκοσμίου πολέμου ἐποχῆς τὸ Γερμανικὸν Ἐπιτελεῖον, ἠσχολήθη, μετὰ τήν ἐντὸς τεσσάρων ἑβδομάδων ἐξουδετέρωσιν τῆς Πολωνίας, ἐπιτευχθεῖσαν καὶ χάρις εἰς τὴν ἐνεργὸν βοήθειαν τῶν σοβιετικῶν στρατευμάτων, εἰσελθόντων εἰς τὸ ἔδαφός της τὴν 17ην Σεπτεμβρίου, μέ τήν προετοιμασίαν του διὰ τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Γαλλοβρεταννῶν. Ἦτο ἕτοιμος τήν ἄνοιξιν τοῦ 1940. Ἤρχισε τὴν νέαν ἐξόρμησίν του μέ τὴν κατάληψιν τῆς Νορβηγίας καὶ Δανίας (Ἀπρίλιος), διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τόν ἐκ τῶν σκανδιναβικῶν χωρῶν ἀνεφοδιασμόν του εἰς μεταλλεύματα, καὶ συνέχισε (10 Μαΐου) μέ ταὐτόχρονον ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ὁλλανδίας, Βελγίου, Λουξεμβούργου καὶ Γαλλίας. Ἐντὸς δεκαπέντε ἡμερῶν κατέλαβε τὰς τρεῖς πρώτας καὶ τήν βόρειον Γαλλίαν. Τὴν 17 Ἰουνίου 1940 ἐξηνάγκαζε τήν τελευταίαν εἰς συνθηκολόγησιν. Τὸ ἥμισυ τῶν γαλλικῶν ἐδαφῶν, συμπεριλαμβανομένων τῶν Παρισίων καὶ ὅλων τῶν ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ λιμένων, ἐτίθετο ὑπὸ γερμανικὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν. Ἡ γαλλική κυβέρνησις ἐγκαθίστατο εἰς τὴν λουτρόπολιν τοῦ Βισύ.

Ἡ στάσις τῆς Ἰταλίας.

Ἡ Ἰταλία, χολωθεῖσα διότι ἡ Κ.Τ.Ε., ἀπὸ τήν ὁποίαν εἶχεν ἀποχωρήσει ἡ Γερμανία, τῆς ἐπέβαλεν οἰκονομικὰς κυρώσεις, διὰ τὴν ἀπρόκλητον κατὰ τῆς Αἰθιοπίας ἐπίθεσιν, ἐστράφη πρὸς τὸν Χίτλερ. Τὴν 25ην Ὀκτωβρίου 1936 συνωμολογεῖτο μυστικὴ γερμανοϊταλικὴ συμφωνία (κατέστη τριμερὴς τὸν Νοέμβριον 1937 διὰ τῆς προσχωρήσεως τῆς Ἰαπωνίας), διὰ τῆς ὁποίας ἐθεμελιώθη ὁ ἀποκληθεὶς ἄξων Ρώμης - Βερολίνου. Λόγῳ τοῦ νέου προσανατολισμοῦ της ἡ Ἰταλία ἠνέχθη καὶ τὴν ἕνωσιν τῆς Αὐστρίας μέ τήν Γερμανίαν, τὴν ὁποίαν εἶχε παρεμποδίσει τὸ 1934. Ἐν συνεχείᾳ τὴν 22αν Μαΐου 1939 ὑπέγραψε συνθήκην συμμαχίας μὲ τήν Γερμανίαν, τὸ «χαλύβδινον σύμφωνον», ὡς ἀπεκλήθη ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων. Διὰ τοῦ ἄρθρου 3 τῆς ἐν λόγῳ συνθήκης ὡρίζετο ὅτι «ἐὰν τό ἕν ἐκ τῶν δύο συμβαλλομένων μερῶν ἐμπλακῇ εἰς οἱονδήποτε πόλεμον, τὸ ἄλλο θὰ σπεύσῃ πάραυτα εἰς βοήθειάν του, μέ ὅλας του τὰς δυνάμεις ξηρᾶς, θαλάσσης καὶ ἀέρος». Ἡ ὑποχρέωσις βοηθείας ὑφίστατο ὄχι μόνον εἰς περίπτωσιν ἀμυντικοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς περίπτωσιν ἐπιθετικοῦ πολέμου. Ἀπετέλει, ἡ συνθήκη, ἀπάντησιν εἰς τάς γαλλοβρεταννικάς ἐγγυήσεις πρὸς τήν Πολωνίαν, Ἑλλάδα καὶ Ρουμανίαν.

Ἀλλ' ἡ συνθήκη αὕτη δέν ἐλειτούργησεν ὅταν ἡ Γερμανία ἐπετέθη κατὰ τῆς Πολωνίας καὶ εὑρέθη εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν μέ τὴν Γαλλίαν καὶ Μ. Βρεταννίαν. Ὁ Μουσσολίνι ἔκρινεν ὅτι ἡ χώρα του ἦτο ἀπαράσκευος. Ὁ Χίτλερ τὸν ἐπεδέσμευσεν. Ὅταν ὅμως τὰ γερμανικὰ στρατεύματα εὑρίσκοντο πρὸ τῶν πυλῶν τῶν Παρισίων, ἡ φασιστικὴ κυβέρνησις ἔκρινεν ὅτι ἔπρεπε νὰ μετάσχῃ τοῦ πολέμου, διὰ νὰ μὴ ἀγνοηθῇ κατὰ τὴν διανομὴν τῆς λείας. Τὴν 10ην Ἰουνίου 1940, ἡ Ἰταλία ἐκήρυσσε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας καὶ Μ. Βρεταννίας. Εἰς τὸν λόγον τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησεν ἐπ' εὐκαιρίᾳ ὁ Μουσσολίνι ἐτόνιζεν: «Ἤδη, ὁπότε ὁ κύβος ἐρρίφθη καὶ ἡ θέλησίς μας ἔκαυσε τὰς γεφύρας ὄπισθέν μας, δηλῶ κατηγορηματικῶς ὅτι ἡ Ἰταλία δέν σκοπεύει νὰ παρασύρῃ εἰς τὴν σύρραξιν ἄλλους λαοὺς συνορεύοντας μετ' αὐτῆς ἀπὸ ξηρᾶς ἢ ἀπὸ θαλάσσης. Ἡ Ἐλβετία, ἡ Γιουγκοσλαβία, ἡ Ἑλλάς, ἡ Τουρκία καὶ ἡ Αἴγυπτος ἄς λάβουν ὑπὸ σημείωσιν τοὺς λόγους μου τούτους. Ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτὰς καὶ μόνον ἀπὸ αὐτάς, ὅπως οἱ λόγοι αὐτοὶ πραγματοποιηθοῦν ἢ ὄχι».

Ἡ δήλωσις δέν ἦτο καθησυχαστική. Ἄφηνε νά ἐννοηθῇ ὅτι τυχὸν ἰταλικὴ ἐπίθεσις θὰ ἦτο συνέπεια προκλήσεως τῆς χώρας καθ' ἧς ἡ ἐπίθεσις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

Η ΕΠΙΘΕΣΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἀλβανίας, ἡ ἰταλικὴ κυβέρνησις ἔσπευσε νὰ παράσχῃ ἐπίσημον διαβεβαίωσιν ὅτι θὰ σεβασθῇ «κατὰ τὸν μᾶλλον ἀπόλυτον τρόπον τὴν ἐδαφικὴν καὶ νησιωτικὴν ἀκεραιότητα τῆς Ἑλλάδος». Δέν ἦτο αὐτὴ ἡ πρόθεσίς της. Ὡς ἀπεκαλύφθη μετὰ τὸν πόλεμον, τὸ ἰταλικὸν ἐπιτελεῖον εἶχε λάβει ἐντολὴν νὰ καταρτίσῃ σχέδια, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἕτοιμα τὸν Αὔγουστον 1939 δι' ἐπίθεσιν κατὰ τῆς χώρας μας. Ὅταν, ὅμως, ὁ Μουσσολίνι ἀπεφάσισε νὰ παραμείνῃ ἐκτὸς τῆς συρράξεως, ὑπέβαλε πρότασιν πρός τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ὅπως αἱ ἑκατέρωθεν τῶν Ἑλληνο - ἀλβανικῶν συνόρων δυνάμεις ἀποσυρθοῦν εἰς βάθος 20 χιλιομέτρων καὶ ὅπως ἀνανεωθῇ τὸ λῆγον ἰταλοελληνικόν σύμφωνον τοῦ 1928. Ἡ πρότασις συνωδεύετο καὶ ἀπὸ δήλωσιν ὅτι ἡ Ἰταλία, ἔστω καὶ ἂν ἐξέλθῃ εἰς τὸν πόλεμον, δὲν θὰ ἀναλάβῃ πρωτοβουλίαν ἐπιχειρήσεων ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις συνεφώνησε διὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν στρατευμάτων, ἀλλ' ἐπεφυλάχθη διὰ τὴν ἀνανέωσιν τοῦ συμφώνου. Τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου ἐδημοσιεύετο εἰς Ἀθήνας καὶ Ρώμην κοινὸν ἀνακοινωθέν, εἰς τὸ ὁποῖον ἐτονίζετο ὅτι αἱ δύο κυβερνήσεις διεπίστωσαν, εὐχαρίστως, ὅτι αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν «ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι εἰλικρινῶς φιλικαὶ καὶ νὰ ἐμπνέωνται ὑπὸ πνεύματος πλήρους καὶ ἀμοιβαίας ἐμπιστοσύνης. Ἀπτή ἀπόδειξις τῶν αἰσθημάτων αὐτῶν ἐδόθη διὰ τῆς ἀποφάσεως τῆς ληφθείσης ὑπὸ τῆς ἰταλικῆς κυβερνήσεως, ὅπως ἀπομακρύνῃ τὰς στρατιωτικάς της δυνάμεις ἐκ τῆς ἑλληνοαλβανικῆς μεθορίου, ὡς, ἐπίσης, καὶ διὰ τῶν ἀναλόγων μέτρων τὰ ὁποῖα ἡ ἑλληνικὴ

κυβέρνησις ἀπό μέρους της λαμβάνει». Ἀργότερον δὲ, τήν 3ην Νοεμβρίου, ἐδημοσιεύοντο ἀνακοινώσεις τῶν δύο κυβερνήσεων, διὰ τῶν ὁποίων ὑπεγραμμίζετο ἡ ἐπιθυμία των ὅπως ἐμπνέωνται «ἐκ τῶν ἀρχῶν φιλίας καὶ συνεργασίας τῶν ἐξαγγελλομένων εἰς τὸ σύμφωνον φιλίας, συνδιαλλαγῆς καὶ δικαστικοῦ διακανονισμοῦ τὸ ὑπογραφέν μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἰταλίας εἰς Ρώμην τὴν 23ην Σεπτεμβρίου 1928».

Ἡ ἠρεμία εἰς τὰς Ἑλληνοϊταλικὰς σχέσεις, παρὰ τήν διασπορὰν ἀνησυχητικῶν φημῶν καὶ τὰς ἐπιθέσεις ὡρισμένων ἰταλικῶν ἐφημερίδων, ἐκράτησε μέχρι τῶν μέσων τοῦ μηνὸς Ἰουνίου 1940. Ἔκτοτε, ἡ ἰταλικὴ κυβέρνησις ἤρχισεν ἐκστρατείαν ἐκφοβισμοῦ τῆς χώρας μας καὶ προπαρασκευῆς τῆς διεθνοῦς κοινῆς γνώμης εἰς τὸ νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἡ Ἑλλὰς δέν ἐσέβετο τὴν οὐδετερότητά της καὶ ὅτι προεκάλει ἐπεισόδια εἰς βάρος τῆς Ἰταλίας.

Ὁ πόλεμος νεύρων ἀπετέλει μέρος σχεδίου, ἀλλ ἦτο, κατὰ ποσοστὸν, καὶ ἀποτέλεσμα τῆς νευρικότητος, ἡ ὁποία συνεῖχε τὴν Ρώμην καθ' ὅλον τὸ θέρος τοῦ 1940. Ἡ ἄρνησις τῆς Μ. Βρεταννίας νὰ προσέλθῃ, μετὰ τὴν γαλλικὴν ἀνακωχήν, εἰς διαπραγματεύσεις, διὰ τόν τερματισμὸν τοῦ πολέμου, προεκάλεσεν ἀμήχανον ἔκπληξιν εἰς τοὺς ἑταίρους τοῦ Ἄξονος. Ὅταν ἡ ἔκπληξις παρῆλθεν, ὁ Χίτλερ ἀπεφάσισε νά ἐπιχειρήσῃ ἀπόβασιν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὁ δὲ Μουσσολίνι ν' ἀναλάβῃ προσπάθειαν ἐκδιώξεως τῶν Βρεταννῶν ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ καὶ τῶν συνορευουσῶν πρὸς τὴν Αἰθιοπίαν Ἀγγλικῶν ἀποικιῶν. Ἐὰν ἡ Μ. Βρεταννία ἡττᾶτο, τὰ ἀπομείνανα ἐλεύθερα εὐρωπαϊκὰ κράτη, ὑπελόγιζον οἱ δύο δικτάτορες, θὰ ὑπετάσσοντο. Ἀλλ' ἡ ἐξέλιξις τῶν ἐπιχειρήσεων ἀπέδειξεν ὅτι ἠπατῶντο εἰς τήν ἐκτίμησιν τῶν δυνατοτήτων τῆς βρεταννικῆς ἀντιστάσεως. Ἡ ἐξαπολυθεῖσα, τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου, γερμανικὴ ἀεροπορικὴ ἐπίθεσις, ἐπὶ τῷ σκοπῷ καταστροφῆς τῆς βρεταννικῆς ἀεροπορικῆς δυνάμεως, ἀπαραιτήτου προϋποθέσεως διὰ τὴν ἀπόβασιν, ἀπεκρούσθη. Ἡ «μάχη τῆς Ἀγγλίας», ὡς ἀπεκλήθη ἡ φάσις αὐτὴ τοῦ ἀεροπορικοῦ πολέμου, ἐκερδήθη ὑπὸ τῶν Βρεταννῶν ἀεροπόρων, διὰ τοὺς ὁποίους ὁ Βρεταννὸς πρωθυπουργὸς Οὐΐνστων Τσῶρτσιλ εἶπε τὸ περίφημον «οὐδέποτε τόσον πολλοὶ ὀφείλουν τόσον πολλὰ εἰς τόσον ὀλίγους».

Ἡ ἰταλικὴ δραστηριότης ἐξ ἄλλου περιωρίσθη κατὰ ξηρὰν εἰς τὴν

κατάληψιν τῆς Σομαληλάνδης, ἐκκενωθείσης ὑπὸ τῶν Βρεταννῶν, καί τήν προώθησιν τῆς στρατιᾶς τῆς Λιβύης μέχρι τοῦ Σίντι Μπαρανί, ἀπέχοντος ἑκατὸν χιλιόμετρα ἐκ τῶν βάσεων ἐξορμήσεώς της, ὅπου καὶ ἐσταμάτησεν. Κατὰ θάλασσαν, οἱ Ἰταλοί, εἶχον δύο ἀτυχεῖς δι' αὐτοὺς συναντήσεις μέ ἀγγλικὰς ναυτικὰς δυνάμεις.

Ἐν τῷ μεταξύ, ἡ Σοβιετικὴ Ἕνωσις ἀφοῦ, μετὰ τρίμηνον πόλεμον, (Δεκέμβριος 1939 - Φεβρουάριος 1940), ἐπέτυχε νὰ ἀποσπάσῃ τὴν Καρελίαν καὶ τό Πέτσαμο ἀπὸ τὴν Φινλανδίαν, τὰ τέλη Ἰουνίου ἀπέσπασε τήν Βεσσαραβίαν καὶ τήν Βουκοβίναν ἀπό τὴν Ρουμανίαν καὶ τὸν Ἰούλιον προέβη εἰς τὴν ἐνσωμάτωσιν τῆς Λιθουανίας, τῆς Λετονίας καὶ Ἐσθονίας. Ἀμέσως κατόπιν, ὁ Ἄξων ὑπεχρέωσε τὴν Ρουμανίαν νὰ ἐκχωρήσῃ τὴν Τρανσυλβανίαν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὴν Δοβρουτσὰν εἰς τὴν Βουλγαρίαν.

Ὅλαι αὐταὶ αἱ ἐξελίξεις δὲν ὡδήγουν εἰς τερματισμὸν τοῦ πολέμου. Ὁ Ἄξων ὤφειλε νὰ ἀναλάβῃ νέας πρωτοβουλίας. Ὁ Χίτλερ, πρὸς στιγμήν, ἐσκέφθη νὰ δράσῃ εἰς Μεσόγειον, ἀφοῦ κατελάμβανε τὸ Γιβραλτάρ. Ἡ ἄρνησις τοῦ στρατηγοῦ Φράνκο, ἀρχηγοῦ τοῦ ἱσπανικοῦ κράτους, νὰ συμπράξῃ εἰς τὸ ἐγχείρημα, ὑπεχρέωσε τὸν Γερμανὸν δικτάτορα νὰ ἀλλάξῃ σχέδια. Θὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Σοβ. Ἑνώσεως. Ὁ Μουσσολίνι, ἀπὸ τῆς ἰδικῆς του πλευρᾶς, δέν ἠμποροῦσε νὰ μείνῃ ἀδρανής. Ἡ Αἴγυπτος δέν ἐφαίνετο εὔκολος λεία. Ἀντιθέτως ἐπίστευεν ὅτι τοιαύτη ἦτο ἡ Ἑλλάς.

Ἀπὸ τοῦ τέλους Ἰουνίου, ἡ ἰταλικὴ κυβέρνησις ἤρχισε νὰ διαμαρτύρεται, ἰσχυριζομένη ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἐπέτρεπεν εἰς τὸν ἀγγλικὸν στόλον νὰ χρησιμοποιῇ τοὺς λιμένας της ὡς ὁρμητήρια ἢ καταφύγια καὶ εἰς τὴν ἀγγλικήν ἀεροπορίαν νὰ παραβιάζῃ ἀνεμποδίστως τὸν ἐναέριον χῶρον της. Ἡ ἑλληνική κυβέρνησις, μέ ψυχραιμίαν, ἀνέτρεπε τοὺς ἰταλικοὺς ἰσχυρισμούς, ἐνῷ, συγχρόνως, κατήγγελλε πραγματικὰς ἐπιθέσεις ἰταλικῶν ἀεροπλάνων κατὰ ἑλληνικῶν σκαφῶν καὶ πραγματικάς ἰταλικὰς παραβιάσεις τοῦ ἑλληνικοῦ ἐναερίου χώρου. Τὴν 12ην Ἰουλίου ἰταλικὰ ἀεροπλάνα ἐβομβάρδισαν τὸ βοηθητικόν τοῦ στόλου «Ὠρίων» καὶ τό σπεῦσαν εἰς βοήθειαν του ἀντιτορπιλλικόν «Ὕδρα», τήν 30ὴν Ἰουλίου, δύο ἀντιτορπιλλικὰ καὶ δύο ὑποβρύχια ἐλλιμενισμένα εἰς Ναύπακτον, τὴν 2αν Αὐγούστου πλοιάριον διώξεως λαθρεμπορίου.

Τὸ πρῶτον δεκαπενθήμερον τοῦ Αὐγούστου ἡ ἰταλικὴ

προκλητικότης ἔφθασεν εἰς τὸ ἀπόγειόν της. Τὴν 11ην τοῦ μηνὸς αὐτοῦ, τὸ ἰταλικὸν πρακτορεῖον εἰδήσεων προέβαλεν ἀλβανικὰς ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς Τσαμουριᾶς «ἀλβανικῆς γῆς ἐκτεινομένης ἀπὸ τῶν σημερινῶν ἑλληνοαλβανικῶν συνόρων καὶ τῶν ἀκτῶν τοῦ Ἰονίου, μέχρι τῶν περιχώρων τῆς Πρεβέζης καὶ τῆς ἐπαρχίας τῶν Ἰωαννίνων» καὶ κατήγγειλεν ὠργανωμένον, ὑπὸ «τῶν Ἑλλήνων, φόνον τοῦ Ἀλβανοῦ πατριώτου Νταοὺτ Χότζα, γεννηθέντος εἰς τὴν ἀλύτρωτον περιοχὴν τῆς Τσαμουριᾶς». Εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀπάντησιν ἐτονίζετο ὅτι ὁ Νταοὺτ Χότζα ἦτο γνωστὸς ἐπικεκηρυγμένος ληστής, φονευθεὶς πρό δύο μηνῶν ὑπὸ δύο Ἀλβανῶν. Οὗτοι, καταφυγόντες εἰς ἑλληνικὸν ἔδαφος, συνελήφθησαν. Ἡ ἰταλικὴ δὲ πρεσβεία, ἀπὸ 25ης Ἰουλίου, εἶχεν εἰδοποιήσει ὅτι θὰ ἐζητεῖτο ἡ ἔκδοσίς των. Ἐπίσης, ἀνεφέρετο ὅτι εἰς τὸν νομὸν Θεσπρωτίας ἐπὶ συνολικοῦ πληθυσμοῦ 65.074 κατοίκων ὑπῆρχον 18.109 Μουσουλμᾶνοι, τοὺς ὁποίους ἡ Ἀλβανία ἐθεώρει ὡς ἀλβανικῆς καταγωγῆς.

Τέσσαρας ἡμέρας ἀργότερον, τήν ἑορτὴν τῆς Παναγίας, τήν 8.25 π.μ., ἐτορπιλλίσθη τὸ εὔδρομον "Ἕλλη», ἐνῷ εὑρίσκετο ἠγκυροβολημένον, ἐν μεγάλῳ σημαιοστολισμῷ, εἰς ἀπόστασιν 800 περίπου μέτρων ἔξωθι τοῦ λιμενοβραχίονος τῆς Τήνου. Ὑποβρύχιον ἐν καταδύσει ἐξεσφενδόνισε τρεῖς τορπίλλας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία ἔπληξε τὸ πλοῖον εἰς τό μέσον καὶ κάτωθι τοῦ ἐν ἐνεργείᾳ λέβητος, αἱ δὲ δύο ἄλλαι τὸν λιμενοβραχίονα. Ἡ ἔκρηξις τῆς τορπίλλης προεκάλεσεν ἔκρηξιν τοῦ λέβητος, διάχυσιν τῆς καυσίμου ὕλης καὶ πυρκαϊάν. Παρὰ τὰς καταβληθείσας προσπαθείας, δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ διάσωσις τοῦ πλοίου. Τὰ θύματα ἀνῆλθον εἰς ἕνα νεκρὸν καὶ 29 τραυματίας.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἂν καὶ δέν εἶχεν ἀμφιβολίας περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ ὑποβρυχίου, ἀνέθεσεν εἰς ἐπιτροπήν ἐμπειρογνωμόνων νὰ ἀνεύρῃ τεμάχια τῶν τορπιλλῶν καὶ νὰ ἐξετάσῃ τήν προέλευσίν των. Ἡ ἐπιτροπὴ συνέλεξεν ἀρκετὰ τεμάχια καί διεπίστωσεν ὅτι αἱ τορπίλλαι ἦσαν ἰταλικῆς κατασκευῆς καὶ ἔφερον ἀριθμοὺς ἰταλικοῦ μητρῴου. Ἡ ἐπιβεβαίωσις τῶν ὑπονοιῶν, δέν παρέσυρε τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν εἰς ἀπώλειαν τῆς ψυχραιμίας της. Εἰς οὐδεμίαν ἀνακοίνωσιν προέβη περὶ τῶν στοιχείων τὰ ὁποῖα κατεῖχε, μέχρι τῆς ἐκδηλώσεως τῆς ἰταλικῆς ἐπιθέσεως.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν, τὸ ἀπόγευμα, ἑλληνικὸν ἐπιβατηγὸν ὑπέστη

ἐπίθεσιν ὑπὸ ἰταλικῶν ἀεροπλάνων εἰς ἀπόστασιν 2 μιλλίων ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Κρήτης.

Ὅλα ἐδείκνυον ὅτι ὁ πόλεμος ἦτο ἐπὶ θύραις. Ὁ Χίτλερ, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπηυθύνθη ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἀπήντησεν ὅτι ἡ Ἑλλὰς οὐδὲν ἔχει νὰ φοβῆται, ἐὰν δὲν προσφέρῃ προσχήματα εἰς τὴν Ἰταλίαν. Παρὰ τὴν ἀπάντησιν, ὁ Χίτλερ, ὡς ἀπεδείχθη μεταπολεμικῶς, συνέστησεν εἰς τὸν Μουσσολίνι νὰ ἐγκαταλείψῃ κάθε ἐπιθετικὸν σχέδιον κατὰ τῆς Νοτιοσλαβίας καὶ τῆς Ἑλλάδος.

Συγχρόνως, ὅμως, ὁ Γερμανὸς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Ρίμπεντροπ ἐκάλεσε τόν εἰς Βερολῖνον Ἕλληνα πρεσβευτὴν καὶ τοῦ ὑπέδειξεν, ἀφοῦ διετύπωσε κατηγορίας περὶ συνεργασίας τῆς Ἑλλάδος μέ τὴν Μ. Βρεταννίαν, ὅπως οἱ Ἕλληνες συνεννοηθοῦν μέ τοὺς Ἰταλοὺς καὶ ἱκανοποιήσουν «ἐνδεχομένας ἐπιθυμίας των». Ὅταν δὲ, τὴν 19ην Σεπτεμβρίου, μετέβη εἰς Ρώμην ὁ Ρίμπεντροπ εἶπεν εἰς τὸν Μουσσολίνι, ὅτι «ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Νοτιοσλαβία ἀνήκουν εἰς τὴν σφαῖραν τῶν ἀποκλειστικῶς ἰταλικῶν συμφερόντων» καὶ ὅτι «ἡ ἀναζήτησις λύσεως ἀπόκειται εἰς μόνην τὴν Ἰταλίαν». Ἡ Γερμανία οὔτε ἀπεθάρρυνεν, οὔτε ἐνεθάρρυνε τὴν φασιστικὴν κυβέρνησιν. Τῆς ἀνεγνώριζε δικαίωμα δράσεως ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Νοτιοσλαβίας, ἀλλὰ καὶ τὴν συνεκράτει εἴτε ἀμέσως, διὰ συστάσεων διαλακτικότητος, εἴτε ἐμμέσως διὰ τῆς μεταθέσεως τῆς εὐθύνης οἱασδήποτε πρωτοβουλίας εἰς αὐτήν. Ὁ Ἰταλὸς δικτάτωρ, ὑπὸ τοιούτους ὅρους, ἐδίσταζεν. Θὰ παύσῃ νὰ ἔχῃ δισταγμοὺς ὕστερα ἀπὸ μικρὸν χρονικὸν διάστημα.

Τήν 4ην Ὀκτωβρίου, ὁ Μουσσολίνι συνηντήθη μέ τόν Χίτλερ εἰς Μπρέννερο. Ὁ τελευταῖος ὡμίλησε περὶ πολλῶν καὶ διαφόρων πραγμάτων, ἀλλ' οὐδέν τοῦ ἀνέφερε περὶ τῆς ἀποβάσεως εἰς Ἀγγλίαν. Αὐτὸ ηὐχαρίστησε τὸν Μουσσολίνι, διότι ἀντελήφθη ὅτι οἱ Γερμανοὶ ἀπέτυχον. Ἀλλ' ὅ,τι τόν κατέστησεν ἔξαλλον, ἐκ τῶν ὑστέρων, ἦτο ἡ ἀποσιώπησις ἀποφασισθείσης ὑπὸ τοῦ Χίτλερ καταλήψεως τῆς Ρουμανίας, ἡ ὁποία καὶ ἐπραγματοποιήθη μετὰ τρεῖς ἡμέρας. Δι' αὐτὸ καὶ μόλις ἐπληροφορήθη τήν ναζιστικὴν αὐτὴν ἐνέργειαν εἶπεν εἰς τόν γαμβρόν του καὶ ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν Γκαλεάτσο Τσιάνο: «Ὁ Χίτλερ μέ θέτει πάντοτε πρὸ τετελεσμένου γεγονότος, ἀλλ' αὐτὴν τήν φορὰν θὰ τόν πληρώσω μέ τὸ ἴδιο νόμισμα. Θὰ μάθῃ ἀπὸ τὰς ἐφημερίδας τήν ἐκ μέρους μας

κατάληψιν τῆς Ἑλλάδος. Ἔτσι, ἰσοφαρίζω».

Τὴν 15ην Ὀκτωβρίου συνεκάλεσε πολεμικὸν συμβούλιον, ὑπὸ τὴν προεδρίαν του, εἰς τὸ ὁποῖον μετέσχον ὁ Τσιάνο, ὁ ὑφυπουργὸς Στρατιωτικῶν στρατηγὸς Οὐμπάλντο Σόντου, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου Ἐθνικῆς Ἀμύνης στρατάρχης Πιέτρο Μπαντόλιο, ὁ Γενικὸς Διοικητὴς τῆς Ἀλβανίας Φραντζέσκο Τζιακομόνι, ὁ ὑπαρχηγός τοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ στρατηγός Μάριο Ροάττα καὶ ὁ διοικητὴς τῶν εἰς Ἀλβανίαν ἰταλικῶν δυνάμεων στρατηγός Βισκόντι Πράσκα. (Τὰ πρακτικὰ τοῦ συμβουλίου ἐδημοσιεύθησαν τό πρῶτον, ὑπὸ τοῦ Μουσσολίνι, εἰς τὴν ἐφημερίδα «Ἑσπερινός Ταχυδρόμος» τοῦ Μιλάνου, καθ' ἣν ἐποχὴν ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ δημοκρατικοῦ ἰταλικοῦ κράτους εἰς Β. Ἰταλίαν. Ἐν συνεχείᾳ, μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ρώμης ὑπὸ τῶν συμμάχων, ἐδημοσιεύθησαν τὴν 13ην Ἰουλίου 1944, εἰς τὴν ἐφημερίδα τῆς Ρώμης «Ὁ Χρόνος»).

Εἰς τὸ συμβούλιον ὁ Μουσσολίνι ἀνεκοίνωσε τὴν ἀπόφασίν του περὶ ἀναλήψεως δράσεως κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀποκαλύψας, συγχρόνως, ὅτι ἐμελέτα τὴν ἐπιχείρησιν αὐτὴν ἀπὸ μακροῦ, πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ πολέμου. Καὶ διηυκρίνησεν ὅτι κατὰ τὴν πρώτην φάσιν τῆς δράσεως θά κατελαμβάνοντο αἱ Ἰόνιοι Νῆσοι, ἡ δυτικὴ ἀκτὴ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ Θεσσαλονίκη. Κατὰ τὴν δευτέραν φάσιν, ἡ ὑπόλοιπος χώρα. Ἐζήτησε δὲ νὰ προκληθῇ ἐπεισόδιον, ὥστε, πλὴν τῆς ἀβασίμου κατηγορίας περὶ συνεργασίας τῆς Ἑλλάδος μέ τοὺς Βρεταννούς, νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἡ δικαιολογία ὅτι ἡ εἰσβολὴ ἐγίνετο διὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς τάξεως. Ὥρισε δὲ τὴν 24ην Ὀκτωβρίου, ὡς ἡμέραν προκλήσεως τοῦ ἐπεισοδίου.

Ὁ Πράσκα παρέσχε τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι ἐντὸς 10 ἕως 15 ἡμερῶν θὰ εἶχε καταληφθῇ ἡ Ἤπειρος. Οἱ Τσιάνο καὶ Τζιακομόνι ὑπεστήριξαν ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ προέβαλλον μικρὰν ἀντίστασιν. Ὁ Μουσσολίνι ἐζήτησεν, ὅπως ἡ ἐπίθεσις μετὰ τῆς Ἑλλάδος συγχρονισθῇ μέ τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Αἰγύπτου, ὥστε νὰ καθηλωθοῦν αἱ ἐκεῖ βρατεννικαὶ δυνάμεις, ἰδίως ἀεροπορικαί, καὶ νὰ μὴ σπεύσουν εἰς βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων. Ὡς ἡμερομηνία εἰςβολῆς ὡρίσθη ἡ 26η Ὀκτωβρίου.

Τὴν ἐπαύριον του Συμβουλίου, ὁ Μουσσολίνι, δι' ἐπιστολῆς του, ἐκάλεσε τὸν Βασιλέα τῆς Βουλγαρίας Βόριδα νὰ μετάσχῃ τῆς ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ἐπιχειρήσεως, ὥστε νὰ ἱκανοποιηθῇ ὁ

βουλγαρικὸς πόθος περὶ ἐξόδου εἰς τὸ Αἰγαῖον. Ὁ Βόρις, παρ' ὅλον ὅτι εἶχε σύζυγον ἰταλίδα πριγκήπισσαν, ἀπήντησεν ἀρνητικῶς. Τὸν ἐνδιέφερε συνεταιρισμὸς μέ τὴν Γερμανίαν, ὄχι μέ τήν Ἰταλίαν. Ἐξ ἄλλου, ὁ Μουσσολίνι συνέταξε, τήν 19ηνὈκτωβρίου, ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Χὶτλερ, διὰ τῆς ὁποίας τοῦ ὡμίλει ἀορίστως περὶ τῆς ἐπικειμένης ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ἐνεργείας, χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ ἡμερομηνίαν. Τὴν ἀπέστειλε τήν 22αν, ὅταν ὁ Γερμανός δικτάτωρ εὑρίσκετο εἰς Γαλλίαν, ὅπου ἐπρόκειτο νὰ συναντηθῇ μέ τὸν στρατηγὸν Φράνκο καί τόν ἀρχηγὸν τοῦ γαλλικοῦ κράτους στρατάρχην Πεταίν, ὥστε νὰ λάβῃ γνῶσιν τοῦ περιεχομένου της, ὅταν θὰ ἦτο πλέον ἀργά. Ἀλλ' ὁ Χίτλερ λαβὼν πληροφορίας περὶ τῶν σχεδίων τοῦ Μουσσολίνι κατὰ τὸ ταξίδιον τῆς ἐπιστολῆς του εἰς Γερμανίαν ἐζήτησεν ἄμεσον μετ' αὐτοῦ συνάντησιν, ἡ ὁποία καὶ ὡρίσθη εἰς Φλωρεντίαν διὰ τὴν πρωΐαν τῆς 28ης Ὀκτωβρίου. Τὸν ὑπεδέχθη, εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν, λάμπων ἐκ χαρᾶς ὁ Μουσσολίνι, μέ τάς λέξεις: «Φύρερ, ἡ Ἰταλία προχωρεῖ. Σήμερον τήν αὐγὴν τὰ νικηφόρα στρατεύματά της διέβησαν τὴν ἑλληνοαλβανικὴν μεθόριον». Ὁ Χίτλερ μόλις συνεκράτησε τὴν ὀργὴν του. Ὄχι ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ διότι ἡ ἰταλικὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνέτρεπε τὰ σχέδιά του. Ἐπὶ πλέον, δέν ἔτρεφεν ἐμπιστοσύνην πρὸς τὰς ἰταλικὰς ἐνόπλους δυνάμεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Η ΑΠΟΚΡΟΥΣΙΣ ΤΗΣ ΕΙΣΒΟΛΗΣ - ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ «ΟΧΙ» -

Τήν νύκτα τῆς 26ης Ὀκτωβρίου 1940 ἀνακοινωθέν τοῦ ἰταλικοῦ πρακτορείου εἰδήσεων ἀνέφερεν ὅτι ἔνοπλος ἑλληνικὴ συμμορία εἶχεν ἐπιτεθῆ, τήν πρωΐαν τῆς ἰδίας ἡμέρας, ἐναντὶον ἀλβανικῶν φυλακίων εἰς τήν περιοχὴν Κορυτσᾶς, ἀποκρουσθεῖσα, καὶ ὅτι τήν προηγουμένην εἶχον ἐκραγῆ τρεῖς βόμβαι ἔξωθι τοῦ λιμεναρχείου τοῦ Πέρτο - Ἔντα. (Ἔτσι εἶχε μενονομασθῆ ὁ λιμὴν τῶν Ἁγίων

Σαράντα, πρὸς τιμὴν τῆς κόρης τοῦ Μουσσολίνι). Τὸ ἀνακοινωθὲν μετεδόθη καθ' ἣν ὥραν ὁ Ἰταλός πρεσβευτὴς κόμης Γκράτσι ἔδιδε δεξίωσιν πρὸς τιμὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ μουσουργοῦ Πουτσίνι, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε καλέσει μέλη τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς ἀθηναϊκῆς κοινωνίας. Ἡ κυβέρνησις ἔσπευσεν ἀμέσως νὰ ἀναιρέσῃ τήν ἰταλικὴν κατηγορίαν. Δὲν ἐγνώριζεν ἐκείνην τήν στιγμὴν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ σκηνοθετημένου ἐπεισοδίου, ἀλλὰ τὸ ὑπωπτεύετο. Ἄλλωστε, ὁ εἰς Ρώμην Ἕλλην Πρεσβετὴς Ἰωάννης Πολίτης εἶχεν εἰδοποιήσει ὅτι ἀνεμένετο ἰταλικὴ ἐπίθεσις ἐναντίον μας, διὰ τήν 26ην Ὀκτωβρίου. Ἀνεβλήθη ἐπὶ διήμερον, διὰ τεχνικοὺς λόγους. Δι' αὐτὸ καὶ εὑρίσκετο εἰς ἐπιφυλακήν. Εἶχε λάβει τὰ ἀπαραίτητα μέτρα ἀμύνης καὶ ἦτο ἑτοίμη διὰ τὴν ἄμεσον κινητοποίησιν. Ὁ Μεταξᾶς ἀπέκλεισε τὴν προληπτικὴν γενικὴν ἐπιστράτευσιν, διότι ἤθελε, μέχρι τελευταίας στιγμῆς, νὰ ἀποφύγῃ ὁ,τιδήποτε θὰ ἠδύνατο νά ἑρμηνευθῇ ὡς πρόκλησις.

Τὴν 3ην π.μ. τῆς 28ης Ὀκτωβρίου, ὁ Ἰταλός πρεσβευτὴς Γκράτσι, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ στρατιωτικοῦ ἀκολούθου τῆς ἰταλικῆς πρεσβείας καὶ ἑνὸς διερμηνέως, μετέβη εἰς τὴν ἐν Κηφισσίᾳ κατοικίαν τοῦ Μεταξᾶ. Ὅλοι ἐκοιμῶντο. Ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν σκοπὸν χωροφύλακα νὰ ἐξυπνήσῃ τὸν Πρόεδρον, δι' ἐπείγουσαν ἀνακοίνωσιν. Μέ τό κτύπημα τοῦ ἠλεκτρικοῦ κώδωνος ὁ πρωθυπουργὸς ἐξύπνησε καὶ ἤνοιξεν ὁ ἴδιος τὴν θύραν. Ὅταν ἀνεγνώρισε τὸν Ἰταλὸν πρεσβευτήν, τὸν ἐκάλεσε νὰ εἰσέλθῃ καὶ τὸν ὡδήγησεν εἰς μικρὰν αἴθουσαν ὑποδοχῆς. Ὁ Γκράτσι τοῦ ἐνεχείρισε φάκελλον, λέγων ὅτι ἡ κυβέρνησίς του τὸν ἐπεφόρτισε νὰ τοῦ ἐπιδώσῃ ἐπείγουσαν ἀνακοίνωσιν. Ὁ Μεταξᾶς ἀνέγνωσε τὸ ἐντὸς τοῦ φακέλλου ἔγγραφον, συντεταγμένον εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν. Δι' αὐτοῦ ἐζητεῖτο, ἀφοῦ ἐπανελαμβάνοντο αἱ κατηγορίαι περὶ παραχωρήσεως ἑλληνικῶν λιμένων καὶ ἀεροδρομίων εἰς τοὺς Βρεταννοὺς καὶ προκλητικῶν ἐνεργειῶν ἐναντίον τῆς Ἀλβανίας, ἡ ἀναγνώρισις εἰς τὴν Ἰταλίαν τοῦ δικαιώματος νά καταλάβῃ διὰ τῶν ἐνόπλων αὐτῆς δυνάμεων καὶ διὰ τὴν διάρκειαν τῆς πρὸς τήν Ἀγγλίαν ῥήξεως ὡρισμένα στρατηγικὰ σημεῖα τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους. Πρὸς τοῦτο, ἡ ἑλληνική κυβέρνησις δὲν ἔπρεπε νὰ ἐναντιωθῇ εἰς τὴν διέλευσιν τῶν ἰταλικῶν στρατευμάτων. Ἐφ' ᾧ καὶ ἐκαλεῖτο «ὅπως δώσῃ αὐθωρεὶ εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἀρχὰς τὰς ἀναγκαίας διαταγάς, ἵνα ἡ κατοχὴ αὕτη

δυνηθῇ νὰ πραγματοποιηθῇ κατὰ εἰρηνικὸν τρόπον. Ἐὰν τὰ ἰταλικὰ στρατεύματα ἤθελον συναντήσῃ ἀντίστασιν, ἡ ἀντίστασις αὕτη θὰ καμφθῇ διὰ τῶν ὅπλων καὶ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις θὰ ἔφερε τὰς εὐθύνας αἱ ὁποῖαι ἤθελον προκύψῃ ἐκ τούτου».

Ὁ Μεταξᾶς μόλις ἀνέγνωσε τὸ ἔγγραφον, εἶπεν εἰς τὸν Γκράτσι: «Ὥστε ἔχομεν πόλεμον;»

Ὁ Ἰταλὸς πρεσβευτὴς ἀπήντησεν ὅτι αὐτὸ δέν ἦτο ἀπαραίτητον, διότι ἡ κυβέρνησίς του ἤλπιζεν ὅτι θὰ ἐγίνετο δεκτὴ ἡ περὶ καταλήψεως τῶν στρατηγικῶν σημείων ἀξίωσίς της. «Καὶ ποῦ εἶναι αὐτὰ τὰ στρατηγικὰ σημεῖα;» ἠρώτησεν ὁ Μεταξᾶς.

Ὁ Γκράτσι ἐδήλωσεν ὅτι δέν ἐγνώριζε, διότι ἡ κυβέρνησίς του δέν τὸν εἶχεν ἐνημερώσει. «Γνωρίζω, μόνον προσέθεσεν, ὅτι τό τελεσίγραφον ἐκπνέει εἰς τὰς ἕξ τὸ πρωί». Ὁ Ἕλλην πρωθυπουργὸς παρετήρησε τότε ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τελεσιγράφου ἰσοδυνάμου πρὸς κήρυξιν πολέμου. Ὅταν δέ ὁ Ἰταλὸς πρεσβευτὴς ἀντιπαρετήρησεν ὅτι ἡ ἑρμηνεία δέν ἦτο ὀρθή, διὅτι ἐπίστευεν ὅτι θὰ παρείχοντο αἱ ζητηθεῖσαι διευκολύνσεις, ὁ Μεταξᾶς τοῦ ἐτόνισεν: «Ὄχι. Οὔτε λόγος δύναται νὰ γίνῃ περὶ ἐλευθέρας διελεύσεως». Συνεχίζων δὲ τοῦ εἶπεν ὅτι καὶ ἐὰν ἀκόμη εἶχε τὴν διάθεσιν νὰ δώσῃ τοιαύτην διαταγὴν - τὴν ὁποίαν, ἐτόνισεν ἐκ νέου, δὲν ἦτο διατεθειμένος νὰ δώσῃ - ἦτο ἀδύνατον νὰ τὸ πράξῃ ἐλλείψει χρόνου. Συνεπῶς, κατέληξεν, ἡ Ἰταλία, μὴ παρέχουσα τὴν δυνατότητα ἐκλογῆς μεταξὺ πολέμου καὶ εἰρήνης, κηρύσσει οὐσιαστικῶς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἐγερθεὶς δὲ, διὰ νὰ δείξῃ εἰς τὸν Γκράτσι ὅτι ἡ συνομιλία ἐτελείωσεν, ἐπανέλαβε: «Πολὺ καλά, λοιπὸν, ἔχομεν πόλεμον».

Ἡ ἰταλικὴ εἰσβολὴ ἤρχισε τὴν 5.30 π.μ. τῆς 28ης Ὀκτωβρίου. Ἀπὸ τῆς 4ης, ὅμως, πρωϊνῆς ὅλαι αἱ στρατιωτικαὶ μονάδες εἶχον λάβει τὴν ἀκόλουθον διαταγήν: «Ἀπὸ ἕκτης πρωϊνῆς σήμερον περιερχόμεθα εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν πρὸς Ἰταλίαν. Ἄμυνα ἐθνικοῦ ἐδάφους διεξαχθῇ βάσει διαταγῶν, ἃς ἔχετε. Ἐφαρμόσατε σχέδιον ἐπιστρατεύσεως». Ἀντιθέτως πρὸς ὅ,τι ἤλπιζεν ὁ Μουσσολίνι Ἑλλὰς δέν ὑπέστη αἰφνιδιασμόν.

Ὅλα ὅσα ἐχρειάζοντο διά τὴν ἄμυναν τῆς χώρας συνετελέσθησαν ἐντὸς ἐλαχίστων ὡρῶν. Τὸ διάταγμα γενικῆς ἐπιστρατεύσεως, ἡ κήρυξις τοῦ στρατωτικοῦ νόμου, ἡ ὀργάνωσις τῆς ἀεραμύνης, ἡ ἀνάθεσις τῆς ἀρχηγίας τοῦ στρατοῦ εἰς τὸν μέχρι τότε ἀρχηγὸν

τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου, ἀντιστράτηγον Ἀλεξ. Παπάγον, ἡ κινητοποίησις τοῦ στόλου καὶ τῆς ἀεροπορίας, ἡ ἐνημέρωσις τῶν κυβερνήσεων Μ. Βρεταννίας, Τουρκίας καὶ Νοτιοσλαβίας, ἡ σύνταξις καὶ ἡ δημοσίευσις τῶν διαγγελμάτων τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ Πρωθυπουργοῦ, διά τῶν ὁποίων ἐκαλεῖτο ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἰς τόν ὑπέρ τῶν ὅλων ἀγῶνα. Καὶ ὑπῆρξεν ὁμόθυμος ἡ ἀνταπόκρισις εἰς τὴν ἔκκλησιν. Ὁ ἐνθουσιασμὸς μέ τὸν ὁποῖον ὑπεδέχθησαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸν Βασιλέα Γεώργιον Β' καὶ τὸν πρόεδρον τῆς κυβερνήσεως Ἰωάννην Μεταξᾶν, ὅταν τὰς πρωϊνὰς ὥρας τῆς 28ης Ὀκτωβρίου περιῆλθον τὰς Ἀθήνας ἐπ' αὐτοκινήτου καὶ ἡ χαρὰ μέ τὴν ὁποίαν προσήρχοντο οἱ ἐπιστρατευόμενοι ἔφεδροι διὰ νὰ καταταγοῦν εἰς τὰς μονάδας, ἀπετέλεσαν τὰ πρῶτα δείγματα τῆς ἀποφάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ὅπως ἀποκρούσῃ τήν ἰταλικὴν εἰσβολὴν. Καὶ δέν ἀπέκρουσεν, ἁπλῶς, ἀλλὰ συνέτριψε τοὺς εἰσβολεῖς, δημιουργήσας τὸ ἀλβανικὸν ἔπος.

Ἡ ἀπόκρουσις τῆς εἰσβολῆς συνετελέσθη κατὰ τὸ μέχρι τῆς 13ης Νοεμβρίου διάστημα. Αἱ ἰταλικαὶ δυνάμεις ἀπέβλεπον, συμφώνως πρὸς τό σχέδιον ἐπιχειρήσεων τοῦ ἰταλικοῦ ἐπιτελείου, κατὰ τὴν ἀρχικὴν φάσιν εἰς τὴν κατάληψιν Ἰωαννίνων καὶ Μετσόβου (πρός παρεμπόδισιν ἀποστολῆς ἐνισχύσεων) καὶ κύκλωσιν τῶν ἐν Ἠπείρῳ ἑλληνικῶν δυνάμεων, ἐν συνεχείᾳ δὲ, τὴν προώθησίν των εἰς Πρέβεζαν πρὸς ἐξασφάλισιν λιμένος ἀνεφοδιασμοῦ, καὶ Ἄρταν. Κατὰ τὸ σχέδιον, ἐντὸς τῆς πρώτης ἑβδομάδος τῶν ἐπιχειρήσεων ἔπρεπε νὰ καταληφθῇ καὶ ἡ Κέρκυρα πρὸς κάλυψιν τοῦ δεξιοῦ τῶν εἰς Ἤπειρον ἰταλικῶν στρατευμάτων.

Μία μεραρχία πεζικοῦ καὶ μία τεθωρακισμένη θὰ ἐπετίθεντο πρὸς τήν κατεύθυνσιν Καλπάκι - Ἰωάννινα, μία πεζικοῦ καὶ μία ἱππικοῦ πρός τὴν κατεύθυνσιν Φιλιάτες - Παραμυθιά, διὰ τὴν ὑπερκέρασιν τῆς ἑλληνικῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς ἐκ νοτιοδυσμῶν καὶ μία μεραρχία ἀλπινιστῶν, εἰδικὴ δι' ὀρεινὸν πόλεμον, πρὸς τὴν κατεύθυνσιν Σαμαρίνα-Μέτσοβον, πρὸς ἀποκοπὴν τῆς ἐπικοινωνίας μέ Θεσσαλίαν. Τέσσαρες μεραρχίαι θὰ ἐκάλυπτον τὴν περιοχὴν Κορυτσᾶς, πρὸς ἀνάσχεσιν ἑλληνικῆς ἀντεπιθέσεως ἐκ Δυτικῆς Μακεδονίας. Δύο μεραρχίαι εἶχον ἀναπτυχθῇ κατὰ μῆκος τῶν ἀλβανονοτιοσλαβικῶν συνόρων καὶ μία, ἐξ Ἰταλίας, θὰ διετίθετο διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κερκύρας. Ἡ ἐξέλιξις τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς

Ἤπειρον ἐξηνάγκασε τοὺς Ἰταλοὺς νὰ παραιτηθοῦν τοῦ τελευταίου ἐγχειρήματος καὶ νὰ ἀποστείλουν τὴν δι' αὐτὸ προοριζομένην μεραρχίαν εἰς Ἀλβανίαν.

Διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν Ἰταλῶν, ὑπῆρχον, τὴν 28ην Ὀκτωβρίου, εἰς Ἤπειρον ἡ 8η Μεραρχία, (ὑποστράτηγος Χρ. Κατσιμῆτρος) ἐκ 15 ταγμάτων καὶ 50 πυροβόλων, εἰς Πίνδον τὸ ἀπόσπασμα τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Κ. Δαβάκη, ἐκ δύο ταγμάτων καὶ 6 πυροβόλων, εἰς Δυτ. Μακεδονίαν, ἡ 9η (ὑποστράτηγος Ζυγούρης Χρῆστος) καὶ ἡ 4η ταξιαρχία, (ὑποστράτηγος Μεταξᾶς Ἀγαμ.) ἐξ 22 ταγμάτων καὶ 90 πυροβόλων. Αἱ εἰσβαλοῦσαι εἰς Ἤπειρον ἰταλικαὶ φάλλαγγες εἶχον δύναμιν 22 ταγμάτων πεζικοῦ, τριῶν συνταγμάτων ἱππικοῦ, 244 πυροβόλων καὶ 90 ἁρμάτων, αἱ δέ εἰς Πίνδον πέντε ταγμάτων, μιᾶς ἴλης ἱππικοῦ καὶ 24 πυροβόλων. Ἡ ὑπεροχὴ των ἔναντι τῶν ἀμυνομένων ἦτο εἰς πεζικὸν καταφανῶς σημαντική, εἰς πυροβολικὸν καταθλιπτικὴ καὶ εἰς ἅρματα συντριπτικὴ, διότι ἑλληνικὰ τεθωρακισμένα δέν ὑπῆρχον.

Αἱ μικραὶ ἑλληνικαὶ δυνάμεις, αἱ εὑρισκόμεναι εἰς τὰ σύνορα Ἠπείρου ἀπεσύρθησαν ἅμα τῇ ἐκδηλώσει τῆς εἰσβολῆς εἰς τὴν γραμμήν Ἐλαίας (Καλπάκι) - ποταμὸς Καλαμᾶς. Εἰς τὴν Ἐλαίαν ὑπῆρχον ἡμιμόνιμα ἀμυντικὰ ἔργα. Ἡ ἐπίθεσις πρὸς διάσπασὶν τῆς ἐκεῖ ἑλληνικῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς, ἤρχισε τὴν 1ην Νοεμβρίου καὶ διήρκεσε μέχρι τῆς 9ης. Δὶς ὁ ἐχθρὸς ἐπέτυχε νὰ καταλάβῃ τὸ δεσπόζον ὕψωμα Γκραμπάλα, τήν 2αν καὶ 8ην Νοεμβρίου, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, δι' ἀντεπιθέσεως, τὸ ἀνακατέλαβον. Μετὰ τὴν δευτέραν ἀπώθησίν των ἐκ τοῦ ὑψώματος Γκραμπάλα, οἱ Ἰταλοὶ ἐσταμάτησαν τὴν ἐπίθεσιν.

Εἰς τὴν περιοχήν Θεσπρωτίας, αἱ ἰταλικαὶ δυνάμεις διέβησαν τὸν ποταμὸν Καλαμὰν τήν 6ην Νοεμβρίου. Κατόπιν τούτου, τὰ ἑλληνικὰ τμήματα συνεπτύχθησαν εἰς τὴν γραμμὴν ὄρη Σουλίου - ἕλη Ἀχέροντος ποταμοῦ, ἐν ἀναμονῇ ἐνισχύσεων. Οἱ Ἰταλοὶ συνέχισαν τήν προέλασίν των καὶ ἔφθασαν εἰς τὸ Μαργαρίτι.

Εἰς τὸ μέτωπον τῆς Πίνδου, οἱ Ἰταλοὶ ἐπέτυχον νὰ καταλάβουν τὴν 2αν Νοεμβρίου τὴν κωμόπολιν Σαμαρίνα καὶ τὴν 3ην τὸ χωρίον Βωβοῦσα, σχηματίσαντες ἀπειλητικὸν θύλακον. Ἀλλ' αἱ σπεύσασαι εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀποσπάσματος Δαβάκη ἑλληνικαί δυνάμεις ἤρχισαν νὰ ἀντεπιτίθενται μὲ στόχον τὸν ἐγκλωβισμὸν τῶν εἰς

τόν θύλακον ἰταλικῶν στρατευμάτων. Οὕτω, τὴν 3ην Νοεμβρίου ἀνακατέλαβον τὴν Σαμαρίνα καὶ τὴν 4ην τὴν Βωβοῦσαν. Εἰς τοὺς Ἰταλοὺς εἶχεν ἀπομείνει ὡς μόνη ὁδὸς ὑποχωρήσεως ἡ διὰ Κονίτσης, μεταξὺ τοῦ ὄρους Σμόλικα καὶ τοῦ Ἀώου ποταμοῦ. Ἐάν, λόγῳ τῶν βροχῶν, δέν παρημποδίζετο ἡ ἔγκαιρος διάβασις τοῦ ποταμοῦ ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων, ἡ κύκλωσις τῶν Ἰταλῶν θὰ ἦτο πλήρης. Τὴν 8ην Νοεμβρίου οἱ Ἰταλοὶ εἶχον συμπτυχθῆ εἰς τὰ πρὸς τὴν ἀλβανικὴν μεθόριον ὑψώματα τῆς Κονίτσης. Μέχρι τῆς 13ης εἶχον ἀπωθηθῆ καὶ ἐξ αὐτῶν καὶ αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις ἔφθασαν εἰς γραμμὴν ἔναντι τῆς περιοχῆς Ἐρσέκα - Λεσκοβίκι.

Εἰς τὸ μέτωπον τῆς Κορυτσᾶς, τὰ ἑλληνικὰ τμήματα ἀνέλαβον ἐπιθετικὴν δρᾶσιν καὶ τὴν 5ην Νοεμβρίου εὑρίσκοντο ἐντὸς τοῦ ἀλβανικοῦ ἐδάφους, εἰς σημεῖα κατάλληλα διὰ τὴν ἐξαπόλυσιν ἐπιθέσεως κατὰ τῆς ἐκεῖ ἰταλικῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς.

Ἀξία ὑπογραμμίσεως, διὰ τήν φάσιν αὐτὴν τῶν ἐπιχειρήσεων, εἶναι ἡ συμμετοχὴ τοῦ ἀμάχου πληθυσμοῦ τῆς περιοχῆς Πίνδου εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἐπειδὴ ὁ ἀνεφοδιασμὸς τῶν ἐκεῖ μαχομένων τμημάτων, λόγῳ τῆς ἐλλείψεως, παντελῶς, ὁδικοῦ δικτύου, ἦτο ἀδύνατος διὰ τῶν συνήθων μεταφορικῶν μέσων, ὠργανώθησαν ἐφοδιοπομπαὶ ἐκ χωρικῶν, γυναικῶν καὶ παιδίων, κατοίκων τῆς περιοχῆς «οἱ ὁποῖοι, ὡς ἔγραψεν ὁ Ἀλεξ. Παπάγος, προσήρχοντο μετ' ἐνθουσιασμοῦ».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΝΤΕΠΙΘΕΣΙΣ

Ἡ ἀνωτάτη διοίκησις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀπεφάσισε τὴν ἀνάληψιν ἐπιθετικῆς πρωτοβουλίας, εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῆς εἰσβολῆς, παρ' ὅλον ὅτι δέν εἶχε συμπληρωθῆ ἡ συγκέντρωσις τῶν ἑλληνικῶν μονάδων. Ἤθελε νὰ προλάβῃ τὴν ἀποστολὴν ἐνισχύσεων εἰς τὰς ἰταλικὰς δυνάμεις καὶ νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὸ ὑψηλὸν ἠθικόν,

τὸ ὁποῖον ἀπέκτησαν οἱ Ἕλληνες μαχηταὶ μετὰ τὰς πρώτας νίκας. Ἠθικόν, τὸ ὁποῖον ἐνισχύθη ἀκόμη περισσότερον ὅταν ἐγνώσθη ὅτι τὴν 9ην Νοεμβρίου, ὁ στρατηγὸς Σόντου εἶχεν ἀντικαταστήσει τόν στρατηγὸν Πράσκα ἐπὶ κεφαλῆς τῶν εἰς Ἀλβανίαν ἰταλικῶν δυνάμεων.

Ἡ ἑλληνικὴ ἐπίθεσις ἐξεδηλώθη ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ μετώπου. Εἰς τὸν τομέα Κορυτσᾶς, τρεῖς μεραρχίαι, ἡ 9, 10 (ὑποστράτηγος Δρομάζος Γεωρ.) καὶ 15, (πρώην 4η Ταξιαρχία) ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ διοικητοῦ τοῦ Γ' Σώματος Στρατοῦ ἀντιστρατήγου Γεωρ. Τσολάκογλου, ἐκινήθησαν ἐναντίον τῆς τοποθεσίας Μόροβα - Ἰβάν, καλυπτούσης ἐξ Ἀνατολῶν τήν Κορυτσάν. Ἡ ὀρεινὴ αὐτὴ τοποθεσία εἶχεν ὀργανωθῆ ἀμυντικῶς ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν, οἱ ὁποῖοι, ὡς προελέχθη, διέθετον εἰς τό ἀριστερόν των τέσσαρας μεραρχίας. Λόγῳ τῆς σθεναρᾶς ἀντιστάσεως τοῦ ἐχθροῦ καὶ τῆς ἐνισχύσεώς του διὰ μιᾶς ἀκόμη μεραρχίας, ἡ ἑλληνικὴ διοίκησις ἐνέπλεξεν εἰς τὴν μάχην, δύο εἰσέτι μεραρχίας, τὴν 11ην (ὑποστράτηγος Τσίπουρας Νικ.) καὶ 13ην (ὑποστράτηγος Μουτούσης Σωτ.). Τὴν 21ην Νοεμβρίου ὁλόκληρος ὁ ὀρεινὸς ὄγκος τῆς Μόροβας εὑρίσκετο εἰς ἑλληνικὰς χεῖρας. Τὴν ἐπαύριον καὶ ὥραν 5.45 μ.μ. ἑλληνικὸν ἀπόσπασμα εἰσήρχετο εἰς τὴν πόλιν τῆς Κορυτσᾶς, τὴν ὁποίαν, οἱ Ἰταλοὶ εἶχον ἐκκενώσει μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν καλυπτόντων αυτὴν ὑψωμάτων.

Εἰς τὸν τομέα τῆς Πίνδου, τὸ Β' Σῶμα Στρατοῦ, (ἀντιστράτηγος Παπαδόπουλος Δημ.) μὲ τὴν 1ην μεραρχίαν, (ὑποστράτηγος Βραχνὸς Βασ.) τήν 5ην ταξιαρχίαν πεζικοῦ (συνταγματάρχης Καλῆς Ἀναστάσιος) καὶ τὴν μεραρχίαν ἱππικοῦ (ὑποστράτηγος Στανωτᾶς Γεωρ.) ἀνακατέλαβε τὴν 16ην Νοεμβρίου, τήν Κόνιτσαν, πυρποληθεῖσαν ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν. Ἐν συνεχείᾳ, ἀφοῦ ἔκαμψεν ἰσχυρὰν ἐχθρικὴν ἀντίστασιν, εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἀλβανικὸν ἔδαφος καὶ κατέλαβε τήν 21ην τήν Ἐρσέκαν καὶ τὴν Μπόροβαν καὶ τὴν ἐπομένην τό Λεσκοβίκι, ἐξασφαλίσαν τήν ἐλευθέραν χρῆσιν τῆς ἁμαξιτῆς ὁδοῦ Λεσκοβίκι - Κιάφε Κάριτ.

Εἰς Ἤπειρον, αἱ ἐκεῖ δυνάμεις 8η μεραρχία, 3η ταξιαρχία πεζικοῦ, καί, ἀπὸ 17ης Νοεμβρίου, 2α Μεραρχία (ὑποστράτηγος Λάβδας Γεωρ.) ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ διοικητοῦ τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ ἀντιστρατήγου Π. Δεμέστιχα, ἀφοῦ ἐπέτυχον τὴν ἀπώθησιν τῶν

ἰταλικῶν τμημάτων καὶ τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ πατρίου ἐδάφους ἐξ αὐτῶν, διέβησαν τὴν 22αν Νοεμβρίου τήν μεθόριον.

Αἱ δυνάμεις μας, αἱ ὁποῖαι ἀπηλευθέρωσαν τήν Κορυτσάν, συνέχισαν τὴν προέλασίν των καὶ ἀφοῦ ἀνέτρεψαν ἰσχυράν ἰταλικήν ἄμυναν, εἰσῆλθον τὴν 24ην Νοεμβρίου εἰς Μοσχόπολιν καὶ τήν 30ήν εἰς Πόγραδετς, ἐξασφαλίσασαι ὁλόκληρον τό ὀροπέδιον τῆς Κορυτσᾶς, ἀπὸ κάθε ἀπειλὴν. Αἱ δυνάμεις τῆς Πίνδου, ἐνισχυθεῖσαι καὶ διὰ τῆς 11ης μεραρχίας, κατέλαβον, κατόπιν σκληρῶν ἀγώνων, τήν 4ην Δεκεμβρίου, τὴν Πρεμετὴν καὶ τὴν περιοχὴν Φράσσαρη. Αἱ δυνάμεις Ἠπείρου ἐνισχυθεῖσαι καὶ διὰ τῶν μεραρχιῶν 3ης (ὑποστράτηγος Μπάκος Γεωρ.) καὶ 4ης (ὑποστράτηγος Στεργιόπουλος Λεωνίδας) κατελάμβανον τήν 6ην Δεκεμβρίου τοὺς Ἁγίους Σαράντα, τὴν ἑπομένην τὸ Δέλβινον καὶ τήν μεθεπομένην τήν Δερβίτσανην καὶ τὸ Ἀργυρόκαστρον. Εἰς τὰς περιοχὰς αὐτὰς μέ τὸν σχεδὸν ἀμιγῆ ἑλληνικὸν πληθυσμόν, οἱ κάτοικοι ὑπεδέχοντο τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα μέ ἑλληνικὰς σημαίας, ᾄδοντες τὸν ἐθνικὸν ὕμνον καὶ ψάλλοντες τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη».

Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ προέλασις εἰς τόν τομέα αὐτόν καθυστέρησε διότι τὰ ἑλληνικὰ τμήματα, στερούμενα ἁρμάτων καὶ ἐπαρκῶν ἀντιαρματικῶν μέσων, ὡς καὶ ἀεροπορικῆς ὑποστηρίξεως ἡ ἰταλικὴ ἀεροπορία ἔδρα ἐναντίον των ἀνενόχλητος - ἐπροχώρουν διὰ τῶν ὀρέων καὶ τῶν διὰ μέσου αὐτῶν ἡμιονικῶν διαβάσεων.

Διὰ τῶν ἐπιθετικῶν ἐνεργειῶν ἀπὸ 14ης Νοεμβρίου μέχρι 8ης Δεκεμβρίου ἐπετεύχθησαν οἱ ἀντικειμενικοὶ σκοποὶ τοὺς ὁποίους ἔθεσεν ἡ ἀνωτάτη ἑλληνική διοίκησις. Δηλαδή, ἡ κατάληψις καὶ ἐξασφάλισις τοῦ ὀροπεδίου Κορυτσᾶς καὶ τῶν ὁδικῶν ἀρτηριῶν Μέρτζανης - Λεσκοβικίου - Κορυτσᾶς καὶ Ἁγίων Σαράντα - Δελβίνου - Κακκαβιᾶς.

Αἱ ἑλληνικαὶ ἐπιτυχίαι, αἱ ὁποῖαι προεκάλεσαν τὸν θαυμασμὸν τῆς διεθνοῦς κοινῆς γνώμης, εἶχον δυσαρέστους ἀντικτύπους εἰς τό ἐσωτερικὸν τῆς Ἰταλίας καὶ ἐπὶ τῶν σχέσεων τῆς τελευταίας μὲ τήν Γερμανίαν. Τὴν 26ην Νοεμβρίου,ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου στρατάρχης Μπαντόλιο παρῃτεῖτο καὶ ἀντικαθίστατο διὰ τοῦ στρατηγοῦ Οὔγκο Καβαλλέρο. Ὀλίγον ἐνωρίτερον παρῃτήθη ὁ Γενικὸς Διοικητὴς Δωδεκανήσου Ντέ Βέκκι, εἷς ἐκ τῶν τεσσάρων ποὺ ἡγήθησαν τῆς πρὸς Ρώμην πορείας τὸ 1922,

καὶ τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου ὁ ἀρχηγός τοῦ Ἐπιτελείου Ναυτικοῦ ναύαρχος Καβανιάρι. Τήν 3ην Δεκεμβρίου, ἐξ ἄλλου, ὁ στρατηγὸς Σόντου ἐτηλεγράφει πρὸς τὴν κυβέρνησίν του ὅτι ἡ κατάστασις εἰς Ἀλβανίαν ἦτο τραγικὴ καὶ ὅτι μόνη λύσις ἀπέμενεν ἡ πολιτικὴ παρέμβασις, δηλαδὴ ἡ αἴτησις ἀνακωχῆς. Δέν ἔγινε δεκτὴ ἡ ὑπόδειξις. Ἁπλῶς, ἀντικατεστάθη τὴν 28ην Δεκεμβρίου ὁ Σόντου διά τοῦ Καβαλλέρο, ἀναλαβόντος καὶ τὴν ἀρχηγίαν τῶν εἰς Ἀλβανίαν ἰταλικῶν δυνάμεων, ἀπὸ 13ης Ἰανουαρίου 1941. Ἐν τῷ μεταξύ, ὁ ἐπελθὼν βαρύτατος χειμὼν ἐδυσχέρανε ὑπερβολικὰ τήν προέλασιν τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι, ἀφοῦ κατέλαβον τὴν Χειμάρραν τὴν 22αν Δεκεμβρίου, περιώρισαν τὴν δρᾶσίν των. Ὁ ἀνεφοδιασμός των, λόγῳ τῶν χιόνων καὶ τῆς κακῆς βατότητος τῶν ὁδῶν, καθίστατο σχεδὸν ἀδύνατος.

Ὁ θάνατος τοῦ Ι. Μεταξᾶ.

Λήγοντος τοῦ 1940, αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις εὑρίσκοντο εἰς βάθος 30 ἕως 80 χιλιομέτρων ἀπὸ τῶν συνόρων ἐντὸς τοῦ ἀλβανικοῦ ἐδάφους καὶ εἶχον ἀπελευρώσει ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν Βόρειον Ἤπειρον. Ἀρχομένου δὲ τοῦ 1941 ἀνέλαβον νέας ἐπιθετικὰς ἐπιχειρήσεις εἰς τὸν κεντρικὸν τομέα τοῦ μετώπου, καὶ ἐπέτυχον, τὴν 10ην Ἰανουαρίου, νὰ καταλάβουν τὴν Κλεισούραν, ἰσχυρῶς ὠχυρωμένην τοποθεσίαν καὶ σημαντικὸν κόμβον. Ὁ Μουσσολίνι εἶχε διατάξει τήν μέχρις ἐσχάτων ἄμυναν καὶ ὁ Σόντου εἶχε δηλώσει ὅτι «ἡ Κλεισούρα θὰ γίνῃ ὁ τάφος τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ». Ἀντί τούτου κατέληξεν εἰς μίαν ἀκόμη ἰταλικὴν ἧτταν. Ἐν συνεχείᾳ καὶ μέχρι τέλους τοῦ Ἰανουαρίου ὡλοκληρώθη ἡ κατάληψις τῆς κορυφογραμμῆς Γαρονὶν - Σπαντάριτ. Κατά τὰς ἐπιχειρήσεις αὐτάς, μία νεομεταφερθεῖσα ἐξ Ἰταλίας μεραρχία, ἡ ἀποκαλουμένη «Λύκοι τῆς Τοσκάνης», διελύθη, καθ' ἣν στιγμὴν ἡτοιμάζετο νά ἀντεπιτεθῇ.

Ἐνῷ τό Ἔθνος ὁλόκληρον ἀνέπνεε τὸν ἄνεμον τῆς δόξης ὑπέστη σκληρὸν πλῆγμα. Τὴν 29ην Ἰανουαρίου ἀνεκοινοῦτο ὅτι τήν 6.20 π.μ. τῆς ἡμέρας αὐτῆς ὁ πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως ἀπέθανε κατόπιν δεκαημέρου ἀσθενείας. Ἡ ἀπώλεια τοῦ Ι. Μεταξᾶ ἐσήμαινε τήν ἀπώλειαν τοῦ ἡγέτου τῆς πολεμικῆς προσπαθείας. Εἶχε τήν

εὐθύνην τῶν πολιτικῶν καὶ διπλωματικῶν χειρισμῶν. Ἀλλ' εἶχε καὶ τήν εὐθύνην τῶν στρατηγικῶν καὶ τακτικῶν χειρισμῶν. Ἡ ἰδιότης του ὡς ἐπιφανοῦς ἐπιτελοῦς τοῦ ἐδημιούργει τήν ὑποχρέωσιν νὰ κατευθύνῃ καὶ τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις. Ἀπέδειξε δὲ ὅτι οἱ χειρισμοί του, διπλωματικοὶ καὶ στρατηγικοί, ὑπῆρξαν ἐξαιρετικῶς ἐπιτυχεῖς. Ἐπὶ τοῦ διπλωματικοῦ πεδίου ἐκέρδισεν, ἀφοῦ ἡ Ἰταλία ἠναγκάσθη νὰ προβῇ εἰς ἀπρόκλητον ἐπίθεσιν καὶ ἐπὶ τοῦ στρατιωτικοῦ μὲ τὴν ἧτταν τοῦ ἰταλικοῦ στρατοῦ. Λαὸς καὶ στρατὸς ἀπέβλεπεν εἰς αὐτὸν ὡς τὸν μόνον ἡγέτην. Εὐτυχῶς, ὁ θάνατὸς του, παρ' ὅλον ὅτι προεκαλεσεν αἴσθημα βαθυτάτης θλίψεως, δέν ἐμείωσε τὴν δύναμιν ἀντιστάσεως, οὔτε τὸ ἠθικὸν μαχομὲνων καὶ ἀμάχων. Ἡ θέλησις διὰ τὴν τελικὴν νίκην παρέμεινεν ἀκεραία.

Οἱ Ἄγγλοι ἐθρήνησαν εἰλικρινῶς τὸν Μεταξᾶν. Οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Ἰταλοὶ δέν ἀπέκρυψαν τὴν χαράν των. Ἐπίστευσαν ὅτι ὁ θάνατὸς του θὰ ἐπέφερε κατάρρευσιν τῆς ἑλληνικῆς ἀντιστάσεως. Αἱ ἐλπίδες των διεψεύσθησαν ἐντὸς ἐλαχίστου χρονικοῦ διαστήματος.

Ἡ κυβέρνησις, οὐδ' ἐπὶ στιγμήν, παρέμεινεν ἀκέφαλος. Νέος πρωθυπουργός ὡρκίσθη ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ὁ Διοικητὴς τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης Ἀλέξανδρος Κορυζῆς, πρώην ὑπουργὸς Κοινωνικῆς Προνοίας εἰς τὴν κυβέρνησιν Μεταξᾶ. Ἡ σύνθεσις τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου δέν μετεβλήθη.

Ἀπόδειξιν τῆς θελήσεως τῶν Ἑλλήνων νὰ νικήσουν ἀπετέλεσεν ἡ ἀπόκρουσις τῆς μεγάλης ἐπιθέσεως τῶν Ἰταλῶν τὸν Μάρτιον 1941. Ἐξεδηλώθη, τήν 9ην Μαρτίου, εἰς τὸν μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἄψου καὶ Ἀώου τομέα τοῦ κεντρικοῦ μετώπου, μήκους 18 χιλιομέτρων, μὲ βασικὴν αἰχμὴν στρεφομὲνην κατὰ τοῦ μεταξὺ Μπούμπεσι καὶ Τρεμπεσίνας τμήματος, μήκους ἓξ χιλιομέτρων. Αἱ ἐπιτεθεῖσαι δυνάμεις περιελάμβανον δώδεκα μεραρχίας, 400 πυροβόλα καὶ 400 ἀεροπλάνα διώξεως καὶ βομβαρδισμοῦ. Ἡ ἑλληνικὴ ἄμυνα ἐστηρίχθη εἰς πέντε μεραρχίας, τὴν 1ην, 5ην, (ὑποστράτηγος Παπαστεργίου Γεωρ.), 6ην (ὑποστράτηγος Μάρκου Νικ.), 15ην (συνταγματάρχης Σπηλιωτόπουλος Παν. ἀπὸ 21 - 12 - 40), 17ην (ὑποστράτηγος Ρουσσόπουλος Ἀναστ.) καὶ μέρος τῆς 11ης (συνταγματάρχης Δημαράτος Σπυρ. ἀπὸ 23 - 12 - 40). Ἡ ἐπίθεσις διήρκεσεν ἐπὶ ἑπταήμερον, μέχρι καὶ τῆς 15ης Μαρτίου, μέ πλήρη ἔντασιν. Συνεχίσθη, ἐξησθενημένη, μέχρι τῆς 25ης Μαρτίου.

Ἐσημείωσε παταγώδη ἀποτυχίαν. Κατόπιν τῆς ἀποτυχίας αὐτῆς ὁ Χίτλερ παρεκάλεσε τὸν Μουσσολίνι τήν 27ην Μαρτίου νὰ μὴ ἀναλάβῃ ἄλλην πρωτοβουλίαν εἰς Ἀλβανίαν καὶ μὲ τὰς διαθεσίμους δυνάμεις του νὰ καλύψῃ τὰς ἐκ Νοτιοσλαβίας πρὸς Ἀλβανίαν διαβάσεις. Αἱ διαθέσιμοι αὐταὶ δυνάμεις ὑπερέβαινον τὸ ἥμισυ ἑκατομμύριον ἀνδρῶν, ἐνῷ αἱ ἀντιμετωπίζουσαι αὐτὰς ἑλληνικαὶ μόλις ἤγγιζον τὰς 250.000.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΠΕΜΒΑΣΙΣ

Ὁ Χίτλερ, ἀφ' ἧς διεπίστωσε τὸ ἀδύνατον τῆς εἰσβολῆς εἰς τὰς βρετανικάς νήσους, ἤρχισε νὰ μελετᾷ ἄλλα σχέδια δράσεως. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον τοῦ ἤρεσεν ἰδιαιτέρως ἦτο τὸ παρ' αὐτοῦ,τοῦ ἰδίου συλληφθέν, τῆς ἐπιθέσεως δηλαδὴ κατὰ τῆς Σοβ. Ἑνώσεως. Ἤδη, ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου 1940, διέταξε τὴν μεταστάθμευσιν, ἐκ Γαλλίας εἰς Πολωνίαν, δέκα μεραρχιῶν πεζικοῦ καὶ δύο τεθωρακισμένων. Τὴν 3ην Σεπτεμβρίου ἀνέθεσεν εἰς τὸν στρατηγὸν φὸν Πάουλους νὰ ἐκπονήσῃ τὸ σχέδιον τῆς ἐπιθέσεως καὶ τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου κατελάμβανε τὴν Ρουμανίαν, ἡ ὁποία τοῦ ἐχρειάζετο ὡς βάσις ἐξορμήσεως, ἐναντίον τῆς ΝΑ Ρωσίας.

Ἡ ἐπίθεσις ὅμως αὐτὴ προϋπέθετεν ἐξασφάλισιν τῆς δεξιᾶς πτέρυγός του ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς βαλκανικῆς χερσονήσου. Διότι, ἐὰν τὰ τρία ἀπομένοντα μέλη τῆς Βαλκανικῆς Συνεννοήσεως, βοηθούμενα ὑπὸ τῶν Βρετανῶν, ἐκινοῦντο ἐναντίον του, μετὰ τὴν ἐμπλοκήν του εἰς Σοβ. Ἕνωσιν, ἡ θέσις του θὰ καθίστατο δύσκολος. Μέχρι τῆς ἰταλικῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχε καταλήξει εἰς ὁριστικὰς ἀποφάσεις, διότι ἐξήταζε καὶ τὸ ἐνδεχόμενον ἐφαρμογῆς σχεδίου τοῦ γερμανικοῦ ναυτικοῦ ἐπιτελείου, περὶ καταλήψεως τοῦ Γιβραλτάρ, τῶν Καναρίων νήσων, ὁλοκλήρου τῆς Βορείου Ἀφρικῆς καὶ τῆς Μέσης Ἀνατολῆς. Ὅταν τὰ ἰταλικὰ στρατεύματα

ἡττήθησαν εἰς Ἑλλάδα, ὁ Χίτλερ ἐξέδωσε, τὴν 12ην Νοεμβρίου, τὴν ὑπ' ἀριθ. 18 «Ὁδηγίαν», ἡ ὁποία προέβλεπε καὶ τὸ ἐνδεχόμενον καταλήψεως τῆς Ἑλλάδος, διὰ στρατιᾶς ἐκ δέκα μεραρχιῶν. Μετὰ τὴν ἰταλικὴν συντριβὴν εἰς Σίντι - Μπαρανί, 7 - 9 Δεκεμβρίου, ὁ Χίτλερ ἐξέδιδε, τὴν 13ην Δεκεμβρίου, τὴν ὑπ' ἀριθ. 20 «Ὁδηγίαν» διὰ τῆς ὁποίας ἔδιδεν ἐντολὴν καταρτίσεως τοῦ σχεδίου ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Ἑλλάδος (Σχέδιον Μαρίτα). Πέντε ἡμέρας ἀργότερον ἐξέδιδε τήν ὑπ' ἀριθ. 21 «Ὁδηγίαν» τήν 18ην Δεκεμβρίου, διὰ τῆς ὁποίας ἔδιδε ἐντολήν περὶ προετοιμασίας ἐφαρμογῆς τοῦ σχεδίου ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Σοβ.Ἑνώσεως (Σχέδιον Μπαρμαρόσσα).

Εὐθὺς ἀμέσως ἤρχισε τὴν διπλωματικὴν προπαρασκευὴν τῆς ἐπιχειρήσεως. Τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1941 ἐκάλεσε τόν Βούλγαρον πρωθυπουργὸν Φίλωφ καί τοῦ ἐζήτησεν ὅπως ἡ Βουλγαρία ἐπιτρέψῃ τὴν διάβασιν τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων διὰ τοῦ ἐδάφους της καὶ καλύψῃ τὸ ἀριστερόν των ἔναντι τῆς Τουρκίας. Ἡ βουλγαρικὴ κυβέρνησις ἐδέχθη. Τὴν 8ην Φεβρουαρίου ὑπέγραφε πρωτόκολλον στρατιωτικῆς συνεργασίας μέ τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν 1ην Μαρτίου εἰσήρχετο εἰς τὴν τριμερῆ συμμαχίαν Γερμανίας - Ἰταλίας - Ἰαπωνίας. Παραλλήλως, ὁ Χίτλερ ἐκινήθη πρὸς προσέλκυσιν τῆς Νοτιοσλαβίας. Τὸ ἐπιτυγχάνει. Τὴν 25ην Μαρτίου προσεχώρησε καὶ αὐτὴ εἰς τὴν τριμερῆ συμμαχίαν. Ἀλλὰ δύο ἡμέρας βραδύτερον, ἡ κυβέρνησις Σβέτκοβιτς, ἡ ὁποία ὑπέγραψε τὴν προσχώρησιν καὶ ὁ ἐγκρίνας τὴν ὑπογραφὴν ἀντιβασιλεὺς πρίγκιψ Παῦλος (ἤσκει τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν ἀπὸ τῆς δολοφονίας τοῦ ἀδελφοῦ του Βασιλέως Ἀλεξάνδρου, Ὀκτώβριος 1934, ἐν ὀνόματι τοῦ ἀνηλίκου ἀνεψιοῦ του Πέτρου) ἀνετρέποντο, ὁ Βασιλεὺς Πέτρος ἐκηρύσσετο ἐνήλικος καὶ ἀνελάμβανε τὴν ἄσκησιν τῶν βασιλικῶν καθηκόντων. Νέα κυβέρνησις, ἀντιαξονικοῦ προσανατολισμοῦ, ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Σίμοβιτς, ἐσχηματίζετο. Ἡ Νοτιοσλαβία παρέμενεν εἰς τὸ πλευρὸν τῆς Ἑλλάδος.

Ἐν τῷ μεταξύ, τὴν 17ην Φεβρουαρίου, ἡ Τουρκία ὑπέγραφε μέ τὴν Βουλγαρίαν «δήλωσιν φιλίας», διὰ τῆς ὁποίας αἱ δύο χῶραι ἀνελάμβανον τὴν ὑποχρέωσιν ἀποφυγῆς πάσης ἐπιθέσεως. Αὐτὸ ἐσήμαινεν ὅτι ἡ Τουρκία δὲν θὰ ἐπετίθετο κατὰ τῆς Βουλγαρίας, ὅταν ὁ εἰς αὐτὴν εὑρισκόμενος γερμανικὸς στρατὸς θὰ ἐπετίθετο κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ ἐνδεχόμενον τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως ἀπησχόλησεν ἐγκαίρως τὰς κυβερνήσεις Ἑλλάδος καὶ Μ. Βρεταννίας. Τὰ μέσα Ἰανουαρίου ἦλθεν εἰς Ἀθήνας ὁ διοικητὴς τῶν εἰς Μ. Ἀνατολὴν βρεταννικῶν δυνάμεων στρατηγὸς Οὐέϊβελ καὶ προσέφερε βοήθειαν τριῶν μεραρχιῶν. Ὁ Μεταξᾶς τὴν ἔκρινεν ἀνεπαρκῆ. Τὸ Ἑλληνικὸν Στρατηγεῖον ἐθεώρει ὅτι ἐχρειάζοντο τὸ ὀλιγώτερον δώδεκα, διὰ νὰ καλυφθῆ τό μέτωπον Ἀνατ. Μακεδονίας καὶ Δυτ. Θράκης. Αἱ διαθέσιμοι ἑλληνικαὶ ἦσαν τρεῖς. Ἔπρεπε νὰ ἔλθουν καὶ ἐννέα ἀγγλικαί. Δέν ὑπῆρχον. Τότε, ὁ Μεταξᾶς ἐδήλωσεν ὅτι ἦτο περιττή ἡ ἄφιξις τῶν τριῶν διότι θὰ ἀπετέλει ἁπλῶς πρόκλησιν κατὰ τῆς Γερμανίας. Ἡ Ἑλλὰς θὰ ἠμύνετο διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεών της.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεταξᾶ, ὁ διάδοχός του ἐδέχθη τὴν βρεταννικὴν στρατιωτικὴν βοήθειαν, ὡς καὶ τὴν ἄσκησιν πιέσεως ἐπὶ τῆς Τουρκίας, διὰ τήν ἔξοδόν της εἰς τὸν πόλεμον. Ὁ Βρεταννὸς ὑπουργος τῶν Ἐξωτερικῶν Ἀντονυ Ἤντεν, ἀφοῦ ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, τήν 22αν Φεβρουαρίου, μετέβη εἰς Ἄγκυραν, ὅπου παρέμεινεν ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα. Ἐπανῆλθεν εἰς Ἑλλάδα καί, ἀκολούθως, συνηντήθη μετὰ τοῦ Τούρκου ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν εἰς Κύπρον. Εὑρίσκετο ἐκ νέου εἰς Ἀθήνας τήν 31ην Μαρτίου. Εἰς τὰς ἐπισκέψεις του συνωδεύετο ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Βρεταννικοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Ἐπιτελείου στρατηγοῦ σέρ Τζὼν Ντίλ. Δέν κατώρθωσε νὰ πείσῃ τοὺς Τούρκους νὰ ἀλλάξουν πολιτικήν. Οὕτω, ἡ δραστηριότης του, τελικῶς, ἀπέδωσε τήν συμφωνίαν μέ τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, περὶ τοῦ τρόπου χρησιμοποιήσεως τῶν βρεταννικῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι ἐστάλησαν εἰς βοήθειάν μας. Αὐταὶ ἀνῆλθον τελικῶς, εἰς δύο μεραρχίας (τήν 6ην αὐστραλιανὴν καὶ τὴν 2αν νεοζηλανδικὴν), μίαν θωρακισμένην ταξιαρχίαν καὶ βοηθητικοὺς σχηματισμούς. Πρέπει νὰ προστεθοῦν αἱ μοῖραι διώξεως καὶ βομβαρδισμοῦ, αἱ ὁποῖαι ἐστάλησαν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πολέμου καὶ τῶν ὁποίων ἡ συνολικὴ δύναμις, κατὰ τὴν γερμανικὴν ἐπίθεσιν, ἀνήρχετο εἰς 150 ἀεροπλάνα, ἀριθμὸς φορτηγῶν αὐτοκινήτων, μερικαὶ ἀντιαεροπορικαὶ πυροβολαρχίαι, ἡ κάλυψις τῶν ἑλληνικῶν ἀκτῶν καί, ἐμμέσως, τῶν μεταφορῶν, ὑπὸ τοῦ βρεταννικοῦ στόλου Ἀνατολικῆς Μεσογείου καὶ ἡ μηνιαία οἰκονομικὴ βοήθεια, ἐκ 5 ἑκατομμυρίων λιρῶν στερλινῶν, ἡ ὁποία μᾶς ἐδίδετο ἀπὸ 1ης Νοεμβρίου 1940.

Τὸ δεύτερον «Ὄχι».

Τὴν 5.15 π.μ. τῆς 6ης Ἀπριλίου 1941, ὁ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴς τῆς Γερμανίας πρίγκιψ φὸν Ἔρμπαχ Σέννεμπεργκ ἐπέδωσεν εἰς τὸν πρωθυπουργὸν διακοίνωσιν, συνοδευομένην ὑπὸ ὑπομνήματος. Εἰς τὴν διακοίνωσιν, ἀφοῦ ἀνεφέροντο αἱ περιεχόμεναι εἰς τό ἰταλικὸν τελεσίγραφον κατηγορίαι καὶ ἡ ἐπιπρόσθετος ὅτι «ἀγγλικὸς στρατὸς ἐκ 200.000 ἀνδρῶν εὑρίσκεται ἤδη ἕτοιμος πρὸς δρᾶσιν εἰς Ἑλλάδα», ἐτονίζετο ὅτι σκοπὸς τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως ἦτο ἡ ἐκδίωξις τῶν βρεταννικῶν δυνάμεων ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους καὶ ὅτι, ὡς ἐκ τούτου, «τὰ γερμανικὰ στρατεύματα δὲν ἔρχονται ὡς ἐχθροὶ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ». Εἰς τὸ συνοδευτικὸν ὑπόμνημα ὑπεγραμμίζετο ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἦτο ἀντίπαλος τῆς Γερμανίας «μὲ ὅλας τὰς ἐντεῦθεν ἀπορρεούσας συνεπείας». Οὐδεμία προθεσμία ἐτίθετο εἰς τὴν διακοίνωσιν. Ἄλλωστε, ἦτο περιττή. Κατὰ παγίαν συνήθειαν τοῦ Χίτλερ αἱ διακοινώσεις ἐπεδίδοντο τὴν ἰδίαν στιγμὴν τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπιθέσεως. Τὸ ἴδιον συνέβη καὶ μὲ τὴν χώραν μας. Μόνη παρέκκλισις ἀπὸ τῆς χιτλερικῆς ἀρχῆς ἐσημειώθη εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Νοτιοσλαβίας. Οὔτε διακοίνωσις τῆς ἐπεδόθη. Ἡ ἐπίθεσις ἤρχισε διὰ σφοδροτάτου βομβαρδισμοῦ τοῦ Βελιγραδίου, ὁ ὁποῖος συνεχίσθη ἐπὶ τρία εἰκοσιτετράωρα. Ἦτο ἡ «ἐπιχείρησις τιμωρία», διὰ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ πρίγκιπος Παύλου. Ἀπέφερε 17.000 νεκροὺς μεταξὺ τοῦ ἀμάχου πληθυσμοῦ.

Αἱ συγκεντρωθεῖσαι εἰς Ρουμανίαν καὶ Βουλγαρίαν γερμανικαὶ δυνάμεις μέχρι τῆς γιουγκοσλαβικῆς μεταπολιτεύσεως, προοριζόμεναι διὰ τήν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἄσκησιν πιέσεως ἐπὶ τῆς Τουρκίας καὶ Γιουγκοσλαβίας, ἦσαν: 1) Ἡ δωδεκάτη στρατιὰ ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ 18ου Σώματος Στρατοῦ (5η καὶ 6η ὀρειναὶ μεραρχίαι, 72α μεραρχία πεζικοῦ, 125ον ἐνισχυμένον σύνταγμα πεζικοῦ, 2α τεθωρακισμένη μεραρχία), 30οῦ (50η καὶ 164η μεραρχίαι πεζικοῦ), 40οῦ (9η τεθωρακισμένη, 73η πεζικοῦ, σωματοφυλακὴ ΣΣ Ἀδόλφου Χίτλερ, ἡ ὁποία εἶχε δύναμιν ἐνισχυμένου συντάγματος τεθωρακισμένων), 41ου (Μηχανοκίνητος μεραρχία ΣΣ «Τὸ Ράϊχ», ταξιαρχία Χέρμαν Γκαῖριγκ, ἀνεξάρτητον μηχανοκίνητον σύνταγμα «Μεγάλη Γερμανία»), 50οῦ (46η, 76η,

198η μεραρχίαι πεζικοῦ, 16η τεθωρακισμένη μεραρχία). Διοικητὴς στρατάρχης φὸν Λίστ.

2) Ἡ πρώτη ὁμὰς τεθωρακισμένων ἀποτελουμένη ἐκ τῆς 5ης καὶ 11ης τεθωρακισμένων μεραρχιῶν, τῆς 60ῆς μηχανοκινήτου, τῆς 4ης ὀρεινῆς καὶ τῆς 294ης πεζικοῦ. Διοικητὴς στρατηγὸς φόν Κλάϊστ. 3) Τὸ 8ον ἀεροπορικὸν Σῶμα Ἀεροπορίας μέ 650 ἀεροπλάνα πρώτης γραμμῆς, ἐκ τῶν ὁποίων 280 βομβαρδιστικὰ καὶ 150 καθέτου ἐφορμήσεως (στούκας). Διοικητὴς πτέραρχος Ριχτόφεν.

Συμφώνως πρὸς τὰς γερμανικὰς πηγὰς ἑκάστη γερμανικὴ μεραρχία πεζικοῦ εἶχε δύναμιν, τὸ 1941, 16.859 ἀνδρῶν καὶ 299 πυροβόλων καὶ ὅλμων, ἑκάστη μηχανοκίνητος, 14.029 ἀνδρῶν, 37 θωρακισμένων αὐτοκινήτων καὶ 237 πυροβόλων καὶ ὅλμων, ἑκάστη θωρακισμένη 16.000 ἀνδρῶν, 135 ἕως 209 ἁρμάτων μάχης, 192 πυροβόλων καὶ ὅλμων.

Ὅταν ἐπῆλθεν ἡ μεταβολὴ εἰς Βελιγράδιον, ὁ Χίτλερ ὑπεχρεώθη νὰ ἀναθεωρήσῃ τὰ σχέδιά του. Ἔδωσεν ἐντολὴν συγκροτήσεως εἰς Αὐστρίαν μιᾶς στρατιᾶς, τῆς 2ας, ὑπὸ τὸν στρατηγὸν φὸν Βάϊχς, ἐκ 2 τεθωρακισμένων καὶ 7 μεραρχιῶν πεζικοῦ, ἡ ὁποία θὰ ἐπετίθετο ἐναντίον τῆς Κροατίας, ἀπό κοινοῦ μὲ οὐγγρικὰς δυνάμεις (ἕξ ταξιαρχίαι. Ὁ ἐξαναγκασμὸς τῆς Οὐγγαρίας νὰ μετάσχῃ τῆς ἐναντίον τῆς Γιουγκοσλαβίας ἐπιθέσεως ὡδήγησε τὸν Οὖγγρον πρωθυπουργὸν κόμιτα Τελέκι εἰς αὐτοκτονίαν τὴν 3ην Ἀπριλίου 1941). Ἐκάλεσε τήν Ἰταλίαν νὰ ἐπιτεθῇ διὰ μιᾶς στρατιᾶς (διετέθη ἡ 2α ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ἀμπρόζιο, ἐκ 13 μεραρχιῶν) πρὸς Σλοβενίαν, Δαλματίαν καὶ Κροατίαν. Τέλος, διέταξεν ὅπως αἱ εἰς Ρουμανίαν καὶ Βουλγαρίαν δυνάμεις λάβουν νέαν διάταξιν, ὥστε τὸ μεγαλύτερον μέρος του νὰ διατεθῇ ἐναντίον τῆς Γιουγκοσλαβίας καὶ ἀπέστειλε τὸν 4ον ἀεροπορικὸν στόλον ἐξ 750 ἀεροπλάνων, πρὸς ἐνίσχυσιν.

Ἡ μεταστοφὴ τῆς Γιουγκοσλαβίας ἐπέτρεψεν εἰς τὸν στρατάρχην Λίστ, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν εἰς τὸν βαλκανικὸν χῶρον, νὰ ἀποβλέψῃ πλέον καὶ εἰς ὑπερκέρασιν τῆς γραμμῆς Μεταξᾶ μέσῳ τοῦ ἐδάφους τῆς Νοτίου Σερβίας. Οὕτω, αἱ δυνάμεις του ἔλαβον τὴν ἀκόλουθον διάταξιν: Τὸ 30ὸν Σ.Σ. συνεκεντρώθη εἰς τήν βορείως τῆς Ξάνθης περιοχήν διὰ τήν ἐπίθεσιν καὶ κατάληψιν τῆς Δυτ. Θράκης καὶ ἐν συνεχείᾳ τὴν ἐξουδετέρωσιν τῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς

Νέστου, τὸ 18ον Σ.Σ. εἰς περιοχὴν Πετριτσίου διὰ νὰ ἐπιτεθῇ πρὸς Ροῦπελ, ὥστε νὰ γίνῃ κύριον τῆς διόδου, καὶ πρὸς Μπέλες, διὰ νὰ καλύψῃ τὴν 2αν τεθωρακισμένην, ἡ ὁποία, διὰ Στρωμνίτσης καὶ Δοϊράνης, θὰ ἐπεζήτει νὰ ὑπερκεράσῃ τὴν ἑλληνικήν ἀμυντικὴν γραμμὴν, τό 40ὸν Σ.Σ., ἐνισχυθέν διὰ τῆς 5ης τεθωρακισμένης μεραρχίας, εἰς περιοχὴν Κιουστεντὴλ, μέ ἐντολήν ὅπως ἀποκόψῃ καὶ ἐξουδετερώσῃ τὰς εἰς Νοτ. Σερβίαν γιουγκοσλαβικὰς δυνάμεις, συνενωθῇ μετὰ τῶν εἰς Ἀλβανίαν ἰταλικῶν καί, ἀκολούθως, στραφῇ, διὰ Μοναστηρίου, κατὰ τῶν ἑλληνοβρεταννικῶν δυνάμεων. Αἱ ὑπόλοιποι γερμανικαὶ δυνάμεις, πλὴν τοῦ 50οῦ Σ.Σ., τὸ ὁποῖον θ' ἀπετέλει τὴν γενικὴν ἐφεδρείαν θὰ ἐπετίθεντο ἐναντίον τοῦ Βελιγραδίου.

Ἡ ἑλληνικὴ διοίκησις, πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως, διέθετε μίαν ταξιαρχίαν ἐκ τριῶν ταγμάτων (ὑποστράτηγος Ζήσης Γεωρ.) εἰς Δ. Θράκην, τῆς ὁποίας προεβλέπετο ἡ ἐκκένωσις, τρεῖς μεραρχίας πεζικοῦ, τήν 7ην (ὑποστράτηγος Χρ. Ζωϊτόπουλος), τήν 14ην (ὑποστράτηγος Κ. Παπακωνσταντίνου), τὴν 18ην (ὑποστράτηγος Λεων. Στεργιόπουλος) καὶ μίαν ταξιαρχίαν πεζικοῦ (συνταγματάρχης Καλῆς Ἀναστ.) εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν, δύο μεραρχίας πεζικοῦ, τὴν 12ην (συνταγματάρχης Καραμπάτος Γεωρ.) καὶ τὴν 20ήν, (συνταγματάρχης Παπακωνσταντίνου Μιλτ. ἀπὸ 8-4-41) ὡς καὶ μίαν μηχανοκίνητον, τὴν 19ην (ὑποστράτηγος Λιούμπας Νικ.) εἰς τὴν Κεντρικὴν Μακεδονίαν. Τὰ ὀχυρὰ τῆς «γραμμῆς Μεταξᾶ», ἦσαν ἐπηνδρωμένα μέ 8.500 ἄνδρας. Αἱ δυνάμεις τῆς Ἀνατ. Μακεδονίας ἀπετέλουν τὸ Τμῆμα Στρατιᾶς Ἀνατολ. Μακεδονίας (ἀντιστράτηγος Κ. Μπακόπουλος), καὶ τῆς Κεντρικῆς, τὸ Τμῆμα Στρατιᾶς Κεντρικῆς Μακεδονίας (ὑποστράτηγος Χρ. Καράσσος ἀπὸ 8-4-41). Ἐκ τῶν 6 ἑλληνικῶν μεραρχιῶν, αἱ δύο, 12η καὶ 20ή, ἀπετελοῦντο ἀπὸ ἄνδρας μεγάλης ἡλικίας καὶ ἀπειροπολέμους, ἡ δὲ μηχανοκίνητας ἦτο μειωμένης δυνάμεως καὶ περιελάμβανε μόνον 30 ἐλαφρὰ ἅρματα μάχης. Εὑρίσκοντο εἰς πλήρη ἀδυναμίαν νὰ ἀντιμετωπίσουν τὰς γερμανικὰς τεθωρακισμένας μεραρχίας. Ἡ κυρία γερμανικὴ ἐπίθεσις ἐστράφη κατὰ τῶν ὀχυρῶν. Ὁ Ἀλ. Παπάγος μέ λιτότητα περιέγραψε τὴν ἐξαίρετον ἄμυνάν των, ποῦ δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Γερμανοὺς νά διασπάσουν τὴν «γραμμὴν

Μεταξᾶ». Ἡ ἄμυνα τῶν ὀχυρῶν ἀπέσπασε τὸν θαυμασμὸν καὶ αὐτῶν τῶν ἐπιτιθεμένων. Προεκάλεσε δὲ σημαντικὰς ἀπωλείας εἰς τοὺς Γερμανούς, οἱ ὁποῖοι παρεδέχθησαν ὅτι τὸ 18ον Σ.Σ. εἶχε 555 νεκρούς, 2.134 τραυματίας καὶ 170 ἐξαφανισθέντας ὁπλίτας.

Τίρανα
ΣΕΡ
ΑΛΒΑΝΙΑ
Κανδαβούΐα Όρη
(Κάμια)
Τόμορος Όρ.
Οστροβίτσα
Τρεμπεσίνα
Γκιρίμπος
Κουρβέλεσι
Μονάστηρίου
Βαρνούς
Γράμμος
Σμόλικας
Τύμφη
Μαυροβούνι
Ιωάννινα
Καλαμάς π.
Ν.Κέρκυρα
Λάκμων
ΘΕΑ

Κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἐπιθέσεως, παρ' ὅλον ὅτι οἱ Γερμανοὶ ἐχρησιμοποίησαν πολυάριθμον πυροβολικόν, ἅρματα, ἀεροπλάνα καθέτου ἐφορμήσεως, καπνογόνα, φλογοβόλα, οὐδέν ὀχυρὸν ἐπέτυχον νὰ καταλάβουν. Τὴν 7ην Ἀπριλίου καὶ ὥραν 22.30 παρεδόθη τὸ εἰς τὸ ἄκρον δεξιὸν τῆς ὠχυρωμένης γραμμῆς εὑρισκόμενον ὀχυρὸν Νυμφαία, διότι, λόγῳ τῶν καπνογόνων, ἡ ἐντὸς αὐτοῦ κατάστασις κατέστη ἀσφυκτική. Προηγουμένως, περὶ τὴν μεσημβρίαν, ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ ἡ φρουρὰ τοῦ ὀχυροῦ Κελκαγιά, διὰ τοὺς ἰδίους λόγους. Τὴν 7ην Ἀπριλίου παρεδόθησαν καὶ τὰ ὀχυρὰ Ἰστίμπεϊ καὶ Ποποτλίβιτσα, διότι ἡ περαιτέρω ἄμυνά των κατέστη ἀδύνατος. Τὴν νύκτα τῆς 7ης πρὸς 8ην Ἀπριλίου ἐξεκενώθη τὸ ὀχυρὸν Ἀρπαλοῦκι καὶ τό μεσονύκτιον τῆς 8ης Ἀπριλίου τὸ ὀχυρὸν Ἐχῖνος, διότι κάθε δυνατότης ἀντιστάσεως εἶχεν ἐξαντληθῆ. Αἱ φρουραί των συνηνώθησαν μὲ τὰ ἐκτὸς τῶν ὀχυρῶν ἑλληνικὰ τμήματα. Ἐπὶ 24, δηλαδή, ὀχυρῶν συγκροτημάτων, τέσσαρα παρεδόθησαν, ἀφοῦ ἐξήντλησαν ὅλας τὰς δυνατότητας ἀμύνης, δύο ἐξεκενώθησαν καὶ τὰ ὑπόλοιπα συνέχισαν μαχόμενα μέχρι τῆς ἑσπέρας τῆς 9ης Ἀπριλίου, ὅταν ἔλαβον διαταγὴν καταπαύσεως τοῦ πυρός.

Ἡ ἡρωϊκὴ ἄμυνα τῶν ὀχυρῶν καὶ τοῦ Τ.Σ.Α.Μ. δὲν ἠμποροῦσε νὰ σώσῃ τὴν κατάστασιν. Οἱ Γερμανοὶ ἐντὸς 36 ὡρῶν εἶχον διαλύσει τὰς εἰς Νότιον Σερβίαν νοτιοσλαβικὰς δυνάμεις καὶ τὴν 7ην Ἀπριλίου εἶχον καταλάβει τὰ Σκόπια, τὴν Γευγελήν, τήν Δοϊράνην. Περὶ τὴν 6ην ὥραν τῆς 8ης Ἀπριλίου ἡ 2α γερμανικὴ τεθωρακισμένη μεραρχία, προερχόμενη ἐκ Δοϊράνης, ὑπερέβη τήν ἑλληνικὴν μεθόριον. Ἡ ταχθεῖσα διὰ νὰ καλύψῃ τήν ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αυτῆς διείσδυσιν 19η μεραρχία ἠγωνίσθη ἐναντίον ὑπερτέρων δυνάμεων, ὑποστηριζομένων ὑπό ἰσχυροτάτης ἀεροπορίας, καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἡμέραν, χωρὶς καὶ νὰ ἐπιτύχῃ ἀνάσχεσιν τῆς προελάσεως τῶν Γερμανῶν πρὸς Κιλκίς, τό ὁποῖον κατελήφθη τὸ μεσονύκτιον τῆς 8ης Ἀπριλίου. Κατόπιν τούτου, ὁ στρατηγὸς Μπακόπουλος, ἔχων καὶ τήν ἔγκρισιν τῆς ἀνωτάτης διοικήσεως, ἀπέστειλε τὴν νύκτα τῆς 8ης πρὸς 9ην Ἀπριλίου κήρυκα πρὸς τὸν διοικητὴν τῆς 2ας γερμανικῆς τεθωρακισμένης μεραρχίας καὶ προέτεινε τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν κατόπιν διαπραγματεύσεων. Οἱ Γερμανοὶ ἐδέχθησαν τὴν πρότασιν καὶ τὴν 13ην ὥραν τῆς 9ης

Ἀπριλίου ὑπεγράφη εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου τμήματά των εἶχον εἰσέλθει ἀπὸ τῆς 8ης πρωϊνῆς, πρωτόκολλον συνθηκολογήσεως, διὰ τοῦ ὁποίου ὑπὸ ἐντίμους ὅρους, ὑπεχρεοῦντο ὅλαι αἱ ἀνατολικῶς τοῦ Ἀξιοῦ εὑρισκόμεναι ἑλληνικαὶ δυνάμεις νὰ καταθέσουν τὰ ὅπλα.

Ἡ ἐξέλιξις τῶν γεγονότων εἰς Μακεδονίαν, ἀλλ' ἰδιαιτέρως ἡ κατάρρευσις τοῦ εἰς νότιον Σερβίαν νοτιοσλαβικοῦ στρατοῦ (τὴν 9ην Ἀπριλίου οἱ Γερμανοὶ κατέλαβον τό Μοναστήριον καὶ ἦλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τὰς εἰς Ἀλβανίαν ἰταλικὰς δυνάμεις) ἐπηρέασε δυσμενῶς τὴν θέσιν τῶν κατεχόντων τήν Βόρ.Ἤπειρον ἑλληνικῶν στρατευμάτων. Βάσει συμφωνίας ἐπελθούσης τὴν νῦκτα τῆς 3ης πρὸς 4ην Ἀπριλίου μεταξὺ τοῦ Ἕλληνος ἀρχιστρατήγου καὶ τοῦ ὑπαρχηγοῦ τοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ τῆς Νοτιοσλαβίας στρατηγοῦ Γιάνκοβιτς κατὰ τὴν μοναδικὴν εἰς τὸ χωρίον Κέναλι, ἐπὶ τῆς ἑλληνονοτιοσλαβικῆς μεθορίου συνάντησίν των, αἱ ἑλληνικαὶ καὶ νοτιοσλαβικαὶ δυνάμεις θὰ ἀνελάμβανον συνδεδυασμένην κατὰ τῶν ἐν Ἀλβανίᾳ Ἰταλῶν (28 μεραρχίαι) ἐπίθεσιν. Πράγματι δέ, τὴν πρωΐαν τῆς 7ης Ἀπριλίου, τό Τμῆμα Στρατιᾶς Δυτικῆς Μακεδονίας, ὑπὸ τὸν ἀντιστράτηγον Γ. Τσολάκογλου, περιλαμβάνον 4 μεραρχίας πεζικοῦ (9η, 10η, 13η, 16η), μίαν ταξιαρχίαν πεζικοῦ (τὴν 21ην) καὶ τὴν μεραρχίαν ἱππικοῦ, ἐπετέθη ἐκ τῆς περιοχῆς Κορυτσᾶς πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ Ἐλμπασάν. Μὴ ἐκδηλωθείσης ἀναλόγου ἀπὸ νοτιοσλαβικῆς πλευρᾶς ἐνεργείας, ἡ ἐπίθεσις, παρὰ τὰς σημειωθείσας προόδους, δέν συνεχίσθη. Ὅταν δὲ, τὴν 10ην Ἀπριλίου, διεγράφη σαφὴς ὁ κίνδυνος ὑπερκεράσεως τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων, ὑπὸ τῶν γερμανικῶν τμημάτων, τὰ ὁποῖα κατέλαβον τήν νότιον Σερβίαν, ἡ ἑλληνικὴ ἀνωτάτη διοίκησις ἀπεφάσισε τὴν ἐκκένωσιν τῆς Βορ. Ἠπείρου καὶ τῆς Δυτ. Μακεδονίας. Ἀπὸ τῆς πρωΐας,τῆς 12ης Ἀπριλίου ἤρχισεν ἡ σύμπτυξις τοῦ Τ.Σ.Δ.Μ., καλυπτομένη ὑπὸ τῆς μεραρχίας ἱππικοῦ καὶ ἀπὸ τῆς νυκτὸς 13ης πρὸς 14ην Ἀπριλίου ἡ σύμπτυξις τοῦ Τμήματος Στρατιᾶς Ἠπείρου, τὸ ὁποῖον ὑπὸ τήν διοίκησιν τοῦ ἀντιστρατήγου Ι. Πιτσίκα, περιελάμβανε τὸ Α' Σῶμα Στρατοῦ (2α, 3η, 8η μεραρχίαι, διοικητὴς ἀντιστράτηγος Π. Δεμέστιχας) καὶ τὸ Β' Σῶμα Στρατοῦ (1η, 4η, 5η, 6η, 11η, 15η, 17η μεραρχίαι, διοικητὴς ὑποστράτηγος Γ. Μπάκος ἀπὸ 5 - 3 - 41).

Ἡ ὁμαλὴ σύμπτυξις τῶν ἀνωτέρω δυνάμεων ἐστηρίζετο εἰς τὴν διατήρησιν τῆς γραμμῆς Καϊμακτσαλὰν - Βερμίου ὄρους - Ἀλιάκμονος ποταμοῦ, τῆς ὁποίας ἡ ἄμυνα εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς τὸ «Συγκρότημα Β» τό ὁποῖον ὑπὸ τήν διοίκησιν τοῦ Ἄγγλου στρατηγοῦ Οὐΐλσων, περιελάμβανε τὴν 6ην αὐστραλιανὴν μεραρχίαν, τὴν 2αν νεοζηλανδικήν, τὴν 1ην βρεταννικὴν ταξιαρχίαν ἁρμάτων καὶ τάς ἑλληνικὰς μεραρχίας 12ην καὶ 20ὴν τοῦ Τ.Σ.Κ.Μ. Μετὰ τήν κατάληψιν, ὅμως, τοῦ Μοναστηρίου, τὸ 40ὸν γερμανικὸν Σ.Σ. προήλασε καὶ εἰσῆλθεν εἰς Φλώριναν. Κατόπιν τούτου, τὸ Τ.Σ.Δ.Μ., ὑπὸ τὴν κάλυψιν τῆς μεραρχίας ἱππικοῦ καὶ τῆς 13ης συνεπτύχθη διὰ τῶν διαβάσεων τῆς Πίνδου εἰς Ἤπειρον, ἐνῷ τὸ συγκρότημα «Β» συνεπτύχθη εἰς τήν περιοχὴν Σιάτιστα - Σέρβια- Πλαταμών, ὑπὸ τὴν κάλυψιν τῆς βρεταννικῆς ταξιαρχίας ἁρμάτων, ἡ ὁποία ἔδωσε σκληρὰν μάχην εἰς τὴν περιοχὴν Ἀμυνταίου, καὶ τῆς ἑλληνικῆς μεραρχίας ἱππικοῦ, ἐνισχυμένης διὰ τῆς 21ης ταξιαρχίας πεζικοῦ (συνταγματάρχης Δέδες Χρῆστος) ἡ ὁποία ἔδωσε σκληρὰν μάχην εἰς τήν τοποθεσίαν Κλειδί.

Εἰς μάχας, αἱ ὁποῖαι διήρκεσαν ἐπὶ τετραήμερον, οἱ Γερμανοὶ ἐκ Μοναστηρίου καὶ Θεσσαλονίκης ὁρμώμενοι, ἤσκησαν ἰσχυροτάτην πίεσιν ἐπὶ τοῦ συγκροτήματος «Β» καὶ ἐπέτυχον νὰ ἀποκόψουν τὰς ἑλληνικὰς ἀπὸ τὰς ἀγγλικὰς δυνάμεις. Κατόπιν τούτου ἀπεφασίσθη ἡ σύμπτυξις τοῦ βρετανικοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος εἰς τὴν γραμμὴν Θερμοπυλῶν.

Ἡ συνθηκολόγησις.

Τὴν πρωΐαν τῆς Μ. Παρασκευῆς, 18ης Ἀπριλίου, συνεκροτήθη σύσκεψις εἰς τὰ Ἀνάκτορα Τατοΐου ὑπὸ τήν προεδρίαν τοῦ Βασιλέως. Ἀπὸ ἑλληνικῆς πλευρᾶς παρίσταντο ὁ πρωθυπουργὸς καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος, ἀπὸ ἀγγλικῆς ὁ πρεσβευτὴς Πάλαιρετ, ὁ στρατηγός Οὐΐλσων, ὁ ὑποπτέραρχος Ντ' Ἀλμπιάκ, ἀρχηγὸς τῶν ἐν Ἑλλάδι βρεταννικῶν ἀεροπορικῶν δυνάμεων, καὶ ὁ ναύαρχος Τέρλ, σύνδεσμος τοῦ ἀγγλικοῦ μὲ τὸ ἑλληνικὸν ναυτικόν. Ὁ στρατηγὸς Παπάγος ἀνέφερεν ὅτι ἡ κατάστασις τοῦ ἑλληνκοῦ στρατοῦ ἦτο δυσχερεστάτη, λόγῳ τῆς ἀπολύτου εἰς ἀεροπορίαν καὶ τεθωρακισμένα ὑπεροχῆς τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Οὐΐλσων ἐδήλωσεν

ὅτι ἠμποροῦσε νὰ κρατήσῃ τὴν γραμμὴν Θερμοπυλῶν μέχρι 6ης Μαΐου, ἐὰν τὰ εἰς Ἤπειρον ἑλληνικὰ στρατεύματα συνέχιζον τὸν ἀγῶνα. Οὐδεμία ἀπόφασις ἐλήφθη.

Ἀμέσως, ἐν συνεχείᾳ συνῆλθε τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Βασιλέως, καθ' ὃ ἐξητάσθη ἡ ὅλη στρατιωτικὴ κατάστασις, χωρὶς ἐπίσης νὰ ληφθοῦν ἀποφάσεις. Μετὰ τὸ πέρας τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου ὁ Κορυζῆς παρέμεινε καὶ συνωμίλησεν ἰδιαιτέρως μετὰ τοῦ Βασιλέως. Μετὰ τὴν συνομιλίαν ἀνεχώρησε διὰ τὴν οἰκίαν του, ὅπου ηὐτοκτόνησε διὰ περιστρόφου. Μόλις ἐγνώσθη τό θλιβερὸν γεγονὸς, ὁ Βασιλεὺς ἀνέθεσεν εἰς τὸν ὑπουργόν Διοικητὴν Πρωτευούσης Κωνσταντῖνον Κοτζιὰν νά σχηματίσῃ κυβέρνησιν. Ὁ Κοτζιὰς δέν ἐδέχθη. Ἀφοῦ, ἐν συνεχείᾳ, ἠρνήθη καὶ ὁ Θεμ. Σοφούλης, τήν 19ην Ἀπριλίου, ἐκλήθη ὁ ἐ. ἀ. ἀντιστράτηγος Ἀλεξ. Μαζαράκης, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἔλαβε γνῶσιν τῆς στρατιωτικῆς καταστάσεως, ἀπεποιήθη. Τὴν 20ὴν Ἀπριλίου, ἡμέραν τοῦ Πάσχα, ὁ Βασιλεὺς ὥρκισε δέκα ὑπουργούς, ἐκ τῶν ὁποίων τρεῖς ἦσαν μέλη τῶν κυβερνήσεων Μεταξᾶ καὶ Κορυζῆ καὶ ἀνέλαβε τὴν προεδρίαν τῆς κυβερνήσεως μέ ἀντιπρόεδρον τὸν ναύαρχον Σακελλαρίου Ἀλ. Τὴν 21ην ἀνάθεσε τὴν προεδρίαν εἰς τὸν πρώην διοικητὴν τῆς Τραπέζης Ἑλλάδος Ἐμμ. Τσουδερόν, τὸν ὁποῖον τήν προηγουμένην εἶχεν ὁρκίσει ὡς ὑπουργὸν Ἐξωτερικῶν.

Ἡ νέα κυβέρνησις, ἀφοῦ, διὰ τῆς ἀπὸ 21ης Ἀπριλίου διακοινώσεώς της, ἀπεδέσμευσε τούς Βρεταννούς, μὲ τὴν διαπίστωσιν ὅτι «ἡ παράτασις τοῦ ἀγῶνος, ἐνῷ οὐδέν θὰ εἶχε χρήσιμον ἀποτέλεσμα, δέν θὰ ἐπέφερεν εἰμὴ τὴν κατάρρευσιν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ ματαίαν αἱματοχυσίαν εἰς τὰς συμμαχικὰς δυνάμεις», ἐγκατεστάθη, τὴν 23ην, μετὰ τοῦ Βασιλέως, εἰς Κρήτην.

Τὸ βρεταννικὸν ἐκστρατευτικὸν σῶμα, ἀφοῦ ἔδωσε τριημέρου διαρκείας (22 - 24 Ἀπριλίου) ἐπιβραδυντικήν μάχην εἰς Θερμοπύλας, ἤρχισε κινούμενον πρὸς τοὺς ὅρμους καὶ λιμένας ἐπιβιβάσεώς του. Δεδομένου ὅτι ὁ Πειραιεὺς εἶχε καταστῆ ἀχρησιμοποίητος ἐκ τῶν βομβαρδισμῶν τῆς γερμανικῆς ἀεροπορίας καὶ τῆς ὑπὸ τῆς ἰδίας ποντίσεως μαγνητικῶν ναρκῶν εἰς τὴν πρὸ τῆς εἰσόδου του θαλασσίαν περιοχήν, ἡ ἐκκένωσις ἔγινε διὰ Ραφήνας, Πόρτο - Ράφτη, Μεγάρων, Ναυπλίου, Μονεμβασίας καὶ Καλαμῶν. Διήρκεσε μέχρι τῆς 30ῆς Ἀπριλίου. Μετεφέρθησαν, συνολικῶς,

εἰς Κρήτην καὶ Αἴγυπτον 50.732 ἄνδρες, ὡς καὶ ἀρκετοὶ Κύπριοι, Παλαιστίνιοι, Νοτιοσλάβοι καὶ Ἕλληνες. Οὕτω ἐκ τοῦ Β.Ε.Σ., τοῦ ὁποίου ἡ δύναμις, κατὰ τήν ἔναρξιν τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως, ἀνήρχετο εἰς 62.500 περίπου ἄνδρας ἐφονεύθησαν ἢ συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι περὶ τοὺς 12.000.

Ὅταν ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀπεδέσμευσε τοὺς Βρεταννούς, αἱ ἑλληνικαὶ στρατιωτικαὶ δυνάμεις συγκεντρωθεῖσαι, ἐν τῷ συνόλῳ των, εἰς Ἤπειρον εἶχον συνθηκολογήσει. Ἀπὸ τῆς 12ης Ἀπριλίου, οἱ διοικηταὶ τῶν μεγάλων μονάδων εἰδοποίησαν τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον καὶ τὴν κυβέρνησιν ὅτι τὸ ἠθικὸν τοῦ στρατοῦ εἶχε καμφθῆ καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ σταματήσουν αἱ ἐχθροπραξίαι. Τὴν 15ην ὁ Βασιλεὺς ἀπέστειλε τηλεγράφημα πρὸς τὸν στρατηγὸν Πιτσίκαν, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπηύθυνεν ἔκκλησιν πρὸς τοὺς μαχομένους, ὅπως πράξουν τὸ καθῆκόν των μέχρι τέλους, μὴ λησμονοῦντες ὅτι «ὁ βρεταννικὸς στρατὸς ἐξακολουθεῖ νὰ μάχεται προασπίζων τό ἑλληνικὸν ἔδαφος». Συγχρόνως, ὁ ἀρχιστράτηγος διέτασσε τὸν διοικητὴν τοῦ Τ.Σ.Η., ὅπως, «διὰ λόγους ὑψίστου ἐθνικοῦ συμφέροντος καταβάλῃ πᾶσαν ἀνθρωπίνην προσπάθειαν διὰ συγκράτησιν τμημάτων, ἐπαναφορὰν πειθαρχίας καὶ ἄμυναν τοῦ πατρίου ἐδάφους, βῆμα πρὸς βῆμα». Ὁ στρατηγὸς Πιτσίκας συνεμορφώθη πρὸς τὴν ἔκκλησιν καὶ τήν διαταγὴν, ἀλλ' ὄχι καὶ οἱ στρατηγοὶ Γ. Τσολάκογλου, Π. Δεμέστιχας καὶ Γ. Μπάκος.

Οὗτοι ἤρχισαν πιέζοντες τήν κυβέρνησιν καὶ τόν ἀρχιστράτηγον, ὅπως δώσουν τὴν διαταγὴν καταπαύσεως τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ὅταν ἡ διαταγὴ δέν ἐδόθη, ἀγνοήσαντες νέαν ἔκκλησιν τοῦ ἀρχιστρατήγου, ὅπως κρατήσουν μερικὰς ἡμέρας, ἐφ' ὅσον ἡ κατάστασις, καίτοι κρίσιμος, δέν ἦτο ἀπελπιστική, ἀπεφάσισαν, παρὰ τὴν ἀντίθετον γνώμην καὶ τοῦ στρατηγοῦ Πιτσίκα, ὅπως συνθηκολογήσουν μέ τοὺς Γερμανούς. Τήν 6ην πρωϊνὴν τῆς 20ῆς Ἀπριλίου, ὁ στρατηγὸς Τσολάκογλου, ἐνεργῶν αὐθαιρέτως, ἀπέστειλε τριμελῆ ἀντιπροσωπείαν ἀξιωματικῶν εἰς τὸν διοικητὴν τῆς μεραρχίας «Ἀδόλφος Χίτλερ» πρός σύναψιν ἀνακωχῆς. Τὸ ἀπόγευμα ἡ ἀντιπροσωπεία ἐπέστρεψεν εἰς Ἰωάννινα μετὰ τοῦ ὑποστρατήγου Ντῆτριχ, διοικητοῦ τῆς ἐν λόγῳ μεραρχίας καί τὴν 6 μ.μ. ὑπεγράφη μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Τσολάκογλου πρωτόκολλον προβλέπον ὅτι ἀπὸ τῆς ἰδίας ὥρας θὰ ἔπαυον αἱ ἐχθροπραξίαι μεταξὺ Ἑλλάδος

καὶ Γερμανίας καὶ μετ' ὀλίγας ὥρας μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας, μερίμνῃ τοῦ Γερμανοῦ ἀρχιστρατήγου. Τὸ πρωτόκολλον ὥριζεν, ἐπίσης, ὅτι μεταξὺ τῶν ἰταλικῶν καὶ τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων θὰ παρενεβάλλετο γερμανικὸς στρατός, ὅτι αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις ὑπεχρεοῦντο νὰ ἀποσυρθοῦν μέχρι τῶν παλαιῶν ἑλληνοαλβανικῶν συνόρων ἐντὸς δεκαημέρου, νὰ ἀποστρατευθοῦν, νὰ παραδώσουν τὸν ὁπλισμόν των καὶ νὰ μεταβοῦν εἰς τὰς οἰκίας των. Οἱ ἀξιωματικοὶ θὰ συνέχιζον νὰ φέρουν τήν ἐξάρτυσιν καὶ τὸν ὁπλισμόν των, τιμητικῶς.

Ὁ στρατηγὸς Πιτσίκας, μόλις ἐπληροφορήθη τὴν ὑπογραφὴν τοῦ πρωτοκόλλου, ἐθεώρησεν ὅτι εἶχεν ἀνατραπῆ στασιαστικῶς καὶ ἀνεχώρησε δι' Ἀθήνας. Ὁ Τσολάκογλου ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῶν εἰς Ἤπειρον ἑλληνικῶν δυνάμεων, ὡς ἀρχαιότερος ἀντιστράτηγος καὶ προητοιμάσθη διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ πρωτοκόλλου. Οἱ Γερμανοί ὅμως ὑπὸ τήν πίεσιν τῶν Ἰταλῶν, ἠξίωσαν μεταβολήν τῶν ὅρων του καί, ἐν συνεχείᾳ ὅπως ζητηθῇ ἀνακωχὴ καὶ ἀπὸ τοὺς Ἰταλούς. Τελικῶς, τὴν 23ην Ἀπριλίου ὑπεγράφη εἰς Θεσσαλονίκην ἡ ὁριστικὴ σύμβασις συνθηκολογήσεως ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Γιόντλ, ἐπιτελάρχου τῆς Ἀνωτάτης Διοικήσεως τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ, τοῦ στρατηγοῦ Φερρέρο, ἐκπροσώπου τῆς ἐν Ἀλβανίᾳ διοικήσεως τῶν ἰταλικῶν στρατευμάτων, καὶ τοῦ στρατηγοῦ Τσολάκογλου, ὡς «διοικητοῦ τῆς ἑλληνικῆς στρατιᾶς» Ἠπείρου - Μακεδονίας. Δι' αὐτῆς προεβλέπετο ὅτι οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν ἑλληνικὴν στρατιὰν Ἠπείρου - Μακεδονίας θὰ ἐθεωροῦντο ὡς αἰχμάλωτοι πολέμου, μέχρι πέρατος τῶν ἐχθροπραξιῶν ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἠπειρωτικοῦ ἐδάφους καὶ τῶν Ἰονίων νήσων, ὁπότε θὰ διετάσσετο ἡ ἀπελευθέρωσίς των. Οἱ ἀξιωματικοὶ θὰ διετήρουν ξίφος καί ἐξάρτυσιν. Ὅλον τὸ ὑλικὸν τῆς στρατιᾶς καὶ τὰ ἀποθέματά της ἐχαρακτηρίζοντο ὡς λεία πολέμου. Ὥρα καταπαύσεως τῶν ἐχθροπραξιῶν μὲ τοὺς Ἰταλοὺς ὡρίζετο ἡ 6 μ.μ. τῆς 23ης Ἀπριλίου.

Ἡ συνθηκολόγησις ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 181 καὶ τελευταίου ἀνακοινωθέντος του, τῆς 23ης Ἀπριλίου, τὸ ὁποῖον κατέληγεν ὡς ἑξῆς: «Εἶναι βεβαιωμένον ὅτι κατὰ τὴν ὥραν τῆς συνθηκολογήσεως ἰταλικαὶ δυνάμεις δέν εἶχον κατορθώσει νὰ εἰσέλθουν εἰς ἑλληνικὸν ἔδαφος, ἀλλ' ἐκρατήθησαν ὑπό τῶν δυνάμεών μας ἐπὶ ἀλβανικοῦ τοιούτου». Μετὰ τὴν ἔκδοσιν

τοῦ ἀνακοινωθέντος αὐτοῦ, ὁ ἀρχιστράτηγος Παπάγος, ὁ ὁποῖος, ὡς καὶ ἡ κυβέρνησις, ἠρνήθη καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων νὰ ἐγκρίνῃ τήν συνθηκολόγησιν, παρῃτήθη.

Αἱ Ἀθῆναι κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν τήν 27ην Ἀπριλίου. Κατὰ τὴν εἴσοδον τῶν γερμανικῶν τμημάτων εἰς τὴν πρωτεύουσαν, οἱ Ἀθηναῖοι παρέμειναν κλεισμὲνοι εἰς τὰς οἰκίας των. Μετὰ δύο ἡμέρας, συνεκροτεῖτο κυβέρνησις συνεργασίας μέ τὸν κατακτητὴν ὑπὸ τὸν ἀντιστράτηγον Γ. Τσολάκογλου, εἰς τὴν ὁποίαν μετέσχον οἱ διοικηταὶ τοῦ Α' καὶ Β' Σώματος Στρατοῦ, καὶ τρεῖς ὑποστράτηγοι διοικηταὶ μεραρχιῶν οἱ Χ. Κατσιμῆτρος, Ν. Μάρκου καὶ Σ. Μουτούσης, διακριθέντες εἰς τὸ ἀλβανικὸν μὲτωπον. Οἱ ἕξ στρατηγοὶ ἐπίστευον ὅτι θυσιαζόμενοι θὰ προσέφερον ὑπηρεσίας εἰς τόν ἑλληνικὸν λαόν. Δέν ἐβράδυναν νὰ διαπιστώσουν ὅτι ἐπλανήθησαν.

Τὴν 4ην Μαΐου, ὁ Χίτλερ, ὁμιλῶν εἰς τὸ Ράϊχσταγ (τὴν γερμανικὴν Βουλήν), ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας εἰς τὰ Βαλκάνια, εἶπε καὶ τὰ ἑξῆς: «Ἡ ἱστορικὴ δικαιοσύνη μὲ ὑποχρεώνει νὰ διαπιστώσω ὅτι ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀντιπάλους τοὺς ὁποίους ἀντιμετωπίσαμεν, ὁ Ἕλλην στρατιώτης ἰδίως ἐπολέμησε μὲ ὕψιστον ἡρωϊσμὸν καὶ αὐτοθυσίαν. Ἐσυνθηκολόγησε μόνον ὅταν ἡ ἐξακολούθησις τῆς ἀντιστάσεως δέν ἦτο πλέον δυνατὴ καὶ δὲν εἶχε κανένα λόγον». Οἱ Γερμανοὶ εἶχον πολεμήσει μέχρι τότε μέ ἑπτὰ στρατούς.

Ἡ κατάληψις τῆς Κρήτης.

Οἱ Γερμανοὶ νεκροί, κατά τὴν μάχην τῆς Κρήτης, ἀνῆλθον εἰς 3.250 καὶ οἱ τραυματίαι εἰς 3.800, ἐπὶ συνολικῆς δυνάμεως 23.464 ἀνδρῶν, ἡ ὁποία ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὴν ἐναντίον τῆς νήσου ἐπίθεσιν, δηλαδὴ τὰ 30% τῶν ἐπιτεθέντων ἐτέθησαν ἐκτὸς μάχης.(1)

Οἱ ἀριθμοὶ προέρχονται ἀπὸ γερμανικὰς πηγάς. Κατὰ τοὺς Βρεταννοὺς αἱ γερμανικαὶ ἀπώλειαι ἦσαν μεγαλύτεραι, ἐάν

(1) Κατά τὰς γερμανικὰς πηγὰς αἱ ἀπώλειαι τῶν γερμανικῶν δυνάμεων εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἑλλάδος (6 - 30 Ἀπριλίου), ἀνῆλθον εἰς 263 ἀξ)τικοῦς νεκρούς, τραυματίας καὶ ἀγνοουμένους, εἰς 1.160 ὁπλίτας νεκροὺς καὶ 3.411 τραυματίας, εἰς 9 ἀξ)κοὺς καὶ 6.034 ἀσθενήσαντας. Σύνολον: 10.871.

ὑπολογισθοῦν καί οἱ πνιγέντες, κατὰ τὴν ἀποτυχοῦσαν ἀπόπειραν μεταφοράς στρατευμάτων διὰ θαλάσσης. Ἀνῆλθον εἰς 15.000 νεκροὺς καὶ τραυματίας.

Ἡ σημασία ὅμως τῆς μάχης τῆς Κρήτης δὲν θὰ κριθῇ ἐκ τοῦ ὕψους τῶν γερμανικῶν ἢ βρετανικῶν ἀπωλειῶν, οὔτε ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος, τῆς ὑπὸ τῶν Γερμανῶν καταλήψεως τῆς νήσου. Θὰ κριθῇ ἐκ τῶν ὅσων ἔχασεν ὁ Χίτλερ ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν ὑπαρχουσῶν τότε δι' αὐτὸν δυνατοτήτων. Ὁ Τσῶρτσιλ παρεδέχθη ὅτι οἱ Γερμανοὶ μὲ τὴν μοναδικὴν μεραρχίαν ἀλεξιπτωτιστῶν, τὴν ὁποίαν διέθετον καὶ ἡ ὁποία ἀποσυνετέθη εἰς Κρήτην, χωρὶς ἔκτοτε νὰ ἀναδιοργανωθῇ καὶ νὰ ἐμφανισθῇ εἰς πεδίον μάχης, θὰ ἠμποροῦσαν νὰ καταλάβουν ἄνευ ἀντιστάσεως τήν Κύπρον, τὴν Συρίαν, τὸν Λίβανον καὶ τό Ἰράκ. Ἡ Κύπρος ἐστερεῖτο παντελῶς ἀμύνης. Ἡ Συρία καὶ ὁ Λίβανος εὑρίσκοντο ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως τοῦ στρατάρχου Πεταὶν καὶ θὰ παρεδίδοντο. Εἰς τὸ Ἰρὰκ ὑπῆρχεν ἀπὸ 3ης Ἀπριλίου φιλογερμανικὴ κυβέρνησις, ἡ ὁποία ἀνετράπη μόλις τὴν 30ὴν Μαΐου. Ἡ κυβέρνησις αὐτὴ εἶχε ζητήσει τὴν βοήθειαν τῶν Γερμανῶν. Ἐὰν οὗτοι ἐγκαθίσταντο εἰς τὰς περιοχὰς αὐτάς, οἱ εἰς Αἴγυπτον Βρετανοὶ θὰ ἐπιέζοντο ἐκ Δυσμῶν καὶ ἐξ Ἀνατολῶν. Θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ κρατήσουν. Δι' αὐτὸ καὶ αἱ Βρετανικαὶ δυνάμεις, μετὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς καταστάσεως εἰς τὸ Ἰράκ, κατέλαβον, ἐντὸς τοῦ Ἰουνίου, τὴν Συρίαν καὶ τὸν Λίβανον. Δέν ἐζημιώθη μόνον θετικῶς, ἀλλὰ καὶ ἀρνητικῶς ὁ Χίτλερ. Ἡ κατοχὴ τῆς Κρήτης οὐδόλως ἢ ἐλάχιστα ἐβοήθησε τὴν ἰταλογερμανικὴν στρατιὰν τῆς Λιβύης εἰς τὴν προσπάθειαν καταλήψεως τῆς Αἰγύπτου.

Ἡ μόνη δικαιολογία τῆς ἐπιχειρήσεως ἐναντίον τῆς Κρήτης ἦτο ὅτι ἡ νῆσος προσεφέρετο διὰ τὴν ἐγκατάστασιν βρετανικῶν ἀεροπορικῶν βάσεων, ἀπὸ τὰς ὁποίας θὰ καθίστατο εὐχερὴς ὁ βομβαρδισμὸς τῶν πετρελαιοπηγῶν τῆς Ρουμανίας. Ἐπίσης, ἐὰν ἡ Κρήτη παρέμενεν ἐλευθέρα θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς ὁρμητήριον δι' ἐπιχειρήσεις κομμάντος ἐναντίον τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος, ἐνῷ, συγχρόνως, θὰ παρημπόδιζε τήν εἰς τὸ Αἰγαῖον γερμανικὴν καὶ ἰταλικὴν ναυσιπλοΐαν. Ἂς προστεθῇ, ὅτι οἱ Βρετανοὶ ἀνέμενον μᾶλλον ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς Μάλτας, τῆς ὁποίας ἡ κατάληψις θὰ ἀπηλευθέρωνε τὰς πρὸς καὶ ἐκ Λιβύης ἰταλογερμανικὰς

μεταφοράς καὶ θὰ ἀπέκοπτε τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἀπὸ τὸ Γιβραλτάρ. Ἴσως, δι' αὐτὸν τὸν λόγον, ἐνῷ εἶχον ἀναλάβει τὴν εὐθύνην ἀμύνης τῆς μεγαλονήσου ἀπὸ τῆς 29ης Ὀκτωβρίου 1940, εἰς οὐδεμίαν ἀμυντικὴν παρασκευήν της προέβησαν. Μόνον τὴν 29ην Ἀπριλίου ἔλαβον τὴν ἀπόφασιν νὰ δώσουν μάχην εἰς τὴν Κρήτην. Ἄλλωστε καὶ ὁ Χίτλερ μόλις τὴν 25ην Ἀπριλίου ὑπέγραψε τήν ὑπ' ἀριθ. 28 «Ὁδηγίαν» περὶ τῆς ἐπιχειρήσεως «Ἑρμῆς», ὡς ἦτο τό κωδικὸν ὄνομα τῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Κρήτης.

Αἱ διατεθεῖσαι διὰ τὴν ἐπίθεσιν γερμανικαὶ δυνάμεις, ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ διοικητοῦ τοῦ 4ου ἀεροπορικοῦ στόλου πτεράρχου Λώρ, περιελάμβανον τὸ 11ον ἀεροπορικόν σῶμα (7η μεραρχία ἀλεξιπτωτιστῶν, 5η ὀρεινὴ μεραρχία καὶ τμήματα τῆς 6ης ὀρεινῆς μεραρχίας) ὑπὸ τὸν ἀντιπτέραρχον Στοῦντεντ, τό 8ον Σῶμα Ἀεροπορίας ὑπὸ τὸν πτέραρχον Ριχτχόφεν καὶ ναυτικὰς δυνάμεις ὑπὸ τὸν ναύαρχον Σχοῦστερ. Αἱ γερμανικαὶ μονάδες ἀπετελοῦντο ἐξ 22.750 ἀνδρῶν, 1.370 ἀεροσκαφῶν (280 βομβαρδιστικά, 150 καθέτου ἐφορμήσεως, 180 καταδιωκτικά, 60 ἀναγνωριστικά, 100 ἀνεμοπλάνα καὶ 600 μεταφορικὰ) καὶ 70 ἐπιταχθέντων ἑλληνικῶν καϊκιῶν ὑποστηριζομένων ὑπὸ ἰταλικῶν ἀντιτορπιλλικῶν καὶ τορπιλλοβόλων. Ἐκ τῆς δυνάμεως ἐπιθέσεως, 10.000 ἄνδρες θὰ ἐρρίπτοντο δι' ἀλεξιπτώτων, 750 δι' ἀνεμοπλάνων, ἐνῷ 5.000 θὰ μετεφέροντο δι' ἀεροπλάνων καὶ 7.000 διὰ πλωτῶν μέσων. Τελικῶς, καὶ οἱ τελευταῖοι μετεφέρθησαν δι' ἀεροπλάνων.

Διὰ τὴν ἄμυναν τῆς νήσου εἶχον διατεθῆ βρεταννικαί, αὐστραλιαναὶ καὶ νεοζηλανδικαὶ μονάδες δυνάμεως 31.489 ἀνδρῶν καὶ ἑλληνικαὶ 11.451. Τὸ σύνολον τῆς φρουρᾶς τῆς νήσου ἐτέλει ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Νεοζηλανδοῦ ὑποστρατήγου Μπέρτραντ Φρέϋμπεργκ. Αἱ δυνάμεις αὐταὶ ἐμειονέκτουν τῶν γερμανικῶν εἰς ὁπλισμὸν καὶ ἐστεροῦντο πάσης ἀεροπορικῆς καλύψεως. Τὸ πυροβολικόν των ἀπετελεῖτο ἐξ 151 πυροβόλων, ἐκ τῶν ὁποίων 62 ἀντιαεροπορικὰ καὶ 4 ἀντιαρματικά. Ὑπεστηρίζοντο δὲ ὑπὸ 16 ἐλαφρῶν καὶ 9 μεσαίων ἁρμάτων μάχης. Ἡ ἀμυντικὴ διάταξις ἦτο ἡ ἀκόλουθος: 1) Περιοχὴ ἀεροδρομίου Μάλεμε, 2α νεοζηλανδικὴ μεραρχία καὶ 1ον, 6ον, 8ον ἑλληνικὰ συντάγματα, ὑπὸ τὸν ταξίαρχον Πάττικ. Σύνολον ἀνδρῶν 11.859. 2) Περιοχὴ Σούδας - Χανίων τὸ 2ον ἑλληνικὸν σύνταγμα, δύο βρεταννικὰ τάγματα, τμήματα

τῶν αὐστραλιανῶν ταξιαρχιῶν 16η καὶ 17η, μετὰ πεζομάχων τμημάτων διαφόρων βρεταννικῶν συνταγμάτων πυροβολικοῦ, ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Γουέστον. Σύνολον ἀνδρῶν 14.822. 3) Περιοχὴ Ρεθύμνου, ἡ 19η αὐστραλιανὴ ταξιαρχία, τὰ 4ον καὶ 5ον ἑλληνικὰ συντάγματα, τὸ ἔμπεδον τάγμα Ρεθύμνου καὶ τάγμα χωροφυλακῆς, ὑπὸ τόν ταξίαρχον Βάζεϋ. Σύνολον ἀνδρῶν 6.730. 4) Περιοχὴ Ἡρακλείου, ἡ 14η βρεταννικὴ ταξιαρχία, ἕν αὐστραλιανόν τάγμα, τὰ 3ον καὶ 7ον ἑλληνικὰ συντάγματα καὶ τὸ ἔμπεδον Τάγμα Ἡρακλείου, ὑπὸ τὸν ταξίαρχον Τσάππελ. Σύνολον ἀνδρῶν 8.024.

Ἐκ τῶν ἀνδρῶν τῶν βρεταννικῶν τμημάτων τὸ 60% προήρχοντο ἐκ τῶν μονάδων αἱ ὁποῖαι ἐπολέμησαν εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα. Ἦσαν ἐφωδιασμένοι μόνον μὲ τὸν ἀτομικὸν ὁπλισμόν των καὶ ἐλάχιστα πυροβόλα. Ἐπὶ πλέον δέν εἶχον συνέλθει ἀπὸ τὴν δοκιμασίαν τῆς ἐκκενώσεως. Τὸ ὑπόλοιπον 40% ἢ μετεφέρθη ἐξ Αἰγύπτου πρὸ τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Ἑλλάδος (4.100 ἄνδρες) ἢ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Μαΐου. Οὐδεμία βρεταννικὴ μονὰς ἠμποροῦσε νὰ θεωρηθῆ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου, ἀπὸ ἀπόψεως πολεμικῆς ἐκπαιδεύσεως, μέ τοὺς Γερμανοὺς ἀλεξιπτωτιστάς.

Τὰ ἑλληνικὰ συντάγματα, δυνάμεως 1.000 ἀνδρῶν ἕκαστον, εἶχον συγκροτηθῆ ἐκ τοῦ προχείρου καὶ πλαισιωθῆ μέ ἀξιωματικοὺς οἱ ὁποῖοι εὑρίσκοντο εἰς τὴν κατάστασιν τῆς ἐφεδρείας. Εἶχον ὁπλισθῆ μέ τυφέκια παντὸς εἴδους. Εἰς ὡρισμένα συντάγματα δέν κατέστη δυνατὸν νὰ δοθοῦν ὅπλα εἰς ὅλους τοὺς ἄνδρας. Ἐφρόντισαν νὰ ἐφοδιασθοῦν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μάχης μέ ὅπλα τὰ ὁποῖα ἐκυρίευσαν ἀπὸ τοὺς Γερμανούς. Ἡ φρουρὰ τῆς νήσου, δηλαδή, ὑστέρει σημαντικῶς ἔναντι τῶν γερμανικῶν τμημάτων, παρὰ τὴν ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν της. Καθίστατο δὲ καὶ ἀδύνατος ὁ ἐξ Αἰγύπτου ἀνεφοδιασμός της, λόγῳ τῆς συντριπτικῆς ἀεροπορικῆς ὑπεροχῆς τῶν Γερμανῶν. Οὗτοι ἤλεγχον ἀπολύτως τὴν πέριξ τῆς νήσου θαλασσίαν περιοχήν. Ἀπὸ 1ης ἕως 20ῆς Μαΐου ἀπεστάλησαν ἐξ Ἀλεξανδρείας 27.000 τόννοι ἐφοδίων. Ἐξ αὐτῶν κατέστη δυνατή ἡ ἐκφόρτωσις μόνον 3.000 τόννων. Ἕτεροι 3.000 τόννοι παρεσύρθησαν εἰς τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης μετὰ τῶν φερόντων αὐτοὺς πλοίων. Οἱ ὑπόλοιποι μετεφέρθησαν ἐκ νέου εἰς Αἴγυπτον.

Τὴν ἀπὸ θαλάσσης κάλυψιν τῆς νήσου ἐξησφάλιζεν ὁ βρεταννικὸς στόλος τῆς Ἀνατολ. Μεσογείου ὑπό τὴν διοίκησιν τοῦ

ναυάρχου σέρ Ἄντριους Κάννιγκαμ. Ἀπετελεῖτο ἐκ 4 θωρηκτῶν, ἑνὸς ἀεροπλανοφόρου, 10 καταδρομικῶν καὶ 28 ἀντιτορπιλλικῶν. Χάρις εἰς αὐτὸν οὐδεὶς Γερμανὸς ἀπεβιβάσθη εἰς Κρήτην, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μάχης, ἀπὸ θαλάσσης.

Ἀπὸ τῆς 14ης μέχρι καὶ τῆς 19ης Μαΐου ἡ γερμανικὴ ἀεροπορία ὑπέβαλεν εἰς συστηματικὸν βομβαρδισμὸν τοὺς λιμένας, πόλεις, κέντρα ἀμύνης καὶ ὁδικὸν δίκτυον τῆς νήσου. Τὴν πρωΐαν τῆς 20ῆς, ὕστερα ἀπὸ καταιγιστικὸν ἀπὸ ἀέρος βομβαρδισμὸν διαρκείας 1.30 ὥρας, ἤρχισεν ἡ ρῖψις ἀλεξιπτωτιστῶν εἰς τὰς περιοχὰς Μάλεμε, Ρεθύμνου καὶ Ἡρακλείου, ἐπὶ τῷ σκοπῷ καταλήψεως τῶν εἰς αὐτὰς ἀεροδρομίων. Τὰς δύο πρώτας ἡμέρας οἱ ἀλεξιπτωτισταὶ ἀπέτυχον νὰ γίνουν κύριοι τῶν ἀεροδρομίων. Τὴν 22αν, ὅμως, Μαΐου κατέλαβον τὰ ὑψώματα τὰ προστατεύοντα τὸ Μάλεμε. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἠδύναντο νὰ τὸ χρησιμοποιήσουν διὰ τὴν προσγείωσιν τῶν μεταφορικῶν ἀεροπλάνων καὶ νὰ ἐνισχυθοῦν διὰ νέων δυνάμεων, ὡς καὶ πυροβολικοῦ. Ἡ τύχη τῆς Κρήτης εἶχε κριθῆ. Τὴν 26ην Μαΐου, ὁ στρατηγὸς Φρέϋμπεργκ ἀνέφερεν εἰς τὸν στρατηγὸν Γουέϊβελ ὅτι ἡ φρουρὰ τῆς νήσου εἶχεν ὑπερβῆ κάθε ὅριον ἀντοχῆς. Ἀπεφασίσθη ἡ ἐκκένωσις. Ἤρχισεν ἀπὸ τὸ Ἡράκλειον. Ὁλόκληρος ἡ ἐκεῖ ἀγγλικὴ δύναμις ἐπεβιβάσθη ἐπὶ τῶν πλοίων τὰς πρώτας νυκτερινὰς ὥρας τῆς 27ης Μαΐου. Οἱ Ἄγγλοι τοῦ Ρεθύμνου μὴ λαβόντες τὴν διαταγὴν ἐκκενώσεως, ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθοῦν. Αἱ δυνάμεις Μάλεμε - Σούδας - Χανίων ἀπεσύρθησαν πρὸς τὴν περιοχὴν τοῦ ὅρμου τῶν Σφακίων. Ἐντὸς τεσσάρων νυκτῶν τὸ μεγαλύτερον μέρος ἐξ αὐτῶν ἐπεβιβάσθη πλοίων καὶ μετεφέρθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Τὰ προστατεύσαντα τὴν ἐπιβίβασιν τμήματα παρεδόθησαν.

Τὰ ἑλληνικὰ τμήματα, τῶν ὁποίων αἱ ἀπώλειαι ἀνῆλθον εἰς 34 ἀξιωματικούς, 10 Εὐέλπιδες, καὶ 800 ὁπλίτας νεκρούς, ἐπίσης, ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθοῦν, ἢ νὰ διαλυθοῦν πρὸ τῆς παραδόσεως, ἀλλ' οἱ ἀπαρτίζοντες αὐτὰ δέν ἐθεωρήθησαν αἰχμάλωτοι πολέμου. Ὅσοι προήρχοντο ἐξ ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος ἐπανῆλθον εἰς τὰς ἑστίας των. Ἐκ τῶν Βρεταννῶν, Αὐστραλῶν καὶ Νεοζηλανδῶν διασώθησαν 17.500, ἐκ τῶν ὁποίων 1.000, διαφυγόντες εἰς τὰ ὄρη, διεπεραιώθησαν εἰς Αἴγυπτον κατά τοὺς μετέπειτα μῆνας. Οἱ ὑπόλοιποι ἢ ἠχμαλωτίσθησαν ἢ ἐφονεύθησαν (40 ἀξιωματικοὶ καὶ 1.800 ὁπλῖται νεκροί). Περὶ τοὺς 800, τῆς φρουρᾶς Ἡρακλείου,

ἐπνίγησαν, ὅταν τὸ μεταφέρον αὐτοὺς πλοῖον ἐβυθίσθη ὑπὸ γερμανικῶν ἀεροπλάνων.

Σοβαρωτάτας ἀπωλείας ὑπέστη ὁ βρεταννικὸς στόλος Ἀνατ. Μεσογείου. Τὴν ἐπαύριον τῆς ἐκκενώσεως τῆς Κρήτης, ὁ ναύαρχος Κάννιγκαμ διέθετε μόνον δύο θωρηκτά, 3 καταδρομικά, καὶ 17 ἀντιτορπιλλικά. Τὰ ἄλλα δύο θωρηκτά, τὸ ἀεροπλανοφόρον, 4 καταδρομικὰ καὶ 5 ἀντιτορπιλλικὰ εἶχον ὑποστῆ μεγάλας ζημίας καὶ ἔχρῃζον μακροχρονίου ἐπισκευῆς. Τρία καταδρομικὰ καὶ 6 ἀντιτορπιλλικὰ εἶχον βυθισθῆ. Δύο χιλιάδες καὶ πλέον ἀξιωματικοὶ καὶ ναῦται ἐφονεύθησαν ἢ ἐπνίγησαν.

Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος Β' καὶ τὰ μέλη τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως εἶχον μεταφερθῆ εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀπὸ τῆς 23ης Μαΐου. Ὁ στρατηγὸς Φρέϋμπεργκ εἶχε ζητήσει, ὅπως ἀναχωρήσουν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως. Ἐφοβεῖτο μήπως ὁ Βασιλεὺς ἢ ὁ πρωθυπουργὸς συλληφθοῦν αἰχμάλωτοι. Ἀλλ' ὁ Γεώργιος ἠρνήθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν νῆσον. Ἐπείσθη νὰ τό πράξῃ, ὅταν ἐκινδύνευσε νὰ πραγματοποιηθῇ ὅ,τι ἐφοβήθη ὁ Νεοζηλανδὸς στρατηγός. Τὴν πρωΐαν τῆς 20ῆς Μαΐου Γερμανοὶ ἀλεξιπτωτισταὶ ἐρρίφθησαν ἐγγὺς τῆς οἰκίας ὅπου διέμενεν. Ἐξουδετερώθησαν εὐχερῶς. Ἀλλ' ἡ ρῖψις των ἀπέδειξεν ὅτι τὸ γερμανικὸν στρατηγεῖον ἀπέβλεπεν εἰς αἰχμαλωσίαν τοῦ Βασιλέως. Συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ἐξαδέλφου του πρίγκιπος Πέτρου, τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ τμήματος συνοδείας ἐπορεύθη διὰ τῶν Λευκῶν Ὀρέων εἰς τὸν ἐπὶ τῆς νοτίας ἀκτῆς τῆς νήσου ὅρμον Ἁγία Ρούμελη, ὅπου τὴν νύκτα τῆς 22ας πρὸς 23ην Μαΐου ἐπεβιβάσθη βρεταννικοῦ πολεμικοῦ πλοίου, ἀφοῦ προηγουμένως ἀπηύθυνε διάγγελμα πρός τόν ἑλληνικὸν λαόν.

Ἡ ἀξία τῆς ἑλληνικῆς συμβολῆς.

Τήν 1ην Ἰουνίου 1941 εἶχον τερματισθῆ αἱ ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἐδάφους τακτικαὶ ἐπιχειρήσεις. Διήρκεσαν 216 ἡμέρας καὶ προσέδωσαν εἰς τὴν χώραν μας ἴσην δόξαν πρὸς ἐκείνην τοῦ Μαραθῶνος, τῶν Θερμοπυλῶν, τῆς Σαλαμῖνος, τῶν Πλαταιῶν. Ἡ ἀπόφασις τῆς Ἑλλάδος νὰ ἀντιμετωπίσῃ πρῶτον τὴν ἰταλικὴν καί, ἐν συνεχείᾳ, τὴν γερμανικὴν εἰσβολήν, δέν ἦτο προϊὸν ἁπλῆς συναισθηματικῆς ἀντιδράσεως, ἀλλὰ ὠρίμου σκέψεως. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἐγνώριζον

ποῖον θὰ ἦτο τὸ ἄμεσον ἀποτέλεσμα τοῦ ἀγῶνος. Δὲν ἐσκέφθησαν, παρὰ ταῦτα, νὰ συνθηκολογήσουν, ὡς ἔπραξαν ἄλλοι εὐρωπαϊκοὶ λαοί, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου. Διότι αὐτὸ θὰ ἦτο ἀντίθετον πρὸς τὴν ἑλληνικὴν φύσιν, ἡ ὁποία προτιμᾷ τὴν θυσίαν ἀπὸ τὴν ἐντροπήν. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν σκέψιν, ἡ ὁποία ἦτο ἀδύνατον νὰ διαπράξῃ τό λάθος νὰ προβλέψῃ νίκην τοῦ Ἄξονος. Καὶ συνέβαλον, δι' ὅλων τῶν δυνάμεών των, εἰς τήν ἧττάν του.

Ἡ μάχη τῆς Ἑλλάδος πρέπει νὰ ἐνταχθῇ εἰς τὰς ἀποφασιστικὰς φάσεις τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου. Πρῶτον, διότι ἀπεκάλυψε τὸ τρωτὸν σημεῖον τοῦ Ἄξονος. Ἡ ἀποκάλυψις αὐτὴ ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Βρεταννοὺς νὰ ἀναλάβουν ἐπιθετικὰς ἐπιχειρήσεις εἰς Λιβύην καὶ Ἀνατολικὴν Ἀφρικήν καί, ἐντὸς ἕξ μηνῶν, νὰ ἐκμηδενίσουν τὰς εἰς τὰς δύο αὐτάς περιοχὰς ἰταλικὰς στρατιάς, νὰ ἀνακαταλάβουν τὴν βρεταννικὴν Σομαλίαν, νὰ ἀπελευθερώσουν τὴν Αἰθιοπίαν, νὰ γίνουν κύριοι τῆς Ἐρυθραίας. Ἐπέτρεψεν, ἐπὶ πλέον, εἰς τό κοινὸν ἀμερικανοβρεταννικὸν στρατηγεῖον νὰ ἐπιλέξῃ τήν Ἰταλίαν, τό 1943, ὡς τὸ ἔδαφος εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἐγίνετο ἡ πρώτη προσπάθεια ἀπελευθερώσεως τῆς Εὐρώπης.

Ἐδημιούργησεν, ἐξ ἄλλου, εἰς τὸν Χίτλερ σοβαρὰ προβλήματα. Αἱ δοθεῖσαι δέ ὑπ' αὐτοῦ λύσεις ἀπετέλεσαν μίαν ἀπὸ τὰς αἰτίας τελικῆς συντριβῆς του. Ἡ ἐκστρατεῖα εἰς τὰ Βαλκάνια, πρὸς διάσωσιν τῆς Ἰταλίας, τὸν ὑπεχρέωσε νὰ ἀναβάλῃ τὴν κατὰ τῆς Σοβ. Ἑνώσεως ἐπίθεσίν του ἐπὶ 37 ἡμέρας, νὰ διαθέσῃ μονάδας του, ἐκ τῶν καλλιτέρων, εἰς Κρήτην, νὰ ἀποστείλῃ στρατεύματα εἰς Λιβύην καὶ ἀεροπορίαν εἰς Ἰταλίαν. Ἐὰν ὁ θρῦλος τὸν ὁποῖον εἶχε καλλιεργήσει ὁ Μουσσολίνι, περὶ τῆς στρατιωτικῆς ἰσχύος τῆς χώρας του, δέν εἶχε καταρρεύσει εἰς τὴν Πίνδον, τίποτε ἐξ ὅλων αὐτῶν δέν θὰ συνέβαινεν.

Αὐτὰ διὰ τὴν γενικωτέραν στρατηγικὴν τοῦ πολέμου. Ἀπὸ ἑλληνικῆς πλευρᾶς ὅμως πρέπει νὰ ἐξαρθῇ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἑλληνικὸς στρατός, ὠργανωμένος κατὰ τὰ βαλκανικὰ πρότυπα, ἠμπὸρεσε νὰ νικήσῃ τὸν ἰταλικὸν στρατὸν, ὁ ὁποῖος ἦτο ὠργανωμένος κατὰ τὰ πρότυπα τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἄνευ δέους, τὰς νικηφόρους γερμανικὰς στρατιάς, εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Κρήτην, μέ πολεμικὰ μέσα ἐμφανῶς ἀνεπαρκῆ.

Ὁ ἑλληνικὸς λαός, δικαίως, θεωρεῖ τὸν πόλεμον 1940 - 41 ὡς

μίαν ἀπὸ τὰς λαμπροτέρας σελίδας τῆς ἱστορίας του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

ΚΑΤΟΧΗ ΚΑΙ ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΣ

Μὲ τὸν τερματισμὸν τῆς μάχης τῆς Κρήτης οἱ Γερμανοὶ εἶχον ὑπὸ τὴν κατοχὴν των ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα, πλὴν τῶν Ἰονίων Νήσων, τὰς ὁποίας οἱ Ἰταλοὶ ἐπέτυχον, ἐλλείψει ἀντιστάσεως, νὰ καταλάβουν δι' ἰδίων μέσων. Ἐπειδὴ δὲ τάς νήσους αὐτὰς, ὁ Μουσσολίνι, ἐθεώρει ὡς προέκτασιν τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου, δι' αὐτὸ ἔσπευσε νὰ τὰς προσαρτήσῃ (16 Αὐγούστου 1941) οὐσιαστικῶς εἰς τό ἰταλικόν κράτος. Ἀπεδόθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν 2αν Ὀκτωβρίου 1943.

Εἰς τὴν ὑπόλοιπον Ἑλλάδα, οἱ Ἰταλοὶ εἰσῆλθον κατόπιν ἀδείας τῶν Γερμανῶν, οἱ ὁποῖοι ἐβιάζοντο ν' ἀποστείλουν τὰς δυνάμεις των εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέτωπον, ὅπου, τὴν 22αν Ἰουνίου 1941, ἤρχισεν ἡ κατὰ τῆς Σοβ. Ἑνώσεως ἐπίθεσις. Ὑπὸ ἀποκλειστικῶς γερμανικὴν κατοχὴν παρέμεινεν ἡ Θεσσαλονίκη μετὰ τῆς Δυτικῆς (πλὴν Πίνδου) καὶ Κεντρικῆς Μακεδονίας, ἡ Χαλκιδική, λωρὶς διήκουσα κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ Ἕβρου, αἱ νῆσοι Λῆμνος, Μυτιλήνη, Χίος, ἡ δυτικὴ καὶ κεντρικὴ Κρήτη, ἡ Μῆλος, ἡ Χερσόνησος τῆς Ἀττικῆς μετὰ τῶν νήσων Σαλαμῖνος, Αἰγίνης καὶ Πόρου, ἡ πελοποννησιακὴ ἀκτὴ τοῦ Σαρωνικοῦ. Εἰς Ἀθήνας διετήρησαν μικρὸν στρατιωτικὸν τμῆμα. Ὁλόκληρος ἡ ἠπειρωτικὴ Ἑλλάς, πλὴν Ἀνατ. Μακεδονίας καὶ Δυτ. Θράκης, αἱ ὁποῖαι προσηρτήθησαν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου, ἡ Ἀνατ. Κρήτη ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν κατοχὴν τῶν Ἰταλῶν. Ἡ γενομένη κατανομὴ τῶν ζωνῶν κατοχῆς προεδίκαζε τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος εἰς περίπτωσιν νίκης τοῦ Ἄξονος. Ἂς προστεθῇ ὅτι, μετὰ τὴν συνθηκολόγησιν τῆς Ἰταλίας

(Σεπτέμβριος 1943), οἱ Γερμανοὶ παρέδωσαν εἰς τοὺς Βουλγάρους μέγα μέρος τῆς Δυτικῆς καὶ τὴν Κεντρικὴν Μακεδονίαν, πλὴν Θεσσαλονίκης καί Χαλκιδικῆς, ἀναλαβόντες τὴν εὐθύνην κατοχῆς καὶ τῶν ἑλληνικῶν περιοχῶν τὰς ὁποίας ἤλεγχον μέχρι τότε οἱ Ἰταλοί. Ἐπειδὴ δὲ ὡρισμένα ἰταλικὰ τμήματα προέβαλον ἀντίστασιν, ὁ γερμανικὸς στρατὸς τὰ ἐξουδετέρωσε διὰ κεραυνοβόλου ἐνεργείας, μέ ἀποτέλεσμα νὰ προξενηθοῦν σοβαρώταται ζημίαι εἰς τὰ κέντρα ἀντιστάσεως (Κέρκυρα, Κεφαλληνία). Ἐκ τῶν ἀνδρῶν τῶν ἀντισταθέντων τμημάτων (μία μεραρχία) ἐλάχιστοι διεσώθησαν. Οἱ ὑπόλοιποι ἐξετελέσθησαν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν.

Ὁ πόλεμος γίνεται παγκόσμιος.

Ἡ κατοχὴ ἐδημιούργησε καὶ εἰς τήν χώραν μας, ὅπως καὶ εἰς τὰς ἄλλας αἱ ὁποῖαι κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν, ἰδιαζούσας συνθήκας. Ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ κυβέρνησις Τσουδεροῦ, τοὺς ὁποίους οἱ Σύμμαχοι ἀνεγνώριζον ὡς τοὺς μόνους ἐκπροσώπους τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ ἠσχολοῦντο μὲ τὴν ὀργάνωσιν νέων πολεμικῶν μονάδων. Εἰς τὰς Ἀθήνας εὑρίσκετο μία κυβέρνησις, στηριζομένη ἐπὶ τῆς δυνάμεως τοῦ εἰσβολέως, ἡ ὁποία ἤσκει περιωρισμένην, ἂν ὄχι ἐλαχίστην, ἐξουσίαν. Οὐδεμίαν δὲ ἐπιρροὴν εἶχεν ἐπὶ τῶν λαϊκῶν μαζῶν, αἱ ὁποῖαι, κατὰ τὴν μεγίστην των πλειονοψηφίαν, ἠρνοῦντο νὰ συνεργασθοῦν μὲ τοὺς εἰσβολεῖς. Ἡ ἐλευθέρα ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἡ ὁποία θὰ ἠμποροῦσε νὰ κατευθύνῃ τὰς μάζας, ἐστερεῖτο μέσων ἐπικοινωνίας, διότι ὅλα ἐτέλουν ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς βρεταννικῆς κυβερνήσεως. Τῆς τελευταίας δὲ ἀποκλειστικὸς στόχος ἦτο ἡ νικηφόρος ἔκβασις τοῦ πολέμου. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τοῦτο ἐχρειάζετο συμμάχους. Ὁ πρῶτος ὁ ὁποῖος τῆς προσεφέρθη, μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς χώρας μας, ἦτο ἡ Σοβ. Ἕνωσις. Ἡ συμμαχία μὲ τὴν κομμουνιστικὴν χώραν, μοναδικὴν τότε εἰς ὁλόκληρον τὸν κόσμον, ἤλλαξε τὴν μορφὴν τοῦ πολέμου. Ἡ εἴσοδος, τήν 7ην Δεκεμβρίου 1941, κατόπιν τῆς ἐναντίον τοῦ Πὴρλ - Χάρμπουρ ἰαπωνικῆς ἐπιθέσεως, τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν εἰς τόν πόλεμον, προσέθεσε νέα προβλήματα. Ὁλόκληρος ὁ πλανήτης μετεβλήθη εἰς τεράστιον θέατρον πολέμου, εἰς τὸ ὁποῖον συνεπλέκοντο αἱ μεγαλύτεραι δυνάμεις, τὰς ὁποίας ἐγνώρισε ποτὲ

ἡ ἀνθρωπότης. Ἕκαστος δὲ τῶν ἐμπλακέντων ἐπεδίωκεν ἰδίους σκοπούς, οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνον δὲν συνέπιπτον μὲ τοὺς σκοποὺς τῶν συμμάχων του, ἀλλὰ σαφῶς εὑρίσκοντο εἰς ἀντίθεσιν. Ἐπὶ πλέον, δέν ὑπῆρχε κοινὴ ἡγεσία, οὔτε εἰς τὴν μίαν, οὔτε εἰς τὴν ἄλλην τῶν ἐμπολέμων παρατάξεων. Ὁ Χίτλερ κατηύθυνε τὰς ἐπιχειρήσεις εἰς τὰ εὐρωπαϊκὰ μέτωπα, οἱ Ἰάπωνες εἰς τόν Εἰρηνικὸν καὶ τὴν Ἀσίαν. Ὁ Στάλιν οὐδεμίαν ἀνάμιξιν ἐπέτρεπε τῶν συμμάχων του εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέτωπον, ἐνῷ δέν ἔπαυε νὰ ἀξιώνῃ τὴν εἰς ὁλονέν μεγαλυτέρας ποσότητας χορήγησιν εἰς αὐτὸν πολεμικοῦ ὑλικοῦ καὶ τὴν δημιουργίαν ἀγγλοαμερικανικοῦ μετώπου εἰς τὴν Δυτ. Εὐρώπην, ὥστε ὁ Χίτλερ νὰ ὑποχρεωθῇ νὰ ἀποσύρῃ δυνάμεις ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ μετώπου. Ὅλαι αἱ ἀπόπειραι τῶν Ἀγγλοαμερικανῶν νὰ ἐπιτύχουν συνεννόησιν μὲ τοὺς Σοβιετικούς, διὰ τὸν συντονισμὸν πολιτικῆς καὶ ἐπιχειρήσεων, ἀπέληξαν εἰς διαρκεῖς πρὸς τὸν Στάλιν ὑποχωρήσεις. Ἀκόμη καὶ ὅταν αἱ Ἡνωμ. Πολιτεῖαι ἐπέτυχον νὰ φθάσουν τὸ μέγιστον τῆς πολεμικῆς προσπαθείας των, δέν ἔκρινον σκόπιμον νὰ ἔλθουν εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸν Στάλιν, ἐκ τοῦ φόβου συνάψεως ὑπὸ τούτου χωριστῆς εἰρήνης μέ τὴν Γερμανίαν. Πρέπει νὰ προστεθῇ ὅτι ἡ Σοβ. Ἕνωσις ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἰαπωνίας, ὀλίγας ἡμέρας πρὶν ἡ χώρα αὐτὴ συνθηκολογήσῃ. Ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἐνέργεια τῆς ἐπέτρεψε νὰ καταλάβῃ τὴν Μαντζουρίαν καὶ τὴν Β. Κορέαν.

Εἰς τὴν τεραστίαν αὐτὴν ἐμπλοκὴν, ὅπου ἐπαίζετο τό μέλλον τῆς ἀνθρωπότητος, ἐν τῷ συνόλῳ της καὶ ὄχι ἑνὸς κράτους ἢ ἑνὸς συνασπισμοῦ κρατῶν, ὁ ρόλος τῆς Ἑλλάδος, μετὰ τὴν πτῶσιν της, ἦτο, μοιραίως, περιωρισμένος. Ἡ δέ φωνὴ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ δέν ἠμποροῦσε νὰ ἀκουσθῇ παρ' ὅλην τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἐκτίμησιν τὴν ὁποίαν ἔτρεφον οἱ Βρεταννοὶ καὶ οἱ Ἀμερικανοὶ πρὸς τὴν Ἑλλάδα, κατόπιν τῆς ἡρωϊκῆς ἐναντίον τοῦ Ἄξονος ἀντιστάσεώς της. Τὸν ἑλληνικὸν χῶρον τὸν ἔβλεπον, αἱ κυβερνήσεις καὶ τὰ ἐπιτελεῖα τῶν Συμμάχων, ὡς ἔδαφος πιθανῶν μελλοντικῶν ἐπιχειρήσεων ἢ ὡς περιοχὴν προκλήσεως ἀντιπερισπασμοῦ.

Ἡ ἔναρξις τῆς ἀντιστάσεως.

Ἡ ἀντίστασις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τῶν τριῶν δυνάμεων κατοχῆς ὑπῆρξε καθολικὴ καὶ ἤρχισεν εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὸν τερματισμὸν τῶν τακτικῶν ἐπιχειρήσεων ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἐδάφους. Ἡ προθυμία μὲ τὴν ὁποίαν ὅλοι οἱ Ἕλληνες, μέ κίνδυνον τῆς ζωῆς των, παρέσχον ἄσυλον εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ ὁπλίτας τοῦ Β.Ε.Σ., οἱ ὁποῖοι διέφυγον τῆς αἰχμαλωσίας, ἀπετέλεσε τὴν πρώτην ἐκδήλωσιν τῆς ἀντιστάσεως καὶ τὴν ὑπογράμμισιν τῶν αἰσθημάτων ἀλληλεγγύης πρὸς τοὺς συμμάχους τῶν δυσκόλων στιγμῶν. Ἄλλη ἐκδήλωσις ὑπῆρξεν ὁ ἐνθουσιασμὸς μὲ τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες ἀπεδέχθησαν νὰ συγκεντρώνουν καὶ νὰ διαβιβάζουν πληροφορίας πρὸς τοὺς Βρεταννοὺς περὶ τῶν κινήσεων τῶν ἐχθρικῶν στρατευμάτων. Οὐδέποτε ἡ βρεταννικὴ ὑπηρεσία πληροφοριῶν ἦτο τόσον καλῶς ἐνημερωμένη, ὅσον κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς μάχης τῆς Κρήτης. Ἐγνώριζεν ἐπακριβῶς τὰ γερμανικὰ τμήματα, τὰ ὁποῖα θὰ μετεῖχον τῆς ἐπιθέσεως, τὰς βάσεις ἐξορμήσεως καὶ τὴν ἡμέραν ἐνάρξεως τοῦ ἐγχειρήματος.

Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς κατοχῆς ἐλειτούργησεν ἐπιτυχῶς ὁ παράνομος μηχανισμὸς συγκεντρώσεως καὶ μεταδόσεως πληροφοριῶν τόσον πρὸς τὰς βρεταννικὰς μυστικὰς ὑπηρεσίας, ὅσον καὶ πρὸς τὴν ἐλευθέραν κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος. Πολλοὶ δὲ Ἕλληνες πατριῶται ἐπλήρωσαν μὲ τὴν ζωὴν των τὴν εἰς τόν τομέα αὐτὸν δραστηριότητά των.

Αἱ πληροφορίαι, ὅμως, περὶ τῶν κινήσεων τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὰς ὑπ' αὐτοῦ κατεχομένας περιοχάς, ἐκάλυπτε μόνον τὴν μίαν πλευρὰν τοῦ βρεταννικοῦ καὶ ἐν συνεχείᾳ τοῦ ἀμερικανικοῦ ἐνδιαφέροντος. Ἡ ἄλλη πλευρὰ ἀναφέρετο εἰς τὴν δημιουργίαν ἀνταρτικῶν ὀργανώσεων, αἱ ὁποῖαι μέ δολιοφθοράς, ἐνέδρας, αἰφνιδιαστικὰς ἐπιθέσεις, θὰ καθήλωναν μεγάλον ἀριθμὸν γερμανικῶν καὶ ἰταλικῶν μεραρχιῶν μακρὰν τῶν πολεμικῶν μετώπων. Ὅπου αἱ ἀνταρτικαὶ ὀργανώσεις συνεκροτοῦντο πρωτοβουλίᾳ τῶν κατεχομένων, αἱ εἰδικαὶ διὰ τὸν ἀνταρτοπόλεμον συμμαχικαὶ ὑπηρεσίαι ἔσπευδον νὰ τὰς βοηθήσουν διὰ τῆς ἀποστολῆς ὅπλων, πολεμεφοδίων, χρημάτων καὶ ἐμπειρογνωμόνων. Ὅπου δέν ἐξεδηλοῦντο παρόμοιαι πρωτοβουλίαι, αἱ συμμαχικαὶ ὑπηρεσίαι ἀνελάμβανον τὴν εὐθύνην τῆς ὀργανώσεως

ἀνταρτικῶν ὁμάδων.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν πρωτοβουλίαν ἀνέλαβον Ἕλληνες. Αἱ δύο πρῶται μικραὶ ἀνταρτικαὶ ὁμάδες συνεκροτήθησαν τὸ φθινόπωρον τοῦ 1941, ἡ μία εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Κοζάνης, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν δημοδιδασκάλου, ὁ ὁποῖος συνελήφθη καὶ ἐξετελέσθη ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν, ἡ ἄλλη εἰς τὴν περιοχὴν Παρνασσίδος ὑπὸ τὸν λοχαγὸν τοῦ πυροβολικοῦ Εὐθύμιον Δεδούσην. Καὶ ἡ δευτέρα ὁμὰς διελύθη, εὐθὺς ὡς, κατόπιν καταδόσεως, συνελήφθη ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν ὁ ἀρχηγός της. Ἐλλείψει στοιχείων, διέφυγε τὴν εἰς θάνατον καταδίκην. Ἐδραπέτευσε τὸν Μάρτιον 1943 καὶ ἀμέσως συνειργάσθη μὲ τὴν ἀνταρτικὴν ὀργάνωσιν τοῦ Δημ. Ψαρροῦ.

Ἐν τῷ μεταξύ, τὰ τέλη Σεπτεμβρίου 1941, συνεκροτήθη εἰς Ἀθήνας τὸ Ἐθνικὸν Ἀπελευθερωτικὸν Μέτωπον (ΕΑΜ) ὑπὸ τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος. Χρειάζεται μία μικρὰ ἀναδρομὴ διὰ νὰ καταστῇ φανερὰ ἡ σημασία τῆς κομμουνιστικῆς πρωτοβουλίας.

Τὸ Κ.Κ.Ε. καὶ ἡ προδοτικὴ δραστηριότης του.

Ἡ κομμουνιστικὴ ἐπανάστασις εἰς τὴν Ρωσίαν εἶχε διασπαστικὰς ἐπιπτώσεις ἐπὶ τῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων τῆς Δυτ. Εὐρώπης τὰ ὁποῖα εἶχον ἱδρυθῆ καὶ ἀναπτυχθῆ κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας τοῦ 19ου καὶ τήν πρώτην τοῦ 20οῦ αἰῶνος. Μικραὶ ἢ μεγὰλαι μερίδες των ἀπεσχίσθησαν καὶ ἵδρυσαν νέα κόμματα, τὰ ὁποῖα υἱοθέτησαν τὴν γραμμὴν τοῦ κόμματος τῶν Μπολσεβίκων τῆς Ρωσίας, προελθόντος καὶ αὐτοῦ ἐξ ἀποσχίσεως ἐκ τοῦ ρωσικοῦ Σοσιαλιστικοῦ Κόμματος. Τὸν Μάρτιον 1918, τό κόμμα τῶν Μπολσεβίκων μετωνομάσθη εἰς Ρωσσικὸν Κομμουνιστικὸν Κόμμα. Ἔκτοτε καὶ αἱ ἀποσχισθεῖσαι ἐκ τῶν ἄλλων σοσιαλιστικῶν κομμάτων μερίδες ἀπεκλήθησαν Κ.Κ. Τὸν Μάρτιον 1919 ἱδρύθη ἡ Κομμουνιστικὴ Διεθνὴς (Γ' Διεθνής), εἰς τὴν ὁποίαν μετεῖχον τά Κ.Κ., ἐνῷ τὰ Σοσιαλιστικὰ κόμματα ἐξηκολούθουν νὰ παραμένουν εἰς τήν Σοσιαλιστικὴν Διεθνῆ (Β' Διεθνής).

Εἰς τὴν Ἑλλάδα, μέχρι τῆς ρωσικῆς ἐπαναστάσεως, δέν ὑπῆρχε Σοσιαλιστικὸν Κὸμμα. Διάφοροι, ὅμως, διανοούμενοι, αὐτοετιτλοφοροῦντο σοσιαλισταί. Τὸν Νοέμβριον 1918 ἱδρύθη τὸ Σοσιαλεργατικὸν Κόμμα Ἑλλάδος, ἀπὸ τοὺς ἐν λόγῳ διανοουμένους καὶ μερικοὺς συνδικαλιστάς. Ἡ πλειονοψηφία τῶν στελεχῶν τοῦ ἐν

λόγῳ Κόμματος, τὸ ὁποῖον δέν εἶχεν ἀπήχησιν εἰς τὰς λαϊκὰς μάζας, ἀπεφάσισε, τὸν Ἀπρίλιον 1920, ὅπως τό Κόμμα προσχωρήσῃ εἰς τὴν Κομμουνιστικὴν Διεθνῆ. Μετωνομάσθη εἰς Σοσιαλεργατικὸν Κομμουνιστικὸν Κόμμα Ἑλλάδος. Τὴν ὀνομασίαν αὐτὴν διετήρησε μέχρι Δεκεμβρίου 1924, ὁπότε ἔλαβε τὸν τίτλον «Ἑλληνικὸν Τμῆμα Κομμουνιστικῆς Διεθνοῦς» ἢ «Κομμουνιστικὸν Κόμμα Ἑλλάδος» (Κ.Κ.Ε.).

Ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς, οἱ Ἕλληνες Κομμουνισταὶ ἀνέπτυξαν ἀντεθνικὴν δρᾶσιν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου εἰς Μικρὰν Ἀσίαν προσεπάθησαν νὰ διαβρώσουν τὸ ἠθικὸν τοῦ μαχομένου στρατοῦ.

Τὸν Δεκέμβριον 1924 τὸ Κ.Κ.Ε. υἱοθέτησε τὰς ἀποφάσεις τοῦ 5ου Συνεδρίου τῆς Κ.Δ. (Ἰούλιος 1924) καὶ τῆς ἐν συνεχείᾳ συνελθούσης ἐπίσης εἰς Μόσχαν 7ης Συνδιασκέψεως τῆς Βαλκανικῆς Κομμουνιστικῆς Ὁμοσπονδίας (εἶχεν ἱδρυθῆ τὸν Ἰανουάριον 1920) περὶ δημιουργίας ἀνεξαρτήτου κράτους Μακεδονίας - Θράκης. Ἡ υἱοθέτησις τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι ἐξέφραζον καθαρῶς τὴν βουλγαρικὴν πολιτικὴν γραμμὴν καὶ ὄχι μόνον τοῦ Κ.Κ.Β., προεκάλεσε τὰς πρώτας ἐναντίον τῶν κομμουνιστῶν ἀντιδράσεις. Δυστυχῶς, δέν ἐλήφθη πρόνοια ἀπαγορεύσεως τῆς πολιτικῆς δραστηριότητος τοῦ Κ.Κ.Ε., ἡ ὁποία θὰ ἦτο ἀπολύτως δικαιολογημένη. Τὸ σύνθημα περὶ ἀποσπάσεως ἐδάφους ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους συνίστα ἔγκλημα ἐσχάτης προδοσίας κατὰ τὸν Ποινικὸν Νόμον. Ἡ παράλειψις αὐτὴ ἐπέτρεψεν εἰς τὸ Κ.Κ.Ε. νὰ μετάσχῃ τῶν ἐκλογῶν τῆς 7ης Νοεμβρίου 1926 καί, χάρις εἰς τήν ἀναλογικήν, νὰ ἐκλέξῃ 10 βουλευτὰς μὲ 4% τῶν ψήφων. Ἡ ἐκλογικὴ ἀκτινοβολία τοῦ Κ.Κ.Ε, θὰ ὑποστῆ κάθετον πτῶσιν εἰς τὰς ἐκλογὰς τῆς 19ης Αὐγούστου 1928, ἀλλά θὰ τοῦ ἀποδώσῃ, χάρις καὶ πάλιν εἰς τήν ἀναλογικὴν, 10 ἕδρας εἰς τὰς ἐκλογὰς τῆς 25ης Σεπτεμβρίου 1932 καὶ 15 εἰς τὰς ἐκλογὰς τῆς 26ης Ἰανουαρίου 1936. Καὶ τοῦτο, παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι τὸ περὶ Μακεδονίας καὶ Θράκης προδοτικὸν σύνθημα τὸ ἐστέρησε πολλῶν στελεχῶν του, ἀρνηθέντων νὰ γίνουν ὄργανα τοῦ βουλγαρικοῦ ἐπεκτατισμοῦ.

Μεταβολὴ εἰς τὴν τακτικὴν τοῦ Κ.Κ.Ε. ἐσημειώθη μετὰ τὰς ἀποφάσεις τοῦ 7ου Συνεδρίου τῆς Κ.Δ. (Αὔγουστος 1935). Ἡ Σοβιετικὴ Ἕνωσις, μετὰ τὴν ἄνοδον τοῦ Χίτλερ εἰς τὴν ἐξουσίαν,

εἶχε τὸν φόβον ὅτι θὰ τῆς ἐπετίθετο ἢ ἡ Ἰαπωνία ἢ ἡ Γερμανία ἢ ἀπὸ κοινοῦ ἀμφότεραι αἱ ἐν λόγῳ δυνάμεις. Ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ προέλθῃ εἰς συνεννοήσεις μέ δυνάμεις ἐξ ἐκείνων τὰς ὁποίας ἐχαρακτήριζεν «ἰμπεριαλιστικὰς» καὶ νὰ ἐπιβάλῃ νέαν πορείαν εἰς τὰ Κ.Κ. Ἀφοῦ τὸν Δεκέμβριον 1934 ὑπέγραψε σύμφωνον φιλίας μὲ τὴν Γαλλίαν, ἐκάλεσε, διὰ τῶν ἀποφάσεων τοῦ 7ου Συνεδρίου, τὰ Κ.Κ. νὰ συνεργασθοῦν μέ ἀστικὰ κόμματα εἰς ἐκλογικοὺς ἀγῶνας (δημιουργία τῶν ἀποκληθέντων «λαϊκῶν μετώπων») καὶ νὰ ὑποστηρίξουν τήν πολεμικὴν προσπάθειαν τῶν μικρῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι θὰ ὑφίσταντο «ἰμπεριαλιστικὴν» ἐπίθεσιν. Τὸ νόημα τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν ἐδόθη κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Συνεδρίου μὲ τὴν ὑπογράμμισιν ὅτι «ἡ πάλη ἐναντίον τοῦ ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου, πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἔκρηξίν του, θὰ διεξάγεται μὲ σκοπὸν τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Σοβιετικῆς Ἑνώσεως».

Πιστὸν εἰς τὰς ἐκ Μόσχας ὁδηγίας, τὸ Κ.Κ.Ε. ἀντικατέστησε, τὸν Δεκέμβριον 1935, τὸ σύνθημα τῆς «ἑνιαίας καὶ ἀνεξάρτητης Μακεδονίας καὶ Θράκης» μὲ τὸ σύνθημα «πλέρια ἰσοτιμία στὶς Μειονότητες». Ἀλλὰ παρεῖχε τὴν διευκρίνησιν ὅτι ἡ ἀλλαγὴ τοῦ συνθήματος, δὲν ἀπετέλει καὶ ἀλλαγὴν στόχου. Διότι, ὡς ἐτόνιζεν, εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ συνελθόντος κατὰ τὸν ἀνωτέρω μῆνα συνεδρίου του, «Τὸ Κόμμα (κομμουνιστικὸν) δὲν παύει νά διακηρύττῃ πὼς τελικὰ καὶ ὁριστικὰ τὸ μακεδονικὸν ζήτημα θὰ λυθῇ ἀδελφικὰ μετὰ τὴ νίκη τῆς σοβιετικῆς ἐξουσίας στὰ Βαλκάνια. Μόνον τότε ὁ μακεδονικὸς λαὸς θὰ βρῆ τὴν πλέρια ἐθνικὴ του ἀποκατάσταση». Ἡ βασικὴ γραμμή του, δηλαδὴ, παρέμενεν ἀμετάβλητος: Ἀνεξάρτητος Μακεδονία καὶ Θράκη.

Ἐπίσης, τὸ Κ.Κ.Ε. ἤρχισεν ἔκτοτε νὰ ἀναζητῇ συμμάχους πρὸς ἐκλογικὴν συνεργασίαν, ὥστε νὰ ἐκτελέσῃ καὶ τὴν ἄλλην ἐντολὴν τῆς Μόσχας, τῆς συγκροτήσεως «λαϊκοῦ μετώπου». Εἰς τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1936 θὰ ἐμφανισθῇ μὲ τὸν τίτλον: «Παλλαϊκὸν Μέτωπον Ἀγροτῶν καὶ Ἐργατῶν».

Τὸ καθεστὼς τῆς 4ης Αὐγούστου ἐπέτυχε τὴν πλήρη ἐξάρθρωσιν τοῦ Κ.Κ.Ε. Ὅλα τὰ ἡγετικὰ στελέχη, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ διορισθέντος ὑπὸ τῶν Σοβιετικῶν, τὸ 1931, ἀρχηγοῦ του Ν. Ζαχαριάδη, συνελήφθησαν. Πλεῖστα, ὡς καὶ χιλιάδες μελῶν του ἢ συμπαθούντων πρὸς αὐτό, ὑπέγραψαν δηλώσεις μετανοίας, διὰ τῶν

ὁποίων ἀπεκήρυσσον τὰς κομμουνιστικὰς ἀρχὰς καὶ ἐχαρακτήριζον τὴν δραστηριότητα τοῦ κόμματος ὡς ἀντεθνικήν.

Τέσσαρας ἡμέρας μετὰ τήν ἰταλικὴν ἐπίθεσιν, ὁ Ν. Ζαχαριάδης ἀπηύθυνεν ἐπιστολήν πρὸς τὸν ὑπουργὸν Ἀσφαλείας Κ. Μανιαδάκην, διὰ τῆς ὁποίας ἐκηρύσσετο ὑπέρ τῆς ἀντιστάσεως κατὰ τοῦ ἐπιδρομέως καὶ προέτρεπε τούς ὀπαδούς του νὰ ἐνισχύσουν τὸν διεξαγὸμενον ἀγῶνα. Ἐνήργησε, προφανῶς, 6άσει τῆς ὑπὸ τοῦ 7ου Συνεδρίου τῆς Κ.Δ. χαραχθείσης γραμμῆς. Ὀλίγον ἀργότερον, τὴν 26ην Νοεμ6ρίου 1940, ἀπέστειλεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ι. Μεταξάν, διὰ τῆς ὁποίας ὑπεδείκνυε μεσολάβησιν τῆς Σο6. Ἑνώσεως διὰ τὴν ἐπὶτευξιν ἑλληνοϊταλικῆς εἰρήνης καὶ ἀποχώρησιν τῶν Βρεταννῶν ἐξ Ἑλλάδος, διότι, ὡς προσέθετεν, ἡ χώρα μας δὲν εἶχε θέσιν εἰς τὸν μεταξὺ Ἀγγλίας ἀφ' ἑνός, Ἰταλίας - Γερμανίας ἀφ' ἑτέρου «ἰμπεριαλιστικὸν πόλεμον». Ἐπεδίωξε δι' αὐτῆς νὰ διαφοροποιήσῃ τὴν στάσιν τοῦ Κ.Κ.Ε. ἀπὸ ἐκείνην τοῦ συνόλου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ νὰ εὑρεθῇ ἐγγύτερον πρὸς τὴν ἀλλαγὴν πορείας, τὴν ὁποίαν εἶχε χαράξει ἡ Κ.Δ. μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ γερμανοσο6ιετικοῦ συμφώνου. Εἰς τὴν διαφοροποίησιν θὰ ἐμμείνῃ τὸ Κ.Κ.Ε. μέχρι τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Σο6. Ἑνώσεως.

Ἡ κατοχὴ ἀπεδείχθη ἐπωφελὴς διὰ τοὺς κομμουνιστάς. Οἱ Γερμανοί, καθ' ὑπόδειξιν τῆς Βουλγαρίας, ἀπηλευθέρωσαν πολλοὺς ἐκ τῶν ἐξ αὐτῶν κρατουμένων. Κατε6λήθη κατόπιν τούτου προσπάθεια ἀνασυγκροτήσεως τοῦ κόμματος καὶ ἐν συνεχείᾳ δημιουργίας «λαϊκοῦ μετώπου». Δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν συνεκροτήθη τό Ε.Α.Μ. Οὐδόλως ἐσκέφθη ἡ ἡγεσία τοῦ Κ.Κ.Ε. τὴν ὀργάνωσιν ἀνταρτικῶν ὁμάδων. Ἕνα δευτερεῦον στέλεχός του, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὑπογράψει «δήλωσιν μετανοίας» καὶ ἤθελε νά ἀποκατασταθῇ «κομματικῶς», ὁ Ἀθανάσιος Κλάρας ἤ Μιζέριας (περισσότερον γνωστὸς μὲ τὸ ψευδώνυμον Ἄρης Βελουχιώτης), ἐσχημάτισε τὴν πρώτην κομμουνιστικὴν ἀνταρτικὴν ὁμάδα, τὸν Μάϊον τοῦ 1942, εἰς τὴν Σπερχειάδα. Ὁ Κλάρας εἶχεν ὡς μοναδικόν σκοπὸν τὴν ἀπόκτησιν δυνάμεως διὰ τὴν ὑπὸ τῶν κομμουνιστῶν κατάκτησιν τῆς ἐξουσίας, ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς χώρας. Δι' αὐτὸ καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἤρχισε νὰ φονεύῃ προκρίτους τῆς περιοχῆς Λαμίας, ὡς καὶ πάντα ἀρνούμενον νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὴν θέλησίν του. Ἐπίσης, ἐφόνευεν κάθε ἀξιωματικὸν ὁ ὁποῖος

ἀπεπειρᾶτο νὰ ὀργανώσῃ ἀνταρτικὴν ὁμάδα.

Τὸ Ε.Α.Μ. ἀπεφάσισε νὰ υἱοθετήσῃ τὴν γραμμὴν τοῦ ἀνταρτοπολέμου ὅταν διεπίστωσεν ὅτι ἡ ἔνοπλος ἀντίστασις κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἀπετέλει καθολικὸν πόθον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, μὲ σκοπὸν νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ὑλικὴν δύναμιν, ἡ ὁποία θὰ τοῦ ἦτο ἀπαραίτητος διὰ τὴν μελλοντικὴν κατάκτησιν τῆς ἐξουσίας.

Ὁ Γοργοπόταμος.

Τὰ τέλη Ἰουλίου 1942 ὁ συνταγματάρχης ἐ. ἀ. Ναπολέων Ζέρβας ἤρχισεν εἰς τὰς περιοχὰς Βάλτου καί Ἄρτης τὴν ὀργάνωσιν ἀνταρτικῶν ὁμάδων. Τὸ συγκρότημα τῶν ὁμάδων εἰς τὸ ὁποῖον, σὺν τῷ χρόνῳ, προσῆλθον νὰ ὑπερετήσουν πολλοὶ ἐν ἐνεργείᾳ ἀξιωματικοί, ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν Ἐθνικὸς Δημοκρατικὸς Ἑλληνικὸς Στρατὸς (ΕΔΕΣ). Πολιτικὴ ὀργάνωσις, ὑπὸ τὸ ἴδιον ὄνομα, συνεκροτήθη εἰς Ἀθήνας καὶ ἐτέθη ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ στρατηγοῦ Ν. Πλαστήρα (ἀπουσιάζοντος εἰς Γαλλίαν) καὶ Στ. Γονατᾶ.

Τὴν νύκτα τῆς 29ης πρὸς 30ὴν Σεπτεμβρίου 1942, τὸ βρετανικὸν στρατηγεῖον Μ. Ἀνατολῆς, προετοιμάζον τὴν μεγάλην ἐναντίον τῶν ὑπὸ τὸν Γερμανὸν στρατάρχην Ρόμμελ γερμανοϊταλικῶν δυνάμεων ἀντεπίθεσιν, ἀπέστειλεν ὁμάδα δολιοφθορέων, ὑπὸ τὸν ταξίαρχον Μέγιερς, εἰς Ἑλλάδα. Ἀποστολὴ τῆς ὁμάδος ἦτο ἡ ἀνατίναξις τῆς σιδηροδρομικῆς γεφύρας τῆς Παπαδιᾶς ἢ τοῦ Γοργοποτάμου, ὥστε νὰ διακοπῇ ὁ μέσῳ τῆς χώρας μας διενεργούμενος ἀνεφοδιασμὸς τοῦ Ρόμμελ. Ἡ ὁμὰς εἶχεν ἐντολὴν νὰ συνεργασθῇ μὲ τοὺς εὑρισκομένους εἰς τὴν περιοχὴν ἀντάρτας τῶν ὁποίων ἔργον θὰ ἦτο νὰ ἐξουδετερώσουν τὰ προτατεύοντα τὴν γέφυραν φυλάκια καὶ νὰ κρατήσουν εἰς ἀπόστασιν τά ἀποσταλησόμενα πρὸς ἐνίσχυσιν ἰταλικὰ τμήματα. Τὰ μέλη τῆς ὁμάδος, ἐρρίφθησαν, δι᾽ ἀλεξιπτώτων, εἰς Γκιώναν, περιοχὴν ἐλεγχομένην ὑπὸ τοῦ Βελουχιώτη. Οὗτος, ὅταν ἐπληροφορήθη τὴν ἄφιξιν τῆς ὁμάδος, ἀπέφυγε νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μετ' αὐτῆς. Μόνον ὅταν ἡ ὁμάς ἐπέτυχε νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν Ζέρβαν καὶ οὗτος προθύμως ἀπεδέχθη νὰ παράσχῃ τὴν αἰτουμένην βοήθειαν, ὁ Βελουχιώτης ἠναγκάσθη καὶ αὐτὸς νὰ μετάσχῃ τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἡ κωλυσιεργία του ὅμως εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα ἡ ἀνατίναξις τῆς γεφύρας νὰ γίνῃ τὴν νύκτα τῆς 25ης

πρός 26ην Νοεμβρίου, ὅταν, δηλαδή, ὁ Ρόμμελ εἶχεν ἡττηθῆ εἰς Ἐλ Ἀλαμέϊν καί ὑπεχώρει πρὸς Τριπολίτιδα.

Τὸ πρῶτον αὐτὸ καθαρῶς πολεμικὸν ἐγχείρημα τῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων προεκάλεσεν τόν ἐνθουσιασμὸν τοῦ λαοῦ, μὲ ἄμεσον συνέπειαν τὴν εἰς συνεχῶς αὐξανόμενον ρυθμὸν προσέλευσιν ἐθελοντῶν εἰς αὐτάς. Εἰς τοῦτο συνέτεινε καὶ τὸ ὅτι τὸ στρατηγεῖον Μ. Ἀνατολῆς διέταξε τοὺς ἀποτελοῦντας τήν ὁμάδα ἀξιωματικοὺς νὰ παραμείνουν εἰς Ἑλλάδα ὡς Βρεταννικὴ Στρατιωτικὴ Ἀποστολὴ πλησίον τῶν ἑλληνικῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων. Ἔργον τῆς ἀποστολῆς θὰ ἦτο νὰ συντονίζῃ τὴν πολεμικὴν προσπάθειαν τῶν ἀνταρτῶν καὶ νὰ τοὺς ἐφοδιάζῃ, προβαίνουσα εἰς σχετικὰς ὑποδείξεις πρὸς τὸ Στρατηγεῖον, μὲ τὸν ἀναγκαῖον ὁπλισμὸν καὶ τὰ ἀπαραίτητα ἐφόδια. Δυστυχῶς, ὁ ταξίαρχος Μέγιερς ἀντὶ νὰ προκρίνῃ ὡς ἕδραν τῆς ἀποστολῆς τὴν περιοχὴν τοῦ Ζέρβα, ἐπέλεξεν ἐκείνην τοῦ Βελουχιώτη. Ἡ ἐπιλογὴ αὐτὴ ἀπετέλεσεν οὐσιώδη προσφορὰν πρὸς τοὺς κομμουνιστάς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ

Η ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἀμέσως μετὰ τὸν τερματισμὸν τῆς μάχης τῆς Κρήτης, ἀπεφάσισε νὰ περιορίσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν της εἰς τὰ ἀπολύτως ἀπαραίτητα διὰ τὴν ἐπιτέλεσιν τοῦ ἔργου τῆς συνεχίσεως τοῦ πολέμου καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος. Οὕτω, τὴν 2αν Ἰουνίου 1942, ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος Β΄ ὑπέγραψε διάταγμα περὶ περιορισμοῦ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως, ἡ ὁποία παρέμεινεν ἑξαμελὴς (Ἐμμ. Τσουδερός, πρωθυπουργὸς καὶ ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν, Οἰκονομικῶν, Ἐθν. Οἰκονομίας, Ἀλεξ. Σακελλαρίου, ἀντιπρόεδρος καὶ ὑπουργὸς Ναυτικῶν, Στυλ. Δημητρακάκης, ὑπουργὸς Στρατιωτικῶν καὶ Δικαιοσύνης, Π. Νικολαΐδης, ὑπουργὸς Ἀεροπορίας, Ἀριστ. Δημητρᾶτος, ὑπουργὸς Ἐργασίας καὶ Σ. Θεοφανίδης ὑφυπουργὸς Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας).

Ἡ ἄφιξις τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς κυβερνήσεως εἰς Ἀλεξάνδρειαν

ἐχαιρετίσθη μὲ θερμότητα ὑπὸ τῆς πολυαρίθμου ἑλληνικῆς παροικίας καὶ τῶν βρεταννικῶν στρατιωτικῶν ἀρχῶν, ἀλλ' ὄχι καὶ ὑπὸ τῆς αἰγυπιακῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Φαρούκ. Ἡ Αἴγυτος παρεῖχε μὲν βάσεις (στρατιωτικάς, ναυτικὰς καὶ ἀεροπορικὰς) εἰς τὴν Μ. Βρεταννίαν, βάσει τῶν διατάξεων τῆς βρεταννοαιγυπτιακῆς συνθήκης τοῦ 1936, ἀλλὰ δὲν εἶχε κηρύξει τὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ Ἄξονος. Θὰ ἀναμείνῃ μέχρι τέλους Φεβρουαρίου 1945, διὰ νὰ προβῇ εἰς τὴν ἐνέργειαν αὐτήν. Δι' αὐτὸ καὶ δὲν ἐπέτρεψεν τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως εἰς τὸ ἔδαφός της. Ἐδέχθη μόνον τὴν παραμονὴν τῶν ἑλληνικῶν ἐνόπλων δυνάμεων, ἐφ' ὅσον εἶχον τεθῆ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Βρεταννικοῦ Στρατηγείου Μ. Ἀνατολῆς, καί, κατὰ παραχώρησιν, τῶν τριῶν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν πολεμικῶν ὑπουργείων. Ἔφερε δὲ δυσκολίας καὶ εἰς τὸ ζήτημα ἀναλήψεως τοῦ εἰς χρυσὸν ἀποθέματος τῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος, τὸ ὁποῖον, μεταφερθέν, μέσῳ Κρήτης, μὲ μυρίας δυσχερείας, εἶχεν ἐναποθηκευθῆ εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν τῆς Αιγύπτου, μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι ἕδρα τῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος ἦσαν αἱ Ἀθῆναι. Εὐτυχῶς, ὅτι εἶχον ἔλθει μετὰ τῆς κυβερνήσεως ὁ Διοικητής της Καθηγητὴς Κυρ. Βαρβαρέσος καὶ ὁ ὑποδιοικητὴς Γεωρ. Μαντζαβῖνος καὶ ὅτι εἶχε προβλεφθῆ, διὰ νόμου, ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἕδρα τῆς Τραπέζης θὰ ἦτο ἡ ἑκάστοτε ἕδρα τῆς κυβερνήσεως. Μετὰ πολλὰ διαβήματα ὁ χρυσός, βάρους 608.350 οὐγγιῶν, παρεδόθη καὶ μετεφέρθη εἰς Πραιτώριαν ὅπου ἐναπετέθη, πρὸς φύλαξιν εἰς τὰ θησαυροφυλάκια τῆς Νοτιοαφρικανικῆς Ὁμοσπονδιακῆς Τραπέζης. Ὁ χρυσὸς αὐτός, μετὰ τῶν εἰς συνάλλαγμα διαθεσίμων τῆς Τραπέζης, θὰ ἀποτελέσῃ τὴν ἀρχικὴν βάσιν τῆς ἀνορθώσεως τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν.

Ἡ αἰγυπτιακὴ στάσις κατέστησε ὑποχρεωτικὴν τὴν ἀποδοχὴν ἐκ μέρους τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως τῆς προσφερθείσης εἰς αὐτὴν ὑπὸ τῆς Μ. Βρεταννίας φιλοξενίας εἰς Λονδῖνον. Τὴν 27ην Ἰουνίου ὁ Βασιλεύς, ὁ Διάδοχος Παῦλος μετὰ τῆς οἰκογενείας του, ὁ πρωθυπουργός, οἱ ὑπουργοὶ Δημητράτος καὶ Θεοφανίδης, ἡ διοίκησις τῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος ἀνεχώρησαν διὰ Νοτ. Ἀφρικήν, ὅπου ἔφθασαν τήν 7ην Ἰουλίου. Παρέμειναν εἰς Πραιτώριαν, ὡς φιλοξενούμενοι τῆς Νοτιοαφρικανικῆς κυβερνήσεως, τῆς ὁποίας

πρόεδρος, ἦτο καὶ τότε, ὅπως καὶ κατὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον ὁ στρατάρχης Γιὰν Σμάτς, μέγας φίλος τῆς χώρας μας, μέχρι τῆς 25ης Αὐγούστου, ὁπότε ἀνεχώρησαν διὰ Λονδῖνον. Τὸ διαδοχικὸν ζεῦγος καὶ τὰ τέκνα του παρέμειναν εἰς Ν. Ἀφρικήν. Βασιλεὺς καὶ κυβέρνησις ἔφθασαν, τὴν 22αν Σεπτεμβρίου 1941, εἰς τὸν λιμένα τοῦ Λίβερπουλ, ὅπου τούς ὑπεδέχθη ὁ ἀδελφὸς τοῦ Βασιλέως τῆς Μ. Βρεταννίας δοὺξ τοῦ Γκλῶστερ. Ἐκεῖθεν σιδηροδρομικῶς μετέβησαν εἰς Λονδῖνον ὅπου εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν τοὺς ἀνέμενεν ὁλόκληρος ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια, ἡ βρεταννικὴ κυβέρνησις μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Τσῶρτσιλ, οἱ ἐκπρόσωποι τῶν κρατῶν τῆς Κοινοπολιτείας καὶ πλήθη κόσμου. Ὁ Βρεταννὸς πρωθυπουργὸς ἐδάκρυσεν ὅταν ἔσφιξε τὸ χέρι τοῦ Ἕλληνος Βασιλέως.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, μετὰ τὴν ἄφιξίν της εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ τήν, ἐν συνεχείᾳ, ἐγκατάστασίν της εἰς Λονδῖνον, εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰ ἀκόλουθα σοβαρώτατα θέματα:

1) Τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῶν ἐνόπλων δυνάμεων, ὥστε νὰ καταστοῦν ἀξιόμαχοι καὶ ἱκαναὶ νὰ μετάσχουν τῶν συνεχιζομένων πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων.

2) Τὸν ἐπισιτισμόν τῆς λιμοκτονούσης Ἑλλάδος.

3) Τὴν ἐξασφάλισιν ὑποστηρίξεως τῶν ἐθνικῶν διεκδικήσεών μας (Δωδεκάνησα, Βορ. Ἤπειρος, εὐνοϊκὴ διαρρύθμισις τῶν ἑλληνοβουλγαρικῶν συνόρων, Κύπρος).

4) Τὴν περίθαλψιν τῶν προσφύγων οἱ ὁποῖοι διέφυγον ἐξ Ἑλλάδος.

5) Τὴν ταχυτέραν δυνατὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἐθνικοῦ ἐδάφους.

Ἡ ἀναδιοργάνωσις τῶν ἐνόπλων δυνάμεων.

Τὸν Ἰούνιον 1941 ἡ ἐλευθέρα κυβέρνησις διέθετε τὰς ἑξῆς δυνάμεις: α) Στρατός, Τάγμα ἐξ ἐθελοντῶν τοῦ αἰγυπτιώτου ἑλληνισμοῦ, τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο ὑπὸ ἐκπαίδευσιν ἀξιωματικῶν σταλέντων ἐξ Ἑλλάδος πρὸ τῆς καταρρεύσεως, τὰ διαφυγόντα, ἐξ Ἕβρου, εἰς Τουρκίαν, τμήματα (δύο τάγματα) τῆς ταξιαρχίας Ἕβρου (ὁ διοικητής της ὑποστράτηγος Ζήσης εἶχεν αὐτοκτονήσει), τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν ἔφθασαν ἐν τῷ συνόλῳ των, εἰς Αἴγυπτον.

β) Ναυτικόν, τὸ καταδρομικὸν «Ἀβέρωφ», 6 ἀντιτορπιλλικά, 3 τορπιλλοβόλα, 5 ὑποβρύχια, τρία ἐπίτακτα ἐμπορικὰ σκάφη. Ὅσον καὶ ἂν ἐπρόκειτο περὶ παλαιῶν σκαφῶν, ἐκτός τῶν ἀντιτορπιλλικῶν «Βασίλισσα Ὄλγα», «Κουντουριώτης» καὶ «Σπέτσαι» ἀπετέλουν πολύτιμον ἐνίσχυσιν διὰ τὸν βρετανικὸν στόλον Ἀνατ. Μεσογείου, τόσον δεινῶς δοκιμασθέντα κατὰ τὴν μάχην τῆς Κρήτης. γ) Ἀεροπορία, πέντε ἀεροπλάνα τύπου Ἀβρό - Ἄνσον. δ) Τὴν ἐμπορικὴν ναυτιλίαν, ἀπαραίτητον διὰ τὰς συμμαχικὰς μεταφοράς. (Τὴν 1ην Σεπτεμβρίου 1939 ἡ δύναμις τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορικοῦ στόλου ἀνήρχετο εἰς 577 ἀτμόπλοια συνολικῆς χωρητικότητος 1.837.315 τόννων. Ἐπὶ πλέον, ὑπῆρχον 124 ἀτμόπλοια, χωρητικότητος 454.318 τόννων, ἑλληνικῆς πλοιοκτησίας, ἀλλὰ πλέοντα ὑπὸ ξένην σημαίαν. Τὸ γεγονὸς καὶ μόνον ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἀπώλεσε τὰ 72% τῆς δυνάμεώς του ἀπόδειξε πόσον πολύτιμος ὑπῆρξεν ἡ εἰς τὴν συμμαχικὴν πολεμικὴν προσπάθειαν συμβολή του).

Ἡ ἀναδιοργάνωσις ἤρχισεν ἀμέσως. α) Τὸ Ναυτικόν. Τὰ πολεμικὰ σκάφη, παρὰ τὸ ὅτι εἶχον ἀνάγκην ἐπισκευῶν, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν παρέμειναν ἀδρανῆ. Ἐνήλλασσον τὰς πολεμικὰς ἀποστολὰς μὲ τὴν παραμονὴν εἰς τὰς δεξαμενάς, πρὸς ἐπισκευὴν καὶ ἐκσυγχρονισμόν των. Αὐτὸς ὁ γηραιὸς «Ἀβέρωφ», κατόπιν προχείρου ἐπισκευῆς, ἐχρησιμοποιήθη, μετὰ τὴν εἴσοδον τῆς Ἰαπωνίας εἰς τόν πόλεμον, διὰ τὴν προστασίαν νηοπομπῶν εἰς τὸν κόλπον τῆς Βεγγάλης, τὸν Περσικὸν κόλπον καὶ τὴν ἀραβικὴν θάλασσαν. Ἡ δύναμις τοῦ ναυτικοῦ, ἡ ὁποία ἀνήρχετο τὸν Ἰούνιον 1941 εἰς 200 περίπου ἀξιωματικοὺς καὶ 2.500 ὑπαξιωματικοὺς καὶ ναύτας ὑπερεδιπλασιάσθη εἰς τὸ τέλος τοῦ 1942 καὶ ἔφθασε τὴν 31ην Δεκεμβρίου 1943 εἰς 549 ἀξιωματικοὺς καὶ 8.551 ὑπαξιωματικοὺς καὶ ναύτας. Ἡ ἀρίστη ἀπόδοσις τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ ἔπεισε τοὺς Βρεταννοὺς νὰ τὸ ἐνισχύσουν διὰ τῆς παραδόσεως νεοτεύκτων σκαφῶν. Ἐντὸς τοῦ 1942 παρελάβομεν 5 ἀντιτορπιλλικὰ συνοδείας, τά «Πίνδος», «Κανάρης», «Ἀδρίας», «Μιαούλης», «Θεμιστοκλῆς» καὶ τὴν κορβέτταν «Σαχτούρης», ἐντός τοῦ 1943 τὸ ἀντιτορπιλλικὸν συνοδείας «Κρήτη», τὰς κορβέττας «Ἀποστόλης», «Κριεζῆς», «Τομπάζης», τὸ ὑποβρύχιον «Ματρῶζος» καὶ 16 ναρκαλιευτικά, τὰς ἀρχὰς τοῦ 1944 τὸ ὑποβρύχιον «Πιπῖνος» καὶ τὰ ἀντιτορπιλλικὰ

στόλου «Σαλαμὶς» καὶ «Ναυαρῖνον». Ἐπὶ πλέον, αἱ ΗΠΑ μᾶς παρεχώρησαν 4 ἁρματαγωγά, ἓν ἀνθυποβρυχιακὸν σκάφος καὶ 8 βοηθητικά.

Τὸ πολεμικὸν ναυτικόν μας, κατὰ τὴν 28ην Ὀκτωβρίου 1940, περιελάμβανε τὸ καταδρομικὸν «Γ. Ἀβέρωφ», ναυπηγήσεως 1909 10 ἀντιτορπιλλικὰ στόλου, ἐκ τῶν ὁποίων 4 («Ἀετός», «Ἱέραξ», «Πάνθηρ», «Λέων») ναυπηγήσεως 1911, 4 («Κουντουριώτης», «Ὕδρα», «Σπέτσαι», «Ψαρὰ») ναυπηγήσεως 1931 - 32, 2 («Β. Γεώργιος», «Β. Ὄλγα») ναυπηγήσεως 1938, 13 τορπιλλοβόλα, ἐξ ὧν 4 ναυπηγήσεως 1906, 4 τοῦ 1913 καὶ 5 τοῦ 1916, 6 ὑποβρύχια ναυπηγήσεως 1925 - 26 καὶ 20 βοηθητικὰ σκάφη. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ἐὰν ἀντιμετώπιζε τόν ἰταλικὸν, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ πέμπτος, εἰς, ἐκτόπισμα, βαρέα σκάφη καὶ δύναμιν πυρός, στὸλος τοῦ κόσμου, οὐδεμίαν ἐλπίδα ἐπιβιώσεως διέθετεν. Ἡ παρουσία ὅμως ἰσχυρῶν μοιρῶν τοῦ βρεταννικοῦ στόλου εἰς τὴν Μεσόγειον τοῦ ἐπέτρεψεν ὄχι μόνον νὰ ἐκτελέση τὸν εἰδικὸν προορισμὸν του, τὴν κάλυψιν τῶν μεταφορῶν τοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναλάβῃ ἐπιθετικῆς μορφῆς πρωτοβουλίας. Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου καὶ μέχρι τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ἑλληνικῶν ἐλαφρῶν σκαφῶν, μετεφέρθησαν 120.816 ἄνδρες καὶ παντοειδῆ ἐφόδια. Παραλλήλως, ἐξετέλεσε τέσσαρας ἐπιθετικάς, δι' ἀντιτορπιλλικῶν, ἐξορμήσεις: 1) Τὴν πρωΐαν τῆς 31ης Ὀκτωβρίου 1940, τὰ ἀντιτορπιλλικὰ «Σπέτσαι» καὶ «Ψαρὰ» ἐβομβάρδισαν τὰ εἰς τὴν περιοχήν Σαγιάδος εὑρισκόμενα ἰταλικά στρατεύματα. 2) Τὰς νύκτας τῆς 14ης πρὸς 15ην Νοεμβρίου καὶ 15ης πρός 16ην Δεκεμβρίου, τέσσαρα ἀντιτορπιλλικὰ τὴν πρώτην φοράν καὶ δύο τὴν δευτέραν ἐξετέλεσαν περιπολίαν εἰς τὸ στενὸν τοῦ Ὀτράντο μέχρι καὶ πέραν τοῦ ὕψους τῆς νήσου Σάσωνος. 3) Τὴν νύκτα τῆς 4ης πρὸς 5ην Ἰανουαρίου 1941, τέσσαρα ἀντιτορπιλλικὰ ἐβομβάρδισαν τὸν λιμένα τῆς Αὐλῶνος. Ἐπίσης τὰ ὑποβρύχια παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι λόγῳ ἡλικίας δέν ἔπρεπε νὰ ἀναλάβουν ἐνεργὸν δρᾶσιν, περιεπόλουν εἰς τὸ Στενὸν τοῦ Ὀτράντο καθ' ὅλην τὴν περίοδον τοῦ πολέμου μὲ τὴν Ἰταλίαν. Καὶ ἐπέτυχον νὰ βυθίσουν ἰταλικὰ σκάφη συνολικῆς χωρητικότητος 21.383 τόννων. Συγκεκριμένως, τὸ «Παπανικολὴς» (κυβερνήτης πλωτάρχης Ἰατρίδης) ἐβύθισε τὴν 24ην Δεκεμβρίου 1940, τό μεταγωγικὸν Φιρέντσε (3.952 τόννων),

τὸ «Πρωτεὺς» (κυβερνήτης πλωτάρχης Χατζηκωνσταντὴς), τὴν 29ην Δεκεμβρίου, τό μεταγωγικὸν «Σαρδηνία» (11.452 τὸννων), τὸ «Κατσώνης», (κυβερνήτης πλωτάρχης Σπανίδης), τὴν 31ην Δεκεμβρίου, τὸ βοηθητικὸν στόλου «Κουίντο» (531 τόννων) καὶ τὸ «Τρίτων» (κυβερνήτης πλωτάρχης Γ. Ζέπος) τὸ μεταγωγικὸν «Κάρνια» (5.451 τόννων). Δυστυχῶς, τὸ «Πρωτεύς», ὑποστὰν προφανῶς βλάβην, ἠναγκάσθη, εὐθὺς μετὰ τὴν ἐξαπόλυσιν τῶν τορπιλλῶν του, νὰ ἀναδυθῇ. Ὑπέστη ἐπίθεσιν ὑπὸ συνοδοῦ ἰταλικοῦ τορπιλλοβόλου, τὸ ὁποῖον τὸ ἐνεβόλησε καὶ τὸ ἔπληξε διὰ βομβῶν βυθοῦ. Ἐβυθίσθη αὔτανδρον. Τὰς μεγαλυτέρας ἀπωλείας ὁ στόλος μας ὑπέστη μεταξὺ 20 καὶ 25 Ἀπριλίου 1941, λόγῳ βομβαρδισμοῦ τῶν σκαφῶν ὑπὸ γερμανικῶν ἀεροπλάνων. Ἀπωλέσθησαν ἐκ τῆς αἰτίας αὐτῆς εἰς τὸν Σαρωνικὸν τὰ ἀντιτορπιλλικὰ «Β. Γεώργιος», «Ὕδρα» καὶ «Ψαρὰ» καὶ 10 ἐκ τῶν τορπιλλοβόλων καί, τὴν 15ην Μαΐου, εἰς Σούδαν, τὸ ἀντιτορπιλικὸν «Λέων».

β) *Ἡ Ἀεροπορία.* Κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἰταλικῆς ἐπιθέσεως ἡ ἀεροπορία μας ἀπετελεῖτο ἐξ 131 ἀεροπλάνων, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 30 ἦσαν βομβαρδιστικά, 33 καταδιωκτικά, 38 ἀναγνωριστικὰ καὶ 30 ναυτικῆς συνεργασίας. Μόνον εἰς τὴν Ἀλβανίαν, ἡ Ἰταλία διέθετε ἀεροπορικόν στόλον ἐκ 400 ἀεροπλάνων. Καθόλου περίεργον ὅτι ἡ ἀεροπορία μας, παρὰ τὰς ἡρωϊκὰς προσπαθείας της, δέν ἠδυνήθη νὰ προσφέρῃ ἀποτελεσματικὴν κάλυψιν εἰς τὸν στρατόν.

Εἰς Μ. Ἀνατολὴν εὑρίσκοντο, ἀπὸ τὰ μέσα Δεκεμβρίου 1940, ἐκπαιδευόμενοι εἰς τὴν Σχολὴν Ἀεροπορίας τῆς Βρεταννικῆς Ἀεροπορίας, εὑρισκομένην εἰς Χαμπανίγια τοῦ Ἰράκ, οἱ ἀπόφοιτοι τοῦ 1940 τῆς Σχολῆς Ἀεροπορίας καὶ ἡ δευτέρα τάξις τῶν δοκίμων. Οἱ νεαροὶ αυτοὶ Ἴκαροι, ὁμοῦ μετά τῶν ὀλίγων διαφυγόντων ἐξ Ἑλλάδος, θὰ ἀποτελέσουν τὸν πυρῆνα τῆς νέας ἑλληνικῆς ἀεροπορίας. Μέχρι τέλους τοῦ 1941 εἶχε προχωρήσει ἡ ἀνασυγκρότησις διὰ τῆς ὀργανώσεως δύο μοιρῶν, τῆς 13ης ναυτικῆς συνεργασίας καὶ 335ῆς διώξεως, ὡς καὶ τῶν ἀπαραιτήτων κέντρων ἐκπαιδεύσεως. Ἓν ἐκ τῶν κέντρων αὐτῶν ἱδρύθη εἰς Νότιον Ἀφρικὴν. Οἱ ἐκεῖ φοιτήσαντες ἐξεπαιδεύθησαν ἐπί ὅλων τῶν εἰδικοτήτων. Τὸ 1942, ἡ 13η μοῖρα ἐχρησιμοποιήθη εἰς προστασίαν νηοπομπῶν καὶ ἀνθυποβρυχιακὴν ἔρευναν, καὶ ἡ 335η εἰς ἐπιχειρήσεις κατὰ τῆς στρατιᾶς τοῦ Ρόμμελ. Τὸ 1943 συνεκροτήθη καὶ δευτέρα μοῖρα

διώξεως, ἡ 336η, συγκρότημα προστασίας ἀεροδρομίων καὶ ὁμὰς πληρωμάτων μεταφορικῶν ἀεροπλάνων. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους, ἡ 13η μοῖρα μετεβλήθη εἰς βομβαρδιστικὴν καὶ τὸν Μάϊον 1944 μετεκινήθη εἰς Ἰταλίαν, μετασχοῦσα τῶν ἐκεῖ ἐπιχειρήσεων. Τὸν Αὔγουστον μετεκινήθησαν εἰς Ἰταλίαν καὶ αἱ δύο μοῖραι διώξεως. Τὸν Νοέμβριον 1944 αἱ τρεῖς μοῖραι μετεφέρθησαν εἰς Ἑλλάδα καὶ ἐχρησιμοποιήθησαν εἰς τὰς ἐναντίον τῆς Κρήτης, Μήλου καὶ Δωδεκανήσου ἐπιχειρήσεις, μέχρι τῆς γερμανικῆς συνθηκολογήσεως.

γ) *Στρατός:* Τὴν 15ην Ἰουνίου 1941 ἱδρύθη τὸ Ἀρχηγεῖον Βασιλικοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ Μέσης Ἀνατολῆς (ΑΒΕΣΜΑ), ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ὁποίου ἐτοποθετήθη ὁ ἀντιστράτηγος Ε. Τζανακάκης, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μάχης τῆς Κρήτης, διηύθυνε τό ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν. Ἐντὸς μηνός, τὸ ΑΒΕΣΜΑ διέθετε 215 ἀξιωματικοὺς καὶ 3.572 ὁπλίτας, τὸν δέ Νοέμβριον 1941 εἶχε συγκροτηθῆ ἡ 1η Ταξιαρχία ἐκ τριῶν ταγμάτων, συντάγματος πυροβολικοῦ καὶ βοηθητικῶν σχηματισμῶν (277 ἀξιωματικοὶ καὶ 6.000 ἄνδρες) ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Μαραβέαν Βασ., ἀντικατασταθέντα ἀργότερον διὰ τοῦ συνταγματάρχου Κατσώτα Παυσανία, καὶ ἐν ἀνεξάρτητον τάγμα. Τὰ τμήματα αὐτὰ ἀπετελέσθησαν ἐξ ἐθελοντῶν τοῦ αἰγυπτιώτου Ἑλληνισμοῦ καὶ ἐκ διαφυγόντων ἐξ Ἑλλάδος. Ἐπειδὴ, ὅμως, ἡ δύναμις ἐκρίθη ἀνεπαρκής, τὸν Φεβρουάριον 1942 ἔγινεν ἐπιστράτευσις ἐξ ἡλικιῶν τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων τῶν ἐγκατεστημένων εἰς Αἴγυπτον. Μετὰ τὴν ἐπιστράτευσιν θὰ συγκροτηθῆ καὶ 2α Ταξιαρχία. Προσπάθεια συγκροτήσεως μεραρχίας, ἐκ τῶν ἀνωτέρω μονάδων, ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Χρ. Ζυγούρην, ὁ ὁποῖος ἦτο διοικητὴς τῆς 9ης μεραρχίας εἰς τὸ Ἀλβανικὸν μέτωπον, δέν ἀπεδείχθη ἐπιτυχής.

Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1942 συνεκροτήθη καὶ εἰδικὴ μονὰς ἐξ ἐθελοντῶν ἀξιωματικῶν, ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Χριστόδουλον Τσιγάντεν, ἡ ὁποία ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν «Ἱερὸς Λόχος». Ἡ ἀρχικὴ δύναμίς της ἀνήρχετο εἰς 142, ἐξ ὧν οἱ 100 ἦσαν ἀξιωματικοί, ὑπηρετοῦντες ὡς ἁπλοὶ ὁπλῖται. Ἀργότερον ἐξελίχθη εἰς σημαντικὸν τμῆμα καταδρομῶν, δυνάμεως 1.016 ἀξιωματικῶν καὶ ὁπλιτῶν (ἀπὸ 5 Ἰουνίου 1944).

Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς Μέσης Ἀνατολῆς ἔλαβε τὸ βάπτισμα

τοῦ πυρός εἰς τὴν μάχην τοῦ Ἐλ Ἀλαμέϊν. Ἡ πρώτη ταξιαρχία (συνταγματάρχης Παυσ. Κατσώτας) ἐνετάχθη εἰς τὴν 8ην βρεταννικὴν στρατιάν, τῆς ὁποίας διοικητὴς ἦτο ὁ ἀντιστράτηγος τότε καὶ μετέπειτα στρατάρχης Μοντγκόμερυ, τὰ τέλη Αὐγούστου 1942. Μετέσχε τόσον εἰς τὴν ἀπόκρουσιν τῆς τελευταίας ἰταλογερμανικῆς ἐπιθέσεως, ἡ ὁποία ἀπέβλεπεν εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Αἰγύπτου, ὅσον καὶ εἰς τὴν ἐπίθεσιν ἡ ὁποία ἀπέληξεν εἰς τὴν συντριβὴν τῆς στρατιᾶς τοῦ Ρόμμελ. Ἐξ ἄλλου, ὁ Ἱερός Λόχος μετέσχε τῶν ἐκκαθαριστικῶν ἐπιχειρήσεων εἰς Τυνησίαν, τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1943, καὶ ἦτο τὸ πρῶτον συμμαχικὸν τμήμα, τὰ ὁποῖον εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν Σφάξ.

Οἰκονομικὰ θέματα.

Ἡ βρεταννικὴ κυβέρνησις ἐδήλωσε πρὸς τὴν ἑλληνικὴν, τὸν Ἰούνιον 1941, ὅτι οὐδεμίαν ἄλλην βοήθειαν ἠδύνατο νὰ τῆς παράσχῃ ἐκτὸς τοῦ νὰ ἀναλάβῃ τὸν ἐφοδιασμόν, εἰς πολεμικὸν ὑλικόν, ἱματισμὸν καὶ τροφήν, τῶν ὑπὸ ἀναδιοργάνωσιν ἑλληνικῶν δυνάμεων. Διὰ τὰς ἄλλας ἀνάγκας ὑπεδείκνυε τὴν χρησιμοποίησιν τῶν διαθεσίμων τῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος. Ἐξ αὐτῶν ὅμως μόνον 5.900.000 λίραι Ἀγγλίας ἢ 23.600.000 δολλάρια ἀνῆκον εἰς τὸ δημόσιον. Τὰ ὑπόλοιπα, ὁ πραναφερθείς χρυσὸς καὶ 37.258.650 λίραι Ἀγγλίας ἢ δολλάρια 149 ἑκατ. εἰς συνάλλαγμα, ἀπετέλουν περιουσίαν τῆς Τραπέζης καὶ ἔπρεπε νὰ διατηρηθοῦν ὡς μελλοντικὸν κάλυμμα τῆς δραχμῆς. Ἐφ' ὅσον, λοιπόν, ἡ Μ. Βρεταννία ἠρνεῖτο νὰ παράσχῃ καὶ ἄλλην βοήθειαν, πλὴν τῆς ἀνωτέρω, ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἔπρεπε νὰ στραφῇ πρὸς ἄλλας πηγάς. Ἰδού, τελικῶς, πῶς ἐκαλύφθησαν αἱ ἄλλαι δαπάναι:

α) *Ἐπισιτισμὸς Ἑλλάδος:* Αἱ ἀρχαὶ κατοχῆς, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐπεβάρυναν τὸν ἑλληνικὸν λαὸν διὰ τὰς δαπάνας τῶν στρατευμάτων τῶν σταθμευόντων εἰς Ἑλλάδα, ἀφήρεσαν μέγα μέρος τῆς ἑλληνικῆς παραγωγῆς διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν χωρῶν των. Δεδομένου δὲ ὅτι, ἀφ' ἧς ἡ Ἑλλὰς εὑρέθη ὑπὸ κατοχὴν, εὑρέθη καὶ ἀποκεκλεισμένη, ὁ πληθυσμός της, ἰδιαιτέρως δὲ ὁ ἀστικός, κατεδικάσθη εἰς τὸν ἐξ ἀσιτίας θάνατον. Πράγματι δὲ, οἱ θανόντες ἐκ πείνης, κατὰ τὸ διάστημα τῆς κατοχῆς, ἀνῆλθον εἰς 260.000. Τὸ μεγαλύτερον μέρος

ἐξ αὐτῶν ἀπέθανε τὸν χειμῶνα 1941 - 42, ὅταν αἱ προσπάθειαι τῆς ἐλευθέρας κυβερνήσεως, πρὸς μερικὴν ἄρσιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ, δέν εἶχον ἀκόμη τελεσφορήσει. Ἐστέφθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας μόλις τὸν Ἰούνιον 1942, ὅταν ἐνεκρίθη ὑπὸ τῶν συμμάχων ἡ μηνιαία ἀποστολὴ εἰς Ἑλλάδα 15.000 τόννων σίτου καὶ 3.000 τόννων ὀσπρίων, γάλακτος καὶ φαρμάκων. Ὁ σῖτος ἐδίδετο δωρεὰν ὑπὸ τοῦ Καναδᾶ, τὰ ἄλλα τρόφιμα καὶ φάρμακα παρείχοντο ὑπὸ τῶν ΗΠΑ, βάσει τοῦ νόμου «περὶ ἐκμισθώσεως καὶ δανεισμοῦ». (Ὁ νόμος αὐτός, ψηφισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀμερικανικοῦ κογκρέσσου τὸν Μάρτιον 1941 καὶ ἐφαρμοσθεὶς ἀρχικῶς μόνον διὰ τὴν Μ. Βρεταννίαν, παρεῖχε τὸ δικαίωμα εἰς τὴν ἀμερικανικὴν κυβέρνησιν ὅπως δανείζῃ ἢ ἐκμισθώνῃ εἰς τοὺς συμμάχους της τρόφιμα, πολεμικὸν ὑλικόν, πλοῖα, αὐτοκίνητα καὶ οἱονδήποτε ἄλλο εἶδος ἀμερικανικῆς παραγωγῆς). Ἡ μεταφορὰ τῶν ἀνωτέρω εἰδῶν ἐγένετο διὰ σουηδικῶν πλοίων, τῶν ὁποίων τοὺς ναύλους ἐπλήρωνεν ἡ ἀμερικανικὴ ὑπηρεσία ἐκμισθώσεως καὶ δανεισμοῦ, ἡ δὲ διανομή των ἐπραγματοποιεῖτο μερίμνῃ τοῦ Διεθνοῦς Ἐρυθροῦ Σταυροῦ. Αἱ ἀρχαὶ κατοχῆς ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν, ὅπως ἀποφύγουν νὰ θίξουν τὰ ἀνωτέρω εἴδη καὶ ἀφήσουν σημαντικὸν μέρος τῆς ἑλληνικῆς παραγωγῆς διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ πληθυσμοῦ.

β) *Περίθαλψις προσφύγων:* Πολλοὶ πρόσφυγες, μεταξὺ τῶν ὁποίων πολλὰ γυναικόπαιδα, κατέφυγον ἐξ Ἑλλάδος εἰς Μ. Ἀνατολήν, κατὰ τὴν περίοδον τῆς κατοχῆς. Οὗτοι, ἐκτὸς τῶν θεωρουμένων ἱκανῶν διὰ πολεμικὴν ὑπηρεσίαν, ἐφιλοξενοῦντο εἰς εἰδικὰ στρατόπεδα. Αἱ δαπάναι τῆς περιθάλψεώς των ἐβάρυναν τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν. Ἐπειδὴ ὅμως ἦσαν μεγάλαι, ἐζητήθη ἡ ἀμερικανικὴ βοήθεια. Πράγματι, ἀπό τοῦ τέλους 1942 τὴν εὐθύνην περιθάλψεως τῶν προσφύγων ἀνέλαβεν ἡ ἱδρυθεῖσα εἰς ΗΠΑ ὀργάνωσις ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Ἑλληνικὴ πολεμικὴ περίθαλψις». Τὰ κεφάλαια τῆς ὀργανώσεως προήρχοντο κυρίως ἐκ δωρεῶν.

Μετὰ τὴν ρύθμισιν τῶν δαπανῶν ἐπισιτισμοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ περιθάλψεως τῶν προσφύγων, ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐβαρύνετο μὲ τὰς δαπάνας μισθοδοσίας τῶν ὑπηρετούντων εἰς τὰς ἐνόπλους δυνάμεις, τὰς διπλωματικὰς καὶ προξενικὰς καὶ τὰς ἄλλας μὴ στρατιωτικὰς ὑπηρεσίας. Πρός κάλυψιν τῶν δαπανῶν αὐτῶν, ἡ ἐλευθέρα κυβέρνησις εἶχεν ὡς βασικόν ἔσοδον τὰς ἐκ τῆς φορολογίας

τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας εἰσπράξεις, αἱ ὁποῖαι ἀνήρχοντο εἰς 10 ἑκατ. δολλάρια ἐτησίως. Πρέπει νὰ τονισθῇ ὅτι ἡ ὅλη διαχείρησις τοῦ δημοσίου χρήματος ἔγινε μέ μεγάλην φειδώ. Οὕτω, κατὰ τὴν 31ην Δεκεμβρίου 1944, τὸ συνολικὸν ἔλλειμμα 3 1/2 ἐτῶν ἦτο 8.080.000 δολλάρια, ἐνῷ τὸ συναλλαγματικὸν ἀπόθεμα τῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος εἶχε μειωθῇ μόνον κατὰ 2 ἑκατ. δολλαρίων, τὰ ὁποῖα διετέθησαν διὰ τὴν ἐκτύπωσιν τῶν εἰσαχθέντων μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν νέων τραπεζογραμματίων (1 ἑκατ. δολλαρίων), διὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν δραχμῶν τὰς ὁποίας εἶχον μεθ' ἑαυτῶν οἱ διαφυγόντες ἀμέσως μετὰ τὴν κατάρρευσιν (700.000 δολλάρια), δι' ἔξοδα τῆς Τραπέζης (300 χιλ. δολλάρια).

Διπλωματικὰ θέματα.

Μετὰ τὴν εἴσοδον καὶ τῶν ΗΠΑ εἰς τὸν πόλεμον, οἱ τρεῖς μεγάλοι ἐδημιούργησαν ἕν εἶδος διευθυντηρίου, τὸ ὁποῖον ἠσχολεῖτο μέ ὅλα τὰ μείζονα θέματα, εἴτε ἀνεφέροντο εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, εἴτε εἰς τὴν ρύθμισιν τῶν τυχῶν τοῦ κόσμου μετὰ τὴν νίκην. Ὡς ἐκ τούτου, ἡ ἐλευθέρα κυβέρνησις διέθετε μικρὸν πεδίον διπλωματικῆς δραστηριότητος. Ἀφ' ἧς δὲ ἀπεφασίσθη ἡ ἵδρυσις τοῦ Ὀργανισμοῦ Ἡνωμ. Ἐθνῶν καὶ ἡ Ἑλλὰς ὑπέγραψε τὴν διακήρυξιν τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1942, τὸ πεδίον αὐτό περιωρίσθη ἀκόμη περισσότερον. Τὸ ὅλον θέμα τῶν ἐθνικῶν διεκδικήσεων παρέμεινεν ἐκκρεμές μέχρι τῆς διασκέψεως τῆς εἰρήνης. Οὐδεμίαν τέλος ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἐπιχειρήσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΓΥΡΟΣ

Τὸ 1943 ὑπῆρξε τὸ ἔτος κατὰ τὸ ὁποίον ἐσημειώθη ἡ ἀποφασιστικὴ ὑπὲρ τῶν συμμάχων στροφὴ τοῦ πολέμου. Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Ἀλαμέϊν (23.10 - 4.11.1942), ὅπου ἡ 8η βρεταννικὴ στρατιὰ τοῦ στρατάρχου Μοντγκόμερυ συνέτριψε τὴν μικτὴν γερμανοϊταλικὴν στρατιὰν τοῦ στρατάρχου Ρόμμελ, καὶ τὴν ἀπόβασιν ἀμερικανοβρεταννικῶν δυνάμεων ὑπὸ τὸν στρατηγὸν

ΚΟΛΠΟΣ ΧΑΝΙΩΝ
ΧΑΝΙΑ
ΡΕΘΥΜΝΟΝ
ΚΟΛΠΟΣ ΚΙΣΣΑΜΟΥ
ΚΟΛΠΟΣ ΚΑΣΤΕΛΛΙ ΣΕΛΙΝΟΥ

Ἀϊζενχάουερ (8 Νοεμβρίου 1942) εἰς Μαρόκον καὶ Ἀλγερίαν, ἡ θέσις τῶν Γερμανοϊταλῶν εἰς Βόρειον Ἀφρικὴν κατέστη κρίσιμος. Τὰ τέλη Ἰανουαρίου 1943 εἶχον περιορισθῆ εἰς τμῆμα τῆς Τύνιδος. Τὰς ἀρχὰς Μαΐου ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθοῦν. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέτωπον, ἐξ ἄλλου, ὅ,τι ἀπέμενεν ἐκ τῆς κυκλωθείσης εἰς τὸ Στάλινγκραντ 6ης γερμανικῆς στρατιᾶς τοῦ στρατάρχου φὸν Πάουλους, περεδόθη τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου.

Περὶ τὰ τέλη Μαΐου ἦτο φανερὸν ὅτι οἱ Ἀμερικανοβρεταννοὶ ἦσαν ἕτοιμοι διὰ μεγάλην ἀποβατικὴν ἐπιχείρησιν εἰς Εὐρώπην. Ἀλλ' οὐδεὶς ἦτο δυνατὸν νὰ προβλέψῃ μετὰ βεβαιότητος τὸ σημεῖον ὅπου θὰ ἐκτύπων, διὰ νὰ ἀνοίξουν τὴν ὁδὸν πρὸς ἀπελευθέρωσίν της. Θὰ ἦτο ἡ Ἑλλάς, ἡ Ἰταλία ἢ ἡ Νότιος Γαλλία; Πρὸς αὔξησιν τῆς κρατούσης εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον ἀβεβαιότητος ἔθεσαν εἰς ἐφαρμογὴν διάφορα παραπλανητικὰ σχέδια. Ἕνα ἐξ αὐτῶν ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ δημιουργηθῇ ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἡ Ἑλλὰς εἶχεν ἐπιλεγῆ ὡς τὸ σημεῖον ἀποβάσεως, ὥστε νὰ διατηρηθοῦν ἢ καὶ νὰ αὐξηθοῦν αἱ ὑπάρχουσαι ἰταλογερμανικαὶ δυνάμεις. Διὰ τήν ἐπιτυχίαν τοῦ σχεδίου ἐχρειάζετο ἡ συνεργασία τῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων. Ἐκτεταμένη καὶ ἔντονος δραστηριότης των ἐναντίον τῶν γραμμῶν ἐπικοινωνίας τοῦ ἐχθροῦ, θὰ ἀπετέλει ἀσφαλῆ ἔνδειξιν ἐπικειμένης ἀποβατικῆς ἐπιχειρήσεως. Πρὸς συντονισμὸν τῆς δραστηριότητος ἱδρύθη καὶ κοινὸν ἀρχηγεῖον τῶν ἑλληνικῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων, τὰ ὁποίον ἐτέθη ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ συμμαχικοῦ Στρατηγείου Μ. Ἀνατολῆς. Διὰ τῆς ὑπογραφείσης συμφωνίας τὸ Σ.Μ.Α. ἀνεγνώριζε τὰς ἀνταρτικὰς ὁμάδας, ὡς τμήματά του ἐντὸς τοῦ ἐχθρικοῦ ἐδάφους. Οἱ κομμουνισταὶ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ συνεργασθοῦν. Ἐνδεχομένη ἀντίδρασις θὰ ὡδήγει εἰς πλήρη ἐξουδετέρωσίν των εἰς περίπτωσιν συμμαχικῆς ἀποβάσεως.

Ἡ ἐκπόρθησις τοῦ φρουρίου Εὐρώπη ἤρχισεν ἐκ Σικελίας τὴν 10ην Ἰουλίου. Οἱ κομμουνισταὶ ἐπίστευσαν ὅτι τοὺς ἐδίδετο ἡ εὐκαιρία νὰ δράσουν, ἰδίως μετὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ στρατηγείου Μ. Ἀνατολῆς, ὅπως καλέσῃ εἰς Κάϊρον ἐκπροσώπους τῶν ἑλληνικῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων, διὰ νὰ ἔχουν συνομιλίας μετὰ τῆς ἐλευθέρας κυβερνήσεως. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ πρέπει νὰ ἀναφερθῇ ὅτι οἱ Κομμουνισταὶ δέν περιώρισαν τὴν προσπάθειαν ἐπιβολῆς των μόνον εἰς τὴν κατεχομένην χώραν. Διά πρακτόρων των, στρατολογηθέντων

εἰς τὸ ἐξωτερικὸν, κυρίως μεταξὺ τῶν συνεργατῶν, καὶ τοῦ αἰγυπτιώτου ἑλληνισμοῦ ἢ ἀποσταλέντων ἐξ Ἑλλάδος, ἐπέτυχον νὰ διαβρώσουν τὰς ἐνόπλους δυνάμεις. Ἀπροσδόκητον βοήθειαν εἰς τὴν προσπάθειάν των αὐτὴν τοὺς προσέφερεν ἡ ἐκ μέρους τοῦ πολιτικοῦ κόσμου ἀνακίνησις πολιτειακοῦ θέματος. Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος Β' ἦτο ὁ μοναδικὸς νόμιμος ἐκπρόσωπος τῆς χώρας καὶ ὁ συμβολίζων τὴν ἐθνικὴν ἑνότητα εἰς τὴν ἀντίστασιν κατὰ τοῦ Ἄξονος. Οἱ κομμουνισταὶ δέν ἀπετόλμησαν πρῶτοι νὰ στραφοῦν ἐναντίον του. Ἐπιθυμοῦντες, ἄλλωστε, νὰ στρατολογήσουν ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλύτερον ἀριθμὸν ὀπαδῶν εἰς τὸ Ε.Α.Μ. δέν ἤθελον νὰ θίξουν τὰ αἰσθήματα τῶν βασιλοφρόνων. Θὰ προσέλθουν τελευταῖοι εἰς τὸν ἀντιβασιλικὸν ἀγῶνα, ὅταν ὁ πολιτικὸς κόσμος θὰ ἔχῃ ὑποσκάψῃ τὸ γόητρον τοῦ βασιλέως καὶ θὰ ἔχῃ θέσει ὑπὸ ἀμφισβήτησιν τὸν μόνον φορέα νομιμότητος.

Τὴν 30ὴν Μαρτίου 1942, τὰ κόμματα τὰ ὁποῖα ἐξεπροσωποῦντο εἰς τὴν Βουλὴν τοῦ 1936, πλὴν μερίδος τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Τσαλδάρην καὶ τοῦ Κ.Κ.Ε., ὑπέγραφον πρακτικὸν διὰ τοῦ ὁποίου ἐτόνιζον ὅτι τὸ πολιτειακὸν θὰ ἐλύετο μετὰ τὸν πόλεμον δι' ἐλευθέρου δημοψηφίσματος. Τὰ ὑπογράψαντα τὸ πρακτικὸν κόμματα συνεφώνησαν, ἐπὶ πλέον, ὅπως εἰς τὸ δημοψήφισμα λάβουν ἀνεπιφύλακτον θέσιν ὑπὲρ τῆς ἀβασιλεύτου Δημοκρατίας, μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι τοιουτοτρόπως συνετέλουν εἰς τὴν παγίωσιν τῆς γαλήνης εἰς τὴν χώραν καὶ ἐξυπηρέτουν τὰ ἀληθῆ καὶ διαρκῆ συμφέροντα τοῦ Ἔθνους καὶ τοῦ λαοῦ. Οὐδόλως, προφανῶς, ὑποπτεύθησαν ὅτι, ἀμφισβητοῦντα τὴν ἐκφραζομένην ὑπὸ τοῦ Βασιλέως νομιμότητα, παρεῖχον εἰς τοὺς κομμουνιστὰς τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπιχειρήσουν τὴν δημιουργίαν τετελεσμένων γεγονότων καὶ ντέ φάκτο καταστάσεων, χωρὶς νὰ ἐμφανίζωνται παρανομοῦντες, ἀφοῦ τὰ ἀστικὰ κόμματα δὲν ἀνεγνώριζον ὡς νόμιμον τὸν Βασιλέα καί, κατ' ἀκολουθίαν, οὔτε τὴν ὑπ' αὐτοῦ διορισθεῖσαν ἐλευθέραν κυβέρνησιν.

Ἀνασχηματισμὸς ἐλευθέρας κυρερνήσεως.

Τὰ τέλη Μαρτίου 1942, ὁ Βασιλεὺς καὶ ὁ πρωθυπουργὸς, μετέβησαν ἐκ Λονδίνου εἰς Κάϊρον, διότι ὡρισμέναι ἀναφοραὶ

παρουσίαζον διεσπασμένην τὴν ἑνότητα τῶν ὑπὸ ἀνασυγκρότησιν ἐνόπλων δυνάμεων. Ἡ ἐπαναφορὰ εἰς ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν ἀριθμοῦ ἐκ τῶν ἀπομακρυνθέντων τοῦ στρατεύματος ἀξιωματικῶν μετὰ τὸ κίνημα τοῦ 1935 καὶ ἡ προώθησίς των εἰς ἀνωτέρας βαθμίδας τῆς ἱεραρχίας, προεκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν τῶν μονίμων στελεχῶν. Τὴν 7ην Ἀπριλίου, ὁ πρωθυπουργὸς Ε. Τσουδερὸς ὡμίλησεν εἰς συγκέντρωσιν 700 ἀξιωματικῶν. Ὑπεγράμμισε τὴν ἀνάγκην, ὅπως ἡ πειθαρχία στηριχθῇ «εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς ἑνότητος ὅλων τῶν Ἑλλήνων».

Ἀμέσως, ἐν συνεχείᾳ, ἐπωφελούμενος τοῦ γεγονότος ὅτι εἶχε φθάσει εἰς Κάϊρον ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ἑνωτικοῦ Κόμματος Παν. Κανελλόπουλος προέβη εἰς ἀνασχηματισμὸν τῆς κυβερνήσεως. Ἀνέθεσεν εἰς τὸν νεοαφιχθέντα τὴν ἀντιπροεδρίαν τῆς κυβερνήσεως καὶ τὸ νεοσυσταθὲν ὑπουργεῖον Ἐθνικῆς Ἀμύνης, τοῦ ὁποίου ἔργον θὰ ἦτο ὁ συντονισμὸς τῶν τριῶν πολεμικῶν ὑπουργείων. Ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ἐτέθησαν ὡς ὑφυπουργοί, ὁ ὑποναύαρχος Ἐπαμ. Καββαδίας, μέχρι τότε ἀρχηγὸς τοῦ Στόλου, τῶν Ναυτικῶν, ὁ στρατηγὸς Π. Νικολαΐδης, τῆς Ἀεροπορίας καὶ τῶν Στρατιωτικῶν. Ὁ μέχρι τότε ἀντιπρόεδρος καὶ ὑπουργὸς Ναυτικῶν ὑποναύαρχος Ἀλεξ. Σακελλαρίου ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Στόλου. Συγχρόνως, κατηργήθη τὸ ΑΒΕΣΜΑ, τοῦ ἀντιστρατήγου Τζανακάκη ὀνομασθέντος Γεν. Ἐπιθεωρητοῦ Στρατοῦ, ἀνασυνεστήθη τὸ Γεν. Ἐπιτελεῖον Στρατοῦ, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ὁποίου ἐτοποθετήθη ὁ ὑποστράτηγος Μαραβέας. Διοικητὴς τῆς 1ης Ταξιαρχίας ὡρίσθη ὁ συνταγματάρχης Π. Κατσώτας καὶ τῆς 2ας ὁ συνταγματάρχης Ἀλ. Μπουρδάρας, ἀμφότεροι προερχόμενοι ἐκ τῶν ἀπομακρυνθέντων. Εἶχον ὅμως ἀνακληθῇ εἰς τὴν ἐνέργειαν εὐθὺς μετὰ τὴν ἰταλικὴν ἐπίθεσιν καὶ ὑπηρέτησαν εἰς τὸ ἀλβανικὸν μέτωπον, ὁ πρῶτος ὡς διοικητὴς Συντάγματος καὶ ὁ δεύτερος ὡς ἐπιτελάρχης Μεραρχίας.

Ἡ ἐπελθοῦσα ἀλλαγὴ δὲν ὡδήγησεν εἰς τὴν καταπράϋνσιν τῶν πνευμάτων. Δύο στασιαστικὰ κρούσματα ἐσημειώθησαν εἰς τὸν στόλον, εὐχερῶς κατασταλέντα, ἐνῷ ἡ δυσφορία τῶν μονίμων στελεχῶν συνεχίσθη. Ἡ διαγραφεῖσα ὅμως τὸν Ἰούλιον ἄμεσος κατὰ τῆς Αἰγύπτου ἀπειλή, ἐκ τῆς προελάσεως, μέχρι τῶν πυλῶν τῆς Ἀλεξανδρείας, τοῦ Ρόμμελ, ἀνέστειλε προσωρινῶς τὰς

ὑπονομευτικάς κινήσεις. Θά ἐπαναληφθοῦν, εὐθὺς ὡς ὁ κίνδυνος ἀπετράπη, διὰ τῆς καθηλώσεως τοῦ Ρόμμελ εἰς Ἀλαμέϊν, καὶ θὰ ἐνταθοῦν ἀμέσως μετὰ τὴν συντριβήν του. Αἱ προστριβαὶ μεταξὺ μονίμων καὶ ἐπαναφερθέντων, μεταξὺ βασιλοφρόνων καὶ δημοκρατικῶν ἀξιωματικῶν ἦσαν εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν. Τὸ ἔδαφος κατέστη πρόσφορον διὰ τὴν διείσδυσιν τῶν κομμουνιστῶν, οἱ ὁποῖοι καὶ ὀργανώσεις ἐσχημάτισαν εἰς τὸν στρατὸν καὶ προκηρύξεις ἐκυκλοφόρησαν καὶ ἐφημερίδες ἀριστερῶν τάσεων ἤρχισαν νὰ ἐκδίδουν.

Ἡ κατάστασις ἀπέβη ἐκρηκτικὴ ἀρχομένου τοῦ 1943. Ὅταν ὁ ὑπουργὸς Ἐθνικῆς Ἀμύνης Παν. Κανελλόπουλος διέταξε, τὰ τέλη Φεβρουαρίου, τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ διοικητοῦ τοῦ 5ου Τάγματος, ἀνήκοντος εἰς τὴν 2αν Ταξιαρχίαν, συνταγματάρχου Χατζησταυρῆ, ἐξεδηλώθη στασιαστικὴ ἐνέργεια, μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι ἀντικαθίστανται «δημοκρατικοὶ» ἀξιωματικοὶ διὰ «φασιστῶν». Ἡ στάσις ἐπεξετάθη εἰς τὴν 1ην Ταξιαρχίαν καὶ εἰς ἄλλας στρατιωτικὰς μονάδας. Οἱ ἄνδρες τοῦ ναυτικοῦ καὶ τῆς ἀεροπορίας, δι' ἀναφορῶν των, πρὸς τὴν κυβέρνησιν, ἐκηρύχθησαν ἀλληλέγγυοι μέ τοὺς στασιαστάς, χωρὶς νὰ προβοῦν εἰς στασιαστικὰς ἐκδηλώσεις. Ὁ Π. Κανελλόπουλος, μὴ δυνηθεὶς νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν πειθαρχίαν, ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του. Σημαντικός ἐξ ἄλλου, ἀριθμὸς μονίμων στελεχῶν, εἰς ἐκδήλωσιν διαμαρτυρίας διὰ τὰ συμβαίνοντα, ὑπέβαλον παραίτησιν ἐκ τῶν τάξεων τοῦ στρατοῦ. Οἱ Βρεταννοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπέμβουν, τοποθετήσαντες Βρεταννοὺς ἀξιωματικοὺς ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ταξιαρχιῶν. Ταυτοχρόνως, συνέστησαν τὴν ἐξεύρεσιν πολιτικῆς λύσεως τῆς κρίσεως. Ὁ Βασιλεὺς καὶ ὁ πρωθυπουργὸς ἔσπευσαν νὰ ἔλθουν εἰς Κάϊρον, ὅπου ἔφθασαν τὴν 14ην Μαρτίου 1943. Εὑρέθησαν πρὸ τῶν ἀκολούθων αἰτημάτων τῶν στασιαστῶν: 1) Ἀνασχηματισμὸς τῆς κυβερνήσεως, διὰ τῆς προσλήψεως «δημοκρατικῶν» ὑπουργῶν, 2) Ἐκκαθάρισις τῶν ἐνόπλων δυνάμεων ἀπὸ τὰ «φασιστικὰ στοιχεῖα» (τοὺς πολεμιστάς, δηλαδή, τῆς Ἀλβανίας). 3) Παραπομπὴ εἰς στρατοδικεῖον τῶν παραιτηθέντων ἀξιωματικῶν. 4) Ἀπομάκρυνσις τοῦ στρατηγοῦ Χρ. Ζυγούρη, διοικητοῦ τῆς μεραρχίας, καὶ τοῦ συνταγματάρχου Μπουρδάρα, διοικητοῦ τῆς 2ας ταξιαρχίας. 5) Ἐπαναφορὰ τῶν ἀπομακρυνθέντων διοικητῶν ταγμάτων τῆς ἐν

λόγῳ ταξιαρχίας. Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς των ἐκ Λονδίνου εἶχον ἐνημερωθῆ ὑπό τοῦ Π. Κανελλοπούλου ὡς ἀκολούθως: Τὴν 5ην Μαρτίου, διὰ τηλεγραφήματος, ἀφοῦ προέβαινεν εἰς ἐξιστόρησιν τῶν συμβάντων εἰς τὰς Ταξιαρχίας καὶ ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του, ἐτόνιζεν: «Ἀναμφισβήτητον ὅτι κινητοποίησις προητοιμάσθη (δυστυχῶς) κατ' ἀπουσίαν μου ἐν Λονδίνῳ ὑπὸ μικρῶν πυρήνων ἀναρχικῶν, οἵτινες ὅμως εὗρον πρόσφορον ἔδαφος τὴν ἁγνὴν ψυχὴν τοῦ μεγάλου μέρους τῶν στρατιωτῶν δυσπιστούντων εἰς προθέσεις κυβερνήσεως, ἰδίᾳ ὅσον ἀφορᾷ αἴτημα μεγίστου μέρους λαοῦ πρός διενέργειαν δημοψηφίσματος περὶ πολιτεύματος πρὸ ἐπιστροφῆς Βασιλέως εἰς ἀπελευθερουμένην Πατρίδα». Καὶ προσέθετεν: «Ἐνῷ ἐν δευτέρᾳ Ταξιαρχίᾳ ἀξιωματικοὶ διατηροῦν διαχείρισιν διοικήσεως, διότι οἱ πλεῖστοι εἶναι δημοκρατικοί, ἐν πρώτῃ Ταξιαρχίᾳ ὅπου ἐπικρατεῖ ἀριθμὸς ἀξιωματικῶν ὑπερβολικῶς αἰσθηματικῶν καὶ ξένων πρός ψυχὴν στρατιωτῶν καὶ λαοῦ, ἀξιωματικοί, παρὰ ἐξαιρέτους ἐπαγγελματικὰς ἀρετάς των, κατεδείχθησαν ἀνίκανοι ἐπηρεάσουν στρατιώτας».

Μετά τρεῖς δὲ ἡμέρας ὁ Π. Κανελλόπουλος εἰδοποίει τὸν πρωθυπουργόν, ὅτι ὁ στρατηγός διοικητὴς τῆς 9ης βρεταννικῆς στρατιᾶς Χόλμς ὑπὸ τὸν ὁποῖον εἶχον ὑπαχθῆ αἱ ἑλληνικαί δυνάμεις ξηρᾶς, τοῦ εἶχεν ὑποδείξει ὑποχώρησιν «ἔναντι αἰτημάτων ἀφορώντωνἐπιστροφὴνἀπομακρυνθέντωνστασιαστῶνἀξιωματικῶν καὶ ἀπομάκρυνσιν χαρακτηριζομένων ὡς τεταρτοαυγουστιανῶν καὶ παραπομπὴν πολιτικῶν αἰτημάτων εἰς ἑλληνικὴν κυβέρνησιν πρὸς μελέτην». Προσέθεσεν ὅτι ἀπεδέχθη ὑπόδειξιν, ἀλλ ἐζήτησεν ὅπως, συγχρόνως, καταργηθῇ μεραρχία, διότι οἱ δύο ταξίαρχοι ἐδημιούργησαν εἰς στρατιώτας ἀτμόσφαιραν μεγίστης δυσπιστίας κατὰ στρατηγοῦ Ζυγούρη, ὁ ὁποῖος καὶ δέν κατώρθωσε νὰ ἀναλάβῃ καθήκοντά του, ἀπομακρυνθοῦν οἱ Κατσώτας καὶ Μπουρδάρας, καταρτισθῇ ἐπιτροπὴ ἐκ τριῶν Ἄγγλων καὶ δύο Ἑλλήνων πρὸς ἐξακρίβωσιν αἰτίων καὶ εὐθυνῶν καὶ ἐξασφαλισθῇ ἡ ἔντιμος καὶ ἀσφαλὴς ἔξοδος ἐκ τῶν ταξιαρχιῶν τῶν ἀδυνατούντων νὰ παραμείνουν ἀξιωματικῶν. Ὁ στρατηγός Χόλμς συνεφώνησεν εἰς ὅλα τὰ ἄλλα, πλὴν ἀπομακρύνσεως Κατσώτα. Τό τηλεγράφημα κατέληγε: «Κατάστασις ἐν ταῖς ταξιαρχίαις πρὶν ἤ ἀναχωρήσω ἦτο ἡ ἀκόλουθος: Διοίκησις εἰς χεῖρας κατωτέρων τινῶν ἀξιωματικῶν,

ὑπαξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν. Ἀνοχὴ μόνον ἔναντι δημοκρατικῶν τινῶν ἀξιωματικῶν. Ἐπικράτησις ἀναρχικῶν τινῶν στοιχείων, ἀποδειχθέντων ἀρίστως ὠργανωμένων».

Αὐτὴν τὴν εἰκόνα μετέδιδεν εἰς Λονδῖνον ὁ ὑπὸ παραίτησιν ὑπουργὸς Ἐθνικῆς Ἀμύνης. Ἐξ ἄλλου, ὁ ταγματάρχης Ἀλεξ. Χρηστέας, ἐπιτελὴς τῆς μεραρχίας, ἀνέφερεν εἰς τὸν Τσουδερόν, τὴν 13ην Μαρτίου: «Ὁ σκοπὸς τῆς στάσεως ἦτο νὰ διατηρηθῶσιν εἰς τὰς ταξιαρχίας στελέχη ἐπιδεκτικὰ μονοπλεύρων κατευθύνσεων, ἤτοι δημιουργίαν στρατοῦ, ὅστις, ἀναχωρῶν ἐκ τῆς Μ. Ἀνατολῆς, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος, νὰ μεταβῇ εἰς ταύτην καὶ νὰ ἐπιβάλῃ διὰ τῆς βίας ὡρισμένην πολιτικὴν κατάστασιν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἀπεμακρύνθησαν, βίᾳ, κακοποιηθέντες καὶ ἐξευτελισθέντες οἱ νομιμόφρονες ἀξιωματικοὶ τῆς 2ας Ταξιαρχίας».

Τέλος, 6 λοχαγοὶ τῆς 2ας Ταξιαρχίας ὑπέβαλον εἰς τήν 9ην Στρατιὰν ἀναφοράν, διὰ τῆς ὁποίας, ἀφοῦ ὡμίλουν περὶ ἐπιτροπάτων πολιτῶν, τὰ ὁποῖα κατηύθυνον τοὺς στρατιώτας, κατήγγελλον τὴν στάσιν ὡς «προσπάθειαν καταλήψεως τῆς Ἀρχῆς δικτατορικῶς ὑπὸ στρατιωτικῶν, οἵτινες ἐπανειλημμένως εἰς τὸ παρελθὸν ἐπανεστάτησαν κατὰ τῶν ἑκάστοτε νομίμων κυβερνήσεων τῆς χώρας, καλύπτοντες τὰς ἐπαναστατικάς των τάσεις, ἐνεργείας καὶ ἀτομικὰς φιλοδοξίας ὑπὸ τὸ πρόσχημα ἀγῶνος ὑπὲρ τῆς Δημοκρατίας, καθ' ἧς πάντοτε ἔβαλλον».

Ὁ Βασιλεὺς καὶ ὁ Πρωθυπουργός, εὑρεθέντες πρὸ αὐτῆς τῆς καταστάσεως, δὲν ἔσπευσαν εἰς τὴν λῆψιν ἀποφάσεων. Ἐμελέτησαν ὅλα τὰ δεδομένα καὶ ἤκουσαν τὴν γνώμην ὅλων ὅσοι ἠδύναντο νὰ βοηθήσουν ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν λύσιν τῆς δημιουργηθείσης πολιτικοστρατιωτικῆς κρίσεως. Καὶ ἀπεφάσισαν: 1) Τὴν μετάθεσιν τῆς ἕδρας τῆς ἐλευθέρας κυβερνήσεως ἐκ Λονδίνου εἰς Κάϊρον. Αἱ αἰγυπτιακαὶ ἀρχαί, μετὰ τὴν ἄνοδον εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ φιλοβρεταννοῦ ἡγέτου Ναχὰς Πασσᾶ (Φεβρουάριος 1942), ἔπαυσαν νὰ ἔχουν ἀντιρρήσεις. 2) Τὴν εἴσοδον εἰς τὴν κυβέρνησιν φιλελευθέρων στελεχῶν, ὥστε αὕτη νὰ προσλάβῃ περισσότερον δημοκρατικόν χαρακτῆρα. Ἡ δευτέρα ἀπόφασις προεκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν τοῦ ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου 1941 ὑπουργοῦ Οἰκονομικῶν Κυρ. Βαρβαρέσου, ὁ ὁποῖος ἐτόνισεν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ παραδοθοῦν αἱ ἔνοπλοι δυνάμεις εἰς ἓν μόνον κόμμα, τὸ ὁποῖον ἦτο ἄγνωστον

τὶ ἐξεπροσώπει ἐκείνην τὴν στιγμὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Τσουδερὸς τοῦ ἀπήντησεν ὅτι ἡ ἐξέγερσις τῶν ἐνόπλων δυνάμεων ἦτο ἐκ τῶν κάτω καὶ ὅτι, ἴσως, μὲ μίαν διευθέτησιν ἡ ὁποία θὰ ἱκανοποίει τοὺς ἐν ἐξάψει, θὰ ἦτο δυνατόν, ὀλίγον ἀργότερον, νὰ ἐπαναφερθοῦν τὰ πράγματα εἰς τὴν θέσιν των. Ὁ Βαρβαρέσος ὅταν, μετὰ τὴν πάροδον τριμήνου, διεπίστωσεν ὅτι ἡ διευθέτησις ὄχι μόνον δὲν ὡδήγησεν εἰς ἐπαναφορὰν τῶν πραγμάτων εἰς τὴν θέσιν των, ἀλλ' εἰς χειροτέρευσιν, παρῃτήθη (19.6.1943). Τὴν 25ην Μαρτίου ὡρκίσθησαν ὁ Γ. Ροῦσος, ὑπουργὸς εἰς τὰς βενιζελικὰς κυβερνήσεις 1924 - 25, ὡς ἀντιπρόεδρος τῆς κυβερνήσεως καὶ ὑπουργὸς Ναυτικῶν, ὁ Βύρων Καραπαναγιώτης, ὑπουργός κατὰ τὴν περίοδον 1929 - 32, ὡς ὑπουργὸς Στρατιωτικῶν καὶ προσωρινῶς Ἀεροπορίας, ὁ Εμμ. Σοφούλης, ἀνεψιὸς τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Φιλελευθέρων, ὡς ὑπουργὸς Κοιν. Προνοίας καὶ Ἀντιλήψεως. Παρέμειναν ἐκ τῶν παλαιῶν ὑπουργῶν οἱ Δημητρακάκης καὶ Θεοφανίδης, ὁ πρῶτος ὡς ὑπουργὸς Δικαιοσύνης καὶ ὁ δεύτερος ὡς ὑφυπουργὸς Ἐμπορ. Ναυτιλίας. Ἀμφότεροι ἦσαν προσωπικοὶ φίλοι τοῦ πρωθυπουργοῦ.

Τὸν Μάϊον, ἡ κυβέρνησις συνεπληρώθη διὰ τῆς ἀναθέσεως τοῦ ὑπουργείου Ναυτικῶν εἰς τὸν Σοφ. Βενιζέλον καὶ τοῦ ὑπουργείου Ἀεροπορίας εἰς τὸν Πέτρον Βούλγαρην, ἀντιναύαρχον ἐ.ἀ., ἀπομακρυνθέντα ἐκ τοῦ Ναυτικοῦ μετὰ τὸ κίνημα τοῦ 1935. Πρὸ τῆς κυβερνητικῆς ἀνασυνθέσεως, ὁ πρωθυπουργὸς εἶχεν ἀντικαταστήσει τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Στόλου ὑποναύαρχον Ἀλ. Σακελλαρίου διὰ τοῦ μέχρι τότε ναυτικοῦ ἀκολούθου εἰς Λονδῖνον πλοιάρχου Κ. Ἀλεξανδρῆ, προαχθέντος εἰς ὑποναύαρχον, ἐκ τῶν κινηματιῶν τοῦ 1935. Ἐξ ἄλλου, ὁ νέος ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν προέβη εἰς τάς ἀκολούθους τοποθετήσεις: 1) Τοῦ συνταγματάρχου Λιώση Εὐσταθίου, διατελέσαντος Διοικητοῦ Πεζικοῦ τῆς 13ης Μεραρχίας εἰς τὸ ἀλβανικὸν μέτωπον ὡς ἀρχηγοῦ τοῦ Γ.Ε.Σ. καὶ τῶν ἀντισυνταγματαρχῶν Λαΐου Δημ. καὶ Λάμαρη Γερ., διατελεσάντων ἐπιτελαρχῶν τῆς 6ης καὶ 17ης Μεραρχίας, ὡς βοηθῶν του. 2) Τῶν συνταγματαρχῶν Παπᾶ Εὐαγγέλου καὶ Μπεγέτη Ἰωάννου, διατελεσάντων τοῦ πρώτου διοικητοῦ τῆς 7ης Μεραρχίας καὶ τοῦ δευτέρου Διοικητοῦ πεζικοῦ τῆς 9ης Μεραρχίας, ὡς διοικητῶν τῆς 1ης καὶ 2ας Ταξιαρχίας.

Αἱ πραγματοποιηθεῖσαι ριζικαὶ ἀλλαγαὶ δὲν ἐπέδρασαν

κατευναστικῶς. Αἱ στασιαστικαὶ ἐκδηλώσεις συνεχίσθησαν. Τάς ἀρχὰς Ἰουλίου ἐστασίασαν, ἐκ νέου, δύο τάγματα τῆς 2ας Ταξιαρχίας. Ὁ διοικητής της, ὡς καὶ οἱ διοικηταὶ τῶν 2 ταγμάτων, ἐκακοποιήθησαν. Πέντε ἄλλοι ἀξιωματικοὶ καὶ 29 στρατιῶται συνελήφθησαν καὶ ἐφυλακίσθησαν, ὡς ἀντιδραστικοί, ὑπὸ τῶν στασιαστῶν. Οἱ κρατούμενοι εἰς τὸ πειθαρχεῖον, φίλοι τῶν στασιαστῶν, ἀπηλευθερώθησαν, φονευθέντος τοῦ ἀρχιφύλακος. Χάρις εἰς δραστικὴν ἐνέργειαν ἐπετεύχθη ὁ ἀφοπλισμὸς τῶν δύο ταγμάτων, ἡ ἀποστολὴ 300 ἀνδρῶν τῆς δυνάμεώς των εἰς πειθαρχικὸν στρατόπεδον καὶ ἡ παραπομπὴ τῶν ὑπαιτίων εἰς στρατοδικεῖον. Τέσσαρες κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον, ἀλλ' ἡ ἀπόφασις δέν ἐξετελέσθη. Ὀλίγας ἡμέρας ἀργότερον στάσις ἐξεδηλώθη εἰς τὸ Γενικὸν Κέντρον Ἐκπαιδεύσεως Στρατοῦ. Κατεστάλη εὐχερῶς. Δύο ἐκ τῶν πρωταιτίων κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον καὶ ἐξετελέσθησαν. Τρίτον στασιαστικόν κροῦσμα ἐσημειώθη, τὴν αὐτὴν περίοδον, εἰς τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Ἱέραξ». Πεντήκοντα μέλη τοῦ πληρώματος κληθέντα νὰ ἀποβιβασθοῦν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀλεξανδρείας, διὰ νὰ ἀναλάβουν ὑπηρεσίαν ξηρᾶς, ἐδήλωσαν ὅτι δὲν ὑπακούουν παρὰ μόνον εἰς διαταγὰς τοῦ ΕΑΜ. Συνελήφθησαν καὶ δύο ἐξ αὐτῶν κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον.

Ἀξίζει νὰ ὑπογραμμισθῇ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ πρώτη στάσις ἔγινε πέντε ἡμέρας πρὸ τῆς συμμαχικῆς ἀποβάσεως εἰς Σικελίαν καὶ αἱ δύο ἐπόμεναι ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς ἀποβάσεως. Καθίστατο φανερὸν ὅτι τὸ ΕΑΜ, προβλέπον ὡς ἐπικειμένην τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς χώρας, ἐπεδίωκε τὴν διάλυσιν τῶν ἐνόπλων δυνάμεων τῆς ἐλευθέρας κυβερνήσεως, ὥστε νὰ ἀπομείνῃ ὡς μόνη στρατιωτικὴ δύναμις ὁ Ἐλάς.

Ἀξίζει ἐπίσης νὰ ὑπογραμμισθῇ ὅτι τὰ ἀνωτέρω κρούσματα ἐσημειώθησαν ἀμέσως μετὰ τὸ μήνυμα, τὸ ὁποῖον ὁ Βασιλεὺς ἀπηύθυνε πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαόν ἀπὸ τοῦ ραδιοφωνικοῦ σταθμοῦ τοῦ Καΐρου, τὴν 4ην Ἰουλίου 1943. Διὰ τοῦ μηνύματος αὐτοῦ ὁ Βασιλεὺς ἐδήλωσεν ὅτι ἐντὸς ἑξαμήνου ἀπὸ τῆς ἀπελευθέρωσις τῆς χώρας θὰ διεξήγοντο, ὑπὸ κυβερνήσεως ἐγγυωμένης τὴν γνησίαν ἔκφρασιν τοῦ λαϊκοῦ φρονήματος, ἐκλογαὶ πρὸς ἀνάδειξιν Συντακτικῆς Συνελεύσεως. Πρῶτος ἐγώ, κατέληγε, θὰ σεβασθῶ τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνελεύσεως. Αὐτὸ ἐσήμαινεν ὅτι ἐὰν ἡ Συνέλευσις

ἀπεφαίνετο ὑπέρ τῆς ἐγκαθιδρύσεως ἀβασιλεύτου δημοκρατίας, καθ' ὅ θὰ εἶχε δικαίωμα, ὁ Βασιλεὺς διὰ λογαριασμόν του καὶ διὰ λογαριασμὸν τῆς δυναστείας θὰ ἀπεδέχετο τὴν ἀπόφασίν της.

Ἡ ἀντιπροσωπεία τῶν Βουνῶν.

Τὰς ἀρχὰς τοῦ 1943 τὸ ΕΑΜ ἀπεφάσισε νὰ υἱοθετήσῃ τὸ ἀνταρτικὸν κίνημα τοῦ Ἄρη Βελουχιώτη καὶ νὰ τὸ θέσῃ ὑπὸ τὴν καθοδήγησίν του. Αἱ κομμουνιστικαὶ ἀνταρτικαὶ ὁμάδες θὰ ἐλάμβανον τὴν ἐπωνυμίαν Ἐθνικὸς Λαϊκὸς Ἀπελευθερωτικὸς Στρατὸς (Ἐλάς). Σκοπός τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ θὰ ἦτο νὰ θέσῃ ὑπὸ τὸν ἔλεγχόν του τὸ σύνολον τῆς ὀρεινής ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος, τῶν περιοχῶν, δηλαδὴ, ὅπου ἀπεκλείετο μόνιμος στάθμευσις στρατευμάτων κατοχῆς. Διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ὁ σκοπὸς αὐτὸς ἐχρειάζετο ἡ ἐξουδετέρωσις κάθε ἀνταρτικῆς ὁμάδος, ἡ ὁποία θὰ ἠρνεῖτο νὰ ὑπαχθῇ εἰς τὸ κομμουνιστικὸν συγκρότημα. Πρώτη ἐνέργεια πρός τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν ὑπῆρξεν ὁ ἀφοπλισμὸς τῆς ὁμάδος Παπαϊωάννου, εἰς περιοχὴν Βάλτον, καὶ Σαράφη - Κωστοπούλου, εἰς τήν περιοχὴν Θεσσαλίας. Ὁ συνταγματάρχης Στεφ. Σαράφης, ἐκ τῶν ἡγετῶν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1935, παρ' ὅλους τοὺς ἐξευτελισμοὺς τοὺς ὁποίους ὑπέστη ἐκ μέρους τῶν κομμουνιστῶν, μετὰ τὸν ἀφοπλισμὸν τῆς ὁμάδος του, ἐδέχθη νὰ ἀναλάβῃ τὴν στρατιωτικὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἐλάς, πλαισιούμενος ἀπὸ τὸν Ἄρην Βελουχιώτην ὡς «καπετάνιον» καὶ τὸν Α. Τζίμαν, μέλος τῆς Κ.Ε. τοῦ Κ.Κ.Ε., ὡς πολιτικὸν καθοδηγητὴν.

Ἡ τρίτη ὁμάς, τὴν ὁποίαν ἀπεπειράθη νὰ διαλύσῃ τὸ ΚΚΕ, ἦτο ἡ ὑπὸ τήν ἐπωνυμίαν «5/42» σύνταγμα Εὐζώνων» συγκροτηθεῖσα, τὰ τέλη Μαρτίου 1943, ὑπὸ τοῦ συνταγμάρχου Δημ. Ψαρροῦ. Ἡ ὁμὰς αυτὴ ἀπετέλει τὴν στρατιωτικὴν ἔκφρασιν τῆς Ἐθνικῆς καὶ Κοινωνικῆς Ἀπελευθερώσεως (ΕΚΚΑ), πολιτικῆς ὀργανώσεως συσταθείσης, τὸ θέρος τοῦ 1942, ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Καρτάλη, παλαιοῦ στελέχους τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος, ἀλλὰ μὲ σοσιαλιστικὰς τάσεις. Ἡ ἀνταρτικὴ ὁμὰς ἐπρόκειτο νὰ συγκροτηθῇ τὸν Σεπτέμβριον 1942. Ἡ ἄφιξις ὅμως ἐκ Μ. Ἀνατολῆς εἰδικῆς ἀποστολῆς ὑπὸ τὸν Ταγματάρχην Ι. Τσιγάντεν (σύγγαμβρον τοῦ Ψαρροῦ), ἐπιφορτισμένης ὑπὸ τοῦ Π. Κανελλοπούλου, νὰ συντονίσῃ τὴν ἐθνικὴν ἀντίστασιν, ὡς καὶ ἡ ἀναχώρησις διά Μ. Ἀνατολὴν

τοῦ συνταγματάρχου Εὐρ. Μπακιρτζῆ, ὑποψηφίου ἀρχηγοῦ τῆς ὁμάδος, ἀνέστειλαν τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ σχεδίου. Μετὰ τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον, τέλη Ἰανουαρίου 1943, τοῦ Ι. Τσιγάντε (ἀνακαλυφθεὶς ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν ἔδωσε μάχην καὶ ἔπεσεν ἀφοῦ ἐφόνευσε τρεῖς ἀπὸ τοὺς διώκτας του), ὁ Ψαρρὸς διεπίστωσεν ὅτι δέν ὑπῆρχον περιθώρια ἀναβολῆς.

Ὁ Ἐλὰς δὲν ἄφησε καιρὸν εἰς τὴν ὁμάδα Ψαρροῦ νὰ ἀνδρωθῇ. Τὴν παρέσυρεν εἰς παγίδα καὶ τὴν ἀφώπλισε τὴν 14ην Μαΐου. Ἄγνωστον διὰ ποίους λόγους μετενόησεν ἐν συνεχείᾳ διὰ τὴν πρᾶξιν του καὶ ἐπέτρεψε τήν ἀνασυγκρότησίν της τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας μετενόησεν ἐκ νέου καὶ τὰ τέλη τοῦ μηνός, μονὰς τοῦ Ἐλὰς ἐπετέθη ἐναντίον τοῦ εἰς Ταράτσα Γκιώνας εὑρισκομένου ὑπὸ ἀνασυγκρότησιν 5/42. Ἐπηκολούθησε συμπλοκὴ καθ' ἣν ἐφονεύθησαν 3 καὶ ἐτραυματίσθησαν πέντε τῆς ὁμάδος Ψαρροῦ ἐνῷ αἱ ἀπώλειαι τοῦ Ἐλὰς ἀνῆλθον εἰς 7 νεκροὺς καὶ 15 τραυματίας. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ 5/42, παρὰ τήν νίκην του, ἀπεφάσισε νὰ διαλύσῃ τὴν ὁμάδα του καὶ νὰ μεταβῇ εἰς Πελοπόννησον. Ἐκεῖ ἐπείσθη ὅτι ἡ ἀπόφασίς του ἦτο, τὸ ὀλιγώτερον, πρόωρος. Ἐπανῆλθεν εἰς Παρνασσίδα καὶ ἀφοῦ ἔλαβεν ὑπόσχεσιν τῆς ἀγγλικῆς ἀποστολῆς ὅτι θὰ τοῦ ἐδίδετο ὁπλισμὸς διὰ τὴν συγκρότησιν σώματος 4.000 ἀνδρῶν, ἐπροχώρησεν εἰς τὴν ἀνασύστασιν τοῦ 5/42. Αὐτὴν τὴν φορὰν τὸ ΕΑΜ δὲν ἀντέδρασεν. Ἐδέχθη, μάλιστα, τὴν συμμετοχὴν ἀντιπροσώπου τοῦ 5/42 εἰς τὸ συσταθέν, τῇ ὑποδείξει τῶν Βρεταννῶν, Γενικὸν Στρατηγεῖον τῶν Ἀνταρτικῶν Ὁμάδων, εἰς τὸ χωρίον Περτούλι τῆς περιοχῆς Καρδίτσης.

Ἡ ἀλλαγὴ στάσεως τῶν κομμουνιστῶν ἐπῆλθε, προφανῶς, ἐν ὄψει τῆς ἀγγλικῆς ἀποφάσεως, ὅπως ἀντιπροσωπεία τῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων μεταφερθῇ εἰς Κάϊρον διὰ πολιτικὰς συνομιλίας μὲ τὴν ἐλευθέραν κυβέρνησιν. Ἡ ἀντιπροσωπεία, ἀποτελουμένη ἀπὸ 4 ἐκπροσώπους τοῦ ΕΑΜ, ἕνα τοῦ ΕΔΕΣ καὶ ἕνα τῆς ΕΚΚΑ ἀνεχώρησεν ἐκ τοῦ κατασκευασθέντος εἰς Νεράϊδα τῆς Θεσσαλίας πεδίου προσγειώσεως τὴν νύκτα τῆς 10ης Αὐγούστου, διὰ συμμαχικοῦ ἀεροπλάνου καὶ τὰς πρωϊνὰς ὥρας τῆς ἰδίας ἡμέρας ἔφθασεν εἰς Κάϊρον. Συνωδεύετο ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς βρεταννικῆς στρατιωτικῆς ἀποστολῆς ταξιάρχου Μέγερς καὶ τοῦ ταγματάρχου Οὐάλλας, ὑπαλλήλου τοῦ βρεταννικοῦ ὑπουργείου ἐξωτερικῶν ὁ

ὁποῖος ἐστάλη ἐν Ἑλλάδι ὡς πολιτικὸς σύμβουλος τῆς στρατιωτικῆς ἀποστολῆς. (Ὁ συσχετισμὸς δυνάμεως μεταξὺ ΕΑΜ καὶ τῶν δύο ἄλλων ὀργανώσεων δέν ἐδικαιολόγει τὴν προνομιακὴν μεταχείρισὶν του. Κανονικὰ θὰ ἔπρεπε νὰ τοῦ δοθοῦν, τὸ πολύ, τρεῖς θέσεις).

Ὀλίγον πρὸ τῆς ἀντιπροσωπείας αὐτῆς ἀφίχθη εἰς Κάϊρον ὁ πρώην ὑπουργὸς Γ. Ἐξηντάρης, ὡς ἐκπρόσωπος τῶν ὑπογραψάντων τό πρωτόκολλον τῆς 30.3.1942 κομμάτων. Οὗτος, ὡς καὶ ἡ ἀντιπροσωπεία, ἔγιναν δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, τοῦ πρωθυπουργοῦ, τῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως, τοῦ Βρεταννοῦ πρεσβευτοῦ Λῆπερ, ὁ ὁποῖος, τὸν Μάρτιον 1943, εἶχεν ἀντικαταστήσει τὸν Πάλαρετ, τοῦ ἀρχιστρατήγου Μ. Ἀνατολῆς Οὐΐλσωνος. Τὰ ὅσα ἐξέθεσαν προφορικῶς συνώψισαν εἰς ἐπιστολὴν, τὴν ὁποίαν ἀπηύθυναν πρὸς τὸν πρωθυπουργὸν τὴν 17ην Αὐγούστου. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν, τὴν ὁποίαν ὑπέγραψε καὶ ὁ Π. Κανελλόπουλος, ἐτονίζετο ὅτι «χάριν τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος, ἥτις μόνη διασφαλίζει τὴν εὐόδωσιν τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος καὶ τὴν ὁμαλὴν ἐξέλιξιν τοῦ πολιτικοῦ βίου τῆς χώρας, παρίσταται ἀνάγκη νὰ δηλωθῇ ὑπευθύνως ὅτι ὁ Βασιλεὺς δέν θέλει ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὶν ἤ ὁ λαὸς ἀποφανθῇ ἐπὶ τοῦ πολιτεύματος». Τὸ συνελθὸν μετὰ διήμερον ὑπουργικὸν συμβούλιον ἐξουσιοδότησεν ὁμοφώνως τὸν πρωθυπουργὸν νὰ ἀνακοινώσῃ εἰς τὸν Βασιλέα ὅτι ἡ κυβέρνησις υἱοθέτησε τὴν πρότασιν Ἐξηντάρη καὶ τῆς ἀντιπροσωπείας τῶν ὀργανώσεων.

Ὁ Βασιλεύς, πρὶν ἢ λάβῃ ἀποφάσεις, ἐζήτησε διὰ τηλεγραφήματος του τὴν γνώμην τοῦ Προέδρου τῶν ΗΠΑ καὶ τοῦ Βρεταννοῦ πρωθυπουργοῦ. Εἰς τὸ τηλεγράφημα αὐτό, ἀφοῦ ἐξέφραζεν ἀμφιβολίας περὶ τοῦ ἀντιπροσωπευτικοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀφιχθέντων ἐξ Ἑλλάδος «προσώπων», προσέθετεν ὅτι ἡ ἱκανοποίησις τοῦ προβληθέντος αἰτήματος ἠδύνατο νὰ δημιουργήσῃ προηγούμενον ἤ νὰ ἐπηρεάσῃ ἐξελίξεις εἰς ἄλλα κράτη ἰδιαιτέρως εἰς τὰ Βαλκάνια. Δι' αὐτόν τὸν λόγον ἤθελε νὰ ἔχῃ τὴν γνώμην τῶν δύο ἡγετῶν. Τὸ τηλεγράφημα ἐτελείωνε: «Προσωπικῶς, ἐπὶ τοῦ παρόντος, κλίνω ὑπέρ τῆς ἰδέας νὰ συνεχίσω ἐπὶ τῶν γραμμῶν τὰς ὁποίας συνεφωνήσαμεν προτοῦ ἀναχωρήσω ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν». Νομίζω ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιστρέψω εἰς τὸν στρατόν μου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔστω καὶ ἐάν μετὰ μικρὰν παρέλευσιν χρόνου ἀνεχώρουν εἰς τό ἐξωτερικὸν διὰ νὰ ἐργασθῶ διά τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα μεταξὺ τῶν Συμμάχων μας, τοῦτο δὲ ἐὰν αἱ

μετέπειτα ἐξελίξεις τὸ ὑπεδείκνυον ὡς ὀρθόν».

Αἱ ἀπαντήσεις τοῦ Τσῶρτσιλ (26 Αὐγούστου) καὶ Ρούζβελτ (7 Σεπτεμβρίου) ἀπέκλειον νέαν βασιλικὴν δήλωσιν. Ἡ τῆς 4ης Ἰουλίου ἐκρίνετο ὡς ἐπαρκής. Ὁ Ρούζβελτ, μάλιστα, ἐκάλει τοὺς Ἕλληνας «νὰ βάλουν εἰς δευτέραν μοῖραν ἄλλους σκοποὺς πρὸ τῆς ἐπειγούσης ἀνάγκης νὰ κερδηθῇ ὁ πόλεμος καὶ νὰ ἀπελευθερωθῇ ἡ πατρίς των». Ὁ Βασιλεὺς συνεμορφώθη πρὸς τὴν ὑπόδειξιν τῶν δύο μεγάλων.

Ἡ ἀντιπροσωπεία εἶχε ζητήσει ἐπὶ πλέον διεύρυνσιν τῆς κυβερνήσεως, ὥστε νὰ εἰσέλθουν εἰς αυτὴν ἐκπρόσωποι τῶν κομμάτων καὶ τῶν ἀνταρτικῶν ὀργανώσεων καὶ ἐγκατάστασιν κλιμακίου τῆς νέας κυβερνήσεως εἰς τὴν ἕδραν τοῦ Κοινοῦ Στρατηγείου. Τὰ πολιτικὰ κόμματα ἀπέκλεισαν καὶ τὴν διεύρυνσιν καὶ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ κλιμακίου. Ἐπίστευον ὅτι αἱ ἀνταρτικαὶ ὀργανώσεις ἔπρεπε νὰ ἀποτελοῦν καθαρῶς στρατιωτικὰς μονάδας καὶ νὰ ἐκτελοῦν τὰς διαταγὰς τοῦ Στρατηγείου Μ. Ἀνατολῆς. Τὰ μέσα Σεπτεμβρίου 1943 ἡ ἀντιπροσωπεία ἐπανῆλθεν εἰς Ἑλλάδα. Δὲν τὴν συνώδευσεν ὁ Ταξίαρχος Μέγιερς. Ἐχαρακτηρίσθη ὑπεύθυνος τῆς ἀνωμαλίας τὴν ὁποίαν προεκάλεσεν ἡ ἔλευσίς της εἰς Κάϊρον, παρ' ὅλον ὅτι ἡ ὑπόδειξίς του διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν συνομιλιῶν εἶχε τύχει τῆς ἐγκρίσεως τοῦ Στρατηγείου καὶ ἐκλήθη εἰς Λονδῖνον διὰ νὰ δώσῃ ἐξηγήσεις μαζὶ μὲ τὸν ταγματάρχην Οὐάλας. Ἐκ τῶν δύο μόνον ὁ δεύτερος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου καὶ ἐφονεύθη κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μάχης τὴν ὁποίαν ἔδωσαν οἱ ἀντάρτες τοῦ Ζέρβα, εἰς Μεννίαν, ἐναντίον γερμανικῶν τμημάτων, τὸν Αὔγουστον 1944. Ὁ Μέγιερς ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ συνταγματάρχου Γούντχάουζ, μέχρι τότε ὑπαρχηγοῦ τῆς ἀποστολῆς. Μετὰ τῆς ἀντιπροσωπείας ἐπέστρεψεν εἰς Ἑλλάδα καὶ ὁ Μπακιρτζής, φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποστρατήγου, ὁ ὁποῖος τοῦ ἐδόθη εἰς Μ. Ἀνατολήν. (Ἡ κυβέρνησις Τσουδεροῦ εἶχεν ὑποδείξει εἰς τὰς ἀγγλικὰς ἀρχὰς τὴν ἐκτόπισιν τοῦ Μπακιρτζῆ εἰς Ἰνδίας ἢ Νοτ. Ἀφρικήν).

Ἐπίθεσις κατὰ τοῦ ΕΔΕΣ καὶ τρομοκρατία.

Ἡ ἰταλικὴ συνθηκολόγησις προσέφερεν εἰς τὸ ΕΑΜ μίαν ἀπροσδόκητον εὐκαιρίαν αὐξήσεως τοῦ ὁπλισμοῦ του καὶ

ἐπεκτάσεως τοῦ ἐλέγχου του ἐπὶ τῶν περιφερειῶν, τὰς ὁποίας οἱ Γερμανοί, ἐλλείψει δυνάμεων, ἐγκατέλειψαν.

Αἱ ἐξελίξεις εἰς Ἰταλίαν ὑπῆρξαν ραγδαῖαι καὶ ἀπρόβλεπτοι. Μετὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἀμερικανοβρεταννικὴν ἀπόβασιν εἰς Σικελίαν, ὁ Μουσσολίνι ἀνετράπη τὴν 25ην Ἰουλίου ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Φασιστικοῦ Συμβουλίου, τῶν κυριωτέρων δηλαδὴ συνεργατῶν του, καὶ ἐφυλακίσθη. Ἐσχηματίσθη νέα κυβέρνησις ὑπὸ τὸν στρατάρχην Μπαντόλιο, ἡ ὁποία ἀμέσως ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς Συμμάχους καὶ ἐζήτησεν ἀνακωχήν. Ὑπεγράφη τὴν 3ην Σεπτεμβρίου. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν δύο βρεταννικαὶ μεραρχίαι εἰσήρχοντο εἰς τὴν ἰταλικὴν χερσόνησον διὰ τοῦ Ρέτζιο τῆς Καλαβρίας. Ἡ ἀνακωχὴ ἀνεκοινώθη δημοσίᾳ τὴν 6.30 μ.μ. τῆς 8ης Σεπτεμβρίου. Τὴν ἐπαύριον, ἡ 5η ἀμερικανικὴ στρατιὰ ἀπεβιβάζετο εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Σαλέρνο, ἐνῷ βρεταννικαὶ δυνάμεις κατελάμβανον τὸν Τάραντα.

Τὴν 8ην Σεπτεμβρίου εὑρίσκοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα δέκα ἰταλικαὶ μεραρχίαι, ἐκ τῶν ὁποίων 2 εἰς Δωδεκάνησον καὶ Σάμον, 1 εἰς Κρήτην, 6 εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα καὶ 1 εἰς τὰς Ἰονίους Νήσους. Αἱ τρεῖς πρῶται ἐξ αὐτῶν, ὑπαγόμεναι εἰς τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν Δωδεκανήσου, δὲν εἶχον λάβει τὴν διαταγὴν τῆς κυβερνήσεως Μπαντόλιο, περὶ ἀντιστάσεως κατὰ τῶν Γερμανῶν καὶ συνεργασίας μετὰ τῶν συμμάχων. Αἱ ὑπόλοιποι, ἀποτελοῦσαι τὴν ἑδρεύουσαν εἰς Ἀθήνας 11ην ἰταλικὴν στρατιάν, τὴν εἶχον λάβει.

Οἱ Γερμανοὶ διέθετον εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα 6 μεραρχίας πεζικοῦ καὶ μίαν τεθωρακισμένην, εἰς τὴν Κρήτην μίαν μεραρχίαν πεζικοῦ καὶ εἰς τὴν Ρόδον μίαν μηχανοκίνητον μεραρχίαν δυνάμεως 6.000 ἀνδρῶν. Ἡ διοίκησις τῆς 11ης Στρατιᾶς δὲν ἔδειξε διάθεσιν νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὰς διαταγὰς τοῦ Μπαντόλιο. Ὡς ἐκ τούτου, οἱ Γερμανοὶ εὐχερῶς ἐξουδετέρωσαν τὰς εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα ἰταλικὰς δυνάμεις, πλὴν τῆς μεραρχίας «Πινερόλο», εὑρισκομένης εἰς Θεσσαλίαν, ἡ ὁποία παρεδόθη εἰς τὴν Βρεταννικὴν Στρατιωτικὴν Ἀποστολήν. Ἄνευ ἀντιστάσεως παρεδόθη καὶ ἡ εἰς Κρήτην ἰταλικὴ μεραρχία εἰς τοὺς Γερμανούς.

Ἡ μόνη ἰταλικὴ μονὰς ἡ ὁποία ἠμύνθη ἦτο ἡ ἰταλικὴ μεραρχία «Ἀκουΐ», ἡ κατέχουσα τὴν Κέρκυραν καὶ τὴν Κεφαλληνίαν. Οἱ Γερμανοὶ ἐχρειάσθησαν 15 ἡμέρας διὰ νὰ καταλάβουν τὰς δύο νήσους, ἀφοῦ τάς ὑπέβαλον εἰς ἀπηνῆ βομβαρδισμόν. Ἡ πόλις τῆς

Κερκύρας, πληγεῖσα καὶ δι' ἐμπρηστικῶν βομβῶν, ἐδοκιμάσθη περισσότερον. Τὰ 70% τῶν οἰκιῶν κατεστράφησαν ἢ ὑπέστησαν σοβαρὰς ζημίας. Οἱ Γερμανοὶ ἐξετέλεσαν ὅλους τοὺς ἀξιωματικοὺς τῆς ἐν λόγῳ μεραρχίας, τοὺς ὁποίους συνέλαβον αἰχμαλώτους. Ἰδιαιτέρως τούς ἠνώχλησε τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ Ἰταλοὶ παρέδωσαν εἰς τοὺς συμμάχους γερμανικὴν δύναμιν 600 ἀνδρῶν, ἡ ὁποία εἶχεν ἐγκατασταθῆ εἰς Κέρκυραν μετὰ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ Μουσσολίνι.

Τὰ Δωδεκάνησα ἐξ ἄλλου κατεβλήθη προσπάθεια νὰ καταληφθοῦν ὑπὸ Ἑλληνοαγγλικῶν δυνάμεων. Ὁ Τσῶρτσιλ ἀντελήφθη ὀρθῶς ὅτι ἡ ἀπελευθέρωσίς των θὰ ἐπηρέαζεν ἀποφασιστικῶς τήν Τουρκίαν. Τὸ ἴδιον ὅμως ἀντελήφθη καὶ ὁ Χίτλερ. Ὅταν, τήν 24ην Σεπτεμβρίου, τὸ Γερμανικὸν Ἐπιτελεῖον ὑπέδειξε τὴν ἐκκένωσιν τῆς Κρήτης καὶ τῆς Δωδεκανήσου, διότι ἐπρόκειτο περὶ προκεχωρημένων βάσεων, ἐστερημένων ἀξίας διὰ τὴν ἄμυναν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἠπείρου, ἀπήντησεν: «Ἡ στάσις τῶν συμμάχων μας τῆς ΝΑ Εὐρώπης (Ρουμανίας καὶ Βουλγαρίας), ὡς καὶ τῆς Τουρκίας, προσδιορίζεται ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς ἐμπιστοσύνης των εἰς τὴν δύναμίν μας. Ἐγκατάλειψις τῶν νήσων θὰ δημιουργήσῃ ἐξαιρετικῶς δυσμενῆ ἐντύπωσιν».

Ἀλλ' ἐνῷ ὁ Χίτλερ ἐξέδιδε διαταγάς, αἱ ὁποῖαι ἐξετελοῦντο ἄνευ ἀντιρρήσεων, ὁ Βρεταννὸς πρωθυπουργὸς εἶχεν ἀνάγκην τῆς συγκαταθέσεως τῶν Ἀμερικανῶν. Ὁ πρόεδρος Ροῦζβελτ καὶ ὁ στρατηγὸς Ἀϊζενχάουερ ἠρνήθησαν νὰ δεχθοῦν τὴν χρησιμοποίησιν στρατοῦ, ἀεροπλάνων καὶ μεταφορικῶν μέσων, ἐκ τῶν ἀφιερωμένων εἰς τὴν κυρίαν πολεμικὴν προσπάθειαν, διὰ τὴν ἀνάληψιν δευτερευούσης, κατὰ τὴν γνώμην των, σημασίας, ἐπιχειρήσεως. Παρέμειναν, μέχρι τέλους, ἀμετάπειστοι. Ὁ Τσῶρτσιλ ἀπεφάσισε νὰ ἐνεργήσῃ μέ ὅ,τι διέθετεν. Ἀποτυχὼν νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν παράδοσιν τῆς Ρόδου εἰς τοὺς Βρεταννούς, ἀπέστειλε τρία βρεταννικὰ τάγματα καὶ τὸν Ἱερὸν Λόχον εἰς Κῶ, Λέρον καὶ Σάμον. Τὴν 3ην Ὀκτωβρίου οἱ Γερμανοὶ ἀνακατέλαβον τὴν Κῶ καὶ τὴν 16ην Νοεμβρίου τὴν Λέρον. Κατόπιν τούτου, ἡ Σάμος ἐξεκενώθη. Αἱ ἑλληνοβρεταννικαὶ ἀπώλειαι ἦσαν σημαντικαί. Οἱ ἀποτελοῦντες τὰς φρουρὰς τῆς Κῶ καὶ τῆς Λέρου ἢ ἐφονεύθησαν ἢ ᾐχμαλωτίσθησαν. Ἐλάχιστοι διεσώθησαν. Ἐπὶ πλέον, τέσσαρα ἀντιτορπιλλικὰ μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ ἑλληνικὸν «Βασίλισσα Ὄλγα», (κυβερνήτης

πλωτάρχης Μπλέσσας),τὸ ὁποῖον εἶχε γράψει λαμπρὰς σελίδας δόξης κατὰ τοὺς προηγηθέντας τῆς βυθίσεώς του μῆνας καὶ δύο ὑποβρύχια ἐβυθίσθησαν, ἐνῷ τέσσαρα καταδρομικὰ καὶ τέσσαρα ἀντιτορπιλλικά, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ ἑλληνικὸν «Ἀδρίας», (κυβερνήτης ἀντιπλοίαρχος Ι. Τούμπας) ὑπέστησαν σοβαρωτάτας βλάβας. Ὁ κυβερνήτης Γ. Μπλέσσας, ὁ ὕπαρχος Γρηγορόπουλος, 4 ἀξιωματικοὶ καὶ 50 ναῦται τοῦ «Βασίλισσα Ὄλγα» ἐφονεύθησαν ἢ ἐπνίγησαν. Εἰκοσιένας ὑπαξιωματικοὶ καὶ ναῦται τοῦ «Ἀδρία» ἐφονεύθησαν ἐνῷ 29 ἐτραυματίσθησαν. Ὁ κυβερνήτης, ὅμως, καὶ τὸ πλήρωμα τοῦ «Ἀδρία», ἐπέτυχον νὰ ἐπαναφέρουν τὸ βαρύτατα τραυματισμένον σκάφος, (εἶχεν ἀποκοπῆ ὁλόκληρος ἡ πλώρη), εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀλεξανδρείας. Κατὰ τὴν ἰδίαν περίοδον (14 Σεπτεμβρίου 1943) ἀπωλέσθη καὶ τὸ ὑποβρύχιον «Κατσώνης». Ὁ κυβερνήτης του Β. Λάσκος, πέντε ἀξιωματικοὶ καὶ 25 ἄνδρες τοῦ πληρώματος ἐφονεύθησαν ἢ ἐπνίγησαν.

Τὴν περίοδον αὐτὴν, καθ' ἣν κατεβάλλετο προσπάθεια ἀπελευθερώσεως ἔστω καὶ τμημάτων τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, τὸ ΕΑΜ ἐπέλεξε διὰ νὰ ἐξαπολύσῃ ἐπίθεσιν ἐναντίον Ἑλλήνων, καὶ μάλιστα, ἐν συνεργασίᾳ μὲ τοὺς Γερμανούς. Οἱ τελευταῖοι, ἀναμένοντες συμμαχικὴν ἀπόβασιν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, ἀπεφάσισαν νά ἐκκαθαρίσουν τὴν Ἤπειρον ἀπὸ τόν Ἐδές, ὥστε νὰ ἐκλείψῃ ἡ ἐξ αὐτοῦ ἀπειλή. Ἡ ἡγεσία τοῦ ΕΑΜ, ἐξ ἄλλου, πιστεύουσα ὅτι ἐπέκειτο ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς χώρας, ἠθέλησε νὰ ἐξοντώσῃ τὴν ἰσχυροτέραν μετ' αὐτὸ ὀργάνωσιν, διὰ νὰ παραμείνῃ κύριον τῆς καταστάσεως. Ἠσθάνετο δὲ ἑαυτὸ ἀρκετὰ ἰσχυρὸν, διότι ἡ Β.Σ.Α. ἐπέτρεψεν ὥστε ὁ ὁπλισμός, μετὰ τῶν πυροβόλων, ὁ ἱματισμὸς καὶ ἄλλα ἐφόδια τῆς μεραρχίας «Πινερόλο» νὰ περιέλθουν εἰς τὸν Ἐλάς, ὁ ὁποῖος, ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης, ἔπαυσε νὰ ἐξαρτᾶται διὰ τόν ἐφοδιασμόν του ἀπὸ τοὺς Βρεταννούς. Συγχρόνως ἀπέκτησε τὴν δυνατότητα νὰ αὐξήσῃ τὴν εἰς ἄνδρας δύναμίν του δι' ἀναγκαστικῆς στρατολογίας εἰς τὰς ὑπὸ τὸν ἔλεγχόν του περιφερείας.

Ἡ ἐπίθεσις τοῦ Ἐλὰς κατὰ τοῦ Ἐδὲς ἤρχισε τὴν 9ην Ὀκτωβρίου. Ἡ ἐπίθεσις τῶν Γερμανῶν τὴν 16ην. Ἡ ἡγεσία τοῦ Ἐδές, ἐζήτησεν ἀμέσως κατάπαυσιν τῆς ἐμφυλίου συρράξεως καὶ δημιουργίαν κοινοῦ μετώπου ἐναντίον τοῦ κατακτητοῦ. Ὁ Ἐλὰς ἠρνήθη. Αἱ δυνάμεις τοῦ Ἐδές ἀφοῦ ἐκράτησαν τοὺς Γερμανοὺς εἰς

Βουλγαρέλι μέχρι τῆς 30ῆς Ὀκτωβρίου, συνεπτύχθησαν πρός τὴν περιοχὴν Θεοδώριανα - Νεράϊδα. Ἐκεῖ ὑπέστησαν νέαν ἐπίθεσιν τοῦ Ἐλάς. Ἠναγκάσθησαν νὰ συμπτυχθοῦν πρὸς Μελισουργούς. Ἡ κατάστασις τοῦ Ἐδές καθ' ὅλον τὸν Νοέμβριον 1943 ὑπῆρξε δραματική. Δέν ἐκάμφθη. Ὅταν αἱ γερμανικαὶ ἐκκαθαριστικαὶ ἐπιχειρήσεις ἐσταμάτησαν, συνεχίσθησαν αἱ συγκρούσεις μὲ τὸν Ἐλὰς εἰς ὁλόκληρον τὴν μεταξὺ Ἀράχθου καὶ Ἀελῴου περιοχὴν. Ὅταν ἡ ἡγεσία τοῦ ΕΑΜ διεπίστωσεν ὅτι ἡ διάλυσις τοῦ Ἐδές ἦτο ἀνέφικτος, ἐδέχθη παρέμβασιν τῆς Β.Σ.Α. πρὸς σύναψιν ἀνακωχῆς, ἡ ὁποία καὶ ἐπετεύχθη τὴν 5ην Φεβρουαρίου 1944. Συγχρόνως συνεφωνήθη, ὅπως συνέλθουν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν ὀργανώσεων μετά μελῶν τῆς Β.Σ.Α. εἰς Μυρόφυλλον καὶ θέσουν τὰς βάσεις συνεργασίας των. Ἂς σημειωθῇ ὅτι κατὰ τὴν περίοδον τῆς συρράξεως μεταξὺ Ἐλάς - Ἐδές, ἡ Ἐκκὰ παρέμεινεν οὐδετέρα. Δυνάμεις τοῦ Ἐλὰς εἶχον κυκλώσει τὸ 5/42. Κατὰ περιόδους δέ ἤσκησαν ἐπ' αὐτοῦ πίεσιν, ὥστε νὰ παρεμποδίσουν ἐπέμβασίν του ὑπέρ τοῦ Ἐδές.

Ἡ σύσκεψις τοῦ Μυροφύλλου ἤρχισε τήν 15ην Φεβρουαρίου καὶ συνεχίσθη μέχρι τῆς 22ας. Διεκόπη μέχρι τῆς 27ης, ὅτε ἐπανελήφθη εἰς τὸ χωρίον Πλάκα, κείμενον πλησίον τῆς ὁμωνύμου γεφύρας τοῦ Ἀράχθου. Ἐπὶ δύο θεμάτων μόνον συνεφώνησαν οἱ συσκεφθέντες: 1) Ἐπὶ τῆς καταγγελίας τῶν Ταγμάτων Ἀσφαλείας ὡς ὀργάνων τοῦ ἐχθροῦ. 2) Ἐπὶ τῆς ὁριστικῆς διακοπῆς τῶν μεταξὺ τῶν δύο ὀργανώσεων ἐχθροπραξιῶν. Ἐπὶ τῶν ἄλλων συζητηθέντων θεμάτων, σχηματισμοῦ κυβερνήσεως ἐθνικῆς ἑνότητος, διορισμοῦ ἀρχιστρατήγου καὶ ἑνοποιήσεως τῶν ἀνταρτικῶν ὀργανώσεων, οὐδεμία συμφωνία ἐπῆλθε, λόγῳ τῆς ἀξιώσεως τοῦ ΕΑΜ, ὅπως ἐπιβάλῃ τὰς ἀπόψεις του.

Ἀπρίλιος 1944.

Τὴν 10ην Μαρτίου 1944 τό ΕΑΜ ἐκήρυξεν ἀνοικτὴν ἐπανάστασιν. Συνέστησεν, ὑπὸ τὸν τίτλον «Πολιτικὴ Ἐπιτροπὴ Ἐθνικῆς Ἀπελευθερώσεως (ΠΕΕΑ), κυβέρνησιν ὑπό τήν προεδρίαν τοῦ Εὐρ. Μπακιρτζῆ καὶ μὲ μέλη τοὺς Γ. Σιάντον, Γεν. Γραμματέα τοῦ Κ.Κ.Ε., Ἠλίαν Τσιριμῶκον, Ἐμμ. Μάντακαν, Κ. Γαβριηλίδην μέλη τῆς κεντρικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ ΕΑΜ. Ἡ κυβέρνησις αὐτὴ

ἀπηύθυνε, μέσῳ τοῦ Σ.Μ.Α. τηλεγράφημα εἰς τὸν Τσουδερόν, διὰ τοῦ ὁποίου τοῦ ἔλεγεν ὅτι «ἀποβλέπει πρωτίστως εἰς τὸν σχηματισμὸν κυβερνήσεως γενικῆς ἐθνικῆς ἑνότητος». Ἐπρόκειτο περὶ ἀπάτης. Διότι προεκήρυξεν «ἐκλογὰς» διὰ συντακτικὴν συνέλευσιν, ἡ ὁποία ἀπεκλήθη «Ἐθνικὸν Συμβούλιον» καὶ συνῆλθεν εἰς Κορυσχάδας τῆς Εὐρυτανίας. Μετὰ ἕνα μῆνα διηρύνθη ὑπὸ τήν προεδρίαν τοῦ Ἀλεξ. Σβώλου καὶ ἵδρυσεν ὑπουργεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα δέν παρέλειψε νὰ συμπεριλάβῃ καὶ ἐκεῖνο τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἐνεφανίσθη, δηλαδὴ, ὡς κυβέρνησις διαφορετικὴ καὶ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὴν ἐλευθέραν.

Ἡ ἵδρυσις τῆς ΠΕΕΑ, γνωσθεῖσα εἰς Αἴγυπτον τὴν 16ην Μαρτίου, προεκάλεσε ταραχὴν μεταξὺ τῶν ἐνόπλων δυνάμεων. Ἡ κυβέρνησις ἀπήντησεν εἰς τὴν ΠΕΕΑ ὅτι δέν ἦτο ἀντίθετος πρός τὴν ἰδέαν τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος, ἀλλ' αὕτη προυπέθετε συμφωνίαν ὅλων τῶν κομμάτων καὶ ὀργανώσεων. Δι' ἀνακοινώσεώς της δὲ τῆς 27ης Μαρτίου ἐτόνιζεν ὅτι «μονομερής συμφωνία μὲ μίαν μόνον ὀργάνωσιν ἤ μέ ἕνα μόνον κόμμα δὲν θὰ προῆγε τὴν κοινήν ἐπιθυμίαν περὶ ἑνιαίας ἐθνικῆς κυβερνήσεως, ἐχούσης σκοπὸν τήν ἀδιατάρακτον διαχείρισιν τῶν ἐθνικῶν ὑποθέσεων ὡς τὸ ἐπιβάλλουν αἱ περιστάσεις». Ἡ ἐλευθέρα δηλαδὴ κυβέρνησις ἐδέχετο νὰ διευρυνθῇ ἀλλὰ ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι θὰ μετεῖχον εἰς αὐτὴν ἐκπρόσωποι ὅλων τῶν κομμάτων καὶ ὀργανώσεων καὶ ὄχι μόνον τοῦ ΚΚΕ ἐμφανιζομένου ὡς ΕΑΜ. Αὐτὸ δέν ἱκανοποίει τὴν κομμουνιστικήν ἡγεσίαν, ἡ ὁποία ἐπεζήτει, ἁπλῶς, νὰ νομιμοποιηθῇ μέσῳ τῆς ἐλευθέρας κυβερνήσεως. Δι' αὐτὸ ἀπεφασίσθη ἡ ἐπ' αὐτῆς ἄσκησις πιέσεως. Τὴν 30ὴν Μαρτίου παρουσιάσθη εἰς τὸν πρωθυπουργὸν δεκατετραμελὴς ἐπιτροπὴ ἐξ ἀξιωματικῶν (8 τοῦ στρατοῦ καὶ 6 τῆς ἀεροπορίας), ἡ ὁποία ἐβαπτίσθη «Ἐπιτροπὴ ἐθνικῆς ἑνότητος ἑλληνικῶν ἐνόπλων δυνάμεων Μ. Ἀνατολῆς» καὶ τοῦ ἐπέδωσεν ὑπόμνημα, διὰ τοῦ ὁποίου ὑπεγράμμιζε τὰς εὐθύνας τῆς ἐλευθέρας κυβερνήσεως, εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ἀντέδρα εἰς σχηματισμὸν κυβερνήσεως μέ βάσιν τὴν ΠΕΕΑ. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν στάσις ἐξεδηλώθη εἰς τὸ παρὰ τὴν Ἡλιούπολιν, προάστιον τοῦ Καΐρου, στρατοπεδευμένον σύνταγμα πυροβολικοῦ. Χάρις εἰς τὴν σταθερὰν ἐπέμβασιν τοῦ διοικητοῦ του ἀντισυνταγματάρχου Στυλ. Μανιδάκη, κατέστη δυνατὴ ἡ ἄμεσος καταστολὴ. Οἱ στασιασταί, περὶ τοὺς 200, συνελήφθησαν καὶ μετεφέρθησαν εἰς τὸ παρὰ τὰς Πυραμίδας

ἀγγλικὸν στρατόπεδον Μένα.

Σθεναράν στάσιν δὲν ἐπέδειξεν ἡ κυβέρνησις, διότι ἡ πλειονοψηφία τῶν μελῶν της ἐθεώρει ὅτι ἤρκει παραίτησις τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ ἡ ἀνάθεσις τῆς προεδρίας εἰς τόν Σοφ. Βενιζέλον, διὰ νὰ ἀποφευχθοῦν περαιτέρω ἐπικίνδυνοι ἐξελίξεις. Ὁ Τσουδερὸς δέν ἐδυσφόρησε. Τὴν 3ην Ἀπριλίου ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του εἰς τὸν Βασιλέα, ὑποδεικνύων ὡς ἀντικαταστάτην του τὸν Βενιζέλον. Ἐν τῷ μεταξύ, οἱ στασιασταὶ εἶχον καταλάβει τὸ Γενικὸν Ἐπιτελεῖον, τὸ Φρουραρχεῖον, τὴν Ἐπιμελητείαν καὶ τὸν λόχον Φρουρᾶς, θὰ εἶχον δὲ καταλάβει καὶ τὸ Ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν, ἐὰν δὲν ἐπενέβαινε δύναμις τοῦ συντάγματος πυροβολικοῦ ὑπὸ τὸν διοικητὴν του. Ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῶν οἰκημάτων οἱ στασιασταὶ ὑπὸ τῆς βρεταννικῆς στρατιωτικῆς ἀστυνομίας τήν 4ην Ἀπριλίου. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐλήφθη τηλεγράφημα ἐκ Λονδίνου, ὅπου εὑρίσκετο ὁ Βασιλεύς, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ μέν Τσουδερὸς ἐκαλεῖτο νά παραμείνῃ εἰς τὴν θέσιν του, ὁ δὲ Βενιζέλος νὰ μεταβῇ εἰς Λονδῖνον διὰ νὰ κατατοπίσῃ τὸν Ἄνακτα ἐπὶ τῆς καταστάσεως. Κατόπιν τοῦ τηλεγραφήματος αὐτοῦ, οἱ ὑπουργοὶ Σ. Βενιζέλος, Β. Καραπαναγιώτης, Π. Βούλγαρης καὶ Ἐμμ. Σοφούλης ὑπέβαλον τὴν 5ην Ἀπριλίου τὴν παραίτησίν των. Ἀμέσως ὁ Τσουδερὸς ὑπέβαλε τὴν παραίτησιν ὁλοκλήρου τῆς κυβερνήσεως, ὑποδεικνύων τὴν ἀνάθεσιν τοῦ σχηματισμοῦ τῆς νέας κυβερνήσεως εἰς τόν Σοφ. Βενιζέλον. Ἀλλ' ἐπειδή, ὁ τελευταῖος ἐδήλωσεν ὅτι δὲν θὰ ἐδέχετο τὴν ἐντολήν, διότι εἶχε χολωθῆ ἐκ τοῦ βασιλικοῦ τηλεγραφήματος τῆς 4ης Ἀπριλίου, ὁ Τσουδερὸς ὑπέδειξε τὸν Γ. Ροῦσσον, ὁ ὁποῖος εἶχε παραιτηθῆ ἀπὸ ἀντιπρόεδρος τὸν Ἰανουάριον. Τὴν 7ην Ἀπριλίου, ὁ Βασιλεὺς παρεκάλεσε τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως νὰ συνεχίσουν τὰ καθήκοντά των μέχρι τῆς ἀφίξεώς του εἰς Κάϊρον, ὅπου καὶ ἔφθασε τὴν 12ην ἰδίου μηνός. Αὐθημερὸν ἀπηύθυνε πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν διάγγελμα εἰς τὸ ὁποῖον, μεταξὺ ἄλλων, ἐτόνιζε καὶ τὰ ἀκόλουθα: «Ἐφ' ὅσον οἱ ἐχθροὶ καταδυναστεύουν ἀκόμη τὴν πατρίδα μας, πρέπει νά ἔχωμεν ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος μίαν κυβέρνησιν, ὅσον τὸ δυνατὸν πλέον ἀντιπροσωπευτικήν συγκειμένην ἀπὸ ὅλα τὰ ρεύματα τῆς πατριωτικῆς κοινῆς γνώμης, ἀποκλειομένων μόνων τῶν συνεργασθέντων μετά τοῦ ἐχθροῦ. Μία τοιαύτη κυβέρνησις θὰ ἀποτελεσθῆ, ὡς εἰκός, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι

ἔζησαν ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ τήν ἐχθρικὴν κατοχὴν καὶ οἱ ὁποῖοι εἶναι ὡς ἐκ τῆς πείρας των ἀπὸ τὰς πόλεις καὶ τὰ ἐλεύθερα βουνὰ τῆς Ἑλλάδος ἐνήμεροι τῶν πραγματικῶν ἐθνικῶν συμφερόντων τῆς σήμερον. Γίνονται ἤδη αἱ ἀναγκαῖαι ἐνέργειαι, ἵνα μεταφερθῶσιν ἐνταῦθα οἱ ἀντιπρόσωποι οὗτοι».

Τὴν 9 μ.μ. τῆς 13ης Ἀπριλίου ὁ Βασιλεὺς ἀνέθεσεν εἰς τὸν Σοφ. Βενιζέλον τὸν σχηματισμὸν νέας κυβερνήσεως, καθαρῶς πολιτικῆς συνθέσεως. Ὁ Βενιζέλος ἀντέτεινεν ὅτι θὰ ἦτο περισσότερον σκόπιμος ὁ σχηματισμὸς ὀλιγομελοῦς μεταβατικῆς κυβερνήσεως. Ὁ Βασιλεὺς συνεφώνησεν. Ἐν συνεχείᾳ, ὁ Βενιζέλος ἐπεσκέφθη τὸν Βρεταννὸν πρεσβευτὴν Ρ. Λῆπερ, ὁ ὁποῖος τοῦ ὑπεσχέθη τὴν πλήρη βρεταννικὴν ὑποστήριξιν. Τὸ ἀπόγευμα τῆς 14ης ὁ Βενιζέλος ὡρκίσθη ὡς πρωθυπουργὸς καὶ ὡς ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν καὶ τῶν τριῶν πολεμικῶν ὑπουργείων καὶ οἱ στρατηγὸς Ἐμμ. Τζανακάκης ὡς ὑπουργὸς Προνοίας καὶ Περιθάλψεως, ναύαρχος Ι. Δεμέστιχας ὡς ὑφυπουργὸς Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας καὶ ὁ ὑποδιοικητὴς τῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος Γ. Μαντζαβῖνος ὡς ὑφυπουργὸς Οἰκονομικῶν.

Ἀποστολὴ τῆς κυβερνήσεως ἦτο ἡ ἀποκατάστασις τῆς τάξεως εἰς τὰς ἐνόπλους δυνάμεις καὶ ἡ πρόκλησις τῶν ἐκπροσώπων τῶν κομμάτων καὶ τῶν ὀργανώσεων διὰ νὰ συμμετάσχουν εἰς αὐτήν.

Ἡ καταστολὴ τῆς στάσεως δὲν παρουσιάζετο εὐχερής. Ἀπὸ τῆς 4ης Ἀπριλίου εἶχε στασιάσει τὸ πολεμικὸν, ναυτικὸν καὶ ἀπὸ τῆς 6ης ἡ 1η Ταξιαρχία, στρατωνισμένη πλησίον τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐν ὄψει ἀμέσου μεταφορᾶς της εἰς Ἰταλίαν, διὰ νά μετάσχῃ τῆς μεγάλης συμμαχικῆς ἐπιθέσεως, ἡ ὁποία εἶχεν ὡς σκοπὸν τὴν κατάληψιν τῆς Ρώμης. Ἡ στάσις εἶχεν ὡς συνέπειαν νὰ στερηθῇ ἡ Ἑλλὰς τῆς τιμῆς νὰ ἀντιπροσωπευθῇ, κατὰ τὴν εἴσοδον τῶν Συμμάχων εἰς τήν ἰταλικὴν πρωτεύουσαν.

Ἡ στάσις εἰς τὸ Ναυτικὸν ἐξεδηλώθη διὰ τῆς ἀποπείρας καταλήψεως τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κτηρίων τοῦ ὑπουργείου Ναυτικῶν καὶ τοῦ Ἀρχηγείου τοῦ Στόλου. Ὅταν οἱ στασιασταὶ ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῶν κτηρίων αὐτῶν ὑπὸ τῶν Βρεταννῶν, κατέλαβον τὸ Ναυτικὸν Φρουραρχεῖον καὶ τὴν Σχολὴν Δοκίμων, ὅπου ἐγκατέστησαν ἐνόπλους φρουρὰς καὶ ἐνέκλεισαν τοὺς διαφωνοῦντας πρὸς τὰς ἐνεργείας των. Οἱ Βρεταννοί, πρὸς ἀποφυγὴν αἱματοχυσίας, περιωρίσθησαν νὰ ἀπομονώσουν τὰ δύο κτήρια κυκλώσαντες αὐτὰ

δι' ἰσχυρᾶς στρατιωτικῆς δυνάμεως. Συγχρόνως, ἀπηγόρευσαν τὴν κυκλοφορίαν Ἑλλήνων στρατιωτικῶν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἄνευ εἰδικῆς ἀδείας καὶ προέβησαν εἰς τὴν σύλληψιν διαφόρων ἰδιωτῶν κομμουνιστῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τοῦ προέδρου τῆς Ἑνώσεως Ναυτεργατῶν Καραγιάννη.

Τὴν 5ην Ἀπριλίου οἱ στασιασταὶ ἐπυροβόλησαν ἐναντίον τοῦ κυβερνήτου καὶ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ «Κουντουριώτης», ἐλλιμενισμένου εἰς Πὸρτ-Σάϊντ, καθ' ἣν ὥραν ἐπανήρχοντο, διὰ λέμβων, εἰς τὸ πλοῖον. Τὴν ἐπομένην ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν ὅλους τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ «Πίνδος», πλὴν τοῦ κυβερνήτου τὸν ὁποῖον συνέλαβον καὶ ἐνέκλεισαν εἰς τὸ κτήριον τοῦ Ναυτικοῦ Φρουραρχείου. Τὸν ἀπηλευθέρωσεν ὁ πλοίαρχος Κάμπελ, σύνδεσμος μεταξὺ ἑλληνικοῦ καὶ βρεταννικοῦ ναυαρχείου. Ἔκτοτε, συνεχῶς, ἐπεξετείνετο ἡ στάσις. Τὴν 14ην Ἀπριλίου, μόνον ὁ στολίσκος ἡμιολιῶν δὲν εἶχε προσχωρήσει εἰς τοὺς στασιαστάς.

Ὁ Σοφ. Βενιζέλος μεταβὰς τὴν 16ην Ἀπριλίου εἰς Ἀλεξάνδρειαν συνέταξεν ἰδιοχείρως διαταγὴν πρὸς τὸν Ἀρχηγὸν τοῦ Στόλου ὑποναύαρχον Κ. Ἀλεξανδρῆν διὰ τὴν ἐνέργειαν ἐπιχειρήσεως πρὸς ἀνακατάληψιν τῶν στασιασάντων πλοίων τῶν ἐκεῖ ἐλλιμενισμένων. Τὴν ἰδιόχειρον αὐτὴν διαταγὴν ὑπέγραψεν εὐθὺς ὡς ὁ ναύαρχος Τζὼν Κάννιγκαμ, διοικητὴς τοῦ βρεταννικοῦ στόλου Μεσογείου, τοῦ κατέστησε γνωστὸν ὅτι ἦτο ἀποφασισμένος, πάσῃ θυσίᾳ νὰ καταστείλῃ τὴν στάσιν. Ἐὰν αὐτὸ συνέβαινε, προσέθετεν ὁ Ναύαρχος, τὸ ἑλληνικὸν πολεμικὸν ναυτικὸν θὰ ἔπαυεν ὑφιστάμενον διὰ πολλὰ ἔτη. Ἡ δήλωσις τοῦ Βρεταννοῦ Ναυάρχου ἀπέρρεεν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὄχι μόνον ἐστεροῦντο οἱ σύμμαχοι τῆς βοηθείας τῶν ἑλληνικῶν πλοίων, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶχον ὑπολογήσει, ἀλλ' ἦσαν ὑποχρεωμένοι καὶ νὰ κρατοῦν ἰδικά των πλοῖα πρὸς ἐπιτήρησιν τῶν στασιασάντων. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι εἰς ὡρισμένα ἐκ τῶν πλοίων αὐτῶν οἱ στασιάσαντες εἶχον ἀντικαταστήσει τὸ ἐπὶ τῆς σημαίας στέμμα διά τοῦ ἐμβλήματος τοῦ ΕΑΜ.

Τὴν 17ην Ἀπριλίου, ὁ Βενιζέλος ἐκάλεσεν εἰς σύσκεψιν τοὺς εἰς τὸ Κάϊρον εὑρισκομένους πρώην ὑπουργοὺς ἢ βουλευτάς, δηλαδὴ τοὺς Περ. Ἀργυρόπουλον, Π. Μαυρομιχάλην, Γ. Παπανδρέου, Γ. Ἐξηντάρην, Γ. Βασιλειάδην, Γ. Μπουρδάραν καὶ Π. Κανελλόπουλον.

Τοὺς ἀνεκοίνωσεν ὅτι ὁ Κάννινγκαμ ἦτο ἀποφασισμένος νὰ βυθίσῃ τὰ ἑλληνικὰ πολεμικὰ ἐὰν συνεχίζετο ἡ στάσις. Οὗτοι τὸν ἐξουσιοδότησαν «ὅπως προβῇ εἰς τὰς δεούσας ἐνεργείας παρὰ ταῖς ἀγγλικαῖς ἀρχαῖς νὰ δοθῇ εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν μία μικρὰ πίστωσις χρόνου, ἵνα ἀσκήσῃ τὰ ἐνδεικνυόμενα μέτρα διὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς τάξεως τὸν στόλον καὶ ἀποφευχθῇ πάσῃ θυσίᾳ ἡ σύγκρουσις μεταξὺ ἀγγλικῶν καὶ ἑλληνικῶν στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν δυνάμεων». Ἀμέσως ἐν συνεχείᾳ ὁ Βενιζέλος ἀντικατέστησε τὸν ὑποναύαρχον Ἀλεξανδρῆν διὰ τοῦ ἀντιναυάρχου Π. Βούλγαρη, τόν ὁποῖον ἐθεώρησεν ὡς διαθέτοντα μεγαλύτερον δυναμισμὸν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἐγχειρήματος ἀνακαταλήψεως τοῦ στόλου.

Ὁ νέος ἀρχηγὸς τοῦ Στόλου ἐσχεδίασε, βάσει τῶν ἐλαχίστων, εἰς τὴν διάθεσίν του δυνάμεων, τὴν ἀνακατάληψιν τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ «Ἱέραξ» καὶ τῶν κορβεττῶν «Σαχτούρη» καὶ «Ἀποστόλης». Ἐναντίον τῶν δύο πρώτων, τά ὁποῖα ἦσαν παραβεβλημένα εἰς τὸ βρεταννικὸν καταδρομικὸν «Φοίβη», θὰ ἐνήργει ὁμὰς ἐξ 166 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Κύρην, ἐναντίον τοῦ τρίτου, παραβεβλημένου εἰς ἀγγλικὴν φρεγάταν θὰ ἐνήργει ὁμὰς ἐξ 84 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν ἀντιπλοίαρχον Τούμπαν. Οἱ ἀποτελοῦντες τὰς δύο ὁμάδας ἦσαν ἀξιωματικοὶ, δόκιμοι, ἐθελονταὶ ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ, ἐθελονταὶ ὑπαξιωματικοὶ καὶ ναῦται. Ἡ ἐπιχείρησις ἐπραγματοποιήθη τὴν 2.30 π.μ. τῆς 23ης Ἀπριλίου καὶ ἐστέφθη ὑπὸ πλήρους ἐπιτυχίας. Ἀλλ' ἐστοίχισεν ἀκριβά. Ἐκ τῆς πρώτης ὁμάδος ἐφονεύθησαν ὁ ἀνθυποπλοίαρχος Δ. Ρέπας, ὁ ἀνθυπολοχαγὰς Δ. Καββαδίας, ὁ ἀρχικελευστὴς Κ. Στάσης καὶ τρεῖς ναῦται, ἐτραυματίσθησαν δέ 17 μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ πλοίαρχος Β. Κύρης. Ἐκ τῆς δευτέρας ὁμάδος ἐφονεύθη ὁ ὑποπλοίαρχος Ρουσὲν καὶ ἐτραυματίσθησαν τρεῖς.

Ἡ κατάληψις τῶν τριῶν αὐτῶν πλοίων εἶχεν ὡς ἄμεσον συνέπειαν τὴν παράδοσιν ὅλων τῶν ὑπολοίπων καὶ ἐπίσης τὴν παράδοσιν τῆς Ταξιαρχίας.

Ἡ ἀναδιοργάνωσις.

Μετὰ τὴν καταστολὴν τοῦ κινήματος τοῦ Ἀπριλίου, ὁ Βρεταννὸς Ἀρχιστράτηγος ἀνέθεσεν εἰς τὸν συνταγματάρχην

Εὐστ. Λιώσην, ἀρχηγόν τοῦ Γ.Ε.Σ., τὴν δημιουργίαν νέων μονάδων, ἀπηλλαγμένων παντὸς κομμουνιστικοῦ ἢ συνοδοιποριακοῦ στοιχείου. Ἡ προσπάθεια αὐτὴ εἶχε, σχεδόν, ὁλοκληρωθῆ, ὅταν ἡ σχηματισθεῖσα, μετὰ τὸ συνέδριον τοῦ Λιβάνου, κυβέρνησις Γ. Παπανδρέου ἀνέθεσε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Γ.Ε.Σ, εἰς τὸν ἀνακληθέντα εἰς τὴν ἐνέργειαν ὑποστράτηγον Κ. Βεντήρην. Ὁ νέος ἀρχηγός τοῦ Γ.Ε.Σ., ἐξαίρετος στρατιώτης, ἐπεβλήθη ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν καὶ ἐπέτυχεν ὥστε εἰς τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου 1944 νὰ ἔχῃ πραγματοποιηθῆ πλήρης ἀνασυγκρότησις τοῦ στρατοῦ ξηράς τοῦ ὁποίου ἡ δύναμις ἔφθασε τοὺς 1.500 ἀξιωματικοὺς καὶ 10.500 ὁπλίτας. Περὶ τοὺς 4.700 ἀξιωματικούς, καὶ ὁπλῖται ἐνεκλείσθησαν εἰς στρατόπεδα, ὡς μὴ ἐμπνέοντες ἐμπιστοσύνην, ἐνῷ 290 ἦσαν ὑπόδικοι ἢ κατάδικοι διὰ τὴν συμμετοχήν των εἰς τὸ κίνημα. Περὶ τοὺς 2.500 ἀξιωματικοὶ καὶ ὁπλίται ἀπελύθησαν τῶν τάξεων τοῦ στρατοῦ.

Ἐκ τῶν 12.000 ἀξιωματικῶν καὶ ὁπλιτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐκρίθησαν ἄξιοι ἐμπιστοσύνης, ἐσχηματίσθη μία ἀξιόλογος μονάς: Ἡ 3η ὀρεινὴ ταξιαρχία, (219 ἀξιωματικοὶ καὶ 3.273 ὁπλῖται) ἀπαρτισθεῖσα ἐκ τριῶν ταγμάτων πεζικοῦ καὶ ἑνὸς συντάματος πυροβολικοῦ, ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ συνταγματάρχου Θρασυβούλου Τσακαλώτου. Ἡ 3η ταξιαρχία μεταφερθεῖσα τήν 11ην Αὐγούστου 1944 εἰς τό μέτωπον τῆς Ἰταλίας, ἐνετάχθη εἰς τὴν 8ην βρετανικὴν στρατιὰν καὶ μετέσχεν ἀπὸ 7ης Σεπτεμβρίου μέχρι 16ης Ὀκτωβρίου τῶν ἐπιχειρήσεων πρὸς διάσπασιν τῆς γοτθικῆς γραμμῆς, ἰσχυρῶς ὀχυρᾶς ἀμυντικῆς γραμμῆς τῶν Γερμανῶν. Τὴν 21ην Σεπτεμβρίου ἡ ἑλληνικὴ ταξιαρχία, ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῆς 1ης καναδικῆς μεραρχίας, κατέλαβε τὴν πόλιν τοῦ Ρίμινι. Κατόπιν τούτου μετωνομάσθη εἰς ταξιαρχίαν Ρίμινι. Ἐπὶ πλέον, ηὐξήθη ἡ ἀριθμητική δύναμις τοῦ Ἱεροῦ Λόχου, ἡ ὁποία ἔφθασεν εἰς 337 ἀξιωματικοὺς καὶ 679 ὁπλίτας. Ἡ μονὰς αὐτή, λόγῳ τῆς εἰδικῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ὁπλιτῶν καὶ τῆς δυνάμεως πυρὸς τὴν ὁποίαν διέθετεν, ἐχρησιμοποιήθη, καθ' ὅλον τὸ θέρος τοῦ 1944, εἰς ἐπιδρομὰς ἐναντίον τῶν γερμανικῶν σχηματισμῶν, οἱ ὁποῖοι κατεῖχον τάς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Ἐν συνεχείᾳ δὲ εἰς ἐπιχειρήσεις ἀπελευθερώσεως τῶν νήσων καὶ ἐμπεδώσεως τῆς τάξεως εἰς αὐτάς. Ὁ Ἱερὸς Λόχος ἀπέτρεψεν οἱανδήποτε ἐκδήλωσιν κομμουνιστικῆς

στασιαστικῆς ἐνεργείας εἰς τὰς παρ' αὐτοῦ ἐλεγχομένας περιοχὰς (Μυτιλήνην, Χίον, Σάμον, Λῆμνον, Κυκλάδας).

Ἡ ὑπόλοιπος δύναμις κατενεμήθη εἰς τρεῖς λόχους Γενικῶν Μεταφορῶν (41 ἀξιωματικοί, 998 ὁπλῖται), εἰς τέσσαρα Τάγματα Φρουρῶν, (64 ἀξιωματικοί, 1.137 ὁπλῖται), εἰς τὸ 2ον μηχανοκίνητον Τάγμα Χωροφυλακῆς (44 ἀξιωματικοί, 417 ὁπλῖται), εἰς τὰ ἔμπεδα, τὰ φρουραρχεῖα καὶ εἰς βοηθητικὰς μονάδας. Ταχυτάτη καὶ πλήρης ὑπῆρξεν καὶ ἡ ἀναδιοργάνωσις τοῦ ναυτικοῦ. Ἐντὸς μηνὸς τὸ σύνολον τῶν πολεμικῶν σκαφῶν ἐπανέλαβε τὸ πολεμικὸν ἔργον του. Ἑλληνικαὶ ναυτικαὶ μονάδες μετέσχον εἰς τὰς ἀποβατικὰς ἐπιχειρήσεις τῆς Νορμανδίας καὶ τῆς Νοτίου Γαλλίας.

Ὁ φόνος τοῦ Δ. Ψαρροῦ.

Τὴν ἰδίαν ἐποχὴν καθ' ἣν ἐξερράγη τὸ κίνημα εἰς τὴν Μ. Ἀνατολήν, ὁ Ἐλὰς ἐπετέθη καὶ διέλυσε τὸ 5/42. Ἀπὸ τῆς 1ης Ἀπριλίου ἤρχισαν αἱ πιέσεις ἐπὶ τοῦ διοικητοῦ του, ὁ ὁποῖος ἐκλήθη νὰ «τιμωρήσῃ» ὡρισμένους ἐκ τῶν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του ὑπηρετούντων ἀξιωματικῶν, διότι ἐθεωροῦντο «συνεργάτες» τοῦ κατακτητοῦ. «Πάντα ταῦτα, ἀπήντησεν ὁ Ψαρρός, ἀποτελοῦν ἁμαρτωλὴν πρόφασιν, καθ' ὅσον ἡ ἀπωτέρα βλέψις τοῦ ΕΑΜ καὶ τοῦ ΕΛΑΣ εἶναι νὰ διαλύσῃ τό σύνταγμα, ὥστε νὰ εἶναι μόνον κύριον τῆς καταστάσεως διὰ νὰ ἐπιβάλῃ τὰς ἀπόψεις του».

Ὁ Ἐλὰς συνεκέντρωσε δύναμιν 1.400 ἀνδρῶν μετά πολυβόλων καὶ ὅλμων καὶ ἐπετέθη ἐναντίον τοῦ 5/42, τήν 14ην Ἀπριλίου, εἰς τὴν θέσιν Κλήματα τῆς Δωρίδος. Παρὰ τὴν μειονεκτικότητά του εἰς ἄνδρας (450 ἦτο ἡ δύναμίς του) καὶ εἰς μέσα πυρός, τὸ 5/42 ἐκράτησε μέχρι τῶν πρωϊνῶν ὡρῶν τῆς 17ης Ἀπριλίου, ὁπότε ἠναγκάσθη νὰ συμπτυχθῇ πρὸς τὴν Σκάλαν Καραΐσκου. Ὡρισμένα τμήματά του κατώρθωσαν νὰ διαφύγουν. Τὸ μεγαλύτερον ὅμως μέρος τοῦ συντάγματος παρέμεινεν εἰς τὴν ἐν λόγῳ τοποθεσίαν. Ὁ συνταγματάρχης Ψαρρὸς ἠρνήθη νὰ φύγῃ. «Θὰ καθήσω ἐδῶ, εἶπε, διὰ νὰ περισώσω ὅ,τι μπορέσω, ἔστω καὶ διὰ τῆς προσωπικῆς μου θυσίας». Ἀπέβλεπε νὰ σώσῃ τοὺς ἄνδρας του οἱ ὁποῖοι εἶχον συλληφθῆ αἰχμάλωτοι, τοὺς τραυματίας, οἱ ὁποῖοι δέν ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλειφθοῦν, τοὺς κατοίκους τῆς περιοχῆς, τὴν ὁποίαν μέχρι τότε εἶχεν ὑπὸ τὸν ἔλεγχόν του. Τίποτα δὲν

ἐσώθη. Ὁ συνταγματάρχης Ψαρρός ἐξετελέσθη ἐκ τῶν ὄπισθεν διὰ ριπῆς αὐτομάτου ὅπλου, κατόπιν διαταγῆς τοῦ ἀνήκοντος εἰς τὸν Ἐλὰς ταγματάρχου Ζούλα, ἀφοῦ προηγουμένως ὑβρίσθη καὶ ἐπροπηλακίσθη. Τὸ πτῶμα του ἀφέθη ἐπὶ ἡμέρας ἄταφον, διὰ νὰ τὸ χλευάζουν οἱ ἐλασῖται. Ὅταν δὲ τὸν ἔθαψαν, ἔγραψαν ἐπὶ τοῦ τάφου του «Συνταγματάρχης Ψαρρός, προδότης τῆς πατρίδος». Μετὰ τοῦ Ψαρροῦ ἐξετελέσθησαν καὶ οἱ συλληφθέντες ἀξιωματικοί του, πλὴν ἐλαχίστων οἱ ὁποῖοι προσεχώρησαν εἰς τὸν Ἐλάς, ἀφοῦ ὑπεβλήθησαν εἰς φρικώδη βασανιστήρια. Ἐκ τῶν 450 ἀξιωματικῶν καὶ ὁπλιτῶν τοῦ Συντάγματος, οἱ 300 ἐξετελέσθησαν. Ἐπρόκειτο περὶ ἰδιαζόντως εἰδεχθοῦς ἐγκλήματος προμελετηθέντος καὶ ἐν ψυχρῷ διαπραχθέντος ὑπὸ τῶν κομμουνιστῶν.

Τό Συμβόλαιον τοῦ Λιβάνου.

Τὴν 23ην Ἀπριλίου ὁ Βρεταννὸς πρεσβευτὴς ὑπεδείκνυεν εἰς τὸν Σοφ. Βενιζέλον ὅτι τὸ ἔργον του, μὲ τὴν καταστολὴν τῆς στάσεως, εἶχε τελειώσει καὶ ὅτι τὰς συνομιλίας διὰ τὸν σχηματισμὸν κυβερνήσεως ἐθνικῆς ἑνότητος θὰ ἀνελάμβανεν ὁ ἀπὸ 15ης Ἀπριλίου εὑρισκόμενος εἰς Κάϊρον, κατόπιν βρεταννικῆς προσκλήσεως, Γ. Παπανδρέου. Ὁ Βενιζέλος ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του καὶ τὴν 26ην τοῦ ἰδίου μηνός ὡρκίζετο ὡς πρωθυπουργός καὶ ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν ὁ Γ. Παπανδρέου. Ἡ διεύθυνσις τῶν ὑπουργείων ἀνετέθη εἰς τοὺς Γενικοὺς Διευθυντάς. Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον σταλῆ προσκλήσεις εἰς ὀργανώσεις καί κόμματα διὰ τὴν ἀποστολὴν ἀντιπροσώπων εἰς τὸ συνέδριον, τὸ ὁποῖον θὰ ἀπεφάσιζε περὶ τῆς μελλοντικῆς πορείας τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων.

Τὸ συνέδριον συνῆλθε τὴν 17ην Μαΐου 1944 εἰς τὸ ξενοδοχεῖον «Δάσος τῆς Βουλώνης» τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται μερικὰ χιλιόμετρα ἔξω τῆς πρωτευούσης τοῦ Λιβάνου. Ἀντεπροσωπεύθησαν εἰς αὐτὸ τὰ Κόμματα: Φιλελευθέρων διὰ τῶν Σοφ. Βενιζέλου, Κ. Ρέντη, Γ. Ἐξηντάρη, Γ. Βασιλειάδη, Λαϊκὸν διὰ τοῦ Δ. Λόντου, Ἐθνικὸν Λαϊκὸν διὰ τοῦ Σπ. Θεοτόκη. Προοδευτικὸν διὰ τοῦ Γ. Σακαλῆ, Ἀγροτικὸν διὰ τοῦ Ἀλ. Μυλωνᾶ, Ἕνωσις Ἀριστερῶν διὰ τοῦ Ι. Σοφιανοπούλου, Ἐθνικὸν Ἑνωτικὸν διὰ τοῦ Π. Κανελλοπούλου, Κομμουνιστικὸν διὰ τοῦ Π. Ρούσσου καὶ αἱ ὀργανώσεις Ἐθνικαὶ Δυναμικαὶ (ἕνωσις τῶν ὀργανώσεων ἐθνικοφρόνων Ἀθηνῶν) διὰ

τοῦ ὑποστρατήγου Κ. Βεντήρη καὶ τοῦ Α. Σταθάτου. Ἐδές διὰ τοῦ Κομ. Πυρομάγλου, τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Σ. Μεταξᾶ καὶ τοῦ λοχαγοῦ Μεταξᾶ, Ἐκκὰ διὰ τοῦ Γ. Καρτάλη, Ἐάμ διὰ τοῦ Γεν. Γραμματέως του Μ. Πορφυρογένη καὶ τοῦ Δημ. Στρατῆ. Ἐπίσης μετέσχον 3 ἀντιπρόσωποι τῆς Π.Ε.Ε.Α., ὁ Πρόεδρος της Ἀλεξ. Σβῶλος καὶ οἱ «ὑπουργοὶ» Ἀγγ. Ἀγγελόπουλος καὶ Ν. Ἀσκούτσης, ὁ στρατιωτικὸς ἀρχηγὸς τοῦ Ἐλὰς Στ. Σαράφης καὶ ὁ ἀνεξάρτητος πρώην βουλευτής Φ. Δραγούμης. Τοῦ συνεδρίου προήδρευσεν ὁ πρωθυπουργός. Ἀντεπροσωπεύθησαν εἰς αὐτὸ ὅλαι αἱ τάσεις τῆς Βουλῆς τοῦ 1936 καὶ ὅλαι αἱ ὀργανώσεις. Ἐκ τῶν 25 συνέδρων οἱ 13 προήρχοντο ἐκ τοῦ πολιτικοῦ κόσμου καὶ οἱ 12 ἐκ τῶν ὀργανώσεων. Ἐκ τῶν τελευταίων, 7 ἐξεπροσώπουν τὸ ΕΑΜ-ΚΚΕ καὶ τὰς παραφυάδας του.

Αἱ ἐργασίαι τοῦ συνεδρίου διήρκεσαν ἐπὶ τετραήμερον. Ὅλοι οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ πολιτικοῦ κόσμου καὶ τῶν ἐθνικῶν ὀργανώσεων ἤσκησαν δριμυτάτην κριτικὴν τῆς ὅλης πολιτικῆς τοῦ Ἐάμ. Κατηγορήθη διὰ τὴν ἀσκουμένην παρ' αὐτοῦ τρομοκρατίαν, διὰ τὸν ἐξαπολυθέντα παρ' αὐτοῦ ἐμφύλιον πόλεμον, διὰ τήν προσπάθειαν μονοπωλήσεως τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀγῶνος (Τὸ σύνθημά του ἦτο ὅτι «ὅποιος δέν εἶναι Ἐαμίτης, εἶναι Γκεσταπίτης», δηλαδή, ὄργανον τῆς γερμανικῆς μυστικῆς ἀστυνομίας), διὰ τὰ κινήματα τῆς Μ. Ἀνατολῆς. (Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ΕΑΜ - ΚΚΕ ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποκηρύξουν τὸ κίνημα τοῦ Ἀπριλίου τὸ ὁποῖον ἐχαρακτήρισαν ὡς «ἔγκλημα κατὰ τῆς πατρίδος» καὶ νὰ συμφωνήσουν εἰς τὴν επιβολὴν κυρώσεων). Ἐξιστορήθη ὅλη ἡ τραγωδία τοῦ Ψαρροῦ καὶ ἐδόθησαν λεπτομερῆ στοιχεῖα διὰ τὰς ἐναντίον τοῦ Ἐδές καὶ τῶν ἄλλων ἐθνικῶν ὀργανώσεων ἐπιθέσεις τοῦ Ἐλάς. Τελικῶς τὸ ἀπόγευμα τῆς, 20ῆς Μαΐου οἱ ἀντιπρόσωποι ὑπέγραψαν συμφωνητικόν, χαρακτηρισθέν, ὑπὸ τοῦ πρωθυπουργοῦ ὡς «Ἐθνικὸν Συμβόλαιον», τὸ ὁποῖον προέβλεπεν: 1) Τὴν ἀνασύνταξιν καὶ πειθάρχησιν τῶν ἐνόπλων ἑλληνικῶν δυνάμεων τῆς Μ. Ἀνατολῆς ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς ἑλληνικῆς πατρίδος. Ἡ ἀνασύνταξις θὰ ἐγίνετο βάσει, ἀποκλειστικῶς, στρατιωτικῶν κριτηρίων. 2) Τὴν ἑνοποίησιν καὶ πειθάρχησιν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς ἑνιαίας κυβερνήσεως ὅλων τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, καθὼς καὶ τὴν κινητοποίησιν, τήν κατάλληλον στιγμὴν, ὅλων τῶν

μαχητικῶν δυνάμεων τοῦ Ἔθνους ἐναντίον τῶν κατακτητῶν. Ἡ ἀπόφασις περὶ ἑνοποιήσεως θὰ ἐλαμβάνετο ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ Στρατηγείου Μέσης Ἀνατολῆς. 3) Τὴν κατάργησιν τῆς τρομοκρατίας εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὕπαιθρον καὶ τὴν παγίωσιν τῆς προσωπικῆς ἀσφαλείας καὶ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ, ὅταν καὶ ὅπου ὁ κατακτητὴς ἀποσύρεται. 4) Τὴν συνεχῆ μέριμναν διὰ τὴν ἐπαρκῆ ἀποστολὴν τροφίμων καὶ φαρμάκων εἰς τὴν ὑπόδουλον Ἑλλάδα, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς ὀρεινῆς. 5) Τὴν ἐξασφάλισιν κατὰ τὴν προσεχῆ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος τῆς τάξεως καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, εἰς τρόπον ὥστε, ἀπηλλαγμένος καὶ ὑλικῆς καὶ ψυχολογικῆς βίας, νὰ ἀποφασίσῃ κυρίαρχος καὶ διὰ τὸ πολίτευμα καὶ διὰ τὸ κοινωνικὸν καθεστὼς καὶ διὰ τὴν κυβέρνησιν τῆς ἀρεσκείας του. 6) Τὴν ἐπιβολὴν σκληρῶν κυρώσεων κατὰ τῶν προδοτῶν τῆς πατρίδος καὶ κατὰ τῶν ἐκμεταλλευτῶν τῆς δυστυχίας τοῦ λαοῦ μας. 7) Τὴν πρόνοιαν διὰ τὴν ἄμεσον ἱκανοποίησιν, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. 8) Τὴν πλήρη ἱκανοποίησιν τῶν ἐθνικῶν μας δικαίων. «Αἱ μεγάλαι ὑπηρεσίαι καὶ αἱ μεγάλαι θυσίαι μας, τὰ ὁλοκαυτώματα τῆς πατρίδος μας δέν ἠμποροῦν νὰ ἔχουν ἄλλην δικαίωσιν εἰ μὴ τὴν δημιουργίαν μιᾶς νέας, ἐλευθέρας καὶ Μεγάλης Ἑλλάδος» ἐτόνιζε τὸ συμβόλαιον.

Τὸ ὑπέγραψαν, ἐκτὸς τῶν 25, καὶ οἱ Χρ. Σγουρίτσας, τέταρτον μέλος τῆς ἀντιπροσωπείας τοῦ Ἐδές, Θεμ. Τσάτσος, πέμπτον μέλος τῆς ἀντιπροσωπείας τῶν Φιλελευθέρων καὶ Λ. Λαμπριανίδης, τοῦ κόμματος τοῦ Παπανδρέου, οἱ ὁποῖοι καθυστέρησαν νὰ ἀφιχθοῦν.

Ὁ Παπανδρέου ἐπανελθὼν εἰς Κάϊρον ὑπέβαλεν εἰς τόν Βασιλέα τὴν παραίτησίν του. Οὗτος, ἀφοῦ τοῦ ἐξέφρασε τὰς εὐχαριστίας του διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ συνεδρίου, τοῦ ἀνέθεσε τὸν σχηματισμὸν της κυβερνήσεως ἐθνικῆς ἑνότητος. Εἰς αὐτὴν εἶχε συμφωνηθῆ ὅτι τὸ Ἐὰμ καὶ αἱ παραφυάδες του θὰ ἐλάμβανον τέσσαρα ὑπουργεῖα ἐπὶ συνόλου 15. Τὴν 24ην Μαΐου ὡρκίσθη τὸ πρῶτον κλιμάκιον, ἐν ἀναμονῇ ὑποδείξεως ὑπὸ τοῦ ΕΑΜ τῶν προσώπων τὰ ὁποῖα θὰ μετεῖχον διὰ λογαριασμὸν του. Τὸ πρῶτον κλιμάκιον ἀπετελέσθη ἐκ τῶν Γ. Παπανδρέου, ὡς πρωθυπουργοῦ καὶ ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν καὶ Στρατιωτικῶν, Σοφ. Βενιζέλου, ὡς ἀντιπροέδρου, Πέτρ. Ράλλη,

ὡς ὑπουργοῦ Ἀεροπορίας, Ἀλέξ. Μυλωνᾶ, ὡς ὑπουργοῦ Ναυτικῶν, Γ. Σακαλῆ, ὡς ὑπουργοῦ ἄνευ χαρτοφυλακίου, Φιλ. Δραγούμη καὶ Λ. Λαμπριανίδη, ὡς ὑφυπουργῶν Ἐξωτερικῶν καὶ Πολιτικοῦ Γραφείου. Ἐπειδὴ μέχρι τῆς 8ης Ἰουνίου τὸ ΕΑΜ - ΚΚΕ δέν εἶχεν ὑποδείξει τοὺς ἐκπροσώπους των, ὡρκίσθη τὸ δεύτερον κλιμάκιον ἐκ τῶν ὑπουργῶν Π. Κανελλοπούλου Ἀνασυγκροτήσεως καὶ προσωρινῶς Οἰκονομικῶν, Γερ. Βασιλειάδη Ἐμπ. Ναυτιλίας, Σπ. Θεοτόκη Ἐπισιτισμοῦ, Δημ. Λόντου Προνοίας, Θεμ. Τσάτσου Δικαιοσύνης, Χρ. Σγουρίτσα Παιδείας, Γ. Καρτάλη Τύπου καὶ Πληροφοριῶν, Κ. Ρέντη ἄνευ χαρτοφυλακίου. Μετά εἴκοσιν ἡμέρας, ὁ Παπανδρέου ἠναγκάσθη νὰ ἀπευθύνῃ ραδιοφωνικὸν μήνυμα πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαόν. Ἐτόνιζεν εἰς αὐτὸ ὅτι «ἀπεκόμισε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὑπάρχει εἰς τὰ βουνὰ μία μερὶς ἀδιάλλακτος, ἡ ὁποία ἀντιδρᾷ ἐναντίον τῆς καθολικῆς ἐθνικῆς ἑνώσεως καὶ ἐφευρίσκει προφάσεις διὰ νὰ τὴν ματαιώσῃ». Μετὰ μίαν ἑβδομάδα τό Ἐάμ - ΚΚΕ ὑπέβαλε νέους ὅρους, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ κυριώτεροι ἦσαν: 1) Νὰ διατηρηθῇ ὁ Ἐλὰς ὡς εἶχεν. 2) Νὰ δοθῇ ἀμνηστία εἰς τοὺς κινηματίας τῆς Μ. Ἀνατολῆς. 3) Νὰ αὐξηθῇ ἡ ἀναλογία συμμετοχῆς εἰς τὴν κυβέρνησιν. Ἐπὶ 15 ὑπουργείων καὶ ὑφυπουργείων ἐζήτει 7 καὶ συγκεκριμένως τὰ ὑπουργεῖα Ἐσωτερικῶν, Δικαιοσύνης, Παιδείας, Γεωργίας, Ἐργασίας, Κοινωνικῆς Προνοίας καὶ τὸ ὑφυπουργεῖον Στρατιωτικῶν. 4) Νὰ σταλῇ ἀμέσως εἰς τὰ βουνὰ κυβερνητικὸν κλιμάκιον. Ἡ κυβέρνησις ὁμοφώνως ἀπέρριψε τοὺς ὅρους αὐτούς. Ἀποδοχὴ των θὰ ἐσήμαινεν οὐσιαστικὴν παράδοσιν τῆς ἐξουσίας εἰς τοὺς κομμουνιστάς. Μετὰ ἕνα μῆνα, τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου, ἐγκατέλειψαν τὰς ἀνωτέρω ἀξιώσεις των. Ἐζήτησαν ὅμως ἀντικατάστασιν τοῦ πρωθυπουργοῦ. Ἀπορριφθέντος καὶ τοῦ νέου αἰτήματός των ἐδέχθησαν, περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου, νὰ ἀποστείλουν ἐκροσώπους των, ὅπως μετάσχουν τῆς κυβερνήσεως. Τὴν 2αν Σεπτεμβρίου ὡρκίσθησαν ὡς ὑπουργοὶ οἱ Ἀλέξ. Σβῶλος Οἰκονομικῶν, Ἠλ. Τσιριμῶκος Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, Ν. Ἀσκούτσης Δημ. Ἔργων, Ι. Ζέβγος - Ταλαγάνης Γεωργίας, Μιλτ. Πορφυρογένης Ἐργασίας καὶ ὡς ὑφυπουργὸς Οἰκονομικῶν ὁ Ἀγγ. Ἀγγελόπουλος.

Ἡ συμφωνία τῆς Καζέρτας.

Τὴν 20ὴν Αὐγούστου ὁ πρωθυπουργὸς μετέβη εἰς Ρώμην, ὅπου τὴν ἐπαύριον συνηντήθη μέ τόν Τσῶρτσιλ. Ὁ Βρεταννός πρωθυπουργὸς ὑπέδειξεν εἰς τὸν Παπανδρέου καὶ ὁ τελευταῖος ἀπεδέχθη, ὅπως ἡ ἑλληνική κυβένησις μεταφέρῃ τὴν ἕδραν της εἰς Νότιον Ἰταλίαν, ὅπου εὑρίσκετο καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος ὅλων τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων Μεσογείου στρατηγὸς Οὐΐλσων, ὁ κατὰ τὸ 1941 διοικητὴς τοῦ Β.Ε.Σ. εἰς Ἑλλάδα. Οὗτος ἐγνώριζε τὴν ἑλληνικὴν κατάστασιν καλύτερον τοῦ στρατηγοῦ Πάτζετ, διοικητοῦ τῶν εἰς Μ. Ἀνατολὴν συμμαχικῶν στρατευμάτων. Ἐξ ἄλλου διέθετεν ὡς πολιτικὸν σύμβουλον τὸν ὑπουργὸν Χάρολντ Μακμίλλαν, τὸν μετέπειτα πρωθυπουργόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ βρεταννικὴ κυβέρνησις εἶχεν ἀναθέσει τὸν συντονισμὸν τῆς βρεταννικῆς πολιτικῆς εἰς Ἰταλίαν καὶ τὰ βαλκανικὰ κράτη. Τέλος ὁ Τσῶρτσιλ ἤθελε νὰ ἀπομακρύνῃ τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ἀπό τὰς, μηχανορραφίας τοῦ Καΐρου. Ὁ Βασιλεὺς δέν θὰ μετέβαινεν εἰς Ἰταλίαν, ἀλλ εἰς Λονδίνον. Ὁ Βρεταννὸς πρωθυπουργὸς συνεφώνησεν εἰς πρότασιν τοῦ Γ. Παπανδρέου, ὅπως ὁ Βασιλεὺς ἀποφύγῃ νὰ ἐπιστρέψει εἰς Ἑλλάδα ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν. Κατὰ τὴν αὐτὴν συνάντησιν συνεφωνήθη ἐπίσης ὅπως ἀρχηγός τῶν ἑλληνοβρεταννικῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι θὰ μετεφέροντο εἰς Ἑλλάδα κατὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, ὁρισθῇ ὁ ἀντιστράτηγος σέρ Ρὸναλντ Σκόμπι ἐπιτελάρχης τοῦ στρατηγοῦ Οὐΐλσωνος.

Ἡ μετάβασις τοῦ Παπανδρέου εἰς Ρώμην, ἡ ὁποία ἐπραγματοποιήθη ἄνευ προηγουμένης ἐνημερώσεως τῶν μελῶν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ὡδήγησεν εἰς παραίτησιν τὴν 28ην Αὐγούστου τοῦ ἀντιπροέδρου τῆς κυβερνήσεως Σοφ. Βενιζέλου καὶ, τῶν ὑπουργῶν Κ. Ρέντη, Γ. Βασιλειάδη, Ἀλεξ. Μυλωνᾶ. Τό κόμμα τῶν φιλελευθέρων δηλαδὴ καὶ τὸ ἀγροτικὸν ἔπαυσαν νὰ μετέχουν τῆς κυβερνήσεως. Τὴν 4ην Σεπτεμβρίου παρῃτήθη καὶ ὁ Σπ. Θεοτόκης, διαφωνήσας ὡς πρὸς τὸν χειρισμὸν τοῦ θέματος τῆς ἀνακωχῆς μὲ τὴν Βουλγαρίαν. Εἰς ἀντικατάστασιν τῶν πέντε παραιτηθέντων ὑπουργῶν, ὁ Παπανδρέου προσέλαβε τρεῖς τοὺς Ἐμμ. Σοφούλην, φιλελεύθερον, Δημ. Κέλμην καὶ Σπ. Τσακόπουλον, λαϊκούς. Ὑπὸ τὴν νέαν σύνθεσίν της ἡ κυβέρνησις ἐγκατεστάθη,

τήν 7ην Σεπτεμβρίου, εἰς Κάβα ντέϊ Τιρέννι, μικρὰν πόλιν κειμένην εἰς ἀπόστασιν 7 χιλιομέτρων ΒΔ τοῦ Σαλέρνο.

Ὁ Παπανδρέου εὐθὺς ἀμέσως ἐζήτησεν ὅπως μεταφερθοῦν εἰς Ν. Ἰταλίαν οἱ στρατηγοὶ Ναπ. Ζέρβας καὶ Στεφ. Σαράφης (ἀμφότεροι εἶχον προαχθῆ ὑπὸ τῆς ἐλευθέρας κυβερνήσεως εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποστρατήγου), ὥστε νὰ συνεννοηθοῦν μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Σκόμπι ἐπὶ τοῦ τρόπου δράσεως τῶν διοικουμένων παρ' αὐτῶν ὀργανώσεων. Αἱ συνεννοήσεις ἔγιναν εἰς σύσκεψιν πραγματοποιηθεῖσαν, τὴν 26ην Σεπτεμβρίου, εἰς τὸ ἐν Καζέρτᾳ συμμαχικὸν στρατηγεῖον ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ στρατηγοῦ Οὐΐλσωνος, παρουσίᾳ τοῦ Ἕλληνος πρωθυπουργοῦ καὶ τοῦ βρεταννοῦ ὑπουργοῦ Μακμίλλαν. Ἡ ἐπελθοῦσα συμφωνία προέβλεπεν, ὅτι ὅλαι αἱ δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων ἀνταρτῶν ἐτίθεντο ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ Σκόμπι. Ὁ τελευταῖος βάσει τῆς συμφωνίας ἐξέδωσεν ἀμέσως διαταγὴν, διὰ τῆς ὁποίας ὥριζε: Α) Ὅτι ὅλα τὰ στρατεύματα εἰς τὴν περιφέρειαν Ἀττικῆς ἐτίθεντο ὑπὸ τήν διοίκησιν τοῦ ὑποστρατήγου Παν. Σπηλιωτοπούλου, βοηθουμένου ὑπὸ ἀξιωματικοῦ συνδέσμου, ὑποδειχθησομένου ὑπό τοῦ Σαράφη. Β) Ὅτι τὰ στρατεύματα εἰς Πελοπόννησον θὰ ἐτίθεντο ὑπὸ τὴν διοίκησιν ἀξιωματικοῦ ὑποδειχθησομένου ὑπὸ τοῦ Σαράφη, ἐγκρίσει τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ βοηθουμένου ὑπὸ Βρεταννοῦ συνδέσμου. Γ) Ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη καὶ ἡ ἀνατολικῶς αὐτῆς περιοχὴ θὰ ἐτίθεντο ὑπὸ τὴν διοίκησιν ἀξιωματικοῦ ὀνομασθησομένου ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Δ) Ὅτι ὁ στρατηγός Ζέρβας θὰ ἐξηκολούθει νὰ δρᾷ εἰς τὴν μέχρι τότε περιοχὴν του, καὶ ὁ στρατηγός Σαράφης εἰς τὴν ὑπόλοιπον ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, δηλαδὴ Θεσσαλίαν, Στερεάν, Δυτ. Μακεδονίαν. Ε) Ὅτι οἱ δύο στρατηγοὶ θὰ εἶναι ὑπεύθυνοι εἰς τὰς περιοχάς των διὰ τὴν τήρησιν τοῦ νόμου καὶ τῆς τάξεως, τὴν ἀποφυγὴν ἐμφυλίου πολέμου καὶ τῶν φόνων Ἑλλήνων παρ' Ἑλλήνων, τὴν πρόληψιν ἐπιβολῆς οἱασδήποτε ποινῆς καθὼς καὶ ἀδικαιολογήτων συλλήψεων καὶ ἐφαρμογῆς προχείρου διαδικασίας. ΣΤ) Ὅτι οἱ δύο στρατηγοὶ θὰ παρηνώχλουν τήν γερμανικὴν ὑποχώρησιν καὶ θὰ προέβαινον εἰς τὴν ἐξουδετέρωσιν τῶν γερμανικῶν φρουρῶν.

Τὴν ἐπαύριον τῆς ὑπογραφῆς τῆς συμφωνίας, ὁ στρατηγὸς Σκόμπι διέτασσε τὸν στρατηγὸν Σπηλιωτόπουλον, ὁ ὁποῖος εἶχε διατελέσει διοικητὴς μεραρχίας εἰς τὸ ἀλβανικὸν μέτωπον, νὰ

ἀναλάβῃ τόν ἔλεγχον Ἀθηνῶν - Πειραιῶς καὶ νὰ τηρήσῃ τὴν τάξιν μέχρις ἀφίξεως τῶν βρεταννικῶν στρατευμάτων. Τὸν ἐπληροφόρει ὅτι ὁ Ἐλὰς διετάχθη νὰ κρατήσῃ τάς δυνάμεις του ἐκτὸς τῆς περιοχῆς Ἀττικῆς καὶ τοῦ παρεῖχεν ὁδηγίας περὶ τοῦ τρόπου ἀντιμετωπίσεως τοῦ θέματος τῶν Ταγμάτων Ἀσφαλείας. Οἱ ἀνήκοντες εἰς αὐτὰ ἀξιωματικοὶ καὶ ὁπλῖται ἢ θὰ ἐκαλοῦντο νὰ μεταβοῦν εἰς τὰς οἰκίας των ἢ νὰ παραδοθοῦν εἰς τὸν Σπηλιωτόπουλον. Περὶ τῆς προσφορωτέρας λύσεως θὰ ἀπεφάσιζεν ὁ στρατιωτικὸς διοικητὴς ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ ἀστυνομικοῦ διευθυντοῦ Ἀθηνῶν Ἀγγ. Ἔβερτ. Ἐὰν προεκρίνετο ἡ παράδοσις, οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰ Τάγματα θὰ ἀφωπλίζοντο καὶ θὰ ἐκρατοῦντο αἰχμάλωτοι, μέχρις ὅτου ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐλάμβανεν ἀποφάσεις περὶ τῆς τύχης των.

Τὰ τάγματα Ἀσφαλείας ἦσαν στρατιωτικαὶ μονάδες συγκροτηθεῖσαι ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως Ι. Ράλλη. (Μετὰ τὴν παραίτησιν τῆς πρώτης ὑπὸ τὸν Γ. Τσολάκογλου κυβερνήσεως συνεργασίας μὲ τὸν ἐχθρὸν, τόν Νοέμβριον 1942, ἐσχηματίσθη δευτέρα ὑπό τὸν καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Κ. Λογοθετόπουλον. Τὸν Ἀπρίλιον 1943 παρῃτήθη καὶ αὐτὴ. Τὴν διεδέχθη ἡ τρίτη καὶ τελευταία κυβέρνησις συνεργασίας ὑπὸ τόν πρώην ὑπουργὸν Ι. Ράλλην). Ἀπετελοῦντο ἐξ ἐθελοντῶν. Εἶχον ἐξοπλισθῆ διὰ γερμανικῶν ὅπλων. Σκοπός των ἦτο ἡ ἀντιμετώπισις τοῦ κομμουνιστικοῦ κινδύνου. Ἡ ἐλευθέρα κυβέρνησις τὰ εἶχε καταδικάσει. Πρώτη καταγγελία των ἔγινεν ὑπό τῆς κυβερνήσεως Τσουδεροῦ τάς ἀρχὰς Ἰανουαρίου 1944. Δευτέρα ὑπὸ τοῦ συνεδρίου τοῦ Λιβάνου. Τρίτη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως Παπανδρέου. Τέλος εἰς τήν συμφωνίαν τῆς Καζέρτας τὰ Τάγματα ἐχαρακτηρίζοντο ὡς ὄργανα τοῦ ἐχθροῦ. Προσετίθετο ὅτι θὰ ἐθωροῦντο ἐχθρικὸς σχηματισμὸς, ἐκτός ἐὰν παρεδίδοντο «συμφώνως πρὸς διαταγὰς ἐκδοθησομένας ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ διοικητοῦ τῶν ἐν Ἑλλάδι δυνάμεων». Ἐξ οὗ καὶ αἱ ὁδηγίαι τοῦ Σκόμπι πρός τὸν Σπηλιωτόπουλον.

Ἡ τήρησις τῆς τάξεως εἰς Ἀθήνας - Πειραιᾶ, μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Γερμανῶν, καὶ ἡ παρεμπόδισίς τῆς ὑπὸ τῶν κομμουνιστῶν ἀμέσου καταλήψεως τῆς ἐξουσίας δέν ἦτο εὔκολος ὑπόθεσις. Ὁ στρατηγὸς Σπηλιωτόπουλος δέν εἶχεν εἰς τήν διάθεσίν του παρὰ τὴν Ἀστυνομίαν Πόλεων, μικρὰν δύναμιν Χωροφυλακῆς, ἀριθμὸν ἀξιωματικῶν καὶ τὰς ἐθνικὰς ὀργανώσεις, μὲ ἐλάχιστον ὅμως

ἐλαφρόν ὁπλισμὸν. Ἡ ἐλευθέρα κυβέρνησις ἠθέλησε νὰ ἀποστείλῃ πολυβόλα καὶ αὐτόματα. Ἀλλ' ἡ μέν πρώτη ἀποστολή περιεῖχεν ἀνεπαρκῆ ἀριθμόν, ἡ δὲ δευτέρα ἔφθασε μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Γερμανῶν. Παρὰ ταῦτα, ὁ στρατηγός Σπηλιωτόπουλος καὶ τὸ ὑπὸ τόν συνταγματάρχην Θεόδ. Γρηγορόπουλον ἐπιτελεῖον του κατήρτισαν ἐπιτυχές σχέδιον ἀμύνης τῆς πόλεως, ὡς καὶ σχέδιον προλήψεως καταστροφῶν τῶν μεγάλων ἔργων κοινῆς ὠφελείας. Κατέστη οὕτω δυνατὴ ἡ διάσωσις τοῦ φράγματος Μαραθῶνος, τοῦ ἠλεκτρικοῦ ἐργοστασίου, τῶν τηλεφώνων, ὄχι ὅμως καὶ τῶν λιμενικῶν ἐγκαταστάσεων Πειραιῶς, τάς ὁποίας ἀνετίναξαν οἱ Γερμανοὶ τὴν ἡμέραν τῆς ἀποχωρήσεώς των. Κατώρθωσε δέ ὁ Σπηλιωτόπουλος νὰ τηρηθῇ ἡ τάξις μέχρι τῆς ἀφίξεως τῆς κυβερνήσεως. Εἰς τὴν προσπάθειάν του τόν ἐβοήθησε καὶ ἡ τριμελὴς κυβερνητικὴ ἐπιτροπὴ, ἡ ἀποτελεσθεῖσα ἐκ τῶν ὑπουργῶν Θ. Τσάτσου, Ι. Ζέβγου, οἱ ὁποῖοι ἀφίχθησαν εἰς Ἀθήνας τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου, καὶ τοῦ πρώην ὑπουργοῦ Φιλ. Μανουηλίδη, Ἡ βοήθεια τοῦ Ζέβγου ὑπῆρξεν ἀρνητικὴ. Ἐπείσθη δηλαδὴ ὅτι ὁ στρατηγὸς Σπηλιωτὸπουλος διέθεσε μεγαλυτέρας τῶν ὅσων πραγματικῶς εἶχε δυνάμεις καὶ συνεβούλευσε τό ΚΚΕ νὰ ἀπόσχῃ πάσης δυναμικῆς ἐνεργείας.

Ἡ συγκράτησις τοῦ Ἐὰμ- ΚΚΕ εἰς τὴν περιοχὴν Ἀθηνῶν, ὅπου μ' ὅλα ταῦτα ἐσημειώθησαν συγκρούσεις μέ σημαντικὸν ἀριθμὸν θυμάτων, δέν ἀπέτρεψε τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἄσκησιν τρομοκρατίας ὑψηλοτάτου βαθμοῦ εἰς Πελοπόννησον. Ἡ ἔλλειψις ὠργανωμένων δυνάμεων οἱ Βρεταννοί, δυστυχῶς, εἶχον ἐπιτρέψει εἰς τὸ ΕΑΜ - ΚΚΕ νὰ διαλύσῃ ὅλας τὰς ἐκεῖ ἐθνικὰς ὁμάδας ἀνταρτῶν - τοῦ ἄφησε πλήρη ἐλευθερίαν δράσεως, μὲ ἀποτέλεσμα τὰς μεγάλας σφαγὰς εἰς Πηγάδα τοῦ Μελιγαλᾶ, Καλάμας καὶ Πύλον. Ὅταν τὴν 4ην Ὀκτωβρίου ἔφθασεν εἰς Κύθηρα καὶ ἐκεῖθεν εἰς Πελοπόννησον ὁ ἐντεταλμένος τῆς κυβερνήσεως Π. Κανελλόπουλος, συνοδευόμενος ὑπὸ ἐννέα Βρεταννῶν κομμάντος τό μεγάλον κακόν εἶχε γίνει. Ὅ,τι θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἀποτρέψῃ ὁ τελευταῖος, ἀλλὰ δέν κατώρθωσε νὰ τὸ ἐμποδίσῃ ἦτο νὰ περιέλθῃ ὁ ὁπλισμὸς τοῦ εἰς Τρίπολιν Τάγματος Ἀσφαλείας εἰς τοὺς κομμουνιστάς. Στερούμενος δυνάμεως παρέστη ἀνίσχυρος θεατὴς τῆς παραλαβῆς τοῦ ἐν λόγῳ ὁπλισμοῦ ἀπὸ τὸν Ἄρην Βελουχιώτην, ὁ ὁποῖος εἶχε διορισθῆ ὑπὸ τοῦ Ἐλὰς διοικητής

τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος.

Τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου αἱ κυβερνήσεις ΗΠΑ καὶ Μ. Βρεταννίας εἶχον πεισθῆ ὅτι ἐπίκειται ἡ ἐξ Ἑλλάδος ἀποχώρησις τῶν Γερμανῶν. Τὴν 6ην Αὐγούστου, ὁ Τσῶρτσιλ εἰδοποίει τόν Ἀρχηγόν τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Ἐπιτελείου ὅτι ἐντὸς μηνός θὰ ἔπρεπε νὰ ἦτο διαθέσιμος, διὰ νὰ ἀποβιβασθῆ εἰς Ἀθήνας, δύναμις 10 - 12.000 ἀνδρῶν μετὰ ἀριθμοῦ τινός τάνκς, πυροβόλων καὶ τεθωρακισμένων ὀχημάτων. Τοῦ προσέθετεν ὅτι ὑπῆρχεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν μία μεραρχία αὐτῆς τῆς δυνάμεως ἡ ὁποία ἐὰν ἐπεβιβάζετο ἀμέσως πλοίων θὰ ἔφθανεν ἐγκαίρως εἰς τόν προορισμόν της. Κετέληγεν ὑποδεικνύων ὅτι ἡ δύναμις αὐτὴ θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἐνισχυθῆ καὶ ἀπὸ ὅ,τι θὰ ἀπέφερεν ἕνα «κτένισμα» τῶν δυνάμεων αἱ ὁποῖαι ὑπῆρχον εἰς τὴν Αἴγυπτον. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ὁ Τσῶρτσιλ ἐτόνιζεν εἰς τόν Βρεταννὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν ὅτι ἀπεκλείετο νὰ ῾ριφθῆ «ὁ Παπανδρέου βορὰ εἰς τοὺς λύκους, μὲ τὰ πρῶτα οὐρλιάσματα αὐτῶν τῶν ἀθλίων Ἑλλήνων (κομμουνιστῶν) ληστῶν». Δύο ἑβδομάδας ἀργότερον ἔζήτει καὶ ἐλάμβανε τὴν συγκατάθεσιν τοῦ Ἀμερικανοῦ Προέδρου, ὅπως ἔχῃ ἑτοίμην ἐπαρκῆ βρεταννικὴν δύναμιν πρός τήρησιν τῆς τάξεως εἰς τὴν Ἑλλάδα, μετὰ τὴν ἐκκένωσίν της ὑπὸ τῶν Γερμανῶν. Ὁ Ροῦζβελτ ἐδέχετο μάλιστα νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἀμερικανικὰ μεταγωγικὰ ἀεροπλάνα διὰ τὴν μεταφορὰν τῆς δυνάμεως αὐτῆς. Εἰς τὰ τέλη Αὐγούστου ἔδιδεν ἐντολὴν ὅπως ἡ ἐπιχείρησις διά τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδόθη τὸ κρυπτογραφικὸν ὄνομα «Μάνα», ἦτο ἑτοίμη διὰ τὴν 11ην Σεπτεμβρίου. Πράγματι ἀπό τοῦ μεσονυκτίου τῆς 13ης αἱ προοριζόμεναι δι' αὐτὴν δυνάμεις ἠμποροῦσαν ν' ἀναχωρήσουν ἐντὸς 48 ὡρῶν. Σκοπός τῆς ἐπιχειρήσεως, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁποίας ἐτέθη ὁ ἀντιστράτηγος σέρ Ρόναλντ Σκόμπι, ἦτο «ἡ εἰσχώρησις ἐντὸς τῆς περιοχῆς Ἀθηνῶν, τὸ ταχύτερον μετὰ τὴν γερμανικὴν ἀποχώρησιν ἢ παράδοσιν, βρεταννικῆς δυνάμεως δύο ταξιαρχιῶν, διὰ τὴν τήρησιν τοῦ νόμου καὶ τῆς τάξεως, διὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ διὰ τήν ρύθμισιν τοῦ ἀνεφοδιασμοῦ τῆς Ἑλλάδος». Αἱ δύο ταξιαρχίαι ἦσαν, μία ἀλεξιπτωτιστῶν (ἡ 2α) καὶ μία τεθωρακισμένη (ἡ 23η). Πρὸς κάλυψιν τῆς ἐπιχειρήσεως

ἀπὸ θαλάσσης διετέθησαν ἡ 15η ἀγγλικὴ μοῖρα καταδρομικῶν ὑπὸ τὸν ὑποναύαρχον Μ. Μάϊνσφηλδ, τὸ σύνολον σχεδὸν τῶν ἑλληνικῶν ναυτικῶν δυνάμεων ὑπὸ τὸν ἀντιναύαρχον Π. Βούλγαρην, τέσσαραι βρεταννικαὶ καὶ αἱ τρεῖς ἑλληνικαὶ μοῖραι ἀεροπλάνων καὶ σημαντικὸς ἀριθμὸς μεταγωγικῶν πλοίων, ποὺ μετέφερον, πλὴν τοῦ στρατοῦ, καὶ παντὸς εἴδους ἐφόδια διὰ τὸν πληθυσμόν.

Ἡ ἀποχώρησις τῶν Γερμανῶν ἐπραγματοποιήθη μὲ βραδὺν ρυθμόν. (Ἡ διαταγὴ ἐκεννώσεως τῆς Ἑλλάδος ἐξεδόθη τὴν 29ην Αὐγούστου 1944). Ἤρχισεν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς νήσους. Εἶχον ἀποφασίσει νὰ κρατήσουν, καὶ τὰς ἐκράτησαν, μέχρι τέλους τοῦ πολέμου, τὴν δυτικὴν Κρήτην καὶ τὴν Μῆλον. (Διαταγὴ Χίτλερ τῆς 2ας Σεπτεμβρίου 1944). Τὴν 21ην Σεπτεμβρίου τμῆμα τοῦ Ἱεροῦ Λόχου ἀπεβιβάζετο εἰς Χίον. Τὴν 4ην Ὀκτωβρίου Ἄγγλοι κομμάντος ἀπεβιβάζοντο εἰς Πάτρας. Τὴν 12ην Ὀκτωβρίου, αἱ γερμανικαὶ δυνάμεις ἀπεχώρουν ἐξ Ἀθηνῶν. Τὴν ἐπομένην Βρεταννοὶ ἀλεξιπτωτισταὶ (ἕνα τάγμα) ἐρρίπτοντο εἰς τὸ ἀεροδρόμιον τῆς Ἐλευσῖνος καὶ εἰσήρχοντο εἰς Ἀθήνας, ἐνῷ τὴν ἐπομένην ἀπεβιβάζετο εἰς τὸν λιμένα τῆς Ζέας ἀγγλικὸν τμῆμα δυνάμεως 1.000 ἀνδρῶν. Τὴν 15ην τὸ σύνολον τῶν ἀνδρῶν τῆς ἐπιχειρήσεως «Μάννα» ἔφθασεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ τὴν 18ην ἐγκαθίστατο εἰς αὐτὴν ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις. Τὴν 1ην Νοεμβρίου τὰ γερμανικὰ στρατεύματα ἐξεκένωσαν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν 10ην Νοεμβρίου καὶ ὁ τελευταῖος Γερμανὸς στρατιώτης εἶχε διέλθει τὴν ἑλληνογιουγκοσλαβικὴν μεθόριον. Ἐντὸς τοῦ Ὀκτωβρίου καὶ οἱ Βούλγαροι εἶχον ἐκκενώσει τὰ ὑπ' αὐτῶν κατεχόμενα ἐδάφη. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἀνενόχλητον ἀποχώρησίν των τὰ γερμανικὰ στρατεύματα κατέστρεψαν τὰς γεφύρας ὁδῶν καὶ σιδηροδρόμων, τὰς σιδηροδρομικὰς σήραγγας, τὰς λιμενικὰς ἐγκαταστάσεις. Ἔφυγαν, ἀφήνοντας ἐρείπια. Ὅλαι αὐταὶ αἱ καταστροφαὶ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχον προληφθῆ, ἐὰν αἱ δυνάμεις τοῦ Ἐλὰς ἐξετέλουν τὰς διαταγὰς τοῦ συμμαχικοῦ στρατηγείου. Ἀλλ' αἱ κομμουνιστικαὶ δυνάμεις ἀντὶ νὰ κινηθοῦν κατὰ τῶν Γερμανῶν, κατηυθύνθησαν πρὸς Ἀθήνας καὶ Ἤπειρον, διὰ νὰ κατακτήσουν τὸ σύνολον τῆς χώρας.

Ὁ ἀφοπλισμὸς τῶν ἀνταρτῶν.

Ἡ κυβέρνησις Γ. Παπανδρέου, διὰ νὰ ἀποκτήση πραγματικὴν ἐξουσίαν, ἔπρεπε νὰ ἐπιτύχη ἀφοπλισμὸν τοῦ Ἐλάς, ὁ ὁποῖος, κατὰ τόν ἀρχηγόν του Στ. Σαράφην, εἶχε δύναμιν τὰ μέσα Ὀκτωβρίου ἐκ 5.130 ἀξιωματικῶν, 1.070 καθοδηγητῶν καὶ 48.940 ὁπλιτῶν. Ἐπίσης ἔπρεπε νὰ ἐπιτύχη νὰ παύση ἀσκοῦσα ἀστυνομικὰ καθήκοντα ἡ ἐξαρτωμένη ἐκ τοῦ ΕΑΜ «Ἐθνική Πολιτοφυλακὴ». Τὴν 5ην Νοεμβρίου, ἡ κυβέρνησις ἀνεκοίνωσεν ὅτι τὴν 10ην Δεκεμβρίου θὰ ἀπεστρατέυοντο αἱ ὁμάδες ἀντιστάσεως Ἐλὰς καὶ Ἐδές, ἐνῶ τὴν 1ην Δεκεμβρίου θὰ ἔπαυεν ὑφισταμένη ἡ Ε.Π. Τὴν θέσιν της θὰ κατελάμβανεν ἡ ὑπὸ σύστασιν «Ἐθνοφυλακὴ», στελεχωμένη ἀπό ἀξιωματικοὺς τοῦ στρατοῦ καὶ περιλαμβάνουσα ἐφέδρους τῆς κλάσεως τοῦ 1936, ἡ ὁποία ἐκλήθη νὰ προσέλθη ὑπὸ τὰ ὅπλα τὴν 24ην Νοεμβρίου. Ἡ Ἐθνοφυλακή θὰ ἤσκει ἀστυνομικὰ καθήκοντα μέχρις ἀναδιοργανώσεως τοῦ Σώματος τῆς Χωροφυλακῆς. Τὰς κυβερνητικὰς ἀποφάσεις εἶχον υἱοθετήσει ἀδιστάκτως καὶ οἱ ἕξ ὑπουργοὶ τοῦ ΕΑΜ. Παρὰ ταῦτα ἤρχισαν νὰ κωλυσιεργοῦν κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις πρὸς καθορισμὸν τῶν λεπτομερειῶν τῆς ἀποστρατεύσεως καὶ τὴν σύνθεσιν τοῦ πρώτου πυρῆνος ἐθνικοῦ στρατοῦ. Συγχρόνως ἡ πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ ἡγεσία τοῦ ΕΑΜ προέβαινεν εἰς ἐνεργείας, αἱ ὁποῖαι ἐδημιούργουν σοβαρὰς ἀμφιβολίας διὰ τὰς προθέσεις της. Οὕτω κατὰ τὴν ἐπίσημον ὑποδοχὴν τῆς 3ης Ὀρεινῆς Ταξιαρχίας, τὴν 9ην Νοεμβρίου, οἱ Ἐαμικοὶ ὑπουργοὶ δέν παρέστησαν. Τὴν μεθεπομένην δὲ ἠξίωσαν τὴν ἀποστράτευσιν τῆς ἡρωϊκῆς αυτῆς μονάδος, ὡς καὶ τοῦ Ἱεροῦ Λόχου, διότι ἄλλως, ἠπείλησαν, δέν θὰ ἀπεστρατεύετο καὶ ὁ Ελάς. Μετὰ συζητήσεις δύο ἑβδομάδων, τὴν 27ην Νοεμβρίου, οἱ Ἐαμικοὶ ὑπουργοὶ συνεφώνησαν ὅπως τήν 10ην Δεκεμβρίου ἀποστρατευθοῦν αἱ δυνάμεις τοῦ Ἐλὰς καὶ τοῦ Ἐδές, καθὼς καὶ αἱ μονάδες χωροφυλακῆς αἱ εὑρισκόμεναι εἰς Μέσην Ἀνατολὴν. Συνεφώνησαν ἐπίσης διὰ τὴν συγκρότησιν τμήματος ἐθνικοῦ στρατοῦ, τὸ ὁποῖον θὰ συνέχιζε συμβολικῶς τὴν συμμετοχὴν του εἰς τὸν κοινὸν συμμαχικὸν ἀγῶνα καὶ θὰ ἐλάμβανε μέρος, ἐὰν ἐχρειάζετο, εἰς ἐπιχειρήσεις εἰς τὰς περιοχὰς Κρήτης καὶ Δωδεκανήσου. Τὸ τμῆμα αὐτό θὰ ἀπετελεῖτο ἐκ τῆς Ὀρεινῆς Ταξιαρχίας, τοῦ Ἱεροῦ Λόχου, τμήματος τοῦ Ἐδές καὶ

ἐκ μιᾶς ταξιαρχίας τοῦ Ἐλάς, ἴσης δυνάμεως καὶ ἴσου ὁπλισμοῦ πρὸς τὸ ἄθροισμα τῶν ἄλλων σχηματισμῶν. Τέλος συνεφώνησαν ὅπως ἀρχίσῃ ἐντὸς τοῦ Δεκεμβρίου ἡ λειτουργία τῶν Εἰδικῶν Δικαστηρίων, εἰς τὰ ὁποῖα θά παρεπέμποντο οἱ συνεργασθέντες μετὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Τὴν ἐπομένην ὅμως ὑπανεχώρησαν. Ἐπανῆλθον ἐπὶ τοῦ αἰτήματος τῆς ἀποστρατεύσεως τῆς Ὀρεινῆς Ταξιαρχίας, τοῦ Ἱεροῦ Λόχου καὶ τῶν τμημάτων χωροφυλακῆς Μ. Ἀνατολῆς. Ἐπίσης ἐζήτουν ὅπως μέχρι 10ης Δεκεμβρίου δικασθοῦν οἱ κυριώτεροι ἐκ τῶν συνεργασθέντων μετὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Ἐπὶ δύο ἡμέρας κατεβλήθησαν προσπάθειαι ἐπανόδου εἰς τὴν συμφωνίαν. Τὴν 1ην Δεκεμβρίου τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον, ἐπειδὴ ἡ Πολιτοφυλακὴ εἶχεν ἀρνηθῆ νὰ παραδώσῃ ὑπηρεσίαν καὶ τὸν ὁπλισμὸν της εἰς τὰ ἐν τῷ μεταξὺ συγκροτηθέντα Τάγματα Ἐθνοφυλακῆς, συνέταξεν ἀπόφασιν, διὰ τῆς ὁποίας ἐκαλοῦντο τὰ τμήματα τῆς Ε.Π. νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὰς διαταγὰς τῆς κυβερνήσεως. Οἱ Ἐαμικοὶ ὑπουργοὶ ἠρνήθησαν νὰ τὴν ὑπογράψουν καὶ ὑπέβαλον τάς παραιτήσεις των. Τὴν ἐπομένην, τό ΕΑΜ ἐζήτησεν ἄδειαν συγκεντρώσεως εἰς τὴν Πλατείαν Συντάγματος διὰ τὴν Κυριακὴν 3ην Δεκεμβρίου. Τοῦ ἐδόθη. Ἀλλὰ τὴν ἑσπέραν τῆς 2ας Δεκεμβρίου ἡ κυβέρνησις ἐπληροφορήθη ὅτι τὸ ΕΑΜ εἶχεν ἀποφασίσει: 1) Νὰ γίνῃ γενικὴ ἀπεργία. 2) Νὰ μὴ συμμορφωθῆ ἡ Πολιτοφυλακὴ πρὸς τὴν διαταγὴν τῆς κυβερνήσεως. 3) Νὰ να συγκροτηθῆ ἡ Κεντρικὴ Επιτροπὴ τοῦ Ἐλάς, ὅπερ ἐσήμαινε παραβίασιν τῆς συμφωνίας τῆς Καζέρτας. Καὶ αἱ τρεῖς ἀποφάσεις ἦσαν ἐπαναστατικαί. Η κυβέρνησις, κατόπιν τούτου, ἀπηγόρευσε τὴν συγκέντρωσιν καὶ ἐξέδωσε διάταγμα περὶ ἀποστρατεύσεως τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων. Η ἀποστράτευσις θὰ ἐπραγματοποιεῖτο ἀπὸ 10 - 20 Δεκεμβρίου.

Τὰ μέτρα αὐτὰ ἦσαν ἀπαραίτητα διὰ νὰ ὑπογραμμισθῆ τὸ παράνομον τῶν ἐαμικῶν ἐνεργειῶν. Δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἐπηρεάσουν τὰς ἀποφάσεις τοῦ ΕΑΜ, τό ὁποῖον ἦτο ἕτοιμον διὰ τὴν ἔνοπλον ἐξέγερσιν. Τὴν προετοίμαζεν ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τῆς κυβερνήσεως εἰς Ἀθήνας. Ἄλλωστε ἀπὸ τῆς 1ης Δεκεμβρίου ὅλα τὰ κτίρια ὅπου εἶχον ἐγκατασταθῆ γραφεῖα τοῦ ΕΑΜ, τοῦ ΚΚΕ, τοῦ Ἐλὰς εἶχον ἐκκενωθῆ.

Ἡ συγκέντρωσις, παρὰ τὴν ἀπαγόρευσιν, ἔγινεν. Οἱ προσελθόντες εἰς αὐτὴν ἦσαν ἔνοπλοι. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς προσελεύσεως ὁμὰς κομμουνιστῶν ἐπετέθη κατὰ τῆς οἰκίας τοῦ πρωθυπουργοῦ, διὰ χειροβομβίδων, τραυματισθέντος ἑνὸς ἀστυφύλακος. Ἀκολούθως, εἰς τὴν πλατεῖαν Συντάγματος, ὅταν ἐκλήθησαν νὰ διαλυθοῦν, ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ μεγάρου (γωνία Βασ. Σοφίας - Ἐλευθ. Βενιζέλου) τῆς Ἀστυνομικῆς Διευθύνσεως Ἀθηνῶν, ἀφώπλισαν ἀστυφύλακας, ἐφόνευσαν ἕνα ἀρχιφύλακα. Ἐξηνάγκασαν τήν Ἀστυνομίαν νὰ ἀμυνθῇ διὰ τῶν ὅπλων. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἤρχισεν ὁ «δεύτερος γῦρος», ἡ δευτέρα δηλαδὴ ἔνοπλος προσπάθεια τῶν κομμουνιστῶν νὰ καταλάβουν τὴν ἐξουσίαν. Αὐτὴν τὴν φορὰν θὰ ἦτο ἀρκετὸν, διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ των, νὰ καταλάβουν τὸ κέντρον τῆς πρωτευούσης.

Ἡ μάχη τῶν Ἀθηνῶν.

Τὸ ΚΚΕ διέθεσε διὰ τὴν ἐπίθεσιν ἐναντίον τῶν Ἀθηνῶν τρεῖς «μεραρχίας» του συνολικῆς μαχίμου δυνάμεως 18.000 ἀνδρῶν. Ἐπὶ πλέον εἶχεν ἐξοπλίσει τὸν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐφεδρικὸν Ἐλάς, τοῦ ὁποίου ἡ δύναμις ἦτο τοὐλάχιστον ἴση πρὸς τὸ ἥμισυ τῆς ἐκ τῶν ἔξω ἐπιτιθεμένης. Ὑπελόγιζε δέ καὶ εἰς ἀρκετὰς χιλιάδας «ὀργανωμένων» μελῶν του εἰς Ἀθήνας καὶ Πειραιᾶ. Τέλος εἶχε τὴν ΕΠ καὶ τὸ ἐκτελεστικὸν ὄργανόν της τὴν «Ὀργάνωσιν Προστασίας Λαϊκοῦ Ἀγῶνα» (ΟΠΛΑ).

Ἔναντι τῆς δυνάμεως αὐτῆς, ὁ στρατηγὸς Σκόμπι, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τῆς 1ης Δεκεμβρίου εἶχε προειδοποιήσει τοὺς κομμουνιστὰς ὅτι ἦτο ἀποφασισμένος «νὰ προστατεύσῃ τήν κυβέρνησιν ἐναντίον οἱασδήποτε ἀποπείρας πραξικοπήματος ἢ ἄλλης πράξεως βιαίας καὶ ἀντισυνταγματικῆς», διέθετε τὴν 23ην τεθωρακισμένην ταξιαρχίαν, μέ τεθωρακισμένα μέσα 24 τὰνκς καὶ δύο σχηματισμοὺς τεθωρακισμένων αὐτοκινήτων, τήν ἑλληνικὴν ὀρεινὴν ταξιαρχίαν ἄνευ τοῦ πυροβολικοῦ της καὶ μικρὸν τμῆμα τῆς ταξιαρχίας ἀλεξιπτωτιστῶν. Τὸ σύνολον τῶν μαχίμων ἀνδρῶν του δέν ὑπερέβαινε τοὺς 5.000. Ἐπὶ πλέον, ὑπῆρχεν ἡ Ἀστυνομία Πόλεων, τῆς ὁποίας ἡ δύναμις ἦτο κατεσπαρμένη εἰς Ἀθήνας καὶ Πειραιᾶ, τό ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Σαμουὴλ σύνταγμα χωροφυλακῆς (85 ἀξιωματικοὶ καὶ 395 ὁπλῖται), ἡ Σχολὴ Χωροφυλακῆς. Τὸ ΚΚΕ

διέθετε, κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπιθέσεως, τριπλασίαν δύναμιν τῶν ἀμυνομένων.

Ἀπὸ τῆς ἑσπέρας τῆς 3ης Δεκεμβρίου οἱ κομμουνισταὶ ἤρχισαν νὰ καταλαμβάνουν τὰ ἀστυνομικὰ τμήματα, ἰδίως τὰ εὑρισκόμενα εἰς τήν περιφέρειαν. Κυκλωμέναι καί μέ ἀνεπαρκῆ ὁπλισμόν αἱ δυνάμεἰς τῶν ἐν λόγῳ τμημάτων δέν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀμυνθοῦν. Ἀντίστασιν συνήντησαν οἱ κομμουνισταὶ εἰς τὸ τμῆμα Καλλιθέας. Δέκα ἐκ τῶν ἀστυνομικῶν ἐφονεύθησαν ἤ ἐτραυματίσθησαν. Οἱ ὑπόλοιποι διεσώθησαν ὑπὸ τῶνἌγγλων. Μέχρι τῆς 5ης Δεκεμβρίου ὅλα τὰ ἐκτὸς τοῦ κέντρου τῆς πρωτευούσης ἀστυνομικὰ τμήματα εἶχον περιέλθει εἰς χεῖρας τῶν κομμουνιστῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπίσης εἶχον θέσει ὑπὸ τὸν ἔλεγχόν των τὸν Πειραιᾶ, ὅπου ἀπέμειναν μόνον τρία κέντρα ἀντιστάσεως. Ἡ Σχολὴ Δοκίμων, τό Μέγαρον Βατῆ, ὅπου ἦτο ἐγκατεστημένη ἡ ναυτικὴ διοίκησις, καὶ ὁ ΝαυτικὸςὍμιλος εἰς Καστέλλαν, τόν ὁποῖον ὑπερήσπιζον τὰ πληρώματα τοῦ στολίσκου ἡμιολιῶν. Ἐκ τῶν κέντρων αὐτῶν, ὑποστηριζομένων καὶ ὑπὸ πολεμικῶν πλοίων, ἐλλιμενισμένων εἰς τὸν λιμένα Πειραιῶς καὶ τὸν ὅρμον τοῦ Φαλήρου, θὰ ἤρχιζε μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἡ ἐξόρμησις διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Πειραιῶς.

Τὰς πρωϊνὰς ὥρας τῆς 6ης Δεκεμβρίου, οἱ κομμουνισταὶ ἐπετέθησαν ἐναντίον κτιρίων, στεγαζόντων ἀστυνομικὰς δυνάμεις εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως. Περὶ τὴν 11 π.μ. ἐπετύγχανον νὰ καταλάβουν τὸ ἐπὶ τῆς πλατείας Ἁγίας Αἰκατερίνης (Πλάκα) Β' Ἀστυνομικὸν Τμῆμα. Τοὺς ὑπερασπιστάς του ἐφόνευσαν, ἀφοῦ προηγουμένως τοὺς ἐβασάνισαν. Τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Νικοδήμου Τμῆμα Μεταγωγῶν ἠμύνθη μέχρι τῆς 3 μ.μ. ὁπότε ἔφθασαν, εἰς ἐνίσχυσιν τῶν ἐκεῖ χωροφυλάκων, Βρεταννοὶ ἀλεξιπτωτισταί. Οἱ Κομμουνισταὶ ἠναγκάσθησαν ν' ἀποσυρθοῦν. Ἀνεπιτυχεῖς ὑπῆρξαν αἱ κομμουνιστικαὶ ἐπιθέσεις καὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῶν ὑπολοίπων ἡμερῶν ἐναντίον τῆς Γενικῆς Ἀσφαλείας (Πατησίων-Χαλκοκονδύλη), τοῦ Δ' Ἀστυνομικοῦ Τμήματος, τῆς ὑποδιευθύνσεως Τροχαίας, τοῦ Ἀρχηγείου Χωροφυλακῆς. Ἡ ἐπιτυχὴς ἄμυνα τῶν μονάδων αὐτῶν δέν ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς κομμουνιστὰς νὰ προχωρήσουν πέραν τῆς πλατείας Ὁμονοίας.

Οἱ κομμουνισταὶ ἐπετέθησαν καὶ κατὰ τῆς Σχολῆς Εὐελπίδων, τῆς ὁποίας ἡ ἄμυνα ἐξησφαλίζετο ὑπὸ τῶν 240 μαθητῶν καὶ λόχου

Βρεταννῶν ἀλεξιπτωτιστῶν. Ἀπεκρούσθησαν μέ μεγάλας ἀπωλείας. Ἐπειδὴ ὅμως δέν ἐκρίθη σκόπιμον νὰ τεθῇ εἰς κίδυνον ἡ ζωὴ τῶν μαθητῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπρόκειτο ν' ἀποτελέσουν τὸν πυρῆνα τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ νέου ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἀπεφασίσθη ἡ μεταφορά των εἰς Παλαιά Ἀνάκτορα. Ἐξ ἄλλου τήν 10ην Δεκεμβρίου οἱ Βρεταννοὶ ἐγκατέλειψαν τὸ κτίριον τῆς Σχολῆς. Ἐξαίρετος ὑπῆρξεν ἡ ἄμυνα τοῦ Συντάγματος Χωροφυλακῆς, τὸ ὁποῖον ἐστρατωνίζετο εἰς Μακρυγιάννη. Ἐπί 9 ἡμέρας τέσσαρες χιλιάδες κομμουνιστῶν ἐπετίθεντο ἄνευ σχεδὸν διακοπῆς. Ἡ μόνη ἐνίσχυσις τήν ὁποίαν ἔλαβεν τὸ Σύνταγμα ἦτο ὁ εἰς πυρομαχικὰ ἀνεφοδιασμὸς του ἐκ μέρους τῶν Βρεταννῶν. Τὴν 15ην Δεκεμβρίου ἀνέλαβε τὴν πρωτοβουλίαν. Μέ τὴν βοήθειαν ἀγγλικῶν μονάδων ἀπώθησε τοὺς ἐπιτιθεμένους καὶ ἔθεσεν ὑπό τὸν ἔλεγχόν του τὴν ἀπὸ Ἀκροπόλεως μέχρι Κουκάκι περιοχήν. Αἱ ἀπώλειαι τοῦ Συντάγματος ἀνῆλθον εἰς 22 νεκρούς, 62 τραυματίας καὶ 40 αἰχμαλωτισθέντας ὑπὸ τῶν κομμουνιστῶν. Οἱ τελευταῖοι ἐξετελέσθησαν.

Ἐπιθετικὴν πρωτοβουλίαν ἀνέλαβεν ἀπὸ τῆς 6ης Δεκεμβρίου ἡ 3η ὀρεινὴ ταξιαρχία, ἡ ὁποία, ἀφοῦ ἐξεκαθάρισε τὴν περὶ τὰ Παλαιὰ Ἀνάκτορα περιοχὴν καὶ ἐξησφάλισε τὴν σταθερὰν κατοχήν της, ἐπέτυχε νὰ θέσῃ ὑπὸ τὸν ἔλεγχόν της τὰς συνοικίας-Κουπόνια καὶ Ζωγράφου καὶ νὰ ἀπειλήσῃ τὴν Καισαριανὴν τὴν ὁποίαν οἱ κομμουνισταὶ ἐχαρακτήριζον ὡς «νέον Στάλινγκραντ».

Ἡ ἀντίδρασις τῶν Βρεταννῶν.

Τὰς πρωϊνὰς ὥρας τῆς 5ης Δεκεμβρίου ὁ Βρεταννὸς πρωθυπουργὸς διέταξε τηλεγραφικῶς τόν στρατηγὸν Σκόμπι, ὅπως χρησιμοποιήσῃ τὰς βρεταννικὰς δυνάμεις, διὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῆς κομμουνιστικῆς ἐπιθέσεως, μὴ διστάζων νὰ διατάξῃ τὰ στρατεύματα, ὅπως πυροβολήσουν ἐναντίον παντὸς ἐνόπλον, ἀρνουμένου νὰ πειθαρχήσῃ εἰς τὰς ἑλληνικὰς καὶ βρεταννικὰς ἀρχάς. «Πρέπει νὰ κρατήσωμεν καὶ νὰ θέσωμεν ὑπὸ τόν ἔλεγχόν μας τὰς Ἀθήνας. Θὰ ἦτο μεγάλον ἐπίτευγμα διὰ σᾶς, ἐὰν ἦτο δυνατὸν νὰ τὸ κατορθώσετε ἄνευ αἱματοχυσίας, ἀλλὰ καὶ μὲ αἱματοχυσίαν ἐν ἀνάγκῃ», κατέληγεν ἡ διαταγὴ του. Συγχρόνως εἰδοποίει τὸν Βρενανγόν πρεσβευτὴν ὅπως ὑποστηρίξῃ τὴν κυβέρνησιν Παπανδρέου, ἀρνούμενος νὰ συγκατατεθῇ εἰς ἀλλαγήν της. Ἀλλ' ὁ στρατηγός Σκόμπι δέν

διέθετε τάς ἀπαιτουμένας δυνάμεις πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς. Ἐκ τῶν ἀρχικῶς ἀποβιβασθεισῶν βρεταννικῶν δυνάμεων καὶ δύο ταξιαρχιῶν τῆς 4ης ἰνδικῆς μεραρχίας, αἱ ὁποῖαι εἶχον φθάσει κατὰ τὰ τέλη Νοεμβρίου μὲ ἀρχὰς Δεκεμβρίου, εἶχε διαθέσει τμήματα εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Μόλις ἐξεδηλώθη ἡ ἐπανάστασις, διέταξε τάς διεσκορπισμένας μονάδας του νά συγκεντρωθοῦν εἰς Θεσσαλονίκην, Βόλον, Πάτρας. Εἰς τήν πρώτην, ὅπου οἱ κομμουνισταὶ ἐκυριάρχουν, δέν ἐξεδηλώθη ἐπίθεσις κατὰ τῶν περιχαρακωθέντων πλησίον τοῦ λιμένος Βρεταννῶν. Τοῦ Βόλου διετάχθη ἡ ἐκκένωσις. Εἰς τὰς Πάτρας ἀπεκρούσθη εὐχερῶς ἡ μοναδικὴ ἀπόπειρα τῶν κομμουνιστῶν πρὸς κατάληψιν τῆς πόλεως. Τῶν Ἀθηνῶν ἡ ἄμυνα ἐστηρίχθη ἐπί τῶν δυνάμεων τὰς ὁποίας ἀνεφέραμεν. Ἦσαν ἀνεπαρκεῖς διά τὴν ἄμυναν, τελείως δὲ ἀνεπαρκεῖς διὰ τὴν ἀνάληψιν ἐπιθετικῆς πρωτοβουλίας. Ἐν τούτοις, τὴν 8ην Δεκεμβρίου ὁ Σκόμπι ἀνέφερεν εἰς τόν Τσῶρτσιλ ὅτι ἡ 23η Ταξιαρχία εἶχε σημειώσει κάποιαν πρόοδον, μαχομένη ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν, καὶ ὅτι ἡ ταξιαρχία ἀλεξιπτωτιστῶν εἶχεν ἐκκαθαρίσει ἀκόμη ἕναν τομέα εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως, ὅτι εἶχον συλληφθῆ (ὑπὸ τῶν Βρεταννῶν) 559 αἰχμάλωτοι, ἐκ τῶν ὁποίων 35 ἀξιωματικοί, καὶ ὅτι ἡ προέλασις τῆς 3ης ὀρεινῆς ταξιαρχίας εἶχεν ἀνακοπῆ ὑπὸ πλευρικῆς ἀντεπιθέσεως τῶν κομμουνιστῶν, ἀποκρουσθείσης. Μετὰ δύο ἡμέρας, ἀντεμετώπιζε μέ αἰσιοδοξίαν τὸ ἐνδεχόμενον ἐκκαθαρίσεως ὁλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὄχι μόνον τῶν Ἀθηνῶν - Πειραιῶς, ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν εἰδοποιηθῆ ὅτι διετάχθη ἡ μεταφορὰ τῆς 4ης βρεταννικῆς μεραρχίας εἰς Ἀθήνας. Ἐξ ἄλλου, εἶχε τονωθῆ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ Βουλὴ τῶν Κοινοτήτων, παρὰ τὰς συνεχεῖς ἐπικρίσεις τοῦ βρεταννικοῦ καὶ ἀμερικανικοῦ τύπου διὰ τὴν βρεταννικὴν ἐπέμβασιν εἰς Ἑλλάδα, εἶχεν ἐκφράσει διὰ μεγίστης πλειονοψηφίας τὴν ἐμπιστοσύνην της πρὸς τὴν κυβέρνησιν τοῦ Τσῶρτσιλ.

Τὴν 11ην Δεκεμβρίου ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας ὁ στρατάρχης Ἀλεξάντερ, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τῆς 19ης τοῦ ἰδίου μηνὸς θὰ ἀνελάμβανε τὴν διοίκησιν ὅλων τῶν εἰς τὴν Μεσόγειον συμμαχικῶν δυνάμεων, εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ στρατάρχου Οὐΐλσωνος, ὁ ὁποῖος ἀνελάμβανεν ὑπηρεσίαν εἰς τὸ μικτὸν Ἀμερικανοβρεταννικὸν ἐπιτελεῖον, διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ συνόλου τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Ὁ

Ἀλεξάντερ, ὁ ὁποῖος τήν ἐπομένην ἀνεχώρησεν, ἀνέφερεν ὅτι αἱ βρεταννικαὶ δυνάμεις ἦσαν εἰς τὴν πραγματικότητα πολιορκημέναι εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως, ὅτι ἡ ὁδός ἡ συνδέουσα τήν πόλιν μέ τό ἀεροδρόμιον (τοῦ Ἑλληνικοῦ) δέν ἦτο ἀσφαλής, ὅτι εἶχεν ἀπολεσθῆ ὁ ἔλεγχος τοῦ λιμένος Πειραιῶς, ὅπου ἦτο ἀδύνατον νὰ γίνῃ ἐκφόρτωσις ἐφοδίων ἤ ἀποβίβασις ἀνδρῶν καὶ ὅτι αἱ βρεταννικαὶ δυνάμεις διέθετον μόνον ἕξ ἡμερῶν τρόφιμα καὶ τριῶν ἡμερῶν πολεμοφόδια. Προέτεινε τὴν ἄμεσον ἀποστολὴν ἐνισχύσεων ἐξ Ἰταλίας (διέταξεν ἅμα τῇ ἐπιστροφῇ του εἰς Καζέρταν τὴν μεταφορὰν δι' ἀεροπλάνων μιᾶς ὁλοκλήρου μεραρχίας καὶ τοῦ στρατηγείου τοῦ 10ου Σώματος Στρατοῦ) καὶ τὸν διορισμὸν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν ὡς ἀντιβασιλέως, ὥστε νὰ καταστῇ δυνατή ἡ ἀναζήτησις πολιτικῆς λύσεως. Μετὰ τέσσαρας ἡμέρας ἐπανήρχετο ἐπὶ τῆς τελευταίας ὑποδείξεώς του, διότι, ἄλλως, ἐτόνιζεν εἰς τὸν πρωθυπουργόν, θὰ πρέπει νὰ ἀποσταλοῦν καὶ ἄλλαι ἐνισχύσεις ἐξ Ἰταλίας διὰ τήν ἐκκαθάρισιν τῆς ἐξ 130 τ.χ. κατῳκημένης περιοχῆς τῶν Ἀθηνῶν - Πειραιῶς. Ὁ Τσῶρτσιλ ἀπήντησεν ὅτι ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος ἀπέκρουσε τὸν διορισμὸν Ἀντιβασιλέως καὶ ἦτο ἀδύνατον ν' ἀγνοηθῇ ἡ γνώμη του καὶ ὅτι ἡ βρεταννικὴ κυβέρνησις δὲν ἔπρεπε νὰ στηρίξῃ ὅλας τὰς ἐλπίδας της ἐπὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου. Τὸν ἐκάλει δέ νά ἀναφέρῃ ἐπὶ τῆς καταστάσεως εἰς Ἀθήνας ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως. Ἡ ἀναφορὰ τοῦ Ἀλεξάντερ ὑπεβλήθη τήν 21ην Δεκεμβρίου, ὅταν οὗτος εἶχεν ἀναλάβει τὰ νέα καθήκοντά του. Ἔλεγεν εἰς αὐτὴν: 1) Ὅτι ἡ ἐκκαθάρισις τῆς περιοχῆς Ἀθηνῶν - Πειραιῶς ἦτο δυνατὴ καὶ ἡ διατήρησις σταθεροῦ ἐπὶ τῆς περιοχῆς αὐτῆς ἐλέγχου, ἀλλ' ὅτι αὐτὸ δὲν θὰ ἰσοδυνάμει πρὸς ἧτταν τῶν κομμουνιστῶν. 2) Ὅτι δέν ὑπῆρχον ἀρκεταὶ δυνάμεις διὰ τὴν ἀνάληψιν ἐπιχειρήσεων πέραν τῆς περιοχῆς αὐτῆς. Ὑπενθύμιζεν ὅτι κατὰ τὴν κατοχὴν οἱ Γερμανοὶ διετήρουν 6 - 7 μεραρχίας εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα καὶ τό ἰσοδύναμον 4 μεραρχιῶν εἰς τὰς νήσους καὶ παρὰ ταῦτα δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἔχουν ἀνοικτὰς τάς συγκοινωνίας των συνεχῶς. 3) Ὅτι ὑπῆρχον ἐνδείξεις ἐπικειμένης γερμανικῆς ἀντεπιθέσεως εἰς τὸ ἰταλικὸν μέτωπον (ἤδη εὑρίσκετο ἐν ἐξελίξει ἡ γερμανικὴ ἐπίθεσις εἰς τὸ Δυτικὸν Μέτωπον). Κατέληγε δὲ τονίζων ὅτι τὸ ἑλληνικὸν πρόβλημα δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ λυθῇ διὰ στρατιωτικῶν μέτρων, ἀλλὰ διὰ πολιτικῶν. «Διότι, ὑπεγράμμιζεν, ἡ περαιτέρω

στρατιωτική δρᾶσις, μετὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς περιοχῆς Ἀθηνῶν-Πειραιῶς, εἶναι πέραν τῆς παρούσης δυνάμεώς μας».

Ὁ Τσῶρτσιλ δὲν συνεφώνει μὲ τὴν γνώμην τοῦ στρατάρχου. Ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νά τὴν ἀγνοήσῃ. Διότι μόνον διὰ τὴν μάχην τῶν Ἀθηνῶν, οἱ Βρεταννοὶ ἐχρειάσθη νὰ διαθέσουν περὶ τοὺς 80.000 ἄνδρας, δύναμιν, δηλαδὴ, κατὰ 40% ἀνωτέραν τοῦ Β.Ε.Σ. τοῦ 1941. Πλὴν τῶν κατὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἀφιχθεισῶν μονάδων ἠναγκάσθησαν νὰ διαθέσουν δύο μεραρχίας (4ην βρεταννικὴν καὶ 4ην ἰνδικὴν) ἐμπολέμου συνθέσεως, μίαν ταξιαρχίαν τῆς 46ης μεραρχίας, ἕνα τεθωρακισμένον σύνταγμα, τό σύνταγμα πυροβολικοῦ τῆς 3ης ὀρεινῆς ταξιαρχίας καὶ τὸ 6ον ἑλληνικὸν τάγμα ἐκ Μ. Ἀνατολῆς. Ἡ ἀποστολὴ τῶν δυνάμεων αὐτῶν ἐξησθένει τὴν πολεμικὴν προσπάθειαν τῶν συμμάχων, καθ' ἣν στιγμήν, μάλιστα, ἐξεδηλώθη καὶ ἡ γερμανικὴ ἀντεπίθεσις. Δέν ἦτο μόνον τὸ γεγονός τῆς ἀπουσίας τῶν μονάδων αὐτῶν ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ μετώπου, τό ὁποῖον ἀνησύχει τήν στρατιωτικὴν ἡγεσίαν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπασχόλησις μεταγωγικῶν διὰ τὴν μεταφοράν των πολεμικῶν σκαφῶν, διὰ τὴν προστασίαν τῶν νηοπομπῶν, καὶ ἀεροπορίας, διὰ τήν κάλυψιν τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς Ἀθήνας. Ὁ Τσῶρτσιλ δὲν ἦτο ἀδιάφορος διὰ τὴν δοκιμασίαν τὴν ὁποίαν ὑφίστατο ἡ συμμαχικὴ πολεμικὴ προσπάθεια. Ἀλλὰ διέβλεπεν ὅτι ἐγκατάλειψις τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς κομμουνιστάς, θὰ ὡδήγει ἀργότερον εἰς πολλὰς ἄλλας ἐγκαταλείψεις (Ἰταλίας, Μ. Ἀνατολῆς). Ἐφ' ᾧ, καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἔλθῃ εἰς Ἀθήνας, διά νὰ σχηματίσῃ προσωπικὴν γνώμην ἐπὶ τῆς καταστάσεως. Ἐπὶ ἑνὸς σημείου δέν ἐπρόκειτο νά ὑποχωρήσῃ. Ἡ πολιτικὴ λύσις θὰ ἤρχετο μετὰ τὴν ἀπώθησιν τῶν κομμουνιστῶν ἐκ τῆς πρωτευούσης.

Συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν Ἤντεν, ὁ Βρεταννὸς πρωθυπουργὸς ἔφθασεν εἰς τὸ ἀεροδρόμιον τοῦ Ἑλληνικοῦ τὴν μεσημβρίαν τῆς 25ης Δεκεμβρίου. Τὸν ἀνέμενον ὁ στρατάρχης Ἀλεξάντερ, ὁ παρὰ τῷ συμμαχικῷ στρατηγείῳ Μεσογείου ὑπουργὸς Μακμίλλαν, ὁ πρεσβευτής Λῆπερ. Συνεσκέφθησαν ἐντὸς τοῦ ἀεροπλάνου ἐπὶ τρίωρον. Ἀπεφασίσθη ἡ σύγκλησις, διὰ τὸ ἀπόγευμα τῆς ἑπομένης συσκέψεως, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, τόν ὁποῖον ἐδέχθη τήν ἑσπέραν τῆς ἰδίας ἡμέρας ἐπὶ τοῦ ἠγκυροβολημένου εἰς τὸν ὅρμον τοῦ Φαλήρου καταδρομικοῦ «Αἴας».

Εἰς αὐτὴν θὰ ἐκαλοῦντο καὶ ἐκπρόσωποι τῶν κομμουνιστῶν. Σκοπὸς τοῦ Τσῶρτσιλ δέν ἦτο νὰ συνθηκολογήση ἀλλὰ νὰ ἀποκαλύψη τοὺς πραγματικοὺς σκοποὺς τῶν κομμουνιστῶν. Ἡ σύσκεψις ἤρχισε τὴν 6 μ.μ. τῆς 26ης Δεκεμβρίου εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ ἰσογείου τοῦ ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν. Μὲ διακοπὴν κατὰ τὴν νύκτα συνεχίσθη τήν ἑπομένην καὶ ἔληξεν ἄνευ οὐσιαστικοῦ ἀποτελέσματος. Οἱ τρεῖς ἐκπρόσωποι τῶν κομμουνιστῶν ἐπέμειναν ἐπὶ τῆς παλαιᾶς ἀξιώσεώς των, τῆς διαλύσεως τῆς ὀρεινῆς ταξιαρχίας, Ἱεροῦ Λόχου, χωροφυλακῆς καὶ ἐζήτησαν τὰ 50% τῶν ὑπουργείων μεταξὺ τῶν ὁποίων τὰ ὑπουργεῖα Ἐσωτερικῶν καὶ Δικαιοσύνης καὶ τὸ ὑφυπουργεῖα Ἐξωτερικῶν καὶ Στρατιωτικῶν, διὰ νὰ μετάσχουν οἰκουμενικῆς κυβερνήσεως. Ὡς ἦτο φυσικόν, αἱ ἀξιώσεις των ἀπερρίφθησαν. Τὰ μόνον θέμα εἰς τὸ ὁποίον ἐπῆλθε συμφωνία ἦτο ὁ διορισμὸς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ὡς Ἀντιβασιλέως. Ὁ Τσῶρτσιλ, ὁ ὁποῖος, μετὰ τῶν Ἤντεν, Μάκμίλλαν, Ἀλεξάντερ, Λῆπερ καὶ Σκόμπι, παρέστη μόνον κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς συσκέψεως, ἀνέλαβε νὰ πείση τὸν Βασιλέα εὑρισκόμενον εἰς Λονδῖνον, νὰ υἱοθετήση τὴν λύσιν αὐτήν. Ἀνεχώρησε ἐξ Ἀθηνῶν τήν πρωΐαν τῆς 28ης Δεκεμβρίου, ἀφοῦ ἡ μεγάλη ἐξόρμησις διὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς πρωτευούσης εἶχεν ἀρχίσει.

Μέχρι τῆς 31ης Δεκεμβρίου εἶχεν ἐπιτευχθῆ ὁ ἔλεγχος τοῦ Πειραιῶς, ἐνῷ εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ κομμουνισταὶ εἶχον περιορισθῆ εἰς τὰ βόρεια προάστια τῆς πόλεως καὶ εἰς τὰ νοτιοανατολικὰ περίχωρα. Τὴν 4ην Ἰανουαρίου 1945 οἱ κομμουνισταὶ διέταξαν γενικὴν ὑποχώρησιν καὶ τὸ ἀπόγευμα τῆς 8ης Ἰανουαρίου ἐζήτησαν ἀνακωχήν, ἡ ὁποία ὑπεγράφη τὴν 11ην τοῦ ἰδίου μηνός. Αἱ ἐχθροπραξίαι θὰ ἔληγον τὴν 15ην Ἰανουαρίου, ἡμέραν καθ' ἣν αἱ κομμουνιστικαὶ δυνάμεις θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχουν ἀποσυρθῆ 160 χιλιόμετρα μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν καὶ 40 μακρὰν τῆς Θεσσαλονίκης, νὰ ἔχουν ἐκκενώσει τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ ἔχουν ἀφήσει ἐλευθέρους τοὺς αἰχμαλώτους.

Ἐν τῷ μεταξύ, τὴν 30ὴν Δεκεμβρίου, ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος Β' ἀνέτεθεν εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Δαμασκηνόν τήν ἄσκησιν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας καθ' ὅλην τὴν περίοδον ἐκτάκτου ἀνάγκης. Τὴν ἑπομένην ἡ κυβέρνησις Παπανδρέου, ἡ ὁποία, κατὰ τόν Τσῶρτσιλ, εἶχεν ἀπολέσει πλήρως τὸ κῦρος της, ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν της. Τὴν 3ην Ἰανουαρίου ὡρκίζετο νέα κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρίαν

τοῦ στρατηγοῦ Ν. Πλαστήρα, τὸν ὁποῖον οἱ Βρεταννοὶ μετέφερον εἰς Ἀθήνας ἐκ Γαλλίας, ὅπου διέμενεν ἀπὸ τοῦ 1933, τὰς πρώτας μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς κομμουνιστικῆς ἐπιθέσεως ἡμέρας.

Αἱ ὠμότητες τῶν κομμουνιστῶν.

Ἡ πλέον ἀνατριχιαστικὴ πλευρὰ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Δεκεμβρίου ὑπῆρξαν αἱ ἄνευ λόγου διαπραχθεῖσαι ὑπὸ τῶν κομμουνιστῶν σφαγαί. (Αἱ λεηλασίαι, ὡς καὶ ἡ εἴσπραξις λίτρων διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν συλλαμβανομένων ὑπὸ τῆς ΟΠΛΑ ἀπετέλεσαν τὴν ταπεινὴν πλευρὰν τῆς κομμουνιστικῆς δραστηριότητος, τὴν ἀποκαλύψασαν ἔλλειψιν κάθε εὐγενοῦς ἐλατηρίου εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ Ἐλάς). Εἰς ὅλας τὰς συνοικίας τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς, (εἰς τὴν ὑπόλοιπον χώραν ἡ σφαγὴ εἶχεν ἀρχίσει τὴν ἐπαύριον τῆς ἀποχωρήσεως τῶν Γερμανῶν), ἐξετελοῦντο ἄνευ διακρίσεως ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά, ἀφοῦ προηγουμένως τὰ περισσότερα τῶν θυμάτων ἐβασανίζοντο. Ἡ ὑπὸ τὸν σέρ Οὐῶλτερ Σιτρὶν ἀντιπροσωπεία τῶν βρεταννικῶν ἐργατικῶν συνδικάτων, ἡ ἐπισκεφθεῖσα τὴν Ἑλλάδα τὸν Ἰανουάριον 1945, προέβη εἰς ἐκταφὴν πτωμάτων, ἐνταφιασθέντων εἰς ὁμαδικοὺς τάφους, καὶ εἰς ἐξονυχιστικὴν ἔρευναν περὶ τοῦ τρόπου μεταχειρίσεως τῶν συλληφθέντων χιλιάδων ὁμήρων. Πλεῖστα πτώματα εὑρέθησαν οἰκτρῶς παραμορφωμένα, εἰς τὸ πρόσωπον καὶ τὸ σῶμα.

Τοὺς ὁμήρους συνέλαβαν οἱ κομμουνισταὶ διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἀτιμωρησίαν των. Ἀλλά τοὺς μετεχειρίσθησαν κατὰ τρόπον ἀπάνθρωπον. Πολλοὶ ἀπήχθησαν ἡμίγυμνοι, κατὰ τὴν νύκτα, ἀπὸ τὰς οἰκίας των. Τοὺς ὑπεχρέωσαν νὰ βαδίσουν ἐπὶ τῶν χιόνων. Ἐλάχιστοι ἐπέζησαν. Ὅσοι λόγῳ ἡλικίας ἢ ἀδυναμίας ἐβραδυπόρουν, κατὰ τὴν τραγικὴν πρὸς Θεσσαλίαν πορείαν, ἐξετελοῦντο ἄνευ οἴκτου. Ὁλόκληροι οἰκογένειαι ἐξωντώθησαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Μικρόν ποσοστὸν ὁμήρων ἐπανῆλθεν εἰς τὰς οἰκίας των μετὰ τὴν συμφωνίαν τῆς Βάρκιζας. Ὑπελογίσθη ὅτι οἱ ἐκτελεσθέντες κατὰ τὰ Δεκεμβριανὰ ὑπερέβησαν, μόνον εἰς τὴν περιφέρειαν Ἀθηνῶν-Πειραιῶς, τὰς 30.000. Τὸ σύνολον δὲ τῶν καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα θυμάτων τῆς κομμουνιστικῆς θηριωδίας ἔφθασε τὰς 65.000 ψυχῶν.

Οὐδεμία δικαιολογία, οὐδεμία σκοπιμότης ἠμπορεῖ νὰ καλύψη

τά φρικτὰ αὐτά ἐγκλήματα. Οὔτε συγγνώμη, οὔτε λήθη εἶναι δυνατή.

Ἡ διάλυσις τοῦ Ἐδές.

Τὴν 4ην π.μ. τῆς 21ης Δεκεμβρίου 20.000 ἄνδρες τοῦ Ἐλάς ἐξωπλισμένοι μὲ βαρέα ὅπλα καὶ διαθέτοντες πυροβολικόν, ὑπό τὴν αὐτοπρόσωπον διοίκησιν τοῦ Στ. Σαράφη, ἐπετέθησαν ἐναντίον τοῦ προστατεύοντος τὴν Ἤπειρον Ἐδές. Ἡ ἐπίθεσης εἶχεν ὡς στόχον τήν Ἄρταν καὶ τὰ Ἰωάννινα. Ὡρισμένα τμήματα τοῦ Ἐδές, τοῦ ὁποίου ἡ συνολικὴ δύναμις ἀνήρχετο εἰς 10.000 ἄνδρας καὶ ἀξιωματικούς, διαβεβρωμένα ὑπὸ τῶν κομμουνιστῶν, διελύθησαν, μόλις ἐξεδηλώθη ἡ ἐπίθεσις. Τὰ ὑπόλοιπα, παρ' ὅλον ὅτι ἐπολέμησαν μὲ ἀποφασιστικότητα, ἐκάμφθησαν πρὸ τῆς ἀριθμητικῆς καὶ ὑλικῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἀντιπάλου των. Τὴν 22αν ἐξεκενώθη ἡ Ἄρτα καὶ τὴν ἐπομένην τὰ Ἰωάννινα. Ὁ Ἐδές συνεπτύχθη εἰς τὴν περιοχὴν Πρεβέζης, ὅπου ἠμύνθη μέχρι τῆς 29ης, ὅταν ἀπεφασίσθη ἡ μεταφορά τῶν μὴ διαλυθέντων τμημάτων του, ὡς καὶ τῶν προσφύγων, οἱ ὁποῖοι ἐγκατέλειψαν τὰς ἑστίας των, διὰ νὰ μὴ σφαγοῦν ὑπὸ τῶν κομμουνιστῶν, εἰς Κέρκυραν. Αἱ ἀπώλειαι τοῦ Ἐδές ἀνῆλθον εἰς 680 ἀξιωματικοὺς καὶ ὁπλίτας.

Τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ὁ Ελὰς διέλυσεν εἰς τὴν Ἀνατ. Μακεδονίαν τὴν ἀνταρτικὴν ὁμάδα τῶν Ποντίων τοῦ Ἀντώνη Φωστερίδη (Τσαοὺς-Ἀντών), ἡ ὁποία εἶχε προξενήσει μεγάλας ζημίας εἰς τοὺς Βουλγάρους καὶ ἐπὶ πλέον, κατώρθωσε νὰ ἐμποδίσῃ ὅπου ὑφίστατο, τὴν ἀνοικτὴν συνεργασίαν τῶν Ἑλλήνων μὲ τοὺς Βουλγάρους κομμουνιστάς. Ἡ διάλυσις ἐπετεύχθη διὰ τεχνάσματος. Προσεκλήθη εἰς Ἀθήνας ὁ Φωστερίδης διὰ νὰ λάβῃ δῆθεν διαταγὰς ἀπὸ τὸν στρατηγὸν Σκόμπι. Ἐπρόκειτο περὶ ἀπάτης, διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἀπομάκρυνσίς του. Ἐπραγματοποιήθη καθ' ὅν χρόνον τὸ Ἐὰμ μετεῖχε τῆς κυβερνήσεως.

Ἡ συμφωνία τῆς Βάρκιζας.

Ἡ κυβέρνησις Πλαστήρα εἶχεν ὡς κύριον ἔργον τὴν ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως καὶ τοῦ νόμου εἰς ὁλόκληρον τὴν ἐπικράτειαν. Πρὸς τοῦτο ἐχρειάζετο ὑλικὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν δέν διέθετεν. Οἱ Βρεταννοὶ ἦσαν τελείως ἀπρόθυμοι νὰ τὴν χορηγήσουν. Μετὰ τὸν τερματισμὸν τῆς μάχης τῶν Ἀθηνῶν ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἐξεύρεσιν

λύσεως διὰ συμβιβασμοῦ. Ἀποτέλεσμα τῆς βρεταννικῆς στάσεως ἦσαν αἱ διαπραγματεύσεις μεταξὺ τῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ Ἑάμ, αἱ ὁποῖαι διήρκεσαν ἀπὸ τῆς 2ας μέχρι 12ης Φερβνυαρίου 1945, ὁπότε ἔληξαν διὰ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συμφωνίας τῆς Βάρκιζας. Αἱ διαπραγματεύσεις ἔγιναν καί ἡ συμφωνία ὑπεγράφη εἰς ἔπαυλιν κειμένην ἐπὶ της παλαιᾶς πρὸς τὸ ὁμώνυμον θέρετρον ὁδοῦ.

Ἡ συμφωνία προέβλεπε : 1) Ἀμνηστίαν διά τὰ διαπραχθέντα ἀδικήματα, πλὴν τῶν τοῦ κοινοῦ ποινικοῦ δικαίου. 2) Πλήρη πολιτικὴν ἐλευθερίαν διὰ τὸ ΚΚΕ καὶ τὸ Ἑάμ. 3) Ἄμεσον ἄρσιν τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου εἰς τὴν περιοχὴν Ἀττικῆς. Εἰς τὰς ἄλλας περιοχὰς θὰ ἴσχυε μέχρι τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν νομίμων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχῶν. 4) Διεξαγωγὴν δημοψηφίσματος διὰ τὸ πολιτειακὸν ἐντὸς ἔτους καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐκλογὴν συντακτικῆς συνελεύσεως. 5) Ἐκκαθάρισιν τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ ἐκ τῶν συνεργασθέντων μετὰ τοῦ κατακτητοῦ. 6) Ἀποστράτευσιν τοῦ Ἑλὰς καὶ παράδοσιν ὑπ' αὐτοῦ 41.500 τυφεκίων, 1.050 ὁπλοπολυβόλων, 650 αὐτομάτων, 315 βαρέων πολυβόλων, 55 ὁμαδικῶν ὅλμων, 107 ἀτομικῶν ὅλμων, 52 πυροβόλων διαφόρων διαμετρημάτων, 15 συσκευῶν ἀσυρμάτων. 7) Ἀπελευθέρωσιν τῶν ὁμήρων τοὺς ὁποίους τὸ Ἑὰμ εἶχε κρατήσει διὰ νὰ ἀσκήσῃ πίεσιν πρὸς διεξαγωγὴν διαπραγματεύσεων.

Η συμφωνία τῆς Βάρκιζας ἦτο ἐπωφελὴς διὰ τοὺς Βρεταννοὺς καὶ τοὺς κομμουνιστάς. Οἱ πρῶτοι ἠμποροῦσαν νὰ ἀποσύρουν προοδευτικῶς τά στρατεύματά των ἐξ Ἑλλάδος καὶ νὰ τὰ χρησιμοποιήσουν εἰς τὰ κύρια θέατρα πολέμου καὶ νὰ ἀπαλλαγοῦν τῶν περὶ ἐπεμβάσεως εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς χώρας μας ἐπικρίσεων, αἱ ὁποῖαι διετυποῦντο εἰς Μ. Βρεταννίαν καὶ Η.Π.Α. (Δέν πρέπει νὰ λησμονῆται, ἐπὶ πλέον, ὅτι τὸ πρῶτον δεκαήμερον τοῦ Φεβρουαρίου ἐπραγματοποιήθη ἡ διάσκεψις τῆς Γιάλτας, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Ροῦζβελτ, Τσῶρτσιλ καὶ Στάλιν προσεπάθησαν νὰ θέσουν τὰς βάσεις τῆς μεταπολεμικῆς συνεργασίας των). Οἱ κομμουνισταὶ, ἐξ ἄλλου, ἐπέτυχον νὰ κερδίσουν χρόνον, πρὸς ἀνασύνταξιν τῶν δυνάμεών των, ὥστε νὰ δώσουν τὴν νέαν μάχην, ὅταν αἱ συνθῆκαι θὰ ἦσαν εὐνοϊκώτεραι δι' αυτούς. Ἀπόδειξις ἦτο ἡ ἀπόκρυψις μεγαλυτέρας ποσότητος ὁπλισμοῦ τῆς παραδοθείσης, (μέχρι τέλους Δεκεμβρίου 1946 ἀνεκαλύφθησαν ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων

41.437 τυφέκια, 810 πολυβόλα, 2.010 αὐτόματα, 168 βαρεῖς ὅλμοι, 96 πυροβόλα, 137 ἀντιαρματικὰ τυφέκια, 3.534 περίστροφα), ἡ διαφυγὴ εἰς Νοτιοσλαβίαν καὶ Βουλγαρίαν 5.000 Ἐλασιτῶν μετὰ τοῦ ὁπλισμοῦ των καὶ ἡ παραμονὴ εἰς τὰ βουνὰ ἀρκετῶν ἄλλων ὑπὸ τὸν Ἄρην Βελουχιώτην.

Δύο ἡμέρας μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συμφωνίας ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας, προερχόμενος ἐκ Γιάλτας, ὁ Βρεταννὸς πρωθυπουργὸς Οὐΐνστων Τσῶρτσιλ. Ὁ λαὸς τῆς πρωτευούσης τοῦ ἐπεφύλαξεν ἐξαιρετικῶς ἐνθουσιώδη ὑποδοχὴν. Ἐξέφραζεν οὕτω τὰς εὐχαριστίας του πρὸς τὸν γηραιὸν ἡγέτην, διότι ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τόν κομμουνιστικὸν κατακλυσμόν.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Η ΑΤΟΜΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΚΑΙ Ο ΨΥΧΡΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Τὸ 1945 ἐσημείωσε τὸ τέλος μιᾶς ἐποχῆς καὶ τὴν ἀπαρχὴν μιᾶς νέας, τῆς ἀτομικῆς. Ἡ ἀνθρωπότης ἐπλουτίσθη μὲ δύναμιν ἐνεργείας ἀπροσδιορίσστου ἐκτάσεως, ἡ ὁποία ἐπέφερε πλήρη ἀλλαγὴν εἰς τὸν τεχνικὸν, οἰκονομικὸν καὶ πολιτικὸν τομέα. Ἀκόμη σήμερον εἶναι δύσκολον νὰ καθορισθῇ ποῖον θὰ εἶναι τὸ μέλλον τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν τεχνολογικῶν συνθηκῶν, τὰς ὁποίας ἐδημιούργησεν ἡ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς τῆς διασπάσεως τοῦ ἀτόμου.

Ἀλλὰ τὸ 1945 συνέβη καὶ κάτι ἄλλο. Ἡ Σοβ. Ἕνωσις ἔθεσε, μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ ὑπολοίπου κόσμου, ἕνα «σιδηροῦν παραπέτασμα, ὡς τὸ ἀπεκάλεσεν ὁ Τσῶρτσιλ, ὄπισθεν τοῦ ὁποίου προσεπάθησε νὰ διαμορφώσῃ ἕνα ἰδικόν της κόσμον, τελείως ξένον πρὸς τὸν μέχρι τότε γνωστόν, τελείως ἀπεστερημένον τῶν μεγάλων ἀρχῶν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ εἰς τόν κόσμον αὐτὸν περιέλαβεν, ὡς ἔπαθλον τῆς νίκης, παραβιάζουσα συμπεφωνημένα καὶ ἀθετοῦσα ὑποσχέσεις, διὰ τῆς ἐπιβολῆς τῆς στρατιωτικῆς ἰσχύος της, τήν Πολωνίαν, τὴν Οὐγγαρίαν, τὴν Ρουμανίαν, τὴν Βουλγαρίαν, τὴν Νοτιοσλαβίαν, τήν Ἀλβανίαν, τήν Ἀνατολικήν Γερμανίαν, τήν Τσεχοσλοβακίαν.

Κατὰ τὴν διάσκεψιν τῆς Γιάλτας ὁ Ροῦζβελτ, ἐπιθυμῶν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν συμμετοχὴν τῶν σοβιετικῶν ἐνόπλων δυνάμεων εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἰαπωνίας, μετὰ τῆς ὁποίας ἡ Σοβ. Ἕνωσις διετήρει ἀκόμη κανονικάς σχέσεις, προέβη εἰς παραχωρήσεις πρὸς τὸν Στάλιν. Διὰ τῶν παραχωρήσεων αὐτῶν, ἔναντι τῶν ὁποίων ἔλαβεν ἁπλῶς τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι αἱ σοβιετικαὶ δυνάμεις θὰ ἐστρέφοντο κατὰ τῆς Ἰαπωνίας εὐθὺς ὡς θὰ ἔληγεν ὁ πόλεμος κατὰ τῆς Γερμανίας, ἐκρίθη ἡ τύχη τῶν προαναφερθεισῶν ὀκτὼ χωρῶν καὶ ἐδημιουργήθησαν αἱ προυποθέσεις διὰ τὴν ἐξαπόλυσιν

τοῦ ἀποκληθέντος «ψυχροῦ πολέμου». Τὰς συνεπείας ἐκ τῶν παραχωρήσεών του ὁ Φρ. Ρούζβελτ δὲν τὰς ἐγνώρισε. Τὴν 12ην Ἀπριλίου ἀπέθνησκε, τρεῖς μῆνας μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς τετάρτης προεδρικῆς θητείας του. (Ἦτο ὁ μόνος Ἀμερικανός, ὁ ὁποῖος ἐξελέγει τέσσαρας φοράς Πρόεδρος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν). Τὸν διεδέχθη ὁ ἀντιπρόεδρος Χάρρυ Τροῦμαν, ὁ ὁποῖος μετὰ 16 ἡμέρας ἐπληροφορεῖτο τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ Μουσσολίνι ὑπὸ ἀτάκτων Ἰταλῶν (εὐθὺς μετὰ τὴν συνθηκολόγησιν τῆς Ἰταλίας, ὁ Χίτλερ ἀπηλευθέρωσε τὸν Μουσσολίνι καὶ τὸν ἐγκατέστησε εἰς Βορ. Ἰταλίαν, ὡς ἀρχηγὸν τῆς Ἰταλικῆς φασιστικῆς δημοκρατίας) καὶ μετὰ 18 τὴν αὐτοκτονίαν τοῦ Χίτλερ εἰς τὸ ὑπόγειον τῆς Καγκελλαρίας τοῦ Ράϊχ. Πρὶν δὲ συμπληρώσῃ μῆνα εἰς τὴν ἄσκησιν τῶν νέων καθηκόντων του, ἡ Γερμανία παρεδίδετο ἄνευ ὅρων (8 Μαΐου). Ὁ πόλεμος εἰς τὴν Εὐρώπην εἶχε λήξει, ἀφοῦ διήρκεσε 5 ἔτη, 8 μῆνας καὶ 8 ἡμέρας. Εἶχε προκαλέσει τὴν ἐρήμωσιν τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῆς εὐρωπαϊκῆς ἠπείρου καὶ ἑκατομμύρια θυμάτων. Εἶχε νεκρώσει τὴν οἰκονομίαν της καὶ ὑπέβαλεν εἰς ἀφαντάστους στερήσεις τοὺς εὐρωπαϊκοὺς λαούς. Εἶχεν ἀποδιοργανώσει τοὺς κρατικοὺς μηχανισμοὺς ὅλων τῶν ἐμπλακεισῶν εἰς τὸν πόλεμον εὐρωπαϊκῶν χωρῶν.

Τὴν 17ην Ἰουλίου συνῆλθεν εἰς Πότσδαμ, τὸ παρὰ τὸ Βερολῖνον θέρετρον τῶν Γερμανῶν Αὐτοκρατόρων, διάσκεψις τῶν ἡγετῶν τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν, τῆς Μ. Βρεταννίας, καὶ τῆς Σοβιετικῆς Ἑνώσεως, πρὸς καθορισμὸν τοῦ μέλλοντος τῆς Γερμανίας. Ἡ διάσκεψις διήρκεσε μέχρι τῆς 2ας Αὐγούστου. Κατὰ τὴν διάρκειάν της ἐπραγματοποιήθη κυβερνητικὴ ἀλλαγὴ εἰς τὴν Μ. Βρεταννίαν. Τὴν 5ην Ἰουλίου διενηργήθησαν ἐκλογαί, ἀλλ ἡ καταμέτρησις τῶν ψήφων ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ τὴν 26ην τοῦ ἰδίου μηνός, ὥστε νὰ συγκεντρωθοῦν καὶ τὰ ψηφοδέλτια τῶν Βρεταννῶν ἀξιωματικῶν καὶ ὁπλιτῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν κατεσπαρμένοι εἰς ὁλόκληρον τὸν κόσμον. Τὸ ἀποτέλεσμα ἔδωσε συντριπτικὴν πλειονοψηφίαν εἰς τὸ Ἐργατικὸν Κόμμα. Ἀμέσως ἐσχηματίσθη κυβέρνησις ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν του Κλῆμεντ Ἄττλη. Ἦτο ἡ τρίτη φορὰ ποὺ ἐκαλεῖτο εἰς τὴν ἐξουσίαν τὸ Ἐργατικὸν Κόμμα, ἀλλ' ἡ πρώτη ποὺ διέθετεν αὐτοδύναμον πλειονοψηφίαν. Αὐτὸ τοῦ ἔδωσε τὴν εὐκαιρίαν νὰ πραγματοποιήσῃ σημαντικὰς κοινωνικὰς καὶ οἰκονομικὰς μεταρρυθμίσεις. Ἡ

ἀλλαγὴ κυβερνήσεως ἔφερε καὶ ἀλλαγὴν ἀντιπροσωπεύσεως εἰς τὴν διάσκεψιν. Μέχρι 25ης Ἰουλίου ἐξεπροσώπουν τὴν Μ. Βρεταννίαν οἱ Τσῶρτιλ καὶ Ἤντεν, ἀπό τῆς 28ης οἱ Ἄττλη καὶ Ἔρνεστ Μπέβιν, ποὺ εἶχεν ἀναλάβει τὸ ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς διασκέψεως τοῦ Πότσδαμ ὁ Στάλιν διετύπωσεν, εἰς ἰδιαιτέραν συνομιλίαν μὲ τὸν Τσῶρτσιλ, τὰς πρώτας εἰς βάρος τῆς Ἑλλάδος κατηγορίας. Παρεπονέθη ὅτι ἐξτρεμιστικὰ στοιχεῖα προεκάλουν ἐπεισόδια εἰς τὰ βουλγαρικὰ καὶ ἀλβανικὰ σύνορα καὶ προητοίμαζον εἰσβολὴν εἰς τὰ δύο ὅμορα κράτη. Αἱ κατηγορίαι ἦσαν ἀστήρικτοι, ἀλλ ἐπρόδιδον τὰς προθέσεις τοῦ Σοβιετικοῦ ἡγέτου. Ὅπως καὶ οἱ πρὸς τὸν Τσῶρτσιλ ὑπαινιγμοί, περὶ παραχωρήσεις τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως, ὡς ναυτικῆς βάσεως, εἰς τὴν Σοβ. Ἕνωσιν.

Τέσσαρας ἡμέρας μετὰ τὴν λῆξιν τῆς διασκέψεως ἡ πρώτη ἀτομικὴ βόμβα ἐρρίπτετο ἐπὶ τῆς ἰαπωνικῆς πόλεως Χιροσίμα καὶ τρεῖς ἡμέρας ἀργότερον ἡ δευτέρα ἐπὶ τῆς Ναγκασάκι. Τὴν εἰς τὴν ἔρημον τῆς Νεβάδας ἐπιτυχῆ δοκιμὴν τῆς ἀτομικῆς βόμβας ἐπληροφορήθη ὁ Τροῦμαν τήν 17ην Ἰουλίου εἰς τὸ Βερολῖνον. Ἀπεφάσισε, μετὰ ὥριμον σκέψιν, νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ τρομερὸν αὐτὸ ὅπλον, διὰ νὰ ἐξαναγκάσῃ τὴν Ἰαπωνίαν εἰς συνθηκολόγησιν. Πράγματι, τὴν 2αν Σεπτεμβρίου ὑπεγράφη εἰς τὸν κόλπον τοῦ Τὸκιο ἐπὶ τοῦ ἀμερικανικοῦ θωρηκτοῦ «Μισσούρι», ἡ ἄνευ ὅρων παράδοσις τῆς Ἰαπωνίας. Ὁ Ἰάπων Αὐτοκράτωρ ἐτέθη ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ Μὰκ Ἄρθουρ, ἀνωτάτου διοικητοῦ τῶν εἰς τὸν Εἰρηνικὸν ἀμερικανικῶν δυνάμεων. Ὁ πόλεμος εἰς τὴν Ἄπω Ἀνατολὴν ἔληγεν, ἀφοῦ διήρκεσε 3 ἔτη, 8 μῆνας καὶ 26 ἡμέρας. Ἡ ἀνθρωπότης ἠμποροῦσε νὰ ἀποβλέψει εἰς τὴν εἰρήνην, θὰ ἀπεδεικνύετο συντόμως ὅτι ἡ εἰρήνη αὐτὴ ἐπεφύλασσε πολλὰς ἐκπλήξεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Η ΕΛΛΑΣ ΠΡΩΤΟΣ ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΣΟΒ. ΕΝΩΣΕΩΣ

Χαώδης κατάστασις ἐπικράτει εἰς τὴν χώραν μας ἀρχομένου τοῦ 1945. Ἀκόμη καὶ γερμανικαὶ νησῖδες ἀντιστάσεως ἐξηκολούθουν

νά ὑφίστανται εἰς Κρήτην καὶ Μῆλον. Ἡ γερμανικὴ φρουρὰ τῆς Κρήτης, ἡ ὁποία εἶχε συγκεντρωθῆ καὶ ὀχυρωθῆ εἰς τὸν νομὸν Χανίων καὶ ἐκείνη τῆς Μήλου, συνολικῆς δυνάμεως 16.000 ἀνδρῶν, θὰ παραδοθούν τὴν ἐπαύριον τῆς συνθηκολογήσεως τῆς Γερμανίας.

Μετὰ τὴν συμφωνίαν τῆς Βάρκιζας ὁ ἔλεγχος τῆς κυβερνήσεως ἀποκατεστάθη εἰς ὁλόκληρον τὴν ἐπικράτειαν. Ἀλλ' ὅλα τὰ ἄλλα προβλήματα παρέμενον ἐκκρεμῆ. Καὶ ἦσαν πολιτικά, οἰκονομικά, ὀργανωτικά, θὰ ἐχρειάζετο κυβέρνησις συνεργασίας ὅλων τῶν ἐθνικοφρόνων κομμάτων, διὰ νὰ δοθοῦν ταχεῖαι καὶ ἱκανοποιητικαί λύσεις. Ἡ διαφορὰ ἀντιλήψεων ἐπὶ τοῦ πολιτειακοῦ κατέστησεν ἀδύνατον τὴν συνεργασίαν. Οὕτω, ἐντὸς τοῦ 1945, ἐσχηματίσθησαν πέντε κυβερνήσεις, μονοπλεύρου ἑκάστη προσανατολισμοῦ. Βασικὴ διαφωνία ὑπῆρχεν ὡς πρὸς τὸν χρόνον διενεργείας τοῦ δημοψηφίσματος. Οἱ κεκηρυγμένοι ὑπὲρ τῆς ἐπανόδου τοῦ Βασιλέως, τὸν ὁποῖον ἐθεώρουν ὡς τὸν μόνον σταθερὸν παράγοντα εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν σύγχυσιν καὶ ἀστάθειαν, ἐζήτουν τὴν ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος διεξαγωγὴν τοῦ δημοψηφίσματος, πεπεισμένοι ὅτι ἡ μεγάλη πλειονοψηφία τοῦ λαοῦ θὰ ἐψήφιζεν ὑπὲρ αὐτοῦ. Οἱ ἀντιβασιλικοί, διαπιστοῦντες τὸ ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως λαϊκὸν ρεῦμα, ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἀναβολὴν τοῦ δημοψηφίσματος, ὥστε νὰ παρέλθῃ ἡ ἐκ τῶν Δεκεμβριανῶν ἐπίδρασις ἐπὶ τῶν μαζῶν. Εἶχον, δηλαδή, τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ κομμουνιστικὴ ἐπανάστασις καὶ αἱ διαπραχθεῖσαι ὠμότητες εἶχον ἀλλοιώσει τὰς ἀντιλήψεις τοῦ λαοῦ.

Ἡ κυβέρνησις Πλαστήρα ὑπεχρεώθη νὰ παραιτηθῆ τὴν 8ην Ἀπριλίου 1945, διότι ἐκρίθη ὅτι ἐκινεῖτο πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ἀναβολῆς τοῦ δημοψηφίσματος. Τὴν διεδέχθη ὑπηρεσιακὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ναυάρχου Πέτρου Βούλγαρη, ἡ ὁποία παρέμεινεν εἰς τὴν ἐξουσίαν μέχρι τῶν ἀρχῶν Ὀκτωβρίου. Παρῃτήθη, διότι ἐδήλωσεν ὅτι θὰ διενήργει ἐκλογὰς τὴν 20ὴν Ἰανουαρίου 1946. Ἡ δήλωσίς της ἦτο ἀπόρροια ἐπελθούσης συμφωνίας μεταξὺ τῶν κυβερνήσεων Μ. Βρεταννίας, Ἡνωμ. Πολιτειῶν καὶ Γαλλίας (Ἀπό τῆς διασκέψεως τοῦ Πότσδαμ, ὅταν τῆς ἀνεγνωρίσθη τὸ δικαίωμα ὅπως ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν μιᾶς ζώνης εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ ἑνὸς τομέως εἰς τὸ Βερολῖνον, περιελήφθη καὶ

ἡ Γαλλία εἰς τὸ δημιουργηθὲν συμβούλιον τῶν τεσσάρων ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν, τὸ ὁποῖον θὰ εἶχεν ἁρμοδιότητα νὰ ἐπιλαμβάνεται τῆς λύσεως ὅλων τῶν ἀναφυομένων διεθνῶν προλημάτων) περὶ προτάξεως τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν τοῦ δημοψηφίσματος. Ἡ συμφωνία ἀνεκοινώθη τὴν 19ην Σεπτεμβρίου, κατὰ τὴν διάρκειαν ἐπισήμου ἐπισκέψεως τοῦ Ἀντιβασιλέως Ἀρχιεπισκόπου Δαμασκηνοῦ εἰς τὴν βρεταννικὴν πρωτεύουσαν. Ἀλλ' ἐνῷ τὰ ἀντιβασιλικὰ κόμματα ἐδέχοντο τὴν συμφωνίαν αὐτήν, ἠρνοῦντο νὰ δεχθοῦν τὸν ὁρισθέντα ὑπὸ τοῦ Βούλγαρη χρόνον ἐκλογῶν. Καὶ ἠπείλησαν ἀποχήν. Προεκλήθη κυβερνητικὴ κρίσις σημαντικῆς διαρκείας, κατὰ τὸ διάστημα τῆς ὁποίας ὁ Ἀντιβασιλεὺς ἀνέλαβε προσωπικῶς τὴν πρωθυπουργίαν. Τὴν 1ην Νοεμβρίου ἡ κρίσις ἐλύθη διὰ τοῦ σχηματισμοῦ κυβερνήσεως ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Π. Κανελλοπούλου. Οἱ ἀντιβασιλικοὶ τὴν κατεπολέμησαν. Κατέστη ἀπαραίτητος ἡ εἰς Ἀθήνας ἔλευσις τοῦ Βρεταννοῦ ὑφυπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Μὰκ Νήλ. Οὗτος ἐπεδίωξε τὴν συνεργασίαν βασιλοφρόνων καὶ ἀντιβασιλικῶν. Δὲν τὸ ἐπέτυχεν. Ἐπέβαλε τότε κυβέρνησιν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Θεμ. Σοφούλη, ἡ ὁποία ὡρκίσθη τὰς πρωϊνὰς ὥρας τῆς 22ας Νοεμβρίου. Εἰς αὐτὴν συμμετεῖχον ὡς ἀντιπρόεδροι οἱ Γ. Καφαντάρης καὶ Ἐμμ. Τσουδερός, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε καὶ τὸ νεοϊδρυθὲν ὑπουργεῖον Συντονισμοῦ, ὡς ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν ὁ Ι. Σοφιανόπουλος, ὡς ὑπουργὸς Ἐφοδιασμοῦ ὁ Γ. Καρτάλης καὶ διάφοροι νέοι, ὡς ἐκπρόσωποι ὁμάδων ἀντιστάσεως. Ἐνεφανίσθη δηλαδὴ ἡ κυβέρνησις ὡς συνασπισμὸς τῶν παλαιῶν δημοκρατικῶν κομμάτων καὶ τῶν μὴ Ἐαμικῶν, ἀλλ' ἀντιβασιλικῶν ὁμάδων ἀντιστάσεως. Οἱ ἀποτελοῦντες αὐτήν, πλὴν τῶν φιλελευθέρων, ἀπέβλεπον εἰς μακροχρόνιον ἀναβολὴν τῶν ἐκλογῶν. Δι' αὐτό, ὅταν τὴν 19 Ἰανουαρίου 1946 ὁ Σοφούλης προεκήρυξεν ἐκλογὰς ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς, διὰ τὴν 31ην Μαρτίου 1946, ἀφοῦ ἐπὶ ματαίῳ προσεπάθησαν νὰ τὸν μεταπείσουν, ἀπεχώρησαν τῆς κυβερνήσεως καὶ ἀπέσχον τῶν ἐκλογῶν, συνοδοιπορησαντες μὲ τοὺς κομμουνιστάς.

Σοβιετικὴ προσφυγή.

Ἡ διενέργεια ἐκλογῶν, ἀπαραίτητος προϋπόθεσις ἐπανόδου εἰς τὴν νομιμότητα, κατέστη καὶ ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη μετὰ

τὴν ἐξαπολυθεῖσαν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος καὶ Μ. Βρεταννίας σοβιετικὴν ἐπίθεσιν. Τὴν 21ην Ἰανουαρίου 1946, ἡ σοβιετικὴ κυβέρνησις προσέφυγεν εἰς τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας τῶν Ἡνωμ. Ἐθνῶν, κατηγοροῦσα τὴν Μ. Βρεταννίαν ὅτι ἀδικαιολογήτως διετήρει βρεταννικὰ στρατεύματα εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου.

Αἱ χῶραι αἱ εὑρεθεῖσαι εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν μέ τὸν Ἄξονα ἀπεκλήθησαν Ἡνωμένα Ἔθνη, διὰ τῆς δηλώσεως τὴν ὁποίαν ὑπέγραψαν τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1942 καὶ διὰ τῆς ὁποίας ἀνελάμβανον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συνεχίσουν τόν ἀγῶνα δι' ὅλων τῶν μέσων καὶ νὰ μὴ προέλθουν εἰς σύναψιν χωριστῆς ἀνακωχῆς ἢ εἰρήνης μὲ τὸ κράτος ἢ τὰ κράτη του Ἄξονος ποὺ ἦτο ἀντίπαλός των. Ἡ δήλωσις αὐτὴ ἀπετέλει καὶ υἱοθέτησιν τῆς ἀπὸ 12ης Αὐγούστου 1941 κοινῆς διακηρύξεως τῶν Ροῦζβελτ - Τσῶρτσιλ, ἡ ὁποία ἀπεκλήθη «Χάρτης τοῦ Ἀτλαντικοῦ». Εἰς τὴν διακήρυξιν περιείχετο ὑπαινιγμὸς περὶ ἱδρύσεως ὀργάνου συλλογικῆς ἀσφαλείας μετὰ τὸν πόλεμον. Ἀπὸ τοῦ 1943 ὁ Ἀμερικανὸς ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν Κόρντελ Χὰλ ἤρχισε νὰ προωθῇ τὸ θέμα τῆς συντάξεως τοῦ καταστατικοῦ χάρτου τοῦ ἐν λόγῳ Ὀργανισμοῦ. Τὸν Αὔγουστον 1944 συνῆλθε διάσκεψις τῶν τριῶν Μεγάλων εἰς Ντάμπαρτον Ὂκς, πλησίον τῆς Οὐάσιγκτων, διὰ τὴν κατάρτισιν τοῦ ὁριστικοῦ σχεδίου. Ἀνεφύη διαφωνία ἐπὶ δύο σημείων. 1) Ἐπὶ τοῦ ἐὰν αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι καὶ θὰ ἀπετέλουν μόνιμα μέλη τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Ὀργάνου τοῦ Ὀργανισμοῦ, θὰ εἶχον δικαίωμα ἀρνησικυρίας καὶ εἰς διαφορὰς ὅπου θὰ ἦσαν ἀμέσως ἀναμεμιγμέναι. 2) Ἐὰν θὰ ἐγίνετο δεκτὴ μόνη ἡ Σοβ. Ἕνωσις, ὡς Ὁμοσπονδιακὸν Κράτος, ἢ αἱ 16 ὁμόσπονδοι χῶραι αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν τὴν Ἕνωσιν. Ἡ διαφωνία ἐλύθη εἰς τὴν διάσκεψιν τῆς Γιάλτας. Ἐπὶ τοῦ πρώτου σημείου ἔγινε δεκτὴ ἡ σοβιετικὴ ἄποψις, ὅτι τὸ βέτο θὰ εἶχεν ἐφαρμογὴν ἐπὶ πάσης περιπτώσεως. Ἐπὶ τοῦ δευτέρου σημείου, ἔγινε δεκτὸν ὅπως ἐκτὸς τῆς Σοβ. Ἑνώσεως μετέχουν τοῦ Ὀργανισμοῦ ἡ Ουκρανία καὶ ἡ Λευκορωσία, ἐπειδὴ εἶχον ἰδικὰ των ὑπουργεῖα Ἐξωτερικῶν. Κατόπιν τῆς συμφωνίας αὐτῆς συνεκλήθη διάσκεψις εἰς Ἅγιον Φραγκῖσκον τῶν ΗΠΑ τὴν 25ην Ἀπριλίου 1945, πρὸς ψήφισιν τοῦ καταστατικοῦ χάρτου τοῦ Ὀργανισμοῦ. Ἡ διάσκεψις ἐτερμάτισε τὰς ἐργασίας της τὴν 25ην Ἰουνίου 1945, διὰ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ

καταστατικοῦ χάρτου ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν 50 κρατῶν τὰ ὁποῖα μετέσχον εἰς αὐτήν. Κατὰ τὴν διάσκεψιν ἐσημειώθη θλιβερὸν ἐπεισόδιον μεταξὺ τοῦ Ἕλληνος ἀντιπροσώπου ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Ι. Σοφιανοπούλου καὶ τῶν ἀντιπροσώπων ΗΠΑ καὶ Μ. Βρεταννίας, διότι ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὴν ψηφοφορίαν περὶ εἰσδοχῆς τῆς Ἀργεντινῆς εἰς τὰ Ἡνωμ. Ἔθνη, ἐψήφισε μετὰ τῆς Σοβιετ. Ἑνώσεως ἐναντίον τῆς εἰσδοχῆς. Ὁ Σοφιανόπουλος ὑπεχρεώθη νὰ παραιτηθῇ μόλις ἔληξεν ἡ διάσκεψις.

Ὁ καταστατικὸς χάρτης τοῦ Ὀργανισμοῦ Ἡνωμένων Ἐθνῶν προέβλεπε τὴν ὕπαρξιν δύο βασικῶν ὀργάνων, τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας καὶ τῆς Γεν. Συνελεύσεως. Τὸ πρῶτον θὰ ἀπετελεῖτο ἐκ πέντε μονίμων μελῶν, τῶν ΗΠΑ, τῆς Μ. Βρεταννίας, Γαλλίας, Σοβ. Ἑνώσεως καὶ Κίνας, μὲ δικαίωμα ἀρνησικυρίας (βέτο) καὶ 6 μὴ μονίμων μελῶν μὲ διετῆ θητείαν. Εἰς τὴν Γεν. Συνέλευσιν θὰ μετεῖχον ὅλα τὰ μέλη. Ἀλλ' αἱ ἀποφάσεις ἐπὶ θεμάτων οὐσίας δὲν θὰ ἐλαμβάνοντο χωρὶς τὴν πλειονοψηφίαν τῶν 2/3 τῶν ψηφισάντων μελῶν. Ὁ Ὀργανισμὸς θὰ ἤρχιζε νὰ λειτουργῇ μετὰ τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ Χάρτου ὑπὸ τῶν 5 μεγάλων δυνάμεων καὶ τῆς πλειοννοψηφίας τῶν ὑπολοίπων μελῶν. Τῆς προϋποθέσεως αὐτῆς πραγματοποιηθείσης πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 1945, ἡ Α΄ Γενικὴ Συνέλευσις συνεκλήθη εἰς Λονδῖνον τὴν 10ην Ἰανουαρίου 1946.

Ἐνῷ, ὅμως συνεχίζοντο οἱ πανηγυρικοὶ λόγοι διὰ τὴν ἔναρξιν λειτουργίας τοῦ νέου διεθνοῦς ὀργανισμοῦ, ἡ Σοβ. Ἕνωσις κατέθεσε τὴν προσφυγήν της. Ὁ Ἕλλην πρωθυπουργὸς ἔσπευσεν, ἀμέσως, νὰ δηλώσῃ ὅτι «τὰ βρεταννικὰ στρατεύματα εὑρίσκονται ἐν Ἑλλάδι μὲ τὴν ἀπόλυτον συγκατάθεσιν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ δροῦν ἐν εἰλικρινεῖ συνεργασίᾳ μετ' αὐτῆς». Διὰ τῆς δηλώσεως αὐτῆς ἐνομιμοποιεῖτο πλήρως ἡ παρουσία τῶν βρεταννικῶν στρατευμάτων εἰς τὴν χώραν μας. Ὁ ευρισκόμενος ὅμως εἰς Λονδῖνον ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας εἰς τὴν Α΄ Γενικὴν Συνέλευσιν ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Ι. Σοφιανόπουλος διεφώνησε πρὸς τὴν χαραχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ πρωθυπουργοῦ γραμμὴν καὶ παρῃτήθη. Ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ μέχρι τότε ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν Κ. Ρέντη, ὁ ὁποῖος καὶ ὑπεστήριξε τὴν ἑλληνικὴν θέσιν κατὰ τὴν ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας συζήτησιν, ἀρξαμένην τὴν 1ην Φεβρουαρίου καὶ λήξασαν τὴν 6ην τοῦ ἰδίου μηνός. Ἡ ἐκδοθεῖσα

ἀπόφασις περιελάμβανε τὰ ἀκόλουθα : «Τὸ Συμβούλιον ἔλαβεν ὑπὸ σημείωσιν τὰς γενομένας ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Σοβ. Ἑνώσεως, Μεγ. Βρεταννίας καὶ Ἑλλάδος δηλώσεις, ὡς καὶ τὰς ἀναφερθείσας ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων καὶ ἄλλων Ἐθνῶν γνώμας, ὡς πρὸς τὴν παρουσίαν τῶν βρεταννικῶν στρατευμάτων ἐν Ἑλλάδι. Αἱ δηλώσεις κατεχωρίσθησαν εἰς τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεων τοῦ Συμβουλίου, τὸ ὁποῖον βεβαιώνει ὅτι θεωρεῖ οὕτω τὸ ζήτημα ὡς τερματισθὲν». Ἡ σοβιετικὴ προσφυγὴ εἶχεν ἀπορριφθῆ, ἀλλ' ὁ ψυχρὸς πόλεμος εἶχεν ἀρχίσει μὲ πρῶτον στόχον τὴν Ἑλλάδα. Ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν θὰ προσελάμβανε θερμὴν μορφὴν διὰ τὴν χώραν μας.

Ὁ νέος πληθωρισμός.

Διὰ τοῦ Α.Ν. 18/9 Νοεμβρίου 1944, ἡ κυβέρνησις Παπανδρέου ἀπεπειράθη σταθεροποίησην τοῦ νομίσματος, τοῦ ὁποίου ἡ ἀξία εἶχε τελείως ἐξευτελισθῆ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κατοχῆς. Εἰσήχθη ἀπὸ 11ης Νοεμβρίου νέα δραχμή, ἡ ὁποία ἀντηλλάσσετο μὲ 50 δισ. παλαιῶν δραχμῶν καὶ ὡρίσθη ἡ ἰσοτιμία της 600 νέαι δραχμαὶ = 1 ἀγγλικὴ λίρα, 150 νέαι δραχμαὶ = 1 ἀμερικανικὸν δολλάριον. Ἡ καθιέρωσις νέας δραχμῆς ὑπῆρξε πρόωρος. Τὸ κράτος ἐστερεῖτο ἐσόδων, ἡ παραγωγὴ εἶχε σχεδὸν σταματήσει, αἱ εἰσαγωγαὶ ἦσαν περιωρισμέναι εἰς τὰ παρεχόμενα ὑπὸ τῶν συμμάχων εἴδη πρώτης ἀνάγκης, τῶν ὁποίων ἡ προώθησις εἰς τὰς ἐπαρχίας ἦτο δυσχερεστάτη, λόγῳ ἀνυπαρξίας συγκοινωνιῶν. Τὸ σιδηροδρομικὸν καὶ ὁδικὸν δίκτυον εἶχε κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος του καταστραφῆ ὑπὸ τῶν Γερμανῶν διὰ τῆς ἀνατινάξεως γεφυρῶν - σηράγγων, ἀχρηστεύσεως τοῦ τροχαίου ὑλικοῦ. Τὰ σκάφη τῆς ἀκτοπλοΐας, πλὴν τριῶν, εἶχον καταβυθισθῆ. Αὐτοκίνητα δὲν ὑπῆρχον.

Οἱ Ἀμερικανοὶ καὶ οἱ Βρεταννοὶ ἀπὸ τοῦ 1942 ἐμελέτησαν τὸ θέμα τῆς παροχῆς βοηθείας εἰς τὰς ἀπελευθερουμένας χώρας. Πόρισμα τῆς μελέτης ἦτο ἡ ἵδρυσις, τὰ τέλη τοῦ 1943, τοῦ Ὀργανισμοῦ περιθάλψεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῶν Ἡνωμ. Ἐθνῶν (ΟΥΝΡΡΑ - UNRRA, ἐκ τῶν ἀρχικῶν τῶν ἀνωτέρω λέξεων εἰς τὴν ἀγγλικήν). Τὰ μέλη τοῦ ὀργανισμοῦ, τὰ ὁποῖα δὲν εἶχον κατακτηθῆ, θὰ συνεισέφερον διὰ τὴν παροχὴν βοηθείας εἰς τὰ κατακτηθέντα. Τὸ ἔργον τῆς Οὔνρα θὰ ἤρχιζεν ἕξ μῆνας μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν

μιᾶς χώρας. Κατὰ τοὺς πρώτους ἓξ μῆνας τὴν εὐθύνην τῆς παροχῆς βοηθείας θὰ εἶχον αἱ στρατιωτικαὶ ἀρχαί.

Ὡς εἶχε συμφωνηθῆ, κατὰ τὸ ἑξάμηνον αὐτὸ θὰ εἰσήγοντο εἰς τὴν χώραν μας 810.000 τόννοι ἐφοδίων, δηλαδὴ 135.000 μηνιαίως. Λόγω τῶν γεγονότων τοῦ Δεκεμβρίου δὲν εἰσήχθησαν παρὰ 261.855 τόννοι. Αὐτὸ ἐπηρέασε τόσον τὴν διατροφὴν τοῦ πληθυσμοῦ, ὅσον καὶ τὰς τιμάς. Τὰ γεγονότα τοῦ Δεκεμβρίου ἤσκησαν καὶ ἄλλην δυσμενῆ ἐπίδρασιν. Δὲν ἐπέτρεψαν τὴν προώθησιν τῆς ἀναδιοργανώσεως τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ, ὥστε νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ πραγματοποίησις κρατικῶν ἐσόδων.

Τὴν 1ην Ἀπριλίου 1945, ἡ Οὔνρρα ἀνέλαβε τὴν εὐθύνην τῆς παροχῆς τῶν ἀναγκαίων ἐφοδίων, τῶν ὁποίων ἡ διανομὴ θὰ ἐγίνετο ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Βάσει τοῦ καταστατικοῦ χάρτου της ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ φέρῃ τρόφιμα ἐξασφαλίζοντα 2.650 θερμίδας, ἡμερησίως, κατ' ἄτομον καὶ ἐφόδια ἱκανὰ νὰ βοηθήσουν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς προπολεμικῆς μορφῆς τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας.

Τὴν ἀνόρθωσιν τῆς οἰκονομίας ἀνέλαβε,, τὴν 2αν Ἰουνίου, ὁ μόλις ἐπανελθὼν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ Διοικητὴς τῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος Κυρ. Βαρβαρέσσος, ὁρκισθεὶς ὡς ἀντιπρόεδρος τῆς κυβερνήσεως Βούλγαρη καὶ ὑπουργὸς Ἐφοδιασμοῦ. Οὗτος ἀντεμετώπισε νέαν πληθωρικὴν κατάστασιν. Ἡ ἀγοραστικὴ δύναμις τῆς νέας δραχμῆς εἶχε χάσει τὰ 3/4 τῆς ἀξίας της. Ἀπεφάσισε νὰ καθορίσῃ νέαν ἰσοτιμίαν. Ἐφεξῆς θὰ ἐχρειάζοντο 2.000 δραχμαὶ διὰ τὴν ἀγορὰν μιᾶς χαρτίνης λίρας Ἀγγλίας καὶ 500 δραχμαὶ δι' ἓν δολλάριον. Ἡ νέα ἰσοτιμία ἦτο ἐκτὸς πραγματικότητος, διότι ἡ χρυσῆ λίρα πρὸς τὴν ὁποίαν καὶ μόνον ἔτρεφον ἐμπιστοσύνην οἱ Ἕλληνες εἶχε φθάσει τὰς 20.000 δραχμάς. Ἡ δὲ ἰσοτιμία χρυσῆς πρὸς χαρτίνην ἦτο 1 πρὸς 5, θὰ ἔπρεπε, κατὰ συνέπειαν, ἡ τιμὴ τῆς χαρτίνης νὰ ὁρισθῇ εἰς τὰς 4.000 δραχμάς. Πέραν τοῦ σφάλματος αὐτοῦ, διεπράχθη καὶ ἕτερον. Δὲν ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν τὸ γεγονὸς ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κατοχῆς εἶχον διαμορφωθῆ ἰδιότυποι συναλλακτικαὶ συνήθειαι καὶ ὅτι ὁ μόνος τρόπος ἀποβολῆς των ἦτο ἡ αὔξησις τῶν προσφερομένων ἀγαθῶν. Οὕτω, καθωρίσθη πολιτικὴ λιτότητος καὶ ἀστυνομικῶν μέτρων, ἡ ὁποία ἐδημιούργησε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι συνεχίζετο ἡ κατοχικὴ περίοδος. Οἱ μόνοι κερδισμένοι ἦσαν οἱ κομμουνισταί, οἱ

ὁποῖοι ἔγραφον τὴν 3ην Σεπτεμβρίου, ἐπαύριον τῆς παραιτήσεως τοῦ Κυρ. Βαρβαρέσου, ὅτι «ἡ προχρεσινὴ ἡμέρα ἐνεθύμιζε τὶς δύσκολες μέρες τῆς πείνας τοῦ 42». Τόσον ἠσθάνθη τὴν ἀποτυχίαν του ὁ Κυρ. Βαρρβαρέσσος, ὥστε μετὰ ἕνα μῆνα ἐγκατέλειψε καὶ τὴν διοίκησιν τῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀνεχώρησε διὰ τὰς Ἡνωμ. Πολιτείας, ὅπου καὶ παρέμεινεν, ὡς σύμβουλος τῆς Διεθνοῦς Τραπέζης Ἀνασυγκροτήσεως, (μέχρι τοῦ ἐπισυμβάντος πρό ὀλίγων ἐτῶν θανάτου του). Ἡ κυρία αἰτία ἀποτυχίας τῆς πολιτικῆς του ἦτο ἡ ἔλλειψις ὠργανωμένου κράτους καὶ ἡ ἀδυναμία ἀξιοποιήσεως τῶν ἐφοδίων τῆς Οὔνρρα ὑπὸ τοῦ ἀνυπάρκτου κρατικοῦ μηχανισμοῦ.

Ἡ χειροτέρευσις τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως συνεχίσθη μέχρι τοῦ Ἰανουαρίου 1946, ὅταν ἡ Μ. Βρεταννία ἀπεφάσισε νὰ παράσχῃ εἰς τὴν χώραν μας εἰδικὴν βοήθειαν πρὸς στήριξιν τῆς δραχμῆς. Τὴν 24ην Ἰανουαρίου 1946 ὁ Βρεταννὸς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Ἐρνέστος Μπέβιν, ἀπηύθυνεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἐμμ. Τσουδερόν, ὁ ὁποῖος μετὰ τοῦ Γ. Καρτάλη μετέβη εἰς Λονδῖνον πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἀγγλικῆς βοηθείας, διὰ τῆς ὁποίας διετύπωσε τὴν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Μ. Βρεταννίας ἐπελθοῦσαν συμφωνίαν, διὰ τὴν ἀνόρθωσιν τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας καὶ τὴν σταθεροποίησιν τοῦ νομίσματος. Διὰ τῆς συμφωνίας αὐτῆς ἡ Μ. Βρεταννία ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν : 1) Νὰ χορηγήσῃ δάνειον 10 ἑκατ. λιρῶν (40 ἑκατ. δολλαρίων) ἐξοφλητέον ἀτόκως εἰς 10 ἐτησίας δόσεις ἀπὸ 1ης Ἰουλίου 1951. 2) Νὰ παραιτηθῇ τῆς ἀξιώσεως ἐπιστροφῆς τοῦ ποσοῦ τὸ ὁποῖον μᾶς ἐδάνεισε κατὰ τὸ 1940 - 41 καὶ τὸ ὁποῖον ἀνήρχετο εἰς 46 ἑκατομ. λιρῶν (184 ἑκατ. δολλαρίων). 3) Νὰ ἀποδεσμεύσῃ τὰ εἰς Μ. Βρεταννίαν ἑλληνικὰ περιουσιακὰ στοιχεῖα, τὰ δεσμευθέντα κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου. 4) Νὰ μᾶς πωλήσῃ ἀμέσως, εἴδη ρουχισμοῦ, γεωργικὰ ἐργαλεῖα καὶ μηχανήματα ἀξίας 500.000 λιρῶν εἰς τιμὴν κόστους. 5) Νὰ διαθέσῃ πλοῖα διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀκτοπλοΐαν, ὑλικὸν δεξαμενῶν καὶ ναυαγοσωστικά. 6) Νὰ ἀφήσῃ εἰς τιμὰς ἐκποιήσεως, ἐκ τῶν βρεταννικῶν στρατιωτικῶν ἀποθεμάτων, ὑλικὸν διὰ τὴν ἀνασυγκρότησιν τῶν κατὰ ξηρὰν συγκοινωνιῶν μας. 7) Νὰ χορηγήσῃ τὰ ἀναγκαιοῦντα ἀνταλλακτικὰ καὶ ἐλαστικὰ διὰ τὴν συνεχῆ χρησιμοποίησιν τῶν χορηγηθέντων ὑπὸ τῶν στρατιωτικῶν ἀρχῶν καὶ τῆς Οὔνρρα 4.000 φορτηγῶν αὐτοκινήτων. 8) Νὰ παράσχῃ ἐπὶ διετίαν τεχνικὴν βοήθειαν.

Ἐξ ἄλλου ἡ Ἑλλὰς ὑπεχρεοῦτο : α) Νὰ ὁρίσῃ νέαν ἰσοτιμίαν τῆς δραχμῆς. β) Νὰ καταθέσῃ εἰς εἰδικὸν λογαριασμὸν ὡς κάλυμμα τῆς δραχμῆς τὸ δάνειον τῶν 10 ἑκατ. λιρῶν καὶ ἐπὶ πλέον 16 ἑκατ. λιρῶν ἐκ τῶν ἀποθεμάτων τῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος. γ) Νὰ συστήσῃ νομισματικὴν ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν ὑπουργῶν Συντονισμοῦ καὶ Οἰκονομικῶν, τοῦ Διοικητοῦ τῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος καὶ ἑνὸς Βρετανοῦ καὶ ἑνὸς Ἀμερικανοῦ, ἡ ὁποία θὰ εἶχε ἀποφασιστικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως χαρτονομίσματος. δ) Νὰ μειώσῃ καὶ ἐν συνεχείᾳ νὰ ἀπαλείψῃ τὸ ἔλλειμμα τοῦ προϋπολογισμοῦ, διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς φορολογίας καὶ μειώσεως τῶν μὴ παραγωγικῶν δαπανῶν. ε) Νὰ ἀναπροσαρμόσῃ τοὺς μισθοὺς καὶ τὰ ἡμερομίσθια βάσει τῆς νέας ἰσοτιμίας καὶ ἐν συνεχείᾳ νὰ τὰ καθηλώσῃ. στ) Νὰ αὐξήσῃ τὰς τιμὰς τῶν εἰσαγομένων ὑπὸ τῆς Οὔνρρα εἰδῶν καὶ νὰ ἐλαττώσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀτόμων εἰς τοὺς ὁποίους προσεφέροντο δωρεάν. ζ) Νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν βιομηχανικὴν καὶ γεωργικὴν παραγωγήν, ὥστε νὰ βελτιωθῇ τὸ ἐπίπεδον τῆς ζωῆς καὶ νὰ παρασχεθῇ βάσις δι' ἐπαρκῆ καὶ δικαίαν φορολογίαν.

Βάσει τῆς συμφωνίας αὐτῆς τὴν 25ην Ἰανουαρίου καθωρίσθη ἡ ἐξωτερικὴ ἀξία τῆς δραχμῆς εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν 20.000 δραχμῶν διὰ μίαν χαρτίνην λίραν Ἀγγλίας καὶ 5.000 δι' ἓν δολλάριον. Ἐπὶ πλέον, ἐπετράπη ἡ ἀγοραπωλησία χρυσοῦ καὶ χρυσῶν νομισμάτων εἰς τὸ Χρηματιστήριον Ἀθηνῶν καὶ παρεσχέθη εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος ἡ εὐχέρεια νὰ ἀγοράζῃ καὶ νὰ πωλῇ χρυσὸν καὶ χρυσὰ νομίσματα. Τέλος, τὴν 9ην Μαρτίου ἐξεδόθη ὁ ὑπ' ἀριθ. 1015 Α.Ν. «περὶ συστάσεως καὶ λειτουργίας Νομισματικῆς Ἐπιτροπῆς». Ὁ νόμος προέβλεπεν ὅτι τὰ δύο ξένα μέλη τῆς ἐπιτροπῆς θὰ διωρίζοντο δι' ἀποφάσεως τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου.

Ἡ συμφωνία τοῦ Λονδίνου κατέστησε δυνατὴν τὴν διατήρησιν σταθερᾶς τῆς τιμῆς τοῦ νομίσματος ἐπὶ ἓν καὶ μόνον ἔτος. Κατὰ συνέπειαν, διετυπώθη ἐρώτημα περὶ τῆς σκοπιμότητός της. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἡ συμμετοχὴ ξένων μελῶν εἰς τὴν νομισματικὴν ἐπιτροπὴν συνεχίσθη ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΟΜΑΛΟΤΗΤΟΣ

Αἱ ἐκλογαὶ τῆς 31ης Μαρτίου 1946 διενηργήθησαν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν συμμαχικῆς ἐπιτροπῆς ἡ ὁποία περιελάμβανεν ἀντιπροσώπους τῶν ΗΠΑ, τῆς Μ. Βρεταννίας καὶ τῆς Γαλλίας. Ἡ Σοβ. Ἕνωσις, προσκληθεῖσα, δὲν ἐδέχθη νὰ ἀποστείλῃ ἀντιπροσώπους της μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι ἡ παρακολούθησις τῶν ἐκλογῶν ἀπετέλει ἀνάμιξιν εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις συμμάχου χώρας. Εἰς τὴν πραγματικότητα, ἤθελε νὰ ἀποφύγει τὴν δημιουργίαν προηγουμένου, τὸ ὁποῖον θὰ τὴν ὑπεχρέωνε νὰ δεχθῇ ἀναλόγου συνθέσεως ἐπιτροπὰς εἰς τὰς ἐκλογὰς τῶν ὑπὸ τὸν ἔλεγχόν της χωρῶν καὶ τὴν παροχὴν παρ' αὐτῆς πιστοποιητικοῦ περί γνησίας ἐκφράσεως τοῦ λαϊκοῦ φρονήματος. Τὸ τελευταῖον ἐβάρυνεν ὀλιγώτερον εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς στάσεώς της, δεδομένου ὅτι θὰ τῆς ἦτο δύσκολον νὰ ἀμφισβητήσῃ τὸ γνήσιον τοῦ ἐκλογικοῦ ἀποτελέσματος, ἐφ' ὅσον περὶ αὐτοῦ θὰ παρεῖχον ἐγγύησιν αἱ τρεῖς ἄλλαι μεγάλαι δυνάμεις.

Τὸ ΚΚΕ τὸ ὁποῖον διὰ τῆς συμφωνίας τῆς Βάρκιζας, εἶχεν ἐπιτύχει, νὰ ἐπιβάλῃ τὴν ἄποψιν διενεργείας δημοψηφίσματος, ἐντὸς τοῦ 1945, καὶ ἀμέσως, ἐν συνεχείᾳ ἐκλογῶν συντακτικῆς συνελεύσεως ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν, τὴν 7ην Φεβρουαρίου 1946, ν' ἀπόσχῃ. Ἀπόφασιν περὶ ἀποχῆς, ἕνα μῆνα ἀργότερον, ἔλαβον καὶ ἄλλοι παράγοντες, ὡς οἱ Γ. Καφαντάρης, Ἐμμ. Τσουδερός, Γ. Καρτάλης, Ι. Σοφιανόπουλος, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἐξεβίαζον ἀναβολὴν τῶν ἐκλογῶν. Ἡ ἀποχὴ τοῦ ΚΚΕ ὠφείλετο εἰς τὴν βεβαιότητα ὅτι ἐκ τῶν ἐκλογῶν θὰ ἀνεδεικνύετο μικρὰ μειονοψηφία, ἐνῷ ἰσχυρίζετο ὅτι ἐξεπροσώπει τὴν πλειονοψηφίαν τοῦ λαοῦ, καὶ εἰς τὴν ἔλλειψιν διαθέσεως ὅπως ἀναγνωρίσῃ τὴν νομιμότητα τοῦ καθεστῶτος, ἐναντίον τοῦ ὁποίου προητοίμαζε νέαν ἔνοπλον ἐξόρμησιν. Ἡ ἀποχὴ θὰ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ ἀμφισβητήσῃ τὸ ἀποτέλεσμα ὡς νόθον.

Αἱ ἐκλογαὶ διεξήχθησαν κατὰ τρόπον ἐξασφαλίσαντα τὴν ἀπολύτως γνησίαν ἔκφρασιν τοῦ λαϊκοῦ φρονήματος. Ἡ διὰ

πολιτικοὺς λόγους ἀποχὴ δὲν ὑπερέβη, κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῆς συμμαχικῆς ἐπιτροπῆς τὸ 15% τῶν ἐγγεγραμμένων ἐκλογέων ἢ 280.000. Ἐκ τοῦ ποσοστοῦ αὐτοῦ μόνον τὸ 9,3% ἢ 172.000, ἐδέχετο ἡ ἐπιτροπὴ, ἐνεφάνιζε τοὺς πειθαρχήσαντας εἰς τὴν ἐντολὴν τοῦ ΚΚΕ. Ἡ διαφορὰ μέχρι τοῦ 15% ἀντεπροσώπευε τοὺς ἀποσχόντας μὴ κομμουνιστάς. Ὅτι αὐτὸ ἦτο τὸ ποσοστὸν τῆς κομμουνιστικῆς δυνάμεως προέκυπτε καὶ ἐκ τῆς μειώσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μελῶν τοῦ ΚΚΕ ἀπὸ 380.000, κατὰ τὸν Ὀκτώβριον 1945, εἰς 120.000 τὰ τέλη 1945, παρὰ τὴν πλήρη ἐλευθερίαν δράσεως, τὴν ἐξασφαλισθεῖσαν διὰ τῆς συμφωνίας τῆς Βάρκιζας.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐκλογῶν ἔδιδεν, ἐπὶ συνόλου 354 ἑδρῶν 206 εἰς τὴν Ἡνωμένην Παράταξιν Ἐθνικοφρόνων, ἀποτελεσθεῖσαν ἐκ τῶν κομμάτων Λαϊκοῦ, Ἐθνικῶν Φιλελευθέρων (τμῆμα τῶν Φιλελευθέρων ὑπὸ Στυλ. Γονατᾶν) καὶ Μεταρρυθμιστικοῦ (τμῆμα τῶν Φιλελευθέρων ὑπὸ Ἀποστ. Ἀλεξανδρῆν), 68 εἰς τὴν Ἐθνικὴν Πολιτικὴν Ἕνωσιν, ἀποτελεσθεῖσαν ἐκ τῶν κομμάτων Βενιζελικῶν Φιλελευθέρων ὑπὸ τὸν Σοφ. Βενιζέλον, Δημοκρατικοῦ Σοσιαλιστικοῦ ὑπὸ τὸν Γ. Παπανδρέου καὶ Ἑνωτικοῦ ὑπὸ τὸν Π. Κανελλόπουλον, 48 εἰς τὸ Κόμμα τῶν Φιλελευθέρων ὑπὸ τὸν Θεμ. Σοφούλην, 20 εἰς τὸ Ἐθνικὸν ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Ἐδὲς Ναπ. Ζέρβα, 9 εἰς τὴν Ἕνωσιν Ἐθνικοφρόνων (παλαιὰ στελέχη τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος), 1 εἰς τὸ ἀγροτικὸν Κόμμα καὶ 2 εἰς ἀνεξαρτήτους.

Εὐθὺς ἀμέσως ἡ κυβέρνησις Θ. Σοφούλη παρῃτήθη καὶ τὴν 4ην Ἀπριλίου ἐσχηματίσθη κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Πρόεδρον τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας Παν. Πουλίτσαν, ἐκ τῆς Ἡνωμ. Παρατάξεως Ἐθνικοφρόνων καὶ τῆς ΕΠΕ. Μετὰ τὴν ἐκλογὴν ὅμως τὴν 17ην Ἀπριλίου τοῦ Κ. Τσαλδάρη, ὡς ἀρχηγοῦ τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος (μέχρι τότε διηυθύνετο ὑπὸ τῆς τετραμελοῦς ἐπιτροπῆς), ἐσχηματίσθη, ὑπὸ τὴν προεδρίαν του, κυβέρνησις ἀποκλειστικῶς ἐκ στελεχῶν τῆς Η.Π.Ε.

Τὸ ἐκλογικὸν ἀποτέλεσμα ἔδειξε σαφῶς ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀπεδοκίμαζε τὸ Κ.Κ.Ε., ἐπεθύμει καὶ τὴν ἄμεσον ἐπιστροφὴν τοῦ βασιλέως. Ἡ Η.Π.Ε., τὸ Ἐθνικὸν καὶ ἡ Ἕνωσις Ἐθνικοφρόνων εἶχον κατέλθει εἰς τὰς ἐκλογὰς μὲ αὐτὸ τὸ σύνθημα καὶ συγκεκέντρωσαν πλέον τοῦ 65% τῶν ψήφων. Ὡς ἐκ τούτου ἡ Δ' Ἀναθεωρητικὴ Βουλὴ μόλις συνελθοῦσα ἀπεφάσισε τὴν διενέργειαν

δημοψηφίσματος τὴν 1ην Σεπτεμβρίου 1946. Εἰς τὸ δημοψήφισμα, διενεργηθὲν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν διεθνοῦς ἐπιτροπῆς, μετέσχον καὶ οἱ ἀποσχόντες τῶν ἐκλογῶν, τοῦ ΚΚΕ συμπεριλαμβανομένου. Ἐψήφισαν εἰς αὐτὸ 1.480.668, ἐκ τῶν ἐγγεγραμμένων εἰς τοὺς ἐκλογικοὺς καταλόγους, καὶ 184.252, βάσει εἰδικῶν δελτίων καὶ πιστοποιητικῶν, σύνολον 1.664.920. Ὑπέρ τῆς ἐπανόδου τοῦ Βασιλέως εὑρέθησαν 1.136.280 ψηφοδέλτια ἤ 68,3%, ἐναντίον 524.771 ἤ 31,5 %. Ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι εἰς τὰς ἐκλογὰς τῆς 31ης Μαρτίου ἡ ΕΠΕ, τὰ κόμματα Φιλελευθέρων καὶ Ἀγροτικόν, κεκηρυγμένα κατὰ τῆς ἐπανόδου τοῦ Βασιλέως, ἔλαβον 370.693 ψήφους, συμπεραίνεται ὅτι οἱ ἀποσχόντες ἐξ αὐτῶν, λόγω πειθαρχίας εἰς τὸ σύνθημα τῆς ἀποχῆς, ἀνήρχοντο εἰς 154.078, ἤ 8,3% ἐπὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐγγεγραμμένων ἐκλογέων τὸν ὁποῖον εἶχε δεχθῆ ἡ συμμαχικὴ ἐπιτροπή. Σύγκρισις μεταξὺ τῶν ψηφισάντων τὴν 31ην Μαρτίου (1.121.693) καὶ τῶν ψηφισάντων τὴν 1ην Σεπτεμβρίου (1.480.668) (οἱ βάσει εἰδικῶν δελτίων καὶ πιστοποιητικῶν δὲν ὑπολογίζονται, διότι δέν εἶχον δικαίωμα ψήφου ἤ ἄν εἶχον δέν ἠδύναντο νὰ τὸ ἀσκήσουν τὴν 31ην Μαρτίου) δὲν ἐπηρεάζει τὸ συμπέρασμα. Τὴν 31ην Μαρτίου τὰ ὑπέρ τῆς ἐπανόδου τοῦ βασιλέως κεκηρυγμένα κόμματα ἔλαβον τὸ 67% τῶν ψήφων καὶ τὰ ἐναντίον τὸ 33%. Ἐκ τῶν ἐπὶ πλέον ψηφισάντων εἰς τὸ δημοψήφισμα, μόνον τὸ 25,2% ἐψήφησε ἐναντίον τῆς ἐπανόδου. (Ἐπὶ πλέον ψηφίσαντες 543.227 μεῖον ἐπὶ πλέον ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ψηφοδέλτια 406.567 = 137.660 ἤ 25,2 %). Ἐξ οὗ καὶ ἡ αὔξησης τοῦ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ποσοστοῦ κατὰ 1,3%. Αὐτὴ δὲ ἡ αὔξησις παρουσιάζει καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ ἀποτελέσματος ἀρνητικὴν ἐπίδρασιν τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ συμμετοχὴ τοῦ ΚΚΕ καὶ τῶν ἄλλων ἀποσχόντων εἰς τὸ δημοψήφισμα.

Τὴν ἐπαύριον τοῦ δημοψηφίσματος, τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, ἡ ΕΠΕ καὶ τὸ Ἀγροτικὸν ἐδήλωσαν ὅτι ἐθεώρουν ἀπολύτως ἔγκυρον τὸ ἀποτέλεσμα καὶ ἐπιβεβλημένην τὴν ἐπάνοδον τοῦ Βασιλέως. Οὗτος ἐπανῆλθε καὶ ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του τὴν 27ην Σεπτεμβρίου, γενόμενος ἐνθουσιωδῶς δεκτὸς ὑπὸ τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. Ἡ πολιτειακὴ ἐκκρεμότης εἶχε τερματισθῆ.

Αἱ συνθῆκαι εἰρήνης.

Τὸ ἐκδοθέν, μετὰ τὴν διάσκεψιν τοῦ Πότσδαμ, ἀνακοινωθὲν ἀνέφερεν ὅτι ἀνετέθη εἰς τὸ συμβούλιον τῶν ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν νὰ ἐπεξεργασθῇ τὰς συνθήκας εἰρήνης μὲ τοὺς δορυφόρους τοῦ Ἄξονος. Ὡς δορυφόροι ἐχαρακτηρίσθησαν ἡ Ἰταλία, ἡ Φινλανδία, ἡ Βουλγαρία, ἡ Ρουμανία καὶ ἡ Οὐγγαρία. Τὸ συμβούλιον θὰ ἀπετελεῖτο ἑκάστοτε ἀπὸ ἀντιπροσώπους τῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα εἶχον ὑπογράψει τοὺς ὅρους παραδόσεως τοὺς ἐπιβληθέντας εἰς τὸ κράτος τὸ ὁποῖον θὰ ἀφεώρα ἡ συνθήκη. Τὰ ἄλλα σύμμαχα κράτη θὰ ἐκαλοῦντο νὰ μετάσχουν τῶν συνεδριάσεων τοῦ συμβουλίου, ἐφ' ὅσον θὰ συνεζητοῦντο θέματα ἀμέσως ἐνδιαφέροντα αὐτά.

Βάσει τῆς συμφωνίας αὐτῆς ἤρχισε ἡ κατάρτισις τῶν συνθηκῶν εἰρήνης τὸν Σεπτέμβριον 1945. Συνεχίσθη μέχρι Ἰουνίου 1946. Τὴν δὲ 29ην Ἰουλίου συνῆλθεν εἰς Παρισίους διάσκεψις εἰρήνης, εἰς τὴν ὁποίαν μετέσχον ἀντιπροσωπεῖαι τῶν 21 κρατῶν, τὰ ὁποῖα συνέβαλον εἰς τὴν ἧτταν τῆς Γερμανίας. Αἱ συνθῆκαι εἰρήνης μὲ τὰς δορυφόρους χώρας ὑπεγράφησαν τὴν 10ην Φεβρουαρίου 1947.

Ἡ Ἑλλὰς ἐνδιεφέρετο μόνον διὰ τὰς συνθήκας μέ τὴν Ἰταλίαν καὶ Βουλγαρίαν. Οὔτε ἡ μία, οὔτε ἡ ἄλλη συνθήκη ἱκανοποίησαν τὰς ἐθνικὰς ἐπιδιώξεις, αἱ ὁποῖαι συνίσταντο εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Δωδεκανήσου καὶ τῆς Βορείου Ἠπείρου, ὡς καὶ τὴν διαρρύθμισιν τῶν μετὰ τῆς Βουλγαρίας συνόρων, ὥστε νὰ ἀποκλεισθῇ τὸ ἐνδεχόμενον μελλοντικῆς ἐπιθέσεως εἴτε βουλγαρικῆς, εἴτε διὰ μέσου τῶν βουλγαρικῶν ἐδαφῶν πραγματοποιουμένης, ὡς ἡ γερμανικὴ τοῦ 1941. Αἱ δύο μεγάλαι δυτικαὶ δυνάμεις εἶχον ἀναγνωρίσει τὸ δίκαιον τῶν ἐπιδιώξεών μας καὶ εἶχον ὑποσχεθῆ πλήρη ὑποστήριξιν. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ θέρους 1944 ἐπῆλθεν οὐσιώδης μεταβολὴ εἰς τὸν βαλκανικὸν χῶρον. Ἡ Βουλγαρία, ἡ Νοτιοσλαβία καὶ ἡ Ἀλβανία εἶχον περιέλθει ὑπὸ σοβιετικὸν ἔλεγχον. Ἐξ ἄλλου, ἡ Ἰταλία, ἀπὸ 29ης Σεπτεμβρίου 1943 εἶχε θεωρηθῆ ὡς συνεμπόλεμος. Εἰς ἡμᾶς εἶχεν ἀπομείνει ὡς ἱκανοποίησις ἡ συμμετοχὴ τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ «Βασίλισσα Ὄλγα» εἰς τὴν συμμαχικὴν ναυτικὴν μοῖραν, ἡ ὁποία ἐδέχθη τὴν παράδοσιν τοῦ ἰταλικοῦ στόλου.

Τὸ θέμα τῆς Δωδεκανήσου διηυθετήθη εὐχερῶς. Τὸ συμβούλιον τῶν ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπεφάσισε τὴν 27ην Ἰουνίου 1946

τὴν κατ' ἀρχὴν ἐκχώρησιν τῶν ἑλληνικῶν νήσων εἰς τὴν Ἑλλάδα, δεδομένου ὅτι ὁ πληθυσμὸς των ἦτο ἀποκλειστικῶς ἑλληνικός. Τὴν ἀπόφασιν τοῦ Συμβουλίου ἐπεκύρωσε παμψηφεὶ τὴν 21ην Σεπτεμβρίου ἡ ὁλομέλεια τῆς διασκέψεως εἰρήνης. Δὲν συνέβη τὸ ἴδιον μὲ τὸ θέμα τῆς Β. Ἠπείρου. Ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου 1942, αἱ Η.Π.Α. καὶ ἡ Μ. Βρεταννία εἶχον ἀναγνωρίσει τὴν Ἀλβανίαν ὡς θῦμα τοῦ ἰταλικοῦ φασισμοῦ καὶ ὄχι ὡς σύμμαχόν του παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀλβανικαὶ στρατιωτικαὶ μονάδες μετέσχον τῆς ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ἐπιθέσεως. Ἡ κυβέρνησις Τσουδεροῦ διεμαρτυρήθη τότε ἐντόνως, ἀλλὰ τῆς ἐδόθη ἡ κατηγορηματικὴ διαβεβαίωσις ὅτι ἡ ἐν λόγῳ ἀναγνώρισις δὲν θὰ ἐπηρέαζε δυσμενῶς τὸ ἑλληνικὸν αἴτημα περὶ ἀπελευθερώσεως τῆς Βορ. Ἠπείρου. Ὁ Ἥντεν εἶχεν εἴπει εἰς τὸν Βασιλέα Γεώργιον, τὴν 17ην Δεκεμβρίου 1942: «Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ Βορ. Ἤπειρος εἶναι ἰδικὴ σας».

Ἡ Ἀβανία ὅμως, ὅπως καὶ ἡ Αἰθιοπία, ἀπετέλει, τυπικῶς, τμῆμα τῆς Ἰταλικῆς Αὐτοκρατορίας μέχρι τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης. Ἠμποροῦσε, κατὰ συνέπειαν, νὰ συζητηθῆ τὸ αἴτημά μας περὶ ἐκχωρήσεως τῆς Βορ. Ἠπείρου εἰς τὴν διάσκεψιν τῆς εἰρήνης. Πράγματι, τὴν 30ὴν Αὐγούστου, ἡ διάσκεψις ἐδέχθη διὰ ψήφων 12 ἔναντι 7 καὶ 2 ἀποχῶν τὴν ἑλληνικὴν ἄποψιν. Ἀλλ' ἀνεκάλεσε τὴν ἀπόφασίν της τὴν 26ην Σεπτεμβρίου. Ἡ ἀνάκλησις ἔδωσεν εἰς τὴν Νοτιοσλαβίαν τὴν εὐκαιρίαν νὰ προτείνῃ ὅπως ἡ Ἀλβανία χαρακτηρισθῇ ὡς συνεμπόλεμος καὶ κατοχυρωθοῦν τὰ πρὸ τῆς ἑνώσεως μὲ τὴν Ἰταλίαν σύνορά της. Ἀμφότεραι αἱ προτάσεις ἀπερρίφθησαν. Ἡ συνθήκη προέβλεψε μόνον περὶ ἀναγνωρίσεως τῆς κυριαρχίας καὶ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἀλβανίας. Ἡ ἀμερικανικὴ ἀντιπροσωπεία, ἄλλωστε, τὴν 5ην Ὀκτωβρίου, κατέθεσε δήλωσιν ὅτι «ἡ προσθήκη ἐγγυήσεως τῆς ἀλβανικῆς ἀκεραιότητος θὰ ἠδύνατο νὰ ἑρμηνευθῇ, ὡς ἀποτελοῦσα ἐπιδοκιμασίαν ὑπὸ τῆς διασκέψεως, τῶν σημερινῶν ἀλβανικῶν συνόρων, ἐνῷ εἶναι γνωστὸν ὅτι ἓν ἐκ τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν, μέλος τῆς διασκέψεως, ἔχει ἔναντι τῆς Ἀλβανίας ἐδαφικὰς ἀπαιτήσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐκρίθησαν ὑπὸ τῆς διασκέψεως». Οὕτω, τὸ βορειοηπειρωτικὸν παρέμεινεν ἐκκρεμές. Ἡ Ἑλλὰς ἐχομένη στερρῶς τῆς ἀπόψεως ὅτι εὑρέθη εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν μὲ τὴν Ἀλβανίαν καὶ ὅτι ἐχρειάζετο ἡ ὑπογραφὴ χωριστῆς ἑλληνοαλβανικῆς συνθήκης εἰρήνης, ρυθμιζούσης καὶ τὴν

τύχην τῆς Βορ. Ἠπείρου, ἀπέφυγε, μέχρι σήμερον, ν' ἀποκαταστήσῃ διπλωματικὰς σχέσεις μετ' αὐτῆς.

Διὰ τῆς συνθήκης εἰρήνης ἡ Ἰταλία ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μᾶς πληρώσῃ, ὡς ἐπανορθώςεἰς, διὰ τὰς ζημίας τὰς ὁποίας ὑπέστημεν, τὸ ποσὸν τῶν 105 ἑκατ. δολλαρίων, τὸ ὁποῖον καὶ ἐπλήρωσεν. Ἐπίσης μᾶς παρέδωσε τὸ καταδρομικὸν «Εὐγένιος τῆς Σαβοΐας» εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ εὐδρόμου «Ἔλλη». Τὸ ἰταλικὸν καταδρομικὸν ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ ὑπούλως τορπιλλισθέντος εὐδρόμου.

Μὲ τὴν Βουλγαρίαν τὰ πράγματα ὑπῆρξαν ἀκόμη δυσκολώτερα. Ὅταν μᾶς ἐπετέθησαν οἱ Γερμανοί, δὲν ἐκηρύξαμεν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς χώρας αὐτῆς, παρ', ὅλον ὅτι τὰ ἐδάφη της εἶχον χρησιμοποιηθῆ ὡς βάσις ἐξορμήσεως. Ἡ κυβέρνησις Τσουδεροῦ θὰ προβῇ εἰς δήλωσιν, τὴν 2αν Ἰουλίου 1941, ὅτι «κατάστασις πολέμου θεωρεῖται ὑφισταμένη μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας, ἀφ' ἧς ἡ Βουλγαρία κατέλαβεν ἑλληνικὰ ἐδάφη,» δηλαδὴ ἀπὸ 12ης Ἀπριλίου 1941. Ἡ Μ. Βρεταννία δὲν μᾶς ἠκολούθησεν εἰς τὴν γραμμὴν αὐτὴν, διότι δὲν ἤθελε νὰ δυσαρεστήσῃ ὡς ἔλεγε, τὴν Σοβ. Ἕνωσιν καὶ τὴν Τουρκίαν. Ἐπρόκειτο ἡ Βουλγαρία τὴν 13ην Δεκεμβρίου 1941, νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Μ. Βρεταννίας καὶ τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν. Οὐδέποτε ἐναντίον τῆς Σοβ. Ἑνώσεως.

Τὴν 28ην Αὐγούστου 1943 ἀπέθνησκεν αἰφνιδίως ὁ Βασιλεὺς Βόρις. Τὸν διεδέχθη ὁ 6ετὴς υἱός του Συμεών. Συνεστήθη τριμελές συμβούλιον ἀντιβασιλείας, μέ συμμετοχὴν καὶ τοῦ μέχρι τότε πρωθυπουργοῦ Φίλωφ. Νέαν κυβέρνησιν ἐσχημάτισεν ὁ Μπαγκριάνωφ, ὁ ὁποῖος εἶχε παραιτηθῆ ἀπὸ ὑπουργὸς τῆς Γεωργίας τοῦ Φίλωφ, διότι ἤθελεν, ἐθνικοσοσιαλιστικὸν καθεστὼς εἰς Βουλγαρίαν. Ὅταν ὅμως τὸ θέρος τοῦ 1944 ἐπραγματοποιήθη ἡ συμμαχικὴ ἀπόβασις εἰς Νορμανδίαν, καὶ ἤρχισεν ἡ κατάρρευσις τοῦ γερμανικοῦ μετώπου εἰς Ρωσσίαν ἐσκέφθη ὅτι ἦλθεν ἡ στιγμὴ διὰ νὰ ἀλλάξῃ ἡ χώρα του στρατόπεδον. Τὴν 15ην Αὐγούστου 1944 μετέβη εἰς Ἄγκυραν (ἡ Τουρκία εἶχε διακόψει ἀπὸ 2ας Αὐγούστου τὰς σχέσεις της μόνον μὲ τὴν Γερμανίαν) ὁ πρώην πρωθυπουργὸς Μουράνωφ μετὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Γεωργίας Δασκάλωφ καὶ ἦλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν Βρεταννὸν πρεσβευτὴν, ζητήσαντες ἀνακωχήν. Οἱ σύμμαχοι ἐν πάσῃ μυστικότητι, ἤρχισαν διαπραγματεύσεις. Οἱ Μουράνωφ καὶ Δασκάλωφ ἐπανῆλθον εἰς Σόφιαν, ἔλαβον

ἐξουσιοδότησιν καὶ ἀνεχώρησαν διὰ Κάϊρον, ὅπου ἔφθασαν τὴν 30ὴν Αὐγούστου, διὰ νὰ συνεχίσουν τὰς συνομιλίας.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἀνεκοινώθησαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν οἱ ὅροι ἀνακωχῆς τοὺς ὁποίους εἶχε δεχθῆ ἡ Βουλγαρία. Δὲν ἱκανοποίησαν τὰς ἑλληνικὰς προσδοκίας. Τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον συνῆλθε εἰς ἀλλεπαλλήλους συνεδριάσεις, διατυπῶσαν ἀντιπροτάσεις, ἀλλὰ τελικῶς ἀπεδέχθη τὰ καταρτισθέν ὑπὸ τῶν Ἀγγλοαμερικανῶν σχέδιον ἀνακωχῆς. Μόνον ὁ ὑπουργὸς Ἐπισιτισμοῦ Σπυρ. Θεοτόκης διεφώνησε καὶ παρητήθη.

Ἐπὶ τῶν διαπραγρατεύσεων μὲ τὴν Βουλγαρίαν ἡ Σοβ. Ἕνωσις ἐτηρεῖτο ἐνήμερος. Δὲν μετεῖχεν ὅμως τῶν συζητήσεων, διότι δὲν ἦτο ἐμπόλεμος. Ἀπὸ τῆς 5ης Σεπτεμβρίου ἡ κατάστασις μετεβλήθη, διότι ἡ Σοβ. Ἕνωσις, τῆς ὁποίας τὰ στρατεύματα εἶχον φθάσει εἰς τὰ ρουμανοβουλγαρικὰ σύνορα, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας. Μετὰ δύο ἡμέρας ἡ βουλγαρικὴ κυβέρνησις ἐζήτησεν ἀνακωχὴν ἀπὸ τὸν διοικητὴν τῶν σοβιετικῶν στρατευμάτων στρατάρχην Τολμπούκιν καὶ τὴν 8ην Σεπτεμβρίου ἐκήρυσσε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γερμανίας. Ἡ κυβέρνησις Μπαγκριάνωφ παρητήθη καὶ ἐσχηματίσθη ὕστερα ἀπὸ βραχύβιον κυβέρνησιν Μουρέβιεφ, νέα ὑπὸ τὸν Γκεώργκηεφ, μὲ συμμετοχὴν κομμουνιστῶν. Τὴν 9ην Σεπτεμβρίου τὰ σοβιετικὰ στρατεύματα εἰσήρχοντο εἰς Σόφιαν, ὅπου ἔγιναν δεκτὰ ὡς ἀπελευθερωτικά. Ἡ Βουλγαρία ἐπραγματοποίει στροφὴν διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὰς ἐκ τῆς ἥττης ἐπιπτώσεις. Ἡ Σοβ. Ἕνωσις τὴν ἀνέλαβεν ὑπὸ τὴν προστασίαν της καὶ ἐγκατέστησεν εἰς αὐτὴν κομμουνιστικὸν καθεστώς.

Ἡ σοβιετικὴ ἐπέμβασις εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν διακοπὴν τῶν διαπραγματεύσεων μὲ τοὺς Ἀγγλοαμερικανούς. Ἡ πρωτοβουλία περιῆλθεν εἰς τοὺς Σοβιετικούς. Ἀγωνία κατέλαβε τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, μήπως, κατόπιν τούτου, ἡ Βουλγαρία δὲν ἐξεκένωνε τὰ κατεχόμενα παρ' αὐτῆς ἑλληνικὰ ἐδάφη. Ἤσκησε πίεσιν ἐπὶ τῆς Βρεταννικῆς ὅπως προστατεύσῃ τὰ ἑλληνικὰ συμφέροντα. Οἱ Βρεταννοὶ ἦσαν ἤδη ἀνήσυχοι ἐκ τῶν ἐξελίξεων εἰς τὴν Βαλκανικήν. Τὴν 9ην Ὀκτωβρίου, οἱ Τσῶτσιλ καὶ Ἤντεν ἔφθασαν εἰς Μόσχαν. Τὴν ἑσπέραν τῆς ἰδίας ἡμέρας, ὁ Βρεταννὸς πρωθυπουργὸς προήρχετο εἰς συμφωνίαν μὲ τὸν Στάλιν περὶ σφαιρῶν ἐπιρροῆς. Βάσει τῆς συμφωνίας αὐτῆς ἡ Σοβ. Ἕνωσις θὰ εἶχεν ἀποκλειστικὴν ἐπιρροὴν

εἰς Ρουμανίαν καὶ ἡ Μ. Βρεταννία εἰς Ἑλλάδα. Ἀμφότεραι αἱ δύο Μεγάλαι Δυνάμεις θὰ ἐπέβλεπον τὴν ἐξέλιξιν τῆς καταστάσεως εἰς Νοτιοσλαβίαν καὶ Οὐγγαρίαν. Διὰ τὴν Βουλγαρίαν ἀνεγνωρίζετο ὅτι τὸ σοβιετικὸν ἐνδιαφέρον ἔπρεπε νὰ εἶναι μεγαλύτερον τοῦ βρεταννικοῦ. Τὴν 11ην Ὀκτωβρίου, ὁ εἰς Μόσχαν Ἕλλην πρεσβευτὴς εἰδοποιήθη ὑπὸ τοῦ Σοβιετικοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν ὅτι ἐδόθη διαταγὴ εἰς τὰ Βουλγαρικὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα, ἀπὸ τῆς 8ης Σεπτεμβρίου, εἶχον τεθῆ ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ στρατάρχου Τολμπούχιν, νὰ ἐκκενώσουν τὰ κατεχόμενα ὑπ' αὐτῶν ἑλληνικὰ καὶ νοτιοσλαβικὰ ἐδάφη. Πράγματι, τὴν ἑπομένην οἱ Βούλγαροι ἤρχισαν νὰ ἀποσύρωνται ἐκ τῶν ἑλληνικῶν ἐδαφῶν.

Ἡ ἀνακωχὴ μὲ τὴν Βουλγαρίαν ὑπεγράφη εἰς Μόσχαν τὴν 28ην Ὀκτωβρίου. Διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ὅρων τῆς ἀνακωχῆς προεβλέπετο σύστασις τριμελοῦς, ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν Η.Π.Α., Μ. Βρεταννίας, Σοβ. Ἑνώσεως, ἐπιτροπῆς ἐλέγχου, ἡ ὁποία μέχρι λήξεως τῶν μετὰ τῆς Γερμανίας ἐχθροπραξιῶν θὰ εὑρίσκετο ὑπὸ τὴν γενικὴν διεύθυνσιν τῆς ἀνωτάτης σοβιετικῆς στρατιωτικῆς διοικήσεως. Οὐσιαστικῶς, ἡ Βουλγαρία ἐτίθετο ὑπὸ τὸν ἀποκλειστικὸν σοβιετικὸν ἔλεγχον.

Ὑπὸ τοιούτους ὅρους δὲν εἶναι παράδοξον ὅτι ἡ διάσκεψις τῶν Παρισίων ἀπέρριψε τὸ αἴτημά μας περὶ διαρρυθμίσεως τῶν μετὰ τῆς Βουλγαρίας συνόρων. Ὅ,τι μόνον ἐπετεύχθη ἦτο ἡ ἐπιβολὴ εἰς αὐτὴν τῆς ὑποχρεώσεως πληρωμῆς ποσοῦ 45 ἑκατ. δολλαρίων διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ζημιῶν, τὰς ὁποίας ἐπροξένησαν τὰ βουλγαρικὰ στρατεύματα κατὰ τὴν ἐπὶ 31/2 ἔτη κατοχὴν ἑλληνικῶν ἐδαφῶν.

Ὡς πρὸς τὰ θύματα τῆς βουλγαρικῆς κατοχῆς, ὑπερβάντα τὰς 50.000 οὐδεμία εὐθύνη κατελογίσθη εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Ὑπεύθυνοι τῶνΒουλγαρικῶν θηριωδιῶν ἐθεωρήθησαν μόνον οἱ ὑπὸ τοῦ κομμουνιστικοῦ καθεστῶτος ἐκτελεσθέντες ἐκπρόσωποι τῆς παλαιᾶς βουλγαρικῆς ἰθυνούσης τάξεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Η ΞΕΝΟΚΙΝΗΤΟΣ ΕΠΙΘΕΣΙΣ

Τὴν 15ην Δεκεμβρίου 1945 μέλη τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ΚΚΕ συνηντήθησαν εἰς Πετρίτσι τῆς Βουλγαρίας μὲ ἐκπροσώπους τῶν Γενικῶν Ἐπιτελείων τῆς Νοτιοσλαβίας καὶ Βουλγαρίας. Οἱ συναντηθέντες ἀπεφάσισαν τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ Ἐλάς, ὁ ὁποῖος ἐφεξῆς θὰ ἀπεκαλεῖτο «Δημοκρατικὸς Στρατός», ὥστε νὰ ἀναλάβῃ ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Νοτιοσλαβία ὑπεσχέθη ἀμέριστον βοήθειαν εἰς ὑλικόν. Ἤδη ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου 1945 εἶχεν ἀναδιοργανωθῆ ἡ «Ἐπιμελητεία τοῦ Ἀντάρτη», καὶ εἶχε πραγματοποιήσει συγκέντρωσιν πολεμικοῦ ὑλικοῦ καὶ ἐφοδίων εἰς κρησφύγετα κείμενα πλησίον τῶν Ἑλληνονοτιοσλαβικῶν συνόρων. Ἡ Κ.Ε. τοῦ Κ.Κ.Ε., συνελθοῦσα ἐν ὁλομελείᾳ τὴν 12ην Φεβρουαρίου 1946, ἐπεκύρωσε τὴν ἀπόφασιν περὶ νέας ἐνόπλου ἀποπείρας πρὸς ἐγκαθίδρυσιν κομμουνιστικοῦ καθεστῶτος εἰς τὴν χώραν μας.

Εἰς τὸ ἀρχικὸν στάδιον ἡ κομμουνιστικὴ δύναμις κρούσεως θὰ ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν Ἐλασιτῶν, περὶ τοὺς 4.000, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀρνηθῆ νὰ ἀφοπλισθοῦν μετὰ τὴν συμφωνίαν τῆς Βάρκιζας καὶ ἐκρύπτοντο εἰς διαφόρους ἀπομεμακρυσμένας ὀρεινὰς περιοχάς. (Μεταξὺ αὐτῶν δὲν θὰ εἶναι ὁ Ἄρης Βελουχιώτης. Εἶχε φονευθῆ, τὸν Ἰούνιον 1945, εἰς συμπλοκὴν μὲ στρατιωτικὴν μονάδα, ἀφοῦ προηγουμένως τὸ ΚΚΕ τὸν εἶχεν ἀποκυρύξει ὡς προδότην, ἐπειδὴ δὲν ἐδέχθη νὰ ἀφοπλισθῆ). Ἀκολούθως θὰ ἐνισχύοντο ὑπὸ τῶν Ἐλασιτῶν οἱ ὁποῖοι εἶχον καταφύγει εἰς Νοτιοσλαβίαν καὶ ἀνήρχοντο εἰς 8.000. Οὗτοι εἶχον συγκεντρωθῆ εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Μποῦλκες, κείμενον εἰς ἀπόστασιν 50 χιλιομέτρων Β.Δ. τοῦ Βελιγραδίου, καὶ ἐξεπαιδεύοντο στρατιωτικῶς ὑπὸ τῶν Νοτιοσλάβων. Ἐπίσης θὰ ἐνισχύοντο καὶ ὑπὸ ἐμπειροπολέμων Ἐλασιτῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον συμμορφωθῆ πρὸς τὴν διαταγὴν τοῦ ἀφοπλισμοῦ. Ἡ ἐπιστράτευσις, ἀναγκαστικὴ ἢ ἐθελοντική, θὰ ἀπετέλει τὸ τελευταῖον στάδιον συγκεντρώσεως δυνάμεων.

Ἡ ἔναρξις τῆς νέας - τρίτης, κατὰ σειράν, εἰς διάστημα μικρότερον τῶν τριῶν ἐτῶν - ἐνόπλου προσπαθείας πρὸς ὑποταγὴν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν κομμουνισμόν, ἐσημειώθη τὴν νύκτα τῆς

30ῆς Μαρτίου 1946, παραμονῆς τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν. Ὁμὰς κομμουνιστῶν ἐπετέθη ἐναντίον τῆς κωμοπόλεως Λιτόχωρον, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Λαρίσσης - Θεσσαλονίκης. Ἡ δύναμις χωροφυλακῆς, ἡ ὁποία τὴν ἐπροστάτευεν ἠμύνθη, ἀλλ' ὑπέκυψεν. Οἱ κομμουνισταὶ ἐφόνευσαν κατοίκους καὶ ἔκαυσαν οἰκήματα, ἀφοῦ προηγουμένως τά ἐλεηλάτησαν. Ἀπεχώρησαν, πρὶν ἀφιχθοῦν ἐνισχύσεις, ἀφοῦ παρέλαβον τὸν ὁπλισμὸν τοῦ σταθμοῦ χωροφυλακῆς, διάφορα ἐφόδια καὶ ὁμάδα στρατολογηθέντων.

Ἀπὸ τῆς νυκτὸς τῆς 30ῆς πρὸς 31ην Μαρτίου 1946, ἡ χώρα μας ἀντεμετώπισε, χωρὶς δυστυχῶς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὁ λαός μας καὶ ἡ ἡγεσία του νὰ συνειδητοποιήσουν τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου, μίαν σατανικῶς σχεδιασμένην καὶ ἐπιμελῶς ὠργανωμένην κομμουνιστικὴν ἐπίθεσιν. Οἱ ἀναλαβόντες τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐπιθέσεως ἦσαν ἑλληνικῆς καταγωγῆς. Ἀλλ' εἶχον τὴν διπλωματικὴν, οἰκονομικὴν καὶ ἠθικὴν συμπαράστασιν ὁλοκλήρου τοῦ κομμουνιστικοῦ συνασπισμοῦ. Ἐὰν ἡ Ἑλλὰς ἐπέζησε τῆς δοκιμασίας αὐτῆς - καὶ εἶναι τὸ μόνον ἔθνος εἰς τὸν κόσμον τὸ ὁποῖον ἀπέκρουσεν ἐπιτυχῶς τρεῖς κομμουνιστικὰς ἐπιθέσεις - ὀφείλεται εἰς τὴν πίστιν τῶν τέκνων της πρὸς αὐτὴν καὶ τὰ ἰδεώδη τὰ ὁποῖα ἐνσαρκώνει. Ἰδεώδη τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὴν ἀστείρευτον πηγὴν τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ καὶ στηρίζονται εἰς τὴν μεγάλην ἀρχὴν τοῦ σεβασμοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

Διὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῆς κομμουνιστικῆς ἐπιθέσεως ἐχρειάσθη σκληρὸς ἀγὼν διαρκείας τριῶν ἐτῶν καὶ πέντε μηνῶν. Ἡ πρώτη φάσις τοῦ ἀγῶνος θὰ ἠμποροῦσε νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἀμυντικὴ (μέχρι τέλους 1947), ἡ δευτέρα (1948) ὡς προπαρασκευαστικὴ τῆς τελικῆς ἀντεπιθέσεως καὶ ἡ τρίτη (1949) ὡς τοῦ νικηφόρου τερματισμοῦ.

Ἡ περίοδος ἀμύνης καὶ ἀναπροσαρμογῆς.

Τὸ πρῶτον στάδιον τῆς κομμουνιστικῆς ἐπιθέσεως χαρακτηρίζεται ἀπὸ αἰφνιδιαστικὰς ἐπιδρομὰς ἐναντίον σταθμῶν χωροφυλακῆς κειμένων εἰς τὰς ὀρεινὰς περιοχὰς τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας. Οὕτω θὰ ἐξεκαθαρίζοντο οἱ ὀρεινοὶ ὄγκοι Καϊμακτσαλάν, Βερμίου, Ὀλύμπου, Πίνδου καὶ θὰ ἐδημιουργοῦντο ἀσφαλεῖς διάδρομοι εἰσόδου τῶν εἰς τὰς γειτονικὰς χώρας ἐκπαιδευομένων κομμουνιστῶν. Κατὰ

τὸ δεύτερον στάδιον θὰ ἐπεδιώκετο ἡ κατάληψις τῶν ὀρεινῶν ὄγκων Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου.

Ἡ ἐδαφολογικὴ διαμόρφωσις τῆς χώρας μας προσέφερεν, ὡς παρεδέχοντο οἱ Σοβιετικοί, εἴκοσι πέντε ὀρεινοὺς ὄγκους ὡς ὁρμητήρια συμμοριῶν. (Ἐφεξῆς αἱ κομμουνιστικαὶ ὁμάδες θὰ ἀποκαλοῦνται συμμορίαι, διότι αὐτὸς ἦτο ὁ ἐπισήμως καὶ διεθνῶς χρησιμοποιηθεὶς ὅρος χαρακτηρισμοῦ των). Ἡ ὕπαρξις ὅμως τόσον ὀρεινῶν ὄγκων καθιστᾷ δύσκολον τὸ ἔργον τῆς ἐκκαθαρίσεως. Αἱ ἐθνικαὶ δυνάμεις θὰ ἔπρεπε νὰ κυκλώσουν ὅλα τὰ ὁρμητήρια τῶν συμμοριτῶν, διὰ νὰ τοὺς ἐξουδετερώσουν. Κάθε, δηλαδή, ὀρεινὸς ὄγκος ἀπετέλει καὶ ἕνα ξεχωριστὸν πεδίον μάχης. Ἐπὶ πλέον θὰ ἔπρεπε μετὰ τὴν ἐξουδετέρωσιν νὰ παραμείνουν δυνάμεις ἱκαναὶ νὰ παρεμποδίσουν τὴν ἐπαναγκατάστασίν των. Τέλος αἱ ἐθνικαὶ δυνάμεις ἦσαν ὑποχρεωμέναι νὰ προστατεύσουν τοὺς κατῳκημένους χώρους καὶ τὰς συγκοινωνίας. Ἡ ἰσχύς των θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι πολλαπλασία τῶν συμμοριῶν διὰ νὰ ἀνταποκριθοῦν εἰς τὸ σύνολον αὐτὸ τῶν καθηκόντων των. Καὶ δὲν ἦτο.

Μέχρι Σεπτεμβρίου 1946 οἱ συμμορῖται ἐπέτυχον νά ἐξουδετερώσουν τοὺς σταθμοὺς χωροφυλακῆς τῶν ὀρεινῶν περιοχῶν Δυτικῆς καὶ Κεντρικῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας. Ἐν συνεχεία ἤρχισαν τὰς ἐπιθέσεις ἐναντίον στρατιωτικῶν φρουρῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπροστάτευον τὰς παραμεθορίους πόλεις κωμοπόλεις καὶ χωρία. Τέλη Σεπτεμβρίου ἐπέδραμον κατὰ τῆς Δεσκάτης, τὸν Ὀκτώβριον κατὰ τῆς Ναούσης καὶ Σιατίστης. Τὴν 13ην Νοεμβρίου 1946, χίλιοι συμμορῖται ἐπετέθησαν κατὰ τῆς φρουρᾶς τοῦ Σκρᾶ ἀποτελουμένης ἐκ δύο διμοιριῶν. Ἀπεκρούσθησαν ἐπὶ ὀκτάωρον. Ὅταν ἐπεκράτησαν, προέβησαν εἰς ἀπεριγράπτους ὠμότητας. Κατέσφαξαν ὅλους ὅσοι ἐβοήθησαν τὴν φρουράν, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὴν διδασκάλισσαν Βασιλικὴν Παπαθανασίου. Ἀκολούθως, κατὰ Νοέμβριον, ἐπετέθησαν καὶ ἐξουδετέρωσαν τὰς φρουρὰς Ἀρχάγγελου, Νώτιας, Μάνδαλου, Πλικάτι - Χιονάδων, Βάθης Κρουσίων, Νυμαίου Φλωρίνης, ὥστε νὰ ἀνοίξουν τὴν ἑλληνονοτιοσλαβικὴν μεθόριον. Τὸν Δεκέμβριον, 800 συμμορῖται εἰσελθόντες ἐκ Βουλγαρίας προσέβαλλον εἰς Θράκην τὴν Κυριακὴν καὶ τὸν Κόρυμβον.

Ἐν τῷ μεταξύ, εἶχον ἐμφανισθῆ συμμορίαι εἰς Πελλοπόννησον, ὅπου ἡ δρᾶσίς των ἤρχισε τὴν 22αν Σεπτεμβρίου, διὰ τῆς σφαγῆ

ἀποσπάσματος ἐκ 16 χωροφυλάκων εἰς Βασσάραν, καὶ εἰς Στερεὰν Ἑλλάδα, ὅπου ἐπραγματοποίησαν τὴν πρώτην κροῦσιν, διὰ τῆς ἐπιθέσεως ἐναντίον τοῦ σταθμοῦ χωροφυλακῆς Ὑπάτης τὴν 30ὴν Δεκεμβρίου.

Ἡ ἐξαπόλυσις τῶν πρώτων συμμοριῶν συνεχρονίσθη μὲ ἐπίθεσιν ἐπὶ τοῦ διπλωματικοῦ πεδίου τοῦ σοβιετικοῦ συνασπισμοῦ. Τὴν 24ην Αὐγούστου 1946, ἡ Οὐκρανία προσέφυγεν εἰς τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας κατηγοροῦσα τὴν Μ. Βρεταννίαν ὅτι μὲ τὰ εἰς Ἑλλάδα στρατεύματά της καθίστα δυνατὴν τὴν ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων «μοναρχικῶν» δίωξιν τῶν «δημοκρατικῶν» καὶ τὴν Ἑλλάδα ὅτι, στηριζομένη εἰς τὴν βρεταννικὴν βοήθειαν, ἐδημιούργει κινδύνους διὰ τὴν εἰρήνην εἰς τὰ Βαλκάνια, λόγῳ τῶν εἰς βάρος τῆς Ἀλβανίας, Νοτιοσλαβίας καὶ Βουλγαρίας προκλήσεών της. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι μὲ τὴν Ἀλβανίαν καὶ Βουλγαρίαν ἐξηκολούθει νὰ ὑφίσταται ἐμπόλεμος κατάστασις. Τὸ Συμβούλιον μετὰ μακρὰν συζήτησιν ἀρχικῶς ἐπὶ τοῦ ἐὰν ἔπρεπε νὰ ἐγγραφῇ εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν ἡ προσφυγὴ καί, ἀκολούθως ἐπὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς κατέληξεν εἰς τὴν υἱοθέτησιν, τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου, διὰ ψήφων 9 ἔναντι 2, ἀμερικανικῆς προτάσεως περὶ ἀποστολῆς ἐπιτροπῆς ἐρεύνης, κινουμένης ἐλευθέρως ἑκατέρωθεν τῆς ὁροθετικῆς γραμμῆς, πρὸς ἐξακρίβωσιν τοῦ βασίμου τῶν κατηγοριῶν. Ἀλλ' ἡ ἀπόφασις ἦτο ἀνεκτέλεστος, ἐφ' ὅσον μεταξὺ τῶν ἀρνητικῶν ψήφων ἦτο καὶ ἡ τῆς διαθετούσης δικαίωμα ἀρνησικυρίας Σοβ. Ἑνώσεως.

Τὸ ἑλληνικὸν θέμα θὰ ἐπανήρχετο εἰς τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας, διά τρίτην φορὰν ἐντὸς τοῦ 1946, διὰ τῆς ἀπὸ 30ῆς Νοεμβρίου προσφυγῆς τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, ἡ ὁποία κατήγγειλεν ὅτι οἱ συμμορῖται ἐδέχοντο βοήθειαν ἐκ μέρους τῶν τριῶν βορείων γειτόνων μας καὶ ἐζήτει τὴν ἐπὶ τὸπου διεξαγωγὴν ἐρεύνης, πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς ἀληθείας τῶν κατηγοριῶν. Αὐτὴν τὴν φοράν ἡ Σοβ. Ἕνωσις ἐδέχθη τὴν συγκρότησιν τῆς ἐπιτροπῆς, διότι, ἄλλως ἡ ἄρνησίς της θὰ ἐσήμαινε σιωπηρὰν υἱοθέτησιν τῶν κατηγοριῶν. Ἡ Ἐπιτροπὴ Ἐρεύνης τῶν Ἡνωμ. Ἐθνῶν διὰ τὰ Βαλκάνια, ἡ ὁποία συνεκροτήθη ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν ἕνδεκα μελῶν τοῦ Συμβουλίου, ἤρχισε τὰς ἐργασίας της εἰς Ἀθήνας τὰ μέσα Ἰανουαρίου 1947. Ἀφοῦ ἤκουσε τὰς ἀπόψεις τῶν ἀντιπροσώπων τῶν τεσσάρων ἐνδιαφερομένων χωρῶν, ἐκάλεσε καὶ ἐξήτασεν Ἕλληνας ὅλων

τῶν παρατάξεων. Μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου ἀνέκρινε συλληφθέντας συμμορίτας καὶ ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μὲ τὴν ἡγεσίαν τῶν συμμοριτῶν. Ἀκολούθως συνέχισε τὴν ἔρευνάν της εἰς Βουλγαρίαν, Νοτιοσλαβίαν καὶ Ἀλβανίαν, καί, τέλος, μετέβη εἰς Γενεύην ὅπου συνέταξε τὸ πόρισμά της, δοθὲν εἰς τὴν δημοσιότητα τὴν 23ην Μαΐου. Δι' αὐτοῦ, ἡ πλειονοψηφία τῆς Ἐπιτροπῆς ἀπεδέχετο ὅτι ἡ Ἀλβανία, Νοτιοσλαβία καὶ Βουλγαρία παρεῖχον, πράγματι, κάθε δυνατὴν βοήθειαν εἰς τοὺς συμμορίτας (ἐνίσχυσιν εἰς ὑλικόν, καταφύγιον, περίθαλψιν καὶ ἐκπαίδευσιν εἰς τὰ ἐδάφη των, βάσεις ἐξορμήσεως). Ἡ μειονοψηφία, ἐκ τῆς Σοβ. Ἑνώσεως καὶ τῆς Πολωνίας, ἐθεώρησεν ὡς ἀποκλειστικῶς ὑπεύθυνον διὰ τὰς εἰς Ἑλλάδα «ταραχὰς» τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν.

Τὸ δόγμα Τρούμαν.

Ἐν τῷ μεταξύ, σπουδαιόταται μεταβολαὶ ἤρχισαν νὰ πραγματοποιοῦνται ἐπὶ τοῦ διεθνοῦς πεδίου. Τὴν 21ην Φεβρουαρίου, ἡ βρετανική κυβέρνησις ἀνεκοίνωσεν εἰς τὴν ἀμερικανικὴν ὅτι ἀπὸ 1ης Ἀπριλίου 1947, θὰ ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ διακόψη κάθε βοήθειαν πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἀποσύρῃ διὰ λόγους οἰκονομιῶν, τὰ στρατεύματά της. Τρεῖς ἡμέρας προηγουμένως ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀμερικανικῆς ἀποστολῆς εἰς τὴν Εἰδικὴν Ἐπιτροπὴν Μάρκ Ἔθριτζ εἶχεν εἰδοποιήσει ὅτι ὅλαι αἱ ἐνδείξεις φέρουν ὡς ἐπικειμένην τὴν κομμουνιστικὴν ἐπίθεσιν διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἑλλάδος. Συγχρόνως, ὁ εἰς Μόσχαν Ἀμερικανὸς πρεσβευτὴς Μπέντελ Σμὶθ ἐτηλεγράφει ὅτι μόνη ἡ παρουσία τῶν βρετανικῶν στρατευμάτων εἶχε μέχρι ἐκείνης τῆς στιγμῆς ἀποτρέψει τὴν κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τοῦ σοβιετικοῦ συνασπισμοῦ.

Ὁ Ἀμερικανὸς Πρόεδρος δὲν ἐδίστασεν. Ἀφοῦ ἐξησφάλισεν ὅτι θὰ ἔχῃ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Κογκρέσσου, ὅπου ἡ πλειονοψηφία ἦτο ρεπουμπλικανική, ἀπηυθύνθη πρὸς αὐτὸ προσωπικῶς, τὴν 12ην Μαρτίου 1947, καὶ ἐζήτησε τὴν ἔγκρισιν ὅπως προσφέρῃ βοήθειαν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκίαν (ἐπὶ τῆς ὁποίας, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν 1945, ἤσκει πίεσιν ἡ Σοβ. Ἕνωσις διὰ τὴν παραχώρησιν τῶν ἐπαρχιῶν Κὰρς καὶ Ἀρνταχὰν καὶ τὴν ἀναθεώρησιν τῆς συνθήκης τοῦ Μοντρέ διὰ τὰ Δαρδανέλλια). Εἰς μήνυμά του,

ὁ Πρόεδρος Τρούμαν ἐτόνισεν ὅτι «ἡ ὑπόστασις τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ἀπειλεῖται, ὑπὸ τῆς τρομοκρατικῆς δράσεως χιλιάδων τινῶν ἐνόπλων διευθυνομένων ὑπὸ κομμουνιστῶν», ὅτι «ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν κατάστασιν. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἶναι ὀλιγάριθμος καὶ πενιχρῶς ἐξωπλισμένος». Καὶ συνέχιζεν: «Ἐὰν ἡ Ἑλλὰς περιπέσει εἰς τὸν ἔλεγχον μιᾶς ἐνόπλου μειονοψηφίας, τὸ ἀποτέλεσμα ἐπὶ τῆς γείτονος Τουρκίας θὰ εἶναι ἄμεσον καὶ σοβαρόν. Συγχρόνως, ἀνωμαλίαι θὰ διαχυθοῦν εἰς ὁλόκληρον τὴν Μ. Ἀνατολήν. Ἔτι μᾶλλον, ἡ ἐξαφάνισις τῆς Ἑλλάδος ὡς ἀνεξαρτήτου κράτους θὰ ἀσκήσῃ βαθεῖαν ἐπίδρασιν ἐφ' ὅλων τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης. Ἂν δέν βοηθήσωμεν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκίαν, κατὰ τὴν μοιραίαν αὐτὴν ὥραν, αἱ συνέπειαι θὰ εἶναι βαρυσήμαντοι διὰ τὴν Δύσιν καὶ τὴν Ἀνατολήν».

Τὸ μήνυμα αὐτὸ ποὺ ἀπεκλήθη «Δόγμα Τροῦμαν», ἀπετέλεσεν ἀποφασιστικὴν στροφὴν εἰς τὴν ἀμερικανικὴν ἐξωτερικὴν πολιτικήν. Δι' αὐτοῦ διεκηρύσσετο, ὡς ὁ ἴδιος ὁ Πρόεδρος ἐτόνισεν, ὅτι οἱαδήποτε ἐπίθεσις, ἄμεσος ἢ ἔμμεσος, ἀπειλοῦσα τὴν εἰρήνην θὰ ἀπετέλει, συγχρόνως, καὶ ἀπειλὴν κατὰ τῆς ἀσφαλείας τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν. Αὐτὴ ἡ διακήρυξις, περισσότερον καὶ τῆς βοηθείας, κατέστησε δυνατὴν τὴν σωτηρίαν τῆς χώρας μας. Διότι ὁ Στάλιν ἀντελήφθη ὅτι αἱ Η.Π.Α., ἦσαν ἀποφασισμέναι νὰ πολεμήσουν, διὰ νὰ κρατήσουν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκίαν ἐκτὸς τοῦ παραπετάσματος.

Τὸ νομοσχέδιον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐνεκρίθη ὡς πρώτη δόσις βοηθείας τὸ ποσὸν τῶν 300 ἑκατ. δολλαρίων διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ 100 ἑκατ. διὰ τὴν Τουρκίαν, ἐψηφίσθη ὑπὸ τῆς Γερουσίας τὴν 22αν Ἀπριλίου, ὑπὸ τῆς Βουλῆς τῶν Ἀντιπροσώπων τὴν 9ην Μαΐου καὶ ὑπεγράφη ὑπὸ τοῦ Προέδρου τὴν 22αν Μαΐου. Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι εἶχον ἀναλάβει τὴν ἡγεσίαν καὶ τὴν εὐθύνην διασώσεως τοῦ ἐλευθέρου κόσμου. Αὐτὸ κατέστη σαφέστατον διὰ τοῦ λόγου τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησε, τὴν 5ην Ἰουνίου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Χάρβαρντ, ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν στρατηγὸς Τζῶρτζ Μάρσαλ. Ἐτόνισεν ὅτι αἱ ΗΠΑ θὰ παρεῖχον τὴν βοήθειάν των εἰς τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης, διὰ νὰ ἐπανεύρουν τὸ προπολεμικὸν ἐπίπεδον ζωῆς καὶ νὰ προχωρήσουν εἰς ἀνάπτυξιν τῆς οἰκονομίας των. Διότι, χωρὶς ὑγιᾶ οἰκονομίαν, οὔτε ἡ πολιτικὴ

σταθερότης, οὔτε ἡ εἰρήνη διασφαλίζεται. Ὁ στρατηγὸς Μάρσαλ ἐκάλεσεν ὅλας τὰς εὐρωπαϊκάς χώρας συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν χωρῶν τοῦ σοβιετικοῦ συνασπισμοῦ νὰ συνεργασθοῦν μετὰ τῶν ΗΠΑ διὰ τὴν κατάρτισιν τετραετοῦς προγράμματος οἰκονομικῆς ἀνασυγκροτήσεως. Ἡ Σοβ. Ἕνωσις ἠρνήθη νὰ συνεργασθῆ, ὅπως καὶ οἱ δορυφόροι της. Εἰς τὴν συνελθοῦσαν, τὸν Ἰούλιον 1947, διάσκεψιν εἰς Παρισίους, πρὸς συζήτησιν τοῦ «Σχεδίου Μάρσαλ», ὡς ἀπεκλήθη ἡ προσφορὰ τῶν Η.Π.Α., μετεῖχον αἱ τρεῖς σκανδιναβικαὶ χῶραι, ἡ Μ. Βρεταννία, ἡ Γαλλία, τὸ Βέλγιον, ἡ Ὁλλανδία, τὸ Λουξεμβοῦργον, ἡ Ἑλβετία, ἡ Αὐστρία, ἡ Ἰταλία, ἡ Πορτογαλλία, ἡ Ἑλλάς, ἡ Τουρκία, ἡ Ἰρλανδία, ἡ Ἰσλανδία καὶ αἱ Ἡνωμ. Πολιτεῖαι. Ὡς προέκυψεν, ἐκ τῶν κομισθέντων στοιχείων, ἡ ἀμερικανικὴ βοήθεια διὰ τὴν τετραετίαν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀνέλθη εἰς 17 δισ. δολλαρίων. Λήγοντος τοῦ ἔτους, τὸ Κογκρέσσον εἶχεν ἐγκρίνει τὸ ποσὸν αὐτό. Ἡ πρώτη δόσις, ἡ ὁποία θὰ ἐκάλυπτε τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ 1ης Ἀπριλίου 1948 μέχρι 30 Ἰουνίου 1949, θὰ ἀνήρχετο εἰς 6 δισ. 800 ἑκ. δολλαρίων.

Ὁ ἀντίκτυπος ἐκ τῆς στροφῆς τῆς ἀμερικανικῆς πολιτικῆς ὑπῆρξεν ἄμεσος εἰς ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην. Τὰ κομμουνιστικὰ κόμματα, τὰ ὁποῖα μετεῖχον εἰς τὰς κυβερνήσεις τῶν περισσοτέρων δυτικοευρωπαϊκῶν χωρῶν, ἐξηναγκάσθησαν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν. Ὁ πληθυσμὸς ἐπανεῦρε τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ μέλλον. Καὶ ἐδέχθη νὰ ἐργασθῆ διὰ τὴν οἰκοδόμησιν τῆς νέας Εὐρώπης.

Αἱ μεταβολαὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1946, ὁ πρωθυπουργὸς Κ. Τσαλδάρης μετέβη εἰς τὴν Οὐάσιγκτων καὶ συνηντήθη μὲ τὸν Πρόεδρον Τροῦμαν. Ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν Η.Π.Α. Ὁ Πρόεδρος ἐδέχθη ν' ἀποστείλη ὁμάδα ἐμπειρογνώμων, ὑπὸ τὸν Πὼλ Πόρτερ, διὰ νὰ μελετήση τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν. Συγχρόνως, ἀπὸ ἀμερικανικῆς καὶ ἀγγλικῆς πλευρᾶς, ὑπεδείχθη εἰς τὸν Τσαλδάρην, ἡ ἀνάγκη διευρύνσεως τῆς κυβερνήσεως, ὥστε νὰ στερηθῆ ἡ διεθνὴς κομμουνιστικὴ προπαγάνδα τοῦ ἐπιχειρήματος τῆς μονοπλεύρου συνθέσεώς της. Πράγματι, τὴν 24ην Ἰανουαρίου 1947,

ἐσχηματίσθη κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Δημ. Μαξίμου, εἰς τὴν ὁποίαν, πλὴν τῆς Η.Π.Ε, συμμετέσχον τὰ κόμματα τῆς Ε.Π.Ε. καὶ τοῦ Ναπ. Ζέρβα. Ὁ τελευταῖος ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὑπουργείου Δημ. Τάξεως, ὁ Παπανδρέου τῶν Ἐσωτερικῶν, ὁ Σ. Βενιζέλος τῶν Ναυτικῶν, Ἐμπ. Ναυτιλίας καὶ Ἐθν. Οἰκονομίας, ὁ Π. Κανελλόπουλος τῆς Ἀεροπορίας. Ὁ Στυλ. Γονατᾶς διετήρησε τὰ Ὑπουργεῖα Δημ. Ἔργων, Μεταφορῶν καὶ Ἀνοικοδομήσεως, ὁ Ἀπ. Ἀλεξανδρῆς ἐτοποθετήθη εἰς τὸ ὑπουργεῖον Δικαιοσύνης. Τὰ ὑπόλοιπα ὑπουργεῖα διηύθυνον βουλευταὶ τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος. Οἱ Κ. Τσαλδάρης, ὁ ὁποῖος διηύθυνε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ Σ. Βενιζέλος ὡρίσθησαν καὶ ἀντιπρόεδροι τῆς κυβερνήσεως. Ὀλίγον ἀργότερον, 19 βουλευταὶ τῆς Η.Π.Ε. συνεκρότησαν ἰδιαίτερον κόμμα, τὸ «Νέον Κόμμα», ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Σπυρ. Μαρκεζίνη.

Τὴν 1ην Ἀπριλίου 1947 ἀπέθανεν, αἰφνιδίως, εἰς ἡλικίαν 57 ἐτῶν, ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος Β'. Ἐπειδὴ ἦτο ἄτεκνος (ἐκ τοῦ γάμου του μὲ τὴν πριγκίπισσαν Ἐλισάβετ τῆς Ρουμανίας, τελεσθέντος τὸ 1921, δὲν ἀπέκτησε τέκνα. Ἄλλωστε, ὀλίγον μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1924 ἐκθρόνισίν του ἠναγκάσθη νὰ τὴν διαζευχθῇ) ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ ἀδελφός του Παῦλος, ἡλικίας 45 ἐτῶν.

Ὁ Γεώργιος Β' διέθετε πολλὰς ἀρετάς, ψυχραιμίαν, μόρφωσιν, σύνεσιν, σεμνότητα, ἀποφασιστικότητα. Ἐξ ἄλλου εἶχε πολιτικὴν, διπλωματικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἐμπειρίαν. Ἡ ἀπόφασίς του δὲ, ἐν συνεχείᾳ τῶν δύο «Ὄχι», ὅπως ἡ Ἑλλὰς συνεχίσῃ τὸν ἀγῶνα καὶ μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν ἐδαφῶν της ὑπὸ τῶν δυνάμεων τοῦ Ἄξονος, τὸν καθιέρωσεν ὡς μίαν τῶν ἡρωϊκῶν προσωπικοτήτων τοῦ ἐλευθέρου κόσμου. Ἡ γνώμη του ἠκούετο μετὰ προσοχῆς ὑπὸ τῶν Ἀμερικανῶν καὶ τῶν Βρεταννῶν. Ἐνέπνεε, παρὰ τὰς δημιουργηθείσας ἀντιθέσεις, σεβασμὸν εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας πολιτικοὺς καὶ στρατιωτικούς. Ὁ θάνατός του, ἕξ μόλις μῆνας μετὰ τὴν ἐπάνοδον του εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς στιγμὰς κρισίμους διὰ τὴν χώραν, ἀπετέλεσε βαρὺ πλῆγμα διὰ τὸ Ἔθνος.

Τὸ θέρος ἀφίχθη εἰς Ἀθήνας ἡ ἀμερικανικὴ ἀποστολὴ βοηθείας διὰ τὴν Ἑλλάδα, ὑπὸ τὸν Ντουάϊτ Γρίσουολντ, ἡ ὁποία ἀνέλαβε τὴν παρακολούθησιν τοῦ τρόπου διαθέσεως τῆς βοηθείας. Ἡ ἀποστολὴ, ὡς καὶ ἡ ἀμερικανικὴ πρεσβεία, αἱ ὁποῖαι ἐνδιεφέροντο

διὰ τὴν ἀποτελεσματικὴν ἀντιμετώπισιν τῆς καταστάσεως, ἔκρινον ὅτι ἐχρειάζετο ὁ σχηματισμὸς κυβερνήσεως συνεργασίας τῶν δύο παλαιῶν κομμάτων, Φιλελευθέρων καὶ Λαϊκοῦ, ὡς πλέον ἀντιπροσωπευτικῶν. Πράγματι, τὴν 7ην Σεπτεμβρίου ὡρκίσθη κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Θεμ. Σοφούλη, μὲ ἀντιπρόεδρον καὶ ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τὸν Κ. Τσαλδάρην. Ἐκ τῶν ὑπολοίπων 21 ὑπουργείων, ἐδόθησαν 9 εἰς τοὺς Φιλελευθέρους, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὰ ὑπουργεῖα Δικαιοσύνης, Δημ. Τάξεως καὶ Ἀεροπορίας καὶ 11, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν εἰς τοὺς Λαϊκούς. Τὸ ὑπουργεῖον Ναυτικῶν ἀνετέθη εἰς τὸν ναύαρχον Ἀλ. Σακελλαρίου. Ἡ κυβέρνησις Σοφούλη, ἡ ὁποία ἔτυχε τῆς ὑποστηρίξεως καὶ τῶν ἄλλων ἐν τῇ Βουλῇ κομμάτων, προσέφερεν ἀμνηστίαν εἰς τοὺς συμμορίτας, ἐὰν ἐντὸς ὡρισμένης προθεσμίας (ἀρχικῶς ἑνὸς μηνὸς καὶ ἀργότερον δύο) παρεδίδοντο μετὰ τοῦ ὁπλισμοῦ των. Ἡ προσφορὰ δὲν ἀπέδωσε. Μόνον 3.419 καὶ αὐτοὶ ὄχι μάχιμοι, παρεδόθησαν. Κατόπιν αὐτοῦ ἤρχισε ἡ ἐφαρμογὴ σκληρᾶς πολιτικῆς. Τὴν 24ην Δεκεμβρίου, τὸ Κ.Κ.Ε, καὶ ὅλαι παραφυάδες του ἐκηρύχθησαν ἐκτὸς νόμου. Ἔπαυσεν οὕτω τὸ περίεργον φαινόμενον, τὸ Κ.Κ.Ε, νὰ εὑρίσκεται ἐν ἐπαναστάσει καί, συγχρόνως, νὰ ἀπολαμβάνῃ πλήρους ἐλευθερίας πολιτικῆς δραστηριότητος.

Ἡ ἐξέλιξις τῶν ἐπιχειρήσεων.

Ἡ δύναμις τῶν συμμοριτῶν, ἀρχομένου τοῦ 1947, ἤγγιζε τὰς 15.000, ἐκ τῶν ὁποίων, πλέον τοῦ ἡμίσεως, προήρχετο ἐκ τῶν χωρῶν τοῦ Παραπετάσματος. Ἐξ αὐτῶν περὶ τὰς 12.000 εὑρίσκοντο εἰς Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν καὶ Θράκην, οἱ δὲ ὑπόλοιποι εἰς Στερεὰν καὶ Πελοπόννησον. Ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου 1946, τὴν ἀρχηγίαν τῶν συμμοριτῶν ἀνέλαβε, κατόπιν ἐντολῆς τοῦ Κ.Κ.Ε, ὁ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κατοχῆς καπετάνιος τοῦ Ἐλάς εἰς Μακεδονίαν Μᾶρκος Βαφειάδης. Οὗτος τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου ἀνήγγειλε τὴν συγκρότησιν τοῦ «Γενικοῦ Ἀρχηγείου τοῦ Δημοκρατικοῦ Στρατοῦ τῆς Ἑλλάδος». Ὑπὸ τὰς διαταγὰς του εὑρίσκοντο τὰ ἀρχηγεῖα Πελοποννήσου, Ρούμελης, Ἠπείρου, Θεσσαλίας, Κεντρικῆς, Δυτικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, Θράκης. Ἀπὸ τῆς ἀνοίξεως τοῦ 1947,

ἡ ὀργάνωσις αὐτὴ θὰ μεταβληθῇ. Θὰ συγκροτηθοῦν ταξιαρχίαι, τάγματα, λόχοι, διμοιρίαι. Ἡ δύναμις ἑκάστης ταξιαρχίας θὰ κυμαίνεται μεταξὺ 700 - 1.300 ἀνδρῶν, τοῦ τάγματος μεταξὺ 200 - 400 καὶ ἀναλόγως τοῦ λόχου καὶ διμοιριῶν. Διαρκοῦντος τοῦ 1947 οἱ συμμορῖται θὰ λάβουν ἐκ τῶν βορείων γειτόνων μας αὐτόματα ὅπλα, πολυβόλα, ὅλμους, πυροβολικόν, ὡς καὶ ἀντιαρματικὸν καὶ ἀντιαεροπορικὸν ὁπλισμόν.

Κατὰ τὸ πρῶτον τρίμηνον τοῦ 1947, οἱ συμμορῖται, διὰ νὰ ἐξαπατήσουν τὴν Εἰδικὴν Ἐπιτροπήν, ἐξαπολύουν συστηματικὰς ἐπιθέσεις εἰς Πελοπόννησον καὶ Στερεάν, ὥστε νὰ ὑποστηρίξουν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἐσωτερικοῦ κινήματος ἀντιδράσεως κατὰ τῶν μέτρων διώξεως τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Εἰς τὴν πραγματικότητα, μέτρα ἐναντίον τῶν κομμουνιστῶν ἤρχισαν νὰ λαμβάνωνται τὸν Μάϊον, ὁπότε συνελήφθη ὡρισμένος ἀριθμὸς πρώην ἀξιωματικῶν καὶ ὁπλιτῶν τοῦ Ἐλάς. Ἐν συνεχείᾳ ἀνελήφθη προσπάθεια ἐξουδετερώσεως τῶν κομμουνιστικῶν δικτύων πληροφοριῶν. Μόνον τὸν Ὀκτώβριον ἀπηγορεύθη ἡ ἔκδοσις τῶν κομμουνιστικῶν ἐφημερίδων.

Ἀπὸ τὸν Ἀπρίλιον, αἱ ἐθνικαὶ δυνάμεις ἀπεδύθησαν εἰς σειρὰν ἐπιχειρήσεων, αἱ ὁποῖαι διήρκεσαν μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ φθινοπώρου, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἐκκαθαρίσεως τῶν ἐλεγχομένων ὑπὸ τῶν συμμοριτῶν περιοχῶν εἰς Στερεάν, Θεσσαλίαν καὶ Βόρειον Ἑλλάδα. Αἱ περιοχαὶ αὐταὶ ἦσαν ἐκτάσεως 26.000 τ.χ. Αἱ ἐπιχειρήσεις αὐταί παρ' ὅλον ὅτι προεκάλεσαν σοβαρὰς ἀπωλείας εἰς τοὺς κομμουνιστάς, δὲν ἀπέδωσαν τὸ σκοπούμενον ἀποτέλεσμα. Τὰ αἴτια τῆς ἀποτυχίας ἦσαν δύο: 1) Ἡ ἀνεπάρκεια τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων. Τὸν Ἀπρίλιον ὁ ἐθνικὸς στρατὸς ἀπετελεῖτο ἐξ 104.000 ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι ηὐξήθησαν, τὸν Ἰούλιον, εἰς 120.000. Ἐξ αὐτῶν, μόνον 66.780, δηλαδὴ τὸ 58% ἠμποροῦσαν νὰ χρησιμοποιηθοῦν δι' ἐπιχειρησιακοὺς σκοπούς. Οἱ ὑπόλοιποι ἀνῆκον εἰς τὰ ὅπλα καὶ τὰς ὑπηρεσίας. Εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις διετέθησαν 40 τάγματα πεζικοῦ, ἕκαστον δυνάμεως 500 ἀνδρῶν, καὶ 36 Λόχοι Ὀρεινῶν Καταδρομῶν (ΛΟΚ), ἕκαστος δυνάμεως 120 ἀνδρῶν, δηλαδὴ 24.800. 2) Ἡ υἱοθετηθεῖσα ἐσφαλμένη τακτική, ἡ ὁποία προέβλεπε «στατικὴν ἄμυναν» τῶν ἀστικῶν κέντρων καὶ ἄλλων στρατηγικῆς σημασίας σημείων, καὶ ἐστέρει οὕτω ἐφεδρειῶν τὰς κινουμένας μονάδας, καὶ

ὁ περιωρισμένος χρόνος ἑκάστης ἐκκαθαριστικῆς ἐπιχειρήσεως (τόσαι ἡμέραι διὰ τὸν Παρνασσόν, τόσαι διὰ τὸν Ὄλυμπον, τόσαι διὰ τὸ Βέρμιον). Μετὰ τὸν τερματισμὸν τῆς ταχθείσης προθεσμίας αἱ μονάδες μετεκινοῦντο διὰ νὰ μετάσχουν ἄλλης, πάλιν περιωρισμένης χρονικῆς διαρκείας, ἐπιχειρήσεως.

Ἡ «προσωρινὴ κυβέρνησις συμμοριτῶν».

Τὸν Ἰούλιον 1947, ἀντιπρόσωπος τοῦ Κ.Κ.Ε., ὁμιλῶν εἰς τὸ συνέδριον τοῦ γαλλικοῦ Κ.Κ., τὸ ὁποῖον συνῆλθεν εἰς Στρασβοῦργον, ἀνεκοίνωσεν ὅτι ὁ συμμοριτισμὸς θὰ ἀπέκτα ἰδικήν του κυβέρνησιν καὶ ἰδικήν του κρατικὴν ὑπόστασιν. Τὸν Αὔγουστον, τὸ Γενικὸν Ἀρχηγεῖον ἐδημοσίευσεν ἕνα εἶδος Συντάγματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐτονίζετο ὅτι «τὸ πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἡ δημοκρατία» καὶ ὅτι «τὸ δημοψήφισμα τῆς 1ης Σεπτεμβρίου εἶναι νόθο καὶ ἄκυρο».Τὸν Σεπτέμβριον, ἡ ἡγεσία τοῦ ΚΚΕ ἐκήρυξεν ἐπισήμως τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἀπεφάσισε τὴν μετατροπὴν τοῦ Δ.Σ.Ε. εἰς τακτικόν, χωρὶς ἄμεσον ἐγκατάλειψιν τῆς τακτικῆς τοῦ ἀνταρτοπολέμου. Τὴν 23ην Δεκεμβρίου, τέλος, ὁ ραδιοφωνικὸς σταθμὸς τοῦ Βελιγραδίου μετέδιδε τὴν εἴδησιν ὅτι «κάπου στὰ βουνὰ τῆς Ἑλλάδας» ἐσχηματίσθη «προσωρινὴ δημοκρατικὴ κυβέρνησις» μὲ πρωθυπουργὸν καὶ ὑπουργὸν Ἀμύνης τὸν Μᾶρκον Βαφειάδην. Πρόγραμμα τῆς «προσωρινῆς κυβέρνησης» θὰ ἦτο «ἡ κινητοποίηση ὅλων τῶν λαϊκῶν δυνάμεων, ἡ συγκρότηση δημοκρατικοῦ στρατοῦ, ναυτικοῦ καὶ ἀεροπορίας γιὰ ν' ἀντισταθοῦν στὴν ξένη ἐπίθεση, ἡ ἀποκατάσταση στενῶν σχέσεων μὲ τοὺς βαλκανικοὺς γείτονες τῆς Ἑλλάδας».

Ἀλλ' ἡ «προσωρινὴ κυβέρνηση» ἐχρειάζετο κάποιαν πόλιν διὰ νὰ ἐγκαταστήσῃ τὴν ἕδραν της. Οὕτω θὰ ἀπεδείκνυεν ὅτι εἶχεν ὑπὸ τὸν ἔλεγχόν της τμῆμα τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους καὶ θὰ διεξεδίκει τὴν ἀναγνώρισίν της, ἔστω καὶ μόνον ὑπὸ τῶν κομμουνιστικῶν χωρῶν. Δι' αὐτὸ τὸν Ὀκτώβριον κατεβλήθη προσπάθεια, δι' ἐπιμελῶς σχεδιασμένης ἐπιθέσεως, νὰ καταληφθῇ τὸ Μέτσοβον. Ἐπιτυχία τῆς προσπαθείας αὐτῆς, ἐκτὸς τοῦ ὅτι θὰ προσέφερεν ἀστικὸν κέντρον εἰς τοὺς κομμουνιστάς, θὰ ἀπέκοπτε καὶ τὴν ὁδὸν Τρικάλων - Ἰωαννίνων. Θὰ ἔφερε δηλαδή, εἰς ἀπομόνωσιν τὰς

ἐθνικὰς δυνάμεις τῆς Ἠπείρου, ἐναντίον τῶν ὁποίων θὰ ἠδύνατο νὰ στραφῇ, ἐν συνεχείᾳ ἡ κυρία κομμουνιστικὴ ἐνέργεια. Ἡ ἐπίθεσις τῶν συμμοριτῶν, ἡ ὁποία διήρκησεν ἓξ ἡμέρας, ἀπεκρούσθη.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν εἰς Μέτσοβον, οἱ συμμορῖται, τὰ τέλη Νοεμβρίου, ἐπεδίωξαν νὰ καταλάβουν τὴν Δυτ. Ἤπειρον. Τὸ σχέδιόν των προέβλεπε τὴν ἐγκατάστασίν των, κατὰ τὴν πρώτην φάσιν, εἰς τὴν περιοχὴν Πωγωνίου - Μουργκάνας - Φιλιατῶν, ὥστε νὰ ἀπειλήσουν τὸ ἀριστερὸν πλευρὸν τῆς 8ης Μεραρχίας, καὶ κατὰ τὴν δευτέραν φάσιν εἰς τὴν περιοχὴν Παραμυθιᾶς - Σουλίου, ὥστε νὰ ἀπειλήσουν καὶ τὰ νῶτα τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων. Ἐπέτυχον, τελικῶς, νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς Μουργκάναν, ἡ ὁποία εὑρίσκεται ἐπὶ τῶν συνόρων μὲ τὴν Ἀλβανίαν, καὶ τὴν ἐπαρχίαν Πωγωνίου, ἡ ὁποία ἐπίσης στηρίζεται ἐπὶ τῶν ἀλβανικῶν συνόρων. Μικραὶ μονάδες των εἰσέδυσαν εἰς τὴν περιοχὴν Σουλίου, μὲ σκοπὸν νὰ ἀποκόψουν τὴν ὁδὸν Ἰωαννίνων - Πρεβέζης.

Ἡ ἐπιχείρησις αὐτὴ ἦτο καὶ προπαρασκευαστικὴ τῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Κονίτσης, ἡ ὁποία ἐξαπελύθη τὰς πρωϊνὰς ὥρας τῆς 25ης Δεκεμβρίου 1947 ὁπότε καὶ κατελήφθη ἡ γέφυρα τῆς Μπουραζάνης καὶ ἀπεκόπη ἡ ὁδὸς Ἰωαννίνων - Κονίτσης. Διὰ τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς πόλεως διεθέτησαν 2 ταξιαρχίαι συμμοριτῶν καὶ δύο πυροβολαρχίαι ὀρειβατικοῦ πυροβολικοῦ. Διὰ τὴν κάλυψιν τῆς ἐπιθέσεως 10 συμμοριτικὰ τάγματα. Αἱ δυνάμεις καλύψεως εἶχον ἐντολὴν νὰ ἀποκλείσουν τὴν ἀποστολὴν ἐνισχύσεων εἰς Κόνιτσαν, διὰ καταλήψεως τῶν ἐλεγχόντων τὴν ὁδὸν Ἰωαννίνων - Κονίτσης πλησίον τοῦ Καλπακίου ὑψωμάτων.

Ἡ ἄμυνα τῆς Κονίτσης εἶχεν ἀνατεθῇ εἰς τὴν 75ην Ταξιαρχίαν, ὑπὸ τὸν Ταξίαρχον Κ. Δόβαν. Αὕτη ἀπετελεῖτο ἐκ 2 ταγμάτων πεζικοῦ, ἑνὸς λόχου Μονάδων Ἀμύνης Ὑπαίθρου (Μ.Α.Υ.), ἑνὸς οὐλαμοῦ ὅλμων καὶ ἑνὸς οὐλαμοῦ πυροβολικοῦ. Τραυματισθέντος τοῦ Ταξιάρχου τὴν μεσημβρίαν τῆς 25ης Δεκεμβρίου, τὴν διοίκησιν τῆς Ταξιαρχίας ἀνέλαβεν ὁ ἀντισυνταγματάρχης Γ. Παλλαντάς.

Ἡ μάχη τῆς Κονίτσης διήρκεσεν ἐπὶ ἑπταήμερον. Οἱ συμμορῖται δὲν κατώρθωσαν νὰ καταλάβουν τὴν πόλιν, παρὰ τὰς ἀπεγνωσμένας ἐπιθέσεις των. Οἱ ἀμυνόμενοι ἀνεφοδιάζοντο ἀπὸ ἀέρος. Αἱ δυνάμεις τῆς 8ης Μεραρχίας (διοικητὴς ὑποστράτηγος Ἀντωνόπουλος Μιχ.) ἐκινήθησαν ἀποφασιστικῶς. Ἐνισχυθεῖσαι διὰ μονάδων Λ.Ο.Κ. καὶ

ὑποστηριζόμεναι ὑπὸ τῆς Ἀεροπορίας ἐπέτυχον, τὴν ἑσπέραν τῆς 31ης Δεκεμβρίου, νὰ φθάσουν εἰς Κόνιτσαν, ἀφοῦ ἔδωσαν σκληρὰς μάχας, διὰ τὴν ἀνακατάληψιν τῶν παρὰ τὸ Καλπάκι ὑψωμάτων.

Ἡ ἧττα τῶν κομμουνιστῶν εἰς τὴν Κόνιτσαν ὑπῆρξεν ἀποφασιστικῆς σημασίας: 1) Διότι ἔδωσεν εὐκαιρίαν εἰς τὸν Τίτο, ὁ ὁποῖος ἤδη εὑρίσκετο εἰς προστριβὰς μὲ τὸν Στάλιν, νὰ ἀναβάλῃ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς «προσωρινῆς κυβέρνησης». Τὸ παράδειγμα του ἠκολούθησαν καὶ τὰ ἄλλα βαλκανικὰ κράτη. 2) Διότι ἀπέδειξε τὴν ἀδυναμίαν τῶν συμμοριτῶν νὰ ἐφαρμόσουν τὰς μεθόδους τοῦ τακτικοῦ πολέμου. 3) Διότι ἀντιθέτως ἀπέδειξεν ὅτι αἱ ἐθνικαὶ δυνάμεις εἶχον προσαρμοσθῆ εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνταρτικοῦ πολέμου καὶ εἶχον ἀντιληφθῆ τὰς μεθόδους του. 4) Διότι ἐστέρησε τὸν διεθνῆ κομμουνισμὸν ἑνὸς τεραστίας σημασίας προπαγανδιστικοῦ ὅπλου. 5) Διότι ἀποκατέστησε τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν μεγάλων συμμάχων μας εἰς τὰς ἱκανότητας τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἐφ' ᾧ, καὶ τὴν 20ὴν Ἰανουαρίου 1948, ὁ στρατηγὸς Μάρσαλ καθίστα γνωστὸν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ὅτι «μία τοιαύτη ἀναγνώρισις (τῆς κομμουνιστικῆς κυβερνήσεως) ὄχι μόνον θὰ ἀντέκειτο εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Χάρτου τῶν Ἡνωμ. Ἐθνῶν, ἀλλὰ θὰ εἶχεν ἐπίσης σοβαρὰς διεθνεῖς συνεπείας».

Τὴν πόλιν τῆς Κονίτσης ἐπεσκέφθη, ἀμέσως μετὰ τὴν λῆξιν τῆς μάχης (7 Ἰανουαρίου) ἡ βασίλισσα Φρειδερίκη, ἐξ ὀνόματος τοῦ ἀσθενοῦντος βασιλέως, διὰ νὰ μεταφέρῃ τὸν χαιρετισμὸν τοῦ Ἔθνους. Ἐπὶ πλέον, εἰς τὴν πόλιν ἀπενεμήθη τὸ ἀριστεῖον ἀνδρείας διὰ τὴν ἡρωϊκὴν στάσιν τῶν κατοίκων, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς μάχης.

Τὸ 1948 καὶ τὸ παιδομάζωμα.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς Κονίτσης, ὁ Μᾶρκος μετέβη εἰς Βελιγράδιον, ὅπου συνηντήθη μὲ ἐκπροσώπους τῶν Γεν. Ἐπιτελείων Νοτιοσλαβίας καὶ Βουλγαρίας. Ἐζήτησεν ηὐξημένην βοήθειαν καὶ ἰδίως ἰσχυρὰν ἀεροπορικὴν δύναμιν καὶ πολεμικὰ σκάφη. Τοῦ ἐδόθησαν μόνον ὅλμοι, φλογοβόλα, ἀντιαεροπορικὰ καὶ πυροβολικόν. Ἐκ μέρους δὲ τῆς Ἀλβανίας ἐτέθησαν εἰς τὴν διάθεσίν του διάφορα μικρὰ σκάφη διὰ τὴν μεταφορὰν ἐφοδίων εἰς τοὺς συμμορίτας τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ δύναμις τῶν συμμοριτῶν, τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1948, ἀνήρχετο εἰς 22.350. Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου αἱ ἀπώλειαί των ἦσαν κατὰ τὸ 1946, 599 νεκροὶ καὶ 350 συλληφθέντες, κατὰ τὸ 1947, 6.977 νεκροὶ καὶ 5.260 συλληφθέντες. Κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα εἶχον στρατολογήσει, βιαίως ἢ οἰκειοθελῶς, 10.100 τὸ 1946 καὶ 27.840 τὸ 1947. Ἡ δραστηριότης των κατὰ τὰ δύο αὐτὰ ἔτη ἐκφράζεται μὲ τοὺς ἀκολούθους ἀριθμοὺς : 1) Ἐπιθέσεις κατὰ στρατιωτικῶν τμημάτων, 502, 2) Ἐπιθέσεις κατὰ χωρίων ἢ πόλεων, 599, 3) Λεηλασίαι χωρίων, 3.351, 4) Ἀνατινάξεις 115 σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, 125 σιδηροδρομικῶν γεφυρῶν, 163 ὁδικῶν γεφυρῶν.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1948 ἐπρόκειτο νὰ διαπράξουν τὸ φοβερώτερον ἔγκλημά των. Εἰς τὴν συνελθοῦσαν τὴν 3ην Μαρτίου εἰς Βελιγράδιον διάσκεψιν τῆς Βαλκανικῆς Νεολαίας, ἀπεφασίσθη ὅπως ὅλα τὰ Ἑλληνόπουλα ἡλικίας 3 - 14 ἐτῶν, τὰ ὁποῖα θὰ εὑρίσκοντο εἰς τὴν διάθεσιν τῶν κομμουνιστῶν, μεταφερθοῦν εἰς τὰς χώρας τοῦ Παραπετάσματος. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις καὶ ὅλαι αἱ δυτικαὶ ἔσπευσαν νὰ καταδικάσουν τὴν ἐνέργειαν αὐτήν, ἡ ὁποία ἐνεθύμιζε τὸ ἐπὶ Τουρκοκρατίας παιδομάζωμα, τὸ ὁποῖον ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἐπάνδρωσιν τοῦ Σώματος τῶν Γενιτσάρων. Συμφώνως πρὸς πληροφορίας τοῦ Διεθνοῦς Ἐρυθροῦ Σταυροῦ 23.696 Ἑλληνόπουλα, χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τῶν γονέων των, μετεφέρθησαν εἰς τὰς χώρας τοῦ Παραπετάσματος, μέχρι τέλους Δεκεμβρίου 1948. Τὸ 1949 ὑπερέβησαν τὰς 25.000. Ἡ Γενικὴ Συνέλευσις τῶν Ἡνωμ. Ἐθνῶν ἔλαβεν ἀπόφασιν, τὴν 27ην Νοεμβρίου 1948, ὅπως τὰ παιδιὰ ἐπιστραφοῦν εἰς τοὺς γονεῖς των, ἐφ' ὅσον ἕνας ἐξ αὐτῶν, ἤ, ἐν ἐλλείψει γονέων, ὁ στενώτερος συγγενής, ἐξέφραζε τοιαύτην ἐπιθυμίαν. Μέχρι 26ης Ἀπριλίου 1951 εἶχον ὑποβληθῆ αἰτήσεις διὰ τὴν ἐπιστροφὴν 10.344 παιδιῶν. Μέχρι τέλους 1952 μόνον 540 ἐπανῆλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Αἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ 1948 ἤρχισαν μὲ ἐντυπωσιακὴν ἐνέργειαν τῶν συμμοριτῶν ἐναντῖον τῆς Θεσσαλονίκης. Τὴν νύκτα τῆς 9ης πρὸς 10ην Φεβρουαρίου δύναμις 600 συμμοριτῶν μεθ' ἑνὸς ὀρειβατικοῦ πυροβόλου τῶν 75 χιλ. κατώρθωσε νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς Ἀσβεστοχώριον. Ἐκεῖθεν ἤρχισε νὰ βάλῃ διὰ τοῦ πυροβόλου ἐναντίον τῆς μακεδονικῆς πρωτευούσης. Ἐρρίφθησαν περὶ τὰ 40

6λήματα, χωρὶς νὰ προξενήσουν ζημίας ἢ θύματα. Κεραυνοβόλος ὑπῆρξεν ἡ ἀντίδρασις τῶν ἐθνικῶν μονάδων. Ἡ θέσις τῶν συμμοριτῶν ἐπεσημάνθη καὶ ἤρχισεν ἀμέσως ἡ καταδίωξίς των, ἡ ὁποία συνεχίσθη ἐπὶ τριήμερον. Μόλις ἑκατὸν διέφυγον. Οἱ ὑπόλοιποι ἐφονεύθησαν ἢ συνελήφθησαν. Ἐκυριεύθη ἐπίσης καὶ τὸ πυροβόλον. Ἡ τρομοκρατικὴ αὐτὴ ἐνέργεια οὐδεμίαν ἐπίδρασιν εἶχεν ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ τῶν κατοίκων τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Μαρτίου, 1948 αἱ ἐθνικαὶ δυνάμεις ἀνέλαβον τὴν ἐπιθετικὴν πρωτοβουλίαν. Ἐντὸς τοῦ μηνὸς ἐξεκαθαρίσθη τὸ Βέρμιον. Τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου ἤρχισεν ἡ ἐκκαθάρισις τῶν Κρουσίων, ἡ ὁποία καὶ ὡλοκληρώθη τά τέλη Μαΐου. (Γ' Σῶμα Στρατοῦ, ὑποστράτηγος Θεοδ. Γρηγορόπουλος).

Τὴν 15ην Ἀπριλίου ἐξεδηλώθη ἡ ἐπιχείρησις ἐκκαθαρίσεως τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία διήρκεσε μέχρι 7ης Μαΐου. Ἡ ἐπιτυχία ἦτο μερική. Σημαντικὸς ἀριθμὸς συμμοριτῶν ἐπέτυχε νὰ διαφύγη.

Τὴν 20ὴν Ἰουνίου ἤρχισε μεγάλη ἐπιχείρησις ἐκκαθαρίσεως τῆς Βορείου Πίνδου. Ἀπέβλεπεν εἰς κύκλωσιν, διὰ διεισδύσεως ἐθνικῶν δυνάμεων μεταξὺ ἀλβανικῶν συνόρων καὶ Γράμμου, τῶν ἐπί τοῦ ὀρεινοῦ ὄγκου ὠχυρωμένων συμμοριτῶν. Ὁ ἀγὼν διήρκεσεν ἐπὶ δίμηνον, ἀλλ' οἱ συμμορῖται τελικῶς διέφυγον εἰς τὸ παρακείμενον ὀρεινὸν συγκρότημα τοῦ Βίτσι. Ἄμεσος, ἐν συνεχείᾳ ἐπιθετικὴ ἐνέργεια κατὰ τοῦ τελευταίου δέν ἀπέδωσεν ἀποτέλεσμα, λόγῳ τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ τῶν διαθεσίμων δυνάμεων. Ἡ ἐπιχείρησις αὐτὴ ἐπέτυχε τακτικῶς, διότι κατελήφθη ὁ ὀρεινὸς ὄγκος τοῦ Γράμμου, ἀλλὰ δὲν ἀπέφερε στρατηγικῶς, διότι οἱ συμμορῖται, παρὰ τὰς μεγάλας ἀπωλείας τὰς ὁποίας ὑπέστησαν, δέν ἐξουδετερώθησαν, οὔτε ἐξηναγκάσθησαν νὰ καταφύγουν εἰς νὰ ὅμορα κράτη.

Ἐπιτυχίαν ἐσημείωσαν αἱ ἐθνικαὶ δυνάμεις εἰς τὰς κατὰ τό διάστημα τῆς ἀνοίξεως καὶ τοῦ θέρους ἐνεργηθείσας ἐκκαθαρίσεις τοῦ Καϊμακτσαλάν, Παΐκου, Ἀλῆ - Μπαμπᾶ - Μεντικίου, ὀρεινῶν συγκροτημάτων Β.Α. Κομοτηνῆς καὶ Ἕβρου. Ἀλλ' ὄχι ἀποφασιστικῆς σημασίας.

Οἱ συμμορῖται, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ ἀρχηγός τοῦ Κ.Κ.Ε. εἶχεν ὑποσχεθῆ ὅτι τὸ 1948 θὰ ἦτο τὸ «ἔτος τῆς νίκης», παρὰ τὴν συνεχῆ πίεσιν τὴν ὁποίαν ὑφίσταντο ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων, προέβησαν διὰ λόγους γοήτρου εἰς ἀντιπερισπασμούς. Τὴν 20ὴν

Σεπτεμβρίου ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Καστοριᾶς. Ἀπεκρούσθησαν μέ μεγάλας ἀπωλείας. Τὴν 11ην Δεκεμβρίου ἐπετέθησαν ἐναντίον τῆς Καρδίτσης, κατορθώσαντες νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν πόλιν, ὅπου καὶ παρέμειναν μέχρι τῶν πρωϊνῶν ὡρῶν τῆς 13ης. Κατά τό διάστημα τῆς παραμονῆς των ἐφόνευσαν 10 ἰδιώτας. Φεύγοντες δὲ ἀπήγαγον 1.050, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ 35% ἦσαν γυναῖκες. Τὴν 22αν καὶ 23ην Δεκεμβρίου ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Ναούσης καὶ Ἐδέσσης, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν.

Ὁ ἀπολογισμὸς τῆς συμμοριτικῆς δραστηριότητος, κατά τὸ 1948, δύναται νὰ συνοψισθῇ εἰς τοὺς ἀκολούθους ἀριθμούς: 1). Ἐπιθέσεις κατὰ στρατιωτικῶν τμημάτων, 706. 2) Ἐπιθέσεις ἐναντίον πόλεων καὶ χωρίων, 958. 3) Λεηλατηθέντα χωρία, 2.415. 4) Ἀνατινάξεις 207 σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, 202 σιδηροδρομικῶν γεφυρῶν, 217 ὁδικῶν γεφυρῶν. Αἱ ἀπώλειαί των κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους ἀνῆλθον εἰς 16.662 νεκροὺς καὶ 10.667 συλληφθέντας ἤ παραδοθέντας. Διὰ τὴν κάλυψίν των ἐστρατολογήθησαν 34.449.

Ὁ ἀπολογισμὸς θὰ ἦτο ἐλλιπὴς ἐὰν δέν ἀνεφέρετο καὶ ἡ δολοφονία τοῦ ὑπουργοῦ Δικαιοσύνης Χρήστου Λαδᾶ, ἡ ὁποία ἐπραγματοποιήθη, εἰς Ἀθήνας, ἔξωθι τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Καρύτση, τὴν 1ην Μαΐου 1948, Μεγάλην Παρασκευὴν.

Ἡ συντριβὴ τοῦ κομμουνισμοῦ.

Ἡ κυβέρνησις Θεμ. Σοφούλη κατηγορεῖτο, ἀπὸ τοῦ θέρους 1948, ὅτι δὲν διηύθυνεν ἐπιτυχῶς τὸν ἀντισυμμοριακὸν ἀγῶνα. Τὰ τέλη Ὀκτωβρίου ἡ κρατοῦσα δυσφορία, τὴν ὁποίαν συνεμερίζοντο καὶ οἱ Ἀμερικανοί, ἐξεδηλώθη διὰ τῆς ἀποσκιρτήσεως σημαντικῆς μερίδος Φιλελευθέρων (Ἀπὸ τοῦ τέλους 1947 οἱ Βενιζελικοὶ φιλελεύθεροι εἶχον ἐπανέλθει εἰς τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, τοῦ ὁποίου ἡ δύναμις εἶχεν ἀνέλθει εἰς 80 βουλευτάς), ὑπὸ τὸν Σοφ. Βενιζέλον καὶ ὁμάδος 10 βουλευτῶν τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος. Ὁ πρωθυπουργὸς ὑπέβαλε τὴν 12ην Νοεμβρίου τὴν παραίτησιν τῆς κυβερνήσεως, ἀλλ' ὁ Βασιλεύς τοῦ ἔδωσεν ἐντολὴν ἀνασχηματιτισμοῦ. Ἡ Βουλὴ ἐξέφρασε τὴν ἐμπιστοσύνην της πρὸς τὴν ἀνασχηματισθεῖσαν κυβέρνησιν, διὰ πλειονοψηφίας μιᾶς ψήφου. Ἦτο δύσκολον νὰ διατηρηθῇ εἰς τὴν ἐξουσίαν. Λόγῳ παρεμβληθείσης ἀσθενείας τοῦ

πρωθυπουργοῦ ἀνεβλήθη ἡ διευθέτησις τῆς κρίσεως. Ἀρχομένου τοῦ 1949 ἐπετεύχθη συμφωνία σχηματισμοῦ κυβερνήσεως ὑπὸ τὸν Θεμ. Σοφούλην, μέ συμμετοχὴν τῶν Φιλελευθέρων, τῶν Λαϊκῶν, τοῦ Ἑνωτικοῦ Κόμματος καὶ τοῦ Νέου Κόμματος, μὲ ἀντιπρόεδρον τὸν ἐξωκοινοβουλευτικὸν Ἀλεξ. Διομήδην. Αἱ βασικαὶ γραμμαὶ τῆς κυβερνητικῆς πολιτικῆς θὰ ἐχαράσσοντο ὑπὸ πολεμικοῦ συμβουλίου, τὸ ὁποῖον θὰ ἀπετελεῖτο ἐκ τοῦ πρωθυπουργοῦ, τοῦ ἀντιπροέδρου, τῶν ὑπουργῶν Ἐξωτερικῶν καί Στρατιωτικῶν, Κ. Τσαλδάρη καὶ Π. Κανελλοπούλου, καὶ τῶν ἄνευ χαρτοφυλακίου ὑπουργῶν Σοφ. Βενιζέλου καὶ Σπυρ. Μαρκεζίνη. Ἡ κυβέρνησις ὁρκισθεῖσα τὴν 20ὴν Ἰανουαρίου 1949 ἀνέθεσεν ἀμέσως τὴν ἀρχηγίαν τοῦ συνόλου τῶν ἐνόπλων δυνάμεων εἰς τὸν στρατηγὸν Ἀλεξ. Παπάγου, μὲ πλήρεις ἐξουσίας ἀρχιστρατήγου ἐν πολέμῳ. Οὗτος, ἅμα τῇ ἀναλήψει τῶν καθηκόντων του, ἀντικατέστησε τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Γ.Ε.Σ. ἀντιστράτηγον Δημ. Γιαντζὴν διὰ τοῦ ἀντιστρατήγου Γ. Κοσμᾶ, ὁ ὁποῖος ἦτο διοικητὴς τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ εἰς τὸ ἀλβανικὸν μέτωπον, ἀπὸ 10 - 12 - 40 ἕως 5 - 3 - 41, ἀφοῦ προηγουμένως διώκησε τὸ συγκρότημα Κ (10η καὶ 11η Μεραρχία), τὸ ὁποῖον μετέσχε τῆς μάχης τῆς Κορυτσᾶς.

Ἀρχηγοὶ τοῦ Γενικοῦ ἐπιτελείου Στρατοῦ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀντισυμμοριακοῦ ἀγῶνος διετέλεσαν οἱ 1) Ἀντιστράτηγος Παν. Σπηλιωτόπουλος (15 Μαΐου 1946 ἕως 20 Φεβρουαρίου 1947), 2) Ἀντιστράτηγος Κων. Βεντήρης (20 Φεβρουαρίου 1947 - 23 Ὀκτωβρίου 1947), 3) Ἀντιστράτηγος Δημ. Γιαντζῆς (23 Ὀκτωβρίου 1947 ἕως 20 Ἰανουαρίου 1949).

Αἱ ἀνωτέρω μεταβολαὶ ἐπραγματοποιήθησαν τὴν στιγμὴν καθ' ἣν οἱ συμμορῖται ἀνέλαβον ἐπιθετικὴν πρωτοβουλίαν. Τὴν 11ην Ἰανουαρίου, ἐπέτυχον νὰ εἰσδύσουν εἰς τὴν Νάουσαν, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζε φρουρὰ 4.600 ἀνδρῶν. Παρέμειναν εἰς αὐτὴν ἐπὶ τριήμερον, μέχρις ἀφίξεως ἐνισχύσεων εἰς τοὺς ὑπερασπιστάς. Κατὰ τὴν παραμονήν των ἐφόνευσαν τὸν Δήμαρχον καὶ ἄλλους ἰδιώτας, φεύγοντες δὲ ἀπήγαγον 500 κατοίκους, μεταξὺ τῶν ὁποίων 200 γυναῖκας. Ἐπίσης παρέλαβον καὶ τὸ φαρμακευτικὸν ὑλικὸν, τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο εἰς τὰ φαρμακεῖα, τὰ νοσοκομεία καὶ τὰς κλινικὰς τῆς πόλεως. Τὴν 21ην Ἰανουαρίου κατέλαβον τὸ Καρπενήσι, εἰς τὸ ὁποῖον παρέμειναν ἐπὶ 18 ἡμέρας, διότι, λόγῳ μεγάλης κακοκαιρίας,

ἦτο ἀδύνατος ἡ πρὸς τὸ ὀρεινὸν αὐτὸ σημεῖον προσπέλασις τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων. Ἡ ἀπελευθέρωσίς του ἐπετεύχθη μόλις τὴν 8ην Φεβρουαρίου ὑπὸ μονάδων τοῦ Α΄ Σώματος Στρατοῦ (ἀντιστράτηγος Θρασ. Τσακαλῶτος). Τήν 11ην Φεβρουαρίου, οἱ συμμορῖται ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Φλωρίνης. Ὑπέστησαν συντριπτικὴν ἧτταν. Ἀπώλεσαν 700 νεκροὺς καὶ 400 αἰχμαλώτους. (Τὴν περιοχὴν ἐπροστάτευεν ἡ 2α Μεραρχία ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ὑποστρατήγου Δημ. Παπαδοπούλου).

Ἡ ἀπόφασις διὰ τὰς ἐπιθετικὰς αὐτὰς ἐπιχειρήσεις ἐλήφθη ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Κ.Κ.Ε Ν. Ζαχαριάδη, ὁ ὁποῖος, ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου 1948, εἶχεν οὐσιαστικῶς ἀντικαταστήσει τὸν Μᾶρκον Βαφειάδην εἰς τὴν ἀρχηγίαν τῶν συμμοριτῶν. (Ἡ ἐπίσημος ἀνακοίνωσις περὶ ἀπομακρύνσεως τοῦ Μάρκου ἔγινε τὴν 31ην Ἰανουαρίου. Εἰς τήν προεδρίαν τῆς «προσωρινῆς κυβένησης», ἡ ὁποία εἶχεν ἐμπλουτισθῆ καὶ δι' ἑνὸς Βουλγάρου καὶ ἑνός Ἀλβανοῦ, τὸν ἀντικατέστησεν ὁ Ι. Ἰωαννίδης). Οἱ λόγοι τῆς ἀντικαταστάσεως πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν εἰς τὴν ρῆξιν Στάλιν-Τίτο καὶ εἰς τὴν πεποίθησιν τοῦ Ζαχαριάδη ὅτι οἱ συμμορῖται διέθετον δύναμιν ἱκανὴν νὰ καταφέρῃ καίρια πλήγματα κατὰ τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων. Ἡ ἀναγγελία τῆς ἐκδιώξεως τῆς Νοτιοσλαβίας ἐκ τῆς Κομινφόρμ (τοῦ διεθοῦς κομμουνιστικοῦ ὀργάνου ποὺ τὸ 1947 εἶχε διαδεχθῆ τὴν Κομμιτέρν, δηλαδὴ τὴν Γ΄ Διεθνῆ, τὴν ὁποίαν, διὰ λόγους ἐντυπώσεων διέλυσε τὸ 1943 ὁ Στάλιν) ἔγινε τὴν 28ην Ἰουνίου 1948. Τὰ διάφορα Κ.Κ., μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸ ἑλληνικόν, ἔπρεπε νὰ λάβουν θέσιν ἐπὶ τῆς ρήξεως, δηλαδὴ νὰ στραφοῦν κατὰ τοῦ Τίτο. Ἀλλ' ἡ Νοτιοσλαβία ἀπετέλει τὴν βάσιν ἀνεφοδιασμοῦ τοῦ συμμοριτισμοῦ. Ἐχθρικὴ στάσις τοῦ Κ.Κ.Ε. κατὰ τοῦ Τίτο θὰ ἐσήμαινε διακοπήν τῆς βοηθείας Ὑποστήριξις τοῦ Τίτο δὲν ἦτο ἐξ ἄλλου δυνατὴ, διότι τότε θὰ ἀπεμονοῦτο τὸ Κ.Κ.Ε., ἀπὸ τὸν κομμουνιστικὸν κόσμον. Δὲν ἦτο, ἐξ ἄλλου, βέβαιον ὅτι τὰ ἡγετικὰ στελέχη θὰ ἐτάσσοντο ὑπὲρ τῆς ρήξεως μὲ τὴν Μόσχαν. Ὁ Ζαχαριάδης δέν εἶχεν ἄλλην διέξοδον, παρὰ νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἀπόσπασιν ἐντυπωσιακῆς νίκης. Ἡ υἱοθέτησις τῆς γραμμῆς Βαφειάδη, περὶ ἐπανόδου τοῦ συμμοριτισμοῦ εἰς τὴν ἀρχικὴν μορφὴν δράσεως κατὰ μικρὰς ὁμάδας, δὲν τὸν συνέφερε, διότι θὰ ἀπετέλει ὁμολογίαν ἥττης. Ἀπεφάσισε νὰ συνεχίσῃ τὸν ἀγῶνα, μέ τήν ματαίαν ἐλπίδα ὅτι κάτι θὰ ἠμποροῦσε νὰ σώσῃ.

Καὶ ἠκολούθησε τακτικὴν ἡ ὁποία ὡδήγει εἰς τὴν ἀναπότρεπτον συντριβὴν τοῦ συμμοριτισμοῦ.

Ἡ νέα ἡγεσία τῶν ἐνόπλων δυνάμεων ἀπεφάσισε νὰ ἐκκαθαρίσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐκ νότου πρὸς βορρᾶν. Ἤδη, ἀπὸ τῆς 20ῆς Δεκεμβρίου 1948 εἶχον ἀρχίσει ἐπιχειρήσεις ἐκκαθαρίσεως τῆς Πελοποννήσου, αἱ ὁποῖαι συνεχίσθησαν μέχρι τέλους Μαρτίου 1949, (9η Μεραρχία, ὑποστράτηγος Στυλ. Μανιδάκης). Ὅλοι οἱ ἐκεῖ συμμορῖται, 4.000, ἐφονεύθησαν, συνελήφθησαν ἢ παρεδόθησαν. Ἀπὸ 1ης Μαΐου ἤρχισεν ἡ ἐπιχείρησις ἐκκαθαρίσεως τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Θεσσαλίας. Ἐτελείωσε τὴν 19ην Ἰουνίου μὲ πλήρη ἐπιτυχίαν. Ὅλα τὰ ἡγετικὰ στελέχη τῶν ἐκεῖ μονάδων τῶν συμμοριτῶν ἢ ἐφονεύθησαν ἢ συνελήφθησαν. Ἡ ἐπιχείρησις ἐξετελέσθη ὑπὸ μονάδων τῆς Στρατιωτικῆς Διοικήσεως Στερεᾶς Ἑλλάδος (ὑποστράτηγος Κατσώτας Παυσ.) καὶ τοῦ Στρατηγείου Κεντρικῆς Ἑλλάδος (ὑποστράτηγος Πεντζόπουλος Θ.) ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν τοῦ ἀντιστρατήγου Θρ. Τσακαλώτου. Μετὰ τὰ ἐξαίρετα αὐτὰ ἀποτελέσματα ἀπεφασίσθη ἡ ἐξουδετέρωσις τῆς κυρίας ἑστίας τῶν συμμοριτῶν, τὴν ὁποίαν ἀπετέλει ἡ ἀμυντικῶς ὠργανωμένη περιοχὴ τοῦ Γράμμου - Βίτσι, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζον 12.500 συμμορῖται. Ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῆς περιοχῆς ἤρχισε τὴν 2αν Αὐγούστου καὶ ἔληξε τὴν 29ην τοῦ ἰδίου μηνός, μὲ πλήρη νίκην τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων(1). Ὅσοι συμμορῖται διέφυγον εἰς Νοτιοσλαβίαν ἀφωπλίσθησαν ὑπὸ τῶν νοτιοσλαβικῶν ἀρχῶν. Παράλληλοι ἐνέργειαι ἐπὶ τῶν συμμοριτικῶν ἑστιῶν παρὰ τὴν ἑλληνοβουλγαρικὴν μεθόριον κατέληξαν εἰς ἐξ ἴσου ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα. Ἡ τρίτη κομμουνιστικὴ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Ἑλλάδος εἶχεν, ἐπίσης, συντριβῆ. (Ἡ συμμοριτικὴ δραστηριότης κατὰ τὸ 1949 ὑπῆρξεν ἡ ἀκόλουθος: 205 ἐπιθέσεις κατὰ στρατιωτικῶν τμημάτων, 278 ἐπιθέσεις ἐναντίον χωρίων ἢ πόλεων, 1.151 λεηλασίαι χωρίων, 121 ἀνατινάξεις σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, 67 σιδ. γεφυρῶν καὶ 53 ὁδικῶν γεφυρῶν. Αἱ ἀπώλειαι τῶν συμμοριτῶν ἀνῆλθον εἰς 11.946 νεκροὺς καὶ 8.681 συλληφθέντας ἢ παραδοθέντας. Ἡ στρατολογία

1(1) Ἡ ἐπιχείρησις κατὰ τοῦ Γράμμου - Βίτσι ἐνηργήθη, ὑπὸ τῆς Στρατιᾶς Ἠπείρου - Δυτ. Μακεδονίας (ἀντιστράτηγος Κ. Βεντήρης) ὑπὸ τὸν ὁποῖον ὑπήχθησαν τὸ Α' Σῶμα Στρατοῦ (ἀντ. Θρ. Τσακαλῶτος) καὶ τὸ Β' Σῶμα Στρατοῦ (ὑποστράτηγος Στυλ. Μανιδάκης).

τοὺς ἀπέδωσε 6.006).

Τὴν ἧτταν παρεδέχθη ἡ κομμουνιστικὴ ἡγεσία, δι' ἀνακοινώσεως τῆς 16ης Ὀκτωβρίου 1949. Ἐτονίζετο εἰς αὐτὴν ὅτι ὁ ἀγὼν ἔπαυε «προσωρινῶς», λόγῳ «τῆς ὑλικῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἀντιπάλου καὶ τῆς λιποταξίας καὶ προδοσίας τοῦ Τίτο». Τὴν ἡμέραν ποὺ μετεδόθη ἡ ἀνακοίνωσις 8.500 συμμορῖται εὑρίσκοντο εἰς Ἀλβανίαν, 3.500 εἰς Βουλγαρίαν καὶ 1.000 ἐκρύπτοντο εἰς τὰ ἑλληνικὰ βουνά. Οἱ τελευταῖοι ἐφονεύθησαν, συνελήφθησαν, ἢ παρεδόθησαν πρὸ τῆς λήξεως τοῦ 1950.

Ἕνδεκα ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνωτέρω ἀνακοίνωσιν ὁ Ἀλεξ. Παπάγος προήγετο, βάσει εἰδικῶς ψηφισθέντος νόμου εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ στρατάρχου. Ἦτο ὁ πρῶτος καὶ ὁ μόνος μέχρι σήμερον Ἕλλην ἀξιωματικὸς, εἰς τὸν ὁποῖον ἀπενεμήθη ὁ βαθμὸς αὐτὸς, ὁ ὁποῖος τοῦ ἐξησφάλιζε τὴν ἰσόβιον ἡγεσίαν τῶν ἐνόπλων δυνάμεων.

Τὸν νικηφόρον τερματισμὸ τοῦ ἀγῶνος δὲν ἐπρόλαβε νὰ χαιρετίσῃ ὁ πρόεδρος Θεμ. Σοφοῦλης. Ἀπέθανεν ἐκ καρδιακῆς προσβολῆς τὴν 24ην Ἰουνίου εἰς ἡλικίαν 89 ἐτῶν. Ὁ πρεσβύτης πολιτικὸς εἶχεν ἐργασθῆ ἐντατικῶς διά τὴν ματαίωσιν τῶν κομμουνιστικῶν σχεδίων. Παρὰ τήν ἡλικίαν του ἐπανελημμένως ἔσπευσε πλησίον τῶν μαχομένων μονάδων, διὰ νὰ τους μεταδώσῃ τὴν ἀπεριόριστον αἰσιοδοξίαν του διὰ την τελικὴν ἔκβασιν τοῦ ἀγῶνος καὶ τὸ μαχητικὸν πνεῦμα του, τὸ ὁποῖον παρέμενεν ἀμείωτον ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἡγήθη τῆς ἐναντίον τῶν Τούρκων ἐπαναστάσεως εἰς Σάμον, τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα του.

Εἰς τὴν πρωθυπουργίαν τὸν διεδέχθη ὁ Ἀλεξ. Διομήδης. Οἱ Κ. Τσαλδάρης καὶ Σοφ. Βενιζέλος ὁ οποῖος ἀνεκηρύχθη ἀρχηγός τῶν Φιλελευθέρων, ὡρίσθησαν ἀντιπρόεδροι. Κατὰ τὰ ἄλλα ἡ σύνθεσις τῆς κυβερνήσεως παρέμεινεν ὡς εἶχε τὴν 14ην Ἀπριλίου, ὅτε παρῃτήθη ὁ Σπ. Μαρκεζίνης.

Ὁ ἀγὼν διὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῆς κομμουνιστικῆς ἐπιθέσεως ὑπῆρξε δυσχερέστατος. Ἤχθη εἰς αἴσιον πέρας διότι τῆς μεγίστης μερίδος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἦτο νὰ ἀρνηθῇ τὴν ὑποταγὴν της εἰς τὸν κομμουνιστικὸν τρόπο ζωής. Πολύτιμος ὑπῆρξεν ἡ ἀμερικανικὴ βοήθεια. Συνέβαλον εἰς τὴν ἐπιτάχυνσιν τῆς λήξεως τοῦ ἀγῶνος τὰ λάθη τῆς κομμουνιστικής ἡγεσίας καὶ αἱ ἐνδοκομμουνιστικαὶ ἔριδες. Ἀλλ' ἀποφασιστικός παράγων διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ

νικηφόρου ἀποτελέσματος ὑπῆρξεν ἡ ἀκατάβλητος θέλησις τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων νὰ διατηρήσουν τὴν Ἑλλάδα ἐλευθέραν καὶ ἀνεξάρτητον. Αἱ ἀπῶλειαι τὰς ὁποίας ὑπέστησαν αἱ ἐθνικαὶ δυνάμεις μέχρι τέλους Αὐγούστου 1949 ὁμιλοῦν σαφῶς περὶ τῆς θελήσεως αὐτῆς: Ἀξιωματικοὶ νεκροὶ 877, ὁπλῖται νεκροὶ 9.591, ἀξιωματικοὶ τραυματίαι 2.129, ὁπλῖται τραυματίαι 31.669, ἀξιωματικοὶ ἐξαφανισθέντες 193, ὁπλῖται ἐξαφανισθέντες 5.276, σύνολον 49.735. Εἰς τὰς ἀπωλείας αὐτὰς πρέπει νὰ προστεθοῦν οἱ 1.515 νεκροί, οἱ 159 ἀγνοούμενοι καὶ οἱ 2.605 τραυματίαι τῆς Χωροφυλακῆς, ὡς καὶ οἱ 3.023 ἐκτελεσθέντες ὑπὸ τῶν συμμοριτῶν ἰδιῶται, διότι, παρὰ τὴν ἀπειλὴν τοῦ θανάτου, ἠρνήθησαν νὰ τοὺς προσφέρουν τὴν συνεργασίαν των.

Ἐπληρώθη ἐκ νέου ἀκοιβὰ ἡ διασφάλισις τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

ΑΠΟ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΙΡΗΝΗΝ

Ὁ τερματισμὸς τῶν ἐχθροπραξιῶν ἐπέβαλε τὴν βαθμιαίαν ἐπάνοδον τῆς χώρας εἰς τὴν ὁμαλότητα διά τῆς ψηφίσεως τοῦ ἀναθεωρηθέντος ὑπὸ εἰδικῆς ἐπιτροπῆς τῆς Βουλῆς Συντάγματος καὶ τῆς διενεργείας νέων ἐκλογῶν, ἐφ' ὅσον, ἄλλωστε τὸν Μάρτιον 1950, ἔληγε καὶ ἡ βουλευτικὴ περίοδος. Διαφωνία ὅμως τῶν δύο συνεργαζομένων κομμάτων ὡδήγησε, τὴν 5ην Ἰανουαρίου 1950, εἰς παραίτησιν τῆς κυβερνήσεως Ἀλεξ. Διομήδους. Ὁ Βασιλεὺς ἀνέθεσε τότε τὸν σχηματισμὸν ὑπηρεσιακῆς κυβερνήσεως εἰς τὸν τέως Πρόεδρον τῆς Βουλῆς Ἰωάν. Θεοτόκην. Ἡ νέα κυβέρνησις εἰσηγήθη διάλυσιν τῆς Βουλῆς καὶ προκήρυξιν ἐκλογῶν διὰ τὴν 5ην Μαρτίου. Καὶ πάλιν ἐφηρμόσθη ἡ ἀναλογική, ὡς ἐκλογικὸν σύστημα, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς τῶν βουλευτῶν περιωρίσθη εἰς 250.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐκλογῶν δὲν ἔδωσε πλειονοψηφίαν οὔτε εἰς συνασπισμὸν δύο κομμάτων. Οἱ λαϊκοὶ ἐκέρδισαν 62 ἕδρας καὶ οἱ Φιλελεύθεροι 56. Ἐκ τῶν ὑπολοίπων ἔλαβον ἡ Ἐθνικὴ Προοδευτικὴ Ἕνωσις Κέντρου, νεοσυγκροτηθεὶς πολιτικὸς σχηματισμὸς ὑπὸ τὸν Ν. Πλαστήρα 45, τὸ κόμμα τοῦ Γ. Παπανδρέου 35, ἡ Δημοκρατικὴ

Παράταξις ὑπὸ τὸν Ι. Σοφιανόπουλον καὶ Ἀλεξ. Σβῶλον, ὑποστηριχθεῖσα ὑπὸ τῶν παλαιῶν ὀπαδῶν τοῦ ΕΑΜ, 18, ἡ Πολιτικὴ Ἀνεξάρτητος Παράταξις, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν Κ. Μανιαδάκη, Κ. Κοτζιᾶ καὶ Θ. Τουρκοβασίλη, παλαιῶν συνεργατῶν τοῦ Ι. Μεταξᾶ, 16, ὁ Π. Κανελλόπουλος 7, ὁ Ν. Ζέρβας, 7, οἱ Ἀγροτικοὶ 3 καὶ τὸ Νέον Κόμμα, τοῦ ὁποίου ὁ ἀρχηγὸς Σπ. Μαρκεζίνης ἀπέτυχεν, 1.

Τὴν πρώτην μετεκλογικὴν κυβέρνησιν ἐσχημάτισεν ὁ Σοφ. Βενιζέλος, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν κατώρθωσε νὰ ἐξασφαλίσῃ παρὰ μόνον τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Κανελλοπούλου, ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ. Τὴν 15ην Ἀπριλίου ἐσχηματίσθη κυβέρνησις συνεργασίας τῶν Φιλελευθέρων, τῆς ΕΠΕΚ καὶ τοῦ Παπανδρέου, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ν. Πλαστήρα. Ἐπειδὴ ὁ τελευταῖος ἐπέμενε νὰ ἐφαρμόσῃ πολιτικὴν ἐπιεικείας εἰς μεγάλην ἔκτασιν ἔναντι τῶν κομμουνιστοσυμμοριτῶν, ἡ συνοχὴ τῆς κυβερνήσεως ὑφίστατο καθημερινὰς δοκιμασίας. Τελικῶς οἱ Φιλελεύθεροι ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποσυρθοῦν ἐξ αὐτῆς τὰ τέλη Αὐγούστου. Παρὰ τὴν προσχώρησιν εἰς τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων τῆς ὁμάδος Ζέρβα καὶ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Παπανδρέου, ὁ Σοφ. Βενιζέλος δὲν ἠμπόρεσε νὰ ἀποφύγῃ τὴν ἐκ νέου συνεργασίαν μὲ τὸ Λαϊκὸν Κόμμα. Τὴν 14ην Σεπτεμβρίου ἐσχηματίσθη κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρίαν του, τῆς ὁποίας μετεῖχον οἱ Λαϊκοὶ καὶ ὁ Παπανδρέου. Ἐπέζησε μέχρι τέλους Ὀκτωβρίου, ὁπότε τὸ Λαϊκὸν Κόμμα διασπασθὲν ἠναγκάσθη νὰ ἀποχωρήσῃ. Ἡ κυβέρνησις, ὅμως, παρέμεινεν εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἐλλείψει ἄλλης λύσεως. Διότι ἡ ΕΠΕΚ ἠξίου νέας ἐκλογάς, ἀρνουμένη κάθε συνεργασίαν.

Ἡ κυβέρνησις, καίτοι στερουμένη αὐτοδυνάμου πλειονοψηφίας, θὰ ἠδύνατο νὰ παραμείνῃ ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν ἐξουσίαν, δεδομένης καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ τέλους Ἰουνίου 1950 προκληθείσης διεθνοῦς ἐντάσεως, κατόπιν τῆς ἐναντίον τῆς νοτίου Κορέας κομμουνιστικῆς ἐπιθέσεως, ἐὰν τὴν 31ην Μαΐου 1951 ὁ ἀρχιστράτηγος Ἀλεξ. Παπάγος δὲν ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του, κατόπιν συγκρούσεώς του μὲ τὸν Βασιλέα. Ὁ στρατάρχης ἦτο δημοφιλής. Ἡ κοινὴ γνώμη εἶχε δυσφορήσει. Ὁ Βενιζέλος ἀπεφάσισε νὰ προσφύγῃ εἰς νέας ἐκλογάς, ἀφοῦ προηγουμένως ἐπετύγχανε τὴν ψήφισιν νέου ἐκλογικοῦ νόμου, ἀποτρέποντος τὸν κατακερματισμὸν τῶν πολιτικῶν δυνάμεων, ὥστε νὰ καθίσταται δυνατὸς ὁ σχηματισμὸς

σταθερᾶς κυβερνήσεως. Πράγματι, ἡ Βουλὴ ἐδέχθη νὰ ψηφίσῃ τὴν καθιέρωσιν τῆς ἀποκληθείσης ἐνισχυμένης ἀναλογικῆς, ἡ ὁποία ηὐνόει τὰ μεγάλα κόμματα. Αὐτὸ προεκάλεσε τὴν δυσφορίαν τοῦ Παπανδρέου, ὁ ὁποῖος παρητήθη.

Ἡ κυβέρνησις Βενιζέλου παρά ταῦτα, ἐπροχώρησεν εἰς τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς καὶ τὴν προκύριξιν νέων ἐκλογῶν διὰ τὴν 9ην Σεπτεμβρίου 1951. Ἅμα τῇ προκηρύξει τῶν ἐκλογῶν, ὁ στρατάρχης Παπάγος ἀνεκοίνωσεν ὅτι θὰ μετεῖχεν εἰς αὐτάς ἐπὶ κεφαλῆς νέου πολιτικοῦ σχηματισμοῦ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Ἑλληνικὸς Συναγερμός». Οὗτος ἀπετελέσθη ἐκ τῶν λαϊκῶν βουλευτῶν, οἱ ὁποῖοι ἀπεχώρησαν ἐκ τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος μετὰ τὴν διάσπασιν, τῶν ὁμάδων Κανελοπούλου καὶ Μαρκεζίνη, μεγάλης μερίδος βουλευτῶν τοῦ Παπανδρέου καὶ πολλῶν νέων στοιχείων. Εἰς τὰς ἐκλογὰς ἐπέτυχε νὰ κερδίσει 114 ἕδρας, ἐπὶ συνόλου 258, ἐνῷ ἡ ΕΠΕΚ ἐλάμβανε 74, τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων 57, τὸ Λαϊκόν 2, ἡ Ἑνιαία Δημοκρατική Ἀριστερά (ΕΔΑ), ἱδρυθεῖσα τὸνΑὔγουστο τοῦ 1951 εἰς ἀποκατάστασιν τοῦ ΚΚΕ, τὸ Ἀγροτικὸν 1.

Καὶ ἡ νέα Βουλὴ δὲν προσεφέρετο διὰ σταθερὰν κυβέρνησιν. Προσπάθειαι σχηματισμοῦ κυβερνήσεως συνεργασίας τῶν τριῶν μεγάλων κομμάτων ἢ τοῦ Συναγερμοῦ καὶ τῆς ΕΠΕΚ ἀπέτυχον. Ὁ στρατάρχης ἔκρινεν ἐπιβεβλημένην τὴν διενέργειαν νέων ἐκλογῶν μὲ τὸ πλειοψηφικόν σύστημα, ὥστε ἡ χώρα νὰ ἀποκτήσῃ τὴν σταθερὰν κυβέρνησις τὴν ὁποίαν ἐχρειάζετο. Ὁ Βασιλεὺς δὲν συνεφώνει πρὸς τὴν λύσιν αὐτήν. Κατόπιν τούτου, τὴν 27ην Ὀκτωβρίου, ἐσχηματίσθη κυβέρνησις συνεργασίας ΕΠΕΚ - Φιλελευθέρων ὑπὸ τὸν Ν. Πλαστήρα, ὁ ὁποῖος ὑποστὰς μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἐγκεφαλικὴν συμφόρησιν ἔπαυσεν ἐπὶ μακρόν διάστημα νὰ ἀσκῇ τὰ καθήκοντά του. Ὁ ἀντιπρόεδρος Σοφ. Βενιζέλος τὸν ἀνεπλήρωνεν.

Εἴσοδος εἰς ΝΑΤΟ.

Ἐπὶ τῆς τελευταῖας κυβερνήσεως Πλαστήρα (ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1922 ἀπέθανε τό θέρος 1953) ἐπραγματοποιήθη ἡ ἔνταξις τῆς Ἑλλάδος εἰς τῆν Ἀτλαντικὴν Συμμαχίαν τὴν 18ην Φεβρουαρίου 1952. Τὸ Σύμφωνον τοῦ Βορείου Ἀτλαντικοῦ ὑπεγράφη τὴν 4ην Ἀπριλίου 1949, εἰς Οὐάσιγκτων, ὑπὸ τῶν ὑπουργῶν τῶν

Ἐξωτερικῶν τοῦ Βελγίου, Καναδᾶ, Δανίας, Γαλλίας, Ἰσλανδίας, Ἰταλίας, Λουξεμβούργου, Ὀλλανδίας, Νορβηγίας, Πορτογαλλίας, Μ. Βρεταννίας καὶ Ἡνωμ. Πολιτειῶν. Τὸ Σύμφωνον ἀπετελεῖτο ἐκ 14 ἄρθρων. Προέβλεπε τὴν συνεργασίαν τῶν 12 χωρῶν εἰς τὸν στρατιωτικὸν, πολιτικὸν, οἰκονομικὸν καὶ κοινωνικὸν τομέα. Εἰς τὴν πραγματικότητα ἐπρόκειτο περὶ ἀμυντικῆς στρατιωτικῆς συμμαχίας. Ἡ δημιουργία Ὀργανισμοῦ τοῦ Βορειοατλαντικοῦ Συμφώνου (ΝΑΤΟ), με ἀνώτατον ὄργανον διευθύνσεως (τὸ συμβοῦλιον τῶν ὑπουργῶν Ἐξωτερικῶν) καὶ ἀνώτατον κοινόν στρατηγεῖον, ἐπιστοποίησεν ὅτι «πρωταρχικὸς σκοπὸς τῆς Συμμαχίας ἦτο ἡ ἄμυνα κατὰ ἐνδεχομένης κομμουνιστικῆς ἐπιθέσεως. Ἡ Ἑλλὰς, ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ συμφώνου ἐπεζήτησεν τὴν ἔνταξιν της εἰς τὴν Συμμαχίαν. Ἐπειδὴ συνεχίζετο ὁ συμμοριτοπόλεμος αἱ μικρότεραι τῶν χωρῶν τῆς συμμαχίας ἀντετάχθησαν, διότι ἐφοβοῦντο ἐμπλοκὴν των εἰς αὐτόν. Μετὰ τὸν τερματισμόν τοῦ συμμεριτοπολέμου ἐπανελήφθη ἡ προσπάθεια. Ἐστέφθη ὑπὸ ἐπιτυχίας τὸν Σεπτέμβριον 1951, ὅταν τὸ συμβούλιον, τὼν ὑπουργών ἀπεφάσισε τὴν ἔνταξιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας. Τὸ πρωτόκολλον προσχωρήσεως τῶν δύο χωρῶν ὑπεγράφη εἰς Λονδῖνον τὴν 22αν Ὀκτωβρίου ὑπὸ τῶν ἀναπληρωτῶν τῶν ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀποτελούντων τὸ μόνιμον Συμβούλιον τοῦ ΝΑΤΟ, καὶ μέχρι τῆς 18ης Φεβρουαρίου 1952 ἐπεκυρώθη ὑπὸ τῶν κοινοβουλίων τῶν 12 Κρατῶν - Μελῶν. Ἡ πανυγυρικὴ εἰσδοχὴ τῶν δύο νέων μελῶν ἔγινε τὴν 20ὴν Φεβρουαρίου εἰς Λισσαβῶνα, ὅπου εἶχε συνέλθει τὸ συμβούλιον τῶν ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν.

Ἡ εἴσοδος εἰς τὸ ΝΑΤΟ ἐξησφάλισε τὴν χώραν μας ἀπὸ πάσης κομμουνιστικῆς ἐπιθέσεως, διότι θὰ τῆς παρείχετο ἡ ἄμεσος βοήθεια τῶν ὑπολοίπων μελῶν. Ἡ παροχὴ ἀμέσου βοηθείας διησφαλίζετο διὰ τοῦ κοινοῦ στρατηγείου, ὡς καὶ τῶν περιφεριακῶν. Μεταξὺ τῶν τελευταίων περιλαμβάνεται καὶ το στρατηγεῖον ΝΑ Εὐρώπης τὸ ἑδρεῦον εἰς Σμύρνην. Ἐπὶ πλέον, διὰ τῆς εἰσόδου της εἰς τὸ ΝΑΤΟ ἡ Ἑλλάς ἐξησφάλιζε καὶ την παροχὴν ἐνισχύσεως διὰ τὴν κάλυψιν ποσοστοῦ τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν, ὡς καὶ τὸν ἐφοδιασμόν της εἰς πολεμικὸν ὑλικόν.

Κυβέρνησις Παπάγου.

Ἡ κυβέρνησις Πλαστήρα προέβη εἰς τὴν ψήφισις τοῦ

ἀναρωτηθέντος ὑπὸ τῆς Δ' Ἀναθεωρητικῆς Συντάγματος. Κατόπιν συμφωνίας τῶν κομμάτων ἀνεγνωρίσθη εἰς τὴν Βουλὴν τῆς 9ης Σεπτεμβρίου 1951 τὸ δικαίωμα ὅπως ἐντὸς διμήνου ἀπὸ τῆς καταρτίσεώς της εἰς Σῶμα, ψηφίση τὸ νέον Σύνταγμα. Ἡ διαδικασία δέν ἦτο ἡ συνταγματικῶς προβλεπομένη. Ἀλλ' ἡ ἔλλειψις συνταγματικοῦ χάρτου, ἀπὸ τοῦ 1935, ἐπέτρεπε τὴν κατ' οἰκονομίαν ἀντιμετώπισιν τοῦ ζητήματος. Τὴν συμφωνίαν ὅμως τῶν κομμάτων δὲν εἶχεν υἱοθετήσει ὁ στρατάρχης Ἀλεξ. Παπάγος, ὁ ὁποῖος ἀνεκοίνωσε τὴν ἀπόφασίν του νὰ πολιτευθῆ, μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ σχετικοῦ πρακτικοῦ. Ἐφ' ᾧ καὶ τὸ νέον Σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1952, ἐψηφίσθη μόνον ὑπὸ τῶν βουλευτῶν τῆς ΕΠΕΚ, τῶν Φιλελευθέρων καὶ τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος. Ὁ Ἑλληνικὸς Συναγερμὸς ἀπέσχε τῆς ψηφοφορίας. Δὲν ἠρνήθη ὅμως νὰ συμμορφωθῆ πρὸς τὸ νέον καταστατικὸν χάρτην.

Παρὰ τὴν ψήφισιν τοῦ Συντάγματος καὶ τὴν εἴσοδον εἰς τὸ ΝΑΤΟ, ἡ κυβέρνησις Πλαστήρα δὲν ἠμποροῦσε νὰ δημιουργήσῃ, λόγῳ ἐλλείψεως ἐπαρκοῦς πλειονοψηφίας, τὴν ἐντύπωσιν σταθερᾶς κυβερνήσεως, μόνης ἱκανῆς νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸ νομισματικόν, δημοσιοοικονομικὸν καὶ οἰκονομικὸν πρόβλημα. Ὅταν, μάλιστα, τὸν Αὔγουστον 1952, ἡ πλειονοψηφία της ἐμειώθη διὰ τῆς ἀποχωρήσεως τριῶν ἐκ τῶν βουλευτῶν της, ἀπεφασίσθη ἡ διενέργεια νέων ἐκλογῶν, ἀφοῦ προηγουμένως ἐξησφαλίζετο ἐκλογικὸς νόμος περὶ καθιερώσεως ὡς ἐκλογικοῦ συστήματος τοῦ πλειονοψηφικοῦ, ὥστε νὰ προέλθῃ ἰσχυρὰ πλειονοψηφία.

Αἱ νέαι ἐκλογαὶ διενεργήθησαν τήν 16ην Νοεμβρίου 1952 καὶ ἔδωσαν συντριπτικὴν νίκην εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Συναγερμόν, ὁ ὁποῖος, ἐπὶ συνόλου 300 ἑδρῶν, ἔλαβε 247. Ὁ συνασπισμὸς ΕΠΕΚ - Φιλελευθέρων ἐκέρδισε μόνο 53 ἕδρας. Ὁ Ν. Πλαστήρας, ὡς καὶ οἱ περισσότεροι τῶν ὑπουργῶν του, ἀπέτυχον. Ἡ ΕΔΑ οὐδεμίαν ἕδραν ἔλαβε. Τρεῖς ἡμέρας ἀργότερον ὁ στρατάρχης Παπάγος ἐσχημάτιζε κυβέρνησιν μὲ ὑπουργὸν Συντονισμοῦ τὸν Σπυρ. Μαρκεζίνην, Ἐξωτερικῶν τὸν Στεφ. Στεφανόπουλον, Ἐθνικῆς Ἀμύνης τὸν Π. Κανελλόπουλον καὶ ἄνευ χαρτοφυλακίου τὸν Ἐμμ. Τσουδερόν.

Ἡ Ἀνασυγκρότησις.

Ἡ διάσκεψις εἰρήνης τῶν Παρισίων, τοῦ θέρους 1946, ἠσχολήθη

καὶ μὲ τὸ θέμα τῶν ἐπανορθώσεων τὰς ὁποίας ὤφειλον νὰ πληρώσουν αἱ ἡττηθεῖσαι χῶραι, διὰ τὰς προξενηθείσας παρ' αὐτῶν ζημίας κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὑπ' αὐτῶν κατοχῆς τῶν ἐδαφῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Τὸ σύνολον τῶν ζημιῶν τὰς ὁποίας ὑπέστη ἡ Ἑλλὰς ἐκ τῆς δράσεως τῶν ἰταλικῶν, γερμανικῶν καὶ βουλγαρικῶν στρατευμάτων κατοχῆς ὑπελογίσθη, ὑπὸ τῆς ἁρμοδίας ἐπιτροπῆς τῆς διασκέψεως, εἰς 8,5 δισεκατομμύρια δολλαρίων.

Πλέον τῶν 2.000 χωρίων καὶ κωμεπόλεων κατεστράφησαν, τὸ 25% τοῦ συνόλου τῶν οἰκοδομῶν τῆς χώρας εἶχε καταρρεύσει ἢ καταστῆ ἀκατοίκητον, ἡ κτηνοτροφία εἶχε παύσει νὰ ὑφίσταται λόγῳ διαρπαγῆς, τὸ 30% τῶν δασῶν εἶχε πυρποληθῆ, ἡ καλλιεργήσιμος γῆ ἐμειώθη κατὰ 25%. Ἡ παραγωγὴ καπνοῦ καὶ βάμβακος εἶχεν ὁλοκληρωτικῶς ἀνασταλῆ. Τὸ 90% τῶν βιομηχανικῶν ἐγκαταστάσεων ἔπαυσε νὰ λειτουργῆ.

Ἡ καταστροφὴ τῶν ἔργων ὑποδομῆς ἦτο καθολική. Τὸ 90% τοῦ τροχαίου σιδηροδρομικοῦ ὑλικοῦ, ὅλαι αἱ σιδηροδρομικαὶ γέφυραι μήκους ἄνω τῶν 10 μέτρων, ὅλαι αἱ σήραγγες, τὸ ἥμισυ τοῦ ὁδικοῦ δικτύου καὶ ὅλαι αἱ ὁδικαὶ γέφυραι μήκους ἄνω τῶν 6 μέτρων, εἶχον ἀνατιναχθῆ. Οἱ κυριώτεροι λιμένες εἶχον ἀχρηστευθῆ. Ἡ διῶρυξ τῆς Κορίνθου εἶχεν ὑπερπληρωθῆ διὰ τεραστίων ὄγκων χωμάτων καὶ λίθων. Ἐχρείσθησαν πέντε ἔτη διὰ τὴν ἀπόφραξίν της. Τέλος ὁ πληθυσμός εἶχε δεκατισθῆ. Οἱ θανόντες κατὰ τοὺς 42 μῆνας τῆς κατοχῆς ἐξ ἀσιτίας ἢ ἐκτελεσθέντες ὑπὸ τῶν τριῶν κατακτητῶν ἀνῆλθον εἰς τὰς 500.000. Οἱ ἐπιζήσαντες ἦσαν ἐξηντλημένοι λόγῳ ὑποσιτισμοῦ. Κατὰ τὸν χειμῶνα 1941 - 42 ἡ μεγίστη πλειονοψηφία τοῦ λαοῦ ἐλάμβανε περὶ τὰς 900 θερμίδας ἡμερησίως, ἔναντι τῶν 2.800 ποὺ θεωροῦνται κανονικὸν ἐπίπεδον διατροφῆς. Ἀπὸ τοῦ θέρους τοῦ 1942 μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως ἡ κατάστασις ἐβελτιώθη. Ὁ μέσος ὅρος θερμίδων ἀνῆλθεν εἰς 1.400. Ἀλλ' ὁ ὑποσιτισμὸς συνεχίσθη μέ συνέπειαν τὴν αὔξησιν τῶν κρουσμάτων φυματιώσεως. Τὸ 1945 ἡ Ἑλλὰς εἶχε τὸ μεγαλύτερον ποσοστὸν θανάτων ἐκ τῆς ἀσθενείας αὐτῆς ἐξ ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Ἐπίσης εἶχε κατακτήσει τὸ ρεκὸρ τῆς ἑλονοσίας. Τὸ 1/3 τοῦ πληθυσμοῦ εἶχε προσβληθῆ.

Ὡς ἀνεπτύχθη εἰς προηγούμενον κεφάλαιον οἱ σύμμαχοι ἐπρονόησαν διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν ἐπισιτιστικῶν συνθηκῶν. Παρὰ

ταῦτα μόνον τὸν Ἀπρίλιον 1946 κατέστη δυνατὸν νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡμερησία ποσότης τροφίμων κατ' ἄτομον περιέχουσα 2.300 θερμίδας.

Διὰ νὰ ἀποκατασταθῇ ἡ ἑλληνικὴ οἰκονομία εἰς τὰ προπολεμικὰ ἐπίπεδά της, ἐχρειάζετο νὰ τεθῇ εἰς κίνησιν ἡ παραγωγικὴ μηχανή. Ἀπετέλει ἀπεραίτητον προϋπόθεσιν ἡ κίνησίς της καὶ διὰ τὴν αὔξησιν τῶν πρὸς διάθεσιν προϊόντων καὶ διὰ τὴν δημιουργίαν φορολογητέας ὕλης, ἄνευ τῆς ὁποίας δὲν θὰ ὑπῆρχον κρατικὰ ἔσοδα. Ἡ Οὔνρρα δὲν ἠμέλησε τὴν πλευράν αὐτήν. Ἔφερε πρώτας ὕλας καὶ γεωργικὰ μηχανήματα. Ἐξ ἄλλου, τὸν Ἰανουάριον 1946, ἡ ἀμερικανικὴ τράπεζα Ἐξαγωγών - Εἰσαγωγῶν μᾶς ἐχορήγησε δάνειον 25 ἑκατομμυρίων δολλαρίων διὰ τὴν ἀγορὰν κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν, ἀπαραιτήτων διὰ τὴν ἀνανέωσιν τοῦ βιομηχανικοῦ ἐξοπλισμοῦ μας. Τὸν ἑπόμενον μήνα, ἡ ἀμερικανικὴ κυβέρνησις ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσίν μας 10 ἑκατ. δολλάρια, διὰ τὴν πλεονάζοντος πολεμικού υλικού, καὶ 45 ἑκατ. δολλάρια, δι' ἀγορὰν ἀμερικανικών ἐμπορικῶν πλοίων, ἐκ τῶν ναυπηγηθέντων διαρκούντος τοῦ πολέμου, τῶν γνωστῶν «λίμπερτις». Χάρις εἰς τὴν ἀμερικανικὴν προσφοράν κατέστη δυνατὴ ἡ ἀγορά 100 πλοίων τοῦ τύπου αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα ἀπετέλεσαν τὴν βάσιν ἀναδημιουργίας τῆς ἑλληνικῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας.

Ἐν τῷ μεταξύ, ἡ τρίτη κομμουνιστικὴ ἐπίθεσις παρημπόδισε τὴν ἀνασυγκρότησιν καὶ προσέθεσε νέα προβλήματα. Εὐτυχῶς, ἦλθεν ἐγκαίρως ἡ ἀμερικανικὴ βοήθεια. Ἀρχικῶς ὑπελογίσθη ὅτι τὸ ἥμισυ τῶν 300 ἑκατ. δολλαρίων τοῦ Δόγματος Τρούμαν θὰ διετίθετο διὰ κάλυψιν στρατιωτικῶν δαπανῶν καὶ ἕτερον ἥμισυ διὰ τὴν ἀνασυγκρότησιν τῆς οἰκονομίας. Ταχέως ἔγινε φανερὸν ὅτι τὸ ποσὸν τῆς στρατιωτικῆς βοήθειας δὲν ἦτο ἐπαρκές. Τελικῶς, ἐκ τῶν 648 ἑκατ. δολλαρίων, τὰ ὁποῖα μᾶς ἐδόθησαν βάσει τοῦ Δόγματος Τρούμαν, τὰ 529 ἀπερρόφησαν αἱ πολεμικαὶ δαπάναι.

Τὸ Σχέδιον Μάρσαλ, ὡς προελέχθη, προέβλεπε τετραετὲς πρόγραμμα ἀνασυγκροτήσεως τῶν εὐρωπαϊκών χωρῶν. Τὸ καταρτισθὲν δι' ἡμᾶς πρόγραμμα προέβλεπε τὴν ἀνάπτυξιν βιομηχανιῶν, τῶν ὁποίων ἡ παραγωγὴ θὰ ἐμείωνε τὰς εἰσαγωγάς, τὴν ἀξιοποίησιν τῶν κοιτασμάτων βωξίτου καὶ λιγνίτου, τὴν αὔξησιν τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας, τὴν κατὰ 40% αὔξησιν τῆς

γεωργικῆς παραγωγῆς, τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ σιδηροδρομικοῦ καὶ ὁδικοῦ δικτύου, τὸν ἐκσυγχρονισμὸν, τῶν τηλεπικοινωνιῶν, τὴν ἀνέργεσιν 200.000 κατοικιῶν πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ προβλήματος ἡ ἐπανόρθωσις τῶν ζημιῶν τῶν λιμενικῶν ἐγκαταστάσεων. Διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ προγράμματος αὐτοῦ θὰ ἐχρειάζοντο 592 ἑκατ. δολλ. εἰς συνάλλαγμα καὶ τὸ ἰσόποσον 465 ἑκατ. δολλ. εἰς δραχμάς. Καὶ ὁ τερματισμὸς τοῦ συμμοριτοπολέμου, ὁ ὁποῖος δὲν ἐπετεύχθη παρὰ μόνον τὰ τέλη Αὐγούστου 1949. Ἡ ἀτυχὴς αὐτὴ συγκυρία εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν διάθεσιν τῶν 550 ἑκατ. δολλαρίων, τῶν χορηγηθέντων ἐκ τοῦ Σχεδίου Μάρσαλ, διὰ τὴν περίοδον Ἰούλιος 1948 - Ἰούνιος 1950 εἰς κάλυψιν τοῦ ἐλλείμματος τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν, εἰς τὴν διατήρησιν δηλαδὴ τοῦ ἐπιπέδου ζωῆς τοῦ ὑφισταμένου τὸ 1948.

Κατέστη ἀπαραίτητος ἡ κατὰ τὸ 1950 ἀναθεώρησις τοῦ προγράμματος καὶ ἡ μείωσις τῶν ποσῶν ἀπὸ 592 ἑκατ. δολλάρια εἰς 375 καὶ ἀπὸ 465 εἰς 289. Τὰς εἰς συνάλλαγμα δαπάνας θὰ τὰς ἀντιμετωπίζαμεν διὰ τῆς βοηθείας τοῦ Σχεδίου Μάρσαλ. Αἱ δραχμαὶ ὅμως ἔπρεπε νὰ εὑρεθοῦν εἰς Ἑλλάδα. Καὶ ἦτο ἀδύνατον. Ὁ προϋπολογισμὸς ἦτο ἐλλειμματικὸς, ἡ δημοσία πίστις ἀνύπαρκτος. Τὸ νόμισμα εἶχε περαιτέρω ὑποτιμηθῆ. Ἡ τιμὴ τοῦ δολλαρίου εἶχεν ἀνέλθει εἰς τὰς 15.000 δραχμὰς καὶ τῆς ἀγγλικῆς λίρας εἰς 42.000 (μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1949 ὑποτίμησίν της ἔναντι τοῦ δολλαρίου). Ἐσωτερικὸς δανεισμὸς ἀπεκλείετο. Ἡ ἀποταμίευσις ἐγένετο δι' ἀγορᾶς χρυσῶν λιρῶν. Οὔτε εἰς τὰς Τραπέζας δὲν ὑπῆρχε ἐμπιστοσύνη, μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν προπολεμικῶν καταθέσεων, λόγῳ τοῦ πληθωρισμοῦ τῆς κατοχῆς, τὴν ὁποίαν ἐνομιμοποίησεν ὁ Α.Ν. 18 / 1944.

Ἐκλήθη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως Σοφ. Βενιζέλου νὰ ἔλθῃ εἰς Ἑλλάδα καὶ νὰ δώσῃ τὴν γνώμην του ὁ καθηγητὴς Κυρ. Βαρβαρέσος. Οὗτος ὑπέβαλε τὴν ἔκθεσίν του τὴν 5ην Ἰανουαρίου 1952. Ἀξίζει νὰ ἀναφερθῇ ὁλόκληρος ὁ ἐπίλογός της: «Ἡ πρόοδος, ἡ ὁποία συνετελέσθη εἰς τὴν χώραν μας κατὰ τὴν παρελθοῦσαν πενταετίαν (1946 - 1951), χάρις εἰς τὴν ζωτικότητα τοῦ λαοῦ καὶ τὴν ἄνευ προηγουμένου γενναιοδωρίαν τῶν Η.Π.Α., εἶναι ἀξιοθαύμαστος, ἡ δὲ προοπτικὴ διὰ τὸ μέλλον οὐδέποτε ἦτο καλλιτέρα, διότι σήμερον ἔχομεν ἐξησφαλισμένον τὸ ἀμέριστον ἐνδιαφέρον καὶ τὴν προστασίαν

τῆς ἰσχυροτέρας χώρας τοῦ κόσμου. Αἱ σημεριναί μας δυσχέρειαι δὲν ὀφείλονται εἰς ἀνεπάρκειαν ὑλικῶν μέσων, διότι οὐδέποτε τὰ εἰς τὴν διάθεσίν μας ὑλικὰ μέσα ἦσαν ἀφθονώτερα ἀπὸ σήμερον (ἀνέφερε, χαρακτηριστικῶς, εἰς τὴν ἔκθεσίν του, ὅτι ἐνῷ τὸ σύνολον τοῦ προπολεμικοῦ δημοσίου χρέους ἀνήρχετο εἰς 1 δισ. δολλαρίων ἀγοραστικῆς δυνάμεως 1951, ἡ δωρεάν βοήθεια τὴν ὁποίαν ἐλάβομεν ἀπὸ τοῦ 1945 - 1951 ἀνῆλθεν εἰς 2 δισ. δολλαρίων), ὀφείλονται, κατὰ τὴν γνώμην μου, εἰς τὰς συνηθείας καὶ νοοτροπίας, αἵτινες ἀπεκτήθησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κατοχῆς καὶ διετηρήθησαν καὶ μεταπολεμικῶς καὶ αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζουν τὴν Ἑλλάδα ὡς μίαν χώραν ὅπου συνδυάζεται ἡ ἀπληστία καὶ ἡ ἀδιαφορία διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ συνόλου ἀφ' ἑνός, καὶ ὁ φόβος καὶ ἡ ἀπαισιοδοξία διὰ τὸ μέλλον τῆς χώρας ἀφ' ἑτέρου. Ἐγὼ δέν πιστεύω εἰς τὴν εἰκόνα αὐτὴν τῆς πατρίδος μου. Πιστεύω εἰς μίαν ἄλλην Ἑλλάδα, τὴν Ἑλλάδα τῶν ἐντίμων, ἐργατικῶν καὶ ὀλιγαρκῶν Ἑλλήνων. Πιστεύω ἐπὶ πλέον ὅτι ἡ Ἑλλὰς αὐτὴ θὰ ἐπικρατήσῃ καὶ θὰ ἐπιβληθῇ ἐν τέλει καὶ διὰ τοῦτο εἶμαι αἰσιόδοξος διὰ τὸ μέλλον τῆς χώρας».

Ἀλλ' ἡ ἔκθεσις Βαρβαρέσου δέν περιωρίζετο εἰς τὴν διαπίστωσιν τῆς συντελεσθείσης προόδου, οὔτε τὴν διατύπωσιν τοῦ αἰσιοδόξου διὰ τὸ μέλλον κηρύγματος. Περιεῖχε καὶ θετικὰς ὑποδείξεις περὶ τῶν βασικῶν προϋποθέσεων μιᾶς πολιτικῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Τὰς προσδιώριζεν ὡς ἑξῆς: 1) Νομισματικὴ σταθερότης. Ὑπενθύμιζεν ὅτι «δὲν ὑπάρχει ἐπιτηδειότερον καὶ ἀσφαλέστερον μέσον διὰ ν' ἀνατρέψῃ τις τὰ ὑφιστάμενα θεμέλια τῆς κοινωνίας ἀπὸ τὴν διαφθορὰν τοῦ νομίσματος». 2) Χρηστὴ καὶ ἀποτελεσματικὴ διοίκησις. Ὑπέδειξε πλήρη ἀναδιοργάνωσιν τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ. 3) Μακροχρόνιος προσπάθεια, ἐπιδιωκομένη μὲ συνοχὴν, σύστημα καὶ συνέπειαν. Θὰ ἐστηρίζετο εἰς μελετημένον πρόγραμμα κοινῆς ἀποδοχῆς.

Πέραν τῶν βασικῶν γενικῶν ὑποδείξεων προέβαινεν εἰς συστάσεις περὶ τῶν ἀμέσως ληπτέων μέτρων διὰ τὴν αὔξησιν τῶν κρατικῶν ἐσόδων (ἀναπροσαρμογὴ φορολογίας, δίωξις φοροδιαφυγῆς) καὶ τὴν ἐξάλειψιν τοῦ ἐλλείμματος ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου. (Ἔλεγχος ἐπὶ τῶν εἰσαγωγῶν, ὥστε νὰ περιορισθοῦν εἰς εἴδη ἀπαραίτητα διὰ τὰς ζωτικὰς ἀνάγκας τοῦ λαοῦ, ἐν συνδυασμῷ μὲ αὔξησιν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, ὥστε νὰ γίνῃ αὐτάρκης ἡ χώρα εἰς ὅλα τὰ γεωργικὰ καὶ κτηνοτροφικὰ προϊόντα, καὶ ἀνάπτυξιν τῶν βιομηχανιῶν,

αἱ ὁποῖαι θὰ ἐστηρίζοντο πρωτίστως εἰς ἀξιοποίησιν ἑλληνικῶν πρώτων ὑλῶν).

Ἡ κυβέρνησις Πλαστήρα, λόγῳ ἀνεπαρκοῦς κοινοβουλευτικῆς βάσεως, δέν ἠμποροῦσε νὰ ἐφαρμόσῃ μακροπρόθεσμον οἰκονομικὴν πολιτικήν. Περιωρίσθη εἰς τὴν λῆψιν μέτρων πρὸς συστολὴν τῶν πληθωριστικῶν τάσεων καὶ τὴν ἔναρξιν ἐκτελέσεως ὡρισμένων ἔργων ὑποδομῆς. Τὸ θέρος 1952 ἐθεμελιώθησαν τὸ θερμοηλεκτρικὸν ἐργοστάσιον Ἀλιβερίου καὶ τὰ ὑδροηλεκτρικὰ ἔργα Λάδωνος, Λούρου καὶ Ἄγρα.

Σταθεροποίησις νομίσματος.

Τὸ ἔργον τῆς νομισματικῆς σταθεροποιήσεως ἀνέλαβεν ἡ κυβέρνησις Παπάγου διὰ τοῦ ὑπουργοῦ Συντονισμοῦ Σπυρ. Μαρκεζίνη. Τὴν 9ην Ἀπριλίου 1953 ἀνεκοινώθη ἡ εἰσαγωγὴ νέας δραχμῆς ἴσης ἀξίας πρὸς 1.000 παλαιάς. Ἡ ἰσοτιμία πρός τὸ δολλάριον καθωρίζετο εἰς 30 νέας δραχμάς. Κατηργήθησαν οἱ ἐπὶ τῶν εἰσαγωγῶν καὶ ἐξαγωγῶν περιορισμοί, ὥστε, διὰ τοῦ συναγωνισμοῦ, νὰ ἐπιτευχθοῦν αἱ καλύτεραι δυναταὶ τιμαί. Ἀνηγγέλθη ἡ κατάρτισις μακροχρονίου προγράμματος ἀναπτύξεως, τοῦ ὁποίου αἱ λεπτομέρειαι ἐδόθησαν εἰς τὴν δημοσιότητα μετὰ τετράμηνον. Προέβλεπε τὴν ἐκτέλεσιν ἀρδευτικῶν ἔργων εἰς τὴν πεδιάδα Θεσσαλονίκης, ἀρδευτικῶν καὶ ἀντιπλημμυρικῶν εἰς τόν Ἀχελῶον, ἀνέγερσιν θερμοηλεκτρικοῦ ἐργοστασίου 40.000 KW εἰς Πτολεμαΐδα, πρὸς ἀξιοποίησιν τῶν ἐκεῖ λιγνιτῶν, ὑδροηλεκτρικῶν εἰς Μέγδοβα καὶ Ἀχελῶον 84.000 KW καὶ 184.000 KW ἀντιστοίχως, κατασκευὴν δικτύου συνδέσεως τῶν ἠλεκτρικῶν μονάδων Βορείου καὶ Νοτίου Ἑλλάδος, ἀνέγερσιν διϋλιστηρίου πετρελαίου, ἐργοστασίων ἀλουμινίου, νίκελ, σακχάρεως, ἀζώτου, καυστικῆς σόδας. Διὰ τὸ πρόγραμμα αὐτὸ ἀπῃτεῖτο δαπάνη 236 ἑκατ. δολλαρίων, ἐξ ὧν τὰ 132 εἰς συνάλλαγμα. Ἅμα τῇ συμπληρώσει του θὰ ἐπήρχετο οἰκονομία συναλλάγματος ἐξ εἰσαγωγῶν ὕψους 90 ἑκατ. δολλαρίων.

Ἡ κάλυψις τῶν δαπανῶν τοῦ προγράμματος θὰ ἐγίνετο: 1) Ὡς πρὸς τὰς δραχμάς, ἐκ τοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ διὰ ἐσωτερικοῦ δανείου 300 ἑκατ. δραχμῶν. Τοῦτο, τεθὲν εἰς δημοσίαν ἐγγραφὴν τὸ 1954, ὑπερεκαλύφθη. Ἐπρόκειτο περὶ τοῦ πρώτου, ἀπὸ τοῦ 1920, ἐσωτερικοῦ οἰκειοθελοῦς δανεισμοῦ. 2) Ὡς πρὸς τὸ συνάλλαγμα.

Ἐκ πιστώσεων. Κατὰ τὸ ἀρχικὸν στάδιον μᾶς ἐδόθησαν πιστώσεις ἐκ μέρους τῆς Δυτ. Γερμανίας (50 ἑκατ. δολλαρίων) καὶ Γαλλίας (15 ἑκατ. δολλαρίων). Ἡ Ἑλλὰς εἶχεν εἰσέλθει εἰς τὸ στάδιον τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

Τὸ κεφάλαιον αὐτὸ θὰ κλείσωμεν ἀναφέροντες τὴν ἐπιτελεσθεῖσαν πρόοδον μέχρι τοῦ ἔτους 1951, παρὰ τὸν συμμοριτοπόλεμον. Τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα εἶχεν ὑπερβῆ, τὸ 1949, τὸ προπολεμικὸν κατὰ 8,4%. Ἡ γεωργικὴ καὶ βιομηχανικὴ παραγωγὴ ἦσαν εἰς ἀνώτερα ἐπίπεδα τοῦ προπολεμικοῦ. Αἱ συγκοινωνίαι εἶχον ἀποκατασταθῆ. Ἡ ἑλονοσία καὶ ἡ φυματίωσις εἶχον ἐξαλειφθῆ. Αἱ καλλιέργειαι ὀρύζης καὶ βάμβακος ἄφηνον πλεόνασμα δι' ἐξαγωγήν. Ἡ ἀπόδοσις τῆς ἁλιείας εἶχε διπλασιασθῆ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπιβατηγῶν ἀεροπλάνων εἶχε τριπλασιασθῆ, τῶν δὲ αὐτοκινήτων ηὐξήθη κατὰ 40%.

Ἀμέσως δὲ μετὰ τὴν σταθεροποίησιν τοῦ νομίσματος, ηὐξήθησαν αἱ ἐξαγωγαὶ τῶν γεωργικῶν προϊόντων, μὲ ἀντίστοιχον αὔξησιν τῆς παραγωγῆς καὶ τοῦ ἀγροτικοῦ εἰσοδήματος, ἐτονώθη ἡ βιομηχανικὴ παραγωγὴ καὶ αἱ τιμαὶ ἤρχισαν νὰ διαμορφοῦνται βάσει τοῦ νόμου προσφορᾶς καὶ ζητήσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟΝ

Τὸ Κυπριακὸν θέμα ἐβάρυνεν ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ἐξελίξεων, καθ' ὅλην τὴν περίοδον 1954- 1959. Παρ' ὀλίγον δὲ νὰ ὁδηγήσῃ εἰς νέους ἐξωτερικοὺς προσανατολισμούς. Πέριξ αὐτοῦ διεγράφη ἡ πολιτικὴ ζωὴ κατὰ τὴν πενταετίαν.

Ἡ Κύπρος εὑρέθη ὑπὸ βρεταννικὴν κυριαρχίαν ἀπὸ 4ης Ἰουνίου 1878, ὅταν ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ἐμίσθωσε τὴν νῆσον εἰς τὴν Μ. Βρεταννίαν ἀντὶ ἐτησίου μισθώματος 92.721 χρυσῶν λιρῶν Ἀγγλίας. Ἡ τελευταία ἀνελάμβανεν, εἰς ἀντάλλαγμα, τὴν ὑποχρέωσιν νὰ βοηθήσῃ τὴν Ὀθωμ. Αὐτοκρατορίαν εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν θὰ ὑφίστατο ρωσικὴν ἐπίθεσιν εἰς τὰ ἀσιατικὰ ἐδάφη της.

Τὸ 1914, ὅταν τὰ δύο κράτη εὑρέθησαν εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν, ἡ Μ. Βρεταννία προσήρτησε τὴν Κύπρον. Τὴν προσάρτησιν ἀνεγνώρισεν ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία διὰ τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν καὶ ἡ κεμαλικὴ Τουρκία, παραιτηθεῖσα παντὸς ἐπὶ τῆς νήσου δικαιώματός της, διὰ τῆς συνθήκης τῆς Λωζάννης. Τὸ 1925, ἡ Κύπρος ἀνεκηρύχθη ἀποικία τοῦ βρεταννικοῦ στέμματος.

Ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς νήσου ὑπεδέχθη τοὺς Βρεταννοὺς ὡς ἐλευθερωτὰς καὶ ἀνέμενεν ὅτι οὗτοι θὰ μετεβίβαζον τὴν Κύπρον εἰς τὴν Ἑλλάδα. Μέχρι τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου δὲν ἐξεδηλώθη τοιαύτη βρεταννικὴ πρόθεσις. Τὸ 1915 ὅμως ἡ βρεταννικὴ κυβέρνησις, ὡς ἀντάλλαγμα τῆς ἐξόδου τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πόλεμον, μᾶς προσέφερε τὴν Κύπρον. Ἡ προσφορὰ ἀνεκλήθη, πρὶν ἀκόμη δοθῇ κατηγορηματικὴ ἑλληνικὴ ἀπάντησις.

Μετὰ τὸν πόλεμον, οἱ Κύπριοι ἐξηκολούθουν νὰ ἐλπίζουν. Ἔπαυσαν νὰ τρέφουν αὐταπάτας, ὅταν καὶ τὸ Ἐργατικὸν Κόμμα, ἀνελθὸν εἰς τὴν ἐξουσίαν διὰ δευτέραν φορὰν τὸ 1929, ἠρνήθη νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸ περὶ ἑνώσεως μὲ τὴν Ἑλλάδα αἴτημά των. Ἀντελήφθησαν ὅτι ἐχρειάζετο ἀγὼν διὰ νὰ κερδίσουν τὴν ὑπόθεσίν των. Τὸν Μάϊον τοῦ 1931, ἐπιτροπὴ Κυπρίων ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν νὰ υἱοθετήσῃ τὸ περὶ ἑνώσεως αἴτημά των. Ὁ πρωθυπουργὸς Ἐλ. Βενιζέλος, πεπεισμένος ὅτι ἡ ἱκανοποίησις τοῦ ἐθνικοῦ πόθου τῶν Κυπρίων δέν ἦτο δυνατὴ παρὰ μόνον διὰ συνεννοήσεως μὲ τὴν Μ. Βρεταννίαν, προέβαλεν ἄρνησιν. Ὑπέδειξε δὲ εἰς τοὺς Κυπρίους νὰ δεχθοῦν τὸ ὑπὸ τῆς ἐργατικῆς κυβερνήσεως προσφερόμενον πλέον φιλελεύθερον καθεστώς. Δὲν εἰσηκούσθη.

Τὴν 21ην Ὀκτωβρίου 1931 ἐσημειώθη εἰς Κύπρον ἐπαναστατικὴ ἐξέγερσις, ἡ ὁποία εὐχερῶς κατεστάλη. Ὁ Ἐλ. Βενιζέλος καὶ πάλιν ἠρνήθη νὰ μεταβάλῃ γραμμήν, ἐπισήμως. Διὰ παρασκηνιακῶν ἐπαφῶν ὅμως ἐπεζήτησε νὰ ἐξακριβώσῃ τὰς ἀγγλικὰς διαθέσεις. Διεπίστωσεν ὅτι ἡ κατάστασις δέν ἦτο ὥριμος διὰ διαπραγματεύσεις.

Τὸ θέμα τῆς ἑνώσεως τῆς Κύπρου μὲ τὴν Ἑλλάδα ἐπανετέθη ἐπισήμως τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1941. Ὁ πρωθυπουργὸς Ἀλεξ. Κορυζῆς ἠθέλησε νὰ πληροφορηθῇ ἀπὸ τὸν ἐλθόντα τότε εἰς Ἀθήνας Ἄγγλον ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν Ἄντονυ Ἦντεν, πῶς ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις τὸ ἀντεμετώπιζεν. Ὁ Ἦντεν ἀνεφέρθη εἰς

τὴν κυβέρνησίν του, ἡ ὁποία τὸν ἐξουσιοδότησε νὰ δηλώσῃ εἰς τὸν Ἕλληνα Βασιλέα καὶ τὸν πρωθυπουργὸν ὅτι τὸ ζήτημα τῆς Κύπρου θὰ συζητηθῇ μεταξὺ Μ. Βρεταννίας καὶ Ἑλλάδος μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου.

Μετὰ τὴν γερμανικὴν ἐπίθεσιν καὶ τὴν δυσμενῆ ἐξέλιξιν τῶν πολεμικῶν γεγονότων, ὁ Κορυζῆς ἐζήτησε νὰ ἐκχωρηθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατὰ πλήρη κυριαρχίαν, τμῆμα τῆς Κύπρου, διὰ νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς αὐτὸ ὁ Βασιλεὺς, ἡ κυβέρνησις καὶ ὅση δύναμις ἑλληνικοῦ στρατοῦ θὰ ἠδύνατο νὰ μεταφερθῇ. Ἡ βρεταννικὴ κυβέρνησης ἐδέχθη τὴν εἰς Κύπρον ἐγκατάστασιν τοῦ Βασιλέως, τῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν στρατιωτικῶν μονάδων, μὲ δικαίωμα ἑτεροδικίας, ἀλλ' ἠρνήθη νὰ συγκατατεθῇ εἰς τὴν ἐκχώρησιν τμήματος τῆς νήσου.

Διαρκοῦντος τοῦ πολέμου πολλοὶ Ἕλληνες τῆς Κύπρου κατετάγησαν ἐθελονταὶ εἰς τὸν βρεταννικὸν στρατὸν, ἐνῷ ἄλλοι προσέφερον τὰς ὑπηρεσίας των εἰς τὴν διοίκησιν τῆς νήσου.

Τὸν Νοέμβριον 1947, ἡ Μ. Βρεταννία συνεκάλεσε συμβουλευτικὴν συνέλευσιν, τῆς ὁποίας ἔργον θὰ ἦτο ἡ ὑποβολὴ ὑποδείξεων πρὸς κατάρτισιν Συντάγματος. Παρέστη εἰς αὐτὴν μόνον τὸ Κ.Κ. τῆς Κύπρου, τὸ ὁποῖον ἐζήτησεν αὐτοκυβέρνησιν. Τὸ ὑπουργεῖον Ἀποικιῶν τὴν ἠρνήθη καὶ ἡ συνέλευσις διελύθη. Τὸν Ἰούλιον 1948, ὁ Βασιλεὺς Παῦλος ἐδήλωσεν εἰς τὴν ἐφημερίδα «Τάϊμς τῆς Ν. Ὑόρκης», ὅτι «ἡ Ἑλλὰς ἐπιθυμεῖ καὶ θὰ συνεχίσῃ ἐπιθυμοῦσα τὴν ἕνωσιν τῆς Κύπρου».

Τὴν 5ην Ἰανουαρίου 1950, διενηργήθη δημοψήφισμα τὸ ὁποῖον ἀπέδωσεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ὁμόφωνον ἐπιθυμίαν τῶν Ἑλληνοκυπρίων διὰ τὴν ἕνωσιν. Οἱ τόμοι, οἱ περιέχοντες τὰς ὑπογραφὰς τῶν 215.108 ἐπὶ συνόλου 224.749 ἐκδηλωθέντων ὑπὲρ τῆς Ἑνώσεως, (τὸ δημοψήφισμα διενηργήθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, διὰ τῆς ὑπογραφῆς ὑπὸ τῶν Ἑλληνοκυπρίων κειμένου δηλώσεως ἐκφραζούσης τοὺς πόθους των) κατετέθησαν εἰς τὰ Ἡνωμένα Ἔθνη καὶ τὴν ἑλληνικὴν Βουλὴν. Ἀλλ' αἱ κυβερνήσεις Σοφ. Βενιζέλου καὶ Ν. Πλαστήρα ἠρνήθησαν νὰ υἱοθετήσουν πρότασιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τῆς Κύπρου καὶ Ἐθνάρχου Μακαρίου Γ', ὁ ὁποῖος ἐξελέγη τὴν 20ὴν Ὀκτωβρίου 1950 εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ θανόντος τὸν Ἰούνιον 1950 Μακαρίου Β', περὶ προσφυγῆς εἰς τὸν

Ο.Η.Ε. Ἐπίσης καὶ ἡ κυβέρνησις Ἀλεξ. Παπάγου ἠκολούθησε τὴν αὐτὴν πολιτικήν. Ὅταν δὲ ὁ Ἐθνάρχης ἐζήτησε, δι' ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν Γενικὸν Γραμματέα τοῦ Ο.Η.Ε., ὅπως τὸ κυπριακὸν ἀχθῆ πρὸς συζήτησιν εἰς τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν, ὁ Ἕλλην ἀντιπρόσωπος δήλωσεν ὅτι ἡ κυπριακὴ αἴτησις ἐνδιαφέρει τὴν Ἑλλάδα. Πρὶν ὅμως τὴν υἱοθετήσῃ θὰ ἤθελε νὰ ἐξασφαλίσῃ κάθε δυνατότητα ἐπιλύσεως τοῦ κυπριακοῦ, δι' ἀπ' εὐθείας συνομιλιῶν μὲ τὴν Μεγ. Βρεταννίαν.

Δυστυχῶς, ἡ ὑπὸ τὸν σὲρ Οὐΐνστων Τσῶρτσιλ βρεταννικὴ κυβέρνησις (τὸ συντηρητικὸν κόμμα εἶχεν ἐπανέλθει εἰς τὴν ἐξουσίαν τὸν Ὀκτώβριον 1951) ἐτήρησε σαφῶς ἀρνητικὴν στάσιν. Κατόπιν τούτου, τὸν Μάϊον 1954, ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐδήλωσεν ὅτι θὰ προσέφευγεν εἰς τὰ Ἡνωμένα Ἔθνη. Ἡ προσφυγὴ κατετέθη τὴν 16ην Αὐγούστου, παρὰ τὴν ὑπόδειξιν τῆς ἀμερικανικῆς κυβερνήσεως, ὅπως ἀναβληθῆ ἡ τοιαύτη ἐνέργεια, καὶ συνεζητήθη τὴν 14ην Δεκεμβρίου. Μετὰ δύο ἡμέρας, ἡ Πολιτικὴ Ἐπιτροπὴ τῶν Ἡνωμ. Ἐθνῶν ἀπεφαίνετο ὅτι «πρὸς τὸ παρὸν» δέν ἐθεωρεῖτο σκόπιμος ἡ λῆψις ἀποφάσεως ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς Κύπρου. Ἡ ἀπόφασις αὐτή, ἐγκριθεῖσα ὑπὸ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως, ἦτο σημαντική. Ἀνεγνώριζε τὴν ὕπαρξιν τοῦ θέματος καὶ ἁρμοδιότητα εἰς τὸν Ο.Η.Ε, ὅπως ἐπιληφθῆ τῆς ἐξετάσεώς του, ἀπορρίψασα τὰς ἀντιθέτους βρρεταννικὰς ἀπόψεις. Ἀνέβαλεν, ἁπλῶς, τὴν συζήτησιν.

Ἀλλ' ἡ ἀναβολὴ δέν ἠδύνατο νὰ ἐπηρεάσῃ τὸν ἀγῶνα τῶν Κυπρίων. Τὴν 1ην Ἀπριλίου 1955 ἤρχισεν ἡ δρᾶσις τῆς Ἐθνικῆς Ὀργανώσεως Κυπρίων Ἀγωνιστῶν (ΕΟΚΑ), ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ συνταγματάρχου Γ. Γρίβα, ὁ ὁποῖος ἔλαβε τὸ ψευδώνυμον Διγενής, ἐναντίον τῶν εἰς Κύπρον Βρεταννῶν. Ἡ δρᾶσις τῆς ΕΟΚΑ, διαρκέσασα μίαν ὁλόκληρον τετραετίαν, θὰ ὑποχρεώσῃ τὴν Μ. Βρεταννίαν νὰ ἀναθεωρήσῃ τὴν στάσιν της καὶ τελικῶς νὰ ὑποχωρήσῃ.

Τὴν 1ην Ἰουλίου, ἡ βρεταννικὴ κυβέρνησις, τελοῦσα ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ σέρ Ἄντονυ Ἦντεν, ὁ ὁποῖος ὡς ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν τῆς κυβερνήσεως Τσῶρτσιλ ἐχαρακτήρισε τὸ κυπριακὸν «ὡς ἐσαεὶ ζήτημα κλειστόν, ἐσωτερικόν, διὰ τὴν Μ. Βρεταννίαν», ἀπηύθυνε πρόσκλησιν πρὸς τὰς κυβερνήσεις Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, ὅπως μετάσχουν τριμεροῦς διασκέψεως πρὸς

«ἐξέτασιν πολιτικῶν καὶ ἀμυντικῶν ζητημάτων σχετιζομένων μὲ τὴν Ἀνατολικὴν Μεσόγειον, εἰς τὰ ὁποῖα περιλαμβάνεται καὶ τὸ Κυπριακόν». Διὰ τῆς προσκλήσεως ἡ Μ. Βρεταννία ἔπαυσε νὰ βλέπῃ τὸ θέμα ὡς ἐσωτερικόν, ἀλλ' ἐπιχειρεῖ νὰ ἐμφανίσῃ καὶ τὴν Τουρκίαν ὡς ἐνδιαφερομένην δύναμιν. Ἡ Ἑλλάς, διαπιστώσασα τὸν βρεταννικὸν ἑλιγμόν, ἐδίστασε νὰ μετάσχῃ. Τελικῶς ἀπεδέχθη τὴν πρόσκλησιν, παρὰ τὴν ἀντίθετον γνώμην τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου.

Ἡ διάσκεψις, συνελθοῦσα τὴν 29ην Αὐγούστου καὶ διαρκέσασα ἐπὶ δεκαήμερον, οὐδὲν ἀπέδωσε, λόγῳ τῆς ἀρνήσεως τῆς Τουρκίας νὰ δεχθῇ ὄχι μόνον αὐτοδιάθεσιν ἀλλὰ καὶ αὐτοκυβέρνησιν τῆς νήσου. Πρὸς ὑπογράμμισιν δὲ τῆς ἐχθρικῆς στάσεώς της, ἡ ὑπὸ τὸν Ἀντνὰν Μεντερὲς τουρκικὴ κυβέρνησις ὠργάνωσε ἐπιθέσεις τοῦ ὄχλου ἐναντίον τῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ Σμύρνην Ἑλλήνων. Κατοικίαι, καταστήματα, ἐκκλησίαι ἐλεηλατήθησαν καὶ ἐπυρπολήθησαν ἐνῷ πλεῖστα μέλη τῆς ἑλληνικῆς μειονότητος ἐκακοποιήθησαν. Ὑπεχρεώθησαν βεβαίως οἱ Τοῦρκοι, κατόπιν ἐπεμβάσεως καὶ τῆς ἀμερικανικῆς κυβερνήσεως, νὰ παράσχουν πλήρη ἠθικὴν ἱκανοποίησιν πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἀποζημιώσουν τοὺς ὑποστάντας ζημίαν Ἕλληνας. Αἱ ἑλληνοτουρκικαὶ ὅμως σχέσεις ὑπέστησαν βαρύτατον πλῆγμα.

Ἡ Κυβέρνησις Καραμανλῆ.

Τὴν 4ην Ὀκτωβρίου 1955, κατόπιν μακρᾶς ἀσθενείας, ἀπέθανεν ὁ Ἀλεξ. Παπάγος. Τὴν μεθεπομένην ἐσχημάτιζε κυβέρνησιν ὁ μέχρι τότε ὑπουργὸς Δημοσίων Ἔργων καὶ Συγκοινωνιῶν Κωνσταντῖνος Καραμανλῆς, μὲ ὑπουργὸν Ἐξωτερικῶν τὸν Σπυρ. Θεοτόκην. (Ἡ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ἐπιλογὴ τοῦ Κ. Καραμανλῆ καὶ ὄχι ἑνὸς ἐκ τῶν δύο ἀντιπροέδρων τῆς κυβερνήσεως Παπάγου Στ. Στεφανοπούλου καὶ Π. Κανελλοπούλου, προεκάλεσεν ἀντίδρασιν. Ἀλλ' ἡ μεγίστη μερίς, πλὴν μικρᾶς ὁμάδος ὑπὸ τὸν Στεφανόπουλον, τῶν βουλευτῶν τοῦ Ε.Σ. ἐψήφισε τὴν νέαν κυβέρνησιν).

Ὁ Καραμανλῆς ἀπεφάσισε νὰ συνεχισθοῦν αἱ συνομιλίαι μὲ τὴν Μ. Βρεταννίαν, πρὸ πάσης νέας συζητήσεως τοῦ Κυπριακοῦ εἰς τὰ Ἡνωμ. Ἔθνη. Αἱ συνομιλίαι θὰ διεξήγοντο μεταξὺ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου καὶ τοῦ ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου νέου διοικητοῦ τῆς Κύπρου

στρατάρχου σέρ Τζών Χάρντινγκ. Οὗτος ἐνετάλη νὰ προσφέρῃ εἰς τὸν Μακάριον αὐτοκυβέρνησιν τῆς νήσου, μὴ ἀποκλείουσαν διὰ τὸ μέλλον τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως, δηλαδὴ τῆς ἑνώσεως. Ἡ πρότασις Χάρντιγκ ἀπέκλειεν, ἐξ ἄλλου, τὴν συμμετοχὴν τῶν Τούρκων εἰς τὴν διοίκησιν τῆς νήσου μὲ ἀποφασιστικὴν γνώμην (βέτο).

Ὁ Καραμανλῆς, αἰσθανόμενος τὴν ἀνάγκην νὰ στηριχθῇ ἐπὶ ἰδικῆς του κοινοβουλευτικῆς βάσεως, διέλυσε, τὸν Ἰανουάριον 1956, τὴν Βουλὴν καὶ προεκήρυξε νέας ἐκλογὰς διὰ τὴν 19ην Φεβρουαρίου. Οἱ ἀντίπαλοί του, προφασιζόμενοι ὅτι ὁ ψηφισθείς, τὸν Δεκέμβριον 1955, ἐκλογικὸς νόμος, ὁ ὁποῖος προέβλεπε τὴν ἐφαρμογὴν μικτοῦ ἐκλογικοῦ συστήματος (πλειονοψηφικὸν εἰς τὰς μικρὰς περιφερείας, ἀναλογικὴ ἐκπροσώπησις εἰς τὰς μεγάλας) ἦτο δυσμενὴς δι' ἕνα ἕκαστον ἐξ αὐτῶν κεχωρισμένως, συνέπηξαν συνασπισμόν, εἰς τὸν ὁποῖον περιέλαβον καὶ τὴν ΕΔΑ, ἡ ὁποία μέχρι τότε εὑρίσκετο εἰς ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν ἀπομόνωσιν. Οὕτω ὁ συνασπισμὸς μετεβλήθη εἰς λαϊκὸν μέτωπον, δηλαδὴ εἰς τὴν μορφὴν συνεργασίας τὴν ὁποίαν ἐπεδίωκον οἱ Κομμουνισταὶ διὰ νὰ νομιμοποιηθοῦν καί, διὰ τῆς νομιμοποιήσεως, νὰ ἐπιτύχουν διάβρωσιν τοῦ κρατοῦντος καθεστῶτος.

Τὸ ἐκλογικὸν ἀποτέλεσμα ἔδωσεν 165 ἕδρας εἰς τὸν Καραμανλῆν, ὁ ὁποῖος κατῆλθεν εἰς τὰς ἐκλογὰς ἐπὶ κεφαλῆς νέου κόμματος, τῆς Ἐθνικῆς Ριζοσπαστικῆς Ἑνώσεως (ΕΡΕ). Οἱ ἀντίπαλοί του ἔλαβον 135 ἕδρας, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ 18 ἀνῆκον εἰς τὴν ΕΔΑ. Τὸ μόνον κόμμα, τὸ ὁποῖον δὲν μετέσχε τοῦ Λαϊκοῦ Μετώπου, τῶν Προοδευτικῶν ὑπὸ τὸν Σπυρ. Μαρκεζίνην, οὐδεμίαν ἕδραν ἐκέρδισεν. (Ὁ Σπ. Μαρκεζίνης, κατόπιν διαφωνίας πρὸς τὸν Παπάγον, εἶχε παραιτηθῇ τὴν 1ην Ἀπριλίου 1954. Τὰς ἀρχὰς 1955, ἵδρυσε τὸ κόμμα τῶν Προδευτικῶν, εἰς τὸ ὁποῖον προσεχώρησαν 30 βουλευταὶ τοῦ Ε.Σ.). Εἰς τὰς ἐκλογὰς τῆς 19ης Φεβρουαρίου 1956 ἐψήφισαν, διὰ πρώτην φοράν, αἱ γυναῖκες. Εἰς τὴν μετεκλογικὴν δὲ κυβέρνησιν τοῦ Κ. Καραμανλῆ, ἡ ὁποία ἐσχηματίσθη τὴν 29ην Φεβρουαρίου, μετείχε, διὰ πρώτην ἐπίσης φοράν, καὶ γυναῖκα, ἡ Λίνα χήρα Παναγῆ Τσαλδάρη ὡς ὑπουργὸς Κοινωνικῆς Προνοίας.

Ἐν τῷ μεταξὺ κατὰ τὴν προεκλογικὴν περίοδον ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος, ὑπὸ τὴν πίεσιν ἀδιαλλάκτων στοιχείων, προέβαλε νέας

ἀξιώσεις, τὰς ὁποίας δὲν ἀπεδέχθησαν οἱ Βρεταννοί. Ἐματαιώθη οὕτω ἡ μόνη συμβιβαστικὴ λύσις, ἡ ὁποία, διὰ τῆς αὐτοκυβερνήσεως, θὰ ἔφερεν ἐντὸς 10 - 15 ἐτῶν εἰς τὴν αὐτοδιάθεσιν. Ἐξοργισθέντες οἱ Βρεταννοὶ ἐκ τῆς ἀδιαλλαξίας τοῦ Ἀρχιεπισκόπου διέπραξαν βαρύτατον σφάλμα. Προέβησαν τὴν 9ην Μαρτίου 1956 εἰς τὴν σύλληψίν του, ὡς καὶ τοῦ Μητροπολίτου Κηρυνείας Κυπριανοῦ, καὶ τὴν ἐν συνεχείᾳ ἐκτόπισίν των, ὁμοῦ μετὰ τοῦ δημοσιογράφου Πολυκάρπου Ἰωαννίδη, εἰς μίαν ἐκ τῶν Σεϋχελλῶν νήσων τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ. Ἡ ἀγγλικὴ ἐνέργεια εἶχεν ὡς ἄμεσον συνέπειαν τὴν ἀνάκλησιν τοῦ ἐν Λονδίνῳ Ἕλληνος πρεσβευτοῦ καὶ τὴν κατάθεσιν νέας προσφυγῆς εἰς τὰ Ἡνωμ. Ἔθνη.

Δὲν περιωρίσθησαν οἱ Βρεταννοὶ εἰς τὴν ἄστοχον αὐτὴν πρᾶξιν. Προέβησαν καὶ εἰς τὴν δι' ἀπαγχονισμοῦ, ἐκτέλεσιν Κυπρίων ἀγωνιστῶν - μελῶν τῆς ΕΟΚΑ. Οἱ ἐκτελεσθέντες ἦσαν νέοι ἡλικίας 18 - 20 ἐτῶν. Μὲ τὰ ὀνόματα τῶν δύο πρώτων τοῦ κυπριακοῦ ἀγῶνος, Καραολῆ καὶ Δημητρίου, ἐτιμήθη ἡ ὁδὸς τῶν Ἀθηνῶν, ἐπὶ τῆς ὁποίας εὑρίσκεται τὸ μέγαρον τῆς ἐν Ἀθήναις βρεταννικῆς πρεσβείας.

Ἡ ματαίωσις τῆς συμβιβαστικῆς λύσεως καὶ ἡ ἐκτράχυνσις τῆς εἰς Κύπρον καταστάσεως κατέστησαν δυσχερῆ τὴν θέσιν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Σπυρ. Θεοτόκη, ὁ ὁποῖος καὶ παρῃτήθη τὴν 28ην Μαΐου. Ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ μέχρι τότε ὑπουργοῦ τῆς Γεωργίας Εὐάγγ. Ἀβέρωφ - Τοσίτσα.

Κατὰ τὸ δεύτερον ἑξάμηνον τοῦ 1956 αἱ διεθνεῖς ἐξελίξεις κατέστησαν τὸ κυπριακὸν περίπλοκον θέμα. Τὰ τέλη Ἰουλίου ὁ ἡγέτης τῆς Αἰγύπτου Νάσερ προέβη εἰς τὴν ἐθνικοποίησιν τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ. Οἱ Βρεταννοὶ καὶ οἱ Γάλλοι ἔχοντες τὴν πλειονοψηφίαν τῶν μετοχῶν τῆς Ἑταιρείας ἡ ὁποία διεχειρίζετο τὴν διώρυγα, διεμαρτυρήθησαν ἐντόνως. Συνεκάλεσαν δὲ τὸν Αὔγουστον διάσκεψιν εἰς Λονδῖνον τῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι διέθετον ἐμπορικὴν ναυτιλίαν καὶ ἐνδιαφέροντο ὅπως ἡ διὰ τῆς διώρυγος ναυσιπλοΐα εἶναι ἐλευθέρα. Ἡ Ἑλλὰς ἠρνήθη νὰ μετάσχῃ, ἐνῶ ὁ Χάρντιγκ, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ ΕΟΚΑ προσέφερε ἀνακωχήν, ἠξίωσε τὴν ἄνευ ὅρων παράδοσίν της. Ἡ ἐξήγησις τῆς τοιαύτης στάσεώς του ἀνευρέθη εἰς τάς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἀπεδύθησαν τὰς ἀρχάς Νοεμβρίου οἱ Βρεταννοὶ καὶ οἱ Γάλλοι,

ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὸ Ισραὴλ, διὰ νὰ καταλάβουν τὴν περιοχὴν τῆς διώρυγος. Ὡς βάσις ἐξορμήσεως ἐχρησιμοποιήθη ἡ Κύπρος. Ἠπειλήθη διεθνὴς σύρραξις, ἀποσοβηθεῖσα διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν. Οἱ Βρεταννοὶ καὶ οἱ Γάλλοι ἀπεσύρθησαν ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς διώρυγος καὶ τὰ ἰσραηλινὰ στρατεύματα ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς χερσονήσου Σινᾶ, τὴν ὁποίαν εἶχον καταλάβει. Τὸ θέμα τῆς ἐλευθέρας διά τῆς διώρυγος ναυσιπλοΐας ἐρρυθμίσθη διὰ μεταγενεστέρας συμφωνίας.

Λήγοντος τοῦ 1956 ὁ λόρδος Ράντκλιφ, Ἄγγλος νομομαθὴς, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ βρεταννικὴ κυβέρνησις ἀνέθεσε τὸ θέρος 1956 νὰ καταρτίσῃ σχέδιον συντάγματος διὰ τὴν Κύπρον, ἐτερμάτισε τὴν ἐργασίαν του. Τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου ἦλθεν εἰς Ἀθήνας ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἀποικιῶν Λέννοξ- Μπόϋντ καὶ ἔθεσεν ὑπ' ὄψιν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως τὸ καταρτισθὲν ὑπὸ τοῦ Ράντκλιφ σχέδιον.

Αὕτη τὸ ἀπέρριψε, διότι τοῦτο προέβλεπε τὴν συμμετοχὴν τῶν Τουρκοκυπρίων εἰς τὴν κυβέρνησιν καὶ τὴν διοίκησιν τῆς νήσου. Ἐξ ἄλλου ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος ἠρνήθη νὰ συζητήσῃ ἐπ' αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον θὰ συνεχίζετο ἡ κράτησίς του.

Ἀρχομένου τοῦ 1957, ὁ σὲρ Ἄντονυ Ἥντεν παρῃτήθη καὶ τὸν διεδέχθη εἰς τὴν προεδρίαν τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως ὁ Χάρολντ Μακμίλλαν. Ὀλίγον ἀργότερον τὸν Φεβρουάριον ἡ Γενικὴ Συνέλευσις τῶν Ἡνωμ. Ἐθνῶν ἐξέδιδεν ἀπόφασιν ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς προσφυγῆς διὰ τῆς ὁποίας συνίστα τὴν ἐξεύρεσιν «εἰρηνικῆς, δημοκρατικῆς καὶ δικαίας λύσεως» δι' ἀπ' εὐθείας συνεννοήσεων τῶν ἐνδιαφερομένων μερῶν. Ὡς συνεννόησιν τῶν ἐνδιαφερομένων μερῶν ἡ ἑλληνικὴ πλευρὰ ἐθεώρει τὰς μεταξὺ Μ. Βρεταννίας καὶ Κυπρίων συνομιλίας, ἐνῷ τὸ Λονδῖνον καὶ ἡ Ἄγκυρα ὑπεστήριζον διαπραγματεύσεις μεταξὺ τῶν τριῶν κυβερνήσεων. Ἐνῷ συνεχίζοντο αἱ ἐπὶ τῆς ἑρμηνείας τῆς ἀποφάσεως συζητήσεις, ἡ βρεταννικὴ κυβέρνησις ἀπηλευθέρωσε τὸν Ἀπρίλιον τοὺς κρατουμένους εἰς τὰς νήσους Σεϋχέλλας. Δὲν τοὺς ἐπέτρεψεν ὅμως τὴν ἐπάνοδον εἰς Κύπρον. Ἐγκατεστάθησαν εἰς Ἀθήνας ἀπὸ 17ης Ἀπριλίου.

Κατὰ τὸ τελευταῖον τρίμηνον τοῦ 1957 ἐσημειώθησαν τρεῖς εὐνοϊκαὶ διὰ τὸ κυπριακὸν ἐξελίξεις. Τὸν Ὀκτώβριον ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἀντικατέστησε τὸν στρατάρχην σέρ Τζὼν Χάρντιγκ διὰ τοῦ ἀνωτέρου ὑπαλλήλου σέρ Χιοὺ Φούτ, ἤδη λόρδου Κάραντον,

τοῦ ὁποίου ὁ ἀδελφὸς ἦτο βουλευτὴς τοῦ Ἐργατικοῦ Κόμματος. Τὸν ἴδιον μῆνα τὸ συνέδριον τοῦ ἐν λόγῳ κόμματος ἐψήφιζε πρότασιν περὶ ἐφαρμογῆς τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως εἰς Κύπρον. Τέλος τὸν Δεκέμβριον εἰς τὴν Γεν. Συνέλευσιν τῶν Ἡνωμ. Ἐθνῶν ἡ ἑλληνικὴ προσφυγὴ συνεκέντρωνε τὴν ἀπόλυτον πλειονοψηφίαν, ἀλλ' ὄχι τὴν εἰδικὴν τῶν 2/3, ἡ ὁποία ἐχρειάζετο διὰ νὰ ὑπάρξῃ ἀπόφασις. Παρὰ ταῦτα, ἡ ψῆφος τῆς Γεν. Συνελεύσεως ἐπρόδινε σημαντικὴν πρόοδον τοῦ θέματος.

Νέαι ἐκλογαί.

Τὸ 1958 ἤρχιζε μὲ καλοὺς οἰωνούς. Τὴν 28ην ὅμως Φεβρουαρίου οἱ ὑπουργοὶ Ἐμπορίου καὶ Δημ. Ἔργων Π. Παπαληγούρας καὶ Γ. Ράλλης παρητήθησαν. Συγχρόνως ὁμοῦ μετ' ἄλλων 13 βουλευτῶν κατέθεσαν δήλωσιν εἰς τὴν Βουλὴν περὶ ἄρσεως τῆς ἐμπιστοσύνης των ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν. Ὁ Καραμανλῆς εὑρεθεὶς χωρὶς πλειοψηφίαν ἠναγκάσθη τὴν 5ην Μαρτίου νὰ παραιτηθῇ. Ἐσχηματίσθη ὑπηρεσιακὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὸν πρόεδρον τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ Κ. Γεωργακόπουλον, ἡ ὁποία, μὲ τὴν σύμφωνον γνώμην τῶν κομμάτων ΕΡΕ καὶ Φιλελευθέρων, διετήρησε τὴν Βουλὴν ἐν ζωῇ ἐπὶ μῆνα, ὥστε νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ἐκλογικοῦ συστήματος. Καθωρίσθη ἐκ νέου ἡ ἀναλογική, ἀλλὰ «ἐνισχυμένη». Προέβλεπεν ὁ νέος ἐκλογικὸς νόμος, ὅτι εἰς τὴν δευτέραν κατανομὴν τῶν ἑδρῶν θὰ μετεῖχον κόμματα, τὰ ὁποῖα ἔλαβον τὸ 25% τῶν ψήφων εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἐπικράτειαν. Αἱ ἐκλογαὶ διενηργήθησαν τὴν 11ην Μαΐου 1958 καὶ ἡ ΕΡΕ ἐκέρδισεν 173 ἐπὶ συνόλου 300 ἑδρῶν. Τὸ Κόμμα τῶν Φιλελευθέρων δέν κατώρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ παρὰ 20,8% τῶν ψήφων. Ἐφ' ὅσον δὲ ὁ νόμος προέβλεπεν ὅτι ἐὰν μόνον ἓν κόμμα συνεκέντρωνεν 25% τότε μετεῖχε τῆς δευτέρας κατανομῆς ἑδρῶν τὸ ἔχον τὰς περισσοτέρας, μετὰ τὸ πρῶτον, ψήφους κόμμα, ἡ ΕΔΑ ἡ ὁποῖα ἔλαβεν 24,4% τῶν ψήφων καὶ ἦλθε δεύτερον κόμμα μετέσχε τῆς δευτέρας κατανομῆς καὶ ἐξέλεξεν 79 βουλευτάς. Διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ κοινοβουλίου κόμμα μὲ κομμουνιστικὰς τάσεις ἐνεφανίζετο ὡς ἀξιωματικὴ ἀντιπολίτευσις. Αὐτὴ ἦτο ἡ ἔμμεσος συνέπεια τοῦ Λαϊκοῦ Μετώπου τοῦ 1956. Ἀφελεῖς ψηφοφόροι, δυσηρεστημένοι μὲ τὰ ἄλλα κόμματα, ἐπίστευσαν, ὕστερα ἀπὸ τὴν μετὰ τῆς ΕΔΑ

συνεργασίαν ἐθνικοφρόνων κομμάτων, ὅτι ἠδύναντο ἀκινδύνως νὰ ψηφίσουν ὑπὲρ αὐτῆς. Ἡ κοινοβουλευτικὴ τάξις ὑπέστη ἰσχυρὸν πλῆγμα.

Ἡ σχηματισθεῖσα τὴν 17ην Μαΐου 1958 νέα κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Κ. Καραμανλῆ ἦτο ἀρκετὰ ἰσχυρά. Οἱ Βρεταννοὶ τὸ ἀντελήφθησαν. Ὁ Μακμίλλαν παρουσίασε τὸν Ἰούνιον 1958 σχέδιον ἑλληνοβρεταννοτουρκικῆς συγκυριαρχίας ἐπί τῆς Κύπρου διὰ μίαν ἑπταετίαν. Ἦλθε καὶ εἰς Ἀθήνας διὰ νὰ τὸ ὑποστηρίξῃ. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις καὶ ὁ Μακάριος τὸ ἀπέρριψαν. Κατὰ τὸν Δεκέμβριον ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, καθ' ὑπόδειξιν τοῦ ΝΑΤΟ, ἤρχισε συνεννοήσεις δι' ἀπευθείας συνομιλίας μὲ τὴν τουρκικήν. Τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου 1959 συνηντήθησαν εἰς Ζυρίχην οἱ πρωθυπουργοὶ τῶν δύο χωρῶν, συνοδευόμενοι ὑπὸ τῶν ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν. Κατόπιν διαπραγματεύσεων μιᾶς ἑβδομάδος, κατέληξαν, τὴν 11ην Φεβρουαρίου, εἰς συμφωνίαν ὅπως ἡ Κύπρος ἀνακηρυχθῇ ἀνεξάρτητον κράτος. Ἡ συμφωνία αὐτὴ ἐπεκυρώθη τὴν 19ην Φεβρουαρίου, ὑπὸ διασκέψεως ὡς συνελθούσης, ἀμέσως ἐν συνεχείᾳ ἐν Λονδίνῳ καὶ εἰς τὴν ὁποίαν μετέσχον οἱ πρωθυπουργοὶ Ἑλλάδος, Μ. Βρεταννίας, Τουρκίας, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος καὶ ὁ δόκτωρ Κιουτσούκ, ὡς ἐκπρόσωπος τῶν Τούρκων τῆς Κύπρου. Διὰ τῆς συμφωνίας οἱ Τοῦρκοι ἐπέτυχον τὰ ἀκόλουθα: 1) Βέτο ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς Ἑνώσεως καὶ ἐπὶ τῶν βασικῶν θεμάτων ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς πολιτικῆς. 2) Συμμετοχὴν των εἰς τὴν κυβέρνησιν καὶ τὴν διοίκησιν τοῦ νέου κράτους κατὰ ποσοστὸν μεγαλύτερον τῆς ἀναλογίας τουρκικοῦ πρὸς ἑλληνικὸν πληθυσμόν. (Τρεῖς ὑπουργοὶ ἐπὶ δέκα, 30% τῶν διοικητικῶν ὑπαλλήλων, 40% εἰς τὴν ἐκ 2000 ἀνδρῶν ἐθνοφρουράν, ἐνῷ ἀντεπροσώπευον μόνον τὸ 18% τοῦ πληθυσμοῦ). Ἐπίσης θὰ διέθετον ἰδιαιτέραν κοινοτικὴν Βουλήν, ἐνῷ εἰς τὸ νομοθετικὸν σῶμα θὰ ἐξέλεγον, εἰς χωριστοὺς ἐκλογικοὺς συλλόγους, 15 ἐκ τῶν 50 συνολικῶς βουλευτῶν. 3) Δικαίωμα ἀποστολῆς μικροῦ στρατιωτικοῦ τμήματος εἰς τὴν νῆσον. Ἐξ ἄλλου εἰς τοὺς Βρεταννοὺς ἀνεγνωρίσθη τὸ δικαίωμα νὰ διατηρήσουν, κατ' ἀπόλυτον κυριαρχίαν, δύο πολεμικὰς βάσεις. Μεταβατικὴ περίοδος ὡρίσθη διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ Συντάγματος τοῦ νέου κράτους, τὴν ἐκλογὴν τοῦ νομοθετικοῦ σώματος τοῦ Προέδρου καὶ Ἀντιπροέδρου. Οἱ Ἕλληνες θὰ ἐξέλεγον τὸν Πρόεδρον καὶ οἱ

Τοῦρκοι τὸν Ἀντιπρόεδρον. Ὡς ἀνεμένετο ἐξελέγησαν ἀντιστοίχως ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος καὶ Κιουτσούκ, κατὰ τὰς διενεργηθείσας τὴν 13ην Δεκεμβρίου 1959 ἐκλογάς.

Τὸ νέον Κράτος ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητον τὴν 16ην Αὐγούστου 1960, δεκαὲξ ἡμέρας, μετὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν δύο κοινοτικῶν βουλῶν καὶ τοῦ κοινοῦ νομοθετικοῦ σώματος. Ἡ Κύπρος ἔγινεν ἀμέσως μέλος τῶν Ἡνωμ. Ἐθνῶν καὶ τῆς βρεταννικῆς Κοινοπολιτείας.

Αἱ ἐξωτερικαὶ σχέσεις 1950 - 1963.

Ἡ ἑλληνικὴ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ μετὰ τὸν τερματισμὸν τοῦ συμμοριτοπολέμου προσηνατολίσθη πρὸς τὴν ἔνταξιν μας εἰς τὴν Ἀτλαντικὴν Συμμαχίαν, τὴν ἀναζωογόνησιν τῆς φιλίας μὲ τὴν Τουρκίαν, τὴν βελτίωσιν τῶν σχέσεων μὲ τὰ πρὸς βορρᾶν ὅμορα κράτη καὶ τὴν ἀποκατάστασιν φιλικῆς ἀτμοσφαίρας τόσον μὲ τὴν Ἰταλίαν, ὅσον καὶ μὲ τὴν Δυτικὴν Γερμανίαν, τὸ γερμανικὸν κράτος τὸ ὁποῖον προσῆλθεν ἐκ τῆς συγχωνεύσεως τῶν τριῶν δυτικῶν ζωνῶν κατοχῆς. (Ἡ σοβιετικὴ ζώνη κατοχῆς μετεβλήθη εἰς Λαϊκὴν Δημοκρατίαν τῆς Ἀνατολικῆς Γερμανίας).

Ἡ ἔνταξις εἰς τὸ ΝΑΤΟ ἐπετεύχθη ἐντὸς συντόμου χρονικοῦ διαστήματος, ὡς προελέχθη, ὡς καὶ ἡ ἐκκαθάρισις τῶν μετὰ τῆς Ἰταλίας ἐκκρεμοτήτων, αἱ ὁποῖαι προέκυψαν, ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν περὶ ἐπανορθώσεων διατάξεων τῆς συνθήκης εἰρήνης. Ἡ ἀποκατάστασις τῶν διπλωματικῶν σχέσεων μὲ τὴν Νοτιολαβίαν, αἱ ὁποῖαι εἶχον μόνον τυπικῶς διατηρηθῆ καθ' ὅλην τὴν περίοδον τοῦ συμμοριτοπολέμου, ἐπετεύχθη τὰ τέλη τοῦ 1950. Ἔκτοτε αἱ ἑλληνονοτιοσλαβικαὶ σχέσεις ἔβαινον σταθερῶς βελτιούμενοι, ὥστε νά καταστῆ δυνατὴ ἡ ὑπογραφὴ τὴν 28ην Φεβρουαρίου 1953, εἰς Ἄγκυραν, τριμεροῦς συμφώνου φιλίας μεταξὺ Ἑλλάδος, Τουρκίας καὶ Νοτιοσλαβίας. Τὰς ἀρχάς Ἰουνίου 1954 ὁ στρατάρχης Τίτο ἐπραγματοποίει ἐπίσημον ἐπίσκεψιν εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἔγινε δεκτὸς μὲ τιμὰς ἀρχηγοῦ κράτους. Τὴν 9ην Αὐγούστου 1954 ὑπεγράφετο εἰς Μπλέντ, θέρετρον εἰς Σλοβενίαν, συμμαχία μεταξὺ τῶν τριῶν χωρῶν, κατὰ τὸ πρότυπον τῆς Ἀτλαντικῆς. Προέβλεπεν ὡς ἀνώτατον ὄργανον συμβούλιον ὑπουργῶν Ἐξωτερικῶν, ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ ὁποίου θὰ εἰργάζοντο τὸ μόνιμον συμβούλιον, ἡ γραμματεία καὶ τὸν κοινὸν ἐπιτελεῖον τῆς συμμαχίας. Τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου

ἔγιναν δεκτοὶ εἰς Βελιγράδιον, ὡς ἐπίσημοι προσκεκλημένοι τοῦ νοτιοσλαβικοῦ κράτους, οἱ Ἕλληνες Βασιλεῖς.

Ἡ Δυτ. Γερμανία ἐπέδειξεν, εὐθὺς ἅμα τῇ συγκροτήσει της τὸ 1949, εἰλικρινῆ διέθεσιν ἐξαλείψεως ἐκ τῆς μνήμης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ὅλων τῶν ἐκ τῆς γερμανικῆς κατοχῆς δυσαρέστων ἀναμνήσεων. Ἐδέχθη νὰ γίνῃ ἐκ νέου ὁ καλὸς ἀγοραστὴς τῶν ἑλληνικῶν γεωργικῶν προϊόντων, κατόπιν τῶν συνομιλιῶν τὰς ὁποίας διεξήγαγεν εἰς Βόννην ὁ ὑπουργὸς τοῦ Συντονισμοῦ Γ. Παπανδρέου, τὰ τέλη 1950, καὶ νὰ μᾶς παράσχῃ, μετὰ τὴν ἐπίσημον ἐπίσκεψιν τοῦ Σπ. Μαρκεζίνη τὸν Νοέμβριον 1953 εἰς τὴν δυτικογερμανικὴν πρωτεύουσαν, πιστώσεις 58 ἑκατ. δολλαρίων. Τὸν Μάρτιον 1954 ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλαδα ὡς ἐπίσημος προσκεκλημένος ὁ Γερμανὸς καγκελλέριος Κόνρατ Ἀντενάουερ καὶ τρεῖς μῆνας ἀργότερον μετέβαινεν εἰς Γερμανίαν ὁ στρατάρχης Ἀλεξ. Παπάγος. Τὸ 1955 ἐπεσκέφθη τὰς Ἀθήνας ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας Θ. Χόϊς καὶ τὸ 1956 ἀνταπέδωσαν τὴν ἐπίσκεψιν οἱ Ἕλληνες Βασιλεῖς. Τὸ ἴδιον ἔτος θὰ γίνουν ἐπισήμως δεκτοὶ καὶ ὑπό τοῦ Προέδρου Γαλλικῆς Δημοκρατίας Ρενὲ Κοτύ.

Οὐδεμίαν δυσκολίαν συνήντησε καὶ ἡ ἀναζωογόνησις τῆς ἑλληνοτουρκικῆς φιλίας. Τὰ τέλη Ἰανουαρίου 1952 ἐπεσκέφθη τήν Ἄγκυραν ὁ ἀντιπρόεδρος τῆς κυβερνήσεως καὶ ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν Σοφ. Βενιζέλος καὶ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ ἰδίου ἔτους ἦλθον εἰς Ἀθήνας ὁ Τοῦρκος ὑπουργὸς Ἀντνὰν Μεντερὲς μετὰ τοῦ ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν Φουάτ Κιοπρολοῦ. Κατᾶ τὰς διεξαχθεῖσας συνομιλίας ἐπετεύχθη προσέγγισις ἀπόψεων ἐπὶ τῶν ἐκκρεμῶν μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν ζητημάτων, τὰ ὁποῖα ἀνεφέροντο κυρίως εἰς τὰ δικαιώματα μειονοτήτων, ἑλληνικῆς ἐν Τουρκίᾳ καὶ τουρκικής εἰς Ἑλλάδα. Τὸ δημιουργηθὲν φιλικὸν κλῖμα ἐπέτρεψε τὴν ἐπίσημον εἰς Ἀθήνας ἐπίσκεψιν τοῦ Προέδρου τῆς Τουρκικῆς Δημοκρατίας Τζελάλ Μπαγιάρ, τὰς ἀρχάς Δεκεμβρίου 1952, καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλικοῦ ζεύγους εἰς Ἄγκυραν τὴν ἄνοιξιν τοῦ ἑπόμενου ἔτους.

Ἡ Ἀλβανία ἐδείχθη ἀπρόθυμος πρὸς οἱανδήποτε συνεννόησιν. Ἐζήτησεν ὅπως παραιτηθῶμεν ὁριστικῶς καὶ τελεσιδίκως τῶν ἐπὶ τῆς Β. Ἠπείρου δικαιωμάτων μας. Ἡ ἀξίωσις αὐτὴ ἦτο φυσικὰ ἀδύνατον καὶ νὰ συζητηθῇ ἀπὸ ἑλληνικῆς πλευρᾶς. Αἱ μόναι συμφωνίαι μέ τὴν Ἀλβανίαν ἦσαν ἡ τῆς ἐκκαθαρίσεως (1958) τοῦ

Στενοῦ τῆς Κερκύρας ἐκ τῶν ναρκῶν καὶ ἡ περὶ ἀποδόσεως τῶν Ἑλλήνων τῶν ἀπαχθέντων ὑπὸ τῶν συμμοριτῶν.

Ἡ Βουλγαρία ἐδέχθη, τὸν Μάϊον 1954, νὰ ὑπογράψῃ κοινὴν ἑλληνο-βουλγαρικὴν δήλωσιν περὶ ἀποκαταστάσεως τῶν διπλωματικῶν σχέσεων, αἱ ὁποῖαι εἶχον, ὡς προελέχθη, διακοπῆ ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου 1941. Εἰς τὴν δήλωσιν προσετίθετο ὅτι ἡ βουλγαρικὴ κυβέρνησις ἦτο ἑτοίμη νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς ἐκ τῆς συνθήκης εἰρήνης τῆς 10ης Φεβρουαρίου 1947 ἀπορρεούσας ὑποχρεώσεις της.

Ἦσαν: 1) Ἡ καταβολὴ εἰς ὀκτὼ ἐτησίας δόσεις ἐπανορθώσεων ἐκ 45 ἑκατ. δολλαρίων ἀξίας τοῦ 1938. 2) Ἡ ἀπόδοσος τῶν ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους ἀφαιρεθέντων κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου περιουσιακῶν στοιχείων. 3) Ἡ ἀποκατάστασις εἰς τὰ περιουσιακὰ δικαιώματά των τῶν πρό τοῦ πολέμου ἐγκατεστημένων εἰς Βουλγαρίαν Ἑλλήνων.

Ἐχρειάσθη νὰ παρέλθουν δέκα ἀκόμη ἔτη διὰ νὰ ἐπέλθῃ ὁ ὁριστικὸς διακανονισμὸς τῶν μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν ἐκκρεμοτήτων. Τὴν 9ην Ἰουλίου 1964 ὑπεγράφησαν εἰς Ἀθήνας ὑπὸ τῶν ὑπουργῶν Ἐξωτερικῶν Ἑλλάδος Στ. Κωστοπούλου καὶ Βουλγαρίας Μπάσεφ δώδεκα συμφωνίαι, προϊὸν διετῶν διαπραγματεύσεων. Διὰ τῆς πρώτης ἐκ τῶν συμφωνιῶν αὐτῶν ἐρρυθμίζετο τὸ θέμα τῶν ἐπανορθώσεων. Οἱ Βούλγαροι ὑπεστήριζον ὅτι εἶχον λαμβάνειν σημαντικὸν ὑπόλοιπον ἐκ τῆς συμφωνίας Καφαντάρη - Μολλὼφ τοῦ 1927, διὰ τῆς ὁποίας διεκανονίσθησαν οἱ λογαριασμοὶ ἐκ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν. Ἀπὸ ἑλληνικῆς πλευρᾶς ὑπεστηρίζετο ἤδη πρὸ τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου ὅτι οὐδέν χρεωστικὸν ὑπόλοιπον μᾶς ἐβάρυνεν, διότι τὰ ὀφειλόμενα παρ' ἡμῶν, βάσει τῆς ἀνωτέρω συμφωνίας, εἶχον συμψηφισθῆ μὲ τὰς ἐξ ἐπανορθώσεων ἐκ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου ἀπαιτήσεις μας. Οἱ Βούλγαροι ἀντέλεγον ὅτι αἱ ἐπανορθώσεις ἐκεῖναι εἶχον ἀποσβεσθῆ διὰ τοῦ χρεωστασίου Χοῦβερ. Τελικῶς συνεφωνήθη ὅπως ὅλαι αἱ ἑκατέρωθεν ἀπαιτήσεις καὶ ἀνταπαιτήσεις, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἐκ τῶν περιουσιακῶν δικαιωμάτων τῶν Ἑλλήνων, συμψηφισθοῦν, τῆς -Βουλγαρίας ἀναλαμβανούσης τὴν ὑποχρέωσιν νὰ καταβάλῃ, εἰς δώδεκα ἐτησίας δόσεις, ποσὸν 7 ἑκατ. δολλαρίων τρεχούσης ἀξίας. Ἐπὶ πλέον, ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μᾶς χορηγῆ, ἐπὶ 65 ἔτη, 3 ἑκατ. κυβικὰ μέτρα ὕδατος ἐτησίως ἐκ τοῦ ποταμοῦ Ἄρδα, διὰ τὴν

ἄρδευσιν περιοχῶν τῆς Βορ. Ἑλλάδος. Ἡ συνολικὴ ἀξία τοῦ ὕδατος αὐτοῦ ὑπελογίσθη εἰς 15 ἑκατ. δολλαρίων.

Διὰ τῆς δευτέρας συμφωνίας καθωρίζοντο οἱ ὅροι ἀξιοποιήσεως τῶν ὑδάτων τῶν ποταμῶν Στρυμόνος, Νέστου καὶ Ἕβρου, δεδομένου ὅτι αἱ πηγαὶ τῶν τριῶν ποταμῶν εὑρίσκονται εἰς Βουλγαρίαν. Διὰ τῶν ὑπολοίπων δέκα ἐλαμβάνετο πρόνοια διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἐπικοινωνιῶν, σιδηροδρομικῶν, ὁδικῶν, ἀεροπορικῶν, τηλεγραφικῶν, τηλεφωνικῶν, διὰ τὴν ἀμοιβαίαν παροχὴν δασμολογικῶν διευκολύνσεων, διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐμπορικῶν καὶ οἰκονομικῶν σχέσεων. Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν συμφωνιῶν δέν προσέκρουσεν εἰς δυσχερείας κατὰ τὴν διαρρεύσασαν ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς των πενταετίαν.

Ὁ θάνατος τοῦ Στάλιν, τὴν 5ην Μαρτίου 1953, ἐπέτρεψε τὴν ἐκ μέρους τῆς σοβιετικῆς κυβερνήσεως ἐφαρμογὴν μεθόδων ἐξωτερικῆς πολιτικῆς πλέον ἐλαστικῶν. Ἡ ὑπεροχὴ τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν εἰς βιομηχανικὸν ἐξοπλισμόν, εἰς ἐθνικὸν εἰσόδημα καὶ πυρηνικὰ ὅπλα, καθίστα ἀδύνατον τὴν πραγματοποίησιν τοῦ παγίου σκοποῦ τῆς σσβιετικῆς πολιτικῆς, τῆς ἐπιβολῆς δηλαδὴ τοῦ κομμουνιστικοῦ τρόπου ζωῆς εἰς ὅλον τὸν κόσμον διὰ τῆς βίας. Αὐτὸς οὗτος ὁ Στάλιν μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ Βερολίνου (1948-1949), τῶν πιέσεων ἐπὶ τοῦ Ἰρὰν καὶ τῆς Τουρκίας καὶ τῶν ἐπιθέσεων ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Νοτ. Κορέας, ᾐσθάνετο τὴν ἀνάγκην κάποιας προσεγγίσεως μέ τὴν Δύσιν. Τοῦ ἦτο ἀπαραίτητος καὶ διὰ τὴν ἀνασυγκρότησιν καὶ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Σοβ. Ἑνώσεως. Οἱ διάδοχοί του ἔσπευσαν νὰ ἀμβλύνουν τὴν σκληράν γραμμὴν τοῦ θανόντος στρατάρχου καὶ νὰ υἱοθετήσουν τὸ δόγμα τῆς εἰρηνικῆς συνυπάρξεως. Ἐντὸς τοῦ θέρους 1953 ἐπετεύχθη ἀνακωχὴ εἰς τὴν Κορέαν. Προσπάθεια δὲ ἀποκαταστάσεως καλῶν σχέσεων μὲ ὅλας τὰς χώρας τοῦ κόσμου ἀνελήφθη ὑπὸ τῆς Μόσχας.

Ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς νέας αὐτῆς τακτικῆς εὑρίσκετο καὶ ἡ τοποθέτησις, τὸ 1953, Σοβιετικοῦ πρεσβευτοῦ εἰς Ἀθήνας. Ἐπὶ ἑπταετίαν ἡ πρεσβεία διηυθύνετο ὑπὸ ἐπιτετραμένου. Ὁ νέος πρεσβευτής Σεργκέϊεφ εἶχεν ὑπηρετήσει ὡς γραμματεὺς καὶ πρὸ τοῦ πολέμου εἰς Ἀθήνας. Ἔκαμνε δὲ χρῆσιν τῶν μικρῶν γνώσεών του τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τοὺς Ἕλληνας συνομιλητὰς του. Ἐν τῷ αὐτῷ πλαισίῳ πρέπει νὰ τοποθετηθῇ καὶ ἡ προθυμία

τῶν δορυφόρων χωρῶν, εἴτε ἦσαν σύμμαχοι κατὰ τὸν πόλεμον, ὡς ἡ Πολωνία καὶ ἡ Τσεχοσλοβακία, εἴτε εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον ἀνῆκον, ὡς ἡ Ρουμανία καὶ ἡ Οὐγγαρία, ὅπως ἀποκαταστήσουν διπλωματικὰς σχέσεις μὲ τὴν χώραν μας. Αἱ χῶραι αὐταὶ ἐδέχθησαν νά προβοῦν εἰς ἀπελευθέρωσιν ἀπαχθέντων ὑπὸ τῶν συμμοριτῶν παιδιῶν καὶ νὰ προέλθουν εἰς διαπραγματεύσεις διά τήν ὑπογραφὴν ἐμπορικῶν συμφωνιῶν καὶ τὴν ἐκκαθάρισιν τῶν ὑφισταμένων οἰκονομικῶν ἐκκρεμοτήτων, αἱ ὁποῖαι ἐδημιουργήθησαν ἐκ τῆς ἐθνικοποιήσεως, κυρίως εἰς Ρουμανίαν, τῶν περιουσιῶν τῶν ἐκεῖ ἐγκατεστημένων Ἑλλήνων.

Τὴν τάσιν αὐτὴν διακριτικοῦ ἀνοίγματος τοῦ παραπετάσματος ἀνέστειλεν ἡ σημειωθεῖσα παγκόσμιος ἀντίδρασις εἰς τὴν ἐπέμβασιν τῶν σοβιετικῶν ἐνόπλων δυνάμεων, τὸν Νοέμβριον 1956, εἰς Οὐγγαρίαν, διὰ τὴν καταστολὴν τοῦ ἐπαναστατικοῦ οὐγγρικοῦ κινήματος, τὸ ὁποῖον ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀνατροπήν τοῦ κομμουνιστικοῦ καθεστῶτος καὶ ἐγκαθίδρυσιν Φιλελευθέρας δημοκρατίας. Ἀλλ' ὄχι ἐπὶ μακρόν. Ὁ ἡγέτης τῆς Σοβ. Ἑνώσεως Νικήτας Κρούτσεφ, ἀφοῦ ἀπεμάκρυνεν ἐκ τῆς κυβερνήσεως ὡρισμένα παλαιὰ στελέχη, ὡς ὁ Μολότωφ, ἐπωφελήθη τοῦ γοήτρου τὸ ὁποῖον ἐκέρδισεν ἡ χώρα του, ἐκ τῆς ἐξαπολύσεως τοῦ πρώτου τεχνητοῦ δορυφόρου (Ὀκτώβριος 1957), διὰ νὰ συνεχίσῃ τήν γραμμήν τῆς εἰρηνικῆς συμβιώσεως. Ἡ γραμμὴ αὐτὴ εἶχε γίνει, ἄλλωστε, ἀπαραίτητος διὰ τὴνΜόσχαν, διότι, ἡ Κομμουνιστικὴ Κίνα (ἀπὸ τοῦ 1949 εἶχεν ἐπιβληθῆ εἰς ὁλόκληρον τὴν ἠπερωτικὴν Κίναν κομμουνιστικὸν καθεστὼς. Οἱ ὑπὸ τὸν στρατάρχην Τσὰγκ - Κάϊ - Σὲκ Κινέζοι ἐθνικισταὶ περιωρίσθησαν εἰς τήν νῆσον Φορμόζαν (Ταϊβὰν), εἶχεν ἀρχίσει νὰ διεκδικῇ τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὸ κομμουνιστικὸν στρατόπεδο.

Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Κυπριακοῦ.

Ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων τῆς Ἑλλάδος ἡ ἐπιδίωξις ἱκανοποιητικής λύσεως τοῦ κυπριακοῦ θέματος ἤσκησεν ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν. Διότι αἱ ἑλληνικαὶ κυβερνήσεις ἦσαν ὑποχρεωμέναι νά ἀναζητοῦν τὴν ὑποστήριξιν τῆς πλειονοψηφίας τῶν κρατῶν - μελῶν τοῦ Ο.Η.Ε. διὰ νὰ ἐπιτύχουν εὐνοϊκὰς ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν θέσεων ἀποφάσεις. Ὁ ἀριθμὸς δὲ τῶν κρατῶν

μελῶν τοῦ Ὀργανισμοῦ ηὔξανεν ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος ἐφ' ὅσον τὰ παλαιὰ ἀποικιακὰ ἐδάφη ἀνεκηρύσσοντο ἀνεξάρτητα κράτη (ἀπὸ 50 τό 1945 ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τοῦ Ο.Η.Ε. ἀνῆλθεν εἰς 111 τὸ 1963 καὶ εἰς 126 τὸ 1968). Τόν Ἀπρίλιον 1955, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος μετέσχε διασκέψεως 39 ἀφρικανικῶν καὶ ἀσιατικῶν κρατῶν, ἡ ὁποία συνῆλθεν εἰς Μπαντοὺγκ τῆς Ἰνδονησίας. Κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη ὠργανώθησαν εἰδικαὶ ἀποστολαὶ εἰς διάφορα ἀσιατικὰ καὶ ἀφρικανικὰ κράτη. Πρέπει νὰ τονισθῇ ὅτι αἱ πρώην γαλλικαὶ ἢ ἀγγλικαὶ ἀποικίαι ἐπηρεάζοντο εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς των ἀπὸ τὴν στάσιν τῆς παλαιᾶς μητροπόλεως. Δεδομένου δὲ ὅτι ἡ Γαλλία ἀντεμετώπιζε κινήματα ἀνεξαρτησίας τῶν ἀποικιῶν της, ὡς καὶ ἡ Μ. Βρεταννία, ἦτο φυσικὸν ἡ γραμμή της εἰς τὰ Η.Ε. νὰ εἶναι εὐθυγραμμισμένη πρὸς τὴν βρεταννικήν. Ἄλλωστε τὸ σύνολον τῶν κρατῶν-μελῶν τοῦ ΝΑΤΟ δέν ἔβλεπεν εὐχαρίστως τὴν ἀνακίνησιν τοῦ κυπριακοῦ θέματος καὶ συνετάσσετο μὲ τὴν Μ. Βρεταννίαν εἰς τὰς ψηφοφορίας τοῦ Ο.Η.Ε. Αὐτὸ εἶχε προκαλέσει αἴσθημα πικρίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τῶν συμμάχων μας τοῦ ΝΑΤΟ. Τὴν εὔλογον αὐτὴν πικρίαν αἱ κυβερνήσεις Παπάγου καὶ Καραμανλῆ μετὰ δυσκολίας κατώρθωσαν νὰ περιορίσουν εἰς ὅρια μὴ θέτοντα εἰς κίνδυνον τὴν εἰς τὴν συμμαχίαν θέσιν μας. Ἠναγκάσθη ὅμως ἡ κυβέρνησις Καραμανλῆ, εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Σουέζ, εἰς τὴν ὑπόθεσιν Λιβάνου καὶ Ὑπεριορδανίας (1958), εἰς τὴν ὑπόθεσιν Ἀλγερίας, λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ συμφέροντα τῶν Ἑλλήνων τῶν διαβιούντων εἰς τὰ ἀραβικὰ κράτη, ὡς καὶ τῶν εἰς αὐτὰ Ὀρθοδόξων Πατριαρχείων, νὰ ταχθῇ παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν τελευταίων. Γενικώτερον δὲ ἡ ἑλληνικὴ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ ἀπέβλεψεν εἰς καλλιέργειαν φιλικῶν σχέσεων μὲ τὸν ἀραβικὸν κόσμον. Ἐφ' ᾧ καὶ μέχρι σήμερον δὲν ὑπάρχουν ἐπίσημοι διπλωματικαὶ σχέσεις μὲ τὸ Ἰσραήλ.

Ἡ ἐπελθοῦσα συμβιβαστικὴ λύσις τοῦ κυπριακοῦ ὡδήγησεν εἰς ἐξάλειψιν τῆς δυσφορίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἔναντι τῶν συμμάχων μας. Τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ γνησίου φιλοδυτικοῦ πνεύματος ἐπεβεβαίωσεν ἡ μεγαλειώδης ὑποδοχὴ τὴν ὁποίαν ἐπεφύλαξεν ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸν Πρόεδρον τῶν Η.Π.Α. (1952 - 1960) στρατηγὸν Ντουάϊτ Ἀϊζενχάουερ ὅταν ἐπεσκέφθη τὴν ἑλληνικὴν πρωτεύουσαν τὴν 14ην Δεκεμβρίου 1959. Ἦτο ὁ πρῶτος Ἀμερικανὸς

Πρόεδρος ὁ ὁποῖος ἐπεσκέπτετο τὴν χώραν μας. Ἐπίσης ἐγένετο ἐνθουσιωδῶς δεκτὸς τὸν Ἰούλιον 1962, ὁ τότε ἀντιπρόεδρος καὶ ἀπὸ 22/11/1963 μέχρι 20/11/1969 Πρόεδρος τῶν Η.Π.Α. Λύντον Τζόνσον, ὡς καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, στρατηγὸς Κάρολος Ντέ Γκώλ, τὸν Ἀπρίλιον 1963.

Διὰ τὴν προβολὴν τῆς διεθνοῦς θέσεως τῆς Ἑλλάδος ὁ πρωθυπουργός Κ. Καραμανλῆς ἐπραγματοποίησε πολλὰς ἐπισήμους ἐπισκέψεις εἰς τὰς δυτικὰς χώρας, ὡς καὶ εἰς Νοτιοσλαβίαν, Τουρκίαν (εἰς Ἄγκυραν μετέβη ἀμέσως μετὰ τὰς συμφωνίας Ζυρίχης καὶ Λονδίνου, τὸν Ἀπρίλιον 1959), Αἴγυπτον.

Ἰδιαιτέρως ἐπιτυχὴς ὑπῆρξεν ἡ εἰς Οὐάσιγκτον ἐπίσκεψίς του, τήν ἄνοιξιν 1961, εὐθὺς μετὰ τὴν ἄνοδον εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Προέδρου Τζών Κέννεντυ. Ἐπίσης συνέβαλον εἰς τὴν τοιαύτην προβολὴν καὶ αἱ ἐπισκέψεις τοῦ βασιλικοῦ ζεύγους εἰς Η.Π.Α., Γαλλίαν, Γερμανίαν, Ἰταλίαν, Ἰνδίαν, Ταϋλάνδην, Λίβανον, Μ. Βρεταννίαν, αἱ ὁποῖαι ἐπραγματοποιήθησαν ἀπὸ 1956 - 1963.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ

Ἡ κυβέρνησις Κ. Καραμανλῆ, μετὰ τὴν ρύθμισιν τοῦ Κυπριακοῦ, ἔστρεψε τήν προσοχὴν της εἰς τὴν ἐπιτάχυνσιν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Τὰ ἐπιτευχθέντα μέχρι τοῦ 1958 εἰς τὸν οἰκονομικὸν τομέα ἦσαν ἱκανοποιητικά, ἀλλ' ὄχι ὅσα ἔπρεπε νὰ γίνουν. Τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα εἶχε διπλασιασθῆ μὲ βάσιν τὸ 1948 καὶ εἶχεν αὐξηθῆ κατὰ 78,2% ἔναντι τοῦ προπολεμικοῦ (1938). Ὁ μέσος ρυθμὸς αὐξήσεως τῆς δεκαετίας 1949 - 1958 ἦτο 7,3%.

Τὸν Ἀπρίλιον 1959 ἐξηγγέλθη προσωρινὸν πενταετὲς πρόγραμμα οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως διὰ τὴν περίοδον 1959-63, ἓν ἔτος δὲ ἀργότερον (τὴν 9ην Ἀπριλίου 1960), ἀνεκοινώθη τὸ ὁριστικὸν πρόγραμμα, τὸ ὁποῖον εἶχε καταρτισθῆ ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν Ἰταλῶν εἰδικῶν, μέ ἐπικεφαλῆς, τὸν καθηγητὴν Π. Σαρατσένο. Τὸ πρόγραμμα τοῦτο ἀνεφέρετο εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἑλληνικῆς

οἰκονομίας κατὰ τὴν δεκαετίαν 1960 - 69. Προέβλεπε μέσον ρυθμὸν ἐτησίας ἀναπτύξεως 6%. Οἱ συντάκται τοῦ προγράμματος ὑπῆρξαν ἐπιφυλακτικοί. Κατὰ τὴν ὀκταετίαν 1960 - 1967 ὁ μέσος ἐτήσιος ρυθμὸς αὐξήσεως τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἦτο 6,91%. Οὕτω τὸ ἀκαθάριστον ἐθνικὸν εἰσόδημα, εἰς σταθερὰς τιμὰς τοῦ 1958, ἀνῆλθε τὸ 1967 εἰς 145,5 δισ. δραχμῶν, ἔναντι 76.897 τοῦ ἔτους 1958. Ηὐξήθη, δηλαδή, κατὰ 89%.

Τὸ πρόγραμμα τοῦ 1960 ἀπέβλεπε βασικῶς εἰς τὴν προώθησιν τῆς ἐκβιομηχανίσεως τῆς χώρας. Δι' αὐτὸ προέβλεπε μέσην ἐτησίαν αὔξησιν τῶν ἐπενδύσεων εἰς τὴν βιομηχανίαν κατὰ τὴν πρώτην πενταετίαν 21%. Ἄς προστεθῇ ὅτι, διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, ἱδρύθη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως Καραμανλῆ καὶ ὁ Ὀργανισμὸς βιομηχανικῆς Ἀναπτύξεως (ΟΒΑ), τοῦ ὁποίου κυρία ἀποστολὴ ἦτο ἡ προγραμματισμένη βιομηχανικὴ ἐπένδυσις. Ὁ ὀργανισμὸς αὐτὸς καὶ ὁ Ὀργανισμὸς Χρηματοδοτήσεως Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως (ΟΧΟΑ), ἱδρυθεὶς διὰ τὴν διαχείρισιν τῶν χορηγηθέντων εἰς τὰς βιομηχανίας δανείων ἐκ τοῦ Σχεδίου Μάρσαλ, συνεχωνεύθησαν, τό 1964, εἰς τὴν τότε ἱδρυθεῖσαν Ἑλληνικὴν Τράπεζαν Βιομηχανικῆς Ἀναπτύξεως (ΕΤΒΑ).

Αἱ βασικαὶ βιομηχανίαι τῶν ὁποίων τὴν ἵδρυσιν προέβλεπε τὸ πρόγραμμα ἀνεφέροντο καὶ εἰς τὰ προγράμματα 1948 καὶ 1954. Αἱ περισσότεραι δὲν εἶχον ἱδρυθῆ. Ἀπὸ τοῦ 1960 ἐπεδιώχθη καὶ ἐπετεύχθη ἡ ἵδρυσίς των δηλαδὴ τῆς βιομηχανίας ἀλουμινίου, τοῦ ἀζώτου, τῶν ὑπερφωσφορικῶν λιπασμάτων, τοῦ χάλυβος. Ἐπὶ πλέον τὸ 1963 ἐπραγματοποιήθησαν ἐπενδύσεις διὰ τὴν ἀνέγερσιν μεγάλου βιομηχανικοῦ συγκροτήματος εἰς Θεσσαλονίκην, περιλαμβάνοντος δεύτερον διυλιστήριον πετρελαίου, χαλυβουργεῖον, βιομηχανίαν πλαστικῶν, ἀμμωνίας κ.ἄ.

Ἐπὶ πλέον ἡ κυβέρνησις Καραμανλῆ ἐπεδίωξε καὶ ἐπέτυχε τὴν σύνδεσιν τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν Εὐρωπαϊκὴν Οἰκονομικὴν Κοινότητα, τὴν περισσότερον γνωστὴν ὡς Κοινὴν Ἀγοράν. Ἡ Ε.Ο.Κ. ἱδρύθη, διὰ τῆς ὑπογραφείσης εἰς Ρώμην, τὴν 25ην Μαρτίου 1957 συνθήκης ὑπὸ τῆς Γαλλίας, Δυτ. Γερμανίας, Ἰταλίας, Βελγίου, Ὀλλανδίας καὶ Λουξεμβούργου. Ἡ Ε.Ο.Κ., μετὰ μίαν δεκαετίαν ἀπὸ τῆς ἱδρύσεώς της θὰ μετετρέπετο εἰς τελωνειακὴν ἕνωσιν τῶν ἕξ χωρῶν. (Η ἕνωσις ἐπραγματοποιήθη τὴν 1ην Ἰουλίου 1968).

Ἡ συμφωνία συνδέσεως Ἑλλάδος - Ε.Ο.Κ. ὑπεγράφη εἰς Ἀθήνας τὴν 9ην Ἰουλίου 1961. Ἦσαν προσηρτημένα εἰς αὐτὴν 20 πρωτόκολλα, 4 πίνακες καὶ 9 δηλώσεις. Σκοπὸν ἡ σύνδεσις εἶχεν, ὡς ὡρίζετο εἰς τὸ ἄρθρον 2 τῆς συμφωνίας, «νὰ προαγάγη τήν διαρκῆ καὶ ἰσόρροπον ἐνίσχυσιν τῶν ἐμπορικῶν καὶ οἰκονομικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν Μερῶν, λαμβανομένης πλήρως ὑπ' ὄψιν τῆς ἀνάγκης ὅπως ἐξασφαλισθῇ ἡ ἐπιτάχυνσις τῆς ἀναπτύξεως τῆς οἰκονομίας τῆς Ἑλλάδος, ὡς καὶ ἡ ἀνύψωσις τοῦ ἐπιπέδου ἀπασχολήσεως καὶ τῶν βιοτικῶν συνθηκῶν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ». Διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ ἡ Ἑλλὰς θὰ εἰσήρχετο εἰς τὴν τελωνειακὴν ἕνωσιν μετὰ μίαν δωδεκαετίαν ἀπὸ τῆς θέσεως εἰς ἰσχὺν τῆς συμφωνίας, (ἡ τοιαύτη μεταβατικὴ περίοδος, ὡς ἀπεκαλεῖτο, ὡρίζετο διὰ τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα εἰς 22 ἔτη), θὰ ἐνηρμόνιζε τὴν πολιτικὴν της (οἰκονομικὴν) πρὸς ἐκείνην τῆς Ε.Ο.Κ. καὶ θὰ ἐλάμβανε πόρους προοριζομένους νὰ διευκολύνουν τὴν ἐπιτάχυνσιν τῆς ἀναπτύξεώς της. Οἱ πόροι αὐτοί, κατά τὸ ὑπὸ ἀριθ. 19 προσηρτημένον πρωτόκολλον, χορηγούμενοι ὑπὸ μορφὴν δανείων μέσῳ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τραπέζης Ἐπενδύσεων, θὰ ἠδύναντο νὰ ἀνέλθουν εἰς 125 ἑκατ. δολλαρίων διὰ τὴν πρώτην πενταετίαν ἀπὸ τῆς ἰσχύος τοῦ πρωτοκόλλου.

Κυρωθεῖσα ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς Βουλῆς καὶ τῶν κοινοβουλίων τῶν ἕξ ἄλλων χωρῶν ἡ συμφωνία συνδέσεως ἤρχισεν ἰσχύουσα ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου 1962. Ἀπὸ τῆς ἡμερομηνίας αὐτῆς ἤρχισε νὰ μετρῆται καὶ ὁ χρόνος τῆς μεταβατικῆς περιόδου. Κατ' ἀκολουθίαν, τὸν Νοέμβριον 1974 θὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν τελωνειακὴν ἕνωσιν, τὸν δὲ Νοέμβριον 1984 θὰ παύσῃ ἡ εἰδικὴ μεταχείρισις τῶν ἑλληνικῶν βιομηχανικῶν προϊόντων.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΣΤΑΘΕΙΑ

Τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου 1961 ἡ κυβέρνησις Κ. Καραμανλῆ παρῃτήθη, διὰ νὰ σχηματισθῇ ὑπηρεσιακὴ κυβέρνησις πρὸς διενέργειαν ἐκλογῶν. Ὁ πρωθυπουργὸς ἔκρινεν ὅτι ἡ παρέλευσις 40 μηνῶν ἀπὸ τῆς τελευταίας λαϊκῆς ἐτυμηγορίας ἦτο χρονικὸν διάστημα ἐπαρκές, διὰ νὰ δικαιολογήσῃ νέαν προσφυγὴν εἰς τὸ ἐκλογικὸν σῶμα. Αἱ ἐκλογαὶ προσδιωρίσθησαν τὴν 29ην Ὀκτωβρίου καὶ διενηργήθησαν ὑπὸ ὑπηρεσιακῆς κυβερνήσεως προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στρατιωτικοῦ οἴκου τοῦ Βασιλέως ἀντιστρατήγου Κ. Δόβα.

Εἰς τάς ἐκλογὰς μετέσχον τρία κόμματα, ἡ Εθνικὴ Ριζοσπαστικὴ Ἕνωσις (ΕΡΕ) ὑπὸ τὸν Κ. Καραμανλῆν, ἡ Ἕνωσις Κέντρου ὑπὸ τὸν Γεωρ. Παπανδρέου καὶ ἡ ΕΔΑ.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς βουλευτικῆς περιόδου 1958 - 1961 τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων οὐσιαστικῶς διελύθη. Προσπάθειαι ἀνασυστάσεως καὶ διευρύνσεώς του, μὲ τὴν ἐπωνυμίαν Κίνημα Ἐθνικῆς Ἀναδημιουργίας, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ στρατηγοῦ Γ. Γρίβα (Διγενῆ), (οὗτος, μετὰ τὰς συμφωνίας Ζυρίχης - Λονδίνου καὶ τὴν κατάπαυσιν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος, ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας. Ἡ κυβέρνησις Καραμανλῆ, τιμῶσα τὴν ἀγωνιστικὴν προσπάθειάν του, τὸν προήγαγεν εἰς ἀντιστράτηγον καὶ τοῦ ἀπένειμε τὸν Μεγαλόσταυρον Γεωργίου Α'), περὶ τοῦ ὁποίου ἐπιστεύθη ὅτι, λόγῳ τῆς αἴγλης τὴν ὁποίαν ἀπέκτησεν εἰς Κύπρον, ἠδύνατο νὰ πραγματοποιήσῃ μίαν κίνησιν ἀνάλογον πρὸς τὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ Συναγερμοῦ τοῦ στρατάρχου Παπάγου, ἀπέτυχεν. Ὅπως ἀπέτυχε καὶ προσπάθεια δημιουργίας μετριοπαθοῦς ἀριστεροῦ κόμματος ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἠλία Τσιριμώκου, ὁ ὁποῖος τὸ 1958 εἶχε συνεργασθῆ μὲ τὴν ΕΔΑ. Τελικῶς, ἐν ὄψει τῶν ἐκλογῶν, ἀπεφασίσθη τὰ τέλη Δεκεμβρίου 1961 ἡ ἵδρυσις νέου κόμματος, ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Ἕνωσις Κέντρου», εἰς τὸ ὁποίον συνεχωνεύθησαν ὅλα τὰ στελέχη, τὰ ἐκτὸς τῆς ΕΡΕ καὶ τῆς ΕΔΑ εὑρισκόμενα. Ἀρχηγὸς τοῦ νέου κόμματος ὡρίσθη ὁ Γ. Πανανδρέου καὶ ὑπαρχηγὸς ὁ Σοφ. Βενιζέλος. Ἀλλὰ ἐπειδὴ δὲν ᾐσθάνετο ἡ Ε.Κ. ἀρκετὰ ἰσχυρὰ διὰ νὰ διεκδικήσῃ τὴν ἐκλογικὴν νίκην ἀπεφάσισε νὰ συνεργασθῆ μὲ τὸ κόμμα τῶν

Προοδευτικῶν. Ὁ ἐκλογικὸς νόμος, ὁ ψηφισθεὶς τὸ θέρος τοῦ 1961, ηὐνόει τὴν συνεργασίαν, διότι καθιέρωνε σημαντικῶς μικρότερα ποσοστὰ καὶ διὰ τὰ αὐτοτελῆ κόμματα καὶ διὰ τοὺς συνασπισμοὺς κομμάτων συμμετοχῆς εἰς τὴν δευτέραν κατανομήν.

Τὰ ἀποτέλεσμα τῶν ἐκλογῶν ἔδωσεν εἰς τὴν Ε.Ρ.Ε. τὰ 50,81% τῶν ψήφων καὶ 176 ἕδρας, εἰς τὸν συνασπισμὸν Ε.Κ. - Προοδευτικοὶ τὰ 33,66% τῶν ψήφων καὶ 100 ἕδρες καὶ εἰς τὴν ΕΔΑ τὰ 14,63% τῶν ψήφων καὶ 24 ἕδρας. Δὲν ἱκανοποίησε τὴν Ε.Κ., ἡ ὁποία ὑπελόγιζε, παρὰ τὰ ὅτι ἦτο ἀρτιγενὴς καὶ ἀνομοιογενής, εἰς πλειονοψηφίαν. Ἤρχισε λοιπὸν νὰ καταγγέλλῃ τὸ ἀποτέλεσμα ὡς προϊόν βίας καὶ νοθείας, συνεπικουρουμένη καὶ ὑπὸ τῆς ΕΔΑ, ἡ ὁποία βαρέως ἔφερε τὴν μείωσιν τῆς ἐκλογικῆς δυνάμεώς της. Ἐὰν ἡ ἀντιπολίτευσις περιωρίζετο εἰς ἀμφισβήτησιν τοῦ ἐκλογικοῦ ἀποτελέσματος, οὐδεμία ἀνωμαλία θὰ προεκαλεῖτο. Ἀποτελεῖ παράδοσιν, οἱ ἡττημένοι εἰς τὰς ἑλληνικάς ἐκλογὰς νὰ ἀποδίδουν τὴν ἧττάν των εἰς ἄλλα ἐκτὸς τῆς μειωμένης ἀκτινοβολίας των αἴτια. Ἀλλ' ἡ Ε.Κ. καὶ ἡ Ε.Δ.Α. ἔστρεψαν τὰ βέλη των καὶ κατὰ τοῦ Ἀνωτάτου Ἄρχοντος τὸν ὁποῖον κατηγόρησαν καὶ διὰ τὴν κυβέρνησιν Δόβα καὶ διότι ἀνέθεσεν εἰς τὸν Κ. Καραμανλῆν ἐκ νέου τὴν πρωθυπουργίαν. Τὸν ἐκάλουν δὲ νὰ τόν ἀποπέμψῃ, διότι ἄλλως θὰ καθίστατο ὑπεύθυνος. Ἡ ὅλη ἐπίθεσις κατὰ τοῦ Βασιλέως ἦτο ἐστερημένη οἱουδήποτε ἄλλου νοήματος, πλὴν ἐκείνου τῆς ἀσκήσεως ἐπ' αὐτοῦ ἠθικῆς πιέσεως. Διότι ὁ ἀνώτατος ἄρχων δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα ἢ τὴν δυνατότητα νὰ ἐλέγξῃ τὸ ἐκλογικὸν ἀποτέλεσμα, εἰς τὸ ὁποῖον, ἀντιθέτως, ἔχει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ὑποταγῇ. Τὸν τρόπον διενεργείας τῶν ἐκλογῶν ἤλεγχε, βάσει τοῦ Συντάγματος τοῦ 1952, τὸ Ἐκλογοδικεῖον. Καὶ τὸ Ἀνώτατον αὐτὸ δικαστικόν σῶμα μόνον εἰς μίαν περίπτωσιν, οὐδόλως ἀλλοιοῦσαν,τὰ γενικὰ ἀποτελέσματα, ἐδικαίωσε τὴν Ε.Κ. Ἀλλ' οὔτε τὸ δικαίωμα τῆς ἀπολύσεως τῆς κυβερνήσεως ἐφ' ὅσον αὕτη ἀπολαύει τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς Βουλῆς, ἔχει ὁ βασιλεύς. Ὅλα αὐτὰ ἡ ἡγεσία τῆς Ε.Κ. τά ἠγνόησεν. Ἡ ἐπίθεσίς της ἐστράφη καὶ κατὰ τοῦ Ἀνωτάτου Ἄρχοντος. (Ὁ ἀρχηγὸς καὶ τὰ στελέχη τῆς Ε.Κ, ἠρνήθησαν νὰ παραστοῦν εἰς δεξιώσεις δοθείσας ὑπὸ τοῦ Βασιλέως πρὸς τιμὴν τοῦ Προέδρου τῆς Ἰταλικὴς Δημοκρατίας, τοῦ Προέδρου Μακαρίου, τοῦ Προέδρου Ντέ Γκώλ, ὡς καὶ εἰς τοὺς γάμους τῆς πριγκιπίσσης Σοφίας) καὶ κατὰ τῆς ἡγεσίας τοῦ στρατεύματος,

τὴν ὁποίαν ἐθεώρει συνεργὸν εἰς τὴν ἀσκηθεῖσαν βίαν καὶ νοθείαν. Ἐπρόκειτο καθαρῶς περὶ ἐνεργείας εὑρισκομένης ἐκτὸς τῶν πλαισίων τοῦ πολιτεύματος.

Ἀλλ' ἡ ἐπίθεσις δὲν εἶχεν ἀπήχησιν εἰς τὸν λαὸν καὶ δὲν θὰ ἀπέδιδεν, ἐὰν δέν διεπράτοντο δύο λάθη. Πρῶτον λάθος ἡ ὑπὸ τοῦ Κ. Καραμανλῆ ἀνακίνησις θέματος ἀναθεωρήσεως τοῦ Συντάγματος. Δεύτερον ἡ διαφωνία Βασιλέως-Καραμανλῆ ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς βασιλικῆς ἐπισκέψεως εἰς Λονδῖνον.

Ἡ ὑπὸ βουλευτῶν τῆς Ε.Ρ.Ε., μελῶν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, κατάθεσις τὴν 21ην Φεβρουαρίου 1963 προτάσεως περὶ ἀναθεωρήσεως μὴ θεμελιωδῶν διατάξεων τοῦ Συντάγματος ἀπετέλει ἔναρξιν τῆς διαδικασίας ἀναθεωρήσεως. Αὐτὸ ἐσήμαινεν ὅτι ἡ κυβέρνησις ἐθεώρει τὸν καταστατικὸν χάρτην ξεπερασμένον. Ἐσήμαινεν ἐπίσης ὅτι ἐντὸς τοῦ ἔτους θὰ ἔπρεπε νὰ διενεργηθοῦν ἐκλογαὶ πρὸς ἀνάδειξιν ἀναθεωρητικῆς βουλῆς. Οὕτω ἐγίνετο ἐμμέσως ἀποδεκτὸν τὸ αἴτημα τῆς ἀντιπολιτεύσεως περὶ νέας λαϊκῆς ἐτυμηγορίας, ἐνῷ συγχρόνως ἐξεφράζοντο ἀμφιβολίαι περὶ τῆς ἀποδοτικότητος τοῦ ὑφισταμένου πολιτειακοῦ καθεστῶτος. Κατόπιν τούτου δέν ἦτο περίεργον ὅτι ἡ ἀντιπολίτευσις ἀνεθάρρησεν. Ἀπέκρουσε τὴν ἀναθεώρησιν καὶ ἐζήτησεν ἐγγυήσεις διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ἀδιαβλήτου τῆς νέας λαϊκῆς ἐτυμηγορίας. Συγκεριμένως, ἠξίωσε τὴν ἐπαναφορὰν τῆς ἁπλῆς ἀναλογικῆς ὡς ἐκλογικοῦ συστήματος, τὴν διενέργειαν τῶν ἐκλογῶν ὑπὸ ὑπερησιακῆς κυβερνήσεως τῆς ἐμπιστοσύνης της, τὴν ἀντικατάστασιν τῶν νομαρχῶν καὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν Σωμάτων Ἀσφαλείας κατὰ τὴν προεκλογικὴν περίοδον ὑπὸ δικαστῶν καὶ τὴν κατάργησιν τοῦ δικαιώματος ψήφου τῶν στρατιωτικῶν.

Ἐνῶ, ἡ πολιτικὴ κατάστασις εὑρίσκετο εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ, συνετελέσθη τὸ δεύτερον λάθος. Οἱ Βασιλεῖς τῆς Ἑλλάδος προσεκλήθησαν ὑπὸ τῆς Βασιλίσσης τῆς Μ. Βρεταννίας νὰ ἐπισκεφθοῦν ἐπισήμως τὸ Λονδῖνον τὴν 9ην Ἰουλίου 1963. Ἡ πρόσκλησις ἔγινεν ἀποδεκτὴ, διότι ἐθεωρήθη ὅτι ἡ ἐπίσκεψις θὰ συνέβαλλεν εἰς τὴν πλήρη ἀποκατάστασιν τῆς ἑλληνοβρεταννικῆς φιλίας, ἡ ὁποία εἶχεν ὑποστῆ σοβαρὰν δοκιμασίαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κυπριακῆς κρίσεως. Συνέβη ὅμως τὸ δεύτερον δεκαπενθήμερον τοῦ Ἀπριλίου νὰ μεταβῇ εἰς τὴν βρεταννικὴν πρωτεύουσαν, ἀνεπισήμως, ἡ Βασίλισσα Φρειδερίκη. Κατὰ τὴν ἐκεῖ διαμονὴν

της Βρεταννοὶ κομμουνισταὶ μέ ἐπὶ κεφαλῆς τὴν Ἀγγλίδα σύζυγον Ἕλληνος κομμουνιστοῦ βαρυνομένου μὲ καταδίκην διὰ τὴν κατὰ τὸν συμμοριτοπόλεμον δρᾶσιν του, ἀπεδοκίμασαν τὴν βασίλισσαν. Ἐκρίθη ὅτι ἡ βρεταννικὴ ἀστυνομία δὲν εἶχε λάβει τὰ ἀπαιτούμενα μέτρα ἀποτροπῆς τοῦ ἐπεισοδίου. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις κατόπιν τούτου, καὶ παρὰ τὴν λύπην τὴν ὁποίαν ἐξέφρασεν ἡ βρεταννικὴ, ἐφοβήθη ὅτι θὰ ἐσημειοῦντο ἐπεισόδια ἀποδοκιμασίας τοῦ βασιλικοῦ ζεύγους κατὰ τὴν ἐπίσημον ἐπίσκεψιν. Ὑπέδειξε τὴν ματαίωσιν ἢ τὴν ἀναβολὴν τοῦ εἰς Λονδῖνον ταξιδίου. Ὁ Βασιλεὺς Παῦλος ἠρνήθη νὰ υἱοθετήσῃ τὴν ὑπόδειξιν. Ἡ κυβέρνησις Καραμανλῆ ἠναγκάσθη τὴν 11ην Ἰουνίου νὰ ὑποβάλῃ τὴν παραίτησίν της.

Μετὰ διαβουλεύσεις διαρκείας μιᾶς ἑβδομάδος ἀνετέθη ὁ σχηματισμὸς τῆς νέας κυβερνήσεως, ἐξωκοινοβουλευτικῆς συνθέσεως, εἰς τὸν ὑπουργὸν Ἐμπορίου τῆς παραιτηθείσης Π. Πιπινέλην. Οὗτος ἠθέλησε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ὑποστήριξιν καὶ τῆς Ε.Κ., ἵνα ἐμφανινιζόμενος εἰς τὴν Βουλὴν καὶ λαμβάνων ψῆφον ἐμπιστοσύνης, ἐπιδιώξῃ ψήφισιν νέου ἐκλογικοῦ νόμου, ἱκανοποιοῦντος τὰς ἀξιώσεις τῆς Ἀντιπολιτεύσεως. Ἡ ὑποστήριξις δὲν τοῦ ἐδόθη παρὰ τὴν περὶ τοῦ ἀντιθέτου γνώμην τοῦ Σοφ. Βενιζέλου, ὁ ὁποῖος τελικῶς ἐψήφισε μόνος τὴν κυβέρνησιν Πιπινέλη.

Τὸ βασιλικὸν ταξίδιον εἰς Λονδῖνον ἐπραγματοποιήθη τὴν καθωρισμένην ἡμερονηνίαν, χωρὶς οἱ κομμουνισταὶ νὰ ἐπιτύχουν τὴν δημιουργίαν σοβαρῶν ἐπεισοδίων. Ἐξ ἄλλου ἡ Βουλὴ ἐψήφισεν ἐκλογικὸν νόμον, διὰ τοῦ ὁποίου οὐσιαστικῶς καθιερώθη ἡ ἁπλῆ ἀναλογικὴ, ἀλλὰ δὲν κατηργήθη τὸ δικαίωμα ψήφου τῶν στρατιωτικῶν. Τέλος ὁ πρωθυπουργὸς ἐξήγγειλεν ὅτι αἱ νέαι ἐκλογαὶ θὰ διενηργοῦντο τὴν 3ην Νοεμβρίου. Ἡ ἀντιπολίτευσις ὅμως ἠξίωσε τότε τὴν παραίτησιν τῆς κυβερνήσεως Πιπινέλη, μὲ τὴν ἀπειλὴν τῆς ἀποχῆς ἐκ τῶν ἐκλογῶν. Ὁ Βασιλεύς ἐνέδωσε καὶ τὴν 28ην Σεπτεμβρίου ὡρκίζετο νέα κυβέρνησις, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Προέδρου τοῦ Ἀρείου Πάγου Στυλ. Μαυρομιχάλη, ἡ ὁποία ἀνέλαβε νὰ ἱκανοποιήσῃ καὶ τὰ ὑπόλοιπα αἰτήματα τῆς ἀντιπολιτεύσεως. Ἀντικατέστησε δηλαδὴ τοὺς νομάρχας καὶ τοὺς διοικητὰς τῶν Σωμάτων Ἀσφαλείας. Γενικῶς δὲν ἐπέδειξε φιλικὸν πρὸς τὴν Ε.Κ. πνεῦμα.

Τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἐλαφρῶς εὐνοϊκὸν διὰ τὴν Ε.Κ., ἡ ὁποία ἔλαβε τὰ 42.04% τῶν ψήφων καὶ 138 ἕδρας. Ἡ Ε.Ρ.Ε. ἐκέρδισεν 132 ἕδρας μὲ τὰ 39,37% τῶν ψήφων, ἡ ΕΔΑ 28 μὲ 14,34%, τῶν ψήφων καὶ τὸ κόμμα τῶν Προοδευτικῶν 2 μὲ 3,73% τῶν ψήφων. Θὰ ἔπρεπε κανονικῶς νὰ σχηματισθῇ κυβέρνησις συνασπισμοῦ ἢ νὰ ἀνεμένετο τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐκλογῆς τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς, διὰ νὰ συναχθοῦν συμπεράσματα περὶ τοῦ τρόπου ἀντιμετωπίσεως τοῦ κυβερνητικοῦ θέματος. Ὁ Βασιλεὺς Παῦλος ἐπίστευσεν ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα ἐδείκνυε στροφὴν τοῦ ἐκλογικοῦ σώματος καὶ ὅτι ὡς ἐκ τούτου ἔπρεπε νὰ ἀνατεθῇ εἰς τὴν Ε.Κ, ἡ διακυβέρνησις τῆς χώρας. Τὴν 8ην Νοεμβρίου ὡρκίζετο ἡ πρώτη κυβέρνησις Παπανδρέου μὲ ἀντιπρόεδρον καὶ ὑπουργὸν Ἐξωτερικῶν τὸν Σοφ. Βενιζέλον. Ἀμέσως μετὰ τὴν ὁρκωμοσίαν του ὁ νέος πρωθυπουργὸς ἐδήλωσεν ὅτι θὰ εἰσηγεῖτο διάλυσιν τῆς Βουλῆς καὶ νέας ἐκλογάς, ἐὰν ἡ κυβέρνησίς του δέν ἐξησφάλιζεν ἐπαρκῆ ἐθνικόφρονα πλειονοψηφίαν. Ἐκάλεσε δὲ τοὺς βουλευτὰς τῆς ΕΡΕ νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ κόμμα των καὶ νὰ προσχωρήσουν εἰς τὴν Ε.Κ. Μόνον δύο ἤκουσαν τὴν ἔκκλησίν του.

Ἕνα μῆνα μετὰ τὴν ὁρκωμοσίαν τῆς κυβερνήσεως Παπανδρέου, τὴν 9ην Δεκεμβρίου, ὁ Κ. Καραμανλῆς ἀνεχώρησε διὰ τὸ ἐξωτερικόν. Ἐδήλωσεν ὅτι ἀποχωρεῖ τῆς πολιτικῆς καὶ ἀνέθεσε τὴν ἀρχηγίαν τῆς Ε.Ρ.Ε, εἰς τὸν Π. Κανελλόπουλον, ὁ ὁποῖος διετέλεσεν ἀντιπρόεδρος τῆς κυβερνήσεώς του ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου 1959. Ἡ ἀποχώρησις τοῦ Καραμανλῆ διηυκόλυνε τὴν συνεργασίαν τῶν δύο μεγάλων κομμάτων. Ὁ Παπανδρέου τὴν ἀπέκλεισεν. Ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Βουλήν, τὴν 20ὴν Δεκεμβρίου, καὶ ἀνέγνωσε τὰς προγραμματικὰς δηλώσεις του, αἱ ὁποῖαι ἦσαν περισσότερον προεκλογικὸς λόγος παρὰ κυβερνητικὸν πρόγραμμα. Διότι δι' αὐτῶν ἐγνωστοποίει πλῆθος παροχῶν πρὸς διαφόρους τάξεις καὶ ὑπέσχετο ἀκόμη περισσοτέρας εἰς τὸ μέλλον. Ἔλαβε ψῆφον ἐμπιστοσύνης, διότι ἐψήφισεν ὑπὲρ αὐτοῦ ἡ ΕΔΑ. Δὲν τὴν ἐδέχθη. Παρῃτήθη τὴν 25ην Δεκεμβρίου, καθ' ἣν στιγμὴν ἐξέσπα ἡ νέα κυπριακὴ κρίσις. Ἀφοῦ κατεβλήθησαν μάταιαι προσπάθειαι διὰ τὴν σύμπραξιν τῶν δύο μεγάλων κομμάτων, ἐν ὄψει τῆς δημιουργηθείσης κρισίμου καταστάσεως ἐκ τῶν γεγονότων τῆς Κύπρου, τὴν 31ην Δεκεμβρίου ἐσχηματίσθη ὑπηρεσιακὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὸν ὑποδιοικητὴν τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος Ι. Παρασκευόπουλον, ἡ ὁποία

προεκήρυξεν νέας ἐκλογὰς διὰ τὴν 16ην Φεβρουαρίου 1964.

Κατ' αὐτὰς ἡ ΕΡΕ μετέσχεν ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὸ κόμμα τῶν Προοδευτικῶν, ἐνῷ ἡ ΕΔΑ κατήρτισε συνδυασμοὺς εἰς 31 μόνον ἐκλογικὰς περιφερείας ἐπὶ συνόλου 55. Εἰς τὰς ὑπολοίπους 24 ἔδωσεν ἐντολὴν εἰς τοὺς ὀπαδούς της νὰ καταψηφίσουν τὴν ΕΡΕ. Ἐμμέσως, δηλαδή, τοὺς ἐκάλει νὰ ψηφίσουν ὑπὲρ τῆς Ε.Κ. Ἡ τελευταῖα ἐπέτυχε σημαντικὴν ἐκλογικὴν νίκην. Ἔλαβε τὰ 52,72% τῶν ψήφων καὶ 171 ἕδρας, ἐνῷ ὁ συνασπισμὸς ΕΡΕ - Προοδευτικοὶ συνεκέντρωσε τὰ 35,26% τῶν ψήφων καὶ 107 ἕδρας (αἱ 8 ἦσαν τῶν Προοδευτικῶν) καὶ ἡ ΕΔΑ τὰ 11,8% τῶν ψήφων καὶ 22 ἕδρας.

Τρεῖς ἡμέρας ἀργότερον ὡρκίζετο ἡ δευτέρα κυβέρνησις Γ. Παπανδρέου, μὲ ἀντιπρόεδρον τὸν Στεφ. Στεφανόπουλον. Ὁ Σοφ. Βενιζέλος δὲν ἀπετέλει μέλος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου. Εἶχεν ἀποθάνει τὰς πρώτας ὥρας τῆς 7ης Φεβρουαρίου ἐκ καρδιακῆς προσβολῆς εἰς ἡλικίαν 69 ἐτῶν. Ὁ θάνατος τὸν εὗρεν εἰς τὸ πλοῖον διὰ τοῦ ὁποίου ἐπέστρεφεν ἐκ Κρήτης ἀφοῦ εἶχε συμπληρώσει τὴν ἐκεῖ προεκλογικὴν περιοδείαν του.

Ὁ θάνατός του ἐστέρησε τὸν πολιτικὸν κόσμον τῆς χώρας ἑνὸς σώφρονος πολιτικοῦ ἡγέτου καὶ τὴν Ε.Κ. τοῦ πεπειραμένου ψυχραίμου καὶ κατέχοντος ἔντονον τὸ αἴσθημα εὐθύνης συναρχηγοῦ. Ἡ ἀπουσία τοῦ Σοφ. Βενιζέλου ἐκ τῆς δευτέρας κυβερνήσεως Παπανδρέου ἀπετέλεσεν τὴν αἰτίαν ὅλων τῶν διαπραχθέντων ὑπ' αὐτῆς σφαλμάτων. Ἡ παρουσία του θὰ ἀπέτρεπε τὴν ἐθνικῶς ἐπικίνδυνον δραστηριότητα τοῦ Ἀνδρέου Παπανδρέου, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ πατὴρ του ἀνέθεσε τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὑπουργείου Προεδρίας Κυβερνήσεως.

Ὁ θάνατος τοῦ βασιλέως Παύλου.

Ὁ Βασιλεὺς Παῦλος, τὸν ὁποῖον τὸ σύνολον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐσέβετο καὶ ἠγάπα, προσεβλήθη, τὸ δεύτερον ἑξάμηνον 1963, ὑπὸ ἀνιάτου ἀσθενείας. Ἡ διάγνωσις τῆς νόσου ἔγινε κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Ἰανουαρίου 1964. Τὰς ἀπογευματινὰς ὥρας τῆς 6ης Μαρτίου 1964 ὑπέκυπτεν εἰς τὸ μοιραῖον, εἰς ἡλικίαν 63 ἐτῶν, εἰκοσιπέντε ἡμέρας πρὸ τῆς συμπληρώσεως τοῦ 17ου ἔτους ἀπὸ τῆς ἀναρρήσεώς του εἰς τὸν θρόνον.

Πέμπτος κατὰ σειράν βασιλεὺς ἐκ τῆς δυναστείας Γεωργίου Α', ὁ Παῦλος ὁ Α' ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον εἰς μίαν ἀπὸ τὰς δυσκολωτέρας στιγμὰς τῆς ἐθνικῆς ζωῆς μας. Ἐπέδειξε θάρρος, σωφροσύνη πραότητα, συνέπειαν. Εἶχε συνείδησιν τῆς ἀποστολῆς του καὶ ἤσκησε τὰ καθήκοντά του κατὰ τρόπον ἐξυπηρετικὸν τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος. Διαρκοῦντος τοῦ συμμοριτοπολέμου, παρὰ τοὺς κινδύνους τοὺς ὁποίους διέτρεχε καὶ ἐκ μόνης τῆς ὑπὸ τῶν συμμοριτῶν ναρκοθετήσεως τῶν ὁδῶν, εὑρίσκετο συνεχῶς πλησίον τῶν ἐθνικῶν μονάδων καὶ τῶν ἐκ τῆς καταστροφικῆς μανίας τῶν κομμουνιστῶν πασχόντων πληθυσμῶν. Μετὰ τὴν νίκην ὑπῆρξε πολύτιμος παραστάτης τῶν κυβερνήσεων. Ἡ ἐμπειρία του καὶ ἡ ἤρεμος σκέψις του τὸν ἐβοήθουν εἰς τὴν διατύπωσιν ἐνδεδειγμένων ὑποδείξεων καὶ παροχὴν ἀξιολόγων συμβουλῶν. Ἀνέπτυξε σημαντικὴν πρωτοβουλίαν εἰς τὸν φιλανθρωπικὸν τομέα καὶ παρηκολούθησε μέ ἐνεργὸν ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἀνασυγκρότησιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας. Ἐπέτυχε νὰ καταπραΰνη τὰ πολιτικὰ πάθη καὶ συνέβαλεν εἰς τὴν δημιουργίαν προϋποθέσεων πολιτικῆς στεθερότητος.

Τὸν διεδέχθη ὁ ἡλικίας 23 ἐτῶν υἱός του Κωνσταντῖνος Β'. Ἀμέσως μετὰ τὴν ὁρκωμοσίαν του, τὴν ἑσπέραν τῆς 6ης Μαρτίου, ἀπηύθυνε διάγγελμα πρὸς τόν ἑλληνικὸν λαὸν, διὰ τοῦ ὁποίου παρεῖχε τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι θὰ ἐνέμενεν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ πατρὸς του χαραχθεῖσαν γραμμήν. Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐνυμφεύθη τὴν 18ην Σεπτεμβρίου 1964 τὴν πριγκίπισσαν Ἄνναν - Μαρίαν τῆς Δανίας καὶ τὴν 10ην Ἰουλίου 1965 ἀπέκτα τό πρῶτον τέκνον του, τήν πριγκίπισσαν Ἀλεξίαν. Τὴν 21ην Μαΐου 1967, ἀπέκτησε καὶ δεύτερον, τὸν διάδοχον Παῦλον.

Ἔλλειψις ἑνότητος καὶ προγράμματος.

Ἡ πλειονοψηφία τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἡ Ε.Κ, ἀντὶ νὰ συντελέση εἰς τὴν ἑδραίωσιν τῆς ἑνότητός της, συνέβαλεν εἰς τὴν ἔξαρσιν τῶν ἐσωτερικῶν ἀντιθέσεών της. Αὐτὸ ἀπεδείχθη κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς, τὴν 19ην Μαρτίου 1964. Ὁ κυβερνητικὸς ὑποψήφιος Γ. Ἀθανασιάδης - Νόβας συνεκέντρωσε, κατὰ τὴν πρώτην ψηφοφορίαν, μόνον τὰς ψήφους 136 ἐκ τῶν 171 βουλευτῶν τῆς Ε.Κ.

Τριάκοντα πέντε βουλευταὶ δὲν ἐπειθάρχησαν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ κόμματος. Ἐχρειάσθη καὶ δευτέρα ψηφοφορία διὰ νὰ συγκεντρώσῃ ὁ κυβερνητικὸς ὑποψήφιος τὴν ὑπόλοιπον πλειονοψηφίαν. Δὲν ἀνέφερον τὰ κοινοβουλευτικὰ χρονικὰ ἀνάλογον προηγούμενον. Ὁ Γ. Παπανδρέου κατήγγειλεν ὡς προδότας τῆς λαϊκῆς ἐντολῆς τοὺς 35, διέγραψεν ἐκ τοῦ κόμματος τοὺς φερομένους ὡς ἡγέτας Ἠλ. Τσιριμῶκον καὶ Σάββαν Παπαπολίτην καὶ ἠπείλησε διενέργειαν νέων ἐκλογῶν.

Κατὰ τὸ δεκαεπτάμηνον διάστημα καθ' ὅ περέμεινεν εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἡ κυβέρνησις Παπανδρέου οὐδέποτε ἔδωσε τὴν ἐντύπωσιν τῆς σταθερότητος. Δὲν παρουσίασε τὴν εἰκόνα ἑνιαίου καὶ πειθαρχημένου συνόλου, ἀλλὰ συνασπισμοῦ ὑποβλεπομένων ὁμάδων. Ἡ προβολὴ τοῦ υἱοῦ Παπανδρέου προεκάλει ὑποψίας καὶ ἀντιδράσεις τῶν ἄλλων στελεχῶν, καὶ δέν ἦσαν ὀλίγα, τὰ ὁποῖα ἐφιλοδόξουν νὰ διαδεχθοῦν τὸν πατέρα εἰς τὴν ἡγεσίαν τοῦ κόμματος. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὕπαρξις πολλῶν διεκδικητῶν τῆς ἀρχηγίας ἀπετέλει παράγοντα διασπάσεως καὶ ὄχι ἑνότητος. Ὑπὸ τοιούτους ὅρους οὐδέν χρήσιμον ἔργον ἠδύνατο ἡ κυβέρνησις νὰ προσφέρῃ. Δι' αὐτὸ καὶ ἀφιέρωσε τὸ μέγιστον μέρος τῆς δραστηριότητός της εἰς κριτικὴν τοῦ ἔργου τῆς κυβερνήσεως τῆς ΕΡΕ, ὡς ἐὰν τὸ κόμμα αὐτὸ ἐξηκολούθει νὰ εὑρίσκεται εἰς τὴν ἐξουσίαν καὶ ὄχι εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν.

Βαρὺ πλῆγμα κατὰ τοῦ γοήτρου τῆς κυβερνήσεως κατέφερον αἱ δημοτικαὶ καὶ κοινοτικαὶ ἐκλογαὶ τῆς 5ης Ἰουλίου. Τὰ δύο μεγάλα κόμματα ἀπέφυγον νὰ προσδώσουν εἰς αὐτὰς πολιτικὸν χαρακτῆρα. Δὲν ἔπραξε τὸ αὐτὸ ἡ ΕΔΑ, ὡς καὶ πλεῖστα τοπικὰ στελέχη τῆς Ε.Κ., τὰ ὁποῖα συνειργάσθησαν μετὰ τῆς Ἄκρας Ἀριστερᾶς. Ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος τῶν ἐκλογῶν αὐτῶν προέκυψεν ὅτι ἡ Ε.Κ. ἀπώλεσε σημαντικὰς δυνάμεις τόσον εἰς τὰ ἀστικὰ κέντρα, ὅσον καὶ εἰς τὴν ὕπαιθρον ὑπέρ τῆς ΕΔΑ. Εἰς τὸν δῆμον Ἀθηναίων αἱ ψῆφοι τῆς Ε.Κ. ἐμειώθησαν κατὰ 25% ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐκλογὰς τῆς 16ης Φεβρουαρίου. Ὁ ὑποψήφιος τῆς ΕΔΑ κατέκτησε τὴν πρώτην θέσιν. Ἡ κυβέρνησις Παπανδρέου, ἀντὶ νὰ συναγάγῃ τὰ ἀπαραίτητα ἐκ τῆς ἐνισχύσεως τῆς ΕΔΑ συμπεράσματα καὶ νὰ χαράξῃ πολιτικὴν ἀνασχέσεως τοῦ πρὸς τὰ ἀριστερὰ ρεύματος ἠκολούθησε τὴν ἀκριβῶς ἀντίθετον τακτικήν. Ἀρκεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ τέλη Ἰουλίου ἐπέβαλε πειθαρχικὴν ποινὴν ἑξαμήνου παύσεως εἰς τὸν Εἰσαγγελέα

τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἱκανοποιοῦσα ἀξίωσιν τῆς ἀριστερᾶς, διὰ νὰ δοθῇ σαφὴς εἰκὼν τοῦ προσανατολισμοῦ της. Ἐνῷ ὑπετίθετο ὅτι ἡ κυβέρνησις Κέντρου ἐνεπνέετο ἀπὸ τὴν δημοκρατικὴν ἀρχὴν τῆς παρεμποδίσεως τῆς κομμουνιστικῆς δραστηριότητος, ἡ ὁποία ἀπέβλεπεν εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς δημοκρατίας, ἀντιθέτως παρέσχε κάθε εὐχέρειαν τονώσεώς της. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ὀργανώσεως τῶν Λαμπράκηδων (Ἡ ὀργάνωσις ἱδρύθη ὑπὸ τῆς Ἄκρας Ἀριστερᾶς ἀμέσως μετὰ τὸν φόνον εἰς Θεσσαλονίκην, τὴν 22αν Μαΐου 1963, ὑπὸ ἀνευθύνων στοιχείων τοῦ συνεργαζομένου μετὰ τῆς ΕΔΑ βουλευτοῦ Πειραιῶς Γρ. Λαμπράκη), ἐπὶ κυβερνήσεως Παπανδρέου ἐπραγματοποιήθη. Ἐπίσης ἐπὶ τῶν ἡμερῶν της καὶ μὲ τὰς εὐλογίας τοῦ υἱοῦ Παπανδρέου ὠργανώθη εἰς τὸ στράτευμα στρατιωτικὸς σύνδεσμος, ὁ ΑΣΠΙΔΑ (ἀρχικὰ τῆς λέξεως Ἀξιωματικοί, Σώσατε Πατρίδα, Ἰδανικά, Δημοκρατίαν, Ἀξιοκρατείαν).

Ἡ στροφὴ πρὸς τὰ ἀριστερά κατέστη περισσότερον ἔκδηλος ἀρχομένου τοῦ 1965. Τὴν 6ην Ἰανουαρίου εἰσήρχετο εἰς τὴν κυβέρνησιν ὡς ὑπουργὸς Ἐσωτερικῶν ὁ Ἠλ. Τσιριμῶκος, ἐνῷ ἐξεδιώκοντο δύο συντηρητικὰ στελέχη, οἱ μέχρι τότε ὑπουργοὶ Ἐσωτερικῶν καὶ Ἐμπορίου ναύαρχος Ι. Τούμπας καὶ Γ. Μελᾶς. Τὴν 5ην Φεβρουαρίου ἡ πλειονοψηφία τῶν βουλευτῶν τῆς Ε.Κ. ἐψήφισεν πρότασιν τῆς ΕΔΑ περὶ παραπομπῆς εἰς εἰδικὸν δικαστήριον τοῦ πρώην πρωθυπουργοῦ Κ. Καραμανλῆ καὶ τῶν πρώην ὑπουργῶν Συντονισμοῦ καὶ Βιομηχανίας Παν. Παπαληγούρα καὶ Νικ. Μάρτη. Τὴν 5ην Μαρτίου ὁ Γ. Παπανδρέου ἀπεδέχετο πρόσκλησιν τοῦ Σοβιετικοῦ πρωθυπουργοῦ, ὅπως ἐπισκεφθῇ ἐπισήμως τὴν Μόσχαν. (Ὀλίγον ἀργότερον ὁ Παπανδρέου, κατόπιν ἐκδηλωθείσης ἀντιδράσεως ἐκ πολλῶν πλευρῶν, ὑπεχρεώθη νὰ ἀνακαλέσῃ τὴν ἀποδοχὴν τῆς προσκλήσεως). Τὴν 29ην Ἀπριλίου ἐπανῆλθεν εἰς τὴν κυβέρνησιν ὡς ὑπουργὸς - ἀναπληρωτὴς Συντονισμοῦ ὁ Ἀνδρέας Παπανδρέου, ὁ ὁποῖος εἶχε παραιτηθῆ τὴν 15ην Νοεμβρίου 1964 κατόπιν δημιουργηθέντος θορύβου, διότι ἀνέθεσε ἄνευ διαγωνισμοῦ τὴν κατάρτισιν τεχνικῆς μελέτης εἰς προσωπικὸν φίλον του.

Ἡ ἐπάνοδος τοῦ υἱοῦ Παπανδρέου ἐσήμαινεν ὅτι ἡ κυβέρνησις θὰ ἐφήρμοζε ριζοσπαστικὸν κοινωνικὸν καὶ οἰκονομικὸν πρόγραμμα καὶ ὅτι εἰς τὸν ἐξωτερικὸν τομέα θὰ ἠκολούθει γραμμὴν περαιτέρω προσεγγίσεως πρὸς τὸν Ἀνατολικὸν Συνασπισμόν.

Τὴν πρὸς τὰ ἀριστερὰ πορείαν ἀνέκοψεν ἡ δημοσία ἀποκάλυψις τὴν 19ην Μαρτίου, ὅτι εἰς τὸν στρατὸν εἶχε δημιουργηθῆ ἡ πολιτικοστρατιωτικὴ ὀργάνωσις ΑΣΠΙΔΑ. Ὁ Παπανδρέου ἠρνήθη ἀρχικῶς τὴν ὕπαρξίν της, ἐν συνεχεία δὲ προσεπάθησε νὰ μειώσῃ τὴν σημασίαν τοῦ γεγονότος. Τελικῶς, ἠναγκάσθη νὰ διατάξῃ τὴν ἐνέργειαν τακτικῶν ἀνακρίσεων. Ἀλλ' ἐγνώριζεν ὅτι τὸ πόρισμά των θὰ ἐνοχοποίει τὸν υἱόν του. Ἀπεφάσισε νὰ ἀναλάβῃ προσωπικῶς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Ἀμύνης ἐξαναγκάζων εἰς παραίτησιν τὸν διευθύνοντα αὐτὸ Π. Γαρουφαλιάν. Πρὶν ἢ προχωρήσῃ εἰς τὴν ἐνέργειαν αὐτήν, ἠθέλησε νὰ κατευνάσῃ τήν Ε.Ρ.Ε. Ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς βουλευτὰς τῆς Ε.Κ. νὰ δεχθοῦν ὅτι τὰ ἀδικήματα (ἐάν εἶχον διαπραχθῆ), διὰ τὰ ὁποῖα ἐζητεῖτο ἡ παραπομπὴ εἰς εἰδικὸν δικαστήριον τοῦ Κ. Καραμανλῆ, Π. Παπαληγούρα καὶ Ν. Μάρτη, εἶχον παραγραφῆ. Ἡ ψηφοφορία ἔγινεν εἰς τὴν Βουλὴν τὴν νύκτα τῆς 17ης πρὸς 18ην Ἰουνίου. Ἐκ τῶν 171 βουλευτῶν τῆς Ε.Κ. μόνον 105 ἐψήφισαν ὑπὲρ τῆς παραγραφῆς. Εἰκοσιπέντε ἐψήφισαν ἐναντίον τῆς παραγραφῆς ὁμοῦ μὲ τὴν ΕΔΑ, ἑπτὰ ἠρνήθησαν ψῆφον καὶ τριάκοντα τρεῖς ἀπέσχον τῆς ψηφοφορίας. Τὸ 40% δηλαδὴ, τῶν βουλευτῶν τῆς Ε.Κ. ἐκηρύχθη, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, ἀλληλλέγγυον πρὸς τὴν ΕΔΑ, ἡ ὁποία ἦτο τὸ μόνον ἐναντίον τῆς παραγραφῆς κηρυχθέν κόμμα. Ἡ ἀλληλεγγύη αὐτή, ἡ ὁποία ἀπετέλει καὶ σαφὲς δεῖγμα ἀπειθαρχίας, προεκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν τοῦ πρωθυπουργοῦ, ὁ ὁποῖος, μετὰ τρεῖς ἡμέρας, ἐκάλεσε τὴν Βουλὴν νὰ ἐκφράσῃ τὴν πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἐμπιστοσύνην της. Ἡ ΕΡΕ ἀπέσχε τῆς συζητήσεως καὶ τῆς ψηφοφορίας, ἀλλ' οἱ Βουλευταὶ τῆς Ε.Κ, παρέσχον, ἐν τῷ συνόλῳ των, τὴν ψῆφον των ὑπὲρ τῆς κυβερνήσεως. Ἀμέσως, ἐν συνεχείᾳ ἐκηρύχθη λήξασα ἡ σύνοδος τῆς Βουλῆς καὶ ὁ Παπανδρέου ἀπεδύθη εἰς ἔντονον ἀγῶνα πιέσεως τοῦ Βασιλέως, ὅπως ὑπογράψῃ διάταγμα ἀπολύσεως τοῦ Π. Γαρουφαλιᾶ, ἀρνουμένου να παραιτηθῇ ἐκ τοῦ ὑπουργεῖου Ἐθνικῆς Ἀμύνης, καὶ ἀναθέσεως εἰς τὸν πρωθυπουργὸν τῆς διευθύνσεώς του. Ὁ Βασιλεὺς δέν ἔφερεν ἀντίρρησιν διὰ τὴν ἀπόλυσιν, ἀλλ' ἀντετέθη εἰς τὸ δεύτερον αἴτημα. Ἔκρινεν ὅτι ἐφ' ὅσον συνεχίζοντο αἱ ἀνακρίσεις διὰ τὴν ὀργάνωσιν ΑΣΠΙΔΑ, τῆς ὁποίας ἐμπνευστὴς ἐφέρετο ὁ υἱὸς Παπανδρέου, θὰ ἦτο ἄτοπον νὰ προΐσταται τοῦ ὑπουργείου Ἐθν. Ἀμύνης ὁ πατὴρ του. Ὁ

πρωθυπουργός, ἀφοῦ πρὸς στιγμὴν συνεζήτησε τὴν ἀνάθεσιν τοῦ ὑπουργείου εἰς ἄλλο στέλεχος τοῦ κόμματός του - ὁ βασιλεὺς δὲν εἶχεν ἀντίρρησιν εἰς τὰ ὑποδειχθέντα πρόσωπα - τελικῶς, τὴν 15ην Ἰουλίου, ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του. Τὴν ἐπομένην δὲ ἐζήτησεν τὴν διενέργειαν νέων ἐκλογῶν. Διὰ νὰ ἐκβιάσῃ δὲ τὴν λύσιν αὐτὴν, ἤρχισε τὴν ὀργάνωσιν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς ΕΔΑ μαχητικῶν διαδηλώσεων, ἀντιβασιλικοῦ χαρακτῆρος. (Ἡ ἄκρα ἀριστερὰ προθύμως καὶ εὐχαρίστως ἐδέχετο τὴν συνοδοιπορίαν τῆς Ε.Κ., διότι ἡ ἡγεσία της, ἤδη πρὸ τῶν ἐκλογῶν τῆς 3ης Νοεμβρίου 1963, εἶχε καταλήξει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι «ὁ δρόμος τῆς ΕΔΑ περνᾶ ἀπὸ τὴν αὐλὴν τῆς Ε.Κ.»). Αἱ διαδηλώσεις αὐταὶ συνεχίσθησαν ἐπὶ 70 ἡμέρας, μὲ ἀποκορύφωμα τὰς σκηνὰς τῆς 20ῆς Αὐγούστου, ὁπότε καθαρά διεγράφη ἡ ἀπειλὴ καὶ ἐμπρησμοῦ τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ βασιλεὺς, ἀμέσως μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Γ. Παπανδρέου καὶ τὴν ἔναρξιν τῶν ὀχλοκρατικῶν ἐκδηλώσεων εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Ἀθηνῶν, ἐκάλεσε τὸν Πρόεδρον τῆς Βουλῆς Γ. Ἀθανασιάδην - Νόβαν καὶ τοῦ ἀνέθεσε νὰ σχηματίσῃ κυβέρνησιν ἐκ τῆς Ε.Κ. Οὗτος ὡρκίσθη παραχρῆμα τὴν νύκτα τῆς 15ης Ἰουλίου μετὰ τοῦ Στ. Κωστοπούλου ὡς ὑπουργοῦ Ἐθνικῆς Ἀμύνης, καὶ τοῦ ναυάρχου Ι. Τούμπα ὡς ὑπουργοῦ Δημ. Τάξεως. Τὴν ἐπομένην δὲ καὶ τὴν 20ὴν Ἰουλίου συνεπλήρωσεν τὴν κυβέρνησίν του καὶ δι' ἄλλων στελεχῶν τῆς Ε.Κ, ἐκ τῶν ὁποίων ἀρκετὰ ἦσαν μέλη καὶ τοῦ μέχρι τῆς 15ης Ἰουλίου ὑπουργικοῦ συμβουλίου καὶ μάλιστα τοῦ ἡγετικοῦ πυρῆνός του. Ἡ ἐμφανὴς πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἐκτροπὴ τοῦ Παπανδρέου καὶ ἰδίως ἡ προσπάθειά του τὰς τελευταίας ἡμέρας νὰ θέσῃ ὑπὸ προσωπικὸν ἔλεγχόν του καὶ τὸν στρατόν, εἶχε προκαλέσει εὐλόγους ἀνησυχίας εἰς τὴν συντηρητικὴν μερίδα τῆς Ε.Κ.

Ἡ κυβέρνησις Νόβα δὲ ν ἐπέτυχε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην τῆς Βουλῆς, ἡ ὁποία συνεκλήθη ἐκτάκτως τὴν 30ὴν Ἰουλίου. Ἐπίσης, οὔτε ὁ Ἠλ. Τσιριμῶκος, σχηματίσας κυβέρνησιν τὴν 20ὴν Αὐγούστου, ἔτυχε ψήφου ἐμπιστοσύνης. Κατόπιν τούτου συνεκλήθη τὴν 1ην Σεπτεμβρίου 1965 συμβούλιον τοῦ Στέμματος εἰς τὸ ὁποῖον, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Βασιλέως, μετέσχον ὅλοι οἱ διατελέσαντες πρωθυπουργοί. Ἐκ τῶν διεξαχθεισῶν ἐπὶ διήμερον συζητήσεων, εἰς τὰς ὁποίας μετέσχε καὶ ὁ Γ. Παπανδρέου, διεπιστώθη ὅτι οὗτος ἐνέμενεν ἀδιαλλάκτως εἰς τὸ αἴτημά του περὶ

νέων ἐκλογῶν, τὴν διεξαγωγὴν τῶν ὁποίων, ὑπὸ τὰς κρατούσας συνθήκας τρομοκρατήσεως ὑπὸ τῶν Λαμπράκηδων ἐθεώρουν ὡς λίαν ἐπικίνδυνον ὅλοι οἱ ἁρμόδιοι παράγοντες καὶ ἀπέστεργον τὰ ἄλλα ἐθνικόφρονα κόμματα. Κατόπιν τούτου ἐξουσιοδοτήθη ὁ Βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ συμβουλίου ὅπως ἀποδυθῇ εἰς νέαν προσπάθειαν σχηματισμοῦ κυβερνήσεως ἐκ τῆς ὑπαρχούσης Βουλῆς. Ἡ ἐντολὴ ἐδόθη εἰς τὸν Στεφ. Στεφανόπουλον. Οὗτος ἐσχημάτισε κυβέρνησιν τὴν 17ην Σεπτεμβρίου, μὲ συμμετοχὴν 2 ὑπουργῶν ἄνευ χαρτοφυλακίου, ἑνὸς ἐκπροσώπου τῆς ΕΡΕ καὶ ἑνὸς τῶν Προοδευτικῶν, ἡ ὁποία, τὴν 24ην, ἔτυχε τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς Βουλῆς, διὰ ψήφων 152 ἔναντι 148.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ 21ΗΣ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1967

Ἡ κυβέρνησις Στ. Στεφανοπούλου εἶχε τὰ ἀκόλουθα προβλήματα νὰ λύσῃ: 1) Τὴν διεύρυνσιν τῆς κοινοβουλευτικῆς βάσεώς της καὶ τὴν ὀργάνωσιν εἰς νέον πολιτικὸν σχηματισμὸν τῶν ἀποσχισθέντων ἐκ τῆς Ε.Κ. 45 βουλευτῶν, ὥστε νὰ ὑπάρξῃ πολιτικὴ στέγη δι' ὅσους εἰς τὸ μέλλον θὰ ἤθελον νὰ ἐγκαταλείψουν τὸν Γ. Παπανδρέου καὶ τὸν υἱόν του. 2) Νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν. 3) Νὰ ἐφαρμόσῃ οἰκονομικὴν πολιτικὴν ἡ ὁποία θὰ ἐπανέφερε τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ κλονισθὲν νόμισμα καὶ τὰς δυνατότητας περαιτέρω ἀναπτύξεως τῆς χώρας. 4) Νὰ δημιουργήσῃ συνθήκας ὁμαλῆς πολιτικῆς ἐξελίξεως. Ὅλα αὐτὰ ἔπρεπε νὰ τὰ ἐπιτύχῃ ἀγωνιζομένη ἐναντίον τοῦ δημιουργηθέντος μετώπου Ε.Κ.-ΕΔΑ., τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποίει ὅλα τὰ μέσα, ἄνευ ἐνδοιασμοῦ, πρὸς ἐκφοβισμὸν τῶν ἀντιπάλων του.

Παρὰ τὴν ἀντίδρασιν τοῦ μετώπου, ἡ κυβέρνησις ἠδύνατο νὰ ἀποδώσῃ ἐὰν κατώρθωνε νὰ ὑπερνικήσῃ τὰς ἐσωτερικὰς ἀδυναμίας της καὶ ἐὰν ἀντελαμβάνετο ὅτι ὤφειλε νὰ χαράξῃ τελείως διάφορον τῆς κυβερνήσεως Παπανδρέου πολιτικήν. Ἐπίστευσεν ὅτι ἐὰν ἐνεφανίζετο ὡς συνεχίζουσα τὴν πολιτικὴν τῆς ΕΚ (Τὸ σύνθημα

τῆς κυβερνήσεως Στεφανοπούλου ἦτο ὅτι ὁ Παπανδρέου ἀπέτυχε διότι δὲν ἐφήρμοσε τὸ προεκλογικὸν πρόγραμμα τοῦ κόμματος ἐνῷ τὸ ἀντίθετον ἦτο ἀληθές. Ἀπέτυχεν ἀκριβῶς διότι τὸ ἐφήρμοσε μὲ ἀπόλυτον συνέπειαν) θὰ προσείλκυεν ἀρκετοὺς ἐκ τῶν παπανδρεϊκῶν βουλευτῶν. Ἐφ' ὅσον ὅμως ὁ Παπανδρέου κατηγόρει τοὺς ἀποσχισθέντας ὡς «προδότας» (τελικῶς, ὁ ἐπικρατήσας χαρακτηρισμὸς ἦτο «ἀποστάται»), ἡ προσπάθεια συνεχίσεως τῆς πολιτικῆς του ἦτο ἀπίθανον νὰ εὕρισκεν ἀπήχησιν. Δικαίως αἱ λαϊκαὶ μᾶζαι θὰ διηρωτῶντο, διὰ ποῖον λόγον οἱ ἀποσχισθέντες τὸν ἐγκατέλειψαν, ἀφοῦ δὲν διεφώνουν πρὸς τὴν πολιτικὴν γραμμὴν του.

Ἡ ἀδυναμία τῆς κυβερνήσεως Στεφανοπούλου νὰ συλλάβῃ τὸ νόημα τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Παπανδρέου, ν' ἀντιληφθῇ δηλαδή, ὅτι οὗτος ἤσκησεν ἐκβιασμὸν ἐπὶ τοῦ Βασιλέως, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸν ἔλεγχον καὶ ἐπὶ τῶν ἐνόπλων δυνάμεων, ἀφοῦ εἶχεν ἐξασφαλίσει τὴν ἐπὶ τοῦ ὑπολοίπου κρατικοῦ μηχανισμοῦ κυριαρχίαν του, ἀπετέλεσε τὴν βασικὴν αἰτίαν τῆς ἀποτυχίας της. Διότι δὲν ἔλαβε τὰ ἀπαιτούμενα μέτρα ἐκκαθαρίσεως τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ, ὥστε νὰ παύσῃ ὁ ἐπ' αὐτοῦ ἔλεγχος τοῦ Παπανδρέου καὶ τῆς συνεργαζομένης μετ' αὐτοῦ ΕΔΑ, τῆς ὁποίας πολλοὶ ὀπαδοὶ εἶχον εἰσέλθει εἰς τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας. Διότι δὲν προέβη εἰς τὴν διάλυσιν τῆς ὀργανώσεως τῶν «Λαμπράκηδων», ἀλλ' ἀντιθέτως τῆς ἐπέτρεπε νὰ ἀναπτυχθῇ ἀκόμη περισσότερον. Τέλος, διότι δὲν ἐχάραξε μίαν σαφῶς ἰδικήν της πολιτικὴν ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ τομέως. Διέπραξε δὲ τὸ ἀσυγχώρητον λάθος, ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ της νὰ ἀποκτήσῃ λαϊκὸν ἔρεισμα, νὰ ἐφαρμόσῃ μικροπολιτικήν, ἡ ὁποία ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει τὴν ἔβλαψεν. Οὕτω τὸ ἱδρυθὲν τὸν Δεκέμβριον 1965 ὑπὸ τῶν 40 ἐκ τῶν 45 βουλευτῶν Φιλελεύθερον Δημοκρατικὸν Κέντρον, ἀπεδείχθη ἀνίσχυρον καὶ ψηφοφόρους καὶ βουλευτὰς νὰ προσελκύσῃ.

Παρὰ ταῦτα ἡ κυβέρνησις Στεφανοπούλου παρέμεινεν εἰς τὴν ἐξουσίαν ἐπὶ 15 μῆνας. Ἐπέτυχε δὲ νὰ προωθήσῃ τὴν ἐκκαθάρισιν ὡρισμένων θεμάτων. Οὕτω τὰ τέλη Ὀκτωβρίου 1966 ἤρχισεν εἰς Θεσσαλονίκην ἡ δίκη διὰ τὸν φόνον τοῦ βουλευτοῦ τῆς ΕΔΑ Γρηγ. Λαμπράκη. Τὸ δικαστήριον, μετὰ ἐξονυχιστικὴν διαδικασίαν, ἐδέχθη ὅτι ουδεὶς ἐκ τῶν κατηγορηθέντων ὑπὸ τῆς ΕΔΑ ἀνωτάτων

καὶ ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τῆς χωροφυλακῆς εἶχεν ἀνάμιξιν εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτήν. Ἐξ ἄλλου τὴν 14ην Νοεμβρίου 1966 ἤρχισεν ἐνώπιον τοῦ Τακτικοῦ Στρατοδικείου Ἀθηνῶν προεδρευομένου ὑπὸ τοῦ Ἀεροπαγίτου Θ. Καμπέρη ἡ δίκη τῶν ἀξιωματικῶν οἱ ὁποῖοι εἶχον κριθῆ, διὰ τοῦ ἀπὸ 2ας Ὀκτωβρίου πορίσματος τοῦ εἰσηγητοῦ τοῦ ἐν λόγῳ Στρατοδικείου, ὡς πρωτοστατήσαντες εἰς τὴν συγκρότησιν τῆς ἐν λόγῳ ὀργανώσεως. Κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς δίκης ἡ ὁποία διήρκεσε μέχρι τῆς 16ης Μαρτίου 1967 καὶ ἀπέληξεν εἰς τὴν καταδίκην τῶν 14 ἐκ τῶν 28 κατηγορηθέντων, διεπιστώθη ἡ πλήρης πολιτικὴ ἀλληλεγγύη τῆς Ε.Κ. πρὸς τοὺς ὑπὸ κατηγορίαν ἀξιωματικούς. Ποινικὴν εὐθύνην εἰς ὡρισμένα στελέχη τοῦ κόμματος κατελόγισεν ὁ τακτικὸς ἀνακριτής, ὁ ὁποῖος ἐπελήφθη τῆς ὑποθέσεως διὰ τοὺς μὴ στρατιωτικούς. Οὗτος τὴν 24ην Φεβρουαρίου ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν Βουλὴν ὅπως ἄρῃ τὴν ἀσυλίαν τῶν βουλευτῶν Α. Παπανδρέου καὶ Π. Βαρδινογιάννη (πρώην ὑπουργῶν τῆς κυβερνήσεως Γ. Παπανδρέου), διότι ὑπῆρχον στοιχεῖα πείθοντα ὅτι ἐνείχοντο εἰς τὴν ὑπόθεσιν ΑΣΠΙΔΑ.

Ἐπέτυχεν ἐπίσης ἡ κυβέρνησις Στεφανοπούλου ἰδίως μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Ἠλ. Τσιριμώκου (11 Ἀπριλίου 1966) καὶ τὴν ἀνάληψιν τῆς διευθύνσεως τοῦ ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Ι. Τούμπα, νὰ δημιουργήσῃ τὰς προϋποθέσεις διαλόγου μὲ τὴν Τουρκίαν διὰ τὴν ἐξεύρεσιν λύσεως τοῦ Κυπριακοῦ.

Ἡ κυβέρνησις Στεφανοπούλου παρῃτήθη τὴν 21ην Δεκεμβρίου 1966, κατόπιν δηλώσεως τῆς ΕΡΕ ὅτι ἔπαυε νὰ τῆς παρέχῃ κοινοβουλευτικὴν στήριξιν. Τὴν ἑπομένην ἐσχηματίζετο ὑπηρεσιακὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὸν διοικητὴν τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης Ι. Παρασκευόπουλον, τῆς ὁποίας ἔργον θὰ ἦτο νὰ διενεργήσῃ ἐκλογὰς τὴν 28ην Μαΐου 1967, ἀφοῦ προηγουμένως ἐψήφιζε νέον ἐκλογικὸν νόμον, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ καθιεροῦτο ἐκ νέου ὡς ἐκλογικὸν σύστημα ἡ ἁπλῆ ἀναλογική. Τὴν κυβέρνησιν ἀνέλαβον νὰ στηρίξουν εἰς τὴν Βουλὴν ἡ ΕΚ καὶ ἡ ΕΡΕ. Ὁ Βασιλεὺς διὰ διαγγέλματός του παρεῖχε τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι αἱ ἐκλογαὶ θὰ διενηργοῦντο ὁπωσδήποτε τὴν ταχθεῖσαν ἡμερομηνίαν.

Ἀλλ' ἡ κυβέρνησις Παρασκευοπούλου ἀνετράπη εἰς τὴν Βουλὴν τὴν 28ην Μαρτίου, διότι ἠρνήθη, κατὰ τὴν συζήτησιν τοῦ ἐκλογικοῦ νομοσχεδίου, νὰ δεχθῇ τροπολογίαν ὑποβληθεῖσαν

ὑπὸ τῆς ΕΚ, ὅπως ἡ ἀσυλία τῶν βουλευτῶν συνεχίζεται καὶ κατὰ τὴν προεκλογικὴν περίοδον. Ἡ ΕΚ ἀπέβλεπε νὰ προστατεύσῃ τὰ ἐνεχόμενα εἰς τὴν ὑπόθεσιν ΑΣΠΙΔΑ στελέχη της.

ΜετὰτὴνἀποτυχίανπροσπαθείαςτοῦΒασιλέωςπρὸςσχηματισμὸν κυβερνήσεως εὐρυτάτης συνεργασίας, κατόπιν ἀρνήσεως τῆς ΕΚ. ὅπως μετάσχῃ εἰς αὐτήν, ὡρκίσθη τὴν 3ην Ἀπριλίου κυβέρνησις ἐκ τῆς ΕΡΕ, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Π. Κανελλοπούλου. Ἐπειδὴ δέν ἠδυνήθη νὰ ἐξασφαλίσῃ κοινοβουλευτικὴν βάσιν, διότι οἱ «ἀποστάται» δὲν ἐδέχθησαν νὰ τὴν ψηφίσουν, φοβούμενοι τὴν ἀπώλειαν κάθε ἐκλογικῆς πελατείας, διέλυσε τὴν Βουλὴν καὶ προεκήρυξεν ἐκλογὰς διὰ τὴν 28ην Μαΐου.

Ἡ ἐπέμβασις τοῦ στρατοῦ.

Εὐθὺς ἅμα τῇ προκηρύξει τῶν ἐκλογῶν κατεφάνη ὅτι ὁ προεκλογικὸς ἀγὼν θὰ προσελάμβανεν ἀσυνήθη ὀξύτητα καὶ ὅτι δὲν ἀπεκλείοντο ἀκόμη καὶ αἱ αἱματηραὶ συγκρούσεις. Ἐξ ἄλλου ἦτο μαθηματικῶς βέβαιον ὅτι ἐκλογικὴ ἐπιτυχία τῆς ΕΚ θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐπιβολὴν μονοκομματικῆς ἀριστερᾶς ὑφῆς κυβερνήσεως. (Ὅλα αὐτὰ ἐπεβεβαιώθησαν ἐκ τῶν ὑστέρων δι' ἐγγράφων τὰ ὁποῖα εὑρέθησαν εἰς τὰ γραφεῖα τῆς ΕΔΑ καὶ τοῦ Α. Παπανδρέου). Γενικὴ ἦτο ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἡ χώρα ἔβαινε σταθερῶς πρὸς ἐμφύλιον πόλεμον. Ἡ προεκλογικὴ συγκέντρωσις τὴν ὁποίαν εἶχεν ὀργανώσει ἡ ΕΚ διὰ τὴν Κυριακὴν 23ην Ἀπριλίου εἰς Θεσσαλονίκην ἦτο φανερὸν ὅτι θὰ ἐξειλίσσετο εἰς ἀναμέτρησιν δυνάμεων μεταξὺ τῆς Κεντροαριστερᾶς καὶ τῶν Ἐθνικοφρόνων. Αἱματηρὰ γεγονότα προεξωφλοῦντο ὡς βέβαια. (Τὰ ὅσα συνέβησαν τὴν 10ην Ἰουλίου 1966, ὅταν δυσηρεστημένοι ἀγρόται ἐκ τῆς τιμῆς συγκεντρώσεως τοῦ σίτου, καθοδηγούμενοι ὑπὸ κεντροαριστερῶν, ἐπεδίωξαν νὰ καταλύσουν τὰς ἀρχὰς εἰς τὴν μακεδονικὴν πρωτεύουσαν, ἀπετέλουν μικρὸν δεῖγμα τῶν ὅσων ἠδύναντο νὰ συμβοῦν τὴν 23ην Ἀπριλίου).

Ἐνώπιον τοῦ κινδύνου ἐκρήξεως ἐμφυλίου πολέμου ἢ ἐπιβολῆς μονοκομματικοῦ καθεστῶτος αἱ ἔνοπλοι δυνάμεις τῆς χώρας ἀπεφάσισαν νὰ ἐπέμβουν. Τὴν 6.30 π.μ. τῆς Παρασκευῆς 21ης Ἀπριλίου ὁ ραδιοφωνικὸς σταθμὸς τῶν ἐνόπλων δυνάμεων μετέδωσε

τὴν ἀκόλουθον ἀνακοίνωσιν: «Λόγῳ τῆς δημιουργηθείσης ἐκρύθμου καταστάσεως, ἀπὸ τοῦ μεσονυκτίου ὁ στρατὸς ἀνέλαβε τὴν διακυβέρνησιν τῆς χώρας».

Συγχρόνως μετεδόθη Βασιλικὸν Διάταγμα διὰ τοῦ ὁποίου, βάσει τοῦ ἄρθρου 91 τοῦ Συντάγματος, ἐκηρύσσετο ὁ στρατιωτικὸς νόμος εἰς ὁλόκληρον τὴν χώραν.

Τὴν 7 μ.μ. τῆς ἰδίας ἡμέρας ὡρκίσθη ἐνώπιον τοῦ Βασιλέως εἰς τὰ Ἀνάκτορα τῶν Ἀθηνῶν τὸ πρῶτον κλιμάκιον τῆς ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως μὲ τὴν ἀκόλουθον σύνθεσιν: Πρωθυπουργὸς ὁ Εἰσαγγελεὺς τοῦ Ἀρείου Πάγου Κ. Κόλλιας, Ἀντιπρόεδρος καὶ ὑπουργὸς Ἐθν. Ἀμύνης ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ ἀντιστράτηγος Γρηγ. Σπαντιδάκης, ὑπουργὸς Προεδρίας τῆς κυβερνήσεως ὁ συνταγματάρχης πυροβολικοῦ Γεωργ. Παπαδόπουλος, ὑπουργὸς Ἐσωτερικῶν ὁ ταξίαρχος Στυλ. Παττακός, ὑπουργὸς Συντονισμοῦ ὁ συνταγματάρχης πυροβολικοῦ Νικ. Μακαρέζος.

Τὸ κλιμάκιον ἀπηύθυνε διάγγελμα πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν εἰς τὸ ὁποῖον ἐτονίζετο ὅτι εἶχε δημιουργηθῆ «κλῖμα ἀναρχίας καὶ χάους», ὅτι ἐκαλλιεργοῦντο «συνθῆκαι μίσους καὶ διχασμοῦ», ὅτι, ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς, ἀπεκλείετο ὁμαλὴ διεξαγωγὴ τῶν ἐκλογῶν, τῶν ὁποίων, ἄλλωστε, τὸ ἀποτέλεσμα, οἱονδήποτε καὶ ἂν ἦτο, θὰ ὡδήγει τὴν χώραν εἰς τὴν «αἱματοχυσίαν καὶ τὸ χάος». Ἐπιτακτική, ὡς ἐκ τούτου, κατέστη ἡ ἐπέμβασις τοῦ στρατοῦ διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος. Ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸ διάγγελμα ὑπεγραμμίζετο ὅτι ἡ νέα κυβέρνησις δὲν ἀνῆκεν εἰς πολιτικὸν κόμμα ἢ παράταξιν, οὔτε εἰς τὴν οἰκονομικὴν ὀλιγαρχίαν, ὅτι οἱ ἀποτελοῦντες αὐτὴν ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τοῦ μόχθου καὶ θὰ ἐστέκοντο εἰς τὸ πλευρὸν τῶν πτωχῶν Ἑλλήνων, ὅτι ἀποκλειστικὴ ἐπιδίωξίς των θὰ ἦτο ἡ κατάργησις τῆς φαυλοκρατίας, ἡ ἐξυγίανσις τοῦ δημοσίου βίου, ἡ ἀπομάκρυνσις τῆς σήψεως ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐκινδύνευσεν ὁ ὀργανισμὸς τῆς χώρας, ἡ ἀποτροπὴ τοῦ διχασμοῦ καὶ τῆς ἀλληλοσφαγῆς, ἡ δημιουργία ὑγιῶν βάσεων διὰ τὴν ταχεῖαν ἐπάνοδον τῆς χώρας εἰς τὸν ἀληθῆ ὀρθόδοξον κοινοβουλευτικὸν βίον. Διὰ τὴν ἐπαναστατικὴν κυβέρνησιν, προσετίθετο, «δὲν ὑπάρχουν Δεξιοί, Κεντρῷοι, Ἀριστεροί. Ὑπάρχουν μόνον Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι πιστεύουν εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰς ἓν εὐγενές, ἀνώτερον καὶ πλῆρες ἰδεῶδες τῆς ἀληθοῦς Δημοκρατίας καὶ ὄχι τῆς δημοκρατίας τοῦ πεζοδρομίου, τῆς ὀχλοκρατίας καὶ τῆς ἀναρχίας».

Τὸ διάγγελμα κατέληγε μὲ τὴν ἔκκλησιν ὅπως ὅλοι πειθαρχήσουν εἰς τὸ κράτος, ὅπως συμβαίνει εἰς ὅλας τὰς πολιτισμένας χώρας καὶ τὴν προειδοποίησιν ὅτι οἱαδήποτε ἀντίδρασις εἰς τὸ ἐθνικὸν ἔργον τῆς ἀλλαγῆς, θὰ ἐπατάσσετο διὰ παντὸς εἰς τὴν διάθεσιν τῆς κυβερνήσεως μέσου.

Τὴν ἑπομένην ἡ κυβέρνησις συνεπληρώθη διὰ τῆς ὁρκωμοσίας τοῦ ἀντιστρατήγου Γ. Ζωϊτάκη ὡς ὑφυπουργοῦ Ἐθνικῆς Ἀμύνης, τοῦ πρεσβευτοῦ Π. Οἰκονόμου - Γκούρα ὡς ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν, τῶν ἀρεοπαγιτῶν Π. Ροζάκη, Κ. Καλαμποκιᾶ, Δ. Οἰκονομοπούλου, Ν. Οἰκονομοπούλου ὡς ὑπουργῶν Δικαιοσύνης, Παιδείας, Συγκοινωνιῶν, Βιομηχανίας, τοῦ τ. ἀντεισαγγελέως Ἀρείου Πάγου Π. Τσαρούχη, Δημ. Ἔργων, τοῦ Γεν. Διευθυντοῦ Ὑπουργείου Κοιν. Προνοίας Εὐστ. Πουλαντζᾶ, Προνοίας καὶ Ὑγιεινῆς, τοῦ ἀντιναυάρχου ἐ.ἀ. Α. Ἀθανασίου, Ἐμπ. Ναυτιλίας, τοῦ Ἀδ. Ἀνδρουτσοπούλου, Οἰκονομικῶν, τοῦ Π. Τοτόμη, Δημ. Τάξεως, Γ. Παπαδημητρακοπούλου, Ἐμπορίου, Ἀλ. Ματθαίου, Γεωργίας, Ι. Ροδινοῦ - Ὀρλάνδου, ὑφυπουργοῦ Συντονισμοῦ.

Ἡ ἀνασύνταξις τῆς πολιτείας.

Ἡ ἐπαναστατικὴ κυβέρνησις ἐκινήθη μὲ ταχύτητα πρὸς ἀναδιοργάνωσιν τοῦ κράτους καὶ πρὸς ἐξάλειψιν ὅλων τῶν αἰτίων δυσφορίας τῶν λαϊκῶν τάξεων, αἱ ὁποῖαι μὲ ἀνακούφισιν ἐδέχθησαν τὴν ἐπελθοῦσαν ἀλλαγήν. Ἐπραγματοποιήθη ἡ ἐκκαθάρισις τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ, τῶν ὀργανισμῶν κοινῆς ὠφελείας καὶ τῶν Ν.Π.Δ.Δ, ἐξ ὅλων τῶν στοιχείων, ποὺ παρημπόδιζον τήν ὁμαλὴν λειτουργίαν των ἐλλείψει ἱκανότητος ἢ ἐθνικῆς πίστεως. Καθιερώθη ἡ ἀπ' εὐθείας ἐπαφὴ τοῦ πολίτου μὲ τὰς κρατικὰς ὑπηρεσίας, ὥστε νὰ παραμερισθοῦν οἱ πάσης φύσεως μεσάζοντες, οἱ ὁποῖοι ἐκμεταλλευόμενοι τὴν γραφειοκρατικὴν δυσκινησίαν ἀπέβλεπον διὰ τῆς προσφορᾶς τῆς ὑπηρεσίας των νὰ ἀποκομίσουν κομματικὰ ἢ οἰκονομικὰ ὀφέλη. Ἐπραγματοποιήθη ριζικὴ μεταβολὴ τῆς ἐκπαιδεύσεως, ὥστε νὰ ἐπανεύρῃ τὴν ἐθνικὴν γραμμήν της καὶ νὰ ἀποκτήσῃ ἀληθῶς προοδευτικὸν περιεχόμενον. Κατηρτίσθη ἐντὸς συντόμου χρονικοῦ διαστήματος πενταετὲς πρόγραμμα οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, στηριζόμενον βασικῶς εἰς ἐξ ἑλληνικῶν πηγῶν

χρηματοδότησιν. Συνεκροτήθη εἰκοσαμελὴς ἐπιτροπὴ ἐξ ἐπιφανῶν νομομαθῶν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἐπιτίμου Προέδρου τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας Χαρ. Μητρέλια διὰ τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ Συντάγματος. Εἰς τὴν ἐπιτροπὴν ἐτάχθη ἑξάμηνος προθεσμία, ἡ ὁποία ἔληγε τὴν 15ην Δεκεμβρίου 1967, πρὸς περαίωσιν τοῦ ἔργου της. Ἐπεδιώχθη καὶ ἐπετεύχθη ἐξυγίανσις τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν. Παρ' ὅλον δὲ ὅτι ἐντὸς ὀκταμήνου ἔπρεπε νὰ καταρτισθοῦν δύο προϋπολογισμοί, ὁ τοῦ 1967 καὶ ὁ τοῦ 1968, κατέστη δυνατὸν ὁ τελευταῖος νὰ κατατεθῇ καὶ νὰ κυρωθῇ ἐντὸς τῶν συνταγματικῶν προθεσμιῶν, διὰ πρώτην φορὰν ἀπὸ 35 ἐτῶν. Ἐπραγματοποιήθη, τέλος, ἡ ἐξυγίανσις τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ καθηγητοῦ τῆς Θεολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης ἀρχιμανδρίτου Ἱερωνύμου Κοτσώνη ὡς Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος καὶ τῆς ἐκ τῆς Ἱεραρχίας ἀπομακρύνσεως ὅλων τῶν διαβεβλημένων στοιχείων.

Ἀπόπειρα ἀντεπαναστάσεως.

Ἀλλ' ἐνῷ ἡ ἐπανάστασις ἐπροχώρει μὲ ἀλματώδη ταχύτητα πρὸς τὴν πραγμάτωσιν τῶν σκοπῶν της, ἐξερράγη τὴν 13ην Δεκεμβρίου 1967, ἀντεπαναστατικὸν κίνημα, τοῦ ὁποίου τὴν ἡγεσίαν παρεσύρθη καὶ ἀνέλαβεν ὁ Βασιλεύς, μεταβὰς εἰς τὴν Καβάλλαν. Τὸ κίνημα ἐκδηλωθὲν εἰς τὴν Β. Ἑλλάδα ὅπου εὑρίσκοντο συγκεντρωμέναι αἱ μεγάλαι στρατιωτικαὶ μονάδες, λόγῳ τῆς ἀπειληθείσης συρράξεως μὲ τὴν Τουρκίαν, κατεστάλη ἐντὸς ὀλίγων ὡρῶν. Ἡ μεγίστη πλειονοψηφία τῶν ἀξιωματικῶν ἠρνήθη νὰ παρακολουθήσῃ τοὺς ἀντεπαναστάτας, οἱ ὁποῖοι, χωρὶς νὰ ἀποτολμήσουν ἔστω καὶ ἁπλῆν συμπλοκήν, ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθοῦν. Ὁ Βασιλεὺς μεθ' ὁλοκλήρου τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας κατέφυγεν εἰς Ρώμην. Μετ' αὐτοῦ ἦτο καὶ ὁ πρωθυπουργὸς Κ. Κόλλιας.

Ἡ ἡγεσία τῆς Ἐπαναστάσεως, εὑρεθεῖσα πρὸ τοῦ κενοῦ, τὸ ὁποῖον ἐδημιούργησεν ἡ ἀναχώρησις τοῦ Βασιλέως, ὥρισεν ὡς Ἀντιβασιλέα, τὸν ἀντιστράτηγον Γ. Ζωϊτάκην, ὁ ὁποῖος ὡρκίσθη καὶ ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του τὴν νύκτα τῆς 13ης Δεκεμβρίου. Οὗτος ἀμέσως ἀνέθεσεν τὸν σχηματισμὸν νέας κυβερνήσεως εἰς τὸν συνταγματάρχην Γ. Παπαδόπουλον, ἡ ὁποία καὶ ὡρκίσθη αὐθωρεί. Εἰς τὴν νέαν κυβέρνησιν ὁ πρωθυπουργὸς ἀνέλαβε καὶ τὴν

διεύθυνσιν τοῦ ὑπουργείου Ἐθν. Ἀμύνης, τὸ ὁποῖον ἐγκατέλειψεν ὁ Γρ. Σπαντιδάκης, ἐνῷ ὁ Ταξίαρχος Στυλ. Παττακὸς ὡρκίσθη καὶ ἀντιπρόεδρος. Οὐδεμία μεταβολὴ εἰς τὰ ἄλλα μέλη τῆς κυβερνήσεως ἐπῆλθεν, ἐκτὸς τῆς μεταθέσεως τοῦ Π. Τοτόμη εἰς τὸ ὑπουργεῖον Συγκοινωνιῶν καὶ τῆς ἀναθέσεως τοῦ ὑπουργείου Δημ. Τάξεως εἰς τὸν Π. Τζεβελέκον. (Ὀλίγον πρὸ τῆς ἀντεπαναστάσεως εἶχε γίνει ἀνασχηματισμὸς τῆς κυβερνήσεως κατόπιν ἀποχωρήσεως τῶν Οἰκονόμου - Γκούρα, Ροζάκη, Ν. καὶ Δ. Οἰκονομοπούλου καὶ Τσαρούχη. Τὸ ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς τὸν Παν. Πιπινέλην, τὸ ὑπουργεῖον Δικαιοσύνης εἰς τὸν Κ. Καλαμποκιᾶν, τὸ ὑπουργεῖον Παιδείας εἰς τὸν Θεοφ. Παπακωνσταντίνου, τὸ ὑπουργεῖον Βιομηχανίας εἰς τὸν Κ. Κυπραῖον, τὸ ὑπουργεῖον Δημ. Ἔργων εἰς τὸν Κ. Παπαδημητρίου).

Ἡ νέα κυβέρνησις ἀνεκοίνωσεν ὅτι ἐχορήγει ἀμνηστίαν εἰς ὅλους τοὺς μετασχόντας τῆς ἀντεπαναστάσεως, ὡς καὶ εἰς ὅσους ἐβαρύνοντο μὲ ἀδικήματα διαπραχθέντα μέχρι τῆς 21ης Ἀπριλίου 1967. Οὕτω ἐδόθη ἀμνηστία καὶ εἰς τὴν ὑπόθεσιν ΑΣΠΙΔΑ καὶ ἀπηλευθερώθη ὁ Α. Παπανδρέου, ὁ ὁποῖος ἐκρατεῖτο εἰς τὰς φυλακὰς βάσει ἐντάλματος τοῦ τακτικοῦ ἀνακριτοῦ.

Ἐν συνεχείᾳ ἀνεκοίνωσεν ὅτι τὸ δημοψήφισμα διὰ τὸ νέον Σύνταγμα, τοῦ ὁποίου τὸ κείμενον παρέδωσεν εἰς τὸν πρωθυπουργὸν ὁ Πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς, ἐν ἐπισήμῳ τελετῇ, τὴν 23ην Δεκεμβρίου, θὰ διεξήγετο τὸ ἀργότερον μέχρι 15ης Σεπτεμβρίου 1968. Μετὰ τρεῖς μῆνας, ὁ πρωθυπουργὸς ἔδωσεν εἰς τὴν δημοσιότητα τὸ σχέδιον Συντάγματος τῆς ἐπιτροπῆς, ὥστε νὰ διεξαχθῇ δημοσίᾳ ἐπ' αὐτοῦ συζήτησις, καὶ ὥρισεν ὡς ἡμερομηνίαν διεξαγωγῆς τοῦ δημοψηφίσματος τὴν 1ην Σεπτεμβρίου 1968.

Ἡ νέα κυβέρνησις ἔλαβεν, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 1968, σειρὰν ριζοσπαστικῶν μέτρων ὑπὲρ τῶν ἀπορωτέρων τάξεων. Ὕψωσε τὰ κατώτατα ἐπίπεδα μισθοῦ καὶ ἡμερομισθίων, ἐχάρισε τὰ μέχρις 100.000 δραχμῶν δάνεια τῶν ἀγροτῶν, τὰ συναφθέντα πρὸ τῆς 21ης Ἀπριλίου, ὥρισεν ὅτι οἱ σπουδασταὶ θὰ ἐλάμβανον δωρεὰν τὰ ἀπαραίτητα διὰ τὰς σπουδάς των ἐπιστημονικὰ συγγράμματα καὶ θὰ ἐδικαιοῦντο σπουδαστικῶν δανείων, διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν σπουδῶν των. Συγχρόνως, ἐχάραξε τοὺς ἰδεολογικοὺς προσανατολισμοὺς τοῦ ἔθνους μὲ βάσιν τὸν ἑλληνοχριστιανικὸν

πολιτισμόν.

Ἡ ἀπόπειρα κατὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ.

Τὴν 7.40 π.μ. τῆς 13ης Αὐγούστου 1968 ἔγινεν ἀπόπειρα κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ πρωθυπουργοῦ Γεωργίου Παπαδοπούλου, ὑπὸ τοῦ λιποτάκτου Ἀλ. Παναγούλη, ἐνεργοῦντος διὰ λογαριασμὸν συνωμοτικῆς ὀργανώσεως κατευθυνομένης ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ὁ δολοφόνος, συλληφθεὶς ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπόπειραν, ἀπεκάλυψε τὸν μηχανισμὸν τῆς ὀργανώσεως καὶ τὰ μέλη αὐτῆς. Ὅσοι εὑρίσκοντο ἐν Ἑλλάδι συνελήφθησαν καὶ ὁμοῦ μετὰ τοῦ Παναγούλη ἐδικάσθησαν τὸ πρῶτον δεκαπενθήμερον τοῦ Νοεμβρίου 1968. Διὰ τῆς ἐκδοθείσης ἀποφάσεως ὁ μὲν Παναγούλης κατεδικάσθη εἰς θάνατον, οἱ δὲ ὑπόλοιποι κατηγορούμενοι εἰς ποινὰς φυλακίσεως, καθείρξεως καὶ ἰσοβίων δεσμῶν.

Ὡς ἠθικοὶ αὐτουργοὶ τῆς πράξεως κατηγορήθησαν οἱ Ἀνδρέας Παπανδρέου καὶ ὁ ὑπουργὸς Ἐσωτερικῶν τῆς Κύπρου Γεωργκάτζης, ὁ ὁποῖος καὶ ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ. Λόγῳ τῆς ἀπουσίας των ἐξ Ἑλλάδος, ἡ δίκη δι' αὐτοὺς ἐχωρίσθη.

Ὁλόκληρος ὁ ἑλληνικὸς λαὸς κατεδίκασε τὴν βδελυρὰν πρᾶξιν καὶ ἐξεδήλωσε τὴν συμπαράστασιν του πρὸς τὸν πρωθυπουργόν. Ἐπίσης καὶ ἡ διεθνὴς κοινὴ γνώμη ἀπεδοκίμασε τὴν ἐνέργειαν καὶ τοὺς δράστας.

Τὸ δημοψήφισμα.

Ἡ δημοσία συζήτησις ἐπὶ τοῦ σχεδίου Συντάγματος τῆς Ἐπιτροπῆς Μητρέλια διήρκεσε μέχρι τέλους Μαΐου 1968. Παρατηρήσεις διετυπώθησαν ἀπὸ τῶν στηλῶν τοῦ ἡμερησίου καὶ περιοδικοῦ τύπου, εἰς δημοσίας συγκεντρώσεις, ὡς καὶ διὰ δελταρίων ἀποσταλέντων εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Προεδρίας Κυβερνήσεως. Ὁ ἀριθμὸς τῶν δελταρίων αὐτῶν ἀνῆλθεν εἰς 5.000.00.

Ἐν τῷ μεταξύ, τετραμελὴς ἐπιτροπὴ ἐξ ὑπουργῶν ἐπελήφθη τῆς διατυπώσεως τοῦ κυβερνητικοῦ σχεδίου Συντάγματος. Ἡ ἐπιτροπὴ ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν της ὅλας τὰς διατυπωθείσας παρατηρήσεις. Τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Ἰουνίου 1968 τὸ σχέδιον ἦτο ἕτοιμον καὶ ὑπεβλήθη εἰς ἐξονυχιστικὴν ἐπεξεργασίαν ὑπὸ τοῦ ὑπουργικοῦ

συμβουλίου. Τὸ τελικῶς ἐγκριθὲν σχέδιον ἐδόθη εἰς τὴν δημοσιότητα, τὴν 11ην Ἰουλίου 1968, ὑπὸ τοῦ πρωθυπουργοῦ, ὁ ὁποῖος συγχρόνως, ἀνεκοίνωσεν ὅτι τὸ δημοψήφισμα πρὸς ἔγκρισιν τοῦ συντάγματος, θὰ διεξήγετο τὴν 29ην Σεπτεμβρίου 1968.

Καὶ ἐπὶ τοῦ κυβερνητικοῦ σχεδίου διετυπώθησαν ἐλευθέρως παρατηρήσεις, ἀρκετὰς τῶν ὁποίων ἡ κυβέρνησις ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὰς ἐνεσωμάτωσεν εἰς τὸ σχέδιόν της. Τὸ ὁριστικὸν κείμενον τοῦ Συντάγματος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκλήθη νὰ ἐκφράσῃ τὴν γνώμην του ὁ ἑλληνικὸς λαός, ἐδόθη πρὸς δημοσίευσιν τὴν 16ην Σεπτεμβρίου 1968.

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ δημοψηφίσματος, τὰ ἐπικυρωθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἦσαν τὰ ἀκόλουθα: Ἐγγεγραμμένοι εἰς τοὺς ἐκλογικοὺς καταλόγους: 6.606.111, ἐψήφισαν: 5.133.906, ἔγκυρα ψηφοδέλτια: 5.117.250, ἄκυρα: 16.256, ἐψήφισαν ὑπὲρ τῆς ἐγκρίσεως τοῦ Συντάγματος: 4.713.421 ἢ τὸ 92.108 %, καὶ ἐναντίον 403.829829 ἢ τὸ 7,892%. Τὸ ἐγκριθὲν ὑπὸ τοῦ λαοῦ Σύνταγμα, ἀφοῦ ἀπερρίφθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου αἱ ὑποβληθεῖσαι κατὰ τῆς διεξαγωγῆς τοῦ δημοψηφίσμαστος ἐνστάσεις, ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως τὴν 15ην Νοεμβρίου 1968, ἀφ' ἧς καὶ ἤρχισε νὰ ἰσχύῃ.

Τὸ νέον σύνταγμα περιέχει πολλὰς καινοτομίας. Αἱ κυριώτεραι ἐξ αὐτῶν εἶναι: 1) Ἡ ἵδρυσις τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαστηρίου καὶ τοῦ Συμβουλίου τοῦ Ἔθνους. Τὸ τελευταῖον ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ πρωθυπουργοῦ, τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς, τῶν ἀρχηγῶν τῶν δύο ἰσχυροτέρων ἐν τῇ Βουλῇ κομμάτων, τοῦ Προέδρου τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαστηρίου καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων. Τὸ Συμβούλιον, τοῦ ὁποίου προεδρεύει ὁ Βασιλεύς, συγκαλεῖται εἰς περιπτώσεις διορισμοῦ πρωθυπουργοῦ, διαλύσεως τῆς Βουλῆς πρὸ τῆς λήξεως τῆς θητείας της καὶ εἰς ὅσας ἄλλας περιπτώσεις ἤθελε κρίνει ἀπαραίτητον τὴν σύγκλησίν του τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον.

Τὸ Συνταγματικὸν Δικαστήριον ἀπαφαίνεται ἐπὶ τῆς ἐννοίας καὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν κατὰ τὸ Σύνταγμα Ἀρμοδιοτήτων τοῦ Ἀνωτάτου Ἄρχοντος, τῆς Βουλῆς καὶ τῆς κυβερνήσεως, κατ' αἴτησιν τῆς κυβερνήσεως ἢ τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς ἢ ἀνεγνωρισμένου κόμματος. Ἐπίσης ἀποφασίζει ἐπὶ τῆς συνταγματικότητος τῶν

νόμων, εἰς περίπτωσιν ἐκδόσεως ἀντιθέτων ἀποφάσεων ἐκ μέρους τῶν ἄλλων ἀνωτάτων δικαστηρίων, ἐπὶ τοῦ κύρους τῶν ἐκλογῶν, ὡς καὶ τῶν προπαρασκευαστικῶν πράξεων διεξαγωγῆς των καὶ ἐπὶ τῶν εἰδικῶν θεμάτων τὰ ὁποῖα τὸ Σύνταγμα ὑπάγει εἰς τὴν ἁρμοδιότητά του.

Διὰ τῶν δύο αὐτῶν ὀργάνων δημιουργοῦνται αἱ ἀσφαλεῖς προϋποθέσεις ἀσκήσεως τῆς ἐξουσίας κατὰ δημοκρατικὸν καὶ συνταγματικὸν τρόπον.

2) Ὁ περιορισμὸς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν εἰς 150 κατ' ἀνώτατον ὅριον καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκλογικῶν περιφερειῶν εἰς δέκα ἕως δέκα πέντε. Οὕτω παύει ἡ ἐξάρτησις τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Ἔθνους ἐκ τῶν τοπικῶν ἢ ἀτομικῶν τῶν ἐκλογέων συμφερόντων. Ἐπίσης διευκολύνεται ἡ εἴσοδος εἰς τὴν Βουλὴν τῶν ἐπιτελῶν τῶν κομμάτων διὰ τῆς καθιερώσεως τῆς ἐκλογῆς ὡρισμένου ἀριθμοῦ βουλευτῶν, οὐχὶ μικροτέρου τοῦ ἑνὸς ἕκτου ἢ μεγαλυτέρου τοῦ ἑνὸς πέμπτου τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν, ὑπὸ τοῦ συνόλου τῆς Ἐπικρατείας, κατ' ἀναλογίαν τῆς ἐκλογικῆς δυνάμεως ἑκάστου κόμματος. Οἱ βουλευταὶ αὐτοὶ ἐκλέγονται ἐκ καταλόγου ὑποψηφίων ἑκάστου κόμματος, ὁ ὁποῖος κατατίθεται πρὸ τῶν ἐκλογῶν εἰς τὸ Συνταγματικὸν Δικαστήριον, καὶ βάσει τοῦ ἀριθμοῦ ψήφων προτιμήσεως τὰς ὁποίας ἔλαβον.

3) Ἡ πρόβλεψις περὶ δημοκρατικῆς ὀργανώσεως τῶν κομμάτων. Ὁρίζεται ἐπίσης ὅτι ἡ δρᾶσις των πρέπει νὰ ἐκφράζῃ τὴν λαϊκὴν θέλησιν καὶ νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος. Οὐδὲν κόμμα δικαιοῦται νὰ μετάσχῃ τῶν ἐκλογῶν, ἐὰν τὸ καταστατικόν του δὲν ἐγκριθῇ ὑπὸ τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαστηρίου. Ἡ λειτουργία τῶν κομμάτων τελεῖ ὑπὸ τὸν διαρκῆ ἔλεγχον τοῦ δικαστηρίου αὐτοῦ, τὸ ὁποίον δικαιοῦται νὰ διατάξῃ τὴν διάλυσιν κόμματος παραβαίνοντος τὸ Σύνταγμα ἢ τοὺς νόμους. Ἐπίσης προβαίνει εἰς τὴν διάλυσιν κομμάτων τῶν ὁποίων ὁ σκοπὸς καὶ ἡ δρᾶσις ἀντιτίθενται ἐμφανῶς ἢ συγκεκαλυμμένως πρὸς τὸ πολίτευμα ἢ τείνουν εἰς ἀνατροπὴν τοῦ ὑφισταμένου κοινωνικοῦ καθεστῶτος ἢ ἐκθέτουν εἰς κίνδυνον τὴν ἐδαφικὴν ἀκεραιότητα τοῦ Κράτους ἢ τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν.

Ἐπὶ πλέον τὰ κόμματα ὑποχρεοῦνται νὰ φέρουν εἰς τὴν δημοσιότητα στοιχεῖα ἀποκαλύπτοντα τοὺς οἰκονομικοὺς πόρους

τοὺς ὁποίους ἐχρησιμοποίησαν διὰ τὴν λειτουργίαν των.

4) Ἡ διάρκεια τῆς βουλευτικῆς περιόδου αὐξάνει ἀπὸ τέσσαρα εἰς πέντε ἔτη. Αἱ βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ εἰς πᾶσαν περίπτωσιν διενεργοῦνται ὑπὸ πολιτικῆς κυβερνήσεως, δὲν ἐπιτρέπεται, δηλαδὴ, ὁ διορισμὸς ὑπηρεσιακῆς. Ὁ Πρόεδρος καὶ οἱ ἀντιπρόεδροι τῆς Βουλῆς ἐκλέγονται δι' ὁλόκληρον τὴν βουλευτικὴν περίοδον καὶ ὄχι διὰ μίαν σύνοδον.

5) Ἡ Βουλὴ δὲν θὰ συνεδριάζῃ μόνον ἐν ὁλομελείᾳ, ἀλλὰ καὶ εἰς τμήματα (2), διὰ τὴν ἄσκησιν τοῦ νομοθετικοῦ ἔργου της.

6) Πρωθυπουργὸς θὰ διορίζεται ὁ ἀρχηγὸς τοῦ λαβόντος τὴν ἀπόλυτον πλειονοψηφίαν κόμματος. Μόνον ἐν ἀδυναμίᾳ τῆς Βουλῆς νὰ ὑποδείξῃ τὸν πρωθυπουργὸν, οὗτος θὰ διορίζεται ὑπὸ τοῦ Βασιλέως μετὰ γνώμην τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου.

7) Τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ τῶν ὑπουργῶν, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀνώτερος τῶν εἴκοσι. Εἰς τὰ μέλη αὐτὰ εἶναι δυνατὸν νὰ προστεθοῦν δύο, κατ' ἀνώτατον ὅριον, ἀντιπρόεδροι. Οἱ ὑφυπουργοὶ δὲν μετέχουν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου. Ἐξαιρέσει τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ τῶν δύο ἀντιπροέδρων, οὐδεὶς βουλευτὴς διορίζεται ὑπουργὸς ἢ ὑφυπουργός.Ὅπως, ἐπίσης, ἐξαιρέσει τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ τῶν δύο ἀντιπροέδρων, οὐδὲν μέλος τῆς κυβερνήσεως δύναται νὰ ὑποβάλῃ ὑποψηφιότητα βουλευτοῦ κατὰ τὰς ἀμέσως ἑπομένας ἐκλογάς, ἔστω καὶ ἂν παραιτηθῇ πρὸ τῆς λήξεως τῆς περιόδου. Οὕτω, τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως θὰ ἀσχολοῦνται, ἀπερίσπαστα ἐκ τῆς φροντίδος ἐπανεκλογῆς, εἰς τὴν ἄσκησιν τῶν καθηκόντων των.

8) Ἡ ἀνεξαρτησία τῶν ἐνόπλων δυνάμεων. Ἡ διοίκησίς των θὰ ἀσκῆται ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως διὰ τοῦ Ἀρχηγοῦ τῶν Ἐνόπλων δυνάμεων, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ὑπάγονται οἱ Ἀρχηγοὶ Στρατοῦ Ξηρᾶς, Θαλάσσης καὶ Ἀέρος. Αἱ προαγωγαὶ, ἀποστρατεῖαι, τοποθετήσεις καὶ μεταθέσεις τῶν ἀξιωματικῶν ἐνεργοῦνται ὑπὸ ὑπηρεσιακῶν συμβουλίων, τῶν ὁποίων αἱ ἀποφάσεις εἶναι ὑποχρεωτικαὶ διὰ τὸν ὑπουργὸν Ἐθνικῆς Ἀμύνης. Δέν ὑπόκεινται, ἐπὶ πλέον, εἰς προσβολὴν ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας.

Ἀλλ' ἡ σπουδαιοτέρα καινοτομία εἶναι τὸ προοίμιον τοῦ Συντάγματος, τὸ ὁποῖον ὑπογραμμίζει τὰς μεγάλας ἀρχὰς ἐπὶ τῶν ὁποίων ἑδράζεται ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία.Ἔχει οὕτω:

«Ὁ Ἑλληνικὸς λαός ἐν ἐπιγνώσει τῆς ἱστορικῆς εὐθύνης του ἔναντι τῶν ἐπερχομένων γενεῶν, πιστὸς εἰς τὰς ἀξίας τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐθνικῆς κυριαρχίας, τῆς δημοκρατίας, τῆς εἰρήνης καὶ τῆς προόδου καὶ ἐμφορούμενος ἀπὸ τὴν θέλησιν νὰ διασφαλίσῃ τὴν ἐθνικὴν καὶ κρατικὴν ἑνότητα, νὰ ἑδραιώσῃ τὸ πολίτευμα τῆς Βασιλευομένης Δημοκρατίας ἐν ἐλευθερίᾳ ἰσότητι καὶ δικαιοσύνῃ, ν' ἀνακαινίσῃ τὸν πολιτικὸν καὶ κοινοβουλευτικὸν βίον, νὰ κατοχυρώσῃ τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην καὶ ἀσφάλειαν, νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν κοινωνικὴν πρόοδον και εὐημερίαν καὶ νὰ ἐξυπηρετήσῃ, ὡς ἰσότιμον μέλος τῆς παγκομίου κοινωνίας τῶν λαῶν, τὴν διεθνῆ εἰρήνην ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ἐλευθερίᾳ, ἐγκρίνει τὸ παρὸν Σύνταγμα διὰ Δημοψηφίσματος».

Μία νέα περίοδος εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος διεγράφετο εἰς τὸν ὁρίζοντα τὴν ἐπαύριον τῆς 29ης Σεπτεμβρίου 1968.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΔΑΦΝΗ

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1914-1968

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1971

OE
ΔB